FATTIGVÅRDEN

I STOCKHOLM

FRÅN ÄLDRE TILL NYARE TID JÄMTE BESKRIFNING AF

STOCKHOLMS STADS ARBETSINRÄTTNINGAR

MED ANLEDNING AF DEN NYA ARBETSINRÄTTNINGENS FULLBORDAN EN HISTORISK ÖFVERSIKT AF **JOS. MÜLLER.**

STOCKHOLM 1906 KUNGL. HOFBOKTRYCKERIET. IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken har digitaliserats för Stockholmskällan av Stockholms Stadsmuseum och anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i november 2013 av Bert H.

FÖRORl).

Gifmildhet har af ålder varit ett framträdande drag hos Stockholms stads invånare. Därom vittna de uppoffringar, som i alla tider blifoit gjorda för all afhjälpa nöd och elände bland de fattiga i hufvndsladcn. Åfven under de mest olyckliga och bekymmerfulla år i Sveriges historia, då rikets tillgångar tycktes utsina, bereddes på ett erkånnansvärdt sätt skydd och hjälp åt dem, som med arbete icke förmådde lifnära sig. Där myndigheterna ansågo sig skyldiga att inskrida mot ett tilltagande bettlande, var det icke endast tiggaren, som träffadep af lagens bud, utan äfven den gifmUde, som icke hade hjärta alt neka den olycklige sitt bistånd.

Offervilligheten för de fattiga utgör elt af de vackraste bladen i Stockholms historia. Minnen af denna välgörenhet finnas bevarade i offentliga myndigheters handlingar och tala till oss genom bestående stiftelser och anstalter.

Del är dessa inrättningars upprinnelse och verksamhet, det är stadens och statens omsorg om de vanlottade, som delta arbete afser alI teckna i allmänna drag. För alt göra framställningen än mera trogen har jag, där det varit möjligt, låtit dem, som haft att vårda sig om de fattiga, självfva berätta, hvad man under olika tidsskeden gjort och sökt göra till förmän för samhällets olycksbarn. Min hufvuduppgifl har dårföre varit all framför allt samla elt material. med hvillcet fattigvården i Stockholm en dag må skildras fullständigare, än hvad jag inom den trånga ramen af en öfversikt kunnat göra. Emellertid, då jag ämnar äter upplaga delta arbete till åtminstone i vissa delar utförligare framställning, blir jag i tillfälle att med handlingar, som icke här funnit plats, än tydligare belysa åtskilliga faltigvårdsfrågor, hvilka jag nu endast an-tydningsvis velat beröra. Sådant det här föreligger, får milt samlingsverk anses utgöra några blad ur *de fatligas historia», om del tillätes mig att om detsamma använda ett uttryck af Geijer.

I afsikt att för kommande författare underlätta de svårigheter, som forskandet efter erforderliga handlingar förorsakat mig, har jag noggrannl an-gifvit alla af mig funna källor. Del är svårt att fatta, huru officiella handlingar ha kunnat blifva sä bekymmerslöst, såsom skett, kastade vind för våg. En dél af de funna aktstyckena ligga förvarade i riksarkivet, ett flertal i rådhuset, andra i Danviks hospital och åtskilliga i slädens arkiv. De olika fyndenangifva ofta bråkdelar af förvaltningsålgärder, som skulle sakna sammanhang eller fullständig het, om de

kringströdda arkivhandlingarna icke af samma forskare påträffades och sammanställdes. Det behöfver knappast tilläggas, att trols de funna papperen stora luckor ännu finnas bland dessa samlingar. Hela årgångar af protokollen öfver fattigvårdsförvaltningen till och med i nyare lid lyckas ha spårlöst försvunnit. lin redogörelse för den ekonomiska förvaltningen i äldre tider har nästan alldeles måst undanskjutas till följd däraf, att erforderliga räkenskaper icke återfunnits i offentliga eller för mig tillgängliga arkiv Till de otillgängliga räknar jag sådana arkivsamlingar, som tyvärr ännu icke blifvit ordnade eller äro uppställda på låga och mörka vindar, där man nödgas leta sig fram med ljus och lykla.

För livad jag i detta arbete öfver fattigvården i Stockholm lyckats äter-gifva af minnen från gångna tider, har jag att tacka den välvilja och det tillmötesgående, som jag rönt under mina forskningar i riksarkivet, kungl. biblioteket, rådhuset, Danvikens och stadens arkiv äfvensom i sladsingeniörskon-torel, stadsfullmäktiges och fattigvårdsnämndens expeditioner. Många för fattigvården intresserade män hafva därjämte lämnat mig det vänligaste biträde. Till alla dessa mina medarbetare beder jag få frambära mitt varma lack.

För mig har arbetet medfört sin egen belöning. Det har beredt mig den djupa tillfredsställelsen att förnimma, huru det alltid funnils i Sveriges huf-vudstad människor, som med hjärta och förstånd sökt förbättra de fattigas hårda lott. De gulnade blad, som återgifva deras stråfvanden, äro ägnade att än i dag mana till erkännande och tacksamhet.

Stockholm i juli 1!)0ö.

JOS. MULLER.FATTIGVÅRDEN

FRÅN ÄLDRE TILL NYARE TID.Äldsta kända karta öfver Stockholm. Origirial i stadsingeniörskomorot.

FÖRKLARINGAR. A llolgcandshuset med tillhörande byggnader. B Kttngl. slottet. C S:t Nlcolal kyrka. 0 RAdhuset. E SjiilagArden. F S:t Catharina gillcshign. Q VAr Fru glllestnga. H Svarlinuiikeklostrel. J Svnrlinunlickloslrels kyrka. K .**:! Gcrlruds gillestuga. L Helga Lekamens gillestuga. M GrAmunkckloslrct. N GrAinunkeklostrets kyrka. 0 S:t Clartc kyrka. P S:t Jacohl kyrka. 1 Brunkchergcl. 2 Sandhron med kapell. 3 Norrchro. 1 Smcdjcgatan. 5 S:t LaurcntiigrämKStorkyrko- brinken). 6 KyrkogArd vid Nicolai kyrka. 7 KyrkogArd vid GrAmunke- ' klostrets kyrka. 8 VestorlÅnggatån. 9 Stortorgcl. 10 Köpmannagalan (Köpman- 1 1 iisterlAnggatan. 12 SjälagårdsgAtan (Skargårds- gatan). 13 Kinhäslagatan iKindslugatam. 14 Svnribrödragalan (Svartman- 15 Skomakaregnlan. 16 Skomakarebrinken (Tyska brinken). 1 7 KAkbrinken. 18 GrAbrödragalan (GrAmmike-FATTIGVÅRDEN INTILL MEDLET AF DET 18.DE ÅRHUNDRADET.

i.

Frivillig fattigvård. — Samfund och gillen. — Helgcandshus. — Hospital och sjukstugor. — Offentlig fattigvård.

Vården om de fatliga i Stockholm var i äldre tider öfverlämnad åt den enskilda offervilligheten. De fattiga blefvo tiggare. På gator och torg, i hu- 1 sen och vid ingångarna till kyrkorna sökte bettlare att väcka medlidande genom att klaga sin nöd, och den ädelsinnade vandraren tröttnade icke att räcka dem en skärf. Vid klosterportarna stodo dagligen olyckliga i saknad af det nödvändigaste, och gifmilda händer bjödo dem föda och stundom kläder samt, i fall af behof, äfven ett nattläger. Till de kyrkliga myndigheterna vände sig skaror af behöfvande för alt förtälja sina bekymmer, och förvaltarne af insamlade fatligmedel eller fromma offergåfvor skänkte dem tröst och hjälp.

Den frivilliga välgörenheten stod helt naturligt under ledning af de andlige. Dessa ansågos såsom medlare mellan de fattiga och de rika. Åt dem öfverlämnade de enskilda icke blott en tillfällig allmosa, utan ofta en betydande del af sin förmögenhet att användas till de fattigas förmån. Andra ställde sig personligen i fattigvårdens tjänst och åtogo sig alt besöka de olyckliga i deras torftiga boningar, vårda sig om de värnlösa och bereda skydd åt sjuklingar. Många af dessa varmhjärtade män och kvinnor tillhörde samfund eller gillen, hvilka ålade sina medlemmar att bistå de fattiga med allmosor och understöd, såsom Helga Lekamens gillet, Vår Fru gillet,Sanct Gertruds gillet, Sanct Catharina gillet. Några af dessa föreningar underhöllo härbergen, andra utdelade på bestämda dagar uti sina samlingslokaler eller i Sanct Nicolai kyrka allmosor till de behöfvande.

Men en tillfällig hjälp är ofta otillräcklig, synnerligast om de olyckliga äro i behof af långvarig skötsel och vård. För dessa ändamål sörjde den enskilda välgörenheten med förkärlek. Ett karakteristiskt drag i denna gif-mildhet mot de fattiga var nämligen, att man sökte värja sig mot arbetsföra allmosetagare och lämnade företrädesvis understöd åt barmhärtighetsinrättningar, där tillträde endast beviljades verkligt behöfvande. Upprättade af fromt nit och understödda med riklig frikostighet torde dessa anstalter ha motsvarat sitt välgörande ändamål alt bereda hjälp och vård åt de fattiga. Somliga bibehöllo oförändradt sin ursprungliga karaktär af enskild stiftelse, under det alt andra med tiden öfvergingo till offentliga inrättningar. De flesta förmådde utvidga sin välgörenhet därhän, alt de från tillfälliga skyddshem blefvo fasta anstalter för orkeslösa, lytla, sjuklingar och värnlösa. Till de mera kända höra ett fattighärberge, beläget i närheten af klostret på Gråmunkeholmen eller den nuvarande Riddarholmen, Själagården, en sjukstuga midt i den tätt bebyggda delen af staden vid Själagårdsgatan, numera Skärgårdsgatan, Sanct Görans hospital, en vårdanstalt förlagd långt utom stadsmurarna, nära intill det område, där Drottninghuset sedermera anlades och än i dag befinner sig, samt Helgeandshuset, den största bland stadens fromma stiftelser, upprättadt på den lilla holmen, som därefter benämndes Helgeandsholmen.

Ganska tidigt lära stadens styresmän ha insett nödvändigheten att själf-va ha uppsikt öfver dessa inrättningar, dit de, vid behof, kunde sända sina fattiga och sjuka. Stadens äldsta nu kända ämbetsbok upplyser sålunda därom, att Helgeandshuset och S:t Görans hospital, som dessförinnan stått under ledning af ärkebiskopen i Upsala, samt sjukstugan vid Själagårdsgatan och ytterligare sjukstugan vid Munkabron redan 1419 stodo under borgmästare och råd i Stockholm. För att närmare öfvervaka skötseln af dessa inrättningar och förvalta fatligmedlen utsågos årligen bland stadens invånare vissa förtroendemän, såsom föreståndare för Helgeandshuset, föreståndare för S:t Görans hospital, föreståndare för Själagården och öfriga sjukstugor, föreståndare för Själakoret, till hvilket hörde de fromma stiftelserna Söndags-almosan och Fredagsalmosan.

Administrationen af alla dessa inrättningar kan anses ha utgjort början till en stadens fattigvårdsförvaltning, men huru denna förvaltning utöfvades, torde knappast vara möjligt alt närmare angifva. Visst är i alla fall, att den för sin tid icke var obetydlig, enär de flesta af dessa barmhärtighetsverk ägde afsevärda kapital och egendomar. Häraf förklaras äfven, hvarför en af de två föreståndarne, under hvilkas uppsikt hvarje inrättning ställdes, oftast var en rådman.

I öfrigt åtnjöto städse såväl de enskilda som de allmänna välgörenhetsanstalterna de styrandes välvilja och beskydd. Därför lyckades de också under århundraden att afhjälpa åtminstone den mest trängande nöden bland Stockholms befolkning.Centralisering af fattigvården. — Fattigvården under borgmästare och råd. — Helgeandshuset på Gråmunkeholmen. Sanct Görans hospital. — Hospitalet vid Danviken.

Förtjänsten att ha gifvit fattigvården en enhetlig ledning och alt ha ställt den under förvaltning af borgerlig myndighet torde kunna tillskrifvas konung Gustaf I, äfven om han till denna åtgärd föranleddes snarare af politiska och ekonomiska än humanitära skäl. För att uppnå sitl mål handlade konungen i detta, liksom i andra dylika fall, utan omsvep. Med några penndrag sammanförde han alla enskilda och offentliga anstalter i liufvudstaden och befallde, att de skulle ställas under ett »regemente».

Ordnandet af fattigvården efter andra grunder än ditintills var en nödvändig följd af den i Västerås 1527 medgifna indragningen af de andligas gods. Få år efter detta riksdagsbeslut stodo de llesta klostren öde, de välgörande samfunden och föreningarna voro upplösta och kyrkornas tillgångar så godi som uttömda. Särskildt i Stockholm indrogos nunneklostret i Sanct Clara, Franciskanerklostret på Gråmunkeholmen och Dominikanerklostrel vid Svartbrödragatan, nu Svartmangatan. Vidare upplöstes Helga Lekamens gillet, Själakoret, Vår Fru gillet, Söndagsalmosan och Fredagsalmosan m. 11. Klostrens och gillenas alla tillgångar tillföllo kronan. Till den kungliga skattkammaren aflämnade kyrkorna och särskildt Storkyrkan en betydande mängd föremål af ädel metall.

Efter en dylik reduktion, som genomfördes öfverallt i riket, fanns knappt någon annan utväg att afvärja nöden bland den fattiga befolkningen än all låta staten sörja för de olyckliga och behöfvande. Härtill gaf konungen själf uppslaget med tillämpning först och främst på liufvudstaden. I ett 1527 ulfärdadt k. bref1 fastställde han en af

borgmästare och råd utfärdad stadga rörande fattig- och sjukvården i staden och påbjöd, att »effter det Borg-mesther oc Radt i vor stadt Stocholm hafwa besinnel itt sätt, hvar the fattige ther i sladhen kunne besörgda warda, att the icke hereffler som her till skulo liggia i portar oc rennostener, wthen paa thet then ene skall sa well wara försörgdt som then andra», skola alla räntor och inkomster, tillhörande öfriga i staden då befintliga stiftelser för fattiga, nämligen: »helgeanshusel, Siälegorden, sancti Jörans Hospital, Sondags almosen, oc Fredags almosen» sammanslås och ställas under »itt Regemente» samt förvaltas af därtill utsedda föreståndare — allt under konungens skydd, hägn och försvar. Vidare förklarade hans 1529, »at Borgmestare och Rådh Rådha om helge-

1 Gustaf I:s Registratur, XI, s. 338. Brefvet är visserligen här dateradt 1537, men ärtalct 1527 torde vara det riktiga. Jfr härom K. Hildcbrand: Stockholm, utg. af E. W. Dahlgren, 1897, D. I, s. 143.

Privilegiebref för Stockholms stad af den 30 juli 1529. Tryckt i Gustaf I:s Registratur. VI, s. 237 (T.andzhusedt, helgeands holmen, och thedt folk ther ingiffwäs och jnnelig-ger». Därmed var dock ännu icke någon centralisering af stadens fattigvård genomförd. Denna verkställdes genom k. bref 1531,1 som förordnade, »ath gråbrödhracloster j wår stadh Stocholm ther först gråbrödhra och sedban S. Claresystrer en tijdh long vtj warit haffua, må och skal her eliter waru till itt helgeandz hwss, ther faltigha siuka mcnniskior vlhi vphollas skola, och ther med t skola the fattighe siuka som nu liggia j thet helgeandz hws som nu är och teslikes j andra siukestughorj stadhenom leggias j samma Closter-.

De kloslerbyggnader, uti hvilka det nya Helgeandslmset var ämnadl att inrymmas, lågo på Gråmtinkeholmen, söder om den gamla kyrkan, såsom ock synes af den här bifogade, nu kända äldsta kartan öfver Stockholm.

Vid den tid, då stadens fattigvårdsanstalt skulle öfverflj-ttas, hade Grå-munkebröderna eller, som de rätteligen böra kallas, Franciskancrbröderna redan lämnat sitt kloster. I ett af de omkring kyrkan och kyrkogården uppförda boningshusen vistades, på konungens befallning, några från det indragna Sanet Clara klostret förflyttade systrar. Dessa erhöllo emellertid löfte att intill sin död få kvarblifva på Gråmunkekolmen med skyldighet för dem alt, sa länge de förmådde, vårda sig om de sjuka i Ilclgeandshuset.

Härmed var centraliseringen af fattigvården i hufvudstaden genomförd och den egentliga ledningen af densamma anförtrodd åt den borgerliga myndigheten. Huruvida en dylik åtgärd vid den tiden icke var förhastad, är nu svårt att säga; men med de begränsade lokaler och andra tillgångar, öfver hvilka den förvaltande myndigheten liadc att förfoga, kunde borgmästare och råd knappt förebygga, att icke, såsom ditintills, fattiga lågo »på gatorna och i rännstenarna» eller stodo på torgen eller vid kyrkdörrarna och am-opade medmänniskors barmhärtighet. Från den stund fattigförsörjningen blifvit en statens angelägenhet, kände sig de enskilda icke längre manade alt, säsom förr, upprätta eller på sin bekostnad underhålla välgörenhetsanstalter. Fattigvården i Stockholm fick tills vidare reda sig med sitt Helge-andshus och sitt S:t Görans hospital. Men dess bättre skulle det icke dröja många år, förr än konungen fann sig nödsakad att ersätta Helgeandshuset på Gråmunkeholmen med ett nybyggdt hospital vid Danviken utanför den k. residensstaden.

Del faller af sig själft, att de gamla klosterbyggnaderna på Gråmunkeholmen aldrig kunde utan genomgripande förändringar blifva lämpliga för en fattigvårdsinrättning. Men, märkligt nog, anföres såsom enda skäl för förllyttningen till Danviken, att »en mechtig ondh stanck» från Helgeandshuset spred sig vidt omkring i trakten, och att vattnet, i hvilket de sjukas kläder tvättades, flöt med strömmen »umkringh slottet och hele stadhen», hvarföre konungen beslöt, alt en ny inrättning skulle med det snaraste uppföras vid Danviken, och anslog till en början därtill fyra hundra mark örtugar. »Och vele vij alth the skole bygge först thenn Sluffve, ther the

Gustaf I:s Hegistratur, VII. s. 252.siuke skole liggie udi, hoss vatnetl, väl stoor, högh och mange fenster opå, så atth Ihen ondhe lucht ther är inne hoss ihem, motthe haffve lilfelle ail drage uth egenom fensteren».1

Huru långsamt detta byggnadsföretag utfördes synes däraf, att i den af konungen 1557 utfärdade Ordinantian för Stockholms Stad3 — egentligen en ny politiordning — framhålles jämte föreskrift, att de sjuka icke fingo ligga i stadens portar eller på gatorna, utan att de »förlamade» skulle föras till Hospitalet och därstädes vårdas,

konungens afsikt att »med det första låta uppföra hus vid Danviken, så att ingen måtte lida nöd.

För att sätta Hospitalet i stånd att uppfylla sitt ändamål förlänade konungen något senare inrättningen åtskilliga egendomar utanför Stockholm, nämligen Hammarby, Järla, Sickla, Skuru och Dufvenfis. Många andra bevis på kunglig huldhet och frikostighet erhöll Hospitalet sedermera, såväl af konung Gustaf som af hans efterträdare, så att det med liden hade i besittning öfver 100 hemman och torp inom olika landsdelar.

Sålunda kom till stånd Danviks hospital, cn fattigvårdsanstalt, som gjort Stockholms stad ovärderliga tjänster. Man bör aldrig förgäta, att denna inrättning, som på konung Gustafs befallning anlades i den täcka men något trånga dalgången utanför Danvikstull, mellan Hammarbysjön och Saltsjön, varit under mer än två hundra år stadens enda vårdanstalt för kropps- och sinnessjuka samt den offentliga fattigvårdens första skyddshem för ålderstigna, orkeslösa och minderåriga.

Vill man göra sig en föreställning om vistelsen inom Hospitalet, sådan den var och förblef under långliga tider, lämnas härom högst märkliga upplysningar i den ordning eller reglemente,11 som 1533 af konungen fastställdes, på thet her effter kan thestij Redeligare tillgåå både med them som halTuu giffuit sigh ther jn ij frij brödh for theras peninger, så och med the fattige Siuka, haffue wij belelfuet och Samtygcktt, att the ther inne äre Nu och iämwäll her effter komma kunne skola liuar ij sijn skijck och befallningh fölia thenne Regle efflher, huilken ther giffuen är».

Styrelsen för Hospitalet anförtroddes åt två föreståndare, som vid tillträdet till befattningen skulle aflägga följande ed: »Gud vare migh såå huld, som iagh vijll vara hospitalen huldh effter Mitt bästa forståndh». De skulle årligen allämna sina räkenskaper till borgmästare och råd all af dem granskas och godkännas. Om stiftelsen kom att sakna medel, ägde de att därom underrätta kyrkoherren och predikanterna, så att the måga förmana folkctl ij Staden, till att komma the fattige till vnsetning, med theres hielp och vnsetning».

1 Gustaf I:s Registratur, XXII, s. 77.

2 Tryckt i Stockholms stads privilcgiebref utg. af K. Hildebrand, H. 1, 1900, s. 49—54.

3 Ordning för Stockholms Hclgeandshus och Hospital daterad den 15 sept. 1533. Tryckt

i Gustaf I:s Registratur, VIII, s. 289 ff.

En afskrift, förvarad i Danviks hospital, benämnes: Danvijks-Skrä. Lyder till Stockholms

Hospital för år 1533. — I Register till Stockholms stads tänkeböcker 1533—38 finnes anteck-

nadt under H: Hospitalets skråå; men då själfva tänkeböckcrna för dessa år icke kunnat

återfinnas, har här följts den i Gustaf I:s Registratur tryckta handlingen.Under föresländarne lydde alla, som hörde till Hospitalet. Till syssloman skulle väljas en man, »som the fattige käär haffuer, then ther och vijll lefTua och döö med them ij Hospitalen, om Man en sadana bekomma kan». Sysslomannen hade under sin ledning all tjänstepersonal och betjäning såsom skrifvare, bagare, bryggare, drängar och pigor.

Om matmodern heter det särskildt, alt hon »skall achta påå som huar förmå att ätha, såå att the som siuke äre, måga nåkott fåå thet som them lösler, och ther om skall hon seija Syslemannenom till, och thet skall henne icke förnekatt vardaa».

Förutom öfrig personal skulle vid Hospitalet anställas en klerk och, anmärkningsvärdt för den tiden, äfven en läkare. Om denne säges likväl endast: »Skall och hållas en leckiare till siukestuffuona, for theras skull som niedli Iäkiande ståår till hielpande». Till själavårdare kallades »en

godh och forstandigh klärk-----------then ij gudz ordh förfaren är för pra1-

dicare och Capelian». Han hade att predika i kyrkan alla helgdagar och hålla gudstjänst därstädes, så ofta det behöfdes. Minst två gånger i veckan skulle han besöka de sjuka och förmana dem till Guds bord samt till sämja och kärlek. När någon låg på sitt yttersta, var han skyldig att gå och trösta honom, se till att »nogra förståndiga

aff them ij SiukestufTuan äro------------

acktta uppää then siuka, och altijd förmana honom, att han ståår fasth ij Tronne».

De i Hospitalet upptagna indelades i fribröder eller betalande och fattigbröder eller icke betalande. Såsom skäl, hvarför äfven fribröder kommo alt mottagas, anföres, att, då af ålder fribröd »med Redeligh kost och spis-ningh» kunnat mot afgifter hållas i helgeandshusen, skulle nu äfven samma förmån i detta hospital beredas goda »borgare och borgerskor . Endast gammalt hederligt folk skulle för deras ålderdoms skull få åtnjuta denna förmån. Ungt eller gift folk däremot intogs endast i fall af sjukdom eller på grund af andra orsaker, som borgmästare och råd ägde att bedöma. Men aldrig finge någon tvingas att biifva broder eller syster i Hospitalet.

Emellertid intogs ingen i fribröd »med mijndre han giffuer så mökill in medb, att thet är hospitalen till nytto». An viktigare är dock följande bestämmelse, hvars grundtanke sedermera återverkat på kommande fattig-vårdsstadganden: »Om såå är att nogon vill giffua sigh ij thetta frij brödli med huss och grund, han skall först stella sijna aruingar till frijdz eller och biuda them sådana huss och grundh till kiöps, och låtha tet skrilTua ij Stadenz tenkie book, alt the hans ingifTlt icke klandra skola effter hans dödh, seijandes sigh vara skett orelt, och thet vara Hospitalen till skada, att the hans tijngest med lagen Ryggia skola»; och vidare: »Alt thet godz som the frijbröder och Söstrar haffua, thet skall altt effter theras dödh höra Hospitalen till, ehuarest thet funnett varder, dog måga the bruka theras ägodeler sielffue och haffua them handa emellan såå lenge the leffua».

Vid intagning i fribröd upplästes för den nykomne ordningsreglerna, hvarefter denne skulle lofva, att han ville »vara förstandarena och klärke-110111, ij thet honom bör, lydigh och hörig och giöra effter som thenna Regla innehåller». Därefter skulle han räcka hvar broder och syster han-den lill försäkran, att han ville lefva i frid med dem. 1 öfrigl stadgades förhud att utan vederbörligt tillstånd låna ut penningar eller uppgöra testamente, att utan särskildt medgifvande vistas borla öfver natten, all lora elt lastbart lefverne, alt gifva anledning till tvister, trätor eller slagsmål m. m. För hvarje förseelse faslslälldes större eller mindre straffbestämmelser, oftast indragning af en eller flera måltider men äfven uteslutning ur Hospitalet.

Fribrödernas och systrarnas måltider bestämdes sålunda: »Om Sökna-dagarna skola the gåä till hordz når 10 är slagett, och om helgedagar, när ulsungett är ij bykvrkian och altijdh om afflhonnen när 5 är slagett». Bröderna och systrarna inlogo sina mällider gemensamt i »Conuentesluffuan». De skulle läsa, då de gingo till hords >thel Suenska henedicite» och, då de slego upp, thet Suenska gralias- — eftersom latinet var främmande lor dem. Bordsbönen slutade med budorden, trosbekännelsen och Fader vår. Under måltiderna skulle alla hålla sig tysta och höra på den, som läste högt för dem. I läll de hade alt klaga öfver utspisningen, skulle de hän-vända sig lill föreståndarnc eller, om det oakladt ingen ändring skedde, lill borgmästare och råd.

Föreskrifterna för iättighröderna voro naturligtvis i flera delar lika med föregående, men myckel kortare och enklare. Villkoren för inlagning i lättigbröd äro desto märkligare, som de innehålla uppslag lill senare läl-tigvårdsstadganden. Det föreskrefs sålunda: »Först skall ther ingen tagas in ij siukesluffuan, vlan tben som så siuk är, att han ingen Bååd haffuer lill att hielpa sigh sieliT». Yllerligare heslämdes: »Skall och ingen lagas in ulan then her ij Sladcn är siuk vorden. Föras ther nogrc in a (T Landz-bygdena, them skola föreståndarena senda hem igen, att huar församlingh måå föda sijna siuka». Och slutligen fastställdes: »I-Iuar så hender, all no-gor hliffuer så siuk ij stadenom, alt han icke kunne fordra sigh sielff, och ville for then skull gärna ij siukestuffuona, hafTuer han nogra ägodelar, lösl eller fasth, thå skola föreståndarena seija hans arffuingar lill, all llic skola laga honom och hans godz och föda honom lill dödradagar, vilia the thet icke, Tage tåå föreståndarena then siuka med then deel han lialTuer in ij siukestuffuona, och låtlie honom icke förfaras ij vanröcktt, och så kunna icke arffuinganar seija sigh vara skeett orett».

Åt Iättighröderna heslods liksom åt fribröderna två måltider om dagen fäslän något tidigare, på del att de senare skulle blifva i tillfälle att »gää in ij siukestuffuona, och tiena the fattige såå lenge the ätha». Maten afläm-nades och fördelades i sjukstugan. Före och efter spisningen skulle läsas samma böner som vid frilnödernas bord, men här skulle lilläggas: »Loff-uatt vare gudh som oss såå veell spisalt haffuer, och gud vare med them allom som ther till holpett haffua».

I sjukstugan skulle upphängas en tatla, på hvilken stod att läsa budorden, trosbekännelsen, Fader vår och bordsbönerna på svenska, så att de fattiga kunde lära sig dem. En gång hvarje dag skulle de, när dem tillsades, bedja »for frijdh och Nåde, och för öffverhetena».

Eri för fattigvårdslagstiftningen viktig bestämmelse var äfven följande föreskrift om underhållstagarnes arbelsförpliktelse, hvilken lydde: »The fat-tige, som nokott kunna giöra, antingen spinna notagarn, bijnda noott eller no-goll annatt sådana, som hospilalenen kan komma till gode, ther skola the icke vara for gode till . Slutligen förbjöds allt tiggeri: Skall eij heller tilstä-

dias, alt nogor skall gåå och tiggia pää gattonne, medh mijndre han haffuer ett vårtccken aff förmyndarena, och Retterfouglerna som honom besichla skola, om han såå siuk är, att honom böör tiggia eller eij, hvilken som drister sigh till alt tiggia, utan sådana vårtecken, ther skall bödellen straffa offuer och driffua Ihem aff bys.

Öfver hospitalsstadgan af år 1533 har här en något utförligare redogörelse lämnats, därför att det numera knappast torde finnas andra äldre föreskrifter, som lämna så fullständiga upplysningar om förhållandena inom de forna välgörenhetsinrättningarna — härifrån icke undantagna några på senare tider offentliggjorda reglementen, exempelvis Ordinacio hospitalis Enicopensis».1

Den af konung Gustaf Adolf 1026 utfärdade skråordningen för Danviks hospital2 är i det hela taget icke något annat än en omarbetning af 1533 års skrå, med åtskilliga tillägg och skärpta bestämmelser hufvudsakligen angående de intagnas förpliktelser mot inrättningen. Enligt detta nya skrå skulle Hospitalet, såsom ditintills, lyda under borgmästare och råd. Det förvaltades af två föreståndare, som hade till sitt biträde en syssloman med en icke obetydlig tjänstepersonal.

I Hospitalet intagna personer bestodo af fribröder eller betalande, och fat-ligbröder eller icke betalande. Villkoren för upptagning i inrättningen hade, på grund af den då genom lag påbjudna betalningsskyldigheten till hospitalen för hvarje därstädes intagen person, icke oväsentligt förändrats, hvilket också framgår af följande bestämmelse: »Alt ahlenstund Fribröder och Fattiga gifwa med sig in, antingen Tölf Koppar penningar eller annat skal alt sådant efter deras död, blifwa qwart uti Hospitalet til gemene Fattiges bästa .

Förutom ifrågavarande stadga hade nu särskildt för de fattiga i såväl mansfolksstufwan > som »qwinfolksstufwan» stränga ordningsregler2 blifvit utfärdade. Några af dessa föreskrifter med dithörande straffbestämmelser böra icke förbigås. »Skola alla — mankön eller qwinnokön, såsom de benämndes — som utur sängen kunna vistas, hwar tiraa för sig om dagen falla på knä och läsa Fader vår, och bedia Gud vela bevara ifrån all skada och farlighet vår nådiga Öfxverhet och alla Ständer uti vårt K. Fädernesland, och uti andelig och lekamelig måtto välsigna och bevara wele: ther någer finnes uppå fotterna när klåckan är utslagen och icke det gör, skall mista sitt bröd

1 V. Hedqvist, I)cn kristna kärleksverksamheten i Sverige under medeltiden. Strängnäs 1893, återger s. 140 denna stadga, som utfärdades för Enköpings hospital af ärkebiskop Birger (1367—1383).

1 Hospital Skrå för Danviken utfärdadt den 9 april 1626. Afskrift i Danvikens arkiv.

9 Ordning, lnvarcfter de Fattiga i Hospitalet i mansfolksstufwan sig rätta skola, giord den 1 November A° 1626 och Ordning, liwarefter de Fattiga i Hospitalet i qwinfolksstufwan sig rätta skola, giord den 1 November Ano 1626. Afskrift i Danvikens arkiv.på en dag. — Skola alla hålla sig kyska med ord och gierningar, om någon linnes ei så göra, miste sit bröd i 2 dagar. — Om någon af dem swSr vrid Guds namn eller hans död eller önskar sin nästa något ar det som ondt är, skall sättas i fängelset på 2 dagar wid watn och bröd. — Den som linnes drucken och derined heslagen blifwer, skall sättas i Stocken 12 timmar vid watn och bröd. — Hwilken af dem som giör oliud i Kyrkan eller i stugan skall sättas i Stocken 4 limmar. — Om någon oenighet kan upkomma dem emellan, eller någon klaga förorsakas kunna skulle, skola de sådant svsslemannen tilkänna gifwa eller Borgmästaren som Inspectio-nen hafwer eller hans Assistenter. Finnes någon som söker först Mans Kongl. Maijst. eller Ståthållaren, förr än dem är rätt skiepat af bemålte personer, skall sättas i Stocken 2 dygn wid watn och bröd». — De hårdaste straffbestämmelserna drabbade dock den af alla så fruktade spetälske. Om honom

säges: »Ingen spetälsk skall fördrista sig med nfigrom androm i Hospitalet umgänge hafwa, eller at gå i Byn eller på marken, utan allenast hålla sig inne i sin slugu, blifwer någon af dem dermed beslagen, han skall sällas uti jern, 2 dagar wid watn och bröd».

Utrymmet inom Hospitalet vid Danviken var så begränsadt, alt fattigvården allt fortfarande måste för de fattigas härbergerande använda det gamla Hospitalet S:l Göran, som konung Gustaf I hade utdömt. Ännu under en lång följd af år skulle det mottaga dels utan ersättning fattiga, orkeslösa och sjuka, dels mot betalning äldre bemedlade personer i behof af skötsel och vård. Förutom utarma upptogos således i S:t Görans hospital liksom på Danviken »hederligare folk, som til åren woro komne» och ville därstädes åtnjuta fribröd.1 Vid inträdet lofvade man att underkasta sig före-skrifna ordningsregler, att vara lydig föreståndarne och att hjälpa anstalten i livad man förmådde. Hospitalet stod under styrelse af borgmästare och råd. Dessa hade att vaka öfver dess verksamhet, intaga och aflägsna underhålls-tagare, förvalta alla medel m. m. Med tiden tyckes dock denna hospitalsinrätl-ning ha nedsjunkit till ett fattighärberge och kallades gemenligen »fattigstuf-worne vid S:t Johannis» eller »på Brunkeberg». 1 de små låga träbyggnaderna inhystes då, utan afseende på ålder eller kön, alla slags olyckliga, som voro i behof af hjälp.8 Där funnos exempelvis 1698 icke mindre än 50 nödställda och några år senare öfver 60, bland dem ett endast några månader gammalt barn, »påträffadl i gamla Rådstugugången», vidare en blind man, »som sades vara 116 år gammal» o. s. v. Där vårdades äfven många sjuka, för hvilka knappt fanns någon annan tillflyktsort.

Den gamla fattigstugan vid S:t Johannes kapell har haft så stor bety-

1 E. S. Buda, Historisk berättelse om det fordna St. Jöraus hospital, Sthlm 17(iö, s. 10.

3 I politikollcgii protokoll den 16 december 1673 är antccknadt: »Sedan bcrfittadlic Rådraann Wäl. Gustaf Mattson, dhet fattigstugan pä Brunkeberg är uthi alle rum af fattige Siukc upfylt att den ene ligger på dhen andre, bwarigenom förorsakas en stoor stank, och den som någorlunda frisk worden är, blifver äter af andre Besmittadli igen». — Kollegium lät omedelbart öfverflytta 13 personer till Danviken.delse för stadens fattigvård, att den bör med några utdrag ur dess reglemente närmare bekantgöras.1

Sysslomannen skulle i sin tjänst vara flitig, vaksam ocli trogen. Han skulle i allt söka de fattigas gagn och bästa samt behandla dem méd allvar och godhet, »så at ingen må hafwa orsaak öfwer honom at qwida».

De fattiga borde framför allt hållas till gudsfruktan. Bön förrättades om morgonen kl. 7 och om aftonen kl. 6. »Den öfrige tijden om dagen warda dhe som hälsan hafwa tillholdna och förmahnle at iemple dhet dhe då hafwa för händer bruka Gudelige Psallmer och Låfsånger». Då klockan slog 10 på förmiddagen och 4 på eftermiddagen borde alla i stugorna, så sjuka som friska, »uplyfta sina händer till Gudh i Himmelen, bediandes om Fred och Roligheet i våra dagar, och at den samme gode Guden wille wälsigna, uppe-holla och bewara wår Nådige Höge Öfwerheet och hela 3het Konglra Huset, oss allom till wälfärd, hugnad och glädie». Men barnen, som voro i skolan, skulle kl. 10 sjunga: > Förläna oss Gudh så nådelig och Gudh gifwe wårom Konung och all Öfwerheet , samt läsa högt en kort bön jämte »Fader Wår och Herren wälsigne oss». Vidare kl. 4 skulle de sjunga: »O Herre Gudh af Himmelrijke gif», hvarefter lästes: »Aftonen nu tilstundar wisst» jämte samma korta bön som på förmiddagen och slutligen »Fader Wår och Herren wälsigne oss». — Den korta bönen lydde: »Trofaste Gud och Käre Himmelske Fader, till hwilken wij fattige barn hafwom alt wårt hopp och tillflycht uppe-hålt och skööt oss uti wår fattigdom och Elände, och gif oss Din Helge Andes nåde at wij måge dageligen wachta oss för Synd och Odygd, och dheremot till-wäxa uti Din fruchtan, sanna Kännedom och alla Christiliga Dygder, så att Ditt stora Nampn må städse och utan återwändo genom wårt Talil och giär-ningar prijsat och opliögdt, wår Nästas gagn och bästa befrämiat, sampt wår egen timmeliga och ewiga wälfärd upbygd warda. Bönhör oss för wår trogne återlösares Jesu Christi skull. Amen».

Utom stralT för oljud under bönen, försummelse af gudstjänsterna i Johannes kapell, förseelser af allehanda slag, bestämdes: Dhen som i Fattig-

stugun beträdes med Swordom och Banskap, är lian wid Hälsan och till Ahren kommen, skall han hafwas ut på

gården, och i dhe andras åsyn undfå olta hårda Slag på ryggen. Är dhet een Schoke gåsse, blifwer han af Scholtemästa-ren, men een Scholre flicka af Schokemästarens Hustru med rijs hårdeligen afstraffat i Scholan. Dhen som ållderstigen är och antingen holler wid Sängen eller elliest är siuklig, skall när dhen öfwertygas fört Swordom och Eder, mista första, andra och Tridie resan, Twå öre af nästa Uthdhelning; Finnes och nogon som af slijk Gudlöösheet blifwer så utmärkt at denna förelalde Boot intet will hielpa, skall Sysslemannen sådant angifwa uti Collegio, då andra medell skola brukas efter som bråttet, Alldern och Hälsan wara till.

Dhen som ibland dhe Fattiga pröfwas hafwa något ährende at förrätta hoos nogon utom Huuset och är wid Hälsan och dhe Krafter at han

1 Instruction, hvarefter Sysslemannen Niels Wijck sig hafwer at rätta wid den opsicht honom anbefalt är öfwer dhe Fattige uti Fattig Stugun wid St. Johannis Capell; skriftvin af Stadsens Politie Collegio den IS Augusti 1684. Politie Collegii protokoll och registratur 1680—1696. I rådhusets arkiv.sielf förmår gå derefter, han skall begära Sysslemannens lof och minne dher-till, och honom dhertill förläggias wiss tijdh och slund, då han skall wara i Huuset igen tillstädes. (lår nogor af Schokvbarnen, den låter Sysslomannen i Scholan med rijs behörigdi afstraffas; men är han till Ahren kommen afkortas honom första gången wid Uthdhelningen S öre, andre gången också otta öre, och fåå dhertill G hårda slag på ryggen; beträdes han ;i:die gången det giöra, då gifwes dhet tillkänna Collegio, som efter beskaf-fenheeten will determinera strallet.

Inga Trätor skola föras i Fattig Stugun fast mindre Slggmåhl, linnes dlier nogon som sig hade at beswära öfwer den andra, han skall gifwa dhet Sysslemannen tillkänna, hwilken strax skall warna dhem och stilla sådant. Men wore dher nogor så öfwerdådig, at han understår sig slå den Andra, han skall mista första gången halfparlen wid nästa Uthdhelning, men andra gången alt; och 3:die gången sättias i Tuchthuuset. Slår dhen andra emot, miste Een Tridiedhel wid Uthdhelningen efter han icke strax klagade».

Sysslomannen ålades att en gång hvar dag besöka alla stugorna och uppmana de fattiga till enighet och gudsfruktan. »Och som Siukeligheelen gement förorsakar ond lucht ibland dhem, Altså skall han holla hand der-öfwer, at dhe som äro friska, måga som oftast med twetlande holla reent i Stugun och altijd wara försedde med Granrijs och röök af Eenrijs».

Ytterligare föreskrefs, alt porten skulle vara låst både dag och natt, »och dhen som will uth- och ingå gifwa tecken med klappande, så at Sysslemannen altijdh må weta, hwem som hafwer orsaak och ährende atgå dher ut och inn».

Oaktadt strängheten af alla dessa föreskrifter rådde nog icke i dessa fattigstugor någon större renlighet eller ordning, enär man i de låga och trånga lägenheterna måste inhysa, så långt utrymmet tillät, allt liera olyckliga män, kvinnor och barn, som upptogos från galorna ocb saknade skydd. Lyckligtvis kunde 1701, då byggnaderna vid Johannes kapell hotade störta in, Hospitalet vid Danviken mottaga de husvilla.

Rörande förvaltningen af fattigvården i äldre tider saknas tyvärr närmare 1 uppgifter. Stadens tänkeböcker1 lämna bärom högst sparsamma upplysningar. Man får icke af dem veta stort mer, än att en tomt vid Själagården blifvit försåld för de fattigas räkning, eller att fattigbössan i kyrkan blifvit tömd, eller att de fattigas förmyndare allämnat insamlade medel, eller att något testamente tillfallit de fattiga, eller ock att föreståndarne vid Danviken fordrat igen utlånta lättigmedel m.m. — Angåertde personer, som kommit i1 åtnjutande af underhåll eller vård, gifva tänkeböckerna likaledes myckel kortfattade meddelanden. En dag antecknas: »Blinde Herr Christiern, en prest, tillätes komma i Sjukslufwun >. — En annan dag: > Hindrick tiryle-giutare lofvas komma i Siukstugun». — Ett följande år skrifves: »PäderChor-wäcktare bekommer Frijbrödh» o. s. v. — Bland en del andra upplysningar, som dessa tänkeböcker innehålla och som beröra de fattiga, må exempel-'

1 Kegister till Stockholms stads tänkeböcker 1533—1538. 1 rådhusets arkiv.vis anföras:1 »Den 20 Aug. 1593. M. Abraham och M. Erich Kvrkioherren

----------begerede, at man skulle finna nogom rådh medh Ihe fattige som

liggia för Kyrkiodörrarne, på gatorne och i portarne, at the måtte komma i Danwiken eller annorstandz under

taak för den Blygd och naese skuldh som man moste elliest förmode sigh aff the fremmande Nationer som förmodandes aere medh Kongl: Mat:». Och ytterligare följande: »Den 19 Julij 1600.

Sex utaf the fattighe i Danwickenn--------------kome för rätthen och klagade

på Anders, fordom wårdskrifware, at the ingalunda wille hafwa honom hos sigh i Danwickenn för hans orolighet och banskaps skuldh som han dage-ligen håller medh them, såsom theres Klagomåls skrift widare utwisar».

Denna klagorätt fråntogs underhållstagarne vid Danviken i ordningsreglerna af år 1626 — och därmed gifva de elt ytterligare bevis på den stränghet, för att icke säga hårdhet, med hvilken då för tiden de fattiga och olyckliga behandlades.

3.

Administrativa och legala åtgärder till förbättrande af fattigvården såväl i huf-vudstaden som i hela riket.

Den af konung Gustaf I början organisationen af en allmän fattigvård afsåg icke blott Stockholm ulan jämväl hela riket. Liksom dessförinnan, då företrädesvis kyrkan ägnade sin omsorg åt de fattigas vård och för dylikt ändamål underhöll talrika barmhärtighetsanstaller, blef äfven under Gustaf I:s tid och långt senare hospilalsväsendet medelpunkten för den allmänna fattigvården. För att underlätta statens uppgift att sörja för de nödställda använde konungen en del af de indragna andliga godsen, hvarvid vissa ödeblifna kloster eller biskopsresidens i olika trakter af landet förändrades lill hospital eller helgeandshus, som skulle ordnas och förvaltas i enlighet med de af honom fastställda grunder. Efter hvad därom redan sagts, torde det vara öfverflödigt att med ytterligare exempel belysa dessa åtgöranden.

Konung Gustafs efterträdare fortsatte hans verk. Och sålunda funnos på konung Gustaf Adolfs tid i ett flertal större städer i riket hospital med uppgift att omhändertaga ålderstigna, sjuka och minderåriga. Från en af dessa uppgifter, nämligen att mottaga barn, befriades småningom hospitalen, enär man insett olämpligheten att låta dessa uppväxa bland mer eller mindre förfallna individer, och för minderåriga upprättades redan under samme konungs regering särskilda vårdanstalter med benämning barnhus.

Men det visade sig snart, alt de af staten underhållna inrättningarna förmådde lika litet afhjälpa nöden som hämma tiggeriet. Redan i 1571 års

1 Tänkeböckcr 1593 och 1600. I rådhusets arkiv.kyrkoordning, som innehåller den första allmänna hospitalordningen: »Om Hospitaler och Siwkastoffuor» —synbarligen ett sammandrag af det för Danviks hospital utfärdade reglemente med några förändrade bestämmelser om hospitalens underhåll och styrelse — framh&lles önskvärdheten af, attkyrko-herdarne skulle söka förmå befolkningen att inom hvarje socken upprätta en sjukstuga i ändamål att lämna vård åt ett mindre antal fattiga församlingsbor. Därmed hade man 1111 tydligen sagt, alt staten ensam icke borde draga försorg 0111 alla nödställda, utan att fastmer kommunerna eller församlingarna måste vara beredda att åtaga sig en väsentlig del af fattigvårdsbördan.

Af än större betydelse var dock den stadga,1 som 1(542 utkom, ty den anses med skäl ha varit grundläggande för den följande fattigvårdslagstift-ningen i Sverige. De viktigare bestämmelserna i denna förordning böra omnämnas. Ändamålet med hospitalen blef att mottaga i främsta rummet den, som är beswäradt medh siwkdom, a IT ålder eller annan lijUV.skröpligheel, och ther hoos hwarken sielff förmår sigh at vppehålla, eller hafwer then Slächt som för något theras hinder wele eller kunne göra honom bijstånd. Sedan Uhrsinnige och besatte Menniskior: Item the ther hafwa smittesamme siwkdo-mar, och måste ther öfwer hållas ifrån annat folcks omgänge och gemeenskap ".

Såsom villkor för intagning å hospital fastställdes, att behofvet skulle förutom af föreståndarne pröfvas af vederbörlig civil och kyrklig myndighet; vidare, alt för hvar och en, som mottoges, skulle erläggas »Tiugue Daler hwitt Myntt» antingen af honom själf, eller om han det icke kunde, af staden eller socknen, där han var boende; slutligen, att hospitalet skulle ärfva allt, hvad den därstädes vårdade ägde, och träda i hans arfsrätt, när han en gång bjudit arfvingarna att underhålla sig och de icke velat antaga anbudet, deras lösnings- och bördsrält till hans

fasta jord dock undantagen.

Om värnlösa barns upptagning och vård bestämdes, att barn, som äro färdiga och utan stort lyte, eller som halva sådana lyten, alt de framdeles kunna nära sig med handtverk, skola upptuktas i barnhus, eller, där sådant icke finnes, annorlunda på stadens eller socknens bekostnad eller genom insamlad hjälp för all vid åtta års ålder sältas i handtverk eller tjänst, men icke tillåtas ligga på landet eller i städerna för sig själfva eller med andra.

Såsom ytterligare åtgärder från församlingarnas sida att afhjälpä de nödställdas behof förordnades: »Förvthan Hospitalerne, som på Wår och Chronones omkostnad i alle Provincier här vthi Rijket vnderhållas, så skole widh Kyrkiorne i Städerne och på Landzbygden vpbyggias effter liwar För-

samblingz stoorleek och förmögenheel någre Stugur, hwarest samme

Församblingz fattige, som igenom ålder och siwkdom så äre komne vlhalT sigh, at the medh arbete sigh icke tilfyllest kunne nähra, skole må inflyttia, och aff Staden eller Sochnen Allmoser vndfåå och blifwa försorgde. Men icke gå kring Landet eller i Städerne på Marcknader eller thes emillan at lig-gia». Likväl, där det fanns skäl att lämna tillstånd till bettlande, skulle

1 Kongl. Maij:tz-----Ordning och Stadga, Huru hållas skal medh Tigglarc och fattige

som rätt Allmoso behöfwe: Item medh Landstrykare och Lättingar. Datum Stockholm then 28 Febr. A. 1642.tiggeripasset, som i dylika fall utfärdades af prästerskapet, ställas på viss tid och ort inom prosteriet eller, vid större behof, inom stiftet. Mot det olofliga tiggeriel — och liggeriel var en verklig landsplåga — stadgas: »Finnes någ-re lemlastade Tiggiare at fara omkring åå Landet eller i Städerne, och sökia

Allmose annorlunda än som förbemält är,--------------then skal förwijsas til then

Orth han är hemma». Om han icke fogade sig häri, fasttogs han och sattes några dagar eller veckor i fängelse, hvilket straff vid upprepade förseelser ytterligare skärptes. Mera summariskt gick man tillväga med lösdrifvare: »Alle Vagan ter och Landtstrykare, som icke för bewijsligh Krops siukdom och bräckeligheét skul» utan af lättja och liderlighet drogo landet omkring och besvärade med tiggeri, skulle gripas »och föras til nästa Slott til at ther arbeta vtlii Järnen, och thet så länge at the samme någon märckeligh Bättring påskina låte, och man finner skäligt at ställa them igen på frije fötter».

Emellertid förmådde hvarken hospitalsorganisationen eller tiggarord-ningarna att afhjälpa missförhållandena. Inom vissa trakter hade man väl låtit sig förmå alt »på backarna», i närheten af kyrkan, uppföra faltig-eller sjukstugor; men församlingarnas förpliktelse mot sina fattiga vann långt ifrån allmänt erkännande och tillämpning. Då utfärdades 1686 års kyrkolag och påbjöd församlingarna den omtvistade försörjningsskyldig-heten. 1 kraft af denna lag blefvo kyrkoherdarne ålagda att tillse, det husarma och tiggare i socknen icke lämnades oförsörjda, ej heller något olofligl tiggeri mot tiggarordningen därstädes bedrefs. Till uppförande af sjuk- eller fattigstugor skulle församlingens medlemmar icke endast gemensamt hjälpa utan ock efter råd och tillfälle gifva årligen något till de fattigas nödtorftiga underhåll. I öfverensstämmelse härmed förordnades: »Hwart Ilärad och Sochen, skal föda sine Fattiger och ingalunda, som här til på nägre Orter förnimmes skiedt wara, föra them in i andra Sochnar, them til Last och beswär: docli må understundom then ena Sochnen, som kan hafwa mindre Fattige, gå the näst hoos liggiande, som hafwa flere, med någon hielp til handa».

Genom dessa stadganden fastslogs otvifvelaktigt församlingarnas försörjningsplikt. Men för att denna fattigvård skulle blifva effektiv, återstod likväl att bestämma, till hvilken församling den fattige hade i förekommande fall att hänvända sig för att erhålla hjälp, eller, med andra ord, det gällde alt bestämma den fattiges hemortsrätt. De sväfvande ordalag, i hvilka 1642 års tiggarordning, åtminstone i denna punkt, var affattad, gåfvo anledning till ständiga tvister emellan församlingarna och underlättade i betänklig grad de falligas inflyttning till städerna, där de hoppades på bättre och rikligare underhåll. Först 1788 trodde man sig kunna lösa denna fråga genom att stadga,1 »at then Sokn, ther fattighjonet antingen haft eget hemman, eller såsom inhyses- eller tjenstehjon senast warit i skatt anteknad, bör widkännas thes wård, enär thet med arbete icke kan sig uppehålla»: dock så att, mot denna skyldighet, hvarje församling ägde rättighet att förhindra något inhyseshjon att nedsätta sig därstädes eller

något gammalt

1 Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse, Angående Skyldigheten at underhålla sådane frän then ena til then andra Församlingen inflyttade personer, som sedermera blifwit svan före och icke kunna sig sjelfwe försörja. Gifwcn Götheborg then 5 December 1788.och mindre arbetsfört tjänstehjon att antagas, förr än sådant blifvit å allmän sockenstämma anmäldt och församlingen därtill lämnat sitt bifall.

Det kan tyckas, att dessa stadganden borde haft en lycklig återverkan på förhållandena i Stockholm. Så var dock ingalunda fallet, enär alltjämt ganska kraftiga medel måste anlitas för alt motarbeta eller afhjälpa del elände, som icke minst de tilltagande inflyttningarna af arbetslöst folk från landsorten framkallade i liufvudstaden. Visserligen förklarade öfverstålhål-laren i en 1661 afgifven redogörelse1 för stadens förvaltning följande: • 0f-wer Kvrkiornes richlige och Ahrlige Räkenskaper, Schole- och Hospilals-Ordning, och the Fattigas Sköl/.el och vnderhåld, är ock i lijka mållo en godh anstaldt giord, så wijda sigh för thenna tijden hafwer göra låtit». Men endast två år senare eller 1663 måste en ny, särskildt för hufvudsla-den afsedd tiggarordning- utfärdas. Däri framhålles den »myckenhet af äländige och fattige», som finnes i Stockholm, hvarefter säges: »Förden-skuldh är en noga vpsicht och skiötzel aldramest här nödigh och angelägen, thv hafwe Wij icke allenast skattat rådeligit och wäl, at Stadens Magistrat alle Bellare, som pläga omgå på Galurna, så och komma så wäl i IIuu-sen som för Kyrckiodörarne, kallar före, sampt hwars och eens welckor och beskafTenheet omslendeligen förfarer, jemwäl disposition öfwer dem der-efller författar och ansteller, vthan och i synnerheet, at wisse Män, medh serdeles Kläder vthmercktc, af bemelte Magistrat, förordnas, som een gång, hwar Månadt, besökie alle Huus och Gårdar, så wäl i sielfwe Staden, som dess Förstäder, och samble åht bemelte Fattige een Allmosa, jemwäl sedan alle Tiggiare, af hwad sort och welckor dhe och wara mågc, skallas vthur wägen, och vthi wisse rum och Huus, medh tienligit vppehälle försörias och wårdas, Diäknar vndanlagandes, hwilcke medh polletter vthskilcle, tilstädias widh Portarne, medh läsande eller siungande, skaflå sigh något vnderhold och een Gudznamps-gifft».

Kort därefter, 1698, gjordes ytterligare ett försök med en ny tiggarord-ning,3 som anföres i detta sammanhang, enär den likaledes särskildt tillkom för att sk}’dda hufvudsladen mot lösdrifvare och tiggare från landsorten. Förordningen påbjuder nämligen upprättandet af ett rasp- och spinnhus i Stockholm, »uti hwilket Lättingar, ware sig Mans eller Qwinspersoner, så snart dhe förmenas föröfwa något Tiggerij, i Huusen eller på Gatorne, skola warda införde, derest dhe sedan icke allenast med någon nylto till sin födo kunna arbeta, utan jämwäl lida det straff, som dhe med sitt Okynne förtienl

1 Memorial på the Ärendcr som af hans E.xc. Herr Öfwcr-Slåthållaren---------i llicsse

daghar äre beslutne, och på alhnänne Rådstufwu den 10 Maij 1001 publicerade. Tryckt 1

Stockholms stads ordinantier — framgifne af Magn. Lagerström, D. 1, Sthlm 1731,

s. 133 (f.

! K. Maj:ts plakat om tiggcri och de fattigas underhåll i Stockholm af den 4 april 1003.

3 Kongl. Mayrtz Förnyade Stadga och Förordning, Huru med Tiggiare och Fattige som rätt Allmoso behöfwa, så och med Landzstrykarc och Lättingar, förhållas skal. Daterad Stockholm den 21 October 1098.hafwa». De allmänna bestämmelserna i denna tiggarordning afse atl förhindra, att några pass eller rekommendationer meddelades till tiggeri utom den stad eller socken, där tiggaren eljest vistades, ehvad skäl och orsaker därtill kunde förebäras. De, som ändock understodo sig att löpa och bettla ur den ena staden till den andra, särdeles till Stockholm, samt alla andra tiggare därstädes skulle strax i arbetshuset inmanas, »där han sedan efter sitt Brott och erwijste wahnart skall wederbörligen plichta».

Enär de till de rätta fattigas och allmosehjonens underhåll i Stockholm anslagna medel icke alltid räckte till, förordnades vidare, att allmosor till de behöfvande skulle efter råd och tillfälle afläggas vid första lysningen till giftermål, vid tacksägelser för barnsängskvinnors eller andra sjukas tillfrisknande samt vid pålysning till begrafningar; och ytterligare, att alla kollekter, som under likpredikningar med håfvarna samlades, skulle användas till de husfattigas underhåll, äfvensom att en åttondedel för hundra af kvarlåtenska-pcns värde i

sterbhus och en half för hundra af testamenterad egendoms värde skulle likaledes gifvas till de fattiga.

Hvad beträffar de barn, som antingen voro fader- och moderlösa, eller hvilkas föräldrar voro så fattiga eller lastbara, att de hvarken kunde eller ville taga vård om barnen, skulle de intagas i barnhuset eller, om de därstädes icke kunde mottagas, erhålla vård i fattigstugorna och njuta sitt uppehälle af de till husfattiga anslagna medel. »Och på det desse fattige Barnen, besynnerligen Gåssarne, så snart dhe hinna till någon ållder och styrkia, sampt i sin Christendom underwijste äro, måge så mycket snarare komma at förtiena sin föda sielfwa, och lembna rum åt de mindre, som i deras ställe effter handen intagas kunde, skall hwar och en Swensk Skeppare som seglar i Wäster-Siön wara förbunden, hwart fierde åhr at antaga en Poike, uthur Barn- eller Fattighuuset, den han sielf må ulliwällia, till Skeppz-Påjke». Öfriga, som icke hade fallenhet för sjön eller voro för gamla, skulle »wid Borgmästare och Rådz eller andre wederbörandes påminnelse, utaf Handtwärckarene warda antagne, at lära något nyttigt Handtwärck, som hwar och en bäst pröfwas bögd och inclinerad till, hwar medelst sedan, icke allenast Siööfolk, utan och hwariehanda Handlwärckare, af infödde Swenske Barn, tillwäxa kunna».

Det blefve för vidlyftigt att anföra en mängd kungl. bref och förordningar eller öfverstålhållareämbetets och magistratens upprepade förbud mot tiggeriet i Stockholm. Exempelvis torde omnämnas, att magistraten lät 1689 uppläsa i stadens kyrkor en kungörelse1, där det bl. a. heter: »Allförthy war-der vttermehra här med förbudit, dät ingen ehoo han wara kan, må härefter fördrista sig al emottaga, hysa och döllja slijka ifrån andra Ohrter kommande

fattige och Tiggiare, wäl wetandes at den som sådant giör--------------skal medh

alfwarligit straff blifwa ansedd». Öfverståthållaren var outtröttlig alt utfärda dylika »publicalioner». Ur en af dessa kungörelser,2 utfärdad 170(5, må här

1 Politikollegii protokoll och registratur den 31 aug. 1689. I rådhusets arkiv.

* Öfwer-Ståt ha Ilarens Publication, at ingen wid strafT til giörandes, skal hindra de Personer som uro förordnade at uptaga af Gatorne före och wanartige Tiggare. Den 15 Scpt. 1706. Tryckt i Stockholms stads ordinantier, D. 2. Sthlm 1734, s. 195 f.endast antydningsvis anföras några rader. Då tillsyningsraännen skulle fasttaga »wahnartige Tiggiare, som mehra af en straffwårdig Lättia och Olust til Arbete, hwarmed dhe sig wähl skulle kunna nähra, än någon t w in gamle nöd och Bräcklighet, slå sig på Tiggerij , blefvo de esomoftast hindrade »utaf en hoop gement folk, som rota sig wid sådane händelser tillsammans och läggia sig för sådane Tiggiare i förswar, ja under Tijden taga med Wåld-samhet dem uhr deras Händer», hvarför tillkännagafs, alt den, som gjorde sig skyldig till ett dylikt tilltag, skulle »första gångeu, plichta med 14 Dagars Fängelse wid Watn och Bröd, andre gången med 3 a 4 Gutulop, efter som deras Brått kan meritera».

Grepos ändtligen verkliga eller förmenta fattiga under bettlnnde, sattes de i lagligt förvar och kvarhöllos i häkte, tills deras hemort blifvit utrönt, hvarefter de främmande tiggarne förpassades till sin hembygd och de, som tillhörde Stockholm, sändes till korrektionshuset.

4.

Barn- och Tukthuset. — Rasp- ocli Spinnhuset. — Stockholms allmänna barnhus. — Ulrica1 Eleonora: hospital eller Drottninghuset.

Föregående framställning angifver tydligen, att det var högst angeläget, att kraftiga åtgärder vidtogos för att motverka de missförhållanden, som fattigdom och arbetslöshet framkallade inom hufvudstaden. I detta syfte ålog sig staten att upprätta två nya inrättningar i Stockholm, nämligen 1024 ett barnhus i förening med ett tukthus, företrädesvis afsedt för värnlösa och vanvårdade barn, samt 1698 ett rasp- och spinnhus, bestämdt för bettlare och lättjefulla eller sedeslösa personer.

Det åf konung Gustaf Adolf anbefallda Barn- och Tukthuset räknas såsom föregångare till »Stockholms Stads Barnhus». Ledningen af den nya upp-fostrings- och straffanstalten anförtroddes ål en tysk vid namn Firbrandt.

Enligt den med föreståndaren eller, såsom han kallades, »tuktomästaren» träffade öfverenskommelsen skulle han

i anstalten upplaga 100 fattiga barn, af man- och kvinnkön, som lupo på gatorna och icke hade några föräldrar. Äfven andra barn iingo där insättas och undervisas. Barnen borde åtminstone i samfäldt tre år förblifva i Barnhuset och lära alt reda ull, spinna och väfva bomersin, rask, saralt, borat m. m.; och under lärotiden skulle föreståndaren efter nödtorften försörja dem med mat, kläder, ljus, ved och sängar. Sedan sålunda barnen efter tre års förlopp hade lärt ett handtverk, lingo de tagas ur anstalten, »synnerligen när de kunde gillas för gesäller eller mästersvenner»; men alla de, som ej hade föräldrar, måste kvarstanna därstädes så länge, alt de väl hade lärt sig ett »cmbete» och kunde anses för mästare, hvarefter de borde nedsätta sig i någon inrikes stad.

Föreståndaren för Barnhuset åtog sig alt »införskrifva en verkmästare.Riddarholmcn på 1630-talct.

FÖRKLARINGAR.

Orvnnst&cndc liild af GrAmunkeholmen eller Riddarholmcn ur hämtad ur Cnlendariuni Itiblicum Pcrpetuum | af Potr. Pachius J. Dedicerad till drottning Kristina af Heinrich Knyser, boktryckare i Stockholm, ulgifven omkr. 1037 och förvarad i k. biblioteket.

Under hägn och beskydd af konung Magnus I.adulAs hade Franciskancrmunkar eller, såsom de äfven benämndes. GrAnuinkcbrödcr bosatt sig pA den lilla, utanför staden belägna holmen, hvilken ursprungligen knlladcs Kcdjeskär men efter klostrets uppbyggande fick namnet GrAmunkeholmen. Af konungen erhöll klostret cgnnderätt till holmen jämte Åtskilliga andra förläningar.

De stora byggnaderna, söder om kyrknn, voro GrAmunkeklostrcts egentliga boningshus. Dör hade bröderna sitt bibliotek, sin konvcntsal. sinn hvilorum, sin matsal m. 111. I samma hus inrymdes 1531 de fallign och sjuka, som ditintills värdats i Helgcandshuscl pA Helgeandsholmen. Efter alt de nödställda 15.it öfverfivtlnts till Danviken, användes en tid lokalerna i klosterhuset till undervisningsanstalt men stodo sedermera öde intill 1621, då dit förlädes- det pA konung Gustaf Adolfs befallning upprättade Barn- och Tukthuset.

Öfrign delar af GrAmunkeholmen hade under tiden väsentligen förändrat utseende. De mindre träbvggningarna, som hörde till klostergArden. hade lämnat ruin för stora palatslika byggnader. Den gamla kyrkan hade blifvit tillbvggd och prydd med en hög tornspira. Kyrkogården hade blifvit ordnad och planterad med lindar, hvilka skulle skänka grönska och skugga At holmen intill 1806. då platsen ordnades till ett öppet torg.

Samtidigt med öfriga förändringar hade den gamla träbron, som förenade holmen med staden midt emot Stora GrAmunkegränden. blifvit llvttad och ersatt mod en annan bro, och slutligen kom don dag. då de sista spillrorna af det stora klostret skulle försvinna. »Af klosterbyggnadcrna* säger en bcromd häfdatecknare. »är nu intet synligt ofvan jord-.

Utom tornspiran på Riddarholmskyrkan äro pä bilden aftccknade tvä andra tornbyggnader: den ena hör till S:t C.lara kvrka pA Norrmalm, den andra till Söderport vid uppfarten till Södermalm.

Namnet GrAmunkeholmen utbyttes pA 1600-talet mot benämningen Riddarholmen.

Under hvalfven i Riddarholmskyrkan hvila mänga ar Sveriges konungar och drottningar. Prinsessan EugAnles stoft är nu det sista, som därstädes vigts till griftero.en färgare, en ullberedare, en spinnare, en gammal man till uppsikt öfvcr barnen, en gammal qvinna till uppsikt öfver qvinnspersonerna, en vaktmästare, en kock, en bryggare, en stenhuggare, en garfvare, sex pojkar».

Slutligen skulle föreståndaren intaga i Tukthuset - skalkar och bofvnr.dock de. som voro till någon ålder, och ej ut gam le* både mans- och qvinnsperso-ner, till 50 stycken, hvilka förhemälte skalkar skola arbeta och skära sten, bereda läder, såga, mala, och hvad groft arbete dem blifver pålagdt, som en skalk, sköka eller bof kunde blifva tvungen med, och skola bemälte skalkar och bof-var blifva till sådant groft arbete så länge hållne. eftersom saken är grof till, och de af Rätten kunde blifva tilldömde och de sig bättra vela .‘ Föreståndaren bestod dem med sängar, ved, ljus, mat och svagt öl efter nödtorften.

Barn- och Tukthuset började 1625 sin verksamhet i del gamla Gråmun-kekloslrets bofälliga lokaler. Stadens borgmästare och råd ägde att utölva uppsikt öfver anstalten. Följande år berömmer konungen delta förelag3. Men

endast några år senare, 1631. måste emellertid föreståndaren lämna inrättningen, som kommit i lägervall och tarfvade en noggrannare skötsel och ledning. Den nye styresmannen, Johannes Matthia* — drottning Kristinas lärare -— öfvertog 1633 anstalten. Del beslöts då, att Barnhuset skulle Ilyttas från Gråmunkekolmen och under benämning »Orphanotrophium»8 förläggas till en ål inrättningen skänkt »Plats eller ödetomt, belägen in mot Rörstrand emillan Siön och Borgarnes tompler på Wästra Malmen i Stockholms Norra Förstad med Fiskavaltn och alle perlinenter». Barnhuset Hyllade 1636 från Gråmunkekolmen till Norrmalm. De nya byggnaderna bestodo af tre större boningshus med sof- och arbetssalar jämte andra erforderliga lokaler bl. a. en rymlig kyrksal. Anstalten tillvann sig allmänhetens välvilja och myndigheternas ynnest. Redan 1637 erhöll den k. privilegier och förläningar samt 1650 k. stadfästelsc af drottning Kristina.1 Olyckligtvis fick Barnhåset endast några år behålla sin nitiske ledare. Hans efterträdare lyckades icke öfvervinna de svårigheter, som hindrade anstaltens utveckling. Man hade med Barnhuset förenat Tukthuset i afsikt att därigenom bereda Barnhuset ekonomiska fördelar. 1 själlVa verket blef detta en missräkning. Först sedan Barnhuset befriats från all gemenskap med Tukthuset och fångarna Hyltals 1758 ur detta fängelse, kunde Barnhuset utvidga sin verksamhet därhän, att det i stället för 100 omhändertog 300 barn.

Om inrättningen i Gråmunkeklostret, det nämnda Orphanotrophium, saknas närmare upplysningar. I stadens arkiv finnes bland handlingar angående Barnhuset en afskrift af en stambok på hvars första blad är skrifvet: »Orphanotrophium eller Barne Hws Deruthi Fattige och Faderlöse Barn kunne blifwa underhåldne och wäl uptuchladhe, Gudi till ähra, Gudz För-samblingh till Upbyggelse och deres Fädernesland till Tiänst, Ifuilketl

1 [J. F. Fröléen] Om Stora Barnhuset i Stockholm, des» Stiftelse---. Sthlm 1843.

5 Hospital Skrå för Danviken utfärdadt den 9 april lfi2ti. Afskrift i Danvikens arkiv.

3 Benämningen är hämtad ur den kristna kyrkans håfdcr, hvilka upplysa därom, att de första kristna undcrhöllo en mängd barmliärtighetsaustaltcr såsom »Orphanotrophia» för värnlösa barn. »Xosocomia» för sjuka, »Gerontocomia» för ålderstigna'm. fl.

* K. bref dateradt Borgholm den 11 Junij A° 1650. Afskrift i stadens arkiv.blifwer uprätlat här i Stockholm. Luc: (5. Giffwen så warderedher Giffwitt». På följande blad finnes en uppmaning till barmhärtiga människor att lämna bidrag lill det goda verket, xder uthi många fattiga barn nödtorfteligen kunna blifwa underhåldna, somliga af them informeres uthi Borgerliga Konster, somliga Barn något lolligit Handwerke efTtei the Order, Stadgar och Statuter, som ther om göras skulle». Uppmaningen hörsammades af en mängd personer såsom Gabriel Oxenstierna, Jacobus Delagardie, Pär Baner m. 11. Bidragen äro tecknade under åren 1637—1640.

Sin karaktär af uppfostringsanstalt för vanvårdade eller vanartiga barn behöll Barnhuset intill nyare tid. En särskild bok, äfven förvarad i stadens arkiv, innehåller bl. a. »Undersökningar med barn, som upptogos på gatorna och sändes till Barnhuset». Från den 11 febr. till den 15 mars 1652 blefvo 63 barn därstädes »examinerade». Elt annat år uppgives 64 barn, »som få kvar-blifva i Barnhuset till öppet vatten, då de skola hemsändas». En mönstrings-rulla öfver Barnhusets personal för år 1654, likaledes i stadens arkiv, upptager: predikant, skrifvare, syssloman, hattmakare, repslagare, hampspinnare, bunlmakare, vagnmakare, klensmed, klädesväfvare, skräddare m. 11. Särskildt omnämnas: »Hustru Jngrid, som rycktar barnhushufvudena och sköter de siuka». — »Hustru Karin, som kokar och bakar åt barnen». — »Hustru Britta, häckelska» o. s. v. Att döma efter denna och andra förteckningar voro gossar och flickor strängt åtskilda. De förra stodo under uppsikt af yrkes-dugliga män, de senare under ledning af arbetskunniga kvinnor. För barnens undervisning i handtverk och slöjd funnos fyra arbetssalar eller, som de kallades, »stugor», förutom smedja, slöjdkammare m. m.

Åtskilliga upplysningar äfven om barnens uppfostran, under senare hälften af 1700-talet, finnas bland stadens arkivhandlingar.1 Gossarne fingo fortfarande utbildning i allehanda yrken såsom skomakeri, skrädderi, snickeri, och flickorna i kvinnliga arbeten såsom sömnad, strumpstickning, väfning. Den bokliga undervisningen omfattade innanläsning, skrifning och räkning såsom angifves i en 1773 utfärdad skol- och dagordning.8 Barnen afdelades uti trenne skilda klasser. »Hwarje Schola; Mästare fördelar sine tillhörige Barn i txvenne delar, af hwilka hälften bör undenvisas från klockan 8 till 10, och den andra hälften från 10 lill 12. Ulaf Barnen af första

Glassen utsöka Schohe Mästarne dem, som till begrep äro trögast eller minst försigkomne, hwilka om eftermiddagarne från 2 till 4 särskilt underwisas. Barnen af andra och tredje Glassen böra om eftermiddagarne ifrån klockan 2 lill 4 öfwas uti skrifwande och räknande, det förra efter en god föreskrift. — Klockan 7 om morgonen böra Barnen klädde och snygge infinna sig hwar hos sin Schola; Mästare, då morgonbön gjöres och en Psalm sjunges, så att de klockan half till 8 kunna få sin frukost. Klockan 12, då Barnen skola äta middag, bör en af Schohe Mästarne altid wara tillstädes, som tillser, det Barnen läsa till och från Bord, samt under måltiden sig beskedeliga förhålla. Likaledes bör denna ordning klockan 7 om aftonen, då de äta aftonmåltid, iakttagas. Klockan 8 om

' Bland dessa handlingar linnes äfven en spisordning utfärdad 1756.

- Instruction för Schol® Mästarne wid Stora Barnhuset: Gifwcn den 5 Junii 1773. Af-skrift i Danvikens arkiv.aftonen höra Barnen hwar hos sin Schola' Mästare inställa sig till aftonbön, då äfven en Psalm sjunges. — Beträdes något Barn med wanart, bör det efter erhållen alfSvarsam aga, wid middagstiden i alla Barnens närwaro, sitta i stocken eller sältas i det särskilta fängelserummet».

Till Stora barnhuset» öfvertlvttades 1785 det af staden upprättade »Lilla barnhuset vid Danviken. Samtidigt härmed skedde på konungens befallning en anmärkningsvärd förändring i barnens fostran, nämligen deras utackorde-ring hos fosterföräldrar på landet. 1 det k. brefvet1 säges härom: »Olägenheterna vid Barnhusinrättningar äro både många och oundvikeliga:--------------Bar-

nens vantrefnad och ohelsa, som icke lätleligen kan förekommas, då ett större antal af dem måste ständigt, uti instängde rum, bo och vistas tillsammans; hvartill ännu kan läggas, att de skickeligaste barn inom Barnhuset ändå sällan duga, då de därifrån utgå, hvarken till tjenstehjon eller i näringsstånden, utan en föregången ny uppfostran och undervisning. Förmonerne åter vid deras uppfödande på landet åro uppenbare och betvdelige: Mera frihet, mera rörelse, sundare luft bereder en friskare, mera glad och munter ungdom, som uppväxer till tjenst och nytta för den första och nödvändigaste näring i Staten».

Barnhusets lugna utveckling har ända in på 1800-talet hämmats af upprepade ombyten af styrelse. Bland de myndigheter, som då öfvcrtogo ledningen af inrättningen, må nämnas direktionen för allmänna fattigvården från 1808 till och med 1812. Sedan dess har Barnhuset stått under förvaltning af en särskild direktion med öfverståthållaren såsom ordförande. Ganska betydande förändringar ha därefter i anstaltens organisation vidtagits. Den kanske viktigaste företogs 1850, då det föreskrefs: all i Barnhuset icke intages något barn, som är öfver (5 års ålder». Härigenom förändrades anstaltens uppgift därhän, att den endast mottog späda barn, hvilka därstädes skulle vårdas till dess de kunde utlämnas till fosterföräldrar.

liani husbyggnaden vid Drottninggatan.

Från de mindre lämpliga byggnaderna vid Drottninggatan förlädes Barnhuset 1885 till en storartad bvggnadskomplex, uppförd å en högt och friskt belägen tomt vid Norrlullsgatan. För »Allmänna Barnhusinrättningen i Stockholm», såsom anstalten numera kallas, gäller ett af K. Maj:t den 28 december 1850 faststäldt reglemente med däri 1855—1872 gjorda ändringar och tillägg.

1 Kungörelse den 4 maj 1785. Tryckt i Om allmänna barnhuset, dess styrelse och förvaltning, Sthlm 1867, s. 20 ff.Plan af Stockholms stads barnhus 1742. Efter en i stadsingeniörskontoret förvarad kopia.CARTA OCH GRUNDRITNING ÖFWER STOCKHOLMS STADS BARNHUS XIED THERTH.I. HÖRANDE HUS, GÅRDAR, TOMTER OCH UTMARCK. UPRÄTTAD 1742 OCH EFTER DOCUMENTER FÖRFÄRDIGAD. UTGIFWEN ÅHR 1752 AF PETRUS TILI..EUS.

Fig. .1 II C I) ur den del ar Hus ooh Tomlcr. som Barnhuset nu för tiden till egit behof disponerar och nvttiar: nämligen.

A Orphanotrophium eller siclf-wn Barnhuset, såsom del uti Fncnde och Grundritning här ncdanförc står uprilat.

Ii Mngncinct och Spannifllsho-den med Kinllnrc.

C Brygghuset med dess tillbe-

D Afträden.

K Descin till wedbodar och uthus.

F Alskillige uthus och wftnings-rum för Drängar och hus-folck.

Ii Anlagd ny Stallbyggnad uf Slen.

a Redskaps sklul.

I> Stall med Hölider. c WAnings Stuga.

<1 Snickare wärckstad.

Explic. NotarM

Fig, n P O M lir den öfriga hela Traeten ifrån Drottningegatan neder uti Barnhus wijken, hwaresl följjande Husbyggnader och Lagenheter bclin-

11 Barnhus Kiällare Byggningen.

I Dess uthus och Bodar.

K Jlunstorsahlcn.

I. Alskillige Byggnlngar för allehanda Prlvlllgorndo Handt-wnrkare.

M Lusthus.

N Itepslagare Byggningar.

t) Barnhusets TWaltnrehus.

Fig. B E /•' <> Tuckthusgårdcn.

P Tuckthuset.

0 D:o det nvaofwantlll och l.ifs-fångars beredelserum derun-

Explic. Notar.'J!

e Trägårdssklul.

f Descin till Lusthus.

g WAnings och Lustbyggning.

h 1'Attaske-brännerlJ.

Flg.^ G II I K I.C E FSmedlegår-

lt Sielfwa llusel med Kyrekau och Wnchtmästarens rum.

S Uthus dcrtlll.

T Klockstapel.

U Smodiegards Blacksmcdian

Fig, II I K I. M .V II äro de Ilus och Tomter, som Interessen-terne af llullduns Fabrli|uen emot Ahrllge! arrende till Barnhuset nu för liden Inne-hafva och bruka.

V sielfwa Ftthrique Stenhuset.

W Bodar och Uthus.

X Wngnshus.

Y En Brun.

7, Brygghus.

A Wachlstuga.

A Magaclu och Asklius.

Ö Garn magaclu.

i Twältarehus. k Bykhus.

1 Descin till wedbodar och llere uthus.

Såsom af föregående situationsplan synes, sträckte sig ursprungligen Barnhusets mark från Drottninggatan till Barnhusviken.1 Genom de till denna tomt lid efter annan förlagda straffanstalter och »manufactorier» hlef denna sönderdelad,så alt Barnhuset slutligen för sin uppgift endast hade till förfogande den öfre delen, den närmast Drottninggatan. Invid denna gata låg inrättningens hufvudbyggnad. Den öfriga tomten var upplåten till Tukthus och Smedjegård samt till lokaler för en del »priviligerade hnndtverknre».

I 1624 års förordning sammanställdes barn- och tukthus till en ge- ^ mensam inrättning. Det dröjde emellertid många år förr än Tukthuset kunde flyttas från Gråmunkeholmen till barnhustomlen. Först 1641 upp-bygdes invid Barnhuset, nedom dess slallgård, ett mindre tvåvåningshus innehållande, förutom andra lokaler, i hvarje våning fyra salar med alla fönster och dörröppningar förlagda inåt en smal inhägnad gård. Tukthuset 1 stod färdigt 1648. Inom del trånga området förblef denna beryktade straff- 1 anstalt i mer än 130 år. Där inspärrades förbi-}’ta re och lösdrilvare, män och kvinnor, somliga dömda på lifstid, andra på »behagelig tid».s

Senare uppfördes, nedoin tukthuset, en större byggnad, afsedd alt hålla i fängsligt förvar de gröfsta brottslingar, nämligen de, som sedan äldre tider inspärrades i »Smedjegårdens, ett innanför borgen till Stockholms slott beläget fängelse. Af skäl att detta allt mer saknade utrymme, beslöts 1664 att förlägga detsamma till barnhustomten.

1 A ifrågavarande karta anför Petrus Tillxus, »p. t. Consiliarius, Director Orphnnotro-phii>, till stöd for Barnhusets äganderätt åtskilliga offentliga handlingar.

? Se vidare om fängelser och straffarbetsanstalter s. 299 ff.I sin ifver alt understödja näringar och industri men utan tvifvel äfven af önskan att bereda fångarna såväl i Tukthuset som i Smedjegården sysselsättning upplät man tid efter annan betydliga delar af barnhustomten åt bandtverkare och induslriidkare. Dessa fingo, för så vidt icke fängelsets hela skötsel var utlämnadt på arrende, använda mot öfverenskommen ersättning icke blott fångarnas arbetskraft och arbetsduglighet ulan äfven åtskilliga för fängelset afsedda lokaler.

Då staden 1672 öfvertog förvaltningen af Tuktbuset, gjordes endast obetydliga försök att förbättra det usla tillståndet inom fängelset. En af de viktigaste var beslutet att från och med 1693 endast mottaga kvinnor därstädes. Fångarna utlämnades 1758 till en entreprenör för renhållning af stadens torg och galor och senare, 1767, till föreståndaren för ettsalpeter-sjuderi. Vid bägge tillfällena skulle arbetsgifvaren ansvara för fångarna samt bereda dem inkvartering, kost och beklädnad. Sedan fångarna i dessa enskilda häkten frusit, hungrat och arbetat, flyttades de slutligen 1779 till den på Långholmen inrättade nya arbets- och straffanstalten. »Därmed, säger den i Sveriges fångvård mest sakkunnige författaren,1 var ändtligen tukthusets alltmera ömkliga, ja, upprörande historia slut. I mer än 150 år hade denna vår första självständiga fångvårdsanstalt ägt bestånd, då den genom det anförda beslutet fick afsluta sin i sanning eländiga tillvaro».

En k. förordning hade 1698 påbjudit att i Stockholm skulle inrättas ett Arbetz- Rasp- och Spinnehuus ,s Den nya straffanstaltens ändamål skulle vara alt mottaga: »Så wäl wanartige Tiggiare, som andre oseedige och olydige Barn och Tiänste-Poijkar, dhe där på föregående åtwarningar ingen bättring willia låta påskijna, skola straffas med Arbete uti Raspandet af allehanda Brissilie Trää, som till Färge-Stofler brukas, börandes arbetet af dem, som öfwer samme Raspehuus jnseende hafwa, för hwar och en så proportioneras, som des brått förtiänar samt hans

ålder och krafter tåla kunna.----------------

— Och skola allehanda wanartige, föhre ock starcke Qwinspersoner under en tiänlig uppsikt tilhållas at giöra dageligen sitt wisse Arbete med Lijns beredande, häcklande och spinnande, lämpat efter hwars och ens ålder och krafter, samt begångne förbrytelser».

I brist på penningar kom icke denna straffanstalt till stånd förrän 1724, då en egendom på Långholmen inköptes och de därstädes befintliga boningshusen inreddes för ändamålet. Sedan de gamla byggnaderna 1746 undergått betydliga förändringar, uppsattes öfver ingången till anstalten följande inskrift: »Stockholms Stads Spinn- och Rasphus. An. 1750 . I stort sedt blef denna inrättning intet annat än ett gemensamhetsfängelse, dit man förpassade, liksom till Tukthuset, förbrytare och lösdrifvare, gamla och unga, friska och sjuka. Bland dem funnos äfven de, som af fattigdom tvungits

1 Sigfrid Wieselgren, Sveriges Fiingelser och Fångvård från äldre tider till våra dagar, Sthlm 1895. s. 241.

’ Kongl. Maijrtz Nådige Stadga och Förordning. Angående ett Rasp- och Spinnehuus inrättande i Stockholm. Datum Stockholm den 21 Octob. 1698.atl därstädes söka sin nödtorft. Lifvet inom dessa dystra och ofta öfver-befolkade salar har beskrifvils såsom afskräckande.

Ett Rasphus upprättades icke. Särskildt förmån lämpliga sysselsättningar saknades äfven, om man icke såsom sådana vill anse gaturenhäliningsarbetet inom staden. Anstalten var ett spinnhus, af hvilket framför allt industri-idkare drogo fördel. Det kom dock tider, då nästan all sysselsättning och därmed all inkomst saknades för anstalten. En följd häraf blef ekonomiska svårigheter, hvilka emellertid afvärjdes därigenom atl K. Maj:t 1727 och 1735 tilldelade Spinnhuset andel i vissa allmänna medel, af hvilka bildades den s. k. spinnhusfonden.

Först i början af 1800-talet företogs några mera genomgripande förändringar i straffanstaltens organisation. Från 1808 lill och med 1812 lydde Korrektionshuset, såsom inrättningen äfven kallades, under allmänna fattigvården, hvilken, lika litet som föregående styrelser, lyckades i sina försök att därstädes införa ordning och tukt. En mera betydande omorganisation undergick denna inrättning först sedan K. Maj:t 1825 tillförordnat en »Styrelse öfver fängelser och arbetsinrättningar i Riket». Redan 1826 företog denna styrelse två stora förbättringar, nämligen den att genom nybyggnader bereda fängelset större och lämpligare lokaler samt den ännu viktigare att efter anskaffande af andra lokaler förlägga de manliga och kvinnliga fångarna inom skilda anstalter. I den gamla Smedjegården på Norrmalm ombyggdes och inreddes 1827 byggnaderna till en ny straffanstalt, benämnd »Norra Korrektionsinrättningen», afsedd endast för kvinnor, hvarefter den på Långholmen, kallad »Södra Korrektionsinrättningen», utvidgades 1833 och bestämdes uteslutande för män.

Ett märkligt uppslag till enskild välgörenhet, hvilkcl skulle tjäna till efterföljd icke minst i våra dagar, gaf den goda drottning Ulrika Eleonora. Invid de gamla fattigstugorna, nära Johannes dåvarande lilla kyrka, lät bon 1686 uppföra en anstalt, afsedd att mottaga fruntimmer tillhörande bättre samhällsklasser. Stiftelsen benämndes »Ulricic Eleonora- Hospital» eller i dagligt tal Drottningens hospital och sedermera Drottninghuset, såsom inskriptionen på byggnadens framsida åt Johannesgatan angifver. På en svart järnplåt stå där tecknade med förgyllda bokstäfver de enkla orden: »Drottninghuset 1686».

Hospitalet ställdes under uppsikt af borgmästare och råd. Inom anstalten skulle, enligt drottningens befallning, mottagas »så många fattiga, som kunde få rum, och efter som dhe woro elendige till, samt erhålla så mycket om weckan, som det kunde till deras underhåll behöfwas, somblige mehr och somblige mindre».1 Då utrymmet icke tillät att bereda rum åt 1 Redogörelse allcmnad till Presidenten Grofwe Wrcdc angående Hennes Högstsaltl. Kongi. Maj:ts Hospital wijd St. .lohannis, 31 Oct. 1693. Redogörelsen är undertecknad af rådmannen Chr. Thesmar, som hade haft drottningens förtroende att ordna anstalten och som efter hennes död förvaltade densamma under inseende af borgmästare och råd. — 1 riksarkivet. Stockholms stads acta. Hospitaisväsendet.alla, som voro förtjänta af hjälp, lämnades äfven penningeunderstöd åt vissa utom inrättningen boende personer.

Efter drottningens död kom stiftelsen i lägervall, såsom det säges, huf-vudsakligen genom intagning af för många

pensionärer. Borgmästare och råd befriades 1721 från öfverinseendet öfver anstalten, och en k. direktion, sammansatt af innehafvare af statsämbeten eller kyrkliga tjänster, öfvertog ledningen af Hospitalet. Nyttiga förändringar vidtogos därefter, och stiftelsen återfördes till sin ursprungliga uppgift. I sammanhang därmed beslöts att icke tillåta understödstagare vistas utom anstalten. Det föreskrefs1 nämligen 1757 »at alla utom Drottninghuset wistande Hospitals Lemmar må nu strax blifwa genom såwäl skriftligt anslag på Drottninghusets dörrar som skriftliga antydningar påminte, at med deras gång- och sängkläder samt annan förmögenhet llytta in uti Drottninghuset, med förnyad åtxvarning, at de i annor händelse skola deras här åtniutna underhålls-penningar förlustige ware och skylla sig sielfwa för deras tresko och egenwillia, som torde hos mången gå så långt, at de hålla sig för gode at wistas inom

detta genom en så stor Drottnings gif-milda hand upbygda Huset».

Underhållstagarne erhöllo månatligen en efter deras forna lef-nadsvillkor beräknad penning från 9 till 12 och 16 daler, och därmed fingo de söija, så godt de kunde, för anskaffande af föda och kläder. Till bostäder voro åt dem upplåtna fyra större salar, 2 för 24 och 2 för 25 Drottninghuset. personer.

Än i dag lämnar drottning Ulrika Eleonoras milda stiftelse åt omkring 50 pensionärer en lugn fristad i de gamla, något låga salarna. Visserligen hafva på senare tider dessa lokaler undergått förbättringar och därjämte har det ursprungligen fastställda antalet platser betydligt minskats, men i alla fall torde byggnaden i fråga om inredning och öfriga anordningar knappast motsvara de större kraf, som man ställer på en dylik anstalt.

Det för Drottninghuset nu gällande reglementet är af K. Maj:t fastställdt den 11 maj 1883.

1 Protokoll öfwer Directionens sammankomst pä Hospitalet den 19 Dec. 1757. I riksarkivet. Stockholms stads acta. Hospitalsväsendet.Fattigvården under politikollegiimi. — Utvidgning af Danviks hospital. -Politibarnhuset. — Husfattigkassan. — Insamlingar för de fattiga. — Stamböcker och armbössor.

Att döma af det mindre lyckliga försök, som drottning Ulrika Eleonora sades ha gjort, att ställa sitt hospital under ledning af borgmästare och råd, vore man kanske frestad anse denna förvaltande myndighet föga lämplig alt ägna sig åt dylika värf. Utan alt laga hänsyn till de oafvisiiga behof, som nöd och elände förorsaka, förebrådde man politikollegium att ha hänvisat till hospitalet därtill icke kvalificerade personer, så att stiftelsen småningom nedsjönk till en vanlig försörjningsinrättning. Men under den k. direktionens auspicier tyckes åtminstone en tid bortåt samma lillvägagående ha fortfarit. I öfrigt må dessa anklagelser mot politikollegium gälla hvad de kunna, det länder obestridligen denna myndighet till heder att under lider af krig, farsot och hungersnöd ha lyckats med mycket begränsade tillgångar förebygga, att bland Stockholms befolkning eländet tog öfverhand.

Hufvudstaden erhöll 1634 en självständig styresman, sin förste öfverståt-hållare. Denne hade att med magistratens bistånd vaka öfver stadens alla angelägenheter och således äfven öfver de fattigas försörjning. Skötseln af denna förvaltningsgren blef 1636 uppdragen åt borgmästaren och rådmännen i justitie collegium, ett af de fyra kollegier, uti hvilka stadens magistrat då indelats. Den öfverflyttades 1672 till politie collegium1 med åliggande för borgmästaren att tillse, »at Bättlerijet och Tiggerij icke så allmänt tillåtas utan at the fattige sin hjelp och underhåld bekomma, the som förmå arbeta, ther til drifwas, eller aldcles förwijsas. Förthenskul skal han. omsorg draga, at igenom (uthi hwart Qwarter i Staden och på Mahnarne) förordnade Qwarter- eller Rootmästare, samt öfwer them tilsatte Inspecto-rer förnimma och sigh kunnige giöra, hurudant slagz Folck uthi hwart

Huus och Gård boendes äro, och hwar medh the sig nåhra.--------------------Under

hans direction skole och wara Kyrckior, Scholor, Hospitaler och fattigas Huus, om hwilka han ordna och ställa skal, at alt må skickcligt och wål

tilgå, thes Räckningar och andra saker uptaga och skiårskåde».

Dessförutan hade politikollegium att handlägga en mängd andra ärenden, såsom stadens bevakning, renhållning, belysning, brandväsende m. m. Men borgmästaren ägde rätt att fördela ärendena mellan rådmännen, och på så

sätt fick en af dem uppgiften att handlägga de fattigas försörjning.

Politikollegium eller, om man så vill, den omnämnda afdelningen inom detsamma, blef sålunda den första organiserade fattigvårdsförvaltnin-

1 Kongl. Maij:tz Förordning öfwer Stockholms Stadz Styrelse. Datum den 12 Decemb. 1672.gen i Stockholm. Denna förvaltning omfattade: härbergerande af ålderstigna och värnlösa samt sjuka och lylta, utdelning af insamlade penningunderstöd och andra fattigmedel, uppbörd och förvaltning af statsbidrag, donerade kapital m. m. samt skötsel af Sanct Görans och Danviks bospital.

Inom en trång ämbetslokal i ett närmast den gamla rådstugan beläget hus vid Stortorget och efter 1732 i öfversta våningen af det Bondeska palatset vid Riddarhustorget, dit rådstugan »interimvis» blifvit förlagd, inrymdes fattigvårdens expedition eller, såsom den kallades, Politie Collegii Contoiret. Vid verket tjänstgjorde en bokhållare och en kassör1 samt några skrifvare. De anställda betjänte voro talrikare, men de flesta af dem användes såsom uppbördsmän af fattigmedlen eller uppsyningsmän öfver bettlare och löst folk m. m. För göromålens jämna gång ansvarade den rådman, som hade närmaste ledningen af fattigförsörjningen. Denne pröfvade äfven i första hand de hjälpsökandes behof, hvilket skulle styrkas med vederbörliga handlingar, bl. a. prästbetyg och intyg af polismyndighet eller af någon känd och aktad person i staden. Efter föregående granskning föredrogos och afgjor-des målen inför kollegium under borgmästarens ordförandeskap.

Enligt k. förordningen öfver Stockholms stads styrelse af 1672 skulle poli-tikollegium sammanträda hvarje torsdags förmiddag för att öfverlägga om »hvad som widh Kyrckior, Scholor, Hospitalet och the fattiges försöriande, sampt om Förmyndare Cammaren och the omyndige Barns rätt kan finnas nödigt at rätta och förordna». Naturligtvis måste kollegium icke sällan hålla flera sammanträden samma vecka, någon gång till och med två sammanträden samma dag, då förmiddagssessionen började kl. 8 på morgonen, och eftermiddagssessionen vidtog kl. 3.

Hospitalet vid Danviken var allt fortfarande den bästa utväg, som stod stadens fattigvård till buds för att bistå de verkligt behöfvande.

Så genomgripande äro de förändringar, som denna anstalt med tiden undergått, att man numera icke skulle kunna göra sig en föreställning om hvad konung Gustafs skapelse varit, om icke i stadsingeniörskontoret återfunnits en situationsplan öfver inrättningen, sådan den var innan de ursprungliga träbyggnaderna nedrefvos och ersattes med andra af sten. En jämförelse mellan de båda här sammanstälda planerna öfver den forna inrättningen och den nuvarande visar bäst den betydliga förändringen och utvidgningen, som hospitalet med tiden undergått.

Man vet, att på konungens befallning förlädes den första byggningen nere vid sjön, och att vid sidan af denna uppfördes erforderliga ekonomihus samt en kyrka, allt af trä. Under årens lopp ökades antalet byggnader, af-sedda för olika ändamål. Bland dem må nämnas »penningestufwan» för de

1 I Danvikens arkiv finnas följande för dessa tjänstemän utfärdade föreskrifter: Instruction, hwarefter Bokhållaren wid Stockholms Stads Politie Collegium sig hafwer att rätta.

Gifwen Stockholm den 5 Novembris 17(14.

Instruction, hwarefter Casseuren wid then under Politie Collegii förwaltning ståendes Hus Fattig Cassa sig hafwer att rätta. Gifwen Stockholm den 18 Januarii 1769.fattiga, hvilka 1701 flyttades till Hospitalet från fattigstugorna vid Johannes-kapellet på Norrmalm. Denna penningestuga indrogs 1758, då de därstädes befintliga fattiga öfverflyttades till församlingarnas fattighus. Äfven här och hvar inom egendomen sköto upp åtskilliga andra små boningshus, hvilka med vederbörligt tillstånd uppfördes af en eller annan bland dem, som köpte sig in i fribröd, alldeles såsom i gångna tider, då en ensam person eller något äldre gift folk byggde upp åt sig en bostad i närheten af ett klosler, af hvilket man tillförsäkrat sig skydd och vård för sina återstående dagar — en förbindelse, som exempelvis Vadstena klostret i upprepade fall ikläddе sig.1 Efter ägarens död tillföll byggnaden klostret.

Med tiden blefvo de flesta af Hospitalets ursprungliga byggnader så bo-fälliga, att de måste rifvas 1719, då den välgörande drottning Ulrika Eleonora lät uppföra det nuvarande stora hospitalshuset med sin egendomliga kyrka, hvilken 1725 högtidligen invigdes. Detta hospilalshus, af hvilket en bild å följande blad upptagits, utgör numera den gamla stiftelsens förnämsta minnesmärke och prydnad. 1 densamma finnas fyra salar, alla stora, ljusa och väl underhållna, hvilka fordom betecknades med de tilltalande benämningarna: den röda, den blå, den gula och den gröna salen.

Under årens lopp ha flera andra fallfärdiga byggnader rifvits och i stället uppförts vackra stenhus, såsom administrationsbyggningen och cko-nomihusel. Men oaktadt alla yttre förändringar, som det gamla Hospitalet undergått, talar det än i dag till besökaren sitt tysta språk om otaliga lidanden, som därstädes funnit hjälp och hugsvalelsc.

Utanför den sköna residensstaden hade sålunda uppstått de olyckligas stad. Dit sände politikollegium alla nödställda, som fattigvården borde på ett mera effektivt sätt hjälpa. Där voro på en gång boende inom samma murar orkeslösa, krymplingar, vanställda, af obotliga kropps- eller själslidanden hemsökta människor. De förde därstädes ett gemensamt lif med en samhörighetskänsla, hvilken söker uttryck i det bistånd och deltagande, som mindre olyckliga skänka dem, hvilka de anse olyckligare än de själfva. Såsom en uppmaning härtill funnos äfven i föreskrifterna för Hospitalet några bestämmelser, exempelvis atl fribröderna skulle intaga sina måltider senare än fattigbröderna för alt komma i tillfälle alt betjäna dessa: att vid sjukdomsfall de friska borde vaka vid de döendes läger; med elt ord att underhållstagarna skulle sinsemellan vara hjälpsamma och försonliga.

Under senare delen af 1700-talet hade Danviks hospital uppnått sin största utveckling. Den egentliga försörjningen af de fattiga sköttes på enahanda sätt som förut. Af särskildt intresse är hvad kollegium i en till öfver-ståthållaren 1761 afgifven berättelse* säger om sjukvårdsafdelningarna, hvilka fortfarande voro stadens förnämsta vårdanstalter för kropps-och sinnessjuka.

' Hans Hildebrand, Sveriges Medeltid, D. III, Sthlm 1903, s. 1101.

! Berättelse, afgifven af Borgmästare och Råd i Poiitie Collegium, om de inrättningar och giöromål. som under bemälte Collegii inseende, förwaltning och afglörande efter äldre och sednare tiders författningar hördt, samt ännu hörn. Afskrift i riksarkivet.CHARTA OCH GRUNDRIJTNING OFWER DANWIKEN. AFTAGEN OCH UPSATT AHR 1717 IN JUNIO. PETR TILL.EUS.

. Möllnar (lånlen.

Krydd- och Kählgirds Tompt. Cureer Stufwa. i Torckbadstufwa.

! Wedbodar.

' Fribröds Cainmrar.

Fattig stufwa.

I Wedbod.

Fattig Köket.

SmA Gambia koijor.

I nspcclorens Krydd-, Trä- och KAnlgArd.

I Fribrods Stugor.

Malthus.

Brygghus.

Qwarnen.

' Qwarn Bäcken.

. Gaiula Byggningar.

En gammal sturwa.

T SwijngArd.

C SpaumAlshodar.

V En stulNva och Kök.

\V KryddgArd.

X Inspectorens Gärd.

V Inspectorens byggniug. /. Falligas Bagarsturwa.

A En Liten TrägArd.

Ä Weilboilar.

Ö Präslbyggningcn. a Kryddgård, b KAhlgArd. c KlAckar Ityggningen. d Fattig ('.aiuniar. e Scholan. f Kyrkan.

ESodre Stufwan.

Norro Stufwan.

i Fallig BadslutWaii. k Eli pnvvcl.

I Eli slachlnrhus.

ni Scharcnbcrgs arfwingnrs eller Werner GroönsSlonhusBodnr.

II SpaneniAls- och inngacins Bodar.

0 Fähus, p Stall.

(| S\vi|nslijdin och Fähus.

s Selilul flfwer hwälfda källare,

1 1'rlbrflds Kök och Drängvxtul'-

wn.

u DArhusctt med (iArd. v Wäderqwarncu. w Kloekslapclcn. x Sinidja med gAril, y. Fribröds Stufwor.

Plan af Danviks hospital 1904. FÖRKLARINGAR.

A Hosnitalsbyggnad jämte kvrka. B Cellbvggnad jämte arkiv.

C Inspcktorsbvggnad.

D KontorsskrilVareboslälle.

E Enkehus.

F Magasin.

G Större bvggnnd ryminaiidcdelskök, förrAdsrum och tvättstuga, dels sjukvArdslokaler, bostäder för personalen m. m.Om de till sjukvård upptagna säges: »Sinnesswage och sådane personer som sig sielfwa ej wårda kunna, blifwa uti de något afsides wid Hospitalet inrättade och med behörig stängsel omgifna särskilta husen, Dårhus kallandes, förwarade, samt niuta derstädes Fattigbrödskost, om icke för dem af någon af dess anhörige en lämplig afgift till Hospitalet blifwit erlagd, då densamma undfår Fribrödskost, och för öfrigt hafwa de en till deras ans och wård antagen så kallad Dårhuswaktare, som äfwen besörjer derom at berörde usle personer deras tillbörliga kost och annor nödtorft dageligen undfå. Curhuset är under namn af »siukstufwa» ifrån början inrättadt för dem, som uti Hospitalet blifwit intagna, och derstädes sedan kunnat råka i någon siukdom, men nu mera är Hospitalet then tryckande olägenheten deraf påkommen, at så wida något särskildt hus eller Lazarett här i staden ej warit

inrättadt, der de med Venerisk siukdom behäftade kunnat till ku-rerande intagas, och sedan det på Kungsholmen befintliga Lazaretts Direc-tion alt ifrån början af dess inrättning wägrat sådana personer till curerande mottaga, har Hospitalet nödgats emottaga alla dem med slika siukdomar behäftade fattiga».

Allt för länge nödgades Hospitalet att inom trånga och bristfälliga lokaler omhändertaga de olyckligaste af alla olyckliga — de sinnessjuka. Småningom vidtogos dock åtskilliga förändringar ' sinnessjukvården, såsom en 1788 afgifven berättelse intygar.1 1 denna anföres: »Sedan det gamla Dårehuset redan flera år varit så bofälligt, at ingen reparation ägt rum, och tillika så trångt och illa inrättadt, at man snarare kan anse det för den faseligaste arrest, tjenlig at skapa dårar, än för et anlagdt Dårhus, hafva väl Vederbörande länge tänkt få en ny byggnad til detta behof, men brist på medel at bestrida sådana omkostningar har altid hindrat». Nämnda år hade man likväl kunnat med sammantiggda penningar köpa en stor byggnad af sten, belägen utanför Danvikens gamla område på en bergsluttning åt Saltsjön. Fastigheten bestod af trenne hus med två flyglar. Uti dessa inrymdes nu i skilda afdelningar sinnessjuka och veneriskt sjuka. Vidlyftiga inredningsarbeten utfördes särskildt för vården af de oroliga sinnessjuka. Där anordnades »tjugusju Celluler, hvarje för en Dåre, hvaraf 19 äro förvarade med dubbla dörrar och starcka lås, fönstren med säker afplankning afstängde, och dörrarne genombrutne med små luckor; 13 af dessa Celluler äro för-sedde med beqvämligheter, som genom väggarne utifrån kunna ansas. Åtta, ämnade för mindre svagsinte, äro med ordinaira • dörrar och järngaller i fönsterna försedde. Alla rum äga väggfasta sängar och bänkar; och alla eldstäder äro utvända åt Coridors, som tilsammans uti alla våningarne äro

sex stycken. — På östra sidan om huset är en med 7 alnars högt

plank instängd gård om 2000 qvadrat alnars rymd, för de sjuke och vanvettige at under vackrare väderlek där få hämta frisk luft».

Såsom sjukvårdsanstalt har hospitalet knappt någonsin lyckats tillvinna sig erkännande. Brist på lämpliga lokaler och personal gjorde del fortfarande

1 And. Joh. Hagström, Inträdes-tal, om Danviks Hospitals inrättning, hållet för K. Vet. -Acad. den 9 Apr. 1788. Sthlm s. å.omöjligt för inrättningen att motsvara de fordringar, som man ställde pä densamma. Dess bättre erhöll Stockholm sent omsider ett första sjukhus 1752, då det nyanlagda Serafimerlasarettel på Kungsholmen —inom samma område, där det än i dag är beläget — mottog sina första patienter. Dessa voro till en början endast 8 och uppgingo först 1805 till 100 eller det antal, som sjukhuset från början var afsedt att vårda.1 Under senare delen af 1700-talet erhöll hufvudstaden äfven andra sjukvårdsanstalter,såsom harnbördsluiset och inrättningen för veneriska sjukdomars botande. Härigenom befriades hospitalet vid Danviken från en del sjuka, men ännu många år skulle tyvärr den gamla inrättningen mottaga och vårda alla sinnessjuka i hufvudstaden.

En af de viktigaste förändringar i fattigvården, som politikollcgium införde, var utan tvifvel upprättandet vid Danviken af en upptagningsanstalt för späda fattiga barn. Delta Barnhus anlades 1755 på Hospitalets mark men något aflägset från öfriga byggningar. Där vårdades skaror af föräldralösa eller öfvergifna barn, som sedermera antingen utackorderades till fosterföräldrar eller ock vårdades i anstalten, till dess de uppnått den ålder, då de kunde mottagas i stadens barnhus eller försörja sig genom arbete. Till denna inrättning anslogo 1757 rikets ständer »räntan af 200,000 Daler Smt Hufwudstol».

Den omsorg, med hvilken reglementen för denna vårdanstalt utarbetades, vittnar nogsamt om den betydelse, man tillskref den nya inrättningen.2

Ändamålet med barnhuset var att frälsa de späda barnen från kroppsligt och sedligt fördärf, hvarför de äfven i regeln mottogos därstädes, så snart de kunde gå. — De barn, som stannade vid anstalten, skulle tidigt hållas till arbete. Om någon af dem visade sällsynta anlag för läsning, borde han däri uppmuntras. I öfriga fall skulle hvar och en vänjas vid yrkesarbete, dock så att ingen ansträngdes öfver sina krafter. De äldre skulle stiga upp kl. 6, men de yngre något senare. Efter morgonbönen erhöllo barnen frukost, hvarefter de gingo till skolan eller annan sysselsättning inom inrättningen. Middag intogs kl. 12. Därefter åtnjöto barnen någon ledighet. Senare återgingo de till läsning eller annat arbete. På kvällen, efter intagen måltid, hölls aftonbön och därpå fingo barnen gå till

sängs så tidigt, att alla lågo kl. 9. — I öfrigt bestämdes ordningen för barnens dagliga sysselsättning af sysslomannen i samråd med »Schohc Mästaren» och »Hus Modern», hvilka dock, liksom all öfrig personal, lydde under honom.

1 Joh. Lor. Odlielius, K. Lazarcttet i Stockholm, bcskrifwil uti el tal, inför K. Vet.-Acad., vid prjcsidii nedläggande d. 2 Nov. 1776. Sthlm s. ä.

5 1 Danvikens arkiv finnas följande föreskrifter:

Reglemente, hwarefter den till underhåll för späda Barn här i Staden anslagnc Konden kommer att insamlas och utdelas; Gifwit Stockholm d. 18 .lanuarii 1760.

Instruktion, hwarefter Sysslomannen vid thenne Stadsens Politie Collegii Barn Hus wid Dan-wiken sig hafwer att rätta; Gifwen Stockholm d. 18 Januarii 1769.

Instruction, hwarefter Inspectoren wid Danwiks Hospital sig hafwer alt rätta. Gifwen Stockholm den 11 Januarii 1773.

Instruction, hwarefter Controllcuren wid Danwiks Hospital sig hafwer att rätta. Gifwen Stockholm den 11 Januarii 1773. Med skäl lades synnerlig vikt därpå, att maten » wäl och förswarligen» tillagades. Därjämte ålades sysslomannen och husmodern att tillse, »att af Kokerskan allt sammans anwändes till Barnens och folkets nytta; hwarföre the ock som oftast böra infinna sig i Köket, till maten lägges i Grytan samt uppbäres på bordel, tå therwid tillses, att then är god och icke för swag i proportion af then qvantitet thertill är wordcn tagen».

Grundtanken i barnens uppfostran sammanfattas i följande ord: »Att Barnen från theras spädaste ålder wänjas wid arbete och idoghet, är lika wigtigt för them sielfwa och gagneligt för Werket, hwarföre sådane slags arbeten bör för them utses, som swara mot theras ålder och styrcka samt tillika mäst äro lönande, och ingenting sparas hwarken af Beröm eller wer-keliga förmåner, som kan uppmuntra Barnen till flit och loflig täflan them emellan inbördes, att willja theruti öfwerträffa hwar andra». Vanligen öf-verflyttades barnen vid 8 års ålder till stadens Barnhus, som då åtog sig deras vidare uppfostran.

Barn, som icke kunde upptagas i Polilibarnhuset eller, som del ock kallades, Lilla barnhuset — hvilket var afsedt att hysa ett 80-lal barn — hjälptes på så sätt, att de antingen utackorderades till fostermödrar, eller att deras egna fattiga mödrar tilldelades visst understöd. En noggrann undersökning af barnets behof var föreskrifven: »När ett Barn till underhåld anmäles och behörighetsattest af then Församlings Präst, ther Barnets Föräldrar bo, eller Barnet finnes, öfwer thess födelse och fattigdom är upwist, skall tillika undersökas om Föräldrarnes näringsfång, ochhuruwida the gitta thet sielfwa försörja. Pröfwas thet tarfwa allmänt understöd, blifwer thet på sådant sätt utdelt, al alla späda Barn, under ett års ålder få af första Classen eller 12 Daler Kmt i månaden, så framt icke Mödrarna äro Ammor eller dertill tjenliga. Äro Mödrarna Ammor eller har Barnet fylt tu års ålder, tilldelas underhållet af andra Classen eller 9 Daler. Har Barnet fylt tre år, njuter det efter tredje Classen eller 6 Daler».

För att intet underslef med barnen skulle kunna ske, erhöll hvarje barn elt nuinmer, hvilket inskrefs i barnhusets rulla, och samma nummer påfördes »små blystämplar», som voro antecknade på underhållssedelu. Blystämpeln fästes med ett silkesband omkring barnets hals på sådant sätt, »at theras mödrar eller fostermödrar icke them bortaga kunna».

Den vid kollegium anställda betjäningen var ålagd att minst två gånger i månaden besöka barnens hem och göra sig underrättad, huru barnen vårdades. Dessutom skulle mönstringar förrättas fyra gånger om året. Vid dessa tillfällen borde alltid mödrar och fostermödrar-allvarligt uppmanas att väl vårda barnen, alt lära dem sina morgon- och aftonböner samt att, då barnen uppnått fem års ålder, bibringa dem någon kunskap i läsning. 1 händelse att barnen försummades, togos de från föräldrarna. »Skulle Föräldrar eller Fosterföräldrar förfalla i liderlighet så att fara är om Barnens vårdslösande och förderfwande, så böra Barnen från them tagas och sättjas i andra säkrare Händer till widare uppfostran».

Förnämligast af sparsamhetsskäl öfverflyttades 1785 Politibarnhuset till Stora barnhuset, som samtidigt öfvertog

den s. k. husfaltigkassans tillgångar.Efter hand förändrades än mer det gamla Hospitalets verksamhet, isynnerhet sedan stadens fattiga öfver-flyltats till församlingarnas fattighus och vården om de sjuka öfvertagits af andra stadens inrättningar.

Numera är Hospitalet bestämdt att vara ett hem för mindre bemedlade män och kvinnor, som därstädes mot en lindrigafgift åtnjuta skydd och vård i sin ålderdom.

Det för Danviks

hospital ännu gällande reglemente är af K. Maj:t utfärdadt den 19 augusti 1845, hvari dock 1856 och 1895 vidtagits åtskilliga ändringar.

Hospitalet vid Danviken hade obestridligen rätt stora inkomster, med hvilka det borde ha varit i tillfälle att betäcka sina utgifter; men till följd af del begränsade utrymmet, kunde inrättningen i alla fall endast mottaga ett mindre antal behöfvande. Till hufvudstaden strömmade emellertid, trots alla förbud och kungörelser, nya skaror från olika delar af landet under förevändning att därstädes söka tjänst och arbete. Fängelser och tukthus fylldes med arbetslöst folk, yngre karlar skickades till armén, arbetsföra kvinnor ålades att inom viss tid träda i tjänst, transporter af orkeslösa och åldringar till deras hemorter företogos lid eller annan, men ändock kvar-blefvo i Stockholm hopar af människor, som förr eller senare måste hön-vända sig till den allmänna fattigvården. De hjälpmedel öfver hvilka poli-tikollegium förfogade, voro alltför knappa, för alt denna myndighet skulle kunna därmed förebygga all den nöd, som under dylika förhållanden rådde i hufvudstaden.

Förutom Danviks jiospital hade politikollegium endast en säker hjälpkälla att anlita, nämligen den s. k. husfattigkassan. Denna kassa bildades i äldre tider genom några små enskilda donationer, afsedda alt hjälpa de fattiga. Först senare genom tillskott af staten erhöll kassan rikligare bidrag, såsom förmyndarekammarens öfverskoltsmedel, andel i rasp- och spinnhusfonden, fattigpenningar erlagda af slerbhusdelägare, burskapsvinnarc, köpare af ofria tomter, uppbörd af sakören och bötespenningar, auktionsme-del, afgifter af komedianter och savoyarder, andel i kyrkokollekter. Husfatlig-kassan uppbar vidare frivilliga gåfvor genom insamlingar, testamenten m. m.

Dnnviks hospital.Med dessa tillgångar, som naturligtvis inllöto mycket ojämnt för olika år, skulle understöd beredas alla fattiga i liufvudstaden. De bäst lottade voro pensionstagarne eller, såsom de kallades, deputatspersonerna, hvilka genom kollegii bref tillförsäkrades för lifstiden ett bestämdt årligt understöd af donerade medel. Öfriga behöfvande erhöllo en hjälp för kortare eller längre tid, men oftast till ett så ringa belopp, att den icke kunde vara till effektiv nytta. Kollegium säger självt härom:1 »När en fattig efter den inrättning, som hitintills warit, allenast får twå, tre eller fyra dahler kopparmynt om månaden, så kan densamma sig deraf icke föda och från tiggande på gator och i husen afhållas». Den månatliga fattigpenningen utdelades i S:t Clara kyrka till de behöfvande inom de norra stadsdelarna och i S:t Maria till dem, som bebodde de södra. Penningehjälp utdelades äfven i fattigstugorna vid S:t Johannes och vid Danviken.

Huru obetydliga dessa understöd än blefvo, måste de ytterligare reduceras, allt efter som antalet hjälpsökande ökades eller — hvad än beklagligare var — husfattigkassans tillgångar minskades. Upprepade gånger påpekar politikollegii kontor i sina tjänstememorial, att husfatligkassan icke längre hade erforderliga medel att bestrida »Kiörkioutdelningen» åt stadens fattiga, men att, det oaktadt, allt flera landsortsbor tillätes inflytta till hufvud-staden och måste erhålla hjälp. Ytterligare framhåller kontoret,8 hurusom »en mängd fattiga lyckas förskaffa sig understöd genom prästerskapets rekommendationer och intercessioner, så att nästan ingen kollegii dag går förbi utan att åtminstone en 10 å 12 sollicitanter hvarje gång söka underhåll».

Det var ju helt naturligt, att de fattiga skulle i sin nöd vända sig till församlingarnas prästerskap, som, i fall ingen annan utväg fanns, måste hänvisa dem till den legala fattigvårdsmyndigheten. Därmed hade församlingarna dock ingalunda förnekat sin skyldighet att självfva, i mån af kyrko-kassans tillgångar, hjälpa de olyckliga. Kyrkoherden var såsom fordom de fattigas målsman och förespråkare. Från predikstolarna och vid kyrkodör-rarna erinrades ständigt församlingsborna, att de icke fingo glömma de fattiga.

I åtskilliga af de i kyrkorna insamlade medlen, såsom håfgångar och kollekter, hade politikollegium sin andel. Däremot ägde församlingarna att allena förfoga öfver de till dem lämnade gåfvor och testamenterade kapital samt genom armbössor och stamböcker uppburna penningar. Armbössorna kringburos hvarje månad af kyrkobetjäningen, stamböckerna två gånger om året af församlingsbor. Det var säkerligen ingen lätt uppgift, som dessa ädelsinnade män åtogo sig, att gå ur hus i hus och falla sina bekanta eller grannar besvärliga med ständigt återkommande insamlingar, allra helst som församlingarna ingalunda voro de enda myndigheter, som anlitade dylika utvägar att förskaffa de fattiga hjälp. Politikollegium hade nämligen äfven sina stamböcker och fattigbössor för insamling af frivilliga gåfvor. Därjämte fingo andra vederbörande anlita samma utväg för att vid särskildt inträffande fall indrifva penningar till understöd åt behöfvande. Men under alla

1 Politi- och brandkommissionens protokoll den 2 april 1787. I riksarkivet. Stockholms stads acta.

* Tjänstememorial den 8 scpt. 1724. I Danvikens arkiv.förhållanden Tunnos i Stockholm åtminstone två myndigheter, som för de fattigas behof ständigt anlitade ilen allmänna offervilligheten, nämligen politikollegium och kyrkoråden.

Bland politikollegii öfriga fattigvårdshandlingar finnas i rådhusets arkiv två stainböcker med benämning - Book Föör The Huusarmn och Fattigha i Stockholm >. Den ena bär årtalet 1639 och den andra 1648. På första bladet finnes i bägge böckerna skrifvet förhand: »Largitiones Piie eller Christel ig Undsättning förordnat för alle the Fattige Huusarme och Tiggiare uthi Stockholm, hwilkas lägenhet efter nogha Ransakningh så hcfinnes wara beskaffalt, at the uthan andres Milde Hielp eij kunne sigh sielffwe födha och uppeholla». I dessa böcker äro därefter antecknade gåfvor, lämnade 1639 och följande år, af en mängd goda människor, som önskade bidraga all lindra nöden bland de fattiga. Här märkas namnen Gabriel Oxenstierna, Ja-cobus De La Gardie, Axell Oxenstierna, Clas Flemming, Linnardt Torsten-son, Anna Skytte, Karin Oxenstierna, Carl Mörner m. II. Främst bland de inskrifna läses:

»Kongl. Maij:t wår allernådigsla Drottning och Fröken hafwer dessa fättiga och huusarma i Stockholm till hielp och uppehälle, all hålla them ifrån gatu tiggeriet, nådigst skänkt och förährat ett tusende Daler Swenskt Silfwermynt. Actum Nyköping den 28 Aprilis A° 1640.

På samtliga den Kongl. Regeringens wägnar:

Gabriel Oxenstierna,

Friherre till Mörrby ocii Lindholmen 8. R. SkattmAstarc.»

Jämte gåfvorna inskrefvos vanligen några ord af medkänsla för de be-höfvande. I stamboken för 1639 läses: »Till Guds Namps älira och dee rälta fattiges Underhållande här widh denne Orten Gifwcr iagh Undertecknat åhr-ligen tiugo Dr sölfvennynte eller dess wärdhe när der på fordras. Actum Stockholm den 1 Jullij Ann0 1639. Richard Clerclc. >

I stamboken för 1648 är skrifvet: »Gudli till älira, och dem fattiga uthi församblingen som äro uthi Stockholm till hielp och undsättning hafwer iagh undertecknat Gifvit Oltalijo Dr Kop. Mynt den 31 Julij 1648.

Maria Sophia Delagardi,

(just. Oxenstiernas hedröfvade Enckiu.i

I stadens arkiv förvaras en uppbördsbok, som likaledes användes för politikollegii räkning. I denna hok finnes införd en så lydande fullmakt: sA° 1739 den 3 November förordnades Bookbindaren Mester Lange och Krydcrämaren Carl Kling at gå omkring med denna Book, och samla något för the fattige, åliggandes dem denna Book med the samlade penningarne här uti Collegio, til d. 8 Decembris nästkommande wijd 40 Ds Sillfmt wijte aflefwerera. Af Stockholms Politie Collegio ut supra».

Det vite, som i denna handling bestämmes för uteblifven redovisning, antyder tillräckligt, hvilka svårigheter kollegium understundom hade föratt komma till rätta med sina uppbördsmän. Någon gång måste lagliga åtgärder

vidtagas för att förmå goda men försumliga borgare att aflämna redovisning för insamlade medel. Men i det stora hela var detta ingenting i jämförelse med svårigheten att komma till rätta med stadstjänarne och tvinga dem att fullgöra sina åligganden. Härom finnes i kollegii protokoll under 1600-talet en och annan liten skildring, som förtjänar uppmärksamhet, och icke minst de upprepade klagomålen mot åtskilliga »Fattiggubbar», »Up-syningsgubbar» och »Collectgubbar» — titeln »gubbar» var en längre tid den stående benämningen på de under politikollegium lydande stadstjänarne.

Följande små profbitar äro hämtade ur politikollegii protokoll för 1673 och 1674.

»Inkom de fattiges Inspector på Norre Malm Oloff Nilsson och till-kienna gaf, hurusåsom Collect Gubben öfwer Ladugårdzlandet Peder Jonsson är af Upsynings karlen Lars Muhl tilhvit att han i förleden wecka hafwer funnit honom på Ladugårdzlandet liggia uthi en Ränsteen medh Korgen och Bössan, som dhe fattiges medel församblas uthi, full af Öhl och Brennwijn, och när folcket hafwer hulpit honom up af Gathan, hafwer Lars Muhl gått sachta efter honom, att ledsaga honom heem, thå Peder Jonsson under wägen stält ifrån sigh åtskilliga Kakor Brödh, som han under sin Kiortell1 haft, dhem Muhlen sedan uptagit och honom igengifwit, der till Bem:te Muhl bekiendt dhet Jonsson plägar taga af dhet Brödh som Ba-garne gifwa i stället för penningar till dhe fattige och inläggia hoos sina Bekanta, dhet han sedan om aftnarne när han hemgår igentager, och sigh till godo anwänder, hwarigenom han dhe fattiges dehl mycket försnillar och uthi sin tienst mycket försummeligh är; Begierandes han å dhe fattigas wägnar, att sådant måtte Corrigerat och rättat blifwa, hwaruppå Jonsson straxt blef inkallat då sådant honom förhöltz, hwilken dertill eij stort neka kundhe, uthan sa dhe sigh wara af elaka och afwundzfulla menniskior oskyldigt hoos Inspectoren angifwen; Insinuerades deriempte uthi Collegio en Supplication och attest hans oskyldigheet angåendhe, hwilka Collegium eij acktade sigh att föreläsa låta, efter han den 9 Septembris8 af Inspectoren sammaledes uthi Collegio för fyllerij och försummelse uthi sin tienst anklagat war, då Collegium hafwer uppå hans då giorda godha lofwen sedt igenom fingren med honom; Så emedan han nu andra gången är blifwen derföre anklagat, och han eij lembnar något hopp om sigh till bettring; thy kan Collegium eij låta honom blifwa wid tiensten, uthan honom densamma härmed alldeles upsäga, hwarföre befaltes Casseuren Malört att taga Kiortelen af honom och skaffa en annan godh, flijtigh och nychter Karl i stället igen».

»Johann Lagg fattigubben öfwertygades uthaf een fattig siuk piga hafwa twingat 3 mk. för dhet han hennes Sak skulle framföra och något Under-håldh förskaffa. Hwarföre tilsades han härefter medh tiggarnes uptagande alldeles afstå, och sigh aldrigh mehr uthi Collegio praesentera».

»Emädan Upsyningskarlen som uptager de fattiga af Gatorna Erich Lars-

1 Collect Gubbarna buro särskilda rockar, som dem tilldelades af politikollegium. Detta nu afhandlade målet förekom den 27 november s. å.son inkom för sittiande Collegio och ställe sigh mycket otijdig och drucken, framdrog sina Kongl. Pass och wijste dem för Borgmestaren och Rådh och sade sigh hafwa tient ährligen och wäl, kaslade breftaskan lill dören, påckade och sade sigh hafwa giort sin tienst som en ährlig Karl; Hwarföre för detta sitt owett och fyllerij skull blef han ifrän sin tienst afsatter. efter han tillförnde är förmahnt till llitigh- och nychterheet, och han samma åtwalirning eij achtat, men för sin otidigheet skull, skall han plichtn med fängelset i gambla rådstugun*.

»Här efter inkom Inspectoren pä Södermalm Lars Häkansson och gaf Collegio tillkänna, hurusåsom han förleden wecka, när han uttömdt Col-lectbössan för Collect Gubben öfwer S:te Maria försambling Michell Olofsson funnit uti Bössan en Söifwer penningh som han eij kiänt, emedan stämpelen derpå war mycket afnölt, hwarföre han och bem:te penningh iblandh de andra medlen eij räknat, utan lagt honom i Bössan tillhaka igen; Twå dagar der efter kommer Michell Olofsson uti Inspectofens bod1 till hans Hustru och begärer wäxla bem:te penningh, då Inspectorens hustru honom frågat hwar han bem:te penningh fått; emedan hon kände honom igen och såg sin Man för 2 dagar sedan läggia honom i Bössan tillbakas igen, hwarpå han henne swarat och sagdt sig hafwa fått honom af sin Swå-gar på munkelägret. Härpå blef Michell Olofsson inkallat och tillfrågat huru han fått penningen utur Bössan, swarade sig hafwa suttit i Sahl. ftänl-mestaren Grönbergs trappa, och när han skulle stiga up af trappan Bössan omhwälft, och penningen utur Bössan utrunnit, badh denne gången om förskoningh, han

wille härefter bättre taga sig till wara; Men emädan han ofta tillförnde är befunnen med fyllerij, hwarigcnom han sin tienst mycket försummar, och han altijdh blifwit så wäl af Borgmeslare och Rådh här uti Politie Collegio som af Inspectoren Lars Håkansson förmahnt att ställa sig wäl och actsara uti sin tienst, men sådana förmahningar eij achtadt utan altijdh stält sigh otijdig och stoorordig emool Inspectoren, Thy kunde Collegium eij längre förtroo honom bem:te tienst, utan den samma honom upsade, och antogh Upsynings karlen Olof Höök som tillförnde uplagit de fattiga af gatorna i stället igen, efter han är llitigh och nychter, och för-mahntes han wara trogen och llitigh i sin tienst».

»Emädan som ett stort Klagomåhl inkommer så af de högre som nedrigare at de fattiga dageligen så på gatorna som i husen öfwerlöpa fålk och begära allmosa, efter en delil af de förordnade Upsynings Karlarna eij up-wachta och göra sin tienst som de med rätta böör, Hvarföre hölt Collegium skiäligt at Rådman Herr Joel Hörner2 skulle afsältia dem som (innas wara försummeliga och begifna på fyllerij, och tillsättia andra friska och starka Karlar igen, och såsom det altijdh klagas öfwer Johan Erichsson at han är begifwen på fyllerij och mycket försummelig i sin tienst; Thy skulle han afsättias och tagas Matz Jansson för detta ryttare om 35 åhr i stället igen».

»Sammaledes upsades Johan Lagg sin tienst efter han är mycket gam-

1 Till inspectorcr öfver de fattiga valdes ansedda borgare, som utan ersåltning åtogo sig dylik befattning.

* Föreståndare för fattigvården.mal och elliest odugeligh, och antogs Erich Johansson en frisk drengh om 26 åhr i stället igen».

»Karl Nielsson som länge har tient, och nu är mycket gammal och skröp-ligh, afsattes och togs i fattigbröd i Danwijken utan någon medgifl, efter han elliest uthi sin tienst warit mycket flitigh och nychter; i hans ställe sättes Michell Olofsson som tillförnde warit Collect Gubbe wid S:te Maria Kyrkia».

»Deriempte inkallades de andra Gubbarna och förmahntes alfwarligen att wara flitiga och nöchtra uti sin tienst, och i synnerhet Erich Larsson, som allijdh har Klagomåhl på sigh, at han är försummelig och drucken, blifwer någon uthaf dem härefter med försummelse eller fyllerij beträdda, skola de utan någon förböön blifwa ifrån sin tienst afsatte».

Politikollegii tjänares offentliga uppträdande var, synes det, icke alltid ägnadt att väcka förtroende och sympati. Detta kunde ej annat än öka de svårigheter, som kollegium hade att öfvervinna.

Om man ögnar igenom de af församlingarna kringsända stamböckerna1 och jämför dem med politikollegii böcker, märker man snart, att allmänheten var företrädesvis benägen att lemna sina bidrag till församlingarna. I de uti stadens arkiv förvarade stamböckerna, tillhörande dessa senare, såsom »Book för the Hwsarma och Fattiga i Stockholm, Anno 1651» och öfriga, variera bidragen mellan 3,000 d:r kmt och andra helt obetydliga belopp. Vid sidan af de svenska gifvarne finnas icke så få tyskar, holländare och äfven fransmän, hvilka icke blött med en allmosa utan ofta äfven med några välvilliga ord ville betyga de fattiga sitt medlidande. Sålunda läses bl. a. i en af dessa stämböcker: »Till Guds namns Ära och de husarmas och de små barns underhåll, som varda tagna å gatorna ifrån tig-geri, gifver jag o. s. v.» eller »Zu Gottes Ehre und nach seinem Göttlichen Wohrte und Befähle die lieben Armen und Durftigen zu Unterhaltung gebe und verehre ich o. s. v.»,eller ock helt enkelt: »Le 5me Octobre 1653. Je promets de donner pour les pauvres S d. de cuivre. Esmarth diet. Sully.» — En fullständig förbindelse till fortsatta bidrag lyder exempelvis: »Ich Unter-benanter gelobe zu Gottes Ehre und Unterhaltungh der Armen diess Jahr Funftzigh Dr K. Mt. Auch folgendess, so viel mein Verinögen sein wird, Jährl. zu geben. Actum Stockholm d. 3 Martii A° 1653. Zacharias Thedc.

Scbnurmacher.»

Dessa löften om fortsatta bidrag till de fattigas underhåll infriades tyvärr icke alltid. Ädelsinnade människor funnos nog fortfarande, hvilka tid efter annan gjorde en donation till de fattigas förmån, men i det stora hela kan man säga, att allmänheten småningom tröttnade att lämna bidrag till

' 1 stadens arkiv finnas fem stamböcker, tillhörande olika församlingar och betecknade med ungefär lika

benämningar, säsom: Book för the Hwsarma och Fattiga i Stockholm Anno 1651. — Book för the Fattiga och Husarma i Stockholm, i wästra Qwarterct. Anno 1653. — Book för the Fattige och Hwsarmme i Stockholm på Sudermalms indre Qvarter 1653 m. n.ändamål, som synbarligen icke medförde verkligt gagn, hvarken för de faltiga, som fortfarande lefde i stor nöd. eller för stadens bättre lottade invånare, som icke befriades från del plågsamma tiggerict. Del hjälpte nu icke längre, att kungörelser utfärdades för att påminna om, att vissa allmosor till de husfattiga voro påbjudna vid kyrkliga förrättningar, såsom lysningar, begrafniugar, tacksägelser m. m. samt al 0111 denna afgifl eij strax ärläg-ges, blifwer ingen lysning eller tacksäijelse tillåten eller giord».1 Kollek-tema i kyrkorna blefvo allt mindre inbringande. Stamböckerna kringbtt-ros fortfarande af goda människor, men delta auktoriserade tiggeri framkallade allt större ovilja och alstrade slutligen kallsinnighet ocll hårdhet mot de fattiga. Där medlidandet med de bchöfvande icke alldeles blifvil kväfdt, tillströmmade stamböckerna i allt större antal. De llesta inskrefvo sig dock endast för skams skull: många betalade icke och måste lagsökas. Oftast bestämdes summornas storlek efter besökarens eller den besöktes förmåga att öfvertyga eller låta ölvcrtyga sig. Härigenom blef faltigbördan högst orättvist fördelad mellan stadens invånare. Somliga lingo betala för mycket, andra ingenting.

En aldrig så liten axplockning ur polilikollegii handlingar frän förra hälften af 1700-talet vore tillfyllest för atl visa de ekonomiska svårigheter, som denna myndighet hade att bekämpa. Öfverlvgande böra följande tvenne utdrag ur vederbörande tjänstememorial få anses. I den ena skrif-velsen- till politikollegium säges: Och som ibland de Huusfatlige både

linnes och höres en obeskrifwelig Jämmer och Klagan i synnerhet hos Penningefolket å Danwijken så wähl som de andra på Malmarne liggande älendige siuka Menniskiorna, hwilka intet äga delt ringaste till wärme, mjxkel mindre någon bröd/.bela alt uppehålla dess arma lijf med; Så har iag eij undgå kunnat, denna deras högst trängande nöd och angelägenhet detta Edla och Hög:de Collegium härmedclsl i ödmiukhet att lörebära: Bönfallandes fördenskull i lijka ödmiukhet dett täckes delta Edla och Hög:de Collegium, af dess wanlige Ömhjertighet och förbarmande emot the fattige, (iunstigast eltersinna alle möjeiiga utwägar, hwarmedelsl dem en snar Hielp må kunna lilskyndat biifwa; I annor händelse fruktar iag sannerligen före, att större delen nu, (såsom allaredo wid detta års begynnelse skedt är) lära i dess stora elände döö bort och förgångne biifwa».

I den andra skrifvelsen* äfvenledes till politikollegium anlöres: För-

utan några fa, som bedes före i församlingarne, hwilka här och där kunna biifwa någorlunda understödda och bisprungna, måste alle andre af H00 personers Anthal i brist af tillräckliga medell, lida nöd och försmägta, i synnerhet de fattiga 200 små wärnlöse barnen, jemte dett usla penninge-

1 1’ublication, angående någon allmosa till de Hmisfattige af alin Hrudcfolk, liarnsfings Hustrur och af dem som (>ud af någon siukdoin förliulpit. Den ö Scpl. 1712. Tryckl i Stockholms studs ordinunticr. I). 2 Stlilm 1724, s. 2!)1 f.

; 1’olitikollcgii handlingar. Tjänstememorial den 20 nov. 1727. I Danvikens arkiv.

-1 1’olitikollegii handlingar. Tjänstememorial den 22 jan. 1728. I Danvikens arkiv.folket i Danwijken, hwilka på 4 månaders tijd ingen den ringaste penning åtniulil och liggia nu i ell obeskriweligil elände, ja sannerligen fruchtans-wärt, att dhe alle snart nog af Hunger och lörsmäklande förgångna blifwa: iag har så wäl för den allmänna nöd, som för handen är, som till be-wakande af mitt Embete, ej underlåta kunnat, detta Edla och Hög:de Collegium sådant i ödmjukhet at föredraga, med lika ödmjuk begäran, att än ytterligare bref måtte afgå till Venerandum Consislorium här i staden, att den christeliga försorg och wårdande för the många fattiga kunde i så måtto i akl tagen blifwa, alt deras Collecler ej hädanefter mage afstanna såsom ock de inkomster som Klockarne uppbära >.

(5.

Fattigunderstöd. — Remisser till fattigvårdsinrättningar. — Tiggares varning och bestraffning.

Fastän politikollegium hade att handlägga myckel annat än faltigvårds-ärenden, togo dock dessa i anspråk den

vida större delen af kollegii tid. Vid genomläsandet af protokollen kan man icke undgå att fästa sig vid ett och annat mål, som blottar åtskilliga skuggsidor af lifvet i hufvudstaden, såsom bristen på disciplin hos den s. k. stadsvakten, försummelser vid brandvakttjänstgöring, oordningar inom utskänkningsställena, osnygghet på stadens gator. Men, som sagdl, kollegii förnämsta uppmärksamhet ägnades förvaltningen af fattigvårdsinrätlningarna och afhjälpandet af nöden bland de fattiga samt först och sist hämmandet af tiggeriet. Handläggningen af dessa viktiga ärenden belyses häst med utdrag ur kollegii protokoll, af hvilka — för att begränsa den i öfrigl högst intressanta undersökningen — följande fatligvårdsmål för åren 1673—1703 må anföras.1

Icke så litet besvär förorsakades kollegium af de fattige, som voro upptagna i stadens inrättningar, såsom exempelvis följande mål angående Danviks hospital torde visa.

»Emädan en frisk Kåhna Kerstin 01ofz:dr benembdh hwilken niuter gemehnt brödh i Danwijken, hafwer beskylt de gamla Swijnpijgorna Just. Elisabeth Bohmläsarens hustru och Kerstin Munka, hafwa nu förliden höst hårt fördt en Galit ifrån Danwijken hwilken skall wara gården lillhörigh, men som Just. Elisabeth hwilken nu siuk ligger och derpå anammat Herrans Nattwardh bekände sådant eij sandt wara, och Kerstin Munka 2:ne dagar

1 1’olitikollegii protokoll och registratur för lli/3 höra till de äldsta fattigvärdshand-lingarna i rädhusets arkiv.sultil i Dårhuset på del hon skulle bekienna sanningen, dertill alldeles nekade och med Edh bekräfftade samma bekännelse wara updichtat, thy frågas om icke bem:de Kerstin 01ofz:dr skall mista brödet för denna sin osanna be-skyllningh, effter hon elliest är frisk och de andra i bem:te Stugu klagade öf-wer hennes otijdiga lefwerne». — Härpå resolverade kollegium: »Skall mista sitt brödh på 1 Månadh».

Och såsom sysslomannen beswärade sigh at en part af Brödren här i Danwijken Directionen oåtspordt taga till sig sina barn och släckt, hwilka med tijden, sedan föräldrarne eller släckten faller ifrån, äre Danwijken til stoor gravation; Hvarlore tillsades samplligu at ehoo, som det wara måå, fördristar sig utan Directionens låf och minne intaga till sig någon här i Danwijken af egna Barn eller Släckt, skall Sysslomannen hafwa mackt samma Personer med Hugg och slagh igenom porten låta utdrifwn, och de andre som emot förbudh dem intagit, mista sitt brödh på 1 Månadh».

Följande »publication» eller kungörelse', som kollegium måste utfärda, hör i detta sammanhang omnämnas: »Såsom man med stort missnöje

måst förnimma, det åtskilliga fattiga wed Danwijken så af mans- som qwins-pcrsoner. hwilka intet äro duglige alt tiena hoos ärligit folck mindre alt rätt kunna föda sig sielfwa på något sätt, helst somhligc hafwa feel på förståndet och en dehl elliest andra Bräckeligheter äro underkastade; dock lijkwähl taga sig den Owahnan före att löpa ifrån Danwijken uti Staden och på Malmarne, hwarest dhe af ålhskilliga blifwa hysade, tagandes dhe sig äfwen den owanan före all gå ikring hela dagen och tiggia samt läg-giandes sig sedan om nätterna i Krogar, och hwarest de hoos gement folck komma på 8 eller 14 dagars tijd, och enär man äntel. effter noga undersiökande får dhern igen, förebära dhe sig blifwit fasthuldne hoos en eller annan huusbonde och matmoder till att hielpa dem med något smäll arbete: För den skull blifwer härmed allment Kundgiort, att så framt någon hädanefter beträdes i sitt Huus hysa eller hysa låta sådannc fattige hwilcka således från Danwijken lupil, så skall den samma till wederbörligt straff en sådan fattig å nyo i Danwijken inkiöpa då en sådan dersamma-städes blifwit utstruken, så framt han den samma eij will aldeles till sig taga samt dess utan till 40 mk S:ml böter effter förordningen wara förfallen».

Svårigheten att vaka öfver det folk, som tagit sin lillllykt till allmänna inrättningar, kan ju ofta nog vara ganska stor, men ån större är svårigheten alt rätt bedöma de fattiges behof af hjälp och på grund däraf bevilja dem understöd.

För att underlätta förslåendet af de typiska exempel på tilldelad fattighjälp, som här nedan anföras, torde det vara behölligt att med åberopande af kollegii uttalade åsikter närmare angifva de principer, som kollegium sökt tillämpa vid pröfning af förekommande fatligvårdsfrågor och för hvilka redogöres i ett 1687 afgifvet memorial,

där det bl. a. heter:

1 Politikollegii publication <lcn G mars 1714. 1 rådhusets arkiv.»Till alt giörligasl förekomma och afwärja dät ligger ij som här pä ga-lorne föröfwas, äro några wissa Personer antagna som dag- och stundelm gä omkring i Staden och dess underliggiande Förstäder, förutan dät all åth-skillige ar Stadens Wacht anbefallt är dät samma wijdh ett och annat tillfälle att giöra jämbwähl dät giöra pläga, och där wahnartiga tiggare hoop-tals af gatorna upliämpta, dee där sedan utj ett särskillt där till beställt rum i Stad/.cns Huus på Södremallm blifwa förwarade och så wähl där till deras Nampn sampt Ohrten därifrån dee kombna äro som sedermehra uIj Collegio omständeligen förhörda.

Första slags Fattige. — Dee bräckelige och oförmögne som på intet sätt sin föda förtiäna eij heller för deras elände och oförmögenlieet skull ifrån Staden förwijsas kunna, låter man så wijda Inkombsten och Förrådet pröf-was kunna tillräckia, komma till Dannewijckz Hospital, hwacest dee sin behörige skiötzell och nödiga underhålldh bekomma.

Andra slags Fattige. — Iblandh samma optagne blifwa jämbwähl monge som mycket siuke och eländige äro, för deras eländigheel skull intagna i Fal-ligstugun widh St. Johannis Capell, hwaresl dee hwar wecka eller hwar Lögerdag morgon niuta sitt tillagda Underhålldh å 3. 4. 5. (> till 8 I):r Kmt och dät efter som Inkombsten af Collecten och Persohnernes lorftigheet kan tåla och meritera, hwilket dem af Fattigskrijfwaren sampt Tillsyningsmannen utj en af Rådmännens af Politie Collegio nährwaru tillställt blifwer: Och så snart dee blifwa friske och komma till Hällsan igen, förskaffas dee hädan och förmanas laga sig tiänst eller och föda sig på annat lolligit sätt.

Tredie slugs Fattige. — En decl som antingen äro födde här å Ohrten eller elliest i många Ahr här warit wijstandes men lijtel eller intet till Uppehälle hafwa, blifwa jämbwähl på dät sättet hulpne att dee widh Ulhdeelningen som förrättas af Inspectoren (till hwilken Beställningh alltijdh tages en Eed-sworen och wählbehållen Borgare) sampt Fattigskrijfwaren utj en Rådmans af Politie Collegio nährwaru, undfå af Collecl Medlen hwar tiorlondc dagh. antingen utj St. Clarae eller St. Mariac Kyrkior en wiss Penning å 3. 4. 5. (i. 7 och till 8 D:r Kmt.

Fierde slags Fattige. — Med dem sotn iblandh slijka optagna fattiga ifrån andre widtbelägne Ohrter, såsom Finland, Lijff Land, ('.urland och Pommern till Siöös, deels ifrån de närmare Provincier och Städer till Landz, utj en lämmelig myckenheel befinnes hijl komma under hwariehanda föregifwande. särdeles af Ansökningar så hoos höga Öfwerheelen om Löhner, som elliest om någon Nådegofwo hoos Maijesläterna, och hwad mehra af dem förebäras kan, förhålles sålunda, att när den Skiepparen kan igenfinnas som sådanne Personer hijt öfwerfördl, warder han straxt där till hållen, dem jämpte und-fången Reesepenningh med sig tillbaka att föra, och han med dem lör-maant att sådant eij oftare giöra. Och där som Skiepparen eij är igen att finna betingas andra Skieppare som emot en billig Penning för Fracht och Underhålldh dem öfwerföra, hwar och en till sin Landzohrt dijt han hörer, med åthwarning att icke oftare igen att komma; blifwandes i lijka måtto dee som ifrån Landet och Städerne kombna äro med Reesepenningar hullpna och allesammans alfwarligen och wijdh Straff tillgiörandes hwarlill sin Ohrt förwijsta. Men som åtskilliga af desse senare ofta belinnas wara af sådant kynne att dee emot giorda åthwaringar blifwa här i Staden qwar, så låter man och sådanne när dee andre eller tredie gången beträdas medh Tiggerij, för deras wahnartigheet skull, och alt hålla dem af gatorne och ifrån Kvrkioportarne, tiänligen näpsas och föras lill Spinneriet på Barnhuset, jäinbwähl nu mehra lill Klådemakeriet på Södermalm, lill alt arbeta för födan, blifwandes sedan dee som i Barnhuus Spinneriet låta om sig spöria någon Bättring och uthlofwa att wela afstå medh Tiggerij. ställe pä frij fot igen, och förmahntc att reese hädan, eller att taga sig något lolligit nähringsmedell före .

Kollegium tillägger: »Oaktadt man således brukat och än brukar alla dee medell som hafwa kunnat uptänkias lill att hämma, hindra och afskallä det myckna Tiggeriet, kunnandes wij bewijsa all utj 3 Åhrs tijdh öfwer f)4‘2 Personer äro af gatorna oplagne wordne, så hafwer man likwähl intet förmått dät sä alldeles betaga, att icke än ofta Klagomåhl där öfwer spörjes, ty till denna Staden är ett tillopp af Tiggiare ifrån alla Ohrter och Landz-ändar,

all man ännu är däröfwer nästan rådlöös, och intet weet hwad Medell och Uthwägar pålinnas kunna att hålla dem här ifrån eller och försee alla med Uppehälle, hälst när man anseer Beskaflenlieeten af tijdernas åtskillnad i dät att Collecten åt dee Huuslalligc icke indrager så mycket nu i Tree Månader som för detta uti En; förutan alt dät som denna tijden i Kvrkiobäckenen faller är mycket ringa emot dät som förr plägar wara walint».

Följande exempel, valda bland mångfaldiga fattigvårdsmål, som äro antecknade i kollegii protokoll för of van nämnda år, må åskådliggöra tle af kollegium uttalade principer och i öfrigt behandlingen af de fattiga.

»Een liten Hicka Alma Persd:r ifrån Ilelsingclandh hwilken säges hafwa blifwit af den Onde förder till Blåkulla, bewilliades efter H:s Excellentz. Hr Öfwer Ståthållarens begäran intagas i Danwijkz frij brödh och niula '/» kost emoot betahlning af Fattig (lassan lill dess Södermalms Cämbners Bält här om fåår inqvirera och ransaka, hwarpå meddehltes Carl Andersson' en Se-•dell och att han ingalunda skulle låta något frcmmande fålck gåå lill henne».

»Såsom Solidalen Hans Jacobsson belinnes wara Hufwudswag och alldeles från sina sinnen kommen, så all han sielf wehlat springa i siöhn och afhända sig lifwet, om icke andre emellan kommit, som honom derifrån räddat: Altså beordrades Inspectoren wid Danwijken alt cmottaga honom och låta honom dersammastädes få åtniuta wahnligit underhälldh».

»Efter H:s Excelh.tz Herr Öfwer Ståthållarens gåtllinnande bewilliades al en förrvcht båtzman Arent Abrahamsson, hwilken en lång tidh här suttit i gambla Rådstugun fången, skall intagas i Danwijkz. Dåårhuus och niuta gemehn kost lill H:s Excell:lz widare resolution och befaltes Sysslemannen Carl Andersson at han skulle låta förfärdiga en stark Jernkeed som skulle

Syssloman vid Danviks hospital.slåås fast i wäggen ocli om foten på honom, at han eij må komma löös och göra Dannewijken eller de fattiga någon skada».

»Karin Larsdotter en fattig Styrmans Enkia hwilkens Mann för några åhr sedan uti stoor fattigdomb är dödh blefwen, och nu nödgas gåå till sitt uppehälle och tiggia på gatan, hegärade ödmiukeligen henne måtte ef-terlåtas intagas i Danwijkz gemehna Brödh på del hon icke målte af Hunger försmächta, det henne afslagil blef för denna swåra tijden skull, men låfwades att så snart någon döör undan af dem som niuta hielp i Kyrkiorne skall hon i stället igen biifwa ihugkommen».

»Sadelmakaren Ertman Ludwich inkom och begiärade detl hans gambla moder Elisabeta Jönsdotter kunde biifwa intagen uti Danwijks Hospital, men såsom bem:te hustru Elisabeta blef tillfrågat, om hon hade 300 Dr Kopprmt att gifwa till Hospitalet för sigh, och hon dertill swarade sigh icke den ringaste utwägh weta, några penningar atl förskaffa; thy kunde hennes begiäran heller icke willfaras».

»En liten fålinig Poike Johan heneinbd som är af gatan uptagen och intet kan göra heskedh för sigh hwarest ifrån han kommen är, eij heller om han hafwer sina föräldrar i lijfwet, skall intagas i fattigstugun på Brunke-berg och niuta till underhåldh 16 öre Kmt, imedlertijdh skall Upsynings-gubbarne spana efter hwarest gåssen är hemma».

»Murdrengen Hindrich Thomson om 24 åhr, ined sin hustru Brita An-dersdotter och deras lilla son om ll/i åhr, som alle äro utkastade och siuke af gatan optagna, skola uti hospitalet wid St. Johannis intagas och niuta 10 mk Kmt hwar utdhelning tillsammans till dess dee kunna biifwa bättre».

»Kerstin Larsdotter ett litet Hittebarn om 3 åhr hwilkel Modern haar salt ifrån sigh, hennes fader är Soldat och haar reest med de Nywärfwade Såldaterna till Tysklandh, weet intet hwarest modern är lillfinnandes: Hwarföre måste hon intagas i fattigstugun på Brunkeherg och niuta hwar wecka till underhåldh l/a Dr Kmt, hwarpå henne meddhelles en Sedell till HrMahlört».'

»En fattig fånge Hans Jönsson som uti Tuchthuuset är illa siuk blefwen, skall komma i fattigstugun på Brunkeberg och niuta 3 mk Kmt om weckan till underhåldh, dock så, at när han är frisk blefwen, skall han föras till Tuchthuuset igen, och den återstående tijden arbeta».

»Stina Andersdotter en mycket siuklig Piga Båt/.mans dotter, födder här i Staden, Fader- och Moderlöös, klagade sigh eij kunna biifwa herbergeral af någon för sina elaka Barns skull, och derföre hon nödgas liggia på (lathan.

Skall komma i fattigstugun på Brunkeberg och niuta 3 mk om wec-kan till underhåld hwarpå hon bekom en Sedel».

»Inspectoren Falkenborg/, utskickade Petter Hellbergh angaf att förleden Natt är elt spedt Hittebarn inlagt uti Hr Inspectorens Huus wid Skepz-broon, och han eij wiste hwem det giordt eller tillhörigt är, hwarföre be-faltes Mahlört atl han skulle låta lysa derefter i alla Ivyrkior, och imed-lerlijdh låta taga barnet dädan, och skaffa någon fostermoder som del för 1 Dr Kmt om weckan upfostrar».

1 Kassör vid politikontoret.>En faltig Borgare Enckia. hustru Kerstin Mårtensdotler. om sina 70 åhr, som lefwer utj stor Armodh bewilliades alt hädan efler och ifrån sidsta uthdehlningen berächnat. få åthniula till underhälld wid ulhdehlningcn i St. Clarae Kvrkia, Een D:r Kopp:rmt om Månadens.

Een gammall och uthfatlig Änkia, hustru Malin Nilsdotter wid nampn, om sina 95 åhr, som är mycket bräckeligli, bewilliades, att hädan efter och från sidsta uthdehlningen beräknat, få ålniuta till underhålld widh uthdehlningen i S:l Clarae Kvrkia sex mark Koppcrmt om Månaden».

»Magdalena Divio en Chergianl Enkia födder i Ausburgh i Tysklandh derifrån kommen för 38 åhr sedan, hwilkens Mann warit Chergiant under Hans Kongl. Maij:tz Guardie men för 3 åhr sedan i stoor faltigdomb dödh blefwen, är mycket siuk och elendigh, bad cnn det moijeligt wore, hon kunde fåå hielp med de andra fattiga i Kyrkiorna: Men såsom det för denna gången för tijdsens Swårheet skull eij ske kunde; hwarföre låfwades henne så snart någon döör undan af dem som för denna tijden niuta underhåll i Kyrkiorna, skall hon komma i stället igen, och förmalmles deriempte eij gåå och tiggia på galan, gafs till hielp 8 öre Kmt .

»Margareta Bengtz.dotter een fattigh gam. Soldat/. Enkia, födder här i Staden, hennes Mann tienl i 35 åhr under Fahnan, lraar ingen lingh att lefwa utaf, ulan måste för sin fattigdoms skull gåå uth och tiggia. Hon förmahntes eij gåå och tiggia widh straff tillgiörandes, ulan så snart någon dör undan af dem som niuta de fattigas penningar i Kiörkian, skall hon medh någon Hielp blifwa ansedder».

»Brita Johansdotler en ringare Hustru wid St. Jacob hwilkens Man lefwer och hon för hans otijdiga lefwerne skull nödgas till sitt underhåldh gåå och tiggia på gatan, men efter del är första gången hon med tiggcrij är blefwen beträdder: Hwarföre skall hon slippa utan stralf, och sedan Anders Larsson1 föllia henne hem till sin Man och tillsäga honom, om han icke föder sin hustru wäl ulan för hans otijdigheet skull hon nödgas gåå och tiggia på gatan, skall han det första bon för tiggerij blifwer uplagen alfwarligen straffat blifwa».

»Peer Peersson en fattig torpare ifrån Löfsta, hijtkommen nyligen i staden at sökia hielp hoos gått fålck för sin fattigdoms skull, sade sig eij hafwa ligt en Bijt bröd på 3 weckor, ulan uppehållit och födl sig, sin hustru och barn med Agnar och Bark; Han blef denna gången slåpter incdh åtwarning at om han oftare gåår och ligger på gatan, skall han alfwarligen straffat blifwa, och tillsades med forderligast reesa hem igen, fick reesepenningar 3 mk Kmt».

»Erich Andersson en fåhnig bondegåsse ifrån Eckeröhn derifrån kommen för 2 dagar sedan, och såsom han öfwar grufweligit tiggerij pä gatorna, och han elliest om han på något sätt blefwe här i staden underhållen alt för mycket skulle gravera Danwijken och Eattig Cassan; Altså befaltes Gubbarna at föllia honom 1 mijhl utom staden och förmahna honom at reesa på landet derifrån han kommen är: gafz till uppehälle 16 öre Kmt».

1 Denne stadstjänare, liksom de i del följande omnämnda, var anställd vid politikollegium.»Hindrich Andersson en Bondhe ifrån Eckolsundh, kommen derifrån för 10 weckor sedan, och arbetat här i Staden hoos gått folck, säger sig intet tigdt ulhan Gubbarne tagit honom när han hafwer suttit på en Port-steen wid Tyska Kyrkian och hwilat sig, sadhe sig willia reesa heem till Eckolsundh igen. Slapp denna gången uthan straaf medh förmahning att packa sigh hädhan heem till Eckolsundh igen, blifwer hann ännu en gång dermed beträdder skall han hafwa ett exemplart straff att förwänta».

Karin Hansdotter en fattig Soldatz Hustru medh 2 st. barn, kommen förliden höst från Stettin, der hennes Mann är, dijt hon nu will reesa tillbaka igen, warit imellertijdh i Brenkyrke Sochen, hoos Per Månsson i Tuf-wan, hadli om reesepenningar efter hon nu är alldeles reesefärdigh till Stettin; Hon blef nu åtwarnader eij gåå och tiggia på

gatan, utan tillsades gåå neder till Skutan och taga någon af Skiepfålcket med sig hijt up i Col-legio, som kunde wittna med henne, a t hon nu wille reesa bort med dem, då hon skulle strax fåå 10 Dr Kmt till reesepenningar, det hon och uth-låfwade, fick imedlertijdh till Hielp 3 D:r Kmt >.

»Inkom 2:ne st. smä barn Lars och Peer, Anders söner, hwilka i aftons hafwa kommit till gubbarna och bedt sig fä biifwa hemma hoos dem i natt, efter de eij hafwa tordts gåå heem till sina föräldrar, derföre alt de intet kunnat försambla så mycket åt Föräldrarna som de kunna wara nögda medh. Höök och Frijman skall föllia dem heem och sedan upkalla föräldrarna».

»Anders Swensson en Liten Stadztimbermans Sohn födder i Löfsta Sochen, men hans fader för 2 åhr sedan hijtkommen ifrån Landet och då blifwit Stadztimberman, gått i St. Clara Schola men sedan siuknat, derföre han nu stått och siungit för Portarne hafwa Gubbarne tagit honom, sadhe sigh willia nu åter på nytt gå i Scholan efter han är blifwen frisk: thy förskonades han denne gången för strafoch förmantes eij återigen komma».

»Anna Erichzdotter en fattig ofardig flicka födder här i Staden på Södermalm, hennes stvffader är Timbermann på Slåttet och modern lefwer, sade at föräldrarne intet willia wetta uthaf henne efter hon är ofärdig och intet kan arbeta; Hwarföre befaltes Stadztienaren Andersson al föllia flickan hem till föräldrarna och dem tillsäija der flickan oftare blifwer för tiggerij uptagen skole de wara förtänkta at plichta med 40 mk Sölf.mL .

»Anna Danielsdotter en fattig flicka som gåår i Huusen här i Staden och si unger fuhla wijsor, bekände hennes Moder lefwa och boo på Träsk-backen uti gården Jästehufwudh. Olof Erichsson befaltes at taga flickan och föllia henne hem till modern och tillsäija henne der hon icke håller sitt barn af gatorne ifrån tiggerij, skall hon alfwarligen straffat biifwa».

»Torsten Gummundson en fattig fougde Sohn ifrån Östergöllandh, derifrån kommen för 3 åhr sedan, är fader- och moderlöös, men gåår i Scholan i St. Catharina, sade sig hafwa tigt för det han wille sambla så många pänningar som han kan att få köpa en Psalmbook före. Han slapp denna gången utan straf och förraahntes eij gåå och tiggia. Stadztienaren Gustaf Matsson fick 5 mk Kmt at bära till hans Praeceptor at kiöpa honom en Psalmbook före».»Framblidne Italienska Språkmästaren Francisco de Anthoni efterlåtna änkia. hustru Brijta, Arfwidsdotter, soin nu will begifwa sig härifrån till Italien, bewilliades att utaf de Huusfattiges Cassa undfå Tree Caroliner till reesepenningar emot qwittens».

Maria Jonasd:r en gam. wahnartig sloor tiggerska, warit tillförende i Danwijken och fattigstugun, men dädan luppit, är nu åter med tiggerij befunnen; Hwarföre skall hon först mista Rygghuuden, och sedan komma i fnltig-stugun på Brunkeberg och niuta 16 öre Kmt, hwar wecka till underhåldh. och tillsades Sysslemannen Elias Jöransson alt han intet tillåter henne gåå uth på gatan, efter hon skamligen öfwerfaller fålck med sitt tiggerij».

Britta Olofsdolter en gammal Piga hwilken är 2:ne reesor tillförende för tiggerij uptagen, men altijdh efter hon låfwat bättringh, sluppit onäp-ster, har intet hållit sin Låfwen ulan gåår skamligen och tigger på gatan, der-före hon nu är uptagen, har elliest skiält Gubbarna och brukat skamlöös Munn på dem när de fast tagit henne; Hwarföre skall hon nu blifwa dicht slagen med rijs och sedan föllias utom tullporten: Kommer hon oftare igen, och blifwer för tiggerij uptagen, skall hon recommenderas till Tuchthuuset».

»Anna Simonsdotter, en liten tlicka, födder här i staden, säger sigh wara Fader- och Moderlöös och legat j sommar om nätterna på bååtarna, säger sigh hafwa intet heem, eij heller något alt underhålla sigh medh; hon skall få hugg, och sedan Anders Larsson föllia henne att ransaka hwar hon är kommen ifrån och hwarest hon haar warit».

»Hans Bengtzon en ung Poike Bålzmans Sohn, födder här i Staden, fader- och moderlöös, hwilken är 2:ne reesor tillförende för tiggerij uptagen och derföre blifwit straffat men achtar ingen förmahningh, ulan slagit sig ibland liufwepoikar. Skall hårdeligen blifwa slagen med rijs för sin odygd skull och sedan föllias till Commissarien Leijonankcr1 at lära hantwårke».

»Johan Carlsson Swart en ungh Poike födder här i staden, hans föräldrar warit Båtzmans fålck och begge för några åhr sedan döde blefnc, är en wahnartigh stoor tiggiare och ofta tillförende uptagen, warit både i Danwijken

och fattigstugun, men dädan luppit, är nu med tiggerij beträd-der. Skall först mista Rygghuuden och sedan recommenderas lill Tucht-huuset at arbeta på en behageligh tijdh till Collegii wijdare resolution».

»Niels Larsson Carcel, en liten båtzmans Poike, som 5: ne gånger tillförende är uptagen för tiggerij och nu senaste gången som war den 16 Sept:br recommenderat till Barnhuuset, ibland de andra barnen, der att upfostras, men när han af Upsyningsmännerna dijt beledsagades, stuhlit sigh ifrån dem, är nu 4:de gången blifwit uptagen; thy skall han fåå hugg och sedan komma till Danwijken och sättias Klubban på honom på det han eij måå löpa derifrån, hwarpå en sedell meddeeltes Syssleman Carl Andersson».

»Anna Thomasdotter en ung frisk Båtzmansflicka, födder här i Staden,

1 Daniel Young, adlad Leijonankcr, f. 1027 i Skottland, kom från LQbeck till Sverige oeli bosatte sig i Stockholm, där lian blef borgare. I närheten af Danviken, vid Barnängen, anladc han väfverier och klädesfabriker, dit stadens myndigheter remitterade arbetslösa män oeli kvinnor samt i vissa fall äfven barn. Han upphöjdes 1600 i adligt stånd. 1 vå år senare afled ban och begrofs i Maria kyrka.Gubbarne klagadhe öfwer henne, sora wore myckit elak, sora eij wille tiäna hoos gått folck, uthan slår sig iblandh Löst Partie och elakt Sälskap: hwar före skall hoon få Hugg och recommenderas lill Coramissarien Leijonanker att arbeta».

»Johannes Christopher Wijnbergh en ungh Prest Sohn ifrån Ausburgh derifrån kommen för 2 åhr sedan, imedlertijdh warit här i Staden, utan lienst, så at han till sitt uppehälle haar måst sällia aller sina Kläder uthaf sigh, och nu på det han desto bättre skulle kunna förmåå gått folck at hielpa sigh med allmosa, gjordt sigh till dumb, och således försyndat sigli emot Gudh, badh denna gången om förskoningh, han will nu bättra sigh och reesa heem till sitt fäderneslandh. Men efter han elliest war berycktat för andra Odygder och man twillade om hans förbättringh, hwarföre skall han denna gången biifwa dicht slagen medh rijs och sedan släppas, kommer han oftare igen skall han recommenderas till Tuchthuuset, gafz at kiöpa sigh brödli före 8 öre Kmt».

»Maria Jonasd:r en fattigh Enkia medh 3 barn hijtkommen för 2 dagar sedan ifrån Öhrebroo med Borgmestaren Klerckz recommendation at sökia hielp åt sigh och sina småå barn, beklagade sitt Elende tillståndh, at hon intet hade at tillgåå ett stycke brödh, utan der hon intet fåår tillijta gått folck om Hielp måste hon af hunger försmächta. Henne gafz resepennin-gar 1 Dr Kmt, och tillsades al hon strax skulle packa sigh hädan utur Staden, der det icke skedde och hon oftare blefsve för tiggerij uplagen, skulle hon plichta med Kroppen».

»Jngredh Jöransdotter Båtzmans Enkia med ett dödl barn födder i Staden sade sigh för sin fattigdoms skull måst gåå och tiggia pä gatan efter hon intet hade några medell att komma barnet till jorden medh; Efter hon nu emoot förbudh haar suttit medh sitt barn på Norrbroo och tigt, skall hon få Rijs i gången, och sedan bekomma frij lägerstadh och Kista åt barnet, blifwer hon ännu een gångh medh tiggerij beträdder, skall hon hafwa ett dubbelt straff att förwenta».

»Maria Andersdotter en Soldat Hustru ifrån Swartsiöö derifrån kommen för några dagar sedan, säger sig wara siuk af torrwärk, men liuger på Gudh och sig sielf; Hon skall först för det hon liuger på Gudh mista Rygghuu-den, sedan skall Gubbarna föllia henne utom Tullporten at reesa hem till Swartsiöö, kommer hon oftare igen och blifwer för tiggerij uptagen, skall hon hafwa ett större straff at förwänla».

Hans Pehrsson en gam. Karl, hwilken hafwer 3 mk penningar med de andra fattiga hwar wecka i St. Maria Kyrkia på det han eij skulle gåå och tiggia på gatan, är nu lichwäl med slijk odygd beträdder: Hwarföre skall han nu plichta med fängelse i 14 dagar och sedan släppas, kommer han oftare igen skall han mista sina penningar».

»Elisabet Andersdotter en ungh frisk Pijga, kommen för någon tidh sedan ifrån Finland, och alt sedan warit här i staden, anklagades af hennes wärdh och grannar för hennes otidiga lefwerne såwäl i herberge, som på gatorne, och är fördenskuldh af Frijman uptagen. Skall komma till Tuchthuuset att arbeta på en behagelig tidh till Collegii wijdare resolution.»Anders Hansson en blindh gammal Karl som hafwer sin egen gårdh och ofla tillförende uptagen för tiggerij, och då blifwil förmahnt att eij gåå och tiggia, är nu lichwäl oackladt sädan förmahningh för tiggerij uptagen: thy skall få bugg och förmahntes eij oftare igenkomma».

»Walborg Erichzdotter en Båt/.mans Enkia, födder här i Staden, hwilken är uthi H:s Excelks Rijks Skattmest:s

H:r Sten Bielkes liuus för tiggerij uptagen, der hon har giordt sigh till dumb, det dock sig annorlundha befans, och således förfelt sigh emoth Gudh och liugit på sigh sielf. Efter hon till denna gierningen eij neka kundlie, och hoon elliest hade en elak upsyn, thy skall hon denna gången plichta med 40 slngh och förwijsas staden, kommer hoon ännu en gång igen och blifwer med slik gierning eller annan odygd belrädder, skall hoon stå för Kåken».1

7.

Folkmängden i hufviulstadcn. — Redogörelser för fattigvårdens förvaltning.

Uppgifterna angående folkmängden i Stockholm under äldre tidsskeden äro ganska osäkra. Först med 1751, då tabellverket börjat utgifva en bc-folkningsstalistik grundad på folkräkningar, blifva uppgifterna säkrare, ehuru ännu ej alldeles tillförlitliga. Följande approximativa uppgifter om folkmängden före 1751 må dock anföras. Det antages, att vid Gustaf I:s intåg i Stockholm hufvudstadcns befolkning hade sjunkit till 2—11,000 människor. Men på Johan III:s lid torde den åter ha stigit till omkring 7,000. Sedermera ökades invånarantalet och anses ha uppgått 1629 till 8—9,000, 1635 till ungefär 16,000 och 1663 till närmare 40,000. Vid Karl Xll:s död utgjorde befolkningen 45—50,000 personer.

Enligt Statistiska Centralbyråns uppgifter5 utgjorde folkmängden i Stockholm

År 1751 55,700 Är 1772 72,444 >: 1754 61,766 1775 72,521 » 1757 .... 71,863 » 1780 75,809 . 69,211 » 1785 75,891 » 1763 72,9.89 » 1790 69,716 » 1766 - 68,936 » 1795 75,191 > 1769 68,745 » 1800 75,517

Ehuru det icke är möjligt alt. vid sidan af dessa uppgifter rörande folkmängden i hufvudstaden, anföra säkra beräkningar öfver antalet fat-

' En skam- och straffpåle, som var upprest på Stortorget l)cn flyttades 1770 till Packartorget. numera Norrmalmstorg. och därefter till Träsk torget, nu Roslagstorg, hvarlfrån den senare borttogs.

- Bidrag till Sveriges officiella statistik. Befolkningsstätlstik. Ny följd XXII: 2.liga i Stockholm under samma år — af skäl alt erforderligt material härtill saknas — lorde i alla fall de här uppgifna siffrorna vara af intresse såsom utvisande storleken af den befolkning, för hvilken utgifterna till de ständigt ökade fattigbehofven måste ha varit dess mer betungande, som under en lång följd af år stora olyckor hemsökte stad och rike. Olyckliga krig förlamade all handel och industri. Männen blefvo soldater. Kvinnorna och barnen lämnades åt sitt öde. Allt högre skatter utskrefvos. I Stockholm uppgick skatten 1699 lill närmare 100,000 och 1711 till 150,000 d r smt, häri icke inberäknadl en mängd andra bördor. Vid samma tid utbröt pesten och lärer, ensamt i liufvudstaden, ha skördat närmare IS,000 personer. Andra år konimo därefter och medförde likaledes hårda pröfningar. Så uppstod gäng efler annan missväxt inom olika delar af landet, och nya krig förorsakade nya umbäranden och lidanden.

Oen klagan öfver fattigdom och elände, som förnimmes i politikollegii protokoll och skrifvelser, bör, såsom man ser, icke alllid tolkas såsom en sträng dom öfver en bettlande och arbetslös folkhop utan ofta nog såsom elt uttryck af de bekymmer, i hvilka kollegium råkat, att icke kunna lämna hjälp, där sådan var af nöden, hvilket ock af det följande tydligen framgår.

Mångfaldiga äro de memorial, som politikollegium under årens lopp algifvil lill vederbörande öfver fattigdomen och eländet i liufvudstaden. Några äro i det föregående omnämnda. Men ännu ett, särskildt ägnadl att gifva en närmare inblick i de ekonomiska svårigheter, som den dåvarande faltigvårdsförvaltningen hade alt öfvervinna, bör här inflyta.

I en Rcmonslralion angående de fattige', afgifven 1684 till magistraten,1 framhålles, huru kollegium sökt all på allt sätt hjälpa och understödja de nödställda, men att, det oaktadt, fattigdomen ständigt tilltagit, under det att alla hjälpmedel minskats. Wärcket fördenskull förfaller uti wahnmäch-tiglieel», säger kollegium och hänvisar lill öfversikten öfver sin verksamhet för år 1688, intagen i samma Remonstration. Kollegium fortsätter: I näst-

lörlidil Ahr hafwa Upsyningskarlarne af gatan nptagit 142 st. Fattige, dhe der åro beträdde med Tiggerie, hwilka Collegium hafwer på fölliande sätt ordinerat, näml. till Danwijken äro komne 58 st. at niuta sill underhold: lill Fattig Stugun på Brunkeberg äro 9 Personer förordnade; item, al niuta hielp uti Kyrkiorna 8 Personer, som Fattig

Cassan sielf een Tijdh most (lersammanstädes underliolla, effter dhe för sitt walinarlige Tiggiande skull, intet kunde släppas på frij foot. Noch är 53 Personer, som een dhel sluppit på frija lotter, effter dhe utlofwat bättring: Fen dhel och fått rcsepe-ningar at resa hädan till sin fädernes bygd och een dhel walinarlige Tiggiare som ifrån landet äro inkomne, dhe dher äro Staden förwiste och utdrifna, med förmahningar intet mehr at igenkomma, hwilka alla fått Un-derholdh emedan dhe suttit inne, och sedan, när dhe äro frijgifne, någon lijten Tijds hielp åthniutit at kiöpa sig Brödh före.

1 Politikollegii registratur den 24 april 1G84. — Räknefel tillskrifvas protokollsföraren.Isynnerlieel och förutan desse före talde 142 Personer, hafwa åtskilliga i förlidit Åhr för dhcras elände, fattigdom och siukligheel skull i C.ollegio

bekommit Hielp, den dhe niuta i Kyrkiorne på bägge Mallmarne, hwilka Personer äro till tahlet 51

1 Fattig Stugun på Brunkeberg uptagna........................... 26

Dhe som förutan desse, förr niuta Hielp i Kyrkiorna och i Fattig Stugun, näunl. i Kyrkiorna hwar 14:de dagh och i Fattig

Stugun hwar 8:de dagh äro 282

Blifwande altså tahlet på dhcm som Fattig Cassan för

tijden försörier 390 Siahlar

Hwaribland äro lätlige Borgare och Borgare Énckior 74

Fattige Krigz och Bolzmans Enckior 159

Fattige Fader och Moderlöse, inäst Krigz och Bolzmans

barn...........-... „ ä8

föruthan dhe som af allehanda slag fattigt fålck äro 99

390

Till desse 390 Personers 1'nderhold och subsislence war i näsllidil

Åhr 1683

Collectcn l'th dcclningen Uti Januario Dr (55)5 705 20 n‘A 2‘A 27 - Dr 880 888 8 4 Marlio 808 718 ’ 940 1117 8 20 Maiio 083 81 - 1121 lu n io 781 217, 20 090 28 Julio 070 709 8 Äugusto Septembri Oclobri — Novembri 708 227a 17* 807 4 602 720 1280 050 8 041 28 728 » 1805 20 Summa Dr 8480 Summa Dr 12180 8 Till Inkombster kommer ocli Hyran af Husel wid Skepsbron somSahl. Rådman Olof Larson les-temenlerat åth dhe fat- 1800 Förutan Ulbdeclningcn lill dhe Fattige, äro 10 st. Collectgubbar som i lölin hwarthera niula om månaden 0 Dr är Ilem 4 st. Fatliggubbar 720 llem Kyrkiöpcnningar som falla i Räcken i alla Församblingar ungefehr 1800 som uptaga dhe fatlige utaf gatornc, 15 Dr mfl-nadt Dr 720 Transport Dr 12080 Transport Dr 13579 8Collecten Transport Dr 120861 —

Uthdcelningen

Blifwer altså differenl-zen som förlidit Åhr mera är utgifwit änn inkommit................. Kmt. Dr

Kmt. Dr 16903 17

Transport Dr 13579 8 Fattig Casseurns åhr. löhn 600 Extraordinarie Uthgif- ter som till allehanda Fat- tiga äro utgifne.som Hielp och Underhold fått i sin fattigdom sampt resepen- ningar at resa hädan med, item till dhe Fattigas som äro döde blifne Lik Kistor och begrafningar, iäm- wähl underhold för dhe Fatlige som af Gatorne äro uptagna, emedan dhe suttit inne i Fängelse, sosom och monge andre oundwikelige utgiftersom till dhe Fattigas behof äro upgångne, helöpandes sig tillsammans een summa Kmt. Dr 2232 9 Till åthskillige Personer

utom dhem som i Kyrkior- ne undfå Hielp. warandes Huusarme Dr 708 Kmt. Dr 16903 17

Denne ofwan stående stora differentz af 4817 D:r 17 öre Kmt. som af dhe Huus Fattigas medell i förlidit Åhr mehr är utgifwit änn inkommit, kommer, som i begynnelsen sagdt är. af dhe fattigas och nödlijdandes dagkn wäxande tahl, och Colleclernes deremot märkelige afftagande. Och på dhet Wärcket icke må stanna Hielp- och Handlööst, och dhe fattige, som eliest befruchtas, blifwa 'liggiandes på Gaturne, äro af Collegio oförgripel igen nogre Förslag här hoos upsatte, genom hwilka dhe Huus Fattige förmodas utan nogons gravation kunna komma till medell».

Sålunda föreslår kollegium, att husfattigkassan måtte tilldelas den rättighet, som kassan förut ägt, att uppbära alla i ämbetskollegii fattigbössor fallande medel, att kollekter, som tillerkänts Barnhuset, måtte delas så att husfattigkassan däraf får uppbära halfva beloppet m. m.

Poiitikollegii räkenskaper äro icke till finnandes hvarken i stadens eller i rådhusets arkiv, icke heller i kammarkollegii arkiv. Af kollegii protokoll och andra handlingar erfar man emellertid, att fattigmedlen ytterst sällanräckte alt beläcka utgifterna för de nödställda. Af denna orsak måste kollegium anlita de bekanta utvägarna genom insamlingar, ibland lill och med skuldsättning, för all tillfredsställa de mest trängande behof. Huru för olika år antalet af de fattiga, sotn kollegium hjälpte, varierat, synes af följande uppgifter.

Ar 1683 uppgick antalet underslödstagare lill 390 personer, men endast 4 år senare steg det till 751 och förblef ungefär detsamma lill århundradets slut. Därefter ökades ånyo de hjälpbehöfvandes antal och steg 1724 lill 887 personer, 1727 lill 900 samt 1728 till öfver 1,000. År 1733 nedgick antalet visserligen till 517 men ökades redan 1737 lill 930 personer. — Alla dessa underslödstagare voro uteslutande sådana, som uppburo kontant fattighjälp. Från början af 1700-talet utdelades under en följd af år mellan

26,000 och 27,000 d:r kmt i penningeunderslöd.

Dessa siffror gifva dock ingen föreställning om den verkliga nöden i Stockholm, ty af alla behöfvande var det endast ett fåtal, som kollegium kunde hjälpa. Flertalet af de fattiga vände sig till prästerskapet eller enskilda välgörare. Detta förklarar, att de tid efter annan anbefallda undersökningarna rörande »de fattigas antal, lefnadsvilkor och sedlighet» lämna helt andra och tyvärr mycket nedslående siffror. Knligt de två sista af dessa undersökningar funnos 1773 i liufvudstaden 8,989 fattiga, af hvilka 5,255 voro alldeles oförmögna till arbete, och 1796 beräknades antalet behöfvande lill 4,553, af hvilka 1,779 voro orkeslösa och pauvres honteux, 864 mindre arbetsföra, 568 arbetsföra och 1,342 minderåriga.FATTIGVÅRDEN INTILL BÖRJAN AF DET 19:DE ÅRHUNDRADET.

1.

Fattigvårdens ordnande genom kungl. politi- och brandkommissionen. — Äldre fattighus. — Församlingarnas fattighus.

I Stockholm arbetade sedan 1724 en stor kommission, benämnd Kongl. Politie- och Brand-Commissionen, hvilken hade sig förelagdt att öfverse och förbättra politiväsendet i hufvudstaden och därmed äfven i rikets öfriga städer. Genom kommissionens gagnrika arbete ordnades i Stockholm efter hand brandväsendet, byggnadsordningen, gatubelysningen m. m. Icke mindre lyckligt för staden var det, att kommissionen erhöll i uppdrag att söka genomföra en förändring i försörjningsväsendet. Äfven om lösningen af denna högst angelägna fråga kräfde mera tid, än som skäligen därtill behöfts, kan man icke förneka, att de män, som hade åtagit sig den svåra uppgiften, handlat med beslutsamhet och kraft, såsom dåvarande förhållanden fordrade. Härom vittna kommissionens alla protokoll och skrifvelser. Efter omsorgsfull pröfning fann kommissionen den enda utvägen att på ett nöjaktigt sätt afhjälpa bristerna i stadens fattigvård och ordna försörjningsväsendet för framtiden vara att, såsom lagen bjöd, förmå hvarje församling att sörja för sina fattiga.

För att få utrönt antalet och beskaffenheten af de fattiga och arbetslösa i hufvudstaden, blef till en början politikollegium anmodad att »uptaga och förhöra de Tiggare, som på gator och gränder omlöpa, samt låta de främmande, hwilka sig inträngt, dehls till sina födelseorter försända dehlsock till arbete på Rasp- och Spinnhuset,

Manufacturierne eller Utö-grufwa sättia».

Samtidigt härmed afsändes till konsistorium en skrifvelse[1] med framhållande af förevarande missförhållanden och förslag till dessas afhjälpande. »Commissionen har för den skull, sedan Staden ifrån främmande Tiggare ränsad blifwer, och de som arbeta kunna, til arbete satta warda, funnit sig åligga, at wara omtänkt, huru och på hwad sätt de rätta Tiggare, som Staden vidkommas bör, måtte behörigen skiötas och underhållas. Dock seer Commissionen nogsamt förut, at man härmed ingen wärdts komma kan för än tillräckeliga fattighus inrättas, deruti alla Stadens fattige intagas kunna hwarigenom icke allenast mycken stölld, liderlighet och annan odygd äfwen förekommes, utan ock en hwar af sig sielf kan weta, at om någon i husen bettla wille, densamma til allmoses åtniutande icke berättigad är. Och alldenstund ingen lärer sig undandraga, at af gladt hiärta, efter råd och ämne, til et så christeligt werk hällre en gång något sammanskiuta, än dageligen se eländigt follck med lyten och andra skador, för sina ögon, samt höra deras rop i sit hus eller logemente, så wäl som på gator, gränder och andra sammelplatzer; Fördenskull och emedan hwar församling här i Staden, lika som i andra Städer och Sochnar på landet redan efter Kongl. Maj:tz förordning af den 21 october 1698 inrättadt är, borde hålla något hospital för sina fattiga, Ty har Commissionen härmedelst skolat begiära, det Stadsens Consistoriuin wille låta hwar och en Kyrkioherde i des församling och församlingens ledamöter öfwerlägga, huru och på hwad sätt så många fattighus här i Staden måge beqvämligast blifwa upbygde, som Stadens rätta Fattiga kunna rymmas och herbergeras uti».

Med den myndighet, som af K. Maj:t blifvit kommissionen tilldelad, var det lätt för denna att få verkställdt erforderliga mönstringar med de fattiga samt de obehöriges afsändande till sina hemorter. Dylika mönstringar företogos också upprepade gånger efter hufvudsakligen följande bestämmelser.[2] Politikollegium borde först och främst genomgå sina listor öfver »husfattiga» och de s. k. »penningebröderna» samt angifva, huru många af dessa kunde af kollegii fattigmedel erhålla sådant understöd, att de icke nödgades »bruka tiggeri». Vidare hade kollegium att från mantalskommissarien infordra uppgifter såväl på kända gatutiggare som sådana, hvilkas lefnadsvillkor angåfvo, att de måste anlita välgörenheten antingen i husen eller på gatorna. Sedan detta skedt, skulle kollegium låta kungöra från predikstolarna, att alla fattiga, som ville åtnjuta understöd, skulle sig själfva anmäla på vissa därtill utsatta dagar inom hvarje församling och styrka att de voro »rätte allmosehjon».

I samma kungörelse anbefalles husvärdar och husägare att uppgifva alla fattiga, som bodde i deras egendomar, icke blott de, som bevisligen anlitade bettlandet, utan äfven de, som misstänktes därför. Husägare och husvärdar ålades därjämte att infinna sig i politikollegium och själfva när-

[1] Politi- ocb brandkommissionens protokoll den 23 febr. 1734. I riksarkivet.

[2] Politi-och brandkommissionens protokoll den 10 juli 1736. I riksarkivet.närvara vid mönstringen och öfverläggningen om dessa fattiga för att gifva upplysningar, om de ifrågavarande borde anses såsom rätta Stockholms allmosehjon, om de icke kunde lifnära sig eller åtnjöte hjälp af andra. De, som befunnos därtill berättigade, skulle erhålla numrerad, med kollegii sigill stämplad sedel, intygande, att de erhållit tillstånd att vistas i staden, och skyddades sålunda mot häktning för tiggeri. Före utlämnande af dylik sedel antecknades i särskild bok »en kort beskrifning öfver personens ålder, växt, hår och lineamenter». Med fem par spö eller ris skulle de straffas, som utlånade eller bortgåfvo sin sedel till en annan person, och samma straff drabbade dem, som begagnade den lånade sedeln. Vid mönstringen skulle de många, som kunde arbeta, sändas till manufaktorier, fabriker, rasp- och spinnhuset eller Utö grufvor. De, som icke tillhörde staden, skulle utvisas med pass till »födelseorten». — På detta sätt befriades staden visserligen från hundradetals tiggare; men det beräknades likväl, att öfver 900 fattiga voro berättigade att därstädes blifva omhändertagna af fattigvården.

Nära tre år hade nu förflutit, sedan kommissionen uppmanat konsistorium att låta till församlingarna göra framställning om de fattigas försörjande. Frågan hade väl varit föremål för någon öfverläggning men icke föranledt något definitivt beslut. Oaktadt intet svar inkommit från konsistorium på kommissionens första skrifvelse, aflät denna 1737 en ny sådan[1] och framhöll häri omöjligheten för politikollegium att med de medel, som stodo verket till buds, underhålla så många fattiga, som rätteligen tillhörde hufvudstaden, hvarföre det icke

funnes någon annan utväg »än att församlingarna här i Staden proportionaliter måste emottaga så många fattiga, som på hwardera församlingen, efter skiählig jemlikhet, belöpa kan». Dessa fattigas antal beräknades till 912. Af dem ansåg kommissionen med den kännedom, som den hade förskaffat sig »om församlingarnes proportion emot hwar andra så i anseende till husen som hushållen och Inwånarne, att Storkyrko- och Riddarholms församlingarne borde mottaga 300, St. Claræ och St. Olofs församlingar 180, St. Jacobs och St. Johannis församlingar 138, Kungsholms församlingen 24, Ladugårdslands församlingen 66, St. Mariæ församling 108 och St. Catharinæ församling 96», hvaremot hvarje församling skulle behålla »de Kyrkio-Collecter, månads Collecter, Klåckarelefverantser och Stamboksmedel med mehra som inom församlingarna samladt warder». Kommissionen anhöll, att konsistorium måtte uppmana kyrkoherdarne att förmå församlingarna »at påtaga sig ofwanberörde antalet af fattiga at underhålla, hwarwid dem fritt lemnas kunde, at wällia hwad sätt till deres tillräckelige underhållande, som de sielfwa finna bäst och tienligast». Slutligen framhöll kommissionen ånyo att, enär hvarje församling i hufvudstaden, liksom i andra städer och socknar på landet, bör underhålla sina fattiga, »ingen församling här i Staden lärer undandraga sig, at häldre påtaga sig några fattiga at föda, än dageligen hafwa så många eländige personer med

[1] Politi- och brandkommissionens protokoll den 2 april 1737. I riksarkivet.lyten och andra skador för sina ögon, samt höra deras rop på gator och i husen, hwareraot när de fattige, som sagdt är, blifwit församlingarna emellan fördelie och få niuta dageligit uppehälle, så förekommes derigenom mycken stöld, liderlighet och andre odygder, och en hwar kan sedermehra af sig sjelf wetta, at om någon konnner i husen och tigger, den samma till allmoses åtniutande icke är berättigad, och när den intet får, måste lian nödwändigt gå sin wäg härifrån till den ort han hörer».

Härmed var ingalunda skriftväxlingen mellan kommissionen och konsistorium afslutad. Efter nära tio års väntan fann sig kommissionen nödsakad att förelägga den svårlösta frågan för K. Maj:t. I en 1744 aflåten skrif-velse1 säges: »Commissionen har wisat behörig sorgfällighet at förmå för-samlingarne till antagande af Commissiotiens i så måtto gifna förslag; dock har derwid allehanda skiljaktighet särdeles uti Storkyrkio och S. Clane för-samlingarne sig uppadt och således detta angelägna ährendet icke ännu kunnat biifwa wärkstält eller winna någon riktig fullbordan; men S. Jacobi, S. Marise Magdalena; och Ladugårdslands församlingarne hafwa likwäl med besynnerlig ömhet denna angelägenheten ansedt och redan om fattighus inrättningen dels mer och dels mindre gjordt anstalt».

Inom politikollegium framkallade vissa församlingars obenägenhet ' att åtaga sig försörjningen af sina fattiga allt mer oro och bekymmer, \ såsom följande utdrag af ett tjänstememorials lydligen visar: »Ehuru man billigt förmodat, det St. Nicolai eller Stor Kyrkio och Riddarliolms Församlingarna här i Staden, samt St. Clara och St. Olofs Församling, jemte Kungsholmen och Ladugårdslandet långt för detta skolat hwar för sig gjordt någon början af det, som till de Fattigas och nödträngdas hielp och underhållande warit nödigt, sedan St. Maria Magdalena, St. Catharina och St. Jacobi och Johannis Församlingar, dem derutinnan berömligen föregått; Så har man dock emot all förmodan måst förnimma, det desse förenembde Församlingar icke ännu sökt at befordra Hans Kongl. Maj:ts allernådigste willia och behag, hwarigenom det nödiga och högst nyttiga ährendet nu synes lika som wara i förgätenhet kommit, då man lefwat i förhoppning at åtminstone en början wore giordt.

Dessa förenembde Församlingars tröga föranstaltande om de sina Fattigas och nödlidandes vvård, föda och skiötsell med mera, hwilket förorsakar det myckna öfwerlopp af Fattiga, hwarmed det Ädle och Högkde Po-litie Collegium stundeligen beswäras, hafwer föranlåtit mig at wisa, det Husfatlig Cassan, så länge Inkomsterne äro så knappe och ringa, eij är i stånd at emottaga flere fattige af desse Församlingar till försörjning, och knapt at förse de redan antagne med det, som för dem kan wara anslagit.

Jag will härmed alldeles gå förbij de usla, fattiga och sängliggande uti Penningestugun wid Danwijks Hospitalet, samt de små fattige fader och

1 Politi- och brandkommissionens protokoll den 24 nov. 1744. I riksarkivet.

5 Tjänstememorial den 16 dec. 1746. I Danvikens arkiv.moderlösa barnen, hwilka tillsamman in till närwarande dag sig bestiga till 264 personer, och i följe af Kongl. Politie- och Brand-Commissionens för-dehlning sin afskilda fond äga, utan allenast här uptaga de öfriga fattiga, hwilka boende uti de förenembde Församlingar och skola komma at af dem framdeles underhållas, men nu för lijden wid Husfattig Cassan äro antagne, och enligt hosgående utdrag sig bestiga till 218 personer, hwilkas under-håld om året efter det Ädle och Högt:de Politie Collegii utfärdade resolutioner belöper till 9,816 Rdr. Rmt; men deremot kan den fond eller Inkomst, hwilken den till Politie och Brandwäsendet förordnade Kongl. Commissionen anslagit till sådana fattigas underhåld, och består uti Håf- och Pung-Pengar, Klåckare upbörd och månads Collecter i det högsta nu för tijden eij räknas mera än inemot 4,000 D:r Kmt, hwaraf lätteligen lärer kunna slutas orsaken, hwarföre de Fattiga måste klaga, det de eij tillfullo utbekomma deras underhåld.

Sådant alt har hos det Ädle och Högtide Politie Collegium mig föranlåtit, ödmjukast at anhålla, det utwägar tagas måtte, hwarigenom merbe-m:te Församlingar, som ännu eij befordrat wärkställigheten af Hans Kongl. Maij:ts allernådigste willia och wälbehag, at med nödtorftigt underhåld förse sina fattiga, utan tycka sig derutinnan nog hafwa giordt tillfyllest, när de Fattige af dem med recommendationer till det Ädle och Högt:de Politie Collegium hänwijsas, kunde förmås at wijse en mera ömsint sorgfällighet för sina fattiga nästa, hwartill de både efter Guds och naturens lag finnas plicktiga.

Wid detta tillfälle kan iag eij förbijgå at nämna ett, som till det myckna och ohvggeliga gatutiggeriet eij litet bidrager i det en stor dehl af desse ännu återstående Församlingars Inwånare antager sig at wissa dagar i wec-kan, men synnerligen om lögerdagar, giöra utdehlningar wid sina Hus och öpne Bodar till en ganska stor myckenhet af tiggare, som sig till sådana ställen samla. Giärningen i och för sig sjelf är mycket god och berömlig, enär den skier i afsickt at hielpa de rätt nödlidande, men som ibland en sådan myckenhet, man will tro, minsta delen äro rätt nödlidande, och de som sådane allmoso behöfwa, hwilket ock eij är swårt at bewijsa medelst de af det Ädle och Högtide Collegio håldna undersökningar med sådane Tiggare, som af gatorne blifwit uptagne; så tyckes, de som allmoso willia utdehla, skulle en heldre densamma till någon wiss innom Församlingen som de fattigas wård sig åtaga kunde, aflemna, så torde en början med rätta nödlidandes Christeliga hielp och försörjande tagas».

Kommissionen beslöt kort därefter,1 att ånyo hos K. Majit göra framställning därom, att församlingarna måtte försländigas att taga vård om dem tilldelade fattiga

1 Hvad församlingarna fortfarande tvekade alt göra, hade dock flera år ' förut dels en hederlig borgare, guldsmedsåldermannen Johan Ryman, dels en i högättad dam, grefvinnan Anna Maria Soop, med egna medel utfört.

1 Politi- och brandkommissionens protokoll den 22 aug. 1747. I riksarkivet.Det Rymanska fattighuset upprättades 1732 för 20 fattiga å en därtill inköpt egendom vid hörnet af Kaptens- och Grefgatorna. Genom förlikning, efter en lång rättegång, som afsåg att afgöra, huruvida en stiftelse, bestämd att förvaltas oberoende af stadens myndigheter, kunde ställas under styrelse af församlingens fattighusdirektion, sammanslogs 1767 det Rymanska ålderdomshemmet med ett af församlingen upprättadt fattighus, hvilket låg »wägg i wägg» med delta. Råda inrättningarna hafva för länge sedan försvunnit från det ställe, där de utöfvade sin verksamhet.

Det Soopska fattighuset inrättades 1734 vid den nuvarande Stallgatan, bakom den till ministerhotell upplåtna egendomen på Blasieholmcn. Under många år slodo att läsa öfver ingången till ett litet stenhus följande ord: »Fattighus. Inrättat af Riks-Rådinnan Grefvinnan Anna Maria Soop. 1734.» Anstalten, som var afsedd för 12 personer, är nu förlagd till söder inom en egendom vid Skånegatan. Efter våra begrepp om en fattighusinrättning kan det därstädes anordnade hemmet för några fattiga kvinnor icke längre kallas fattighus. De nu intagna erhålla fri bostad med värme samt 6 kr. i månaden.

För den, som ur fattigvårdssynpunkt bedömer församlingarnas tillvägagå- < ende, förefaller det oförklarligt, att man lät det komma därhän, alt K. Maj:t slutligen måste förständiga konsistorium att genom »liänliga föreställningar lor-' må församlingarna att hvar för sig underhålla det antal fattiga, som propor-tionaliter blifvit dem lilldeladt». På konsistorii anmodan hade visserligen församlingarna långt dessförinnan utsett deputerade för

att gemensamt öfver-lägga; men bristen på samförstånd och enighet, svårigheten att bestämma sig för något af de många föreslagna försörjningssätten, farhågan för betydande nya utgifter, men äfven på ett eller annat håll saknaden af verkligt intresse för frågans lösning, torde ha varit de liufvudsakliga orsakerna lill dröjsmålen. De protokoll,1 som ännu iinnas kvar öfver utlysta sammanträden inom Storkyrkoförsamlingen, där gång på gång ett så ringa antal personer infann sig, att ingen öfverläggning än mindre något beslut kunde ifrå-gakomma, äro i alla afseenden mycket betecknande.

Ett sista försök att förmå denna församling alt skrida till handling gjorde den k. kommissionen i slutet af 1748, då den uppkallade inför sig två aktade borgare, som voro ledamöter af kyrkorådet, för att spörja dem om skälet för församlingens dröjsmål »med den långt för delta anbefalle och redan af åtskilliga församlingar wärkstälte fattighusinrältningen». — Den af de två handelsmännen, som förde kyrkorådets talan, framhöll att intet kunde beslutas, så länge tyska församlingen vägrade bidraga till den föreslagna inrättningen. — Kommissionens ordförande ansåg, att församlingen i hvarje fall bort börja med insamlingen för det åsyftade ändamålet. Handelsmannen svarade, att denna insamling icke kunnat företagas, enär

1 Extract af Kyrkio Rådets Protokoll, hållit uti St. Nicolai Stora Sncristija och Hög chor, dels uti Kyrkio Rådets enskijlte dels och Församlingens närwaro fölljande dagar oeli åhr. — Omfattar protokoll från den 17 mars 1734 till och med den 12 mars 1738; öfriga saknas. — I riksarkivet. Politi- och brandkommissionens handlingar.kyrkoherden, »som lofvat att i husen besöka församlingens invånare, någon tid varit opasslig». — Kommissionens ordförande »lät förstå», att en annan prästman kunde åtaga sig uppdraget. — Handelsmannen försäkrade slutligen, att, hvad möjligt vore, skulle nu göras för insamling af medel, »hwartill församlingen äfven af Kongl. Commissionen anmodades».1 —Detta inträffa-' de 14 år efter kommissionens första framställning till konsistorium angående ordnandet af fattigvården i Stockholm.

Motvilligt gingo således vissa församlingar att uppfylla sin försörjningsplikt mot de fattiga. Man anförde, att meningarna om nyttan af fattighusinrättningar voro mycket delade. Inom självfva den k. kommissionen hade nämligen under de första öfverläggningarna förslag blifvit väckt om utackordering af de fattiga hos bofast folk i hufvudstaden, och det fanns fortfarande de, som förfäktade denna åsikt. Inom de deputerade af församlingarna, som öfver-ståthållaren tillkallat att rådslå om lämpliga åtgärder för de fattigas försörjning, hade föreslagits att hyra eller inköpa ett större byggnadskoinplex och därstädes inhysa alla nödställda och husvilla, ett förslag, som alltjämt hade ifriga förespråkare. Såsom ett återljud af dessa meningsutbyten kunna tjäna följande rader ur en af de stridsskrifter, som vid den tiden offentliggjordes, och bland hvilka denna skrift äfven tager den redan tillämpade fattighusorganisationen i försvar:8 »Medan den ena Församlingen ophölt sig med disputer och öfwerläggningar, så arbetade den andra Församlingen i tysthet och enighet derpå, at få sitt Fattighus i godt stånd; Somlige Församlingar hafwa för sine Fattige goda och fasta Stenhus, andra åter gamla Träbyggningar som lätteligen kunde eldenom uppoffras; Somlige Församlingar hafwa sine säkre och tilförlåtelige inkomster för sine Fattighus, andra åter hafwa sine inkomster på en ganska osäker fot; Somlige hafwa dertil wackra och fruktbara Capitaler; Somlige hafwa i sine Fattighus inga andra än usla och eländiga människor, som icke kunna röra hand eller fot till arbete, andre åter hafwa de mästa af sine Fattige sådane, som äro pensionairer, undfå til sin pension litet nog, och ligga kringspridde kring hela Staden». Besinnar man nu, att långt förut åtskilliga städer i riket haft, förutom hospital, äfven fattighus, exempelvis Göteborg, som sedan 1726 hyste inom en dylik inrättning 100 personer, kan man icke annat än förvånas öfver den tveksamhet, som rådde inom några bland liufvudstadens församlingar.

Bland de församlingar, som hade gripit sig verket an, var Maria Magdalena församling den första. Redan 1737, i en skrifvelse till k. kommissionen, förklarade sig församlingen villig att omhändertaga sina 108 fattiga och hade härför utsett 12 deputerade, 6 af ridderskapet och adeln samt ståndspersonsklassen och 6 af borgerskapet. Några utdrag ur en berättelse,

1 Politi- och hrandkommissionens protokoll den 3 dec. 1748. 1 riksarkivet.

* Sinceri Anmärkningar wid Den Skrift Som Herr Anders Geist Nyligen utgifwit och kalladt: Wälmente och

Oförgripelige Tanckar och Förslag angäende Medel och Inkomster för Fattighusen i Stockholm. Sthlm 1754. I k. biblioteket.afgifven 1743 af samma församling1, böra här anföras för alt visa, huru det på den tiden gick till att få ett dylikt barmhärtighetsverk till stånd.

Sedan församlingen 1735 beslulit åtaga sig vården af det antal fattiga, som k. kommissionen bestämt, öfverlades om lämpligaste sättet att försörja och understödja dem. Prästerskapet åtog sig att gå från hus till hus i församlingen med en subskriptionslista »på det hwar och en anteckna måtte, hwad han till en sådan fattighusinrättning efter råd och god willja meddela täcktes». Inom kort hade man subskriberat en summa af omkring

20,000 d:r kmt, och inrättningen begynte i augusti 1742.

Man beslöt att hyra en stor gård i närheten af kyrkan för alt därstädes inhysa de husvilla och de mest behöfvande, hvilka bodde »kringströdda». De försågos med nödtorftiga husrum, kläder och värme. Till en början moltogos 20. Inom årets lopp ökades antalet till 60, och det följande året uppgick antalet till 80. Endast 60 kunde inkvarteras i gården, de öfriga tilldelades fattighjälp. De inhysta erhöllo äfven en daglig penning för att därmed köpa sig »hwad them lyste». Men för att dylika uppköp skulle blifva billigare för desse, hade man vid fattighuset anställt en skicklig hushållerska och värdinna, »som hafwer både mat och dricka till de fattigas förnödenhet at försällja: dock them falligom obetaget, at antingen annorstädes höra sig om, elier hwar de sådant förmå, sielfwa åth sig at anreda, i hwilken händelse de hafwa frij tillgång både till wed och nödwändiga kärill uti fattighuset. Af samma kokerska få således de fattiga, förutom åtskilliga såppor, gröt och victualier af sallt Fisk, Kiött, Syllta, Korf och Pallt med mera, äfwen sig tillhandla bröd efter sådant prijs, som Bagaren det sälljer, och svagdricka efter sådant prijs, som Bryggaren det sälljer utan att en gång niuta den eller sådan avance som någon Krögare erhåller».

Det kontanta understödet beräknades efter de inhystes större eller mindre förmåga att själfva kunna förskaffa sig annan hjälp. De alldeles oförmögna och sängliggande erhöllo 12 öre kmt om dagen eller 3 r:dr hvar åttonde dag, de, som icke alldeles saknade tillgångar, 8 å 6 öre kmt om dagen eller 2 å 1 r:dr 16 öre kmt hvar åttonde dag. Medel anskaffades genom omkringgå-ende med »fattigbössor» och insamlande af frivilliga gåfvor. Underhållet till de omhändertagna utgjorde då 8 å 9,000 r:dr kmt för år.

Sedan K. Maj:t beredt församlingen tillgång till alla inom densamma fallande fattigmedel, såsom armbössor och håfpcnningar samt klockareuppbörder m. m., hade församlingen omhändertagit cirka 108 fattiga. Särskild bok fördes öfver fattighushjonen med angifvande af deras födelseort, ålder och bräcklighet. Vid dödsfall blefvo de »anständigt» begrafna.

På ungefär liknande sätt ordnades sedermera försörjningsfrågan inom de öfriga församlingarna. Insamlingar pågingo öfver hela staden, såsom fordom skett, nämligen genom stamböcker. En dylik bok, i delta fall kallad Subscriptions-Bok, finnes i stadens arkiv och afser insamling för »Grund-Läggning til St. Catharin® Församlings Fattig-hus, år 1745», men däijämle underhåll af detsamma, ty där finnas tecknade bidrag till och med

1 Berättelsen är daterad 1743 men icke undertecknad. I riksarkivet. Politi-och brandkommissionens handlingar.under 1781. I inledningen, som är skrifven af en bland församlingens mest varmhjärtade prästmän, framhålles kraftigt och öfvertygande behofvet af ett fattighus: »Wi hafwa Fattige ibland oss til stor myckenhet, ganska Usle och Eländige, Såre, Kranke, Ofärdige, Lemmalöse: the gå huswilla, försmäkta af hunger, förkylas af nakenhet, förderfwas af wanskötsel: the krypa hopelals på wåre gator, the ligga dageligen för våra dörrar». Församlingen borde anse sig skyldig att sörja för de 90 fattiga, som blifvit densamma tilldelade, och hade redan till 20 af de uslaste utdelat 3 d:r kmt en gång i veckan »här i wår Kyrka, genom Interims Föreståndare: thet hwar oeh en, som tå wil wara tilstädes, kan blifwa ögonskenligen underrättad om». — »Ju ömmare och gemensammare nu the Fattigas sak antages; ju snarare kommer man i stånd med förenämda fulla antal; och thesto förr slippe wi olägenheten af thessa dageliga besök, samt plågan af andras otidiga öfwerlopp, som af warnarlighet, lättja och sjelfswåld wänja sig wid Tiggarestafwen». Sedan nödvändigheten att icke blott förskaffa

de fattiga daglig förplägning utan fastmer »et hus, at hållas tilhopa uti, samt therstädes med bätre ordning och beqwämlighet kunna handhafwas och wårdas», så uppmanas en hvar rättsinnig församlingsbo att efter råd och lägenhet bidraga till detta verks utförande. Slutligen säges: »Som thet nu är och förblifwer then förnämligaste omsorg här wid, at på thet lindrigaste och beqwämligaste sättet inrätta och underhålla thetta Angelägna och Hälsosama Werket, uppå en säker, fast och beständig fot; så komma och, af thenna förnäma och heders-wärda Församlingen, at utnämnas och antagas wisse Föreståndare, som skola hafwa ther öfwer all behörig wård och inseende, samt hålla riktig räkning öfwer upbörd och utgift, utan Fattig-Iius-Cassans ringaste grava-tion, på et eller annat sätt».

Då stamböckerna icke visade sig tillräckliga, anlitade man en för den stora allmänheten alltid lockande utväg, nämligen lotterier. Rätt till dessa utverkade sig de flesta församlingar.1 Sedan nödiga lokaler anskaffats, fortsattes insamling af erforderliga medel till underhåll och försörjning af de fattiga. Äfven i detta hänseende rådde mycket olika meningar inom församlingarna. Somliga ansågo årliga insamlingar såsom lämpligast; andra ville ha fastställd en årligen bestämd och uttaxerad afgift. Sådana hade stadens invånare för andra ändamål redan åtagit sig, exempelvis då de 1731 till skydd för hus och egendom förbundit sig att erlägga för brandväsendet en viss årlig afgift, den s. k. brandvalctsafgiften, med en daler för hvarje tusende d:r kmt af fastighetens värde, hvilket de själfva uppgåfvo och hvarpå en taxeringsbok efter husnummer i hvarje kvarter upprättades. Ändtligen beslöto församlingarna att på liknande sätt låta uttaxera fattigafgifterna, icke minst af det skäl, som S:t Clara och S:t Olai församlingar anförde,2 att fattighusföreståndarne visserligen gått omkring med stamböcker från hus till hus såväl till husägare som hyresgäster, men att »detta omkringgåendet will

1 I Stockholms stads arkiv finnes St. Catharina församlings Fattighus Låtterie-Conto för ären 1746—1752. 4 band.

* St. Clara1 och St. Olai församlingars skrifvelse till K. Maj:t den 8 maj 1749. I riksarkivet. Stockholms stads acta. Fattigvärd.falla Fattighus Föreståndarne så mycket swärare, som de derigenom förlora mycken tid och till sina sysslor, näring och handteringar både beswär och hinder widkännas måste». I skrifvelse1 till K. Maj:t hade äfven Jakobs och Johannes församlingar redogjort för denna taxering. De hade föreslagit, alt husägare såväl som hyresman, dock utan att dessa för denna orsak skulle få sina hyror ökade, borde åtaga sig, »at årligen gifwa och tildela the fattige så mycket, som swarar dubbelt emot argiften af Brandwaktspenningen för hwarje Hus i Församlingarna, så al sjelfwa Huset, thet må ägas och bebos af hwem thet wara må, altid är answarigt för utgifterna. Och på thet the mindre förmögne i församlingarne kunde, wid thenne afgifts ärläggandc, hafwa någon lindring samt the fattige ständigt och jämt underhållas, så skulle sådana penningar qwartalswis af wissa Deputerade upbäras». Denna åsigt delades likaledes af Hedvig Eleonora församlingsbor, som ingått »öfver-enskommelse och förhund» att till underhåll af församlingens fattighus »erlägga för hvarje gård en dubbelt så stor afgift som till Brandwakts Con-toiret».2

De flesta territorialförsamlingar i Stockholm hade omkring 1750 åtmin- | stone ett tillfälligt hem för sina fattiga. Efter all sannolikhet upplätos de » till fattighus nyinredda eller nyuppförda byggnaderna: 1744 för Maria församling vid Hornsgatan, inom nordvästra delen af Maria kyrkogård; 1746 för Katarina församling i det förra engelska ministerhuset vid Götgatan; 1746 för Jakobs och Johannes församling vid Johannes plan, tätt intill Johannes kyrkogård; 1748 för Hedvig Eleonora församling vid Grefgatan; 1750 för Klara församling vid Gamla Kungsliolmsbrogatan, numera Jakobsbergs-gatan; 1756 för Nikolai och öfriga församlingar inom broarna å Sabbatsbergs stora tomtområde; 1762 för Ulrika Eleonora församling vid Handtvcrkare-gatan, inom södra delen af Kungsliolms kyrkogård, samt 1795 föl' Adolf Fredriks församling — som några år förut skilts från Klara — vid Kamin akaregatan.

Två af dessa fattighus hafva förhärjats af elden. Klara fattighus uppbrann under den stora eldsvådan, som 1751 gick öfver trakten, och därmed blefvo 180 fattiga husvilla, till dess all församlingen hann uppbygga

‘ Jakobs och Johannes församlingars skrifvelse till K. Maj:t den 10 nov. 1748. I riksarkivet. Stockholms stads acta. Fattigvård.

s Öfverenskommelsen beslöts högtidligen i församlingens kyrka såsom första paragrafen

i den skrifna handlingen angifver: »Uti det heliga Treenigheterncs, Guds Faders, Guds Sohns och Guds Then Helga Andes Namn, framträdde wij undertecknade, som bygga och bo pa Östra Malmen af Kongl. Residence och Hufvud Staden Stockholm, uti Hög Chorct af Sanct Hedvig Eleonora Iiyrkia och därstädes inför Herrans Altare, Åhret efter wår Herres och

Frälsares Jesu Christi börd det Ett Tusende Sjuhundrafyrationde, ottoude dagen uti Maij månad, som inföll på den heliga Böne-Söndagen, straxt efter fulländad Högmässo Gudstienst, till den stora Gudens ähra och wåra Fattiga mcdChristnes hjelp och understöd gingo in uti Förbundet af följande inrättning». — K. Maj:t fastställde församlingens beslut den 2 dec. 1748. I rådhusets arkiv. Särskild samling afskrifter under titel: Kongl. Bref och Stadgar om Stockholms Fattigvård. Ett band.ett nytt skyddshem åt dem. Åtskilliga församlingsbor föreslogo då att för-lägga fattighuset till Sabbatsberg, i en därstädes befintlig byggnad vid sidan af Storkyrkans bus, och framhöllo såsom skäl för denna förflyttning, att dit kunde sedermera öfriga stadens fattighus öfverflyttas för att ställas under en gemensam ledning och förvaltning1 — ett förslag, som först långt senare skulle vinna anslutning. År 1759 utbröt en stor eldsvåda på Söder, och därvid nedbrunno, förutom 300 boningshus, Maria församlings kyrka och fattighus. Genom elden blefvo 108 »fattiga, bräcklige och sjuka husvilla ocli fingo ligga under bar himmel på kyrkogården»2.

Andra svårigheter yppade sig under de första åren af fattighusens organisation. I brist på medel måste exempelvis Kungsholms församling, den fattigaste af dåvarande församlingar, icke blott hos K. Maj:t anhålla om nedsättning af densamma tilldelade fattiga från 24 till 12, utan äfven under många år uppskjuta byggandet af särskildt fattighus. Detta kom slutligen till stånd, tack vare en rörande offervillighet hos en af församlingens äldre understödstagare. »Enkan Anna Forssman tillföll 1761 ett oförmodat arf efter hännes afledne systerson, Silkesväfvaren Eric Ros, af 69,036 D:r Kmt, hvilket hon till fattighuset afstod, med önskan att icke desto mindre framgent, och till sin dödsdag, derstädes få förblifva och njuta underhåll. För denna summa uppbyggdes 1762 det fattighus, der hon sedan lefde och underhölls ibland de öfriga fattige-hjonen, till den 14 Junii 1784, då hon i dess 87:de år afled».8

Lyckligtvis, sedan fattigvårdsinrättningarna väl kommit i gång, vaknade för dem allt mer intresset hos allmänheten. Större eller mindre donationer tillföllo fattighusen och betryggade deras verksamhet. Af största betydelse för dylika allmänna anstalter är dock det frivilliga och personliga arbetet, som för dem offras. Ett sådant arbete hade man sökt framkalla, då man i en och annan församling uppmanade »hederliga och mera förmögna Borgarehustrur i Församlingen att åtaga sig alt wara Honorarie-Föreslånderska wid Fattighuset och öfwerwaka de fattigas skötsel jemte den inwärtes Oeconomien». Inom Jakobs och Johannes församlingar utsågs härtill 1751 bagareåldermannen Peter Bromans maka. I det bref, som fattighusdirektionen med anledning häraf skref till henne, framhålles bland annat en föreståndarskas uppgift. »Till undex-dånigst följe af H:s Kongl. M:ts yttrade Nådiga wilja, hafwa Directeurerne af St. Jacobi ochJohannis Föx^samlingars fattighus, wänligen welat anmoda Madame, det behagade Madame ett honorarie Föreståndarskap wid Fattighuset på behagelig tid sig benäget åtaga, samt enär och så ofta lägligit wara kan, hedra Fattighuset med dess besök, och då tilse, så wäl huru wida med the Fattigas skiöt-sel ordenteligen tilgår, som och att the Fattige så länge hälsa och krafter

1 Skrifvclse till K. Maj:t den 29 april 1754, i hvilken åtskilliga församlingsbor öfver-klaga beslutet att åter uppföra fattighuset vid Röda Bodarna. I riksarkivet. Stockholms stads acta. Fattigvård.

* Skrifvclse till K. Maj:t den 19 juli 1759. I riksarkivet. Stockholms stads acta. Fattigvård.

3 J. Elers, Stockholm. D. 4, Sthlm 1801, s. 359 f.medgifwa, med nyttigt arbete tilbringa sin tid, med hvad mera Madame sjelf för egen del kan finna wara Fattighuset til na gon nytta och förmån ländande».1

Andra förmögna borgarfruar hade samtidigt åtagit sig liknande uppdrag vid Danviks hospital och Stora barnhuset, men försöket alt intressera kvinnor för allmänna fattigvården tyckes beklagligt nog icke ha lyckats. Ingenstädes finnes vidare en antydan om deras deltagande i fatligvfirdsar-betet. Däremot betonas kraftigt i

åtskilliga föreskrifter, liksom i ofvannämndn bref, alt, så länge det är underhållstagarne möjligt, skola de arbeta för inrättningen. Inom de flesta fattighus anordnades äfven för delta ändamål särskilda arbetssalar, och åtminstone Sahbatsberg benämndes lill och med en lid »Stockholms Stads Arbets- och Fattighus Sabbathsberg».3

Några spridda anteckningar ur de för Sabbatsbergs fattighus utfärdade reglementen, såsom varande fullständigare än andra samtida,3 torde här vara på sin plats. — Styrelsen för fattighuset anförtroddes åt en direktion af tolf ledamöter eller föreståndare, utsedda af församlingarna inom broarna, nämligen Nicolai, Tyska, Finska och Reformerta. De hade sig ålagdt att »bewaka Fattighusets Bästa och Bestånd samt efter deras Samweten så giöra, att de för den Högste Lefwande Guden, därföre kunna wara answarige». De till-

1 Fred. L. Wittingh, St. Jacobs minne, Sthlm 1771, s. 248.

'J A. M. Rosenström. Historik öfver Sabbatsbergs fattigbus 1752—1890. Sthlm 18!)7. a Till de äldsta reglementen och stadganden för fattighusen höra följande:

Reglemente wid förwnltningcn af St. Catharina1 Församhlings Fattighus. Stockholm den 8.

Julii 1767. Afskrift i Sabbatsbergs arkiv. (Roscnströmska snml.j Instruction, för Directcurerne wid Hedvig Eleonora: Församlings Fattighus, gillad och fast-ställd wid Församlingens Allmänna Sammanträde i Stockholm, d. 30 Nov. 1767. Tryckt ånyo 1793.

Instruction för Waktmästarcn wid Stockholms Stads Arbets- och Fattighus Sabbathsberg, liwnr-efter han uti dess Sysslas förwaltande. på det nogastc, til lydig och hörsam efterlefnad, sig behörigen hafwer att rätta. Upläst och stadfäst wid Dircctionens Sammankomst, som skjedde i Stockholm then 26 Martii 1772. Original 1 Sabbatsbergs arkiv. (Roscnströmska saml.)

Ordning uti Styrelsen och Hushållningen wid Stockholms Stads Fattig-Hus Sabbathsberg Stockholm den 15 Februari 1774. Afskrift i Sabbatsbergs nrkiv. (Roscnströmskn saml.) Til Rättelse uti Styrelsen och Hushållningen wid St. Mari.-e Magdalena; Församlings Fattighus är följande Författning för Framtiden widtagen. Stockholm, den 15 Junii 1770. Tryckt 1771. I Danvikens arkiv.

Instruction för Sancti Jacobi och Joliannis Församlingars Fattighus-Directlon. Stockholm den 16 Febr. 1774. Tryckt s. å. I stadsfullmäktiges expedition.

Reglemente för l!lric.-e Eleonone eller Kongsholms Församlings Fattighus Direction. Stockholm. den 27 Febr. 1774. Tryckt 1777. I stadsfullmäktiges expedition.

Reglemente för Hushållningen vid St. Clarie och Adolph Frcdrics Församlingars Fattighus.

Gifwit Stockholm d. 10 September 1783. Afskrift i Danvikens arkiv.

Reglemente för Adolph Fredrics Fattighus-Inrättning. Stockholm d. 17 Sept. 1795. Tryckts, fl. I Danvikens arkiv.

Föreskrift för Fattighjonen å St. Clara Fattighus till följe af Kongl. Maj.ts Nådiga Reglemente för Fattigwården och Direktionens wid särskiltc tillfällen fattade Beslut. Utan datum. Förnyadt och tryckt 1831.satte all tjänstepersonal, förvaltade alla penningmedel, upptogo underhållsta-gare, underhöllo fattighusets byggnader m. m. — Räkenskaperna skulle vara afslutade i början af februari månad hvarje år och, sedan dessa blifvit behörigen granskade af två ledamöter, ägde styrelsen att bevilja decharge. Om församlingarna funno det nödigt, kunde de utse deputerade med uppdrag att laga närmare kännedom 0111 fattighusets ledning och förvaltning.

Direktionen hade till sitt biträde en predikant, som borde »både wara renlärig och känd för en obefläckad wandel samt lill lika skickelig att kunna förrätta Sysslomanskapet». Han skulle predika alla sön- och helgdagar samt vissa dagar undervisa och förhöra de fattiga i kristendom. Vid sjukdomsfall skulle han ofta besöka underhållstagarne samt trösta dem och, då de det önskade, gifva dem nådemedlen. Under predikanten lydde all öfrig personal.

Läkaren, som borde »både wara känd i Medicinen som äfwen Chirur-gien», skulle en å två gånger i veckan besöka fattighuset och göra sig underrättad om de sjukas tillstånd samt, om så erfordrades, »gifwa dem behöriga recepter till fria Medicamenters undfående». Vidare skulle han, i fall af hastigt inträffande sjukdom, »genast wid det minsta buds undfående wara wid Fattighuset tillstädes och där föranstalta, hwad dess gioromål egenteligen tillhörer, på bästa sätt efter egen öfwertygelse».

Notarien, som »bör äga god Kundskap både uti Juridie- och Cammeral vetenskaperna», hade sig ålagdt att föra protokoll, uppsätta skrifvelser och instruktioner, »hålla de årliga Räkenskaperna wid magt» m. m.

Vaktmästaren hade att öfvervaka den allmänna ordningen inom fattighuset, hvarför de intagna stodo under hans särskilda uppsikt. — Vaktmästaren skulle hvarje morgon genomgå alla rummen, där underhållslagare bodde, om sommaren kl. 6 och om vintern kl. 7. Likaså skulle han på eftermiddagarne infinna sig därstädes och efterhöra, om något anmärknings-värdt inträffat, samt tillse, alt icke »något löst folk får uti fattighuset sig infinna, som med Sqwaller och lismeri uppehålla». Om några förseelser af de fattiga blifvit gjorda, borde de genast rättas, men om gröfre fel vore förhanden, lämnades därom rapport till sysslomannen. — Vaktmästaren tillkom att vaka öfver portarna, hvilka stängdes hvarje afton kl. 10 om sommaren och kl. 9 0111 vintern samt öppnades sommartiden kl. 6 och vintertiden kl. 7 om morgonen. Han skötte äfven ringningarna till måltiderna, nämligen kl. 12 till middag och kl. 7 till kvällsmat. — Likaledes skulle han »alla Helgedagar besörja om de wanliga Ringningarna och Kyrkans upplåtande, samt noga tillse i alla rummen, det hwar och en af de Fattiga, sängliggande undantagandes, bewista den wanliga Gudsljensten». Vidare föreskrefs härom: »Wid denna bör han altid wara tillstädes, i händelse någon af de Fattiga blifwer rörd af Slag eller Fallande-sjuka, då skall en sådan i all tysthet af honom uthjelpas och i rummen införas. Under Prädikan skall han gå med Håfwen samt efter Gudstjenstens slut utsätta Bäckenett wid Kyrkodörren, hwaröfwer han wid folckels utgång hafwerwård». — Slutligen säges om denne tjänsteperson: »Hos de Fattiga bör han beflita sig, att genom elt vänligit och beskedeligit uppförande, utan trug, hugg och slag, allid winna både deras kärlek, gehör och acktning».Hushållningen och mattillredningen skulle anförtros åt en »beskedelig och skickelig Hushållerska, hwartill egenteligen nntages WaktmSstarens Hustru, om han är gift, och hon finnes dertill skickelig». Samtidigt med alt vaktmästaren fick tillhandahålla de fattiga »nödvändiga dryckesvaror», skulle han tillse att i marketenteriet »allt rätteligen tillgår». — Hans hustru var ålagdt att »gå de Fattiga tillhanda med god och försvarlig Spisning mot skälig betalning. — Ständigt bör varm Supan Rätt tillagas, i synnerhet alla Middagar samt Aftnorne, egenteligen för de sjuka och sängliggande, som icke annat kunna fördraga. — Wid Mathämtningen lämnas hwar och en riktigt skäl för sina penningar, samt tillses, det alt ordenteligen och utan trängande buller tillgår, hvarjemte de Fattiga förmanas att med Rön och åkallan till Gud, både börja och sluta Måltiden. Dock må ingen påtvingas den mat, de icke kunna fördraga, utan lämnas de Fattige frihet all få hwad de vilja köpa för sina penningar», hvarför det ålåg marketenterskan all ständigt hafva i förråd »allehanda spicken mat, såsom Lax, Sill, Strömming, Smör och Ost med mera». — En föreskrift, som egendomligt nog lämnas hushållerskan, är denna: »Skulle hon förnimma, att någon af de Fattiga liderligen förstöra sina penningar, bör sådant gifwas Directionen till känna, på det att Waktmästaren må mottaga en sådan Fattigs månadspenning, hvarmed han för denna sedermera bör skäligen hushålla».

Vid fattighuset skulle utom ofvan nämnda personer anställas: »en Klockare, en Sjungare, en Spögubbe eller Kyrkovaktare samt uti hwarjc Fattighus Sahl en särskilt Sjuk Wackterska», hvilka skulle utses bland de å fattighuset intagna och ailönas med en något högre månadspenning.

Sabbatsbergs fattighus var afsedt för 300 fattiga. Villkoren för intagning voro: Hjälpsökande skulle »boo, tjena eller eljest vistas inom Stadens Församlingar, därstädes bruka sina Salighetsmedel, samt wara kända för god frägd, att föra ett kristiligt och sedligt Lefwerne, och finnas vid förnuft och sinne; Hwaröfwer bör upwisas Prästerskapets attest, jemte någre flere antingen skrifteliga eller mundleliga Berättelser ifrån någon trovärdig Församlingens Ledamot. Dock bör flere års vistande innom Församlin-garne ej wara att anse mera bindande skäl än deras betygade uselhel, ej eller må någon yngre till Fattigbröds åtnjutande antagas än den, som är öfwer 50 år gammal, med mindre icke genom olyckshändelser eller långliga sjuk-dommar någon blifwit så wahnför och lytt, att den på intet annat sätt kan eller förmår sig födan förtjena, såsom Lahma, Halta, Blinda, Lcmma Löse, eller

med svåra Conwulsjoner Behäftade, etc. etc., en sådan Fattig bör utan afseende på åldern komma iåtanka». — Direktionen ägde rättighet att bland dessa utse dem, som kunde lämna de tillförlitligaste intyg om redlig vandel, verklig fattigdom och orkeslöshet, utan åtskillnad om de förut anmält sig eller ej, »emedan den aldra uslaste närmaste rättigheten tillkommer». Men som, utom de vanliga gatutiggarne, »en hop uslingar, hwilka dels genom långwariga sjukdomar, dels ock af andra tillstötta olyckshändelser aldc-les blifwit utur deras förra stånd satte, att förtjena sig nödtorftigt uppehälle; så må äfwen sådane personer efter behörigt anmälande hjelpas och understödjas ifrån widare undergång».De fattiga, som antogos till underhållstagare inom fattighuset, fördelades i fråga om penningehjälp i fyra klasser. Till den första räknades de, »som till år och krafter voro så röriga», att de med sina händer kunde med arbete något förtjäna; dessa erhöllo 2 d:r 8 i veckan eller 9 d:r för månad. Till den andra klassen räknades mindre orkeslösa, dock ej alldeles vanföra, som erhöllo i veckan 3 d:r eller månatligen 12 d:r. Den tredje klassen tillhörde gamla och orkeslösa samt sjukliga, hvilka uppburo i veckan 3 d:r 24 eller månatligen 15 d:r. Den fjärde klassen bestod af sjuka och ständigt sängliggande, hvilka erhöllo 4 d:r 16 i veckan eller för månad 18 d:r, allt kmt.

Å sin sida voro de fattiga före intagningen skyldiga att för sysslomannen uppgifva och sedermera till fattighuset medtaga all sin innehafda egendom. Om det därefter befanns, att underhållstagaren något dolt eller undanröjt, skulle detta infordras och den brottslige strängeligen näpsas. Vid under-hållstagarens död tillföll hela hans kvarlåtenskap fattighuset.

Inom fattighusen voro gällande särskilda ordningsregler, enligt hvilka straffbestämmelser voro fastställda för olika förseelser. Ur en för Klara fattighushjon utfärdad föreskrift, torde anföras några utdrag för att visa huru allvarligt underhållstagarne behandlades.

»De fattige böra sjelfwe hålla sine rum skurade, snygga, rena och dage-ligen i rättan tid städade, hwilket de friska i hwarje rum skifteswis besörja, liksom ock desse sist nämnde böra sköta de sängliggande och dem i bästa måtto utan wedergällning tillhandagå. För öfrigt förpligtas Qwinnorna att twätta och mangla för Sjukhuset, samt biträda wid wedupptagning, handt-langning och alla andra handräckningar, som erfordras, då derom af Wakt-måstaren eller Föreståndérskan blifwer tillsagdt. Karlarne åligger alt ren-hålla gård och gata, biträda wid wedupptagning, sågning, huggning och trafning, handllangning, mangling, liks nedbärning och flyttning af saker m. m. Skulle något af Fattighjonen utan förfall af sjukdom eller ålderdoms-bräcklighet wägra att wid ofwan uppräknade arbeten biträda, kommer af dess månadtliga underhåll innehållas det belopp, som lejde arbetare för det werkställde arbetet i betalning erhållit. — Så snart rummen äro städade, hwilket om Sommaren bör wara gjordt kl. 6 och Wintern kl. 7 morgonen, skall bön förrättas på nyss utsatt tid, och utwäljer Waktmästaren inom hwarje rum den af Fattighjonen han dertill finner skickligast; om aftonen hålles bön kl. 8, då Waktmästaren genomgår alla rummen och efterser, så wäl om elden är wårdad, som att alla hjonen äro tillstädes samt i händelse någon saknas, densamma antecknar, med hwad mera för dagen kunnat passera och finnes anmärkningswärdt. — Det fattighushjon som försummar att bära, uti band på bröstet, den wid intagandet erhållne mässingsbricka, beträdes med tiggande, wisar ohörsamhet mot dem, som inom Fattighuset hafwa upsigten, ådagalägger motwillighet wid arbete och wårdslö-sar med Rudimaterier under förarbetning, är ostyrigt, öfwar swordom och trätor, owarsamt umgås med elden, öfwerlastar sig med starka drycker, emot Directionens förbud inpractiserar bränwin inom Fattighuset, utan lofwistas utom Fattighuset, utan anmäldt laga förfall uteblifwer från Husförhören, eller ock, fastän friskt och rörligt, icke bewistar den allmänna Guds-tjensten, kommer första gången att derröre inför Directionen erhålla tjenlig föreställning samt i händelse Fattighjonet sig i förenämnde afseenden llere resor förgår, och Directionen pröfwar ytterligare warning, så i anseende till personen som förseelsens beskaffenhet, icke wara lillfyllestgörande, att befordras till sådan bestraffning Directionen linner till förbrytelsen lämplig och ordningens bibehållande nödig. Beträdes Fattighjon med itererad wanart, så att det anses icke kunna, genom de åtgärder Directionen Sgerwidtaga, till-rättawisas, will Directionen besörja om dess förflyttning lill Correctionshus; äfwensom, der Fattighjon föröfwar gröfre brott, det genast warder hos Öfwer-Ståthållare-Embetet till laga ransakning och bestraffning anmäldt».

I de äldre föreskrifterna för Sabbatsbergs fattighushjon voro bestämmelserna icke mildare, såsom framgår af

följande »Till en god ordnings bibehållande Fattighusen emellan, skola allesammans de Fattiga utan åtskillnad på man eller qwinna, ständigt bära en liten bricka af mässing med Bokstäfwer S:F: 1752, fastsydd på en svart skinnlapp, och knuten med ett band på den högra armen, såsom ett kännetecken, till hwilkct Fattighus de egentligen höra; Och må ingen understå sig, att wid de månadteliga ut-delningarne eller eljest deremellan finnas någonstädes utom Fattighus porten utan en sådan för allom synlig bricka; eller skulle ändock någon wara så förgäten af denna sin skyldighet eller ock beträdas med Bettleri, den samme skall första gången mista en half, andra gången en hel månads utdelning, och tredje gången blifwa bortkörd ifrån Fattighuset». Vidare föreskrefs: »Skulle någon af de personer som Fattigbröd njuta, beträdas med någon oordentelig lefnad, såsom trätor, bannskap, rofferi eller fylleri och slagsmål, ofreda de andra, den skall första gången alfwarligen förmanas, andra gången mista twå weckors underhåll och sitta 1 å 2 timmar i Ståcken1 wid påföljande månads utdelning, tredje gången mista en månads utdelning och fjerde gången aldeles uteslutas från Fattighuset».

De anförda föreskrifterna kunna endast ofullständigt belysa förhållandena inom de första fattighusinrättningarna. Vanskligt torde del åfvenledcs vara att söka i några få ord gifva en något så när trogen bild af de gamla fattighus-byggnaderna. Såsom en allmän typ af de äldre fattighusen föreställer man sig en lägre byggnad med oansenligt yttre. Smala korridorer och smala trappor leda till boningsrummen. Dessa beslå merendels af stora, låga salar med små fönster och trånga dörrar. Hvarje sal är fylld med invid hvarandra stående sängar och därintill en stol, kanske ett litet bord, någon gång en byrå, hvilka utgöra underhållstagarnes enda skatt. Sjuka och friska dela samma rum. Efter nutidens fordringar på sund luft och hygien skulle dylika lokaler icke ansetts lämpliga för sitt ändamål. Däremot hade de flesta fattighusen ett fritt läge, antingen vid en öppen plats eller invid en kyrkogård.

1 Denna straflstock förvaras nn i Nordiska museet. — StockstrafTct var åfvenledcs påbjudet vid Klara och Adolf Fredriks fattighus.Plan af Sabbatsberg 1723. Efter original i stadsingeniörskontoret.

•*>

tPlan af Sabbatsberg 1905.

1 l.ogcmculshyggnad för hjon från Ulrika lvleonora samt Jakobs och Johannes församling.

2 I.ogemcntsbyggnail för hjon från Adolf Fredriks och Hedvig Eleonora församling.

.'i I.ogcmenlsbyggnad.

FÖRKLARINGAR.

I lirunns|>nviljong och hfdso-kölla.

•> Snhbnlshergs brunnhlasnrell. (1 Köks- och tviiltbyggnnd. bad-lokal m. m.

7 .Snickarverkstad.

8 Kxpcditionsbyggnad m. III.

!) Grafknpell och likhus.

10 Stall- och vagnshiis m. m.

11 Kyrka.

12 l.ogcnicntsbvggniid för hjon från Klara församling.

Kl l.ogemculsbyggiind for hjon frftn Nikolai' församling.

13 Hnrunsyl för husvilla.

Särskildt väl beläget var Sabbatsbergs fattighus, förlagdl som del blef till en sund och vacker trakt af staden, långt från allt bullrande grannskap. Byggnaderna voro omgärdade af grönskande fäfl och en vidsträckt park, där talrika brunnsgäster vistades om somrarne för alt njuta behöflig bvila ochvederkvickelse.1 På den här bifogade situationsplanen efter en 1733 afTil-laius ritad och i stadsingeniörskonloret förvarad plan öfver den ursprungliga

tomten, återgifves jiufvudsakligen den del af egendomen, som numera tillhör fattighuset. De betydliga förändringar, som faltigvårdsinrättningen undergått, framträda i alla fall tillräckligt tydligt vid en jämförelse mellan de två sammanställda planerna öfver det forna och nuvarande Sabbatsberg.

Märkligt nog var det för detta fattighus, som de fattiga tyckas ha haft den största obenägenhet. Icke mindre än 60 i Sabbatsberg inskrifna fattiga afhöllo sig 1752 att därstädes inflytta. Då intet annat hjälpte, utfärdade öfverslåthållareämbetet en »publication»,2 i hvilken det förehölls dem »at nu straxt wid berörde på Sabbalhsberg inrättade Fattighus sig anmäla: blif-wandes ock strängeligen förbudne, at under hwad sken thet ock wara må, efter thenne Kungjörelse öfwa tiggerie, hwarken i Staden eller Malmarne,

emedan then som hädanefter beträdes gå omkring på Galan eller i Husen och bett-, la, straxt kommer at häktas och exempla-riter straffas. Weder-börande Upsynings-män och flere, som åligger härå upsikt hafwa, böra för then skull wid answar, utan ringaste efterlåtenhet, noga och alworsam-lingen lilse thet emot thelta Förbud något tiggerie ochbclllande, i Hus eller på Gator ej må föröfwas, samt ther en i sådant mål brotslig finnes, honom straxt til nästa Wakt befordra, och sådant therpå uti Stadsens Politie-Collegio ofördröjeligen anmäla, på thet thensamme, andre slike til warnagel sit brott behörigen måtte få umgälla».

Af de fem fattighusen, som på 1700-talet af församlingarna inrättats inom olika stadsdelar, användes numera endast Sabbatsberg för sitt ursprungliga ändamål. Afbildningen framställer i fonden det för Slorkyrkoförsam-lingen 1756 färdigbyggda fattighuset samt invid detsamma inrättningens lilla

' Iustriiction för Brunnsmfislaren wid Sabbatsbergs Hnlso-Brunn, utiärdad den 24 febr. 17G8. Innehåller åtskilliga upplysningar om vistelsen vid brunnen. I Sabbatsbcrgs arkiv (Ro-scnströmska samk).

’ Publication angående sådane Fattige som vid Stadsens Församlingars på Sabbatsberg inrättade Fattighus sig än icke anmält, jemte Förbud emot alt tiggerie hädanefter både på Gator och i Husen. Stockholm af Kongl. Slotts-Cancelliet then 8 Augusti 1752.kyrka af trä, upplåten 1761 till gudstjänst.

Den andra stora byggnaden är ett 1814 för försörj n ingshjon upplåtet hus. Sedan dessa hjon flyttats till en ny inrättning på Kungsholmen,påbyggdeshu-sel och inreddes 1866 lill fattighus åt Klara församling. Dessa bvggningar utgöra endast en mindre del af den stora fattigvårds-inrättningen, som numera kallas Sabbatsbergs ålderdomshem-

Af de öfriga gamla Katarina fattighus,

fattighusbyggnaderna,

som ännu finnas i behåll, ehuru de numera användas till andra ändamål, förtjäna att omnämnas Katarina och Adolf Fredriks fatligvärdsinrättningar.

Det ståtligaste och rymligaste bland de äldre fattighusen var utan tvifvel

det hus, som Katarina

församling 1745 inköpte för sina fattiga. Detta hus hade blifvit uppfördi lill bostad åt förn ä m 1 i ga person er, hvilket ock åtskilliga lokaler i den gamla byggnaden ännu förråda. Därstädes inhystes församlingens fattiga intill 1888, då de jämte Maria församlings underhålls-tagare öfverflyttades lill en nybyggd inrättning, som nu benämnes Rosenlunds ålderdomshem.

Adolf Fredriks fattighus. Liksom Kalarina

gamla fattighus har Adolf Fredriks församlings forna fattighusbyggnad behållit sin yttre prägel. Men denna byggnad hör, såsom afbildningen visar, till den vanligare fattighustypen. Fastigheten inköptes för sitt ändamål 1793 och ut-vidgades sedermera genom tillbyggnad. Bilden är tagen från den lilla gården som begränsas till höger af det ursprungliga fattighuset och i fonden af det s. k. försöijningshuset. Denna inrättningutrymdes 1872och ilvtlades tillSabbatsberg.

Ytterligare finnes kvar en gammal fattighusbyggnad, nämligen Ulrica Eleonora församlings, hvilkcn äfven den

upphördt att användas af fattigvården, sedan underhållstagarne, likaledes 1872, flyttats öfver till Sabbatsberg.

2.

Decentralisering af fattigvården. — Fattigvården inom församlingarna. — Arbetshus. — Enskilda stiftelser och barmhärtighetsverk.

I öfverståthållarens kungörelse 1752 hänvisas fortfarande bettlare till politikollegium, men därvid behandlas de såsom straffbara och icke såsom nödställda människor. Med fattighusens upprättande och därtill hörande försörjning inom församlingarna förlorade i självfva verket kollegium sin centrala ställning inom den allmänna fattigvården, hvilken den under århundraden intagit. Detta hade äfven den k. kommissionen, då den afgaf sitt organisationsförslag, förutsett. I skrifvelse till konsistorium1 säger den uttryckligen, alt politikollegium borde, sedan den afstàtl kyrko- och månads-kollekler, klockareleveranser och stamboksmedel, endast behålla till sitt förfogande följande inkomster: Intressen af alla testamenterade kapilaler, hvilka till vissa usus voro af teslalorcrne anslagna; arrendena af Sätra gård och Kungshalt; fattigpenningar eller provision af sterbhusinventarier: burskaps-fattigpenningar; fattigpenningar af ofria försålda tomter; bölespenningar af dem, som fasltagas under den lid, gudstjänsten hålles; andra böter; förärin-gar och testamenten; komedianters och savoyarders afgifter samt tjufgods, som ingen velat vidkännas; slutligen fjärdedelen af rasp- och spinnhusafgifter-na.(Politikollegium skulle därefter hafva till åliggande: »1° at sörja för dem som efter testalorers willia böra af de anslagna Capitalers Intressen underhållas; 2° underhålla de fattiga, som ifrån andra orter hilkomma, sedan de blifwit uptagna och medan de förhöras, såsom ock forlskaffa dem härifrån: 3° draga försorg om alla små och späda, fattiga fader- och moderlösa barns uppfostran, till dess de antingen i Barnhuset eller andra Manufactorier giöra tienst, liwarlill en ansenlig summa behöfwes och är ett ibland de nödwän-digaste omsorger, på det de unga barnen så måtte uppfostras, at de icke i börian blifwa liderlige samt till lättia och odygder dragna; 4° försöria dem, som efter hand blifwa usla och nödlidande här i Staden, så länge och till

1 Politi- och braudkommissionens skrifvelse till konsistorium den 2 april 1737. Afskrift i riksarkivet.des de emellan församlingarne kunna fördelas; 5° utlägga hwad som ehr-fordras lill Medicamenter för de siuka och lill deras Begrafning som dö, med mera dylikt, hwarom Politie Collegium härtils dragit försorg. Till ilera eller andra utgifter torde icke de till Collegii disposition stälda medel räcka».

Polilikollegii uppdrag atl sörja för hufvudstadens fattiga blef härmed väsentligen begränsad. Det oaktadt behöll kollegium ännu en tid närmaste ledningen af Danviks hospital, där 1755 anlades det barnhus, hvars verksamhet i det föregående är omtalad. Vidare lick kollegium sig tilldeladt uppdraget att »öfver Stadens Fattighus hafwa en allmän upsigt å det, som kan räknas under namn Politie och wid anställda mönstringar en gång 0111 året warder iakttagit, men icke al blanda sig i det, som angår medlens disposition och sielfwa Hushållningen, hwilken församlingarne här i Staden sielfwa sig förbehållit».1 Denna inspekterande roll öfvertog snart öfverståt-hållaren själf, hvarvid han med sig adjungerade några af polilikollegii ledamöter. Hufvudändamålet med denna mönstring var att vaka däröfver, att inrättningarna hyste det bestämda antalet underhållstagare, och att de intagna voro verkligen därtill kvalificerade d. v. s. alt de ingenting ägde och voro ur stånd att förskaffa sig lifvets nödtorft.

i Bland de handlingar, som förvaras i stadens arkiv, finnas åtskilliga förteckningar å inventarier, tillhörande personer, som aflidit å fattighus. Att döma efter deras kvarlåtenskap voro de allra flesta mycket fattiga; de lämnade efter sig en tom kista, elt klädesplagg, några böcker o. s. v. — En gammal gumma, som afled 1757 i Jakobs och Johannes fattighus, tyckes i jämförelse med dessa ha varit nästan förmögen. Värdet af hennes kvarlåtenskap uppgick till 590 daler och bestod af silfverpjåser, guldringar, psalmbok med silfverbeslag, sängkläder m. m.s

Såsom uttryck åtminstone af enstaka omdömen om de beliöfvandes intagning i fattighusen kan anföras den af öfverståthållaren 1773 till fallig-husföreståndarne aflåtna skrifvelse,3 uti hvilken han förklarar, alt vid den af honom företagna mönstringen han väl funnit, atl hvarje fattighus hyste det fastställda antalet underhållstagare, »men att wid åtskilliga Fattighus en mindre granlaga urskillning skedt vid Fattighushjonens antagande, så atl arbetsföra Personer därstädes slängt wägen för orkeslösa och till arbete oförmögna, at winna den skötsel och

bergning, som dem egenteligen på sådana ställen med rätta tillkomma». Med anledning af hvad öfverståthållaren sålunda iakttagit säger han sig vilja företaga mönstring hvarje halft år samt tillägger: »Jag wäntar, at Herrar Fattighus Föreståndare emellertid icke wid inträffande ledigheter låta andra komma i åtanke än de, som genom ålder och sjukdom äro så förswagade, at de sjelfwa ej kunna förtjena sitt bröd eller äro af olyckshändelser eller långwariga sjukdomar så aldeles wan-

1 Ii. bref till öfverståthällaren den 1 dec. 1752.

5 Rulla för Sancti Jacobi och Johannis Församlingars Fattighus Pro anno 1757. I stadens arkiv.

3 Öfverståthållarens skrifvelse till fattighusföreständarne den 2 aug. 1773. Afskrifl i Danvikens arkiv.föra och lytta, at de utan en sådan omwårdnad skulle omkomma, men at blott en eller annan af bättre styrka och kråfter må antagas, då de nuvarande afgå, och sedan på wissa rum fördelas till de aldeles sängliggandes betjening, på det at särskilta personer icke må beliöfwa at dertill nyttjas och Fonden såmedelst graveras».

Vidare påpekar öfverstålhållaren nödvändigheten, att man tillser, att hvarje fattighushjon bär sin bricka med därå märkta bokstäfver, angif-vande den inrättning, till hvilken han hör, samt att, där hjon finnes utanför inrättningens port utan dylik bricka, han första gången allvarligt varnas och andra gången skiljes från fattighuset. Slutligen uttalar han sitt välbehag med den tukt och ordning, som utmärker Maria Magdalena fattighus, »försedt med ett fullständigt Reglemente, hwilket förtjenar at wid de andra Fattighusen lagas till grund och efterföljd».

Statens fattigvårdsinrätfning vid Danviken stod än under serafimerordens-gillets än under öfverslåthållarens öfverinseende. Vid de mönstringar, som därstädes företogos, saknades icke heller anledning lill allvarliga anmärkningar, hvilket bl. a. hade till följd, att Politibarnhuset 1785 öfverfiyttades lill Stora barnhuset i Stockholm. Slutligen, när Hospitalet 1808 förlädes un-1 der den kort förut upprättade allmänna fattigvården, frigjordes politikollegium från all befattning med hufvudstadens försörjningsväsende.

Emellertid hade den k. kommissionen allt fortfarande behållit den or-' ganisatoriska ledningen af fattigförsörjningen i liufvudstaden. Sedan denna kommission nu lyckats åstadkomma de väl behölliga fattighusen för åld-l ringar och sjuka, tog den 1772 initiativ till ordnandet af en inrättning, som skulle bereda arbetsföra män och kvinnor hjälp genom arbete. I sitt underdåniga lorslag1 angående upprättande af arbetshus erkänner kommissionen, alt »de inrättningar af hospital eller fattighus, hwilka längre tid tillbaka / gjorda blifwit, äro i sig sielfwa både goda och nödwändiga», men de räcka icke till att understödja andra än sådana, som icke kunna förtjäna något till sitt uppehälle. I tider af nöd och arbetslöshet finnes det en hop människor, som sakna icke krafter men sysselsättning och därför måste gripa till tiggarestafven. Förutom dessa finnes äfven en mängd andra, som »af lättja, liderlighet och fördärfwade seder», valt tiggeriet till näringsfång. För att hjälpa de ena och förtaga de andra alla skäl till ursäkt anser kommissionen rådligt, att i liufvudstaden upprättas ett arbetshus, »hwarest ej allenast den idoge och arbetsamme må hafwa tillfälle att med något efter dess lön och ålder lämpligt arbete friwilligl förtjena sitt uppehälle, utan och den late, som med olofligt tiggande belrädes, på längre eller kortare tid twingas till sådant arbete, hwaraf han därstädes må kunna njuta nödtorftigt underhåll, utan att wara allmänheten till last».

I<. Maj:t gillade detta förslag, men lät icke därvid bero. För att skydda liufvudstaden mot tillströmmande hopar af arbetslöst folk utfärdades

1 Politi- och brandkonimissionens skrifvelsc till K. Maj:t den 18 dec. 1772. Afskrift i riksarkivet.åter ett k. bref,1 uti hvilket det bl. a. heter: »I anseende til det här i staden på någon lid öfwer hand tagne Tiggeriet, så eljest, som igenom en myckenhet ifrån Landsorterne hit ankomne torftige personer, hafwe Wi funnit Oss föranlåtne at wara omtänkle, huru den deraf förorsakade last och olägenhet för denna Wår Hufwudstad och des Innewånare måtte kunna af-böjas och förekommas». I anledning däraf anbefalldes landshöfdingarnc att genom publikationer erinra 0111 gällande författningar »så wäl emot bclt-lande och kringstrykande samt angående hwarje Stads eller Sokns skyldighet at föda sina egna torftiga, så at de ej nödgas at med deras besök wara andra orters Innewånare til last och tunga, utan ock att I genom Krono-Be-tieningen hafwen nogaste tilsyu derå, al icke några tiggare, i synnerhet

de, som äro på wägen hit åt Stockholm, få drifwa omkring Länen, utan at enär och hwarest en sådan träffas, den samme strax anhålles, samt Ater-wises dit, liwarifrån han kommit».

Genom den k. kommissionens initiativ kom således till stånd ett allmänt arbetshus, ehuru i mindre omfattning än den föreslagit. Inom en därtill inköpt egendom, belägen vid hörnet af Götgatan och I-Iögbergsgalan, öppnades den 20 april 1773 ett Arbetshus, där nödställda personer »hwil-' ka friwilligt wid Arbetshuset wilja antaga arbete, detsamma derstädes undfå och ärhålla mot skälig ersättning». Denna inrättning användes för sitt ändamål till slutet af 1844, då den llyttades till en annan af staden inköpt egendom vid Stora Glasbruksgatan. Samtidigt erhöll den en helt och hållet förändrad organisation, närmast motsvarande den af kommissionen föreslagna arbetsinrättningen.

Det »Frivilliga Arbetshuset»2 ställdes under en direktion, bestående af en magistrats- och enståndsperson samt lyra borgcrsmän. Till sill biträde ägde direktionen att anställa såsom föreståndare en inspektor, hvilken under sig hade en vaktmästare och annan behöflig personal.

Arbetet fick utföras »dels wid sjelfwa Arbetshuset uti derlill utsedde rum dels ock uti arbctarnes egna hemwister alt efter som arbetets och arbetarnas beskaffenhet, samt öfrige omständigheter medgifwa». Vid Arbetshuset skulle företrädesvis följande arbeten utföras: »På Handqvarn mala gryn; med Handsågar såga tunna bräder, Bokspån ined mera; stöta Tegelmjöl, röd och hwit krita, etc.: mangla, så wäl för hushåll som för andra, hwilka sådant åstunda; förfärdiga allahanda groft slögde och ämnen af träd; slipa yxor, knifvar, slöjdverktyg, upfila sågar med mera; plocka och tillreda dref af gammalt lågwerke; förfärdiga gröfrc sorter gåirmattor; karda ull; häckla lin och hampa: spinna ull, lin och blår; härfla, nysta, sy, slicka strumpor; sno ljuswekar, sprita fjäder, binda nolslingor och nät samt russjor med mera dylikt». För dessa olika slag af arbeten erhöllo arbetarne betalning i penningar efter fastställd taxa och beräknadt »efter dagspenning eller stycketal». De af stadens invånare, som behöfdc arbetshjälp, kunde äfven-

1 K. bref till landshöfdingarne angående tiggericts hämmande den 15 juni 1773. Tryckt i [R. G. Modées] Utdrag uturpublique handlingar, placatcr-----D. 10, Sthlm 1781, s. 104.

* Reglemente för ett allmänt Arbets-hus här i Stockholm, faststäldt den 5 Mars 1773. Afskrift i fattigvärdsnämndens arkiv.ledes anmäla sig hos inspektören och erhålla anvisning på därtill lämpliga personer.

Den första instruktion, som styrelsen fastställde för personalen, tyckes ha förkommit. Ur senare föreskrifter meddelas här några bestämmelser, som i alla fall kunna angifva ordningen m. m. vid Arbetshuset.1 »In- och utlefvere-rings Magazinerna hållas öppna alla Söknedagar året igenom, från klockan Åtta till klockan Ett förmiddagen, och, eftermiddagen, från klockan Tre till klockan Sju under den ljusa årstiden, men under den mörka, eller November - December - Januarii - och Februarii månader, från klockan Två till dess mörkret hindrar, på det de arbetande må till dem hafva obehindradttillträde». Hvarefter tillägges: »Med foglighet böra alla arbetare bemötas, samt redigt och skyndsamt expedieras, så att af deras lid ej någon onödigtvis förspilles. Deras afiöning sker alltid efter den för hvarje tid gällande arbets-taxa, så långt den bestämmer. Vid fråga om arbeten efter ackord, tillses sorgfälligt, att Inrättningen ej lider och arbetaren blifwer belåten». Ytterligare en bestämmelse må här anföras: »Behörige personer, att vinna arbete från denna Inrättning, äro väl fattiga i allmänhet, men företrädesvis och egentligen de som af vederbörande Föreståndare vid fattigvården dit anvisas med arbetssedlar, samt den behöfvande klassens medlemmar, som bo inom Staden och på Södermalm. Behörigheten pröfvas af Inspektören, som emottager och förvarar den för godset erbjudna panten samt meddelar sökanden kontrabok, hvaruti personens namn och stånd samt pantens nummer och beskaffenhet inskrifvas, hvarefter sökanden, med sådan bok, infinner sig hos Magazinsskrifvaren för att det bestämda arbetet erhålla».

Vid Arbetshusets öppnande utfärdade öfverståthållareämbetet en kungörelse 2 med tillkännagifvande om inrättningens ändamål och slutande med följande uppmaning: »Man förmodar, at, tå Ihenne inrättning nu kommer i gång, arbetsföre fattige kunna så sysslosättas, at then hittils öfwerklagade brist på arbete och förtienst aldeles må uphöra och the öfwerhand tagne liggerier jemwäl afstadna; och på thet thetta ändamål med Arbetshus-inrättningen må kunna uppfyllas, samt the late och sysslolöse göras til nyt-tige lemmar i samfundet, skall thet

åligga thenne Stadsens Fiscaler och Upsyningsmän, at theröfwer noga och alfwarsam hand hålla, at til en början arbetsföre Qwinspersoner och Barn, som på Arbetshuset med förberörde arbete kunna sysslosättas, icke widare måge få med bettlande betunga Allmänheten, utan, ehwar the finnas, warda til Arbetshuset förwiste: Skolandes framdeles, enär Arbetshus-inrättningen hinner till mera stadga, tilkänna gifwas, med hwad arbete fattige Manspersoner, som äro arbetsföre, men til nämde arbete ej finnas hugade eller skickelige, kunna til sin bergning och Statens nytta äfwenledes sysslosättas».

Antalet arbetssökande vid inrättningen, hvilket första året uppgick till omkring 1,500 personer och något år senare ytterligare ökades, min-

1 Instruktion för Inspektoreu vid Stockholms Södra Friwillige Arbetshus, utlärdad af Direktionen den 14 nov. 1827. Afskrift i fattigvärdsnämndens arkiv.

5 Kungörelse, angående thet här i Staden inrättade Friwillige Arbets-Hus, Gifwen af Slotts-Cancclliet then 16 April 1773. I fattigvärdsnämndens arkiv.skades därefter småningom, såsom man antog, på grund af de låga arbetsprisen. Därföre höjdes lönerna betydligt, likväl utan önskad påföljd, så att öfverståthållareämbetet ansåg sig manadt att 179(5 ånyo utfärda en kungörelse1 med framhållande att, »då arbetsföra Personer, särdeles af qwinns-könet, icke blygas at med bettlande söka sit uppehälle, och genom lattja samt oordentlig lefnad ådagalägga en fortfarande elak böjelse», allmänheten icke vid deras klagan borde fästa afseende, enär de skäligen icke kunde föregifva brist på arbete.

Man trodde länge på nyttan af en dylik arbetsförmedling, ty 175)7 — för alt icke tala om senare Arbetshus på] Ladugårdslandet och Norrmalm — öppnades i Jakobs och Johannes försam-f ling ett Arbetshus, af-sedt för dessa båda församlingars fattiga, där de, »som i sine boningar sakna nödigt utrymme, eller åt hvilka Rudimale-rier och Verktyg til allehanda Spånad och Slätväfnad ej kunna anförtros, finna rum, ljus och värma under arbets-timmarne; andre äter, som äga handalag för Strum-pe- Vante- och Mösse-Stickning, Knyppling eller finare och gröfre Sy-Arbetert, varda därmed förseddc, antingen direchte från Arbetshuset, eller genom anvisning til dem, som åstunda slike arbeten och därom Adreijs-Con-toiret uti bemälte hus sig anmäla». Adress-Contoirets uppgift var äfven all ål »hederliga Fruntimmer, som blygas al ligga» anskaffa finare handarbeten.*

För inrättningen hade uppförts en särskild byggnad på fattighusets tomt vid Johannes plan. Byggnaden, som än i dag finnes kvar, rymde flera storå och ljusa arbetssalar jämte andra behöfliga lokaler. Där hade under mer än ett århundrade skaror af nödställda kvinnor och barn infunnit sig och erhållit sysselsättning, då Arbetshuset 1900 flyttades och inrymdes i en nybyggnad vid Frejgatan, hvarest detta verk numera fullföljer sin vackra uppgift.3

1 Öfwer-Ståthållare Embetets Kungörelse angående Stockholms Stads Friwillige Arbetshus. Gifwen den 30 Nov. 1796. I fattigvårdsnämndens arkiv.

* Redogörelser för Jakobs oeli Johannes församlings Arbetshus och Fattigvård, 171)8—1815. Ett band. 1 stadsfullmäktiges expedition.

3 Förnyadt reglemente för Norra frivilliga Arbetshuset i Stockholm, antaget den 17 febr. 1897. (Ej tryckt)Med tillkännagifvahde om båda inrättningarnas gemensamma uppgift att hjälpa de arbetssökande, begagnade öfverståthållareämbetet tillfället att upprepa förbud mot tiggeri1 och förordnade, »att de, som med tiggande å gator, allmänna platser och kyrkogårdar eller i bodar och husen beträdas, och kunna med arbete förtjena eller eljest utwäg til bergning hafwa, skola strax uplagas och utan skonsmål försändas til arbete på Stadens Spin-hus, och dessutom lida det strafT som deras okynne kan förtjena, samt at de wanartige Föräldrar, eller andre, som om dagarne eller sent om aftnarne utsända Barn at tigga, skola såwäl som Barnen fasttagas och med laga plikt och straff beläggas; Börande alle från andre orter ankomne Tiggare genast härifrån förfoga sig, hwar och en til sit Landskap, Härad, Sokn och Stad, hwarest de födde äro eller sit hemwist hafwa, så kärt dem är at undwika alfwarsam bestraffning och sedan ur staden drifwas; såsom ock den eller de, hwilka sådane ifrån andre orter ankommande Tiggare eller lösa Personer finnas hysa, ingalunda skola undgå att derföre med böter af Tre R:dal. och Sexton skill. biifwa ansedde».

Lika litet som yrkestiggarne torde ha låtit sig afskräcka af straffbestämmelser, lika litet läto de locka sig till arbete genom löften om premier eller andra betalningsförmåner. Erkännas må dock, att arbetshusen voro ägnade att förebygga, att antalet af bettlare, så vidt de tillhörde Stockholm, ökades.

Härtill bidrog äfven i hög grad det verksamma fattigvårdsarbete, som framkallades inom församlingarna, där det icke saknades medlidsamma män och kvinnor, som voro beredda att offra tid och penningar för de behöf-vande, hvilket bevisas af de rikliga insamlingar, som tid efter annan före-togos för att lindra nöden i hufvudstaden, exempelvis 179(>. Men ännu mer talande bevis på ell dylikt deltagande för andras nöd äro de under senare delen af 1700-talet grundade fromma stiftelserna, af hvilka de flesta ännu äga bestånd. Till dessa höra: »Murbeekska inrättningen», grundad 1747 och afsedd lill fattiga flickors uppfostran och underhåll samt andra behöfvandes hjelp;-.— »Frimurarebarnhuset», upprättadl 1753 i ändamål att vårda och uppfostra föräldralösa barn: - »Fabriksfattigkassan»,inrättad 1758 till understöd åt fatliga, sjukliga och ålderstigna fabriksarbetare af båda könen3; — »Tim-mermansordens hospital», stiftadt 1778 med uppgift att lämna skydd och vård åt icke arbetsföra män; — Borgerskapets gubbhus», upplåtet 1788 för

1 Öfwer-Ståthållare-Embetets Kungörelse, angående så wäl Stockholms Stads Friwillige

Arbetshus å Södermalm, sora det Jacobi och Johannis Församlingar låtit å Norrmalm inrätta, jcmwäl ock om Tiggcriers hämmande. Gifwen den l'J Januari 1798. — Frän 1 nov. 1797 till 1 nov. 1799 stod Norra arbetshuset under ledning af direktionen för Södra arbetshuset

3 Tal och berättelse vid Murbeckska inrättningens sekularfest den 11 September 1847 af E. J. Nordenson. Sthlm 1847.

3 Fabriksfattigkassan inköpte en fastighet vid Södcrmannagatan och inrymde därstädes 1828 ett fattighus, som kunde härbergera omkring 80 understödstagare. Fattighuset upphörde 1880. och kassan utdelar numera kontanta understöd åt åldriga, sjukliga, fattiga och villfrejdadc fabriksarbetare». — Keglemente för Direktionen öfver Fabriks-Fattigkassan godkändt och gilladt den 14 September 1881.faltiga och orkeslösa borgare, i likhet med det 1724 anordnade hemmet för borgaränkor; — »Gustafs inrättning»,öppnad 1800 med ändamål att i dyra lider förskaffa de behöfvande ar den arbetande klassen emot ett lindrigare pris tillgång på de oumbärligaste förnödenheter; vidare åtskilliga sjukvårdsanstal-ter, förutom kungl. lasarettet, som öppnades 1752, nämligen: ett koppympnings- och vaccinationshus, inrättadt 1760; en kurhusinrältning, upprättad 1774 och ett barnbördshus, öppnadt 1775, hvaljämte tillkom ett flertal en- ' skilda understödskassor och donationer, som afsågo välgörande ändamål.

Samma offervillighet gaf sig tillkänna vid genomförandet af ett utaf öfverståthållaren 1796 framlagdt och af K. Maj:t gilladt förslag till upprättande af särskild fattigvård inom hvarje församling. Skälen för ett dylikt ' barmhärtighetsverk anföras i det k. brefvet1, där det säges: »Emedan wid Församlingarnes Fattighus Föreståndarnes åtgärd är fästad endast wid för-waltningen af Fattighusmedlen, samt inseendet öfwer de därstädes inrymde Hjonen, men om de öfrige Fattige, som egenteligen af understöd få sig begagna, nägre särskilte icke äro förordnade at besörja, hållen I i underdånighet före, at i sådant afseende, kunde, inom hwarje Församling, af Kyrko-Råden och Fattighus-Föreståndarne, samt Deputerade där desse sednare äro at tilgå, wisse Ledamöter utses, at, enligt Församlingarnes öfwerenskommelse, efter längre eller kortare tid ombytas, hvilka Ledamöter skulle tilhöra at de nu upprättade Fattiglistor emottaga, dem widare fullfölja, samt efter sig företeende omständigheter ändra, at med hjelp af sådana förteckningar och det biträde de genom Policen dessutom erhålla, altid äga om de Fattige, deras behof, uppförande och tilstånd en noga underrättelse, samt at emottaga och förwalta de Almosor, hwilka uti Församlingarna inflyta, dels i grund af wisse obestämde Donationer, dels wid särskildte tilfällen, särdeles mot Högtiderne, af wissa Werk och gifmilde personer, och at sådant med behörig urskilgning, efter sannvete och öfwertygelse utdela, hälst förwandladt uti nödwändighelswaror, såsom Bröd, Mjöl eller dylikt, hwarigenom missbruket af contante penningen före-kommes, och borde de i allmänhet om de behöfwande taga de anstalter, som nu ensamt åligger Prästerskapet, hvilket på sådant sätt kommc at njuta et merkeligt biträde, då jämwäl en ordning kunde i detta ämne win-nas och bibehållas; Förmenande I, at innom

Församlingarne icke kunde tryta sådane rättskaffens Män, hwilka intagne af människo-kärlek, wilja til den omsorg sig låta beqwäma, hälst, enär samma befattning saknade det twång och endast berodde af fri wilja, samt wid en kort tid upphörde, del icke wore til befarande, at någon ledsnad eller efterlålcnhet skulle upstå, hwarförutan Kyrkoherden i Församlingen altid förblefwe en oföränderlig Ledamot, å hwars närmare tilsyn saken skulle hwila».

I ett af öfverståthållaren till konsistorium sedermera afsändl bref2 betonas ytterligare behofvet af den föreslagna åtgärden. Därvid framhålles äfven möjligheten att inom fattighusen mottaga ett större antal hjon och därstädes anordna arbetsinrättningar »enär uti Fattighuset finnas på de fleste

1 K. bref till öfverståthållaren den 17 mars 1796.

5 Öfverstäthållarens skrifvelse till konsistorium den 19 april 1796.ställen Rum och Lägenheter, hvilka nu på annat sätt användas än til de fattigas inrymmande. Af sådana Lägenheter kunde et större rum inredas och endast med Lidstad och Bänkar förses, där fattige inom Församlingen fingo samlas och arbeta de ämnen, hwilka mot Föreståndarens eller Wakt-mästarens qwitto ifrån Arbetshuset skola meddelas».

Inom Jakobs och Johannes församlingar anordnades redan följande år en dylik fattigvård. Direktionen bestod af sex församlingsbor, förutom kyrkoherden. »Denna Fattigvård», säges i skrifvelse1 till K. Maj:t, »söker icke allenast at altid om de Fattige inhämta all nödig kännedom, hwarföre den ock sjelf i deras hemwist de Fattige besöker, utan har ock med möjligaste bästa urskilgning at utdela Allmosor, som kunna wara at til de behöfvan-des understöd innom Församlingen användas».

öfriga församlingar följde detta föredöme och främst bland dem Storkyr-koförsamlingen, i livars reglemente2 noga bestämdes ändamålet och förvaltningen af denna särskilda fattigvård. I de högst märkliga föreskrifterna stadgas bl. a. om direktionens göromål: »alt Fattigvårdens Ledamöter skola sinsemellan fördela sig i vissa trakter, öfver hvilka de åtaga sig tillsynen, och det så, att tvenne Ledamöter ansvara för hvarje trakt; att Fattigvårdens Ledamöter böra en eller två gånger om året, hälst efter flyttningstiden, besöka alla i trakten varande hus; att de efterfråga, samt i medföljande Antecknings-Bok anmärka de Fattigas Namn, Stånd, Boning, Ålder, Hälsa, Barn, Fräjd, Näringsfång, större eller mindre Arbets-förmåga, Personers antal i ett matlag och de särskildta omständigheter, som vid hvar och en torde förtjena att anmärkas, om de t. ex. hafva någon anhörig, eller från någon publique eller privat Inrättning njuta understöd m. m.; att de sedan utur desse inkomne mindre Annotations böcker skola författa en ordentelig Fattiglängd i alphabetisk ordning, för att allid äga en säker och lätt lilgång till all möjlig uplysning om de Fattige».

Rörande beviljandet af understöd föreskrefs: Allmose-utdelningen sker

med noga urskiljning. Ingen annan, än den sjuke, bräcklige och till arbete alldeles orkeslöse får egenteligen hugnas med Allmosor. De, som för ålder och obotlig kroppsbräcklighet äro aldeles oförmögne att lifnära och vårda sig sjelfve, hänvisas med Fattigvårdens förord lill Sabbatsbergs Fattighus-Direction, alt i denna Församlingens Fristad för de Fattiga intagas. Alla Arbetsföre anmanas till arbete; och på del vid Arbetshusen dem icke skall fattas borgen, ikläder sig Fattigvården densamma för alla, som icke genom mindre god fräjd gjort sig ovärdige därtill. Befinnes då, att de Fattige, oaktadi all sin flit, likväl icke kunna sjelfve förvärfva sig så mycket, som de, i afseende på sin förbindelse med en sjuk maka eller flera små barn, till lifvets uppehälle behöfva, så utdelas månatligen till dem efter omständigheterna Gåfvor eller Premier, proportionerade efter deras, genom Contra-

1 Skrifvelse till K. Moj:t, inlämnad af Jakobs oeli Johannes församlingars deputerade den

18 nov. 1797. 1 riksarkivet. Stockholms stads acta. Hospitalsväsendet.

3 Reglemente för en inom Stockholms Storkyrko-Församling inrättad särskild Fattigvård den 2 jan. 1802. I Redogörelser för Jakobs och Johannes församlingars fattigvård, 1798 —1815. I stadsfullmäktiges expedition.böckerne från Arbetshuset, bevitnade arbetsdrift. AnträlTas Föräldrar, som äga flera Barn än de sjelfva förmå hålla i Skola, så användes därtill så mycket som tillgångarne i Fallig-Cassan kan tillåta. 1 stället för

Penninge-Allmosor, hvilka altid sparsamt böra utdelas, gifves på längre eller kortare tid dem, hvilkas hushållsagtighet med skäl misstänkes, anvisningar till fri förtäring af den Rumphortska Soppan under de månader, då den är att tillgå. När framdeles elt visst förråd af ved kan anskaffas och på bcqväm-liga ställen hållas de Fattiga tillhanda, så blir sådant äfven mera välgörande för de Fattige, än en i värde däremot svarande utdelning i penningar».

Af föregående öfversikt framgår, alt mot slutet af det aderlonde århundradet fanns i Stockholm elt icke obetydligt antal barmhärtighetsinrättningar. Samlade under en gemensam ledning hade de säkerligen kunnat gagna liuf-vudstaden och de fattiga i vida högre grad än nu blef fallet. Den offentliga fattigvården, som sedan konung Gustafs lid hade varit anförtrodd ål en stadens myndighet, var numera öfverlämnad hufvudsakligen åt de skilda församlingarnas omsorg. Därmed blef fattigvårdsförvaltningen splittrad och urstånd alt kraftigare ingripa lill afhjälpande af nöd och elände.

/ Fattigvårdens decentralisering framkallade tyvärr en separatistisk sträf-van inom försörjningsväsendet, hvilken söndrade församlingarna sinsemellan och gjorde dem till ensidiga beskyddare af församlingsvis sammanställda grupper af behöfvande. Hvarje församling ansåg sig ha uppfyllt sin försörjningsplikt, dä den hade sörjt för »sina» fattiga.

I brist af samhörighetskänsla uppstodo sålunda esomoftast slitningar mellan de skilda inrättningarna vid pröfning af tvänne församlingars för-sörjningsskyldighet mot fattiga, som flyttat från en stadsdel till en annan. Och det saknas icke bevis på, alt nödställda lingo med sin anhållan om hjälp cirkulera från församling lill församling, ända till dess atl döden befriade fattigvården från dem. Visserligen tillkom det öfverståthållaren att vaka däröfver, att stadens alla fattiga erhöllo nödtorftigt underhåll; men icke ens han lyckades alltid förmå faltighusdirektionerna atl mottaga de af honom till inrättningarna rekommenderade personerna. I dylika fall anfördes såsom orsak för vägran, än att den nödställde icke hörde till församlingen, än alt de sjuka icke kunde i inrättningen erhålla lämplig skötsel, än att fattighuset icke hade plats för liera underhållstagare o. s. v. Om öfverståthållaren under sådana förhållanden ofta nog fick åtnöja sig med dessa eller andra skäl, blef de olyckligas belägenhet härigenom endast än mer beklagansvärd.FATTIGVÅRDEN INTILL ÅR 1844.

Bristande organisation af fattigvården. — Kungl. kommitté för utarbetande af plan till en förbättrad fattigvård. - Särskild fattig vårdsstadga för Stockholm.

e åtgärder, som vederbörande myndigheter vidtagit, och de uppoffrin-

gar, som enskilde gjort för afhjälpande af nöden och tiggeriet, hade I ditintills icke förmått minska fattighopen» i Stockholm. Uehofvet af en förbättrad fattigvård var oafvisligt och fick uttryck i åtskilliga skrifter, som tid efter annan offentliggjordes, eller i föredrag, af hvilka några återfinnas i vetenskapsakademiens handlingar. De hade till författare allvarliga och sakkunnige män, hvilkas åsikter skulle vinna anslutning och tillämpning vid en stundande organisation af fattigvården. Intresset för frågans lösning stegrades slutligen därhän, att man ansåg sig böra göra densamma till föremål för allmän täflan. Genom kungörelse i »Avisorna» uppställde sålunda direktionen för Gustafs inrättning till besvarande följande punkter: l:o Uppgift af tillförlileliga och säkra utvägar att med minsta kostnad förse de så kallade Fattighus-hjon (eller sådane Fattige, som af ålder, sjukdom och vanmagt icke på minsta sätt kunna bidraga till sin bärgning) med deras oumgängeligasle behof, antingen inom hus förmedelst sammandragning af smärre till vidsträcktare Inrättningar, genom hvilka besparingar i flere afseenden kunna vinnas, eller ock annorledes genom visst månatligt underhåll. — 2:o Uppgift af näringsfång för de Fattige, som hafva hälsa och krafter, men brist på utvägar att föda sig. Hvad slags arbete för särskilda årstider vore det tjänligaste. Huru och på hvad sätt deras egentliga tillstånd, behof, arbets- och öfriga husliga omständigheter må kunna utrönas och deras indelande i vissa Trakter verkställas. — 3:o Huru de håg-lösa och lättjefulla kunna hållas till arbete och nyttigt företag. — 4:o Hvad tillsyn och Controll öfver allt delta vore de mäst tjänliga».

En af de inlämnade svarsskrifterna1 trycktes. Den var författad af den dåvarande sekreteraren i vetenskapsakademien men torde, det oaktad t, icke kunna tillerkännas någon större betydelse. Författaren

föreslog, 'alten omskapning af Fattigvården i hela staden måtte ske, alla Fattighus, Hospitaler och Arbetshus sammanslås och sättas under Directioncns styrelse, samt de Fattige, som kunna arbeta, sättas i tillfälle att kunna förtjena sig födan». I afseende på bostaden syntes honom, »att de fattiga böra inrymmas i Kaserner, långt bort på Malmarne, där Hyran knappt är en fjärdedel emot den, som de upplåtna rummen i Fattighusen äro värde. Villja de icke ho där, må gå de, liksom alle andre, hvilka söka Direclionens försorg och sig därtill anmäla, bo hvar de kunna. Men ehvaräst de bo, bör Hyran för alla betalas af Inrättningen och godtgöras af de fattige själfve pä det sättet, alt af arbets-lönen eller vecko-pänningen afdragas så stor andel, som i längden svarar däremot». Dylika förslag skulle icke lösa den grannlaga frågan om de falligas försörjning.

i Sent omsider fann sig öfverståthållaren föranlåten all göra framställning till Iv. Maj:t om tillsättande af en kommitté med uppdrag all efter företagen utredning inkomma med förslag till ordnandet af fattigvården i Stockholm. Därtill gaf K. Maj:t sitt bifall den 21 maj 1805. Kommittén skulle bestå dels af sådane Ledamöter, dem K. Maj:l sjelf wille i nåder utnämna, dels af sådane, som Stockholms Församlingar ägde till ett antal af twenne för lnvardera dertill utse», hvarigenom antalet ledamöter uppgick till 4(1 personer ur olika verksamhetsområden, såsom statsämbetsmän, borgmästare, rådmän, läkare, präster, affärsmän och andra borgare. Till kommitténs ordförande blef af K. Maj:t utsedd öfverståthållaren grefve Samuel af Ugglas.

Med berömvärd energi satte sig denna kommitté till verket och hade inom två år fullgjort sin uppgift. Den hade då låtit undersöka de fattigas förhållanden i hufvudstaden och beräknat, all där funnos icke mindre än 8,639 hjälpbehöfvande. Den framkallade en kungörelse,8 som förordnade, alt följande af arbetande lägre folkklasser, ehvad försvar de kunde förete vid ankomsten till hufvudstaden, icke skulle emoltagas och tillåtas alt sig därstädes nedsätta, nämligen: »l:o De, som i brist af säkra medel alt ulan andras betungande kunna sig och de sina försörja, antingen äro öfver 50 år eller vid yngre år behäftade med obotliga kropps- eller sinnessjukdomar. 2:o Vanföre, lytle och till arbete oduglige. 3:o De, som hafva hustru'och (lera barn, men till sitt och deras underhåll endast ega att påräkna den inkomst, som af mannens årsljenst eller annat tillfälligt arbete kan ernås. 4:o De uti Stockholms län vistande tjenstehjon,

1 Henr. Nicander, Svar på directionens för Gustavs inrättning år 1800 framställda fråga rörande fattigvården i Stockholm. Sthlm 1805.

„J Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse angående hwad til förekommande af obehörige personers inflyttning i hufwudstaden i akt tagas bör. Gifwen den 22 Oct 1805.som enligt 3:dje Art. 1 § i Kongl. Legostadgan af den 15 Maj 1805 hänföras under namn af mindre godkände — hvarjemte hvar och en, hos

hvilken Tjenstefolk eller andre bland ifrågavarande personer vid ankomsten till hufvudstaden inhysas, åläggas hos Öfverståthållare Embetet dem anmäla, vid 6 Rdr. 32 sk. B:co böter och det särskilda ansvar, Öfverståthållare Embetets Kungörelse den 18 September 1798 utsätter, atl nemligen, om de utöfva oordenlligheler eller excesser, anses såsom den deras förbrytelse befordrat, samt vid äfvenlyr tillika alt, när de icke äro till qvarblif-vande berättigade, bestå kostnaden för deras afsändande och hvad till deras föda och skötsel under tiden kan erfordras». Under åberopande af denna I förordning återförvisades till sin hemort icke mindre än 322 ogifta personer såsom gamla, orkeslösa, sjuka, lytta och mindre godkända samt 35 af 110 personer bestående hushåll eller tillsammans 432 personer. Vidareför-mådde kommittén alla offentliga och enskilda inrättningar att aflämna skriftliga redogörelser öfver sin ställning och verksamhet.1 Sedan dessa förbe-i redande åtgärder vidtagits, inledde kommittén underhandlingar med direktionerna för de stiftelser, som ansågos böra ställas under eller i nära samband med den allmänna fattigvården. En oöfvervinnelig motvilja för någon som helst inblandning i sin förvaltning visade framför allt styrelserna för församlingarnas fattighus. De afvisade bestämdt hvarje försök af kommittén i detta afseende under åberopande, alt K. Maj:t gifvit församlingarna rätt att själfva »utan myndigheters inblandning» sörja lör sina fattiga.3 Ett mcdgifvande af församlingarna frampressade likväl kommittén, nämligen att årsredogörelser för deras förvaltning skulle föreläggas direktionen för allmänna fattigvården.

Den, som vill göra sig besvär att genomläsa de digra luntorna i Danvikens arkiv — där besynnerligt nog

kommitténs handlingar äro förvarade — skall finna, med hvilken omsorg och intresse detla kommittéarbete bedrefs. Flera af kommitténs ledamöter gjorde sig mödan all skriftligen framlägga sina åsikter i en eller annan viktigare detaljfråga. I en af dessa utredningar,* som hade till författare en af borgmästarne i Stockholm, afhandlas särskildt hyresfrågan, och hvad härom säges, förtjänar alt antecknas: Den stora fattigdom och elände, som härstädes härskar, hos nästan den större delen af den arbetande klassen af Medmänniskor, tror jag utan alla andra därtill bidragande omständigheter förnämligast härröra af de på några år öfver höfvan och all billighet uppdrifna hushyror; hälst uti gamla så godt som nedruttnade trähus en alldeles oproportionerad hyra får lof att betalas, emot större våningar, då ett rum, ej stort, måste betalas med 8, 10, 12 å 15 Rdr. B:co, häraf följer nödvändigt, att flere måste slå sig tillsammans att bebo ett sådant rum för att kunna betala denna dryga hyra; samt att under det Vedpriserna varit och ännu äro så höga, skola de äfven deruti med hvar-annan deltaga. När nu uti ett sådant rum ända till 10 personer, hvaribland stundom 4 å 5 barn äro hland de förenämnde inberäknade, skola bo och

1 De flesta af dessa redogörelser förvaras i Danvikens arkiv.

Åtskilliga af dessa utlätandcn finnas i Danvikens arkiv.

’ Ödmjukt Memorial, afgifvet af S. H, Flodin, den 4 dec. 1805. Original i Danvikens arkiv.vistas där, blifver en elak stank och en förskämd luft i rummet ound-vikelige följden. Dessa åter i längden förorsaka sjukdomar, hvilka genom den obehagliga luktens ständiga indragande och den rådande osnygghet, som på dessa ställen gemenligen härskar, ej annat kunna än länge fortfara, ofta förvärras och tvifvelsutan öka Mortalitelen i Stockholms Stad». Därefter påpekar borgmästaren de sedefördärfvande följderna af detta inneboendesystem. En bot häremot ville han föreslå, nämligen utbetalning af hyreshjälp, hvilken dock borde lämnas icke åt den fattige ulan åt hyresvärden eller husägaren. I den högst intressanta skriften förekomma många andra framställningar, hvilka alla förråda en varm och ömmande känsla för de olyckliga.

Vid utarbetande af sitt förslag till fattigvård hade kommittén till ledning, förutom flera af sina egna ledamöters särskilda framställningar, förträffliga danska och tyska författningar, i all synnerhet den då i Hamburg gällande fattigvårdsförordningen.1 Kommittén aflämnade den 4 april 1807 sin »Plan till en allmän Fattigwård i Stockholm»,3 hvilken med några få ändringar af K. Maj.t godkändes och fastställdes den 12 augusti 1807 — hvarom kommilterade samma dag underrättades genom ell ytterst nådigt k. bref.3

t Bristerna i den förut varande fattigvården angifver Iv. Maj:t själf i inledningen till den nya stadgan sålunda: »Oss har icke undfallit, at, ehuru bely-delige Stiftelser så af allmänna som enskilta wälgörenheten, lid efter annan, til de Fattigas försörjande blifwit gjorde, älwen som ansenliga Sammanskott i lika afsigl årligen utgå, ändamålet likwäl icke wunnits, hwarom tiggeriels fortfarande, oaktadt alfwarsamma förbud och rättelser, är et synbart bewis. Wi hafwe derföre updragit åt wisse nitiske, uplyste och kunnoge Män, dem dels Wi i Nåder utsedt, dels ock Församlingarne och wederbörande Inrättningar fått Nådigt tilstånd utwälja, at om orsakerne härtil undersöka och nödige förbättringar häruli föreslå. Sedan de med herömlig nit och omtanka fullbordat detta angelägna wärf, hafwe Wi af deras underdåniga berättelse blifwit än widare styrkte i den öfwertygelsc, at felet i de förra Författningar egenteligen legal uti det ringa sammanhang, som warit emellan de til Fattigwården förordnade särskildta och oåfhängiga styrelser och deras hwar för sig widlagne anstalter. Wi hafwe altså warit inone och sorgfällige, at, utan rubbning uti de gjorde stiftelsers hufwud-afsigt, föra dem til deras rätta syftemål, och gifwa dem en enda förenings- och säker riktnings-punct, hwarförutan inga så widsträckta företag kunna med fram-

1 Ett sammandrag af denna förordning lämnar Dav. Schulz von Schul^cnhcim i

Tal om den offenteliga vården, i hänseende til folkets seder oeli liclsa, samt de fattigas lifborg-

ning, hållet lor K. Vct.-Acad. vid pnesidii nedläggande d. SO Jan. 1700. Sthlm 1801. hih. s.

252 IT.

5 Kongl. Commiténs till Öfwcrseende och Förbättring af Fattigwården i Stockholm Un-

derdåniga Skrffwelse till Kongl. Maj:t i anledning af hosgåcndc Plan — Från trycket

utgifwcn af S. Hön beck. Sthlm 1807.

8 En afskrift af det k. brcfvet till fattigvårdskommlttén. dateradt den 12 aug. 1807 och adresseradt till öfverståthållaren, finnes i rådhusets arkiv. Särskild samling afskrifter under titel: Kongl. Bref och Stadgar om Stockholms Fattigvård.gång utföras. Wårt ändamål har warit, at inrätta en sådan Fattigwård, at werkeligen arme och lidande måtte blifwa nödtorftigt försörjde, tilfällen til arbete för hwar och en efter des förmåga beredde, lättjefulla dertil twungne och hållne, fattige sjuke wårdade, samt fattige barn underwiste i Christen-dom och andre nyttige kunskaper, ej mindre än i slögder och handarbeten, och således danade til gagnelige medlemmar i Samhället».

Genom »Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga om en Allmän Fattigwårds-Inrätt-ning»1 erhöll ändtligen fattigvården i hufvudstaden en kraftig och centraliserande organisation. Ur denna synpunkt förtjänar denna stadga att något utförligare omnämnas. Dessutom för att gifva dessa föreskrifter sin rätta förklaring torde det vara lämpligt att belysa några af de viktigare bestämmelserna med utdrag ur kommitterades motivering — hvilket i och för sig är en enkel gärd af rättvisa mot de män, som vid en tid, då man ännu icke fattade betydelsen af samverkan inom fattigvården, vågade uppträda och kämpa för enhetlighet och följdriktighet i fattigvårdsarbetet.

I den allmänna motiveringen till sitt förslag uppställde kommitterade följande indelning af fattigvårdens särskilda uppgifter: »Det är en gammal skyldighet att sörja för de Fattiga, genom Författningar ålagd alla Rikets inbyggare, men att sörja för dem annorlunda än genom utdelande af almosor, har först i sednare tider blifwit påtänkt. Man har funnit, alt endast den orklöse borde på allmän bekostnad underhållas, att den till arbete förmögne wore skyldig att med sina händer till sitt uppehälle bidraga, att den sjuke borde njuta skötsel och förplägning samt de fattigas barn uppfostran och underwisning, med ett ord: man har insett nödwändigheten deraf, att grunda wården om de Fattige på hwars och ens särskilta behof.

Deraf uppkommer således för en allmän Fattigwård fyra särskilta huf-wudbefattningar, nemligen:

l:o Försörjningen, bestående deri att uppsöka alla Fattiga och undersöka deras behof, att förskaffa dem den hjelp som fordras, alt tillse det de riktigt erhålla hwad Faltigwården dem består, och i öfrigt begagna sig af de Inrättningar, Fattigwården till deras tjenst håller öppna m. m.

2:o Arbets-Inrättningarne, hwartill hör rudimateriers och werktygs anskaffning, förfärdigade warors afsättning, uppsigt med arbetet och arbe-tarne, tillsyn öfwer arbetslönernas riktiga utdelning m. m.

3:o Uppfostringen och underwisningen, liwarwid kommer i fråga allt hwad Barnens Skolegång angåi-, såsom att underwisningen sker i föreskrif-wen ordning och efter fastställda Reglementen, att Lärarne så wäl som Barnen i rätt tid sig infinna, och riktigt undfå hwad dem tillfaller i understöd eller för werkställda arbeten m. m.

4:o Sjukskötseln, som fordrar tillsyn att allt ordentligen tillgår, att de tillsatte Fattig-Medici fullgöra sina skyldigheter, att sådane sjuke, som

1 Kongl. Maj:ts Nädiga Stadga om cn Allmän Fattigwårds-Inrättning uti Stockholms Stad. Gifwen Högqwarteret Stralsund den 12 Augusti 1807.ej kunna wårdas hemma, warda till sjukhusen förhulpne, att de icke sakna behörig tillsyn m. m.s.

Det var, som man ser, ett vidsträckt arbetsfält, som här öppnade sig för dem, hvilka ville egna sin tid och sina krafter åt fattigvården.

I fattigvårdsstadgan fastslogos följande grundbestämmelser:

»Alla werkeligen fattige, det wil säga sådane, som icke hafwa eller sjelf-\ve kunna förtjena hwad til deras nödtorftiga uppehälle erfordras, äro berättigade til den hjelp de behöfwa, så widt den kan til wåga bringas. — Såsom nödtorftigt underhåll för en fattig, anses det, som til föda, kläder, husrum och wärma är oumbärligt, för at underhålla lif och helsa. — Alla fattige, in-födde eller freminande, som nu uppehålla sig i Stockholm, des

Malmar, samt den delen af Djurgården, som lyder under Staden, jernwäl inberäknade, eller derstädes framdeles råka i armod, höra til den allmänna Fat-tigwården, som nu kommer at inrättas, utan hinder af stånd, ålder eller kön; och den skilnad, som hitintils ägt rum emellan hwarje Församlings fattige uphör; så at Stockholms alla Församlingar hädanefter åligger, at draga en gemensam omsorg för hela fattighopen, utan afseende på hwad del af Staden hwaruti den fattige bodt eller bor. — Ingen fattig må till-läggas något understöd af Fattigwården, utan at hans behof förut noga blifwit undersökt, och ingen derwid förblifva, utan under ständig tilsyn, al det riktigt användes». — För dem, som åtnjutit fattigunderstöd men sedermera kommit genom arf eller andra omständigheter i tillfälle att ersätta fattigvården för hvad de af fattigmedel erhållit, bestämdes: »Hwar och en, som njutit understöd af Allmänna Fattigwården, är skyldig, al, så framt hans wilkor förbättras, eller så widt hans qwarlåtenskap räcker til, ersätta det han åtnjutit».

Till dessa allmänna bestämmelser torde äfven följande räknas:

»Alla i Stockholm warande Inrättningar och Stiftelser, som hafwa et eller annat slags afseende å fattigas hjelp och understöd, böra antingen helt och hållet med Allmänna Fattigwården förenas, eller ock derrned stå i en sådan förbindelse, at afsigten med en allmän Fattigwård måtte winnas». — De anstalter, som sålunda skulle lyda under fattigvården, voro: Danviks hospital, Allmänna barnhuset och Kronospinnhusel, vidare Guslafs inrättning, Inrättningen till veneriska sjukdomars botande, Allmänna barnbördshuset, Koppympnings- och Vaccinationshusen, hvartill kom den särskilda sjukvården för de fattiga. Södra Arbetshuset skulle likaledes höra lill fattigvården, men med bibehållande af egen direktion. — Däremot ställdes endast i förbindelse med fattigvården alla öfriga i Stockholm befintliga fromma stiftelser och verk samt understöds- och pensionskassor på så sätt, att de ålades att inom fastställd tid aflämna alfabetisk förteckning öfver sina underhållstagare och årligen afgifva redogörelse för sin förvaltning.

Samtliga fattighus förvaltades fortfarande af sina särskilda direktioner \ med bibehållen rätt för dessa att själfva utse dem, som de funno berättigade att intagas å ifrågavarande inrättningar. Rörande fattighusens utgifter ochinkomster bestämdes: fattighusens Inkomster upbäras och anwändas af Fattighusens Directioner til Fattighusens förnödenheter; men hwad som hädanefter til fyllnad i Fattigwårdens årliga behof ulgöres, ingår til Allmänna Fattigwårds-Cassan, hwarifrån Fattighusen erhålla hwad utöfwer egne til-gångar til deras utgifter erfordras; men i den händelse Fattighusens ofwan-nämnde Inkomster skulle öfwerstiga deras årliga utgifter, kommer öfwer-skottet, at i samråd med Allmänna Fattigwårds-Directionen til Fattighusens utwidgning anwändas».

Alla sjukvårdsanstalter, med undantag af förut omnämnda, blefvo äfven-ledes oberoende af fattigvården. Dock ålades Serafimerlasarettet att, så långt utrymmet medgaf, mottaga de fattiga, som allmänna fatligvårdsdirektionen dit förvisade.

Alla skolor, utom de som fattigvården komme att anordna, skulle allt fortfarande stå under konsistorii inseende.

Angående fattigvårdens handhafvande fastställdes följande bestämmelser. Direktionen öfver allmänna fattigvården skulle bestå af tjugusju ledamöter nämligen: en seraiimerriddare såsom direktionens ständige ordförande; öfverståthållaren, eller den hans ställe företrädde, såsom ständig vice ordförande; prseses i collegium medicum; en öfverdirektör, föreslagen af fatligvårdsdirektionen; två ledamöter af stadens konsistorium; en ledamot från collegium medicum; stads-physicus; en ledamot af magistraten, vald af denna myndighet; två ledamöter af stadens femtio äldste, en af handels- och en af handlverksklassen; en ledamot från hvardera af stadens elfva församlingar, utsedde af dessa församlingar; en ledamot vald af samtliga garnisons-församlingar: en ledamot från hvardera af stadens båda frivilliga arbels-husdireklioner; en ledamot för alla öfriga i Stockholm varande stiftelser: lazaretts-medicus eller chirurgus, utsedd af sjukhusets direktion.

Direktionen tillkom all besluta om allt, livad till fattigvården och dess behöriga gång erfordrades, i öfverensstämmelse med den af K. Maj:t fastställda stadgan. Den fördelades i fyra särskilda departement. Under det första hörde, hvad som angick de fattigas antagning till understöd, samt sättet och medlen att bereda de behöfvande försörjning.eller tillfällig hjälp. Under det andra lydde, hvad som rörde fattigvårdens Arbetsanstalter

och Korrektionsinråttningen. Det tredje behandlade, hvad som afsåg fattiga barns undervisning och uppfostran jämte därför afsedda anstalter. Det Ijärde handhade, hvad som hörde till de fattigas sjukvård.

Direktionens ordförande och vice ordförande voro icke ledamöter af något departement, men de ägde alt bevista departementens sammanträden och deltaga i öfverläggningarna. Deras förnämsta åliggande var att tillse, »det Fattigwården skötes på sätt afsigten dermed kräfwer och Stadgan utstakar, samt at hwar och en sina pligter upfyller».

Staden indelades i 14 faltigvårdsdistrikt, för hvilka utsågos bland direktionens ledamöter lika många direktörer. Desse hade till sina biträden särskilda personer, valde inom de olika distrikten och benämnde förestån-dare, »warandes en och hwar, som idkar Borgerlig handtering, samt hwar och en ur tjenst gången Embets- och Tjensteman, ware sig al" Militaire- eller Civil-Ståndet, äfwen som andre i Stockholm boende Ståndspersoner pliglige, at slike Föreståndare-befattningar sig åtaga, så framt de icke äro öfwer sextio år gamle».

Föreståndarne skulle livar och en taga vård om 15 familjer. »Med en Famille förstås så många personer, som bo tillsammans och utgöra et Hushåll. Emot en Famille räknas tre Fattige, som ho hwar för sig i et och samma hus, eller två Fattige, som äro hwar för sig i särskilla hus».

En föreståndares skyldighet var att noga underrätta sig om alla behöfvande, antingen de voro anmälda eller icke, samt, när så erfordrades, efterhöra och undersöka alla de fattiga, som anhöllo om hjälp hos fattigvården. Han ålades vidare »at hafwa waksamt öga pä en och hwar wid Fattig-wården inskrifwen och sig i Districtet uppehållande Fattig, at uppmuntra och tilhålla dem til arbetsamhet, huslighet, ordning och renlighet: at tidt och ofta undersöka de fattigas arbets-förmåga, och så wäl dcrom, som angående tilståndet med de fattige i öfrigt hwar 14:de dag til Districts-Di-recteuren Rapporter afgifwa: at tilse, det de fattigas Barn begagna sig af den underwisning, hwartil de hafwa tilgång: at, på sätt Directionen före-sjmfwer, til de fattige utdela de Allmosor, Fattigwården dem består m. m. Härförutom bestämdes: »Fastän hwar och en af Föreståndarne har sin särskilta befattning, blifwa de dock alla skyldige, at, i alt hwad som Directionen nödigt finner, werka med hwarandra, och sinsemellan meddela de efterrättelser, som från den ena til den andra kunna behöfwäs».

Beträffande^ sökandes antagning till försörjning var följande ordning fastställd: »Til Föreståndarne i hwarje District hafwa alla Fattiga i Districtet, som redan hafwa eller söka understöd af Fattigwården, at wända sig om den hjelp de beliöfwa, ware sig af hwad slag som helst, och Föreståndarne göra sig noga underrättade om dem och deras omständigheter, samt om de werkeligen äro i behof af den undsättning de begära, alt pä sätt här nedanföre i hwarje särskilt fall utstakas, och Directionen närmare förordnar. Är det allmosor som begäras, undersökes i synnerhet hwad den Fattige sjelf kan förtjena, eller genom arbete sättas i stånd al förtjena; om lian har något understöd, och i den händelse huru mycket, samt om det, som behöfwes, allenast för en gång, för någon tid, eller för beständigt erfordras; huruwida den afhördc är frisk eller sjuk, har styrka eller icke til arbete, undersökes af Districts-Läkaren; och 0111 han har skicklighet til det slags arbete Fattigwården kan meddela, eller 0111 han genom underwisning kan erhålla den, utrönes i Arbetshusen.

Efter en sådan undersökning afgifwa Föreståndarne deras Förslag om understöd, bilagt med Intyg af wederbörande Läkare och Arbetshus, til Districls-Directeuren, som föredrager saken i Försörjnings-Departemcntet, hwarest bestämmes, om och huru mycket den Fattige, som är i fråga, bestås, hwilket sedan gifwes Föreståndaren tilkänna, som derom den Fattige underrättar. Om nöden är så trängande, at den Fattige icke, utan at sakna det nödwändiga, kan afbida Försörjnings-Departementets beslut, kan weder-börande Faltigföreståndare, efter öfwerläggning med Districts-Directeuren, under tiden förse den afhörde Fattige med arbete eller penninge-understöd, hwilket sistnämnde dock icke får öfwerstiga et wisst belopp, som af-För-sörjnings-Departementet bestämmes. Från den dag, då understödet är be-wiljadt, anses den Fattige, som sådant understöd blifwit tillagdt, såsom in-skrifwen Fattig, och är underkastad de lagar och wilkor, som för inskrifne Fattige äro gällande; om hwilka lagar och wilkor samt om påföljden, när de öfwerträdas, en och hwar Fattig wid antagningen gifwes en korrt men fullständig tryckt Underrättelse.

Söker någon endast arbete, utan at begära allmosor, bör sådant arbete under nödig upsigt gifwas, utan annan

undersökning, än huruwida Sökanden må anförtros arbete med sig hemtaga, eller å Arbetshusen arbeta, och utan at han såsom fattig inskrifwes.

Åstundas underwisning för Barn i Fattig-Scholorne, anmäler Föreståndaren sådant hos District-Directeuren, hwarefter behörig undersökning sker huruwida deras Föräldrar, eller de, som hafwa Barnen om händer, sakna tilfälle, at på annat sätt skaffa dem nödig underwisning. Wederbörande Departement får derefter af saken del, samt hänwisar Barnen til den Schola, hwarest de böra underwisas.

Sökes för en inskrifwen Fattig hjelp wid inträffande sjukdom, lemnar Fattigföreståndaren Sökanden anwisning til wederbörande Districts-Läkare, som derefter har at besöka den sjuke, så fort ske kan. Är den sjuke icke inskrifwen, kan Föreståndaren, om hjelpen hastar, tils widare meddela sjuksedel til Läkaren, och han antager sig den anmälte på samma sätt, som wore lian inskrifwen, men Föreståndaren gör strax anmälan derom hos Districts-Directeuren, på det at behörig undersökning måtte ske, om den sjuke är i werkeligt behof af fri skötsel, eller icke. I förra fallet njuter han den fritt, i senare bör den ersättas.

Alla inskrifne Fattiga förblifwa, så länge de från Fattigwården njuta understöd, under upsigt af Directionen, hwars Ledamöter, i förening med Föreståndarne, tilse, at en och hwar arbetar så mycket han förmår; at ingen upbär allmosor, utan så widt han ej är i stånd at genom arbete förtjena; at allmosan rätteligen anwändes; al en och hwar, som njuter den, förer et ordentligt och sedigt lefwerne, samt underhåller ordning och renlighet, der han bor; at skötseln för de sjuke och underwisningen för barnen behörigen nyttjas m. m.; hörandes samtelige inskrifne Fattige, under straff efter Fatligwårdens lagar, ställa sig Directionens bud och befallningar samt wederbörande Dislrict-Directeurers och Föreståndares råd och warningar til efterrättelse».

Bland särskilda föreskrifter angående nödställdes upptagning till försörj-ning, värnlösa barns omhändertagande, sjukes vård och behandling må föl-"jande antecknas.

Alldeles oberoende af fattigvårdsstadgan voro icke de, som sökte skydd i församlingarnas fattighus, hvilket framgår af följande bestämmelse: »SådaneFattige, som bestås full allmosa, intagas i Församlingarnes allmänna Fattighus, och få sit underhåll antingen in natura eller genom inrättade inar-quetenterier, hwilketdera för Fattigwårdcn nyttigast pröfwas; likwäl i bägge fallen med den hushållning, at samma underhåll för hwarje Fattig, då det innefattar husrum, wärma, kläder och föda, ej upgår till mer, än hwar-til Directionen full allmosa bestämmer. Medgifwer utrymmet, sedan alla orklösc blifwit intagne, måga äfwen andre Fattige, som äga förmåga til arbete, å Fattighusen winna inträde, dock altid de med mindre arbetskrafter framför dem med större, och altid de, som bo inom Församlingen, framför dem, som ho utom, enär de befinnas lika qualilicerade. De öfrigc fattige få bo hwar helst de åstunda och Directionen finner beqwämligt, och för dem beräknas underhållet i contant. De, som för del närvarande äro i Församlingarnes Fattighus intagne, qwarblifwa utan afseende på deras större eller mindre arbetskrafter. Dock bör, i händelse någon derstädes finnes, som är fullt arbetsför, densamme ofelbart afllytta och lemna rum för en mera bchöf-wande, så framt han icke til uppassning för de swagare är af nöden».

I fråga om försörjning genom arbete borde sådan vara tillgänglig icke blott för dem, som lydde under fattigvården, ulan för en hvar, som nödgades anlita fattigvården därom. Tillgången till arbete skulle göras den fattige så lätt som möjligt. Utan allt slags borgen lillhandahöllos honom rudi-materier och äfven verktyg, om han dåraf var i behof. Härom var ytterligare bestämdt: »AU del arbete Fatligwården anwisar, som är af den beskaffenhet, at det inom hus kan handteras, bör helst werkställas hemma, der den Fattige bor, så framt inga hinder deremol möta, och å Arbetshusen inga andra arbeta, än sådane, som efter den kännedom, Fattigwården genom den påbudne undersökningen om dem inhemtat, kunna misstänkas at på et eller annat sätt förstöra waran eller werktygen, eller ock sådane, som til

arbete skola inöfwas.--------------Som ändamålet af Fattigwårdens Arbels-in-

rättningar icke går ut på någon winning derwid, utan på den faltiges försörjning med minsta möjcliga kostnad; så böra med yttersta upmärksam-het arbetslönerna fastställas så, at å ena sidan Arbetaren må hafwa sin tarfweliga utkomst, och å den andra Fattigwårdcn icke stadna i förlust, så framt det för någon del är möjeligt».

Man nöjde sig icke med att förskaffa arbete åt dem, som kunde arbeta; man sökte befordra arbetsduglighet hos dem, som saknat tillfälle alt lära sig ett yrke. 1 stadgan föreskrifves nämligen: »För de Fattiga af alla åldrar, som antingen intet för Fattigwården anwändbart arbete lärt, eller som kunna lära något fördelaktigare, än det de känna, söker Fattigwården, at göra sådane inrättningar, hwarest dem kan gifwas fri underwisning. Medan de sålunda underwisas, erhålla de i begynnelsen fullt underhåll; men sedan aftager det, alt som de genom arbete kunna och böra sig försörja'.

Funnes anbud till sysselsättning och de behöfvande kunde men icke ville arbeta, utan föredrogo att gå och tigga, då skulle de tvingas till arbete, hvarför direktionen hade till sitt förfogande Korreklionsinrättningen. Där skulle intagas icke blott sådana fattiga, som lydde under fattigvården, utan jämväl både tiggare och verkliga förbrytare. Härvid iakttogsdock, »at förbrytare skola wara aldeles afskiljde från dem, som dömas til twångs-arbete för utöfwadt tiggeri, eller andra mindre förseelser: at de förre aldrig få med de senare pläga något umgänge, hwarken på längre eller kortare tid: at könen ej få wistas lilsammans: at större förbrytare hållas från mindre, och sluteligen: at lika felaktige wistas tilhopa, så widt möjeligt är». Angående olika slags arbeten föreskrefs: »Arbetet bör, så mycket möjeligt är, ulwidgas och utsträckas til llcrehanda slag, på det, at de personer, som til correction förwisas, måtte efter fallenhet eller redan förwärfwad skickelig-het, til nytta för Inrättningen kunna sysslosättas». Arbetet skulle äfven beräknas olika för olika personer allt efter deras arbetskraft. Den, som förtjänade mer, än hvad han kostade inrättningen, fick sig tilldeladt detta öf-verskott, då han lämnade Korrektionshuset. En frigifven skulle omhändertagas af föreståndaren i det distrikt, där han ämnade uppehålla sig, och genom dennes försorg erhålla arbete, om han därtill ägde krafter eller, i motsatt fall, erhålla underhåll. — Om barn som till korrektion upptagits, säges: »För Barn under tretton år skola behörige underwisningsanstalter wara al lilgå, och anwändes på dem under tiden den aga, Directionen finner wara passande».

Äfven arbetsgifvare kunde vända sig till fattigvården och erhålla anvisning på dugliga arbetare. Därom säges: »Åstundar någon af Stadens Inwå-nare arbetare, må han å de ställen, som Directionen kungör, anmäla hwad slags arbete och huru många Arbetare han behöfwer; hwarefter Arbetare til honom hänwisas, så framt tilgång finnes på sådane, som kunna förrätta de göromål, hwilka äro i fråga, och wilkoren för öfrigt äro antaglige».

Rörande fattiga barns undervisning fastställdes, att »alla de Barn, så wäl af man- som qwinkönet, hwllkas upfostran deras Föräldrar, ware sig inskrifne Fattige eller icke, ej förmå påkosta, njuta genom Fattigwår-dens försorg den underwisning, som för dem anses behöfwelig, och hwilken sträcker sig icke blott til kunskaper utan jemväl och förnämligast til han-daslöjder». Undervisningen i bokliga kunskaper omfattade läsning, skrifning, räkning, religion och sedelära, allmän kunskap om naturen, dess inrättningar och verkningar, om fäderneslandets författningar, om borgerliga inrättningar och plikter m. m. samt i handarbeten bl. a. sömnad, kardning, stickning och spinning. Stadgan säger härefter: »Wilkoret för en sålunda beskaffad underwisning i Scholorne är, at Barnen oafbrutil fortsätta sin scholte-gång; hwadan ock så wäl Barnen sjelfwe, som deras föräldrar, anhörige, eller de, som hafwa dem om händer, biifwa förbundne til den ordning, som i Scholae-Reglementerne bör utstakas, samt underkastade den påföljd, som förseelser der-emot medföra, och hwilken, liksom alt hwad til läsningen och arbetet hörer, ej mindre än* de ferier, som pröfwas nödige, bör i samma Reglementen utsättas. Befrielse från scholre-gång för någon tid kan wäl äga rum, men icke utan i högsta nödfall, och aldrig utan Underwisnings-Departementets tillåtelse».

Barnen borde börja skolan vid 6 års ålder och sluta densamma vid 12 eller 13 år, »hwarefter de i allmänhet anses tjenlige al träda i Lära eller Tjenst, men ifall dertil icke strax gifwes tilfälle, syslosättas de wid Fat-tigwårdens allmänna Arbets-Inrättningar». Därvid tillädes den bestämmel-sen, att barnen skulle i bägge fallen blifva »under Fattigwårdens tilsyn så länge nödigt pröfwas». På det att de, som lämnat skolan, icke måtte sakna tillfälle att utvidga eller åtminstone att underhålla förvärfvade skolkunskaper, skulle om söndagarne, efter slutad gudstjänst, anordnas föreläsningar i religion och sedelära samt borgerliga plikter, »men också i flere delar, hwartil underwisning i Scholorne sig sträckt, med mera, som för hwar och en i el Borgerligt Samhälle kan wara nyttigt».

Läkarevården för de fattige skulle bestridas af 7 fattigläkare med två l distrikt hvardera. Läkarne skulle vara

medicine doctorer och tillsättas af 1 direktionen efter yttrande af collegium medieum och sjukdeparlemenlel. i Om de fattiga, som vårdades i hemmen, icke hade släktingar, bekanta eller andra i stånd att sköta de sjuka, sörjde fattigvården därför »på del sätt, at pålitelige personer mot et wisst arfwode dertil antagas, helst något All-mosehjon, som dertil äger förmåga, hwilket då undfår, jemte den bestådde allmosan, någon passande wedergällning». I händelse att de sjuka saknade någorlunda sunda och rymliga boningsrum, nödiga gång- och sängkläder eller tillgång på lämplig uppassning eller ock att sjukdomen var elakartad, smittande eller af beskaffenhet, att de däraf behäftade icke kunde skötas i hemmet, skulle de flyttas till offentligt sjukhus. De sjuka, som behöfde vård tlängre tid än tre månader, flyttades till Danviks hospital, dit äfven skulle sändas alla obotliga, vanställda, lytta, sinnessvaga m. fl.

Bland öfriga bestämmelser märkes följande: »Sjuknar någon Fattig hastigt, eller blifwer illa skadad på gatan, är det Husägarens skyldighet, om han sjelf bebor huset, men i annat fall den Hyresman, som bor nederst wid gatan, at en sådan genast intaga, och antingen anmäla händelsen hos närmast boende Faltig-Föreslåndare, eller sjelf besörja, at den Sjuke må blifwa förd til närmaste Barberstuga eller Sjukhus. Den, det förra wägrar och det senare underlåter, plikte efter omständigheterna, dock ej öfwer Tio Riksdaler. En slik transport-kostnad må af Fattigwårds-Cassan ersättas, om det begäres».

Slutligen förbjöds i stadgan »allt tiggeri af hwem del helst må wara, ' både inom och utom hus». Den definition, som därvid gifves på tiggeri, , lyder: »Det är tiggeri, at igenom ord, skrifter eller åtbörder begära, eller genom sång och musique, hwartil behörigt tilstånd ej blifwit lemnadt, eller på annat sätt, tilwinna sig allmosor. Således hörer ock til tiggeri, at i olfenteliga Blad eller på annat sätt begära allmosor för enskildte personer, för sig sjelf eller andre, antingen inom eller utom Stockholm. Utgifware af Tidningarne äga ej eller rättighet att emottaga och införa sädane annon-cer; men skulle något i sådant afseende insändas, som synes dem förtjena upmärksamhet, aflemnas det til Fattigwården, hwilken pröfwar, huruwida det må införas. I anseende til eldswådor samt andra större och allmännare olyckor, förhålla sig Utgifware af Dagblad, på sätt Wårt Hof-Canlzlers Embete föreskrifwit. Ej må någon, eho det war må, lemna bewis om fattigdom, syftande til allmosors insamlande: den sig häremot förser, plikte från Tre Riksdaler Sexton Skill. til Tio Riksdaler, och det, som kan wara insamladt eller subscriberadt, hemfalle den Allmänna Fattig-Cassan».1

Till stöd för sina framställningar anförde kommittén skäl, som tydligen ådagalägga behofvet af en förändring och förbättring af fattigvården i Stockholm.

Utan tvifvel hade kommitterade rätt, då de i sin förevarande skrifvelse till K. Maj:t sade, »att den grundade klagan, som till E. K. M. thron framträngt öfwer otillräckligheten och bristerna i nuwarande inrättning af Fattigwården inom Hufwudstaden, härleder sig mindre från brist på milda och wäl-görande stiftelser, till de werkligen nödlidandes understöd, än saknad intill närwarande stund af ett sådant samband mellan dessa inrättningar och en sådan gemensam riktning i deras förwaltning, utom hwilka ändamålet alltid måste förfelas, eller åtminstone ofullkomligen uppfyllas».

Med dessa ord framhöllo de en af den moderna fattigvårdens viktigaste grundsatser. Tillämpningen af dylika åsikter skulle på många håll framkalla oro och missnöje, hvilket kommitterade dock, så vidt möjligt, sökte förebygga genom att under öfverstyrelsens direkta ledning ställa endast tre af dåvarande offentliga inrättningar. Den ena var Danviks hospital, som ansågs för allmänna fattigvården alldeles omistligt. Där skulle direktionen inrymma, förutom andra behöfvande, alla sinnessjuka och veneriska sjuka. »Inrättningens förträffliga läge samt tillräckliga utrymme är i detta afseende så gynnande, att Commitén icke kunnat draga i betänkande att i underdånighet föreslå dess förening med allmänna Fattigwården». Den andra var Stockholms Allmänna barnhus, som likaledes syntes »wara för den allmänna fattigwården oumbärligt, om den skall åtaga sig alla fattiga barns uppfostran», hvårföre äfven denna anstalt borde förvaltas i sammanhang med den allmänna fattigvården. Den tredje var Kronospinnhuset, som äfven borde ställas under direktionens myndighet af följande skäl: »Ibland Stockholms fattige gifwas ofelbart många, som igenom wanan att tigga, genom den däraf uppkommande lättja och annat sjelfswåld äro i mer eller mindre måtto så bortskämde, att de icke utan twångsmedel kunna till nyttiga

medlemmar af samhället omskapas. Spinnhuset är den enda correctionsanstalt som för det närwarande är att tillgå, och synes på anförda grunder icke böra wara skild från Fattigwården».

Förutom Korrektionshuset ville kommitterade, att fattigvården skulle ha under sin ledning Stockholms Frivilliga arbetshus på Söder. Man insåg nyttan af ett arbetshus, dit den fattige arbetaren, när andra utvägar till förtjänst bruste, skulle kunna vända sig för att erhålla sysselsättning. Under första året af sin verksamhet hade Arbetshuset sysselsatt omkring 1,500 fattiga, hvilket bevisade icke allenast, att inrättningen kunde vara till verklig nytta, utan också att det funnits tider, då arbetsförtjänst saknats för dem, som med sina händer måste försörja sig. Under åberopande af dessa sakförhållanden säga kommitterade: »I samma ställning befinner sig ännu Hufwudstaden. Arbete saknas ofelbart för (fen mängd, som der finnes och deraf är i behof, i synnerhet för dem, som äro skicklige till tyngre arbeten; och kan ej annorlunda wara, så länge främmande händer äga rättighet att med dem dela den förtjenst stället erbjuder. Dal-Allmogen, som i stora flockar uppehåller sig här wissa årstider, beröfwar utan twifwel mången af Sta-dens eget arbetsfolk, och mången af dess Garnisons-Regementen flera tillfällen att försörja sig med hustrur och harn.--------------För dem åter som

äga mindre kroppskrafter, och i allmänhet qwinnkönet, äro wäl inga främmande arbetare i wägen; men de göromål som för dem äro tillgängcliga, löna litet mödan och räcka dessutom icke till för alla. De som hufwud-sakligen kunna påräknas såsom waraktiga, äro i synnerhet Fabriks-arheten, men dessa betalas så illa, att dagliga exempel på Fabriks-arbelare, som icke kunna förtjena hwad de behöfwa, utan tigga sig hjelp lill födan, icke saknas, och sådana olyckliga arbetares antal utgör för det närwarande icke mindre än 859 personer. Sålunda måste det ock förblifwa, så länge andra tillfällen till förtjenst genom arbete brista och Fabrikören således kan bestämma Fabriks-folkets arbetslöner efter godlfinnande.---------------Spinner-

skorna, som utgöra största antalet, äro i synnerhet wanlollade. Om en spinnerskas betalning beräknas efter det högsta som bestås, blifwer hela förtjensten i weckan 32 sk., som gör på hwar dag 4 sk. 6% rst., eller allenast 66/7 rst. mer, än en fattig anses behöfwa för all kunna sig lilnära. När den oklanderligt flitiga och skickliga spinnerskan, då henne beräknas den högsta arbetslönen, ej kan förtjena mer, i hwilken bcklaganswärd belägenhet biifwa då icke de, som med mindre arbetsförmåga måste nöja sig med mindre arbetslön!»

Efter att ha påpekat, huru Arbetshuset med åren blifvit allt mindre anlitadf, föreslå kommitterade åtskilliga förändringar i villkoren för betalningen och bestämmelserna för arbetets utförande samt anföra härtill : »Hwad sjelfwa arbetsslagen widkommer, så äro i synnerhet wissa recom-menderade. Skälen dertill äro följande: Förmodligen linner den fattige sig bäst belåten, om han får arbeta hemma der han bor. Han undwiker dcr-igenom att gå en lång wäg fram och tillbaka flera gånger om dagen, och kan dessutom, under det han förrättar sitt arbete, utan särdeles tidsspillan tillreda de smulor, af hwilka han skall lefwa. De beqwämligastc arbeten biifwa följaktligen de, som dels icke fordra stort utrymme: ty de fattige tränga sig myckel tillsamman, hwilket är nödwändigt om de skola komma ut med hyra och eldbrand, och nyttigt i anseende lill det biträde de af hwarandra kunna wänta; dels kunna lätt läras: ty ibland fattighopen Unnas ofelbart ilere som aldrig lärt något arbete, och många som förgätit hwad de kunnat, så att de måste underwisas på nytt; och de nyttigaste biifwa de, som kunna lätt afsättas: ty om swårigheter möta wid föryttrandet af det tilhverkade arbetet, för hwilket Fattigwården ligger i förskott, skulle den stadna i förlägenhet för nya förlag och Faltigomsorgen genom arbete snart upphöra».

Särdeles kraftigt molivera kommitterade sina förslag om förbättrad sjukvård. ^Vid undersökning af de fattigas förhållanden i hufvudsladen hade del befunnits, att icke mindre än 2,357 måste anses såsom sjukliga personer. Fattigvården hbrde således vara beredd att omhändertaga och vårda ett ansenligt antal sjuka. I anledning häraf föreslogs, alL för sjukvården i de fattigas hem distriktläkarnes antal ökades från 3 lill 7, samt alt dem tilldelades en rättvis ersättning för deras ansträngande arbete. >De hafwa ickemer än 6(i R:dr. 32 sk. om året och måste dock betjena alla fattiga Sjuka, det will säga kanske 30 å 40 om dagen, med råd och medikamenters före-skrifwande, och torde kanske wara nödsakade att besöka hälften af dem,

ehuru kringspridda de än äro.-----------Angeläget blir fördenskull att personer

med behörig skicklighet till Fallig-Läkare utses, och att de icke blifwa så få att de öfwerhopas med flera göremål,

än de till förmån för det allmänna kunna bestrida, äfwensom all de någorlunda tillräckligen lönas, på det de under en mödosam befattning måtte hafwa sin utkomst, och ej i brist deraf snart öfwergifwa en syssla, hwars fordringar alldeles icke kunna wäl uppfyllas af andra än dem, som äro wane wid göremålen och under en längre tid hunnit lära känna de personer, med hwilka de hafwa att skaffa, deras lynnen och wanarter».

Slutligen påpeka kommilteradc alt »då sjukdomarnes särskilta art och beskaffenhet, samt andre omständigheter tagas i öfwerwägande, blir det i wissa fall icke nyttigt och i andra icke ulan många swårigheter möjligt, att sköta de sjuke i sina hemwist. Deraf följer alt oiTentcliga Sjukhus måste wara alt tillgå, der efter den fördelning, hwartill sjukdomarnes beskaffenhet föranleder, fattige sjuke kunna intagas. Stockholm har twenne sådana: La-zarettet på Kongsholmen och Danwiks Hospital». Lasarettets verksamhet skulle förblifva, hvad den varit, ett sjukhus »tillgängligt för alla dem af Stadens Inwånare som deraf äro i behof, och äfwen för sjuklingar från Landsorlerne, så widt utrymmet medgifwer». Men ett nytt sjukhus borde anordnas med särskilda rum för personer »behäftade med smittande febrar», och vid Danviks hospital skulle upprättas »ett Kurhus så rymligt, att det på en gång kunde emottaga om icke alla åtminstone de flesta af de med venerisk smitta behäftade personer». Inrättandet af ett dylikt sjukhus ansågs desto nödvändigare som »under de ofullkomliga och otillräckliga anstalter till sjukdomens hämmande, som hittills blifwit fogade, och då sede-förderfwet under detsamma wisserligen icke aftagit, har den, långt ifrån alt minskas, allt mer och mer utbredt sig och allt mer och mer börjat hota icke blott hwar och ens säkerhet, utan äfwen kommande slägters. Del är der-före hög tid att en gräns blir salt för framfarten af det onda, och då knappt något förelag kan wara mer nödigt än detta, skall del också säkert blifwa mer wälkominet för samtiden än hwart och ett annat, winna allmännare bifall och mötas af större wälwilja».

Kommitterades framställning af bristerna i barnens uppfostran och deras förslag till förbättring härutinnan äro så märkliga, att de icke böra förbigås. »En bland de förnämsta orsaker till nu warande fattigdom och elände är utan allt twifwel en försummad Barna-uppfoslran. Sådan som den är, kan den icke annat än alldeles förderfwa de fattigas barn och göra dem för framtiden onyttiga, i det minsta dertill bidraga. Fyra till fem finnas stundom inpackade med deras Föräldrar i ett enda rum, der redan bittida osund luft och osnygghet börja att förtära deras kropps och själs krafter. 1 barndomen grundlägges således framtida elände, barnen uppwexa under föräldrarnes trätor, slagsmål och swordomar, se deras sedlösa lefnad och blifwa sjelfwe ej sällan misshandlade, kanske förbannade såsom föräldrar-nes börda. Redan från första åren medtagas de på galuliggeri och införas i alla de bedrägerier och utswäfningar, som dermed stå i förening. Kunna de ej medtagas, blifwa de antingen inläste, eller få de utan all tillsyn stryka kring gatorna och fritt ulöfwa alla de odygder de kunna uppfinna. Sändas de ändteligen i någon Skola, så sker dock detta högst wårdslösl och ofta ganska sent. Skolgången blifwer betraktad såsom en bisak, om wid Fabriker eller annorstädes tillfallen till arbete yppas. Då twingas de af Föräl-drarne dertill ofta redan från 9 och 10 året, och all widare Skolgång upphör, då den wore mest uödwändig». De tillägga: »Ett bland de mest werk-samma medel att för framtiden minska uselheten blifwer derföre, ätt bereda de fattigas barn nog ymniga tillfällen till den underwisning i nyttiga kunskaper och den själs daning, hwarigenom de en gång kunna blifwa

gagneliga för sig sjelfwa och för andra.-------Till wanära för menskligheten

och tidehwarfwet hafwa hos oss de allmänna Skole-anstalterne hittills warit nästan öfwerallt tillslutne för halfwa menniskosläglct, endast öppnade för gossar; och likwäl kunna obildade och omoraliska flickor ej annat blifwa än oskickliga att någonsin uppfylla en tjenares än mindre en makas och moders pligt».

Bland alla i hufvudstaden befintliga skolor framhålles såsom »bäst beräknad på fattiga barns egentliga behof den Fri-Skola, som i Slorkyrko-Församlingen blifwit inrättad». Slutligen anföres: »Men då i alla skolor tillsammantagna icke en gång 800 Barn, liwaribland knappast 100 flickor, blifwa underwiste, och de fattigas barn, som äro af den ålder att de böra un-derwisas, ensamt utgöra clt antal af 1,886, de barn oberäknade, som, utan att behöfwa understöd, likwäl tarfwa undervisning, så fordrar nödvändigheten att, så widt sig göra låter, öppna nya, framför allt lör Stadens fattiga flickor, på det dessa icke såsom hitintills i okända Skolor, hwilka ej stå under någon ordentlig tillsyn, måtte misshandlas och förderfwas».

I fråga om undervisningsämnen ville kommitterade, att skolorna icke blott gåfve bokliga kunskaper utan äfven meddelade skicklighet i handslöjder. »Om i dessa skolor sådana arbeten införas, hwarigenom barnen i framtiden i brist af annat kunna sig försörja, och om efter ungdomslynnets fordringar underwisningen i kunskaper och underwisningen i arbete med hwarandra orawexla, skola slika anstalter ofelbart blifwa dubbelt nyttiga för dem å hwilka de hafwa afseende; ty ulan att, som några föregifwit, genom ett för tidigt handarbete borttaga barnaålderns munterhet, så är det just genom ett tjenligt arbetes förening med underwisningen, som man gör den sednare rätt nyttig för sådana barn, som i Föräldrars kojor aldrig blifwit öfwade alt arbeta med själen. Ett handarbete deremot, som tillika gifwer händighet och småningom wäcker eflertankan allt mer och mer, skall icke allenast kunna sysslosätla barnen den största delen af dagen och för Föräldrarne blifwa en wälgerning, utan äfwen lätta och lifwa Skol-underwisningen och kraftigt förbereda dessa barns framtida bestämmelse».

I fortsättningen af sin framställning säga kommitterade vidare: »Enär således handarbete blifwer infördt i Skolorna och underwisningsämnena noga bestämmas, så är wäl ett wigtigt steg tagit till Skolwerkcts inre förbättring.Men sitt hela wälgörande inflytande kunna dock dessa Skolor ej wisa, så länge Föräldrar äga frihet att efter godtycke sända sina barn dit, låta dem längre tid uteblifwa eller alldeles upphöra. De böra derföre lagligen för-pligtas och strängt tillhållas atl ordentligt sända sina barn i Skolan och endast i högsta nödfall afhålla dem derifrån, dock aldrig utan wederbörlig tillåtelse».

De män, som ägde en så djup kännedom om de fattigas behof och med en så oskrymtad frimodighet framlade sina förslag till en förbättrad fattigvård, förutsågo, att de band, som den nya stadgan lade på de ditintills självsländiga styrelserna för inrättningar och stiftelser, huru mjuka de än gjordes, alltid skulle kännas för hårda. Särskildt angelägna voro också kommitterade alt i fråga härom motivera sina förslag. De anförde sålunda: »Ibland de flera orsaker som lill det i sednare tider öfwerhandentagna gatu-tiggeriel bidragit, och hwilka Öfwer-Ståtliällare-Embetet hos E. K. M. i underdånighet uppgifwit, är icke den minst, att sedan det antal fattige, som, efter anställd undersökning år 1737, då för tiden befans tarfwa publikt understöd, blifwit pä Församlingarna fördeldt, Fattiglius-Directionerne, i anseende dertill att en slik fördelning vunnit Kongl. stadfästelse, utan förbehåll om tillökning, i händelse framtida omständigheter sådant kräfwa skulle, och sedan de friwilligt i sednare tider något ökat deras tillagda antal fattige, förment sig i öfrigt för någon större mängd wara frie, och följ-akteligen undandragit' sig atl emottaga i synnerhet sådane fattige, som icke egentligen ansetts höra till deras Församlingar, eller der mångfaldiga år warit boende, hwaraf således följt, att de uslingar, som kunnat sägas höra till andra Församlingar än hwarest de bo, men der i brist af tillgång ej kunnat emoltagas, måst biifwa ohulpne. För att i framtiden afböja de häraf uppkommande olägenheter, har Commitén jemwäl ansett nödigt, alt Fattighusen biifwa tillgängeliga äfwen för fattige från främmande Församlingar, likwäl på det i Planen underdånigst föreslagna billiga sätt, att Församlin-garnes egne fattige alltid biifwa till samma Församlingars Fattighus berättigade framför andra utom, enär de med dem befinnas i lika belägenhet.

Att en sådan Fattighusens reglering kunnat wid den allmänna Fattig-wårdens början genast ställas i werket, hade Commitén gerna önskat; men de swårigheter som deremot möta, kunna icke på en gång häfwas. Ofelbart linnes utom Fattighusen mången fattig, som är i sämre belägenhet än åtskillige inom, och efter de grunder som för fattigas emottagning i Fattighusen underdånigst blifwit föreslagne, skulle desse sednare lemna rum ål de förra; men de hafva med vederbörandes samtycke wunnit inträde, och deras' rättighet är således lagligen förwärfwad. Den håller Commitén före icke böra förnärmas, och af sådan orsak har den trott bäst wara, alt Fattighusen så småningom och i samma mån de fattige der dö undan, och de med mer eller mindre arbetskrafter antingen biifwa alldeles orklöse eller närma sig derhän, återtaga den egenskap, i hwilken de biifwa de fattige och äfwen det allmänna mest nyttige.Med samma grannlagenhet som Commitén i underdånighet föreslagit hwad som angående Församlingarnes Fattighus bör iakttagas, har den ock gifwit föreskrifter för de öfriga här warandc Inrättningar och Stiftelser. De äro alla wid deras willkor bibehållne, Commitén har trott sin skyldighet wara att rätta sig derefter, och förmodar underdånigst hafwa ådagalagt, att ingen enda Stiftelses willkor wid något tillfälle blifwit lemnade ur ögonsigte, och att det öfwerinseende som allmänna Fatligvårds-Directionen blifwit tillagdt, långt ifrån att föranleda till någon rubbning af Stiftelsernas afsigt, warit oundwikligen nödvändigt, om annars af

Stockholms mångfaldiga till art och beskaffenhet olika Fattig-lnrättningar möjligen skall kunna blifwa något sammanhängande helt».

Dessa och andra skäl förmådde nog icke afvärja missnöje och klander hos alla vederbörande. Man erinre sig, att Danviks hospital icke längre skulle förblifva under serafimerordensgillets öfverinseende, att Barnhuset icke skulle vidare styras af öfverståthållaren, alt Korrektionshuset skulle därefter undandragas kommerskollegii uppsikt, och slutligen all (lera sjuk-vårdsanstalter skulle upphöra att lyda under collegium medicum. Man erinre sig ytterligare, att alla stiftelser och inrättningar, inberäknadt fattighusen, ålades att afgifva årliga redogörelser för sin förvaltning, samt att den skillnpd, som ditintills ägt rum mellan hvarje församlings fattige, skulle upphöra, »och at Stockholms alla Församlingar hädanefter åligger, at draga en gemensam omsorg för hela fatlighopen, utan afseende på hwad del af Staden hwaruti den fattige bodt eller bor».

Under sådana förhållanden var det en svaghet af kommitterade att föreslå, att den nya stadgan skulle »allenast till försök på trenne års tid fastställas» och ett fel att söka anskaffa medel för fattigvårdens behof genom »friwillig subscriplion» i stället för faststäld uttaxering.

2.

Fattigvården under den kungl direktionen. — Organisation af fattigvårdsför- j.

valtningen.

Till k. direktionens förfogande hade borgerskapets femtio äldste ställt dels sin stora sessionssal, dels åtskilliga andra rum i börshuset. Då dessa lokaler blefvo otillräckliga, förlädes fattigvårdens expedition till det gamla prästhuset på Riddarholmen.

I de femtio äldstes rymliga lokal höll direktionen för allmänna fattigvården i Stockholm sitt konstituerande sammanträde den 30 dcc. 1807. Med någon förändring af de ursprungliga bestämmelserna hade K. Maj:t utsett öfverståthållaren till direktionens ordförande och underståthållaren lill dess vice ordförande. I direktionen hade i öfrigt ingått många af demän, som energiskt arbetat för en förbättrad fattigvård. Dessa fördelade nu sinsemellan det fattigvårdsarbete, som stadgan afsett för hvart och ett af de fyra departementen. I det första departementet invaldes fjorton ledamöter, och i hvart och ett af de öfriga tre departementen insattes tre ledamöter.

I brist af något så när fullständiga handlingar är det omöjligt att närmare redogöra för det vidlyftiga och maktpåliggande arbete, som departementen hvart för sig utfört.1 Men det faller af sig själft, att första departementet fick sig tilldeladt den tyngsta bördan, enär till detta departement hörde »allt hwad som angår fattigas antagning till underhåll, samt sättet huru och medlen genom hwilka en hwar bör försörjas och understödjas». För större åskådlighets skull anföras här nedan i ett sammanhang såväl departementens som direktionens åtgöranden till de fattigas försörjning.

Direktionen skulle, enligt stadgan, sammanträda en gång i månaden och i öfrigt så ofta ordföranden fann nödigt. Till sitt biträde hade direktionen ett icke ringa antal tjänstemän, som voro anställda vid den allmänna fattigvårdens kansli och kammarkontor, nämligen: en sekreterare, en notarie, en kanslist, en kamrer, en revisor, en kassör, en bokhållare, förutom några kammarskrifvare och erforderligt antal betjänte. Till dessa hörde de stadstjänare, som med benämning »faltigfogdar» hade till uppgift »att dagligen eftersöka och gripa alla dem som finnas stadde i ärende att tigga». Fattigfogdarna skulle dessutom biträda direktörerna och föreståndarne i distrikten med undersökning af de fattigas behof, utdelning af fattigunderstöd m. m. Såsom igenkänningstecken tilldelades dem »brickor af bleck, hwarå war intryckt: Fogde wid Fattigwården».

För att leda en alldeles ny förvaltning och i öfrigt sammanhålla en så stor personal var det för visso icke nog, att i direktionen sutto nitiska och kunnige män; det behöfdes en person, som kunde oafbrutet egna sin tid och sin uppmärksamhet ål detta viktiga värf. Direktionen hade förmånen alt åt en bland de mest verksamma ledamöterna i den kort förut upplösta fattigvårdskommittén kunna anförtro uppdraget all vara öfverdi-rektör vid allmänna fattigvården — ett i sanning föga afundsvärdt uppdrag.

Innehafvaren af denna befattning skulle öfvertaga ledningen af Stora barnhuset, Danviks hospital och Korrektionshuset, deltaga, när han fann det lämpligt, i falligshusdirektionernas sammanträden, vara ledamot af alla departementen, hålla sanifälldt med departementens ordförande speciell tillsyn öfver fattigvårdens kassa, räkenskapsverk och kansligöromål. Förutom alla dessa uppgifter åtog sig öfverdirektören ännu andra, bland hvilka den icke minst tidsödande var att varna tiggare, hvilket skulle ske hvarje

1 De i rAd husets arkiv befintliga protokoll för departementens sammanträden äro pä iflngt när icke fullständiga. Det tredje departementets protokoll saknas alldeles. Det andra departementets protokoll omfatta endast Aret 1810. Det första ocli det fjärde departementets handlingar äro relativt fullständiga.dag i en härtill bestämd lokal inom Barnhuset, dur dessa olyckliga inspärrades.1

Ofrivilligt frågar man sig, om icke allt detta arbete skulle i längden blifva för betungande för en enda person. Så blef åtminstone här fallet. Snart nog måste direktionen uppdraga ål några af sina ledamöter all närvara vid fattighusdirektionernas sammanträden, att vaka öfver räkenskaperna och att varna tiggare. Men hvad betydde i själfva verket en ringa lättnad uti en i öfrigt så stor arbetsbörda, som pålagts öfverdirektören? Helt säkert hade det varit lyckligt, om göromålen blifvit fördelade så, att ledningen af den centrala förvaltningen ställts under en chef och tillsynen öfver fattigvårdens många inrättningar under en annan, enär kommitterade själfva lagt den allra största vikten vid skötseln af dessa anstalter. De betonade, atl inom de under fattigvården lydande inrättningarna måste införas ett annat hushållningssält än det förutvarande, och tilläde atl »om dcrigenom skall winnas allt hwad af dessa Inrättningar winnas kan, fordras en nitisk och waksam tillsyn, en sådan, som icke inskränkes endast till en allmän öfwersigt af del hela, eller stadnar wid ett och annat månatligt besök, utan en sådan, som sträcker sig till alla speciela delar ifrån det största till det minsta, och det icke då och då, utan dagligen, det will säga en sådan, som icke lyin begäras, än mindre wäntas, af lönlösa Directeurer».

Af de ifrågavarande fattigvårdsinrättningarna öfvertog direktionen Stora barnhuset i maj, Korrektionshuset i juni och Danviks hospital i juli 1808. För skötseln af dessa anstalter liksom i öfrigt för ledningen af fattigvårdens särskilda förvaltningsgrenar utfärdades under den närmaste tiden nödiga instruktioner ock föreskrifter.* Samtidigt bedrefs ifrigt inom direktionen arbetet med ordnandet af den yttre fattigvården på grundval af företagna undersökningar af de hjälpsökandes verkliga behof. Detta arbete underlättades vä-

1 Tiggnres upptngande och straffande förorsakade fortfarande myndigheterna bekymmer.

Direktionens beslut härom lyder: >Dä nu wid Allmänna Fattigförsörjningens början alla

tiggare, som finnas antingen pä gator eller andre allmänna ställen, böra til tiggeriets häm-

mande gripas och til nägot wisst ställe föras, för at där undcrgä ransakning. som Kongl. Directionen ansäg böra werkställas pä Stora Uarnhuset, och den Allmännn Pollccn Aligger hädanefter som hittils at genom dess Betjening efterspana ocli upbringa sädanc; sä anmodades Herr UndcrstAthAllaren, at nödiga och alfwarsamme befallningar i detta afseende til wederbörande utfärda samt foga den anstalt at sä wäl nödig betjening af Policcn uti Stora Barnhuset hos Öfwer Directeuren sig nästa mändag och framgent alla dagar inställer som tillräckeligt antal af sådana personer, hwilka wanligen föra förbrytare till Spinnhuset, pA det intet hinder måtte möta för dem, som måste antingen dit eller til Kongl. Police Kammaren försändas, hwarwid likwäl bör i agtagas at inga tiggare föras til Barnhuset före klockan (i om rnornarna eller senare än klockan i) om aftnarna». Protokoll för allmännn fattigvården den 28 juli 1808. I rådhusets arkiv.

5 Endast nägra få af dessa handlingar torde finnas i behåll. Enligt direktionens protokoll fastställdes den 5 febr. 1808 Instruktion för Första Departementet och, följande dag. Instruktioner för de öfriga departementen.— Samtidigt med förenämnda utfärdades: Instruction för Föreståndarne wid Allmänna Fattigwårds-Inrättningcn i Stockholm, Ordning, hwarefter de antagna Fattigfogdarna hafwa sig at rätta och Scholie-Ordning för fattiga barns undervisning. — Under åren 1808 och 1809 godkändes ytterligare: Instruction för Södra Friwillige Arbetshuset, Instruction för Inspcctoren wid Danwiken, Instruction för Barnbördsliuset m. 11.sentligen genom den verksamma del, som iogs däri af direktörer ock föreståndare inom de fjorton fattigvårdsdistrikt, i hvilka

staden indelats. Enligt offentligt tillkännagifvande mottogo dessa direktörer, hvar och en inom sitt distrikt och på bestämda tider, alla dem, som trodde sig berättigade att söka hjälp af fattigvården. Efter omsorgsfull pröfning öfverlämnades dessa ansökningar jämte yttranden däröfver till första departementets afgörande, enligt direktionens beslut, »at inga inom Districterne förefallande händelser kunde af Öfwer Direeteuren omedelbart handläggas, utan al de alla skulle i föreskrifwen ordning af wederbörande Districts Directeurer i l:sta Departementet föredragas och derstädes ordenteligen pröfwas och afgöras».1 Slutligen uppgjordes öfver alla underhållstagarne fullständig förteckning — förebilden för den sedermera inom fattigvården använda liggaren.

Direktionens knapphändiga och tyvärr äfven ganska ofullständiga protokoll lämna blott en svag föreställning om det vidlyftiga och ansträngande arbete, som faltigvårdsstadgans tillämpning förorsakade. Genom kungörelse2 den 6 juli 1808 tillkännagaf direktionen, alt allmänna fattigvårdsinrättnin-gen skulle träda i verksamhet från och med den 1 augusti. I kungörelsen meddelades vidare: »l:o Söndagen den 24 i denna månad och hela påföljande weckan wid Bönstunderne kungöres å alla Predikstolar samt genom Anslag å Kyrkodörrarne tiden när och stället hwarest alla de som til understöd sig anmält och blifwit antecknade, äga at den l:sta Augusti sig inställa för at göra sig underrättade om Directionen ansett deras belägenhet sådan al de til understöd äro berättigade och hwari samma understöd beslår, hwaref-ter och sedan de, hwilkas ansökningar äro wordne afslagne, blifwit afwiste, de öfrige genast komma i åtnjutande af all den hjelp som är möjelig. — 2:o Ifrån den dagen må ingen, eho det wara må, antingen något understöd blifwit honom tillagt eller icke, hwarken inom eller utom hus tiggeri ut-öfwa, så framt förwisning til arbete å Spinhuset wil undwikas, hwartil de som med tiggande beträdas, til följe af Kongl. Maj:ts Nådiga Fattigwårds-Sladga ofelbart warda dömde, utan åligger hwar och en, som är i werke-ligt behof af någon slags hjelp at gifwa sådant tilkänna hos den Föreståndare i hwars Districts afdelning den behöfwande bor. — 3:o Från samma dag komma de som söka understöd för Barn från Stora Barnhuset eller at få Barn derstädes intagne, ware sig späda eller äldre Barn, at med ansökning derom wända sig til Föreståndaren i Districtet och icke såsom hitintils skett til Police-Kamaren, hwarefter och sedan Föreståndarne undersökt Föräldrarnes och Fosterföräldrarnes omständigheter, Directionen pröfwar om något understöd må det anmälte Barnet från Barnhuset tilläggas och hwari samma understöd bör bestå». Slutligen omnämnas i samma kungörelse åtskilliga bestämmelser i fattigvårdsstadgan, hvilka borde ytterligare komma lill allmänhetens kännedom.

1 Protokoll för nllmänna fattigvården den 27 aug. 1808. 1 rådhusets arkiv.

3 Kungörelse af Ivongl. Directionen öfwer Allmänna Fattigwårds-Inrättningen den 6 Julii 1808. I k. biblioteket.Fattigunderstöd. — Försörjningslius. — Andra faltigvårdsinrättningar. — Tiggares varning och bestraffning.

De fattigas försörjning var, såsom redan är sagdt, föremål för första departementets pröfning och afgörande. Med hjälp af dess protokoll torde det vara möjligt att erhålla någon kunskap om de principer, som departementet följt vid bestämmandet af fattigunderstöd.

Grunden för fattigförsörjning i allmänhet var i stadgan fastställd sålunda: »Som nödtorftigt underhåll genom arbete eller allmosor, lilsyn i sjukdom, underwisning i ungdom, äro dc allmånnelige och wäsenteligaste nödwändigheter, om hwilka Fattigwården har at draga försorg; så blifwer det Directionens pligt först och förnämligast, at söka göra dem möjelige och tilgängelige för en hwar, som deraf är i behof, och icke förmår al sjelf förskaffa sig dem». — Såsom närmare förklaringar häröfver böra anföras följande bestämmelser. I anseende til kroppskrafter, äro de Fattige af twännfe slag. Det ena består af dem, som af hwarjehanda orsaker äro til arbete aldeles oförmögne. Det andra af sådane, som til något, fast mer och mindre arbete äga förmåga. Bägge undfå allmosor; de förre til fullt belopp, de senare allenast til så stor del, som brister emellan full allmosa och hwad de genom arbete kunna förtjena. — Full allmosa innefattar alt som för en Fattig anses nödwändigt til föda, kläder, husrum och wärma, och bestämmes i contant twänne gånger om året i April och October månader, i förhållande til de gängse warande pris å lefnadsmcdlen, samt andre persedlar, som den Fattige beslås, och uträknas wid answar så, at han icke har någon öfwerllödig, utan allenast nödtorftig utkomst. — Hwar fjortonde dag sker utdelning förskottswis af del understöd, som i conlant utfaller, hwarwid altid så stor del innehålles, at den

Fattiges hushyra der-rned må quartaliter genom Directionens försorg kunna liquideras; Och på det den Fattige desto bättre må med et sådant understöd wara belåten, inrättas allmänna Soppkokningsställen, hwarest denna föda kan erhållas för samma pris, som den kostar Fattigwården. — När, så länge och för så widt den Fattige är i stånd at förwärfwa det nödwändiga genom lofligt arbete, bör han til sådant arbete under Fattigwårdens försorg hänwisas, och allmosor allenast gifwas, när och i den mon krafter och tilfällen til arbete brista. — Til fri skötsel och förplägning wid inträffande sjukdom, anses berättigade icke allenast de, som utan tilskolt från Fattigwården kunna under fortfarande helsa sig sjelfwe försörja, men när sjukdom påkommer, ej förmå påkosta den sjukskötsel, Fattigwården består sina Fattiga, utan ock det Tjenstefolk, hwars Husbönder icke hafwa förmåga at sörja för de tjenandes återställande till helsan. — På lika sätt står ock Scholre-gång under Fattigwården öppen jemwäl för de Barn, som icke sjelfwe ej ellerderas Föräldrar njuta något understöd af Allmänna Fattigwården, men lik-wäl sakna tilfälle at bekosta deras Scholse-gång, och ej kunna få underwisning för dem annorstädes».

Såsom tillämpning af dessa grunder för fattigförsörjningen1 fastställdes, att fattigunderstöd skulle lämnas till högst 4 sk. banko för dag åt »sådane fattige, som icke förmådde med arbete något til sit uppehälle bidraga». I öfrigt indelades de fattiga i 4 klasser. »Til l:sta Classen räknas sådana fattiga, gifta eller ogifta, enklingar eller enkor, som för sig sjelfwa få full allmosa eller 4 sk. banco om dagen, men hafwa sådana barn som icke behöfwa understöd; til 2:dra Classen sådana familler med barn, som behöfwa fyllnads allmosa för sig sjelfwa, samt mer eller mindre understöd för sina barn; til 3:dje Classen enskilte personer utan barn, som behöfwa fyllnads allmosa, och til 4:de Classen sådana, som äga fulla arbetskrafter och således böra blott få anwisning til arbete, men intet understöd». — Vidare ansågs, »al enär flere fattiga hushållade och bodde tilsammans, besparing skulle kunna äga rum, äfwensom at barn under 6 år borde wara belåtna med hälften af full allmosa». — Ytterligare fastslogs, att »det understöd de fattiga erhålla antingen af Publika eller Privata Stiftelser bör afräknas från det understöd, som dem kunde bewiljas, och at det bewiljade beloppet, som altid borde göras tiU en jämn summa, skulle tecknas å sista sidan på undersöknings Documentet om den fattige, äfwensom Classen til hwilken samma fattige, enligt ofwanslående Classification blifwit räknad». — Slutligen sades: »Som för öfrigt wid de Fattigas belägenhet så mångfaldiga förändringar sig förete, at flera säkra principer icke nu kunna upgöras, hälst snart sagt hwarje Fattig måste från olika synpunkt betragtas; så ansåg Departementet det böra ankomma på Herrar Directeurernes egen samwetsgranna pröfning at bestämma, hwad hwar och en nödtorfteligen behöfwer».

De nu omnämnda besluten gällde understöd, hvilka till en början lämnades hufvudsakligen i penningar. Men erfarenheten visade snart, att bots den beviljade hjälpen, afsedd äfven atl tjäna såsom bidrag till hyra, många understödstagare vid ilyttningstiden befunnos husvilja. För att förekomma »denna deras rysliga belägenhet» måste direktionen redan första året af sin verksamhet3 hyra elt vid Nytorget beläget större boningshus, där husvilla, såväl hela familjer som enstaka personer, lingo inflytta och vistas, till dess de erhållit egna bostäder. I tider, då hyresprisen voro högt uppdrifna, blef det i öfrigt knappt möjligt för fattigvården att till de fattiga lämna så stort understöd, att efter afdrag af hyran det kunde blifva något öfrigt till deras uppehälle. Af denna anledning hyrdes det följande året ytterligare trenne hus för samma ändamål, ett vid Sibyllegatan, ett vid Träsklorget och ett vid

1 Protokoll för första departementet den 7 maj 1808. I ridhusets arkiv.

5 Om sin förvaltning har direktionen afgifvit följande redogörelser: Berättelse om Kat-tigwården i Stockholm frön dess början till Mars månads slut 1809. dat. den 4 april 1809, Berättelse — från 1 April 1809 till samma tid 1810, dat. den 14 april 1810 och Berättelse — — — från 1 April 1810 till samma tid 1811. I k. biblioteket.Kungsholinsgatan. Denna åtgärd blef till gagn för fattigvården icke minst därigenom alt under vistelsen i dessa bostäder »de fattigas arbetsförmåga, seder oeli behof fullständigare kunde blifva kända». De nya inrättningarna benämndes »Försörjningshus».

Af de fyra försörj-ningshusen var den vid Nytorget belägna inrättningen, af hvilken en bild här åter-gifves, den största och rymligaste. Den innehöll 40 rum förutom flera kök och många andra lokaler. Egendomen hade ett sundt och fritt läge i en trakt, där en stor del af den arbetande och fattigare befolkningen hade sin vistelse. Sedan

försöfjningshusen in-dragits, använde fattigvården en del af den stora byggnaden till fattighärberge. Numera är den inredd lill folkskolehus för barn inom Katarina församling.

Försörjningshusen ställdes under inseende af dislriklsdirektörerna, som ägde att dit remittera de nödställda. Den närmaste tillsynen öfver hvarje inrättning var anförtrodd åt en vaktmästare, som skulle vaka öfver ordningen och snyggheten därstädes samt vara de husvilla behjälplig med anskaffande af bostäder. Försörjningshusen lämnade åt alla intagna husrum jämte belysning och värme samt äfven erforderliga möbler. Dessutom hade del fogats anstalt därom, »att tillgång på arbete för den arbetsföre icke skulle brista, ej heller för den mindre arbetsföre soppinat; att den sjuke skulle undfå nödig sjukwård och sjukföda; att de gamle och orkeslöse skulle erhålla föda efter en Spisordning, som bestämde för hwarje person om dagen 1 mark mjukt bröd, till middagen soppa eller ärter och 1 mark salt kött eller sill eller strömming med potates och till qwällen 1/i kanna gröt och V* kanna dricka». Ytterligare bör tilläggas, att för den skara barn, som ofta vistades inom dessa inrättningar, anordnades nöjaktig undervisning.

Med försörjningshusens upplåtande åt behöfvande upphörde naturligtvis utdelningen af hyreshjälp, enär »dessa hus woro öppnade för en hwar, som wfllé begagna dem»; och förmånerna, som sålunda bereddes de intagna, uppvägde i alla afseenden den förra penningehjälpen.

Samtidigt frångick man den första klassilikationen af hufvudstadens fattiga. Man räknade numera alla behöfvande till två klasser, nämligen sådana, som borde under längre eller kortare tid omhändertagas af fattigvården, och sådana, som endast behöfde tillfällig hjälp.

Försörjningshuset vid Nytorget.Den tillfälliga hjälpen bestod förnämligast däri, att man vid Södra arbetshuset förskaffade de nödställda arbete, för hvilket arbetstaxan tid efter annan höjdes, eller att man åt dem utdelade understöd in natura, såsom ved, någon gång kläder, men oftast soppmat, beräknad till Vs kanna för portion.

Den mera effektiva hjälpen bestod af vård inom stadens inrättningar, där husvilla, åldringar eller minderåriga samt sjuka upptogos. För de behöfvande stodo fattigvården till förfogande, såsom sagdt, Danviks hospital, Stora barnhuset och Korrektionshuset, förutom de nu upprättade försörjningshusen och några sjukvårdsanstalter. Till dessa inrättningar torde dock i viss jnån äfven räknas församlingarnas fattighus1, som naturligtvis borde vara tillgängliga för de fattiga, hvilka till intagning förordades af direktionen för allmänna fattigvården, helst som dessa inrättningar genom stadgan tillförsäkrats understöd af fattigmedel i de fall, då de årliga utgifterna för något af fattighusen skulle till äfventyrs öfverstiga inkomsterna.

1 det föregående har förnämligast framhållits den verksamhet, som utöfvades af första departementet af skäl, att detta departement hade under sin förvaltning den egentliga försörjningen. Men äfven öfriga departement sysselsatte sig ifrigt med förbättring af de olyckligas lott. Till bevis härför kunna nämnas de förändringar, som vidtogos inom sjukvården genom anställande af ett större antal fattigläkare, genom särskild tillsyn öfver de sjukas skötsel i deras hem och inom försörjningshusen, genom upprättande af en provisorisk anstalt för botande af veneriska sjukdomar; vidare genom tillbyggnad af vissa lokaler inom Korrektionshuset, i syfte att därstädes anordna större och hälsosammare sof- och arbetssalar, samt genom anskaffande af nödiga arbetskläder åt arrestanterna, m. m. Slutligen sörjdes för de fattiga barnens vård och uppfostran genom viktiga åtgärder. Såsom sådana må anses underlättande af barnens skolgång genom alt lämna dem böcker, skodon och andra klädespersedlar eller tilldela lärare ersättning för läsning med barnen under ferierna i afsikt att förhindra, att »Skole-

1 För fattighusen torde icke före 1865 nya reglementen 1m utfärdats, undantaget »Kongl. Maj:ts förnyade Nådiga Heglemente för Sabbathsbergs Fattighus-Inrättning. Gifvit Stockholms Slott den 25 Maji 1827». Detta reglemente kan möjligen anses normerande för de villkor, man då för tiden uppstfdldc för intagning af behöfvande ä fattighus: »Större eller mindre behof, kroppsbräcklighetcr, nlderdoms-svagheter och brist på andras bistånd i deras nöd, utgöra den rätta och egentliga grunden till den ena sökandens företräde framför den andre, ibland sådane fattige, som eljest äro till cmottagning å fattighuset berättigade, och vare det för öfrigt till Direktionens urskiljning lemnadt, att emellan lika behöfvande ett sådant företräde efter särskilde förhållanden

bestämma. De skola om sin frejd, och till bestyrkande af deras fattigdom, till Directionen inlemna betyg ej mindre af vederbörande Presterskap. än af Husvärd eller andre trovärdige Män, samt om deras kroppsbeskaflenhet och helsotillstånd förete Läkares intyg. Kunnandes icke intrade lemnas någon-, hvilken är behäftad antingen med smittosam sjukdom eller med någon vansinnighet, som är förenad med våldsamhet och fordrar särskild bevakning eller särskilde anstalter för den sjukes hindrande från att göra sig sjclf eller andra skada». — För samma fattighus föreskref direktidnen den 27 december 1828 »Keglor till efterrättelse för de i Sabbatsbergs Fattighus Inrättning boende Fattighjon». I Sabbatshergs arkiv (Jlosenströmska saml.).barnen icke blott förgäta hwad de under läsningstiden inhämtat, utan ock få tilfälle at wänja sig wid sysslolöshet och hwarjehanda odygder». Vid Barnhuset förbättrades undervisningen i åtskilliga slöjder och handarbeten samt lämpades efter barnens kön och krafter, allt i hufvudsaklig öfverens-stämmelse med ett 1805 godkändt program.1 För vård af öfriga fattiga och värnlösa barn sörjdes äfvenledes genom förnyade föreskrifter®.

Förr än hjälp af något slag beviljades, företogs af distriktsföresländarne en mycket noggrann undersökning och pröfning af de fattigas behofoch lef-nadsvillkor. Resultatet af dessa undersökningar uppgafs skriftligen på särskilda frågelistor, formulerade efter det begärda understödets beskailenhet. Samtliga handlingar öfverlämnades därefter till vederbörande distriktsdirek-törer, som föredrogo dem inför departementet. Gången af en dylik laltigvårds-frågas behandling åskådliggöres bäst genom följande handlingar, som förvaras i Danvikens arkiv. Vid genomläsande af dessa papper märkes tydligt, huru den 1809 använda arbetsmetoden har banat vägen för nyare arbetssätt inom fattigvården.

Remissen till distriktsföreståndaren lydde: »Herr Direeleurcn i 5:te Districtet behagade rörande Hustru Catharina Engdahls tilstånd låta anställa vanlig undersökning och det därom uprätlade Document vid l:sta Departementets nästa sammanträde föredraga, så at underdånigt svar därefter må kunna meddelas. Stockholm den 27 februarii 1809.

Efter Befallning E. Trana.»

Hjälpsökanden hade till konungen låtit öfverlämna följande böneskrift: Allernådigste Konung! 1 anseende till de förfärligt tryckande och besvärliga tiderna, bönfaller allerunderdånigst, del Hans Kongl. M a i j: t lecktes benåda mig med något understöd lill mina trenne gåssebarns lifsuppehälle uti deras underårighet, ty de sucka som oftast med lårcfulla ögon efter bröd uti sin nöd. Min man, som är artillerist och tjenar Hans Kongl. Maij:t, kan icke göra oss derutinnan någon hjelp, emedan hans tregna tjenstgöring uti Kongl. Maijrls och Kronans tjenst afhindrar honom derifrån. Fördenskull bönfaller allerunderdånigst Hans Kongl. Maij:t lecktes räcka sin mägliga nådes hand och hjelpa desse trenne små oskyldiga varelser med något understöd till lifvets bärgning. Framhärdar med undersåtelig vördnad intill dödsstunden

Allernådigste Konungens allerunderdänigsta tjenarinna Catharina Engdahl Artilleristen Engdahls hustru,

N:o 44 vid Kongl. Svea Artilleric Regemente.»

1 Utdrag af protokollet hållit i Stockholms Allmänna Barnhus Dircction den 12 december 1807 jämte bilagor. I Danvikens arkiv.

’ Protokoll för första departementet den 3 juli 1809. I rådhusets arkiv.Undersökningsrapporten1 lydde:

N:o 1.

Frågor hwarefter Fattige Familler som bestå af Föräldrar och Barn eller enskildte Personer med Fosterbarn examineras.

N:o i 5:te Districtets 8:de Afdelning, Qwarteret Såpsjiidaren Iluset N:o 83 wid Träsktorget.

Personalier:

Mannen.

Hans namn och ålder?

2. Om han bor för sig sjelf eller hos andra?

3. Hwem som är hans huswärd?

4. Huru stor årlig hyra han betalar?

5. Om han är frisk eller sjuk? I senare fallet hwad honom fattas?

Artilleristen vid Kongl Sv. Artilleri Sven Eng-dahl 42 år, hemma; men beständigt tjenst-görande.

Hor ihop med andra.

Enkan Martincll.

8 R:dr Rmt årl. men Intressenten betalar hälften.

Frisk.

Hustrun.

6. Hennes namn och ålder? Catharina 45 år.

7. Om hon är frisk eller sjuk? I senare fallet hwad henne fattas?

Klagar sig bräcklig utan att uppge någon viss sjukdom.

Den öfriga Famillen

8. Huru många Söner de hafva i lif- 3:ne. wet?

9. De hemma warandes namn och ålder?

10. Om de gå i Schola och hwarest?

11. Om de äro friska eller sjuka? I

senare fallet hvad dem fattas?

12. Huru många Döttrar de hafwa i lifwet?

13. De hemma warandes namn och ålder?

14. Om de gå i Schola och hwarest?

15. Om de äro friska eller sjuka? I

senare fallet hvad dem fattas?

16. Om de annars hafwa någon hos sig at försörja?

17. Dess namn och ålder?

Sven, Lars Petter och Carl, den älsta 14 år. I.ars Petter 4 och Carl 2 år. som alla äro hemma.

Ingen af dem går i Skola.

Friska, utom den yngsta som stundom är opasslig.

Inga.

Nej.

1 Den text, som vid sidan af frågeformuläret anföres med mindre stilar, är i orginal-handlingen skrifven af fattigföreståndaren inom distriktet.Anmärkning.

Är det Barnhusbarn blifver sådant anmärkt.

18.0m den är frisk eller sjuk?

19. Om de önska at få något eller Önskar få den äldsta till Landet, några af barnen till landsorterne?

N äringsfång.

Mannen.

20. Hwilket handtwerk eller annat intet, han lärdt och hwad annat han

kan?

21. Hwarmed han sig svsselsätter? Är dagl. sysselsatt i Kongl. Mitfts och Kronans

tjepst.

22. Om han står i arbete hos någon och hwem?

23. Huru mycket han för sin person dageligen eller om weckan kan förljena?

24. Om denna förtjenst fortfar året igenom eller om den någon tid rtinskas eller upphör och huru länge?

25. Om han tiltror sig at skaffa sig sjelf och de sina eller någon af dem nödigt arbete eller om han önskar sådant af Fattigwården?

I senare fallet hwad slag?

Anmärkning.

Härwid bör uplysning lämnas om de arbeten som wid Arbcts-lnrättningarne kunna erhållas samt om arbetslönerna derföre.

Föreståndarne förses til den ändan med nödig upgift på alt detta.

Hustrun.

26. Hwad slags arbete hon kan? Spinna och sticka.

27. Om hon arbetar för någon annan och hwem?

28. Huru mycket hon dermed dage- 2 sk. Bco dagi. ligen eller om weckan kan förtjena?

29. Om denna förtjenst fortfar året Såsom hindrad med sina Barns skötsel är för-

, tjcnstcn ganska obeständig och owiss.

igenom eller om den någon tid minskas eller uphör och huru länge?

30. Om hon tiltror sig at skaffa sig Då hon har tillgång från Arbetshuset,åstundar

sjelf och de sina eller någon af dem nödigt arbete eller om hon

hon ej annat.önskar sådant af Fattigwården? i senare fallet hwad slag?

Sc Anmärkningen wid 25 Frägan.

31. Om Barnen kunna något förtjena?

32. Hwarmed? och huru mycket da-geligen eller om weckan?

33. I fall de hafwa andra al försörja, om äfwen dessa kunna något sjelfwa förtjena?

34. Hwarmed? och huru mycket da-geligen eller om weckan?

Den äldsta.

Med Tobaksarbete hos Fabr. Helin, der han förtjenar 4 sk. Rgs dagl.

Ingen.

Särskilte uplysningar.

35. Om Famillen eller någon deraf njuter understöd af Publike eller Private Stiftelser? Och i sådant fall af

hwilken eller hwilka Stiftelser? til hwad belopp samt wid hwilka tider det utfaller?

An märkning.

Om understöd crhälles frän flere Stiftelser sammanräknas icke beloppet utan specificeras för hwarje Stiftelse särskildt. Til-faller icke understödet hela famiilcn, an-märkes för hwilken eller hwilka hittil-hörandc det bestås.

36. Om något understöd njutes af Privata personer? Aflvwem? Hwari det består och wid hwilka tider det tilfaller?

Anmärkning.

Ar den fattiga förbjuden at nämna personen, bör derwid förblifwn.

37. Om några wilkor äro med dessa understöd förbundna och hwari de bestå?

38. Om de hafwa del i någon Död-eller Begrafnings-Cassa och i hwilken? Huru stort årligt lilskott därtil utgöres? Om de dertil äro något skyldiga och huru mycket? Och hwad Cassan wid inträffande dödsfall utbetalar?

39. Hwarigenom Famillen råkat i armod?

Lars Petter njuter, under N:o 9278, 4 R:dr Bco ärl. och Carl, under N:o 2453, liar hit-tils njutit 14 sk. Bco i veckan från stora Barnhuset; men vid uppnådd 2 års ålder är det förvandlat till 8 R:dr Bco om äret för den sednarc.

Njuter intet understöd af någon annan Inrättning.

Ingen hjelp vid timandc Dödsfall.

Har aldrig ägt någon förmögenhet.

t40. Huru mycket de sjelfwa förmena sig behöfwa för at hafwa nödtorftig utkomst?

41. På hwad sätt de förmena at häst kunna förhjelpas til hwad som brister?

42. Om Föräldrar och Barn hafwa nödige Säng och Sängkläder? I annat fall hwad de deraf sakna?

A n märk ning.

Med nödiga Sängkläder förstås en Madrass och en Hufwudkudde, stoppad i det minsta med hö eller halm, samt et ylle Sängtäcke.

43. Om de hafwa nödige Gångkläder och Husgeråd; I annat fall hwad de deraf sakna?

Anmärk ning.

Med nödiga Gångkläder förstås 2 Skjortor eller I.intyg samt sädanc utankläder hwar-med kroppen kan skylas och bewaras.

44. Om de hafwa nödig redskap til de arbeten hwarmed de sig sysselsätta? I annat fall hwad de däraf sakna?

Alla förestående frågor höra di på efterföljande önskas swar bästa samwete o

45. Om de anse de på Frågorne gifne swar sanna och riktiga och i annat fall hwad de hafwa anledning attro wara oriktigt förklarat?

46. Om efter utseende de examinerade Fattige äro beskedlige människor, som gärna söka at försörja sig, eller om anledning är förmoda at de äro begifne på laster och i den händelsen hwilka?

Anmärkning.

Under laster förstås jämväl tiggeri.

47. Om de efter omständigheterna hålla sig och barn renlige eller icke?

Sökanden öfverlemnar till Kgl Dlrcctioncns godtfinnande, hvad understöd hon för sin Familte gunstbenäget kan

bekomma.

l)et är synhart uselt.

Likaledes högst fattigt.

Mur spinråck sjelf,

Fattige sjelfwe beswara; men if Föreståndarne efter deras h öfwerlygelse.

Det synes ej någon anledning ntt tvifln på svarens rigtighet.

Enl. utseendet äro hådc man och hustru beskedlige och skall lefvn väl sinsemellan.

Se skäligen hyggliga ut; barnen äfven så.48. Om deras Boningsrum äro i för-swarligt stånd?

49. Om de til Famiilen hörande personer kunna förtjena mer än de sjelfwa uppgifwit? I sådant fall liuru mycket dageligen eller om weckan?

50. Om Famiilen befinnes så skick lig, renlig och ordentlig samt dess belägenhet sådan at någon annan fattig kunde hos dem inbetingas eller barn anförtros deras upsigt?

An m Srkni ng.

Emot en sådnn Familles upförande bör icke något wara at crhindra.

51. Om mannen är skicklig at bestrida Fatligfogdetjenst?

I brist pä uplysning får man vara nödsakad tro upgiften.

Nej.

Dcrtill ges ingen beqvämlighet.

En sådan bör äga fullkomliga kroppskrafter ocli därjämte kunna skrifwa.

52. Om någon af Famiilen är passande att nyttjas wid underwisningen i Arbets-Scholorne? eller har någon annan wiss färdighet i en eller annan handtering så at den kunde lära andre?

Anmärkning.

En sådnn Person bör utom färdighet i handteringen wara känd för et beskedligt och troget upförande.

53. Otn den af hwilken en fattig Fa-mille hyrer rum skulle wilja åtaga sig at föda samma famille? Och i den händelsen mot hwad wilkor?

54. Om annars några besynnerliga Ne-*-omständigheter Famiilen rörande

äro at anmärka?

I anseende dcrtill att Föräldrarne hädanefter njuta för ena sonen 4 R:dr Bco till dess han uppnådt G års ålder, och för den andra 8 R:dr Bco årl. till 12 års ålder frän Barnhus Cassan, tyckas de vara belåtne, om Ivgl. Directionen föreslår någon tjenlig cmploij för den äldsta sonen Sven, samt 2:ne Portioner soppa om Dagen för de 2:ne yngsta — För-äldrarncs både Boningsrum och öfriga Belägenhet är för öfrigt ganska uselt. Mannen kan dessutom för tjenstgöring skull ej bidraga till sin Familles understödjande.

Stockholm d. 8 Mars 1809. Hans G tillberg

Föreståndare.

Enligt anteckning å undersökningsrapporten, beslöt departementet tilldela sökanden »en portion soppa öfver vintern».Några andra liknande undersökningsrapporter finnas i Danvikens arkivsamlingar. De liafva för en fackman det vårdet, att anteckningarna å dessa handlingar sälla honom i tillfälle att döma, huru en del lattigvårdsfrågor då för tiden behandlades och afgjordes.

Utan säkra och fullständiga uppgifter tyckes icke understöd ha beviljats. Så föredrogs exempelvis 1808 en ansökan om understöd för ett fosterbarn, som en tjänsteflicka mot ersättning af 40 sk. i veckan lämnat elt gift folk med fyra egna barn. Betalning för fosterbarnet erlades under första halfåret, men därefter afhördes icke vidare modern. Föreslåndarne intyga å undersökningsrapporten: »Afskedade jernbäraren And. Malmberg finna \vi behöfwa understöd, men dess hustru är ung och rask och kan förtjena sig födan. Barnen behöfwa komma i skolan, och ammebarnet Christina Lindberg anse wi behöfwa komma på Barnhuset för bättre skötsel. Som detta folcket har 4 barn och detta ammebarn för barmhertighet skull, sä torde Directionen wara god och hjelpa detta på barnhuset. Joh: Er: Tharmouth. Carl Fred. Dahlslrörm. — Då frågan senare förekom i departementet, återremitterades handlingarna med påskrift: >1808 d ss/io föredragit i l:a Departementet och åter remitteras till Herrar Föreståndare at efterfråga hvart modern tagit vägen, hvilket sökanden utan tvifvel kan uppgifva». — Därefter lämnades departementet följande upplysning: »Ammebarnels moder, pigan Lindberg, tjenar hos Guldsmeden Fröberg, som hor wid wäsler Långgatan, och har warit på landet hela sommaren». — Ärendet förekom ånyo i departementet enligt följande anteckning: »1808 d. u/n Remitteras till Hr Kongl. Secreteraren Hellman at i afseende på denna ansökning laga de mått och steg omständigheterna kunna fordra». — I anledning häraf förklarar denne tjänsteman, som var anställd vid barnhuset: »Hustru Malmberg har obeskedligen förlegat, alt hon för flickan Christina Lindberg, född den 5 Maji 1806, njuter under n:o 6983 åtta Rdr. B:co årligt underhåll från Allm. Barnhuset. Ansökningen syftar således endast därhän att befria modern från deltagande i wården om sitt Barn. Utan Kongl. Directionens ytterligare förordnande, wågar jag därföre icke widlaga någon förändring med Barnet. Stockholm den 14 Nov. 1808. Anders Hellman*.

Förutom ofvan anförda faltigvårdsmål må ytterligare omnämnas några dylika hämtade ur andra protokoll1 i ändamål alt tydliggöra, hvilka olika ärenden kommo under departementets behandling.

»Föredrogs en til Kongl. Directionen inkommen och af Herr Lagmannen Peterson såsom nu warande Directeur i l:sta Districtet anmäld ansökning, at Skräddare Gesällen Isak Wennström i anseende dertil at han blifwit swagsint måtte på Danwiks Hospital warda intagen; och som enligt af wederbörande Föreståndare anstäld undersökning bemälde Skräddare Gesäll befunnits i den belägenhet at flera personer woro sysselsatte med at öfwer honom hålla wagt äfwensom at hos honom ingen tilgång fin-

Protokoll för första departementet 1808—1810. I rådhusets arkiv.nes til ersättning för den dess intagande på Danwiken åtföljande kostnad; altså beslöts, at han til Danwiks Hospital skulle aflemnas och der til fri skötsel och underhåll under sjukdomen emottagas».

»Derefter föredrogs åtskilliga undersöknings Documenter hörande til 3:dje Dislrictet, hwilka jemfördes med den ytterligare undersökning, som Hans Excellence Öfverståthållaren af förekomne anledningar funnit nödigt at låta anställa — hwarwid upplystes, at afskedade Fjerdingsmannen Nils Hedberg såsom icke hörande til Stadens Inwånare obehörigen blifwit bland dess fattige uptagen, hwarföre han ock til sin hemort skulle förhjelpas; äfwensom at Enkan Cath. Dahlberg, hwilken Ilera gånger för snatteri warit häcktad men likwäl blifwit tillagdt Sex R:dr B:co, icke wore i den belägenhet al hon dertil kunde anses berättigad; Kommande alltså dessa personer at ifrån Fattigwården utstrykas, och deras minnesböcker1 att återhållas:.

»Herr Öfwer Directeuren Rönbeck föredrog en af Politie Betjenterne F. E. Sjögren och S. Herbelin afgifwen Rapport, det en åldrig qwinsperson, hwilken träffats på gatan utan förmåga at sjelf gå eller ens upgifwa hwarken anhöriga eller boningsställe, blifwit å Castenhofs Häcktet i förwar lemnad samt at hon sedermera tillkänna gifwit sig wara Förre Styckjunkaren Edholms Enka Brita Christina Edholm, 70 år gammal, för närwarande såsom aldeles oredig och wansinnig befinner sig i största behof af behörig wård, och som hon dertil af Police Mästaren Herr Lagmannen Wannqvist blifwit anmäld, samt wederbörande Stads Physicus enligt dess bifogade Embetes Bewis intygat, at Edholm wore rubbad til sina sinnen och utan nödig tilsyn och skötsel; Beslöt Departementet at bemälte Enka får å Danwiks Hospital lilswidare intagas, i hwilket afseende Kongl. Police Kammaren skulle anmodas at om hennes uttagande från Castenhofs Häcktet och afförande til stället gifwa wederbörlig befallning».

»Til följe af Hans Excellences på förekommen anledning derom gifna befallning instälde sig nu så wäl Pigan

Christina Åberg, som Faltigfogden uti 12:le Dislrictet Höglind, tilkännagifvande: den förra uppå gjord fråga, at hon wore 46 år gammal, för närwarande huswill och af watusot, deraf hon (lera år warit beswärad, ej förmådde förwärfwa sig nödigt lifsuppe-hälle, ehuru hon af Södra Arbetshuset blifwit med arbete försedd: den senare, som intygade lorewarande qwinspersons swåra belägenhet, anmälte der-jemte at tilgång å husrum för henne kunde gifwas jemte några andra efter Herr Öfwer Directeurens föranstaltande i ofwannämda District förut inrymda Fattiga: Åberg och Höglind afträdde; hwarefter Hans Excellence och Departementet i betragtande af omförmäldta omständigheter och då Faltigmedicus Westman meddelt Åberg det betyg, at hon wore af sjukdom beswärad och i behof af hjelp, stadnade i det beslut, at bemälta Piga får å det af Höglind uppgifna ställe erhålla fritt husrum samt dessutom en portion Soppa dageligen, om werkställighet liwaraf Districts Directeuren Herr Ålderman Stangenberg åtog sig draga nödig försorg. För öfrigt erinrade Hans

1 Om dylika minnesböcker lemnas upplysning s. 129.Excellence med afseendc ii hwad nu förekommit och til förebyggande af möjeliga missbruk, at Fattig Läkarnes afgifna Bewis om Fattigas tilstånd ingalunda borde åt den Fattige sjelf öfwerlemnas utan genom Fattigfogden tilställas wederbörande Föreståndare eller Districts Directeiir».

Herr Öfwer Directeuren Rönbeck anmälte, at afskedade Artilleristen Johan Friman, som ifrån Danwiks Hospital blifwit flyttad til de i Malongska Huset å Söder åt Fattige uplåtna Boningsrum förklarat, det han wille be-gifwa sig härifrån til Upsala, om honom lemnades något understöd under resan; och fann Departementet godt al i berörda afseende bewilja Friman, som annars låge Fattigwården til last, ett reseunderstöd af 2 R:dr Banco, med wilkor at icke widare til Staden återkomma».

Föredrogs Enkan Engel Brita Flodbergs ansökning at del henne wid Fattigwårds Inrättningen tillagda understöd oafbrutit måtte få fortfara: men som til Departementets kännedom kommit, at sökanden icke jemt vistas här i Staden, ej eller är stadd i de omständigheter, som kunna werka berättigande til något understöd, så beslöt Departementet at afseendc härå icke kunde göras».

»Likaledes föredrogs en ingifwen ansökning om Barnhjelp för Mamsell Christina Elisabeth Nording, som ifrån Södertelje til Staden flyttat, och Resolverades at Departementet icke kunde härtil bifalla, ulan borde Bref afgå til öfwer Ståthållare Embetet med tilkännagifwande häraf, på del om Sökandens återförwisande til hemorten behörig anstalt må kunna fogas». -Vid ett följande sammanträde anmälde Herr Öfwer Comihissarien \ »all genom inkommen ytterligare undersökning om Demoiselle Nording blifwit utrönt, at hennes rätta hemwist wore här i Staden och hon i likhet med andra sökande wore qwalificerad til erhållande af understöd för silt späda barn, i följd hwaraf den vid föregående sammanträde“ beslutna skrifwelsen til Öfwer Ståthållare Embetet komnie at inhiberas, och tildelades henne det wanliga understödet af 8 R:dr B:co årligen».

»Föredrogs Mademoiselle M. E. Nystedls ingifne skriftliga ansökning om tilökning i dess innehafwande understöd, och Resolverades, at derest hon ej är belåten med hwad Fattigwårds Directionen pröfwat skäligt åt henne anslå, må hon å Försörjningshuset wardj) inlagen».

»Herr Öfwer Commissarien föredrog Inspeclorens wid Danwiken, i anledning af Kongl. Maj:ts aflåtna Nådiga Remiss, infordrade utlåtande öfwer Eva Catharina Berglunds och Lina Söderbergs underdåniga ansökning at blifwa bibehållne wid deras å Danwiks Hospital tilförene åtnjutne förmåner; och sedan Departementet til fullgörande af Kongl. Majds Nådiga Befallning, om desse personer infordrat nödiga uplysningar, har Departementet hwad den förstnämnda eller Eva Catharina Berglund angår inhämtat; al hon jemte åtskillige andre arbetsföre personer blifwit ulskrifwen från Danwiks Hospital och af Directionen förflyttad til dess Försörjningshus i

1 Öfverkommissarien Billberg, anställd vid fattigvårdens kammarkontor, tjänstgjorde enligt förordnande i stället för öfverdirektör Rönbeck.

5 Ärendet behandlades af departementet den 20 maj 180!) och upptogs till förnyad pröfning den 3 juni s. å.Catharina församling, hwarest de som intagas förses med nödigt lifsuppe-hälle och öfriga nödiga behofwer mot

det hwar och en efter sin förmåga förrättar de arbeten och göromål hon möjeligen kan åstadkomma: Och som denna Berglunds föregifna sjukdom endast består deruti at hennes högra arm är något kortare än den vänstra, hwilket Iikwäl icke förhindrar henne at förrätta alla vanliga fruntimmers göromål, har hon såsom den där sjelf kan förtjena sitt uppehälle utan at ligga Hospitalet til last blifwit derifrån til Försörjningshuset förflyttad, och del med så mycket mera skäl som hon i högsta måtto stursk och trätgirig, derigenom icke lemnat lugn och ro åt de öfriga inom Hospitalet wistande, så nödig til ordningens bibehållande därstädes, och dessutom blifwit satt i nödvändighet at med arbete sig i det närmaste kunna försörja, hwartil hon hittils warit föga hugad; hwadan Departementet ock anser nödigt det dess härutinnan med Berglund widlagna åtgärd kommer at fortfara; Och hwad åter Lina Söderberg beträffar, så har hon på samma gång som Berglund til Försörjningshuset från Hospitalet blifwit förflyttad: hon är til öfra kroppsdelen fullkomligen frisk och rask, men til den nedre något skadad i höfterne, som gör henne mindre skicklig at förrätta andra än sittsysslor; Men som hon isynnerhet hwad spånad och stickning angår, är ganska ferm och skicklig och kan i det närmaste födan sig därmed förtjena, så har af sådan anledning och på det Söderberg icke måtte wänjas wid lättja, hwatil hon skall wara fallen, ulan sjelf något bidraga til sitt lifs uppehälle til Försörjningshuset blifwit förflyttad, där Departementetet anser henne tils widare och så länge hon förmår arbeta, böra qwarblifwa, hwarefter och då hennes förmåga dertil uphör, Departementet will wara betänkt at hon til Danwiks Hospital må få återkomma».

»Föredrog tjenstförrättande Herr öfwer Directeuren flere af Kongl. Maj:t til Directionen remitterade ansökningar om understöd; men som de sökandes hemwist icke wore Departementet kändt eller med anledning af de underdåniga ansökuingsskrifterna kunde upspanas, ansåg Departementet någon åtgärd til deras förhjelpande til behöfligt understöd i närwarande omständigheter icke ware at tilgöra, hwilket hos Kongl. Directionen skulle anmälas».

»Uplästes Konungens Befallningshafwandes i Stockholms Län Memorial, hwari anmäles, at ett nyfödt Flickebarn blifwit utan wård qwarlämnat uti Cattuns Fabriques byggningen wid Jerwa grind nästlidne Midsommardag på morgonen, utan at oagtadt alla möjeliga anstalter någon uplysning kunnat erhållas hwarken om nämda barns moder eller hwilken detsamma där utlagt, och därjemte anhålles at, som det Fabriques folk där barnet, hwilket enligt bifogadt betyg blifvit döpt och kallat Johanna, är lämnadt, hwarken äger tilfälle eller skäligen kan förpligtas detsamma widare wårda och underhålla, därtil Herr Landshöfdingen äfven skall sakna medel, Kongl. Directionen altså wille bemälta Flickebarn å Barnhuset mottaga: Som Departementet biföll, men beslöt Iikwäl genom afgående skrifwelse anmoda bemälte Konungens Befallningshafwande föranstalta at en ordentelig och högst noggrann undersökning på stället ofördröjeligen warder hållen

(til utrönande om icke någon uplysning eller anledning skulle kunna meddelas rörande detta hittebarns antingen föräldrar eller dem som detsamma utlagt, och hwarom undersökningen borde hit insändas».

Bland nu omförmälda faltigvårdsärenden förekommer intet tiggerimål af skäl, att de handlingar, som kunde härom lämna upplysningar, icke återfunnits. Emellertid innehålla direktionens protokoll öfvertygande bevis, alt de strängaste straffbestämmelser icke afskräckte en del mer eller mindre behöfvande, isynnerhet löst folk, att besvära allmänheten med bettlande. Mot tiggeri fastställde faltigvårdsstadgan följande straff: »Den, som icke kan sig försörja, åligger at anmäla sit behof för Fattigwården i den ordning, som är föreskrifwen; men den som tigger, om han af Fattigvården njuter understöd eller icke, plikte med arbete å Correclionshuset efter omständigheterna». Såsom sådana framhållas: »den skyldiges ålder, upfostran, anledningen til tiggeriel, hans helsa och krafter, om han länge tiggt, om han föregifwit förständ skada, brukat oanständigt tal, eller på annat sätt förfördelat den, af hwilken han begärt allmosa, och så widare».

De flesta tiggare rannsakades och dömdes af polismyndigheten, helst som bland de tilltalade ganska många tillhörde landsorten och skulle förpassas till sina hemorter. Men de, som vid gripandet befunnos vara in-skrifna i fattigvården och åtnjuta dess understöd, förhördes och straffades af därtill utsedde ledamöter i l:sta departementet, »så framt bestraffningen ej går öfwer Fyra månaders arbete i Corrcctions-lniset». För dessa inskrifna fattiga gällde de straffbestämmelser, som den lill hvarje understödstagare utlämnade »minnesboken»1

innehöll under rubriken »Reglor hwarefter in-skrifne Fattige, det will säga sådane, som af Allmänna Fattigwården njuta understöd, hafwa att sig rätta».

Denna minnesbok skulle egentligen vara en kontrollbok öfver beviljade understöd, hvilka antecknades och kvitterades å särskildt upplinieradc blad. Reglerna innehöllo bl. a. följande bestämmelser: »Förbjudes strängeligen allt slags tiggeri, det will säga att igenom ord, skrifter eller åtbörder begära almosor, eller genom sång och musik, hwarlill behörigt tillstånd ej blifwit lemnadt, eller på annat sätt lillwinna sig gåfwor. Den dcrmed be-trädes, straffas med twångsarbete å Spinnhuset första gången från 1 till 2 månader, andra gången från 2 till 4 månader, och tredje gången från (5 månader till ett år. Utöfwar någon tiggeri oftare, arbete å Spinnhuset dubbelt så lång tid som sista gången. — Ingen driste sig att lägga hinder i wägen för den som är i begrepp alt fasttaga Tiggare, eller wara Tiggaren behjelplig att undankomma, eller dölja honom. Den inskrifne Fattige,

1 I Danvikens arkiv finnes ett exemplar af en dylik minnesbok med tryckt frågeformulär och vid sidan däraf några upplysningar skrifna för hand. Dessa upplysningar kursiveras här. — Minnesbok för N:o 2655. Ogifta Lotta Bergman med 1 Barn i li:de Districtets 7 Af-delning, Qvarteret Trappan. Huset N:o 20, 26, 30 wid Lilla Bastu gatan. — Bewiljadt understöd hwar 14:de dag: En portion mat dageligen. Därefter följa särskilda rubriker för anmärkningar och upplysningar samt slutligen ofvan nämnda regler.som häremot bryter, plikte med arbete å Spinnhuset intill 4 månader. För-närmelser med ord eller gerning wid dessa eller andra tillfallen, då antingen Directionens Ledamöter sjelfwe, eller Föreståndarne, eller dess betjening äro i Fattigwårdens ärenden stadde, straffas efter allmänna Lagen. — Andra förseelser, som strida emot den ordning de Fattige, hwilka njuta of-fenleligt understöd, böra iakttaga, såsom ohörsamhet mot dem som hafwa

npsigten, dryckenskap, osämja, motwillighet til arbete------------------och andra

offenteliga eller husliga oordningar eller odygder, straffas med arbete i Cor-reclions-huset efter omständigheterna, första gången intil 1 månad, och andra intil 2 månader. Gör den sålunda straffade sig tredje gången eller oftare skyldig, dömmes han såsom för förnyadt tiggeri. — Föräldrar, eller Fosterföräldrar, som befalt eller tillåtit, eller ock, när det stått i deras förmåga, icke hindrat sina Barn at tigga, straffas såsom om de sjelfwe hade tiggt. — Straffen kunna icke anwändas på andra, än dem, som hafwa fyllt Femton år. För Barn under sådan ålder nyttjas den correction, som wid Scholorne äger rum; men wid ofta förnyade och synnerliga fel, kunna äf-wen Barn under Femton år sättas til arbete i Corrections-huset».

Bland obemedlade var tiggarmanien så inrotad, att äfven de, som åtnjöto full försörjning å fattighusen, icke kunde afhållas för dylik Iagöfver-trädelse. Med anledning häraf beslöts1 att erinra fatlighusdirektionerna »om nödsvändighelen alt lämpa dessa Fattigas underhåll så att det någorlunda måtte swara emot hwar och ens nödtorftiga behof på det att Författningarna om straff måtte äfwen emot dessa kunna exeqveras».

Under tiden visade det sig huru liknöjd, för att icke säga afvog, polisbetjäningen var, då faltigfogdarne sökte att fasttaga ertappade bettlare. Detta föranledde direktionen all till öfverståthållareämbetet allåta en skrifvelse2 med tillkännagifvande: »alt som Kongl. Directionen oagtadt del sorg-fälligaste bemödande till de nödlidandes förseende med lifsuppehälle, nårings-utwägars beredande samt hämmande af lättja och sjelfswåld härwid funnit ändamålet i hwad Tiggeriets undanrödjande beträffar icke kunna fullkom-ligcn winnas, derest ej ett kraftigt biträde af Police Betjeningen Fattigfogdarna meddelas, och då jemlikt 10 art. uti Kongl. Maj:ts Fattigwårds Stadga det åligger den allmänna Policen att genom dess Betjening upbringa de Tiggare som dem förekomma, måste Kongl. Directionen begära att bemälte Betjening genom Öfwer Ståthållare Embetets benägna åtgärd på det alfwar-sammasle antydes icke allenast att ställa sig Högstberörde Kongl. Stadga till noga och ofelbar efterrättelse och iakttagande utan jemväl lemna Fatlig-fogdarne allt det bistånd och den handräckning som i detta afseende i en eller annan måtto kan äskas och blifwa nödigt».

Många år skulle förgå och mer effektiva åtgärder vidtagas, förr än i nämnvärd mån tiggeriet i hufvudstaden kunde hämmas. Enligt direktionens afgifna berättelse kvarhöllos den 1 april 1811 i Korrektionshuset 134 kvinnor, 2 karlar och 12 gossar, som alla beträdts med bettlande.

1 Protokoll för första departementet den 19 nov. 1808. I rådhusets arkiv.

’ Protokoll för första departementet den 8 april 1809. I råd husets arkiv.Resultatet af allmänna fattigvärdens förvaltning under kungl. direktionen.

Såsom redan är nämdt, skulle 1807 års fattigvårdsstadga tillämpas försöksvis under trenne år. I följd häraf anbefalldes 1810 direktionen att lill K. Maj:t afgifva berättelse angående fattigvårdens verksamhet under sagda tidrymd jämte förslag till ändringar i den förevarande stadgan, där erfarenheten visat dylika vara af behofvet påkallade. Direktionens skrifvelse1 lill K. Maj:t i ämnet är daterad den 3 maj 1811.

De positiva resultaten af lattigvårdsarbelet kunna sammanfattas, som följer. Under det första året, då endast kontant understöd utdelades, be-slego sig understöden i distrikten, efter familj räknadt, högst lill 2,170 och minst till 1,462 i månaden, men i anseende lill personer inom familjerna högst till 3,990 och minst till 2,700. Under andra och följande år, då för-sörjningssätlet förändrats, var antalet af understöd efter familj högst 1,952 och minst 1,264, samt i anseende till personer inom familjerna högst 3,695 och rtiinst 2,271. Härförutan utgjorde antalet understödda »Pauvres hon-teux» månatligen efter familj högst 129 och minst 97, samt efter personer inom familjerna högst 218 och minst 163.

I försörjningshusen vistades den 1 april 1811 sammanräknad! 552 personer, åtnjutande dels fullt underhåll, dels endast husrum. — Vid samma tid hade till vård emollagits inom eller utom Barnhuset tillsammans 1,503 fattiga barn, hvarigenom alla de af staden omhändertagna minderåriga upp-gingo lill 2,585. Af dessa vårdades å Barnhuset endast 1 gosse och 10 flickor öfver 14 år, 64 gossar och 21 llickor därunder samt 25 späda eller ambarn, — 1 Danviks hospital funnos 156 personer i fribröd och i faltigbröd, 81 å sinnesvårdsafdelningen och 62 å veneriska sjukafdelningen.

Att fattigvården, oaktadt de största ekonomiska bekymmer och svårigheter, ändock kunnat omhändertaga ett så betydande antal behöfvande, skall städse lända direktionen till heder. Men hvad som genom öfversty-relsens ihärdighet och allvar blifvit gjordt för fattigvårdens omdaning och utveckling till en för hufvudstaden enhetlig och gemensam förvaltning förtjänar att än mer prisas. Det är nämligen på den sålunda lagda grunden, som den moderna fattigvården i Stockholm hvilar.

De negativa resultaten af fattigvårdens treåriga verksamhet måste, efter allt att döma, tillskrifvas flera samverkande orsaker. En af dessa orsaker torde ha varit bristande förmåga att leda och öfvervaka den vid fattigvården anställde, i all synnerhet vid inrättningarna tjänstgörande personalen. Men det må äfven sägas, att, om också skötseln af de under fattigvården lydande anstalter gaf anledning lill berättigade anmärkningar, de kraftiga åtgärder, som direktionen vid olika tillfallen vidtog för att före-

‘ Afskrift af denna skrifvelse flnnes i Danvikens arkiv.bygga missbruk, borde ha mildrat de hätska omdömen, som återfinnas i revisorers berättelser, direktionsledamöters anföranden, öfverståthållares yttranden och skrifvelser från underlydande styrelser.

De mildaste af fattigvårdens bedömare äro revisorerna. Visserligen klandra de strängt skötseln af några inrättningar, men de framhålla åtminstone icke nämnda missbruk såsom orsaker till den i deras ögon misslyckade förvaltningen af fattigvården. De lämna härför helt andra skäl:1 »Hwad den egenteliga Fattigwården angår, så har troligen icke någon inrättning af en så allmänt gagnelig omfattning som denna genom tillfällige omständigheter rönt ett oblidare öde, äfwen derigenom att den haft den allmänna

opinionen mycket emot sig.----------------Hade deremot Allmänna Fattigvården

under loppet af dessa förflutne åren fått hugna sig af några så gynnande omständigheter, att all nöd hos den fattige kunnat förekommas och allt tiggeri, från den stund Inrättningen började, upphöra, så att en allmänt synbar wärkan deraf hade bibringat allmänheten den öfwertygelsen att denna Inrättning swarat emot sitt ändemål, så hade kan hända äfwen allmänna wälgörandet på ett kraftigare sätt än som nu skett, bidragit till dess bestånd, utan att den ofullkomlighet, som vanligen åtföljer alla nya företag af en widsträcktare omfattning, skulle hafwa rubbat och förswagat fortgången af denna». Det må vara den tidens revisorer förbehållet att invagga sig i

den illusionen alt den legala fattigvården är i stånd alt förebygga »all nöd» och »allt tiggeri». Ett sådant oförstånd är minst sagdt förvånansvärd! hos män, som hade att bedöma en ny, knappt fullbordad organisation.

Prägladt af synbar illvilja är det omdöme,8 som en af ledamöterna i direktionen uttalade vid tillfälle, då fråga var alt till K. Maj:t allåla den anbefallda skrifveisen med redogörelse för fattigvårdens tillstånd. Han yttrade:

> Jag, som nära deltagit i öfwerläggningarne, rörande förslaget så till den nuwarande Fättigwård, som till den om sättet af dess förwaltning underdånigst tillstyrkte plan, och sedan Konungen, genom Stadgan om Fattigwården, behagat det ena och det andra bifalla, derefter, såsom insatt Ledamot uti den i enlighet dermed organiserade Direction, sökt uppmärksamt följa werkställigheten af de gifna föreskrifter, har med förtrytelse och äfwen krossad egenkärlek, erfarit, att den alltid ledt och alltid skall leda till allt, utom ändamålen deraf: En påräknad besparing och säker controll, begge nödwändiga willkor, för en klok, widsträckt och sammanhängande Fattig-wård». Anvisningar för uppnående af detta mål fylla många blad af de tryckta handlingarna och gå därpå ut, att fattigförsörjningen borde inskränkas till försörjninghuseu, särskilda styrelser utses för inrättningarna, sjukskötseln öfverlämnas till collegium medicum och undervisningen till vene-

1 Allmänna Fattigwårdens Revisorers Berättelse om detta Werks räkenskaper och förwaltning ären 1808 och 1800, dat. den 31 december 1810. I k. biblioteket.

* Betänkande angående Förändring uti Stockholms Stads Fattigwård; författadt och till Kongl. Directionen ingifwit af Herr Borgmästaren P. E. Hallquist, med Erinringar dcr-wid i de delar, som röra Herrar Commitcrades öfwer Fattigwärds-ärendena dermed bafde befattning, af S. Rönbeck. Sthlm 1811. — Borgmästar Hallquist utträdde kort därefter ur direktionen för allmänna fattigvården.randum consistorium, hvarefter alla departement hos fatligvårdsdirektionen skulle försvinna och själfva direktionens omsorg beslå i att utanordna medel till de olika anstalterna samt pröfva inkomna förslag från underlydande.

Men förslagsgifvaren kan icke förmå sig att säga allt detta utan att utdela skarpa hugg åt alla håll. »Jag, lika så sorglös att wärfwa anhängare som obenägen att bekriga motståndare, ärnar öfwer denna fråga säga mina egna tankar, så enkla och klara, som sjelfwa ämnet dem framkallar». Efter alt ha klandrat skötseln af fattigvårdsinrättningarna betonar han de egenskaper som han förutsätter hos män, som skola vårda sig om dessa: »Såsom egenskaper alldeles oundgänglige för hwar och en af dem fordrar jag: att de äro allmänt kände för heder och rättsinnighet, för nit och beredvillighet, alt ifra och arbeta för det gagneliga; att de fördomsfrie älska och söka endast ordning och det rätta; att de kunnige i räkenskaper förstå att dem rigligl pröfwa, behandla och äfven rätta; och alt de ändlligen ledde af wälgörenhet, i alla afseenden skydda och befordra den lidande mensklighetens rätt såsom sin egen». Hufvudföremålel för dessa angrepp var den algångne öfverdirek-tören1. Angriparen förklarar, att »den sanna och verkliga orsaken till Rön-becks tidigt sökta så ledighet samt afsked från Öfwer Direktörs tjensten vore gäckade bemödande, förbundet med den naturliga föreställning, som wis-serligep hos honom ägde och borde äga rum, att Fattigwårdens felaktiga uppställning äfwen af andra kändt, snart kunde och skulle omstörtas, och i raset han sjelf möjligen träffas». Det slutliga yrkandet om afskaffande af öfverdirektörsbefattning lyder: »Den i öfwer Direktörens hand lagde, men förfelade, tillsyn öfwer lorwaltningen, så af Fattigwårdens hufwudwerk, som af de densamma underlydande försörjningshus, må förflyttas på personer, som till läge och hemwist äga lätthet att den ulöfwa, och i öfrigt ledas af nit och rättskaffenhet, och således utan beräkning af vedergällning».

Mot dessa anmärkningar och anklagelser afgafs någon vecka senare en amper kritik, författad af den angripne tjänstemannen. Icke heller här saknas personliga anfall. »Den som icke ledes af någon förutfattad owilja mot Inrättningen, eller af andra sig sjelf förbehållna skäl dermed är missnöjd, skall icke behöfwa söka länge för att finna den sanningen, att otillräckliga penningetillgångar lagt oöfwerwinnliga hinder i wägen för Directionen att i hela sin widd werkställa den Stadga, som Kongl. Maj:t under den 12 Augusti 1807 i nåder utfärdat». Försvarsskriften framhåller därefter de skäl, som närmast förorsakat fattigvårdens obestånd.

Beräkningarna voro uppgjorda under normala förhållanden 1806, men då kunde icke förutses händelser, som skulle inträffa 1808 och 1809. »Det war kriget, som uppjagade waruprisen till den orimliga höjd, att de blefwo

kännbara till och med för den förmögne», hvaraf följde, att ett allt större antal nödställda föll fattigvården till last eller måste ligga; »det war kriget, som tillstängde, åtminstone i så betydlig måtto förswårade communikationen

1 Denne man, som, då han inträdde i 1805 års fattigvårdskommitté, var assessor i kammarrätten, lär ha varit en bland kommittcrades mest dugliga och arbetsamma ledamöter. Vid den allmänna fattigvårdens upprättande erhöll han k. fullmakt såsom öfvcrdirektör, men anhöll 1809 om tjänstledighet ocli 1810 om afsked från denna befattning.med Utländningen, att liera Fabrikers fall derigenom bereddes, och således i ett ögonblick gjorde slut på en mängd arbetares wanliga näringsutwäg», hvarigenom ytterligare många bragtes till nöd och elände; »del war kriget, som beredde en förlust wid Allmänna Barnhuset af icke mindre än 300 tunnor spannmål, som Inrättningen erhöll från Finland årligen, innan Landet af Ryssarne inkräktades, och sannolikt war det också en werkan af kriget att den subskriberade summan ej till fullt belopp utgick». I skriften medgifves, alt de beräknade besparingarna vid Barnhuset, Hospitalet och Korrektionshuset icke erhållits, »men det är alldeles falskt att orsaken dertill ligger i Hrr Kommilterades Plan, hwilket Hr Borgmästaren jemväl utan twifwel funnit, om Hr Borgmästaren gifwit sig tid att på behörigt sätt undersöka saken, som ock warit dess ofelbara skyldighet, innan Hr Borgmästaren fattade pennan i den icke twetydiga afsigt att smäda. Hr Borgmästaren måtte wäl kunna begripa, att när Fattigwårdens inkomster blifvit minskade och dess utgifter ökade, den grund då är rubbad, på hwilken Hrr Kommitterade byggt hoppet om besparingarne, och äro de således oskyldige, om utgången icke swarat mot deras både önskan och förmodan. Begge delarne hafwa inträffat, och kan Hr Borgmästaren öfwertyga någon enda menniska derom, aLt Hrr Kommitterade bort weta 1806, hwad som skulle hända 1808, så medgifwer jag att Hr Borgmästaren kan komma ifrån sina oförsynta Anmärkningar, men under intet annat willkor låter det sig göra». Klandret mot den tillämpade faltigvårdssladgan afvisas, afskaffandet af öfverdirektörsbelattningen beslrides och förslaget till en ny ordning afböjes på samma bitande sätt. Slutligen säges: »Det, som rör min person enskilt, går jag med stillatigande förbi, emedan det qwittar mig i det närmaste lika, om jag at Hr Borgmästaren tadlas eller berömmes. Men så kan wäl hända, att innan den lek oss emellan, som Hr Borgmästaren sjelf begynt, slutas, Hr Borgmästaren får rigtigt och fullständigt swar på frågan om orsakerna lill min först sökta tjänstledighet och sedan afsked från Fattigwården, den Hr Borgmästaren förstått att på ett för sitt ämne brukbart sätt utweckla».

En under åren 1810—1812 tjänslförrättande öfverståthållare,1 har i sina lefnadsminnen lämnat dystra skildringar öfver stadens fattigvård. Skildringarna hafva väckt desto större uppmärksamhet, som de nedskrifvits af en så högt uppsatt ämbetsman. Det är äfven af delta skäl, som de här omnämnas.

Den lättrörde memoarskrifvaren, som i sin ålderdom sammanställde dessa lefnadsminnen, kan ha råkat, såsom det händt mången annan, atl i sin föreställning se de händelser, som han skildrat, i annan dager, än de i verkligheten framträdt. Endast på så sätt är det möjligt förklara den hårda dom, han uttalat öfver den tidens hela fattigvårdsförvaltning. Tyvärr insåg han icke, alt denna dom träffade honom hårdast själf, ty, om allehanda missgärningar och brott begingos under hans ögon, om han kände »de nedrige, som ville ännu rikta sig på bekostnad af uslingarnas sista lifskrafter», hade hans oafvisliga plikt varit — och därtill räckte hans myndighet -— att ögonblick-

1 Excellensen GrefveA. F. Skjfildebrands Memoarer utgifna af Henrik Schuck, Sthlm 1904, D. 4, s. 133 f.ligen skilja dem från tjänsten i stället för att han, såsom han själf skrifvit, nu »ifrade, hotade och skrämde vederbörande».

Framförallt gör memoarskrifvarens framställning om förhållandena inom de under fattigvården lydande inrättningarna ett pinsamt intryck. De ulgifna revisionsberättelserna hade sannerligen icke sparat på anmärkningar mot deras skötsel. Men sådana hårresande skildringar öfver elände och nöd, som i föreliggande memoarer, stå där icke att läsa.— Öfverståthållaren besökte försörjningshusen »och fann allt vanvårdadt, dörrar och fönster sönder, eldstäder knapt brukbara, och de falliga! Hunger, sjukdom, knapt trasor att skyla kropparna». Han besåg förrådsrummen »och fann stora hopar nyss inköpt, rutten potatis, rullen strömming m. m. s., allt uppfördt i räkningarna för det pris, som fullkomligt god vara i del högsta borde kosta». Han befallde

undersökningar, »men den ene skylde på den andre, och inga vissa personer borde efter stadgarna svara för inköpen; allt var med llit så intrassladt, alt ingen viss kunde tilltalas». — Sä besökte han Barnhuset. »Hvilken fasal Bleka, utinagrade ammor hade merendels två usla, kvidande barn att gilva di, hvilka fåfängt sökte födan i deras förtorkade bröst. Dock funnos några få undantag af ammor, som nyss voro dit-komna. Jag frågade efter, huru mycket och hvad de fingo lill födan om dagen, sedan såg jag på föreskriften om hvad de borde få, och fann skillnaden. Jag befalde i deras närvaro föreståndaren att gifva dem fullt ut,

hvad de borde hafva.-----------------Under en upptänd vrede öfver egennyllans

omänsklighet hade jag dock svårt att återhålla tårar, och ehuru många år äro sedan förflutna, händer ännu, då jag tänker på mina besök på Barnhuset, alt jag tror mig höra det hjärtkrossande sorlet af en mängd svältandes, döendes, oskyldigas kvidan. O, hvad oerhörda grymheter begås i

mörkret under läckelset af välgörenhetsanstalter! Jag såg sedan

på de äldre barnen och fann dem utinagrade, med armar och ben som trästickor, med stora bukar och blåbleka, plussiga anleten. Jag underrättade mig om deras föda — mest potatis. Jag besåg förrådsrummen — rutten potatis. Det var en rik källa lill inkomst. Rutten potatis ficks så godt som för intet, och, som sagdt är, uppfördes den i räkningarna som god». — Slutligen besökte han Spinnhuset och Dan viks hospital. »Dante skulle svagt beskrifva dessa ställen. Kommersekollegium hade under sin förvalt-ningslid låtit läkarna bestämma kvantiteten af mat, som nödvändigt fordrades att uppehålla en fullväxt människas lif, och de hade ej tagit runde-ligen till. Men sedan spinnhuset kom under faltigvårdsdirektionen, hade andra läkare för att ställa sig in hos styrelsen och genom besparing vid spinnhuset m. m. skaffa medel till de öfriga obarmhertighetsverken, förklarat, att en tredjedel mindre mat vore nog. Vid Danviken hade samma kvantitet förr varit utsatt och på samma sätt sedan minskad. Jag spar läsaren beskrifningen om de af lidande furialiska skepnader, jag såg på bägge dessa ställen. Vid direktionens nästa sammankomst framslälde jag detta

elände och yrkade, att den indragna tredjedelen måtte återställas.-----------------

Det blef votering, och pluraliteten blef emot mig.----------------Nästa samman-

komst öppnade jag med följande ord; »Jag bör tillkännagifva, att allmän-heten ropar ve öfver direktionen, och jag förenar mig med allmänheten. — — — Jag har befalt, att den indragna tredjedelen af maten skall åter-gifvas. Om direktionen ogillar detta, begär jag ett formligt protokollsutdrag, innehållande beslutet. Då betalar jag tillökningen för de förflutna dagarna, låter trycka handlingarna i ämnet, äfven hvad jag nu sagt, och inbjuder allmänheten att på stället bese eländet». En hemsk tystnad följde på detta. Många vreda blickar fästes på mig, jag besvarade dem och sade med hög röst: »Jag begär svar, ja eller nej; skall tredjedelen återställas eller ej?» Efter något mummel blef svaret: »ja».

En ännu mer dramatiserad skildring lämnar den tjänstgörande öfverståthållaren öfver en upptäckt, hvilken, enligt hans utsago, »öfverträfTar det mesta, som af människor varit hördt». Ett ansedt handelshus i Stockholm hade levererat till Barnhuset och Korrektionshuset ett parti linnetyg, som efter anmälan1 af inspektören vid den senare inrättningen var »af en ganska dålig beskaffenhet, bestående af mindre än 3:ne qvarters bredd i stympade stycken, förut ofelbart nyttjat til någon omslagsduk, halfslitit, til en del skarfvat och sönderrifvit samt genom åtkomst af något tärande ämne skört, fläckigt och således til linntyg aldeles otjenligt; hvarföre ock en så beskaffad väf, utan at begå ett fel, af mig för god ej kunnat antagas, såsom för behofvet otjenligt, hvilket min plikt mig ålägger härmedelst ödmiukast anmäla». Upptäckten föranledde undersökning och vittnesförhör den 12, 14 och 15 november inför öfverståthållareämbetet i polisärenden.8 I protokollet för den 12 omförmäles: Sedan tillförordnade Öfverståthållaren, Gene-nalmajoren, Commendeuren af K. Maj:ts Svärds Orden m. m. vid besök i Barnhuset och Korxektionshuset funnit, »at til Lakan och Linntyg på dessa ställen blifwit emottagna leverancer af Lärft, hwaraf Wäfwen befunnits til det mästa gammal och utsliten samt äfwen fläckig och illa luktande synnerligen af Terpentin; Så och då detta sammanlagdt med den omständigheten at de flesta af Styckena hwilka alla bestått af smärre Stufwar warit både fållade och skarfwade, icke allenast tydeligen wisade, att denna wäf

förut nyttjats til andra behof, utan äfven gåfwe skälig anledning til den misstanke, at densamma möjeiigen wid något Sjukhus warit begagnad, hade af sådan anledning Högbemälte Herr Öfwerslåthållaren förordnat at wid anställande af undersökning uplysning borde sökas: l:o Hwem som gjort Le-werancen; 2:o Hwarifi-ån Leweranteuren erhållit wäfwen eller hwartil densamma förut kunnat wara nyttjad, och 3:o Om och huruwida densamma af wederbörande Ämbels- och Tjänstemän wid Fattigwården blifwit besig-tigad, godkänd samt antagen». Vid målets föredragning voro närvai-ande: öfverdirektören, ombudsmannen vid fattigvården, inspektörerna vid Barnhuset och Kox-rektionshuset, kassören vid Barnhuset jämte därtill förordnad allmän åklagare. Det är motbjudande att berätta, huru under skildringen

1 Ödmjukast Memorial afgifvct till k. direktionen öfver allmänna faltigvärden den 8 nov.

1811. I Danvikens arkiv.

* Undersökningsprotokoll inför Öfverståthållare Embetet i Police-ärendcr rörande leverans af väfnader till Barnhuset och Korrektionshuset deu 12 November och följande dagar är 1811. I Danvikens arkiv.af denna händelse memoarskrifvaren utslungar de mest ärekränkande beskyllningar. Ingen, som i målet indragits, går fri från misstankar. Åklagaren »förde saken lamt» — »och själfva domstolen tycktes medvårka alt dra ut på tiden med alla upplysningar». Väfven återtogs emellertid af det kända handelshuset, och handlingarna i målet öfverlämnades den 30 november till direktionen öfver allmänna fattigvården, hvilken icke fann sig föranlåten att vidtaga ytterligare åtgärd.

Det är på tiden att tillsluta portarna till detta Inferno. För den, som slår utanför detsamma och söker utforska, hvad de officiella handlingarna vidare förmäla härom, linnes ingen möjlighet att närmare utreda frågan, enär protokollen för direktionens sammanträden åren 1809 och 1810 förkommit, och protokollen för första departementet, som i denna sak hort ha haft något alt förtälja, icke nämna ett ord om »all den uselhet», som här blottats. Först då de felande handlingarna återfunnits, blir man kanske i tillfälle att bedöma, i hvad mån memoarskrifvarens varma hjärta och lifliga fantasi förledt honom alt se allt i svart.

Något slöd af sina underlydande styrelser hade direktionen icke heller att påräkna, hvilket bäst framgår af en pepprad skrifvelse,1 som den eljest föga lifaktiga direktionen för Södra arbetshuset aflät till K. Maj:t med anledning af den då ifrågasatta omorganisationen af fattigvården. Skrifvelsen af-såg att hos K. Maj-.t utverka, att Arbetshuset, »som öfver 3:ne år lydt under Kongl. Direclionens öfver Allmänna Fattigvårdens Öfverstyrelsc, måtte efter detta förklaras såsom alldeles oberoende af denna Direction samt återställas i samma skick den tillförene varit». Klämmen i skrifvelsen har följande lydelse: »Allernådigste Konung! Värdigas med nådigt välbehag anse och gilla desse Directionens anföranden såsom antagelige skäl för dess underdånige ansökan. — Den varmaste känsla, det renaste nit för en Inrättnings framtida bestånd, hvilken under flere omväxlande årsskiften innom samhället så lyckligen medvärkat till befrämjande af allmän nytta, hafva, jemte en ovillkorlig pligt, ingifvit Directionen mod, att för densamme anropa E. K. M. om räddning och kraftigt försvar.

Directionen har varit och är ännu fast i den öfvertygelsen, atl Friv. Arbetshuset aldrig kan, såsom beroende af Kongl. Fattigvården, göra det gagn, eller af sig sjelf fortfara vid sin säkra vidmagthållelse, så länge det icke ledes efter tillförene antagne, väl pröfvade och fullkomligt godkände grundsatser. — För att rätteligen styra och förvalta en Inrättning af denna art, fordras en särskilt grundelig insigt, eller egit Studium, förenat med längre tids ärfarenhet; och då dessa egenskaper liksom qväfvas i utöfningen genom en öfverstyrelses oftast utan tillräcklig kännedom fastställde beslut, samt därefter utfärdade ordres och befallningar; så blir icke annat möjeligt, än att den rätta och säkra rigtningen för att bibehålla jämnvigt i rö-relsernes gång och utslag, nödvändigt måtte förfelas».

Det behöfver knappt sägas, huru inenligt allt delta högljudda klander inverkade på fattigvårdens anseende hos allmänheten. Följden blef också

1 Directionens öfver Södra frivilliga Arbetshuset underdåniga skrifvelse till K. Maj-.t

1812. Koncept utan annan datum. I fattigvärdsnämndens arkiv.den, atl man visade sig allt mer obenägen att med penningebidrag understödja densamma.

E11 af de förnämsta orsaker till fattigvårdens upplösning var just brist på medel. Kommitterade hade vid uppgörande af sitt förslag till utgiflsstat beräknat frivilliga gåfvor till 20,000 r:dr årligen. »Stockholms Inwånare hafwa wid liera tillfällen ådagalagt sin böjelse för nyttiga företag. De eftergifwa icke andra Städers i frikostighet. Utan att misskänna dem alltför mycket, kan således icke twiflas om deras bereddwillighet att bidraga till den fattigas nödtorftliga bergning». Kommitterade missräknade sig. Efter en treårig förvaltning hade fattigvården insamlat ett belopp af endast 29,658 r:dr. Däremot hade till följd af ogynnsamma förhållanden, som icke kunnat förutses, de fattigas antal allt mer ökats. Då fattigvården sålunda saknade möjlighet att afhjälpa eländet, kom den i misskredit till och med hos de fattiga. För att bestrida oundgängliga utgifter nödgades direktionen slutligen anlita skuldsättning. Särskilda kommitterade tillsattes för att söka rädda förvaltningen ur dess förlägenhet, men allt var förgäfves. Genom k. bref den 9 okt. 1812 blef Stockholms stad förklarad skyldig ersätta den af fattigvården iråkade skulden, hvilken enligt bokslut den 1 maj 1816 uppgick till närmare 94,000 r:dr banco.

5.

Decentralisering af fattigvården. — Provisorisk faltigvårdsförordning. — Fattigvården församlingsvis.

Det var gifvet, alt, när 1807 års stadga blifvit rifven i stycken, skulle därmed lösas de band, som sammanslutit fattigvården till en enhetlig och gemensam förvaltning. Tillfället var gynnsamt för församlingarna att återförvärfva rätten att utan främmande inblandning sörja för sina fattigas behof och för direktionerna att efter eget skön handhafva förvaltningen af sina inrättningar. För att vinna detta mål visade sig stadens invånare icke obenägna att göra uppoffringar. De öfvertogo förpliktelsen att omhändertaga de i allmänna fattigvårdens försörjningshus intagna fattiga, hvilka den 1 jan. 1812 uppgingo till 568 personer, 195 manliga och 373 kvinnliga från 1 till 93 års ålder. Dessa olyckligas härbergerande skulle dock förorsaka församlingarna mycket bekymmer. De llesta fattigvårdsdirektioner läto tillbygga sina fattighus med s. k. försörjningshus; men där denna utväg icke var möjlig, måste vederbörande inköpa för ändamålet lämpliga fastigheter, hvilket blef fallet inom Maria och Katarina samt Hedvig Eleonora församlingar. Än mer, stadens invånare åtogo sig utom »fattighusafgiften» en ny skattebörda, benämnd »fattigförsörjningsafgift», och ikläddе sig betalningsskyldighet för den skuld, som allmänna fattigvården åsamkat sig. I dessa syften utarbe-tades och diskuterades en mängd förslag, som här icke alldeles kunna förbigås.

Den brydsamma belägenhet, i hvilken fattigvården råkat, hade förmått 1810 års revisorer att framhålla nödvändigheten att på annat sätt än genom frivilliga bidrag anskaffa medel till de fattigas vård och understöd. »I följd häraf och för att kunna upprätthålla och stadga Allmänna Fattigwårds-In-rättningen, anse Revisoreme nödigt att samtliga Hufvudstadens Innewånare i mån af deras förmögenhet och inkomst åtaga sig en Sviss och bestämd afgift under namn af »Fattigförsörjningsalgift», hwilken bör grundas på den bewillning, som till Kongl. Maj:t och Kronan erlägges, och i wisst förhållande däraf beräknas, hwarifrån likwäl borde wara undantagne: l:o Åm-bets- och Tjenstemän samt Betjenle wid alla publika wärk och inrättningar, som äga under 200 R:dr i contant lön, så framt de ej för särskild inkomst och förmögenhet äro taxerade, i hwilket fall nämnde afgift skulle beräknas endast i proportion af den bewillning som därföre erlägges; 2:o All enskild Betjening och Tjenstefolk utan afseende på det, hwartill de för sina tjen-ster äro taxerade; men då de äga särskild förmögenhet eller inkomst borde, likasom förut är sagdt, därföre betalas i proportion af bewillningen; 3:o Alla Stadens öfrige inwånare som finnas taxerade endast till 4 å 5 R:dr. och därunder». Sedan direktionen erhåliit magistratens förteckningar å alla dem, som skulle erlägga fattigförsörjningsafgift, och uppgjort kalkyl öfver fattigvårdens behof, borde dessa handlingar genom vederbörande pastorer delgifvas församlingarna, som ägde att själfva bestämma beloppet af afgiften. »Som en följd däraf anse revisoreme äfwen nödigt, alt samlelige i Stockholm warande faltighusinrätlningar måga med Allmänna Fattigwården sättas i en närmare förbindelse, och alla särskilde till fattighusen bestämde afgifter därmed upphöra, på det att ej någon härmed på dubbelt sätt må betungas».

I samma berättelse antyda revisorerna, att det kanske vore lämpligare, om Danviks hospital och Allmänna barnhuset finge åler lyda under egen styrelse »ulan att likwäl alldeles skiljas från gemenskapen med den Allmänna Fattigwårds-Direclionen såsom öfwerslyrande och redofordrande», samt att möjligen »en mindre talrik

sammansättning af Allmänna Fattig-wårds-Styrelsen skulle bättre uppfylla ändamålet».

Sedan revisorerna sålunda gifvit uppslag till ganska genomgripande förändringar, framlade tjänslförrättande öfverståthållaren ett af honom utarbetad! förslag till organisation af fattigvården1. Redogörelsen för behandling af detta förslag inom direktionen inleder han i sina lefnadsminnen med följande ord: »Med fattigvården var nu så långt kommet, att alla, som ej hade sin fördel af dess bibehållande på samma fot, voro öfver-tygade, att hela inrättningen borde helt och hållet omskapas. Flere af direktionens ledamöter uppsatte förslag till förändringen. Bland dem voro några, som under andra namn ville bibehålla samma tillfällen som förut för egennyltan». Han föreslår: »Directionen, bestående af 24 ledamöter, borde upphöra och allt ställas på en militärisk fot under öfverståthållaren, som

1 Utkast till Allmänna Fattigwårdens organisation, afgifvct den 29 mars 1811. Protokoll för allmänna fattigvården under 1811—1829. Ett band. I rådhusets arkiv.skulle äga att antaga, afskeda och efter vissa föreskrifter extrajudicieit bestraffa alla tjänstemän, som begingo försummelser, undansnillningar eller oredlighet af hvad namn som hälst, dem förbehållet alt sedan klaga å högre ort». Slutligen säger han: »Directionen, som naturligtvis var mycket missnöjd med detta förslag, men som ej kunde hindra, att det åtföljde betänkandet, hälst det genom mig skulle inlämnas till Konungen, delade sig emellan tvänne andra förslag, hvilka som dess meningar skulle införas i självfva betänkandet. Mitt blef gilladt af Konungen».

I verkligheten förhåller det sig så, att de öfvergångsstadganden angående fattigvården, hvilka K. Maj:t utfärdade den 3 juli 1811, i hufvudsak-liga delar öfverensstämma med direktionens förslag. Det k. brefvet1 före-skref i korthet följande: Den i 1807 års stadga fastställda förbindelse mellan fattigvården och Allmänna barnhuset, Danviks hospital samt Korrektionshuset skulle fortfara, dock så alt fonderna för de olika inrättningarna icke finge förblandas eller från sina ändamål afvändas, samt att årlig redovisning för förvaltningen skulle granskas af kammarrätten. — Stadens fattighus och enskilda barmhärtighetsverk borde förblifva under sina särskilda styrelser. Dessa skulle till fattigvården aflämna alfabetiska förteckningar öfver underhållstagarne, men sina räkenskaper till revisorer, valda enligt de för inrättningarna tillförene utfärdade reglementen. — Södra arbetshuset bibehölls i närmaste förbindelse med fattigvården, så att dess och den egentliga fattigvårdskassans räkenskaper upptogos i ett gemensamt bokslut, hvilket årligen borde revideras af därtill af stadens samtliga församlingar utsedda revisorer. — Fattigvårdsdireldionen skulle bestå af 9 ledamöter, nämligen: öfverstålhållaren, hvilken i kraft af sitt ämbete alltid borde vara fattigvårdens chef och högste styresman samt direktionens ordförande, underståthållaren, som i öfverståthållarens frånvaro skulle vara ordförande och, så ofta hans göromål tilläto, borde bevista sammankomsterna, polismästaren, generaldirektören öfver fattigvården, en ledamot af collegium medicum, en ledamot af stadens konsistorium och tre ledamöter, valda ibland och af distriktsdirektörerna. — En tjänsteman skulle tillförordnas, hvilken med namn af generaldirektör öfver Stockholms fattigvård och därmed förknippade inrättningar blefve öfverståthållarens närmaste biträde, och hvars skyldigheter hufvudsakligen borde bestå i en oafbruten tillsyn öfver fattigförsörjningen i alla dess grenar med alla därtill hörande verk och inrättningar. — Distriktsdirektörerna skulle förblifva fjorton, med rättighet att antaga föreståndare såsom biträde, och skulle dessa direktörer liksom ditintills väljas af församlingarna. — Stadens invånare skulle genom deputerade af hvarje församling uppgöra och besluta en allmän taxation till fyllande af fattigvårdens behof och därjämte sättet att rättvisligen fördela densamma. — Sedan stadens deputerade blifvit hörda öfver dessa bestämmelser, skulle öfverstålhållaren inkomma med berättelse härom till K. Maj:t, som därefter ville föreskrifva närmare stadganden för fattigförsörjningen i

1 K. bref den 3 Julii 1811. Bland handlingar i Kongl. bref och stadgar om Stockholms fattigvård. Ett band. I rådhusets arkiv.hufvudstaden äfvensom fastställa den tid, då fatligvårdsdirektionen borde med befattningen upphöra och den nya direktionen träda i verksamhet.

På grund af K. Maj:ts beslut sammanträdde församlingarnas deputerade i rådhuset den 29 juli 1811. Under denna och följande öfverläggnin-gar uttalades allmänt den åsikten, att försörjnings väsendet borde omorganiseras och att härför skulle uttaxeras en viss fattigförsörjningsafgill. Angelägnast af allt syntes dock att erhålla K. Maj:ts

medgifvande, att den beramade fattigvården ordnades så, att hvarje församling sörjde för sina fattiga utan främmande inblandning. Konungen gaf härtill sitt samtycke »för al wid alla tillfällen gifwa Hufwudstadens Inwånare wedermälen af Wftr Nådiga benägenhet, och under förwäntan at hos hwarje Församling finna det nit, den omtanka och den wälgörenhet, hwilka Wi oss gerna föreställe».

Af särskilda kommitterade bedrefvos sedermera de förberedande arbetena så raskt, att frågan kunde föreläggas deputerades slutliga behandling den 20 febr. 1812 och den 13 mars s. å. inlämnas till K. Majds pröfning1.

Fem dagar senare utfärdade K. Majd fattigvårdsförordningen af den 18 mars 1812.

Grunderna för den nya fattigvården innefattades i 22 punkter.

De, som voro berättigade alt under en eller annan form åtnjuta hjälp, indelades i följande grupper. — Fattiga barn borde erhålla nödig skolundervisning och därmed utbildas »til arbetsamhet, idoghet och sedlighet». I fall af behof skulle de äfven erhålla hjälp till föda och kläder. Tillsyn skulle hållas öfver dem »at de ej kringstryka på gator och gränder, besöka Näringsställen eller utöfwa någon osed». — Åldriga, bräckliga och orkeslösa personer ur stånd alt lifnära och försörja sig, borde mottagas i fattighusen, »så widt rummen det tillåta eller genom utwidgning kunna sådant medgifwa». I brist däraf ålåg det församlingarna att inrätta försörjningshus eller vidtaga andra lämpliga och till ändamålet säkert ledande anstalter. — Personer, som ägde någon arbetsförmåga, men icke tillräcklig alt försörja sig, borde erbålla understöd »efter hwars och ens omständigheter, med noga lilsyn, al arbetsförmågan rätt anwändes». — Äfven pauvres honteux voro berättigade till understöd, »då de deraf äro i oundgängeligt behof». — Slutligen skulle de sjuka erhålla nödig vård, hvarför ett tillräckligt antal fattigläkare borde anställas och af fattigvården lönas.

I ändamål att förebygga, att antalet af de fattige ökades »och minst med sådane, hwilka af lättja och wanart tilgripa tiggeri», skulle följande åtgärder vidtagas. Två gånger årligen, efter flyttningstiderna, borde nog-

1 Viktiga handlingar för fattigvårdsfrågans bedömande äro: Kommittcradcs utlåtande den 10 Sept. 1811 angående ordnandet af fattigvården, med bilagda reservationer. I Danvikens arkiv. — Betänkande om inrättningen af Stockholms Fattigwård, Församlingsvis. Ingifvet till Herr Öfwer Ståthållaren och samtelige Församlingars Deputerade, af deras Utskott, samt K. Maj:ts Nådiga pröfning i underdånighet underställt, Sthlm 1812 (tryckt), — — K. Maj:t nådiga bref till Öfwerståthållaren rörande Fattigförsörjningcns nya organisation. Stockholms Slott den 18 Marti! 1812.granna mönstringar anställas »för at bestämma hwilka böra för fattige räknas, antalet af dem, hwilka hwarje Församling tilhöra at wårda och försörja, samt hwad hjelp och understöd hwar och en, efter behof och omständigheter, tilkommer». — Därjämte ålades polismyndigheten att ingripa »mot Tiggerier, obehörige personers wistande och inflyttning i Staden, landstrykare, lösdrifware, sysslolöshet och all slags wanart». Vidare förpliktigades direktionerna öfver församlingarnas fattigvård »at tilse, det ingen, som kan arbeta, sig sådant undandrager, och at anmäla de tredske hos Öfwer-Ståthållare-Emhetet i Police-ärenden».

Rörande beskaffenheten af själfva försörjningen förordnades: Til förekommande å ena sidan af en underlåtenhet, hwarigenom ändamålet skulle förfelas, och å den andra af en öfwerdrift, genom hwilken den allmänna Fattig-fonden för mycket skulle komma at tillitas, samt för at förebygga de följder dessa afwikelser nödwändigt skulle medföra, missnöjen och klagan, täta flyttningar från den ena Församlingen til den andra, jemte flera missbruk och en osäker och wacklande förwaltning, skola fattigwården och försörjningen i alla Stadens Församlingar inrättas och werkställas efter allmänna grunder och i den möjligaste likhet som omsländigheterne med-gifwa. Derwid bör hafwas til ögnamärke, at de fattige och behöfwande få hwad för dem är nödigt, men at tilgången til Fattig- och Försörjningshus eller fattighjelp icke göres så lätt eller underhållet så rundeligt, at huglös-het och lättja derigenom wäckas och åstadkommas». — För värnlösa barns uppfostran, sinnessjukas vård och vanartiga lättingars bestraffning ägde församlingarnas faltigvårdsstyrelse att i vederbörlig ordning anlita Barnhuset, Danviks hospital och Korrektionshuset.

Till anskaffande af erforderliga medel för fattigvårdens bedrifvande fastställdes följande utvägar. Sedan fattighusen med deras fonder blifvit inom hvarje församling anlitade, men det visat sig, synnerligen i de fattigare

församlingarna, att icke alla behofven af hjälp kunnat tillgodoses, skulle bristen fyllas genom en allmän fattigvårdsafgift af stadens invånare, som därtill voro pliktige, med undantag allenast af sådana, som självfva råkat i behof af understöd. Såsom grund till denna taxation »må tagas beloppet af hwars och ens allmänna Bewillning». Den erforderliga summan, fastställd efter behof-vet, skulle på hvar och en proportionaliter fördelas. Från husägares och andra skattskrifnes bevillningssummor borde vid uträkning af fattigvårdsaf-giften afdragas, livad hvar och en för inkomst af egendom och rörelse å annan ort erlade i bevillning. Skattskrifna å annan ort ålades att till fattigvården bidraga, för så vidt de vore boende i hufvudstaden och icke kunde anses såsom resande. — Med uppgift alt förvalta den allmänna fattigfonden skulle församlingarna årligen välja »trenne erfarne och nitiske män, som kunna ombytas eller bibehållas, och hwilka med namn af Cassa-Direction böra taga kännedom af hwad til den allmänna fattigfonden, så wäl genom fat-tigvårdsafgiften, som eljest, influtit, upprätta förslag til fördelning af desse medel til hwarje Församlings fattigförsörjning eller til gemensamma ändamål och utassignera medlen, för hwilkas anslående til bestämda behof de böra wara answarige och redowisa».Öfverstyrelsen för hufvudstadens fattigvård skulle nu bestå af öfverståthållaren såsom ordförande och, såsom hans ersättare, af underståthållaren, vidare af generaldirektören öfver stadens barmhärtighetsverk samt polismästaren; »kommande General-Directeuren, utan at med styrelsen af För-samlingarnes enskilta försörjnings-nnstaltcr äga någon direct befattning, likwäl at hafwa fritt tilträde til dessa inrättningar, med rättighet al fordra alla uplysningar han anser nödige, för at kunna anmäla hwad han finner felagtigt samt anser behöfwa ändras eller förbättras».

Denna fattigvårdsförordning skulle tillämpas från den 1 april 1812 till den 1 april 1814, hvarförinnan underdånig berättelse om verkan och följderna af den fastställda »Fattigförsörjningen Församlingswis» skulle ailäm-nas i så god tid, att K. Maj:t blefve i tillfälle »at om dess fortfarande, förbättrande, förändrande eller uphörande i Nåder förordna».

Under tiden fortsatte församlingarnas deputerade att öfverläggn om ytterligare åtgärder, som visat sig erforderliga för fattigvårdens ordnande. Den 18 juni beslöts i den viktiga taxeringsfrågan,1 som blifvit undanskjuten, ehuru den minst af alla tålde uppskof, alt för förvaltningsåret 1812— 1813 skulle fatligförsörjningsbehofvet beräknas till endast 15,000 r.dr för att icke göra den nya beskattningen från början »motbjudande» för allmänheten; ^att afgiften skulle uttaxeras med 3 skilling på hvarje riksdaler; att faltigvårdsafgiften skulle beräknas endast för inkomst af egendom eller rörelse, för hvilken skattskyldig bör beskattas; samt att afgiften skulle särskildl upptagas på debetsedeln under titel »Faltigwårdsafgifl för år 1812» samt uppbäras och kvitteras på samma gång som de öfriga kronoutskyl-derna. De inbetalda beloppen skulle insättas i rikets ständers bank under konto Stockholms stads fattigmedel.

En annan fråga, som också tarfvade en snar lösning, var huru öfverståthållaren skulle utöfva sin myndighet såsom fattigvårdens högste styresman. På deputerades förslag fastställde K. Maj:t den 17 mars 1813 följande bestämmelser. Till beredande af en öfverstyrelse för Stockholms allmänna fattigvård, »hwilken med tillräcklig kraft, werksämliet, erfarenhet och kännedom förenar uttrycket af Innewånarnes allmänna wilja och förtroende», ägde hvarje af stadens 8 fattighusdirektioner för ett år inom sig välja en ledamot alt inför öfverståthållaren, så ofta han fann det nödigt, träda tillsammans för alt öfverlägga och rådslå i alla ämnen, som han dem föreläde, och om hvilka han ville höra deras åsikt. Val af dessa ledamöter skulle ske med slutna sedlar hvarje år före mars månads utgång. Jämte dessa ledamöter var det öfverståthållaren förbehållet att tillkalla andre »er-farne och kunnige män» vid behandling af förefallande viktigare ärenden. Dessa öfverståthållarens biträden fingo bl. a. till uppgift att granska och taga befattning med upprättade mönsterrullor öfver fattiga, ordningen och sättet för särskilda fattigklassers vård och försörjning, möjligen uppkommande tvister och missbruk, äfvensom uppgjorda beräkningar öfver för-

1 Memorial afgifvct den 20 Maj 1812 af Kommitterade rörande förslag till en viss afgift för den till Stadens församlingar öfverlåtna nya fattigförsörjningen från 1 April 1812 till

1 April 1813. I rådhusets arkiv.samlingarnas behof samt kassadirektionens förslag öfver fattigmedlens fördelning. Slutligen bestämdes, att de af församlingarna för val af kassadirektörer utsedde elektorerne äfven

skulle välja en revisor för hvarje församling att granska direktionens räkenskaper och förvaltning under föregående år och däröfver afgifva berättelse till öfverståthållaren. Denna berättelse skulle åtföljas af ett kort sammandrag öfver fattigvårdens inkomster och utgifter att till allmänhetens kännedom meddelas.

Sedan nu detta lappverk blifvit utfördt, var äfven decentraliseringen af fattigvården fullbordad. En skenbild af centralstyrelse hägrade väl i fjärran, men denna förmådde icke ingifva den tron, att, sedan försörjningen till sina viktigaste delar blifvit öfverlämnad åt åtta själfständiga fattigvårds-styrelser, vården om de fattiga i liufvudstaden kunde erhålla en enhetlig karakter. Det är knappast antagligt, alt öfverståthållaren, som var öfver-hopad med en mängd andra synnerligen viktiga göromål, alltid kunde erhålla kunskap om uppkomna missförhållanden inom fattigvården och ingripa till deras afhjälpande. Det är icke heller antagligt, alt de deputerade, som endast skulle sammankallas »så ofta öfverståthållaren fann nödigt», voro i tillfälle att öfvervaka försörjningen inom stadens alla församlingar, så att den blef likformig och allestädes beräknad efter samma grunder. Ur synpunkten af de fattigas billiga fordran att blifva lika behandlade, till hvilken församling de än hörde, borde decentraliseringen icke ha medgifvits.

Huru olika understöden inom skilda församlingar varit, förtjänar nog en närmare undersökning; men denna blir möjlig, först då alla församlingars fattigvårdshandlingar en gång hunnit på ett fackmässigt sätt ordnas och samlas på ett enda ställe. Tillgängliga handlingar lämna emellertid lydliga bevis på det missnöje, som bristen på enhetlighet inom försörjnings-väsendet framkallade. Därom vittna tillfyllest öfverståthållarens yttranden lill deputerade för fattigvårdsärendena: »I fråga om Underhållskostnaden och försörjningssältet vid de under Fattighus Directionerne lydande Inrättningar framhölls1 huruledes K. Maj:t — stadgat och föreskrifvit

att fattigvården och försörjningen inom alla stadens församlingar skulle i den möjligaste likhet inrättas och verkställas, men att såväl genom Fattighus Direclionernes algifne Räkenskaper, som igenom sista mönstringsberät-telsen vore upplyst, att mycken olikhet och skiljaktighet i nämnda delar och både uti underhållsbeloppet och försörjningssältet inom särskilda församlingar äger rum, så att jemte det i den ena församlingen underhållet till försörjningshjon och fattige utom fattighuset utgår in natura, men i andre i contante penningar, det samma äfven till ständigt månaleligt belopp beräknadt kommer de fattige inom eller utom fattighuset till godo, å ena stället med högst 2 R:dr 24 å 3 R:dr Banco och å ett annat med högst 1 R:dr å 1 R:dr 24 o. s. v. utan att hittills af Fatligstyrelserna någon viss billig grund för månateliga underhållskostnaden till lika qvalificerade Fattige blifvit gemensamt antagen, derigenom ock mycken anledning till skäliga missnöjen och tätare flyttningar sannolikt skolat förekommas. Af dessa 1 Protokoll hållet inför öfwcrståthållaren samt Deputerade för fattigvårdsärenderna den 24 december 1830.skäl funno Herrar Commilerade lika med Herr Baron och Öfverstålhållaren vara med rättvisa och ordning öfverensslänimande att Fattigunderhållet, som i en del församlingar nu vore högst otillräckligt, kunde lämpas och fastställas, så att ingen lider nöd eller brist till lifvets nödvändiga behof, samt i den närmaste likhet inom alla församlingar».

6.

Fattigvården under öfverståtliållaren. — Deputerade för allmännn fattigvården. Kommitterade för sjukvården. — Fattighärbergen och sjukhus. — Enskilda stiftelser och barmhärtighetsverk.

Under den kända benämningen Allmänna Fattigwården»1 tog det nya försörjningsväsendet sin början den 1 april 1812.

Såsom redan framhållits, utgjordes öfverstyrelsen af öfverståtliållaren. Till letjning för de beslut, han fattade, ägde han att tillkalla och höra vissa inom församlingarna utsedde fullmäktige, hvilka efter de åt dem lämnade uppdragen benämndes: Deputerade för allmänna Faltigwårds-afgiftens bestämmande, Comiterade för Fattigwårds-Ärenderne och Ledamöter i Fattig-Cassa?-Direktionen. Alla dessa tillsammans utgjorde ju en ganska mångtalig rådsförsamling. Någon gång ansågs likväl denna icke tillräcklig, hvar-för vid skilda tillfällen ytterligare tillkallades andra erfarne män, såsom ledamöter af direktionerna för Frivilliga arbetshusen. Allmänna barnhuset och Danviks hospital.

Till sitt omedelbara biträde hade öfverståtliållaren åtskilliga vid fattigvården och dess kansli anställde tjänstemän. De förnämsta voro: generaldirektören för stadens barmhärtighetsverk, sekreteraren hos öfverslåthål-lareämbetet för fattigvårdsärenden och kamreraren vid fattigkassans kontor.

Generaldirektören borde i viss mån ersätta den vid den förra fattigvårds-förvaltningen tjänstgörande öfverdirektören.8 Han skulle hafva under sin ledning och uppsikt Barnhuset, Danviks hospital och Korrektionshuset, där-

1 Öfverstyrelsen kallades fortfarande >Ivongl. Directionen öfver Allmännn Fattigvården» och'använde den föregående öfverstyreisens sigill, framställande Stockholms stads vapen i en sköld, öfver hvilken var fästad en k. krona. Omskriftcn lydde: Kongl. Dircctions öf. Allm. Fat-tigvvårdens sigill.

’ K. bref den 16 oktober 1811. — Genom ett senare den 19 febr. 1812 utfärdad! bref förordnades generaldirektören Johan Niclas Brandt »at ifrån den l:sta nästkommande April tils vidare förwalta styrelsen öfver Stora Barnhuset, Spinnhuset och Danviks hospitalet, i alt hvad som angår den inre hushållningen vid dessa Barmhertighcts Wcrk och uppfyllandet af de ändamål, som med dem äro åsyftade; Ägande bemäitc General Directeur, at för omförmältc styrelse ensamt vara Kongl. Maj:t ansvarig och inför Kongl Mnj:l samt Öfver-ståthållarc Embetet redovisa». Afskriftcr i Danvikens arkiv.jämte skulle han med uppmärksamhet följa fattigvårdens handhafvande inom församlingarnas försörjningsanstalter. Till delta ämbete utnämndes den 16 oktober 1811 en ansedd läkare, som förklarat sig villig mottaga tjänsten »med det ovanliga vilkor, at derföre ej njuta någon Lön». Hans befattning med fattigvården upphörde dock redan den 23 december följande år, hvarefter sysslan indrogs.

Åtskilliga skrifvelser, utgångna från »General-Directeurs Expeditionen», angifva tydligen, att tjänstinnehafvaren var en man, som var sinnad att ut-öfva makt och inflytande. Hans förslag och framställningar mottogos emellertid icke med den beredvillighet, som han önskade, hvilket slutligen äfven gaf anledning till hans afskedslagande. Minst af alla voro de själfständi-ga fattigvårdsstyrelserna benägna att efterkomma hans yrkanden. Gång på gång afslogo de hans remisser till fattigvårdsinrättningarna under erinran, »att Directionen icke kan emottaga sådana Personer som inte höra hit, af det skäl att Fattigförsörjningen skall bestridas Församlingsvis, så att hvarje Församling drager försorg om sina Fattiga». Af de tvenne af honom af-gifna berättelserna1 erfar man framför allt, att det skulle ha varit han, som vidtagit flera då mycket omtalade förbättringar inom faltigvårdsanstalterna. Skyddslingama i Barnhuset hade genom honom erhållit nya kläder, sundare mat och lämpligare lokaler; sjuklingar, som inspärrats på Danviken under förevändning, att de voro sinnessjuka, hade af honom frigifvits ur dårhuset; arrestanterna inom Korrektionshuset hade genom hans anordningar vants vid arbete och lydnad. Att han likväl icke fullständigt lyckats, medgifver han själf i den dystra framtidsbild han efter sitt afskedslagande lämnat af Korrektionshuset: »Hwad jag efter den erfarenhet, jag hunnit förwärfva, tror mig kunna med säkerhet förutse, är, att om icke bättre och kraftigare anstalter widlagas, om icke rummen förbättras, om icke de sjuklige försändas till sjukhus, de lytte, ålderslegne och wanföre till Fattighus, de förswarslöse till länipelige arbetsställen, som icke äro stemplnde med den wanära som Spinnhuset, och om icke dit insatte barn i stället förflyttas till tjenlige arbets- och uppfostringsställen, der de kunna danas till duglige medborgare, så blir delta Korrektionshus, hwad jag nu för andra och sista gången offentligen yttrar, en för Staten ganska skadlig och för menskligheten motbjudande Inrättning, samt endast ett olyckligt Förwaringsrum, der de flesta af alla åldrar och kön blifwa både i moraliskt och physiskt afseende alldeles förderfwade». Först 1827 blef denna inrättning förvandlad till en organiserad korrektions- och straffanstalt.

Föga mer än ett år hade förflutit, sedan den nya fattigvården vunnit tillämpning, då öfverståthållaren i skrifvelse till K. Maj:t förklarade,2 att han med den kännedom, han inhämtat om det ömma deltagande, den upplysta och rättsinniga verksamhet, med hvilka försörjningen blifvit bestridd

1 Berättelse rörande Förvaltningen af Allmänna Barnhuset. Danviks Hospitalet och Korrektionshuset i Stockholm under April. Maji och Junii månader år 1812. dat. den 1 Juli 1812 och Berättelse — — — till December månads slut 1812, dat. den 13 mars 1813. 1 k. biblioteket.

* Öfvcrs tåt hållarens underdåniga skrifvelse till K. Maj:t den 13 nov. 1813.inom församlingarna, ansåg, att den förevarande organisationen af stadens fattigvård, rätt handhafd, skulle medföra de lyckligaste följder. På grund häraf hemställde han, »att K. Maj:t för framtiden, och så länge berörde Inrättning uppfylde K. Maj:ts Nådiga afsigter samt Christendomens och Medborgerlighetens pligter emot den lidande Menskligheten, i Nåder täcktes gilla och fastställa samma för Stockholms Stads Fattigwård Försam-lingswis inrättade plan:;. Liksom till öfverslåthållarens öfriga förslag angående fattigvården gaf Iv. Maj:t äfven nu sitt samtycke till den gjorda framställningen och beslöt, att den upprättade fattigförsörjningen »måtte framgent fortfara, så länge ändamålet derigenom fylldes».1

I öfver trettio år skulle den allmänna fattigvården, sådan den nu slutligen blifvit fastställd, utöfvas i liufvudstaden under öfverståthållarens personliga ledning och uppsikt. Öfverståthållaren granskade och afgjorde alla de fattigvårdsärenden, som förelädes hans pröfning, han remitterade hjälpsökande till församlingarnes fattigvårdsdirektioner och till andra inrättningars styrelser, han företog mönstringar inom stadens alla lattigvårdsnnstal-ter för att utröna de fattigas tillstånd och behof, han mottog årliga re-dogörejser för förvaltningen af fattigförsörjningen i liufvudstaden, han sammankallade de af staden valda ombuden för att med dem öfverlägga i viktigare fattigvårdsärenden. Allt delta och mycket annat verkställdes numera utan biträde af den tjänsteman, — öfverdirektör eller generaldirektör — som ursprungligen betraktades såsom oumbärlig. En dyrköpt erfarenhet hade lärt, att skötseln af stadens stora och många inrättningar bäst handhades af ansvariga styrelser, bestående af män med verklig sakkännedom och erforderlig verksamhetsifvér. I öfrigt var det egentliga försörjningsvä-sendet öfverlämnadt åt de inom församlingarna därtill valde iättigvårdsdi-rektörerna. Af dessa i fattigvårdsärenden förfarne män borde öfverståthål-laren erhålla de säkraste upplysningar och det bästa stöd. Oaktadi under förevarande tidrymd täta ombyten förekommo af stadens högste styresman, synes öfverståthållaren städse ha ägnat fattigvården del varmaste intresse. Därom vittna i synnerhet de viktiga frågor, som på hans initiativ uppto-gos till öfverläggning och afgörande.

'/ De flesta nödställdle vände sig i sina behof till faltigvårdsdirektionerna eller församlingarnas prästerskap, som kunde förskaffa de därtill förtjänta en plats på fattighus eller i värsta fall på försörjningshus. At dem, som behöfde en mindre eller tillfällig hjälp, hade vederbörande äfven möjlighet att lämna ett om aldrig så litet understöd i penningar eller in natura.. '

Bland kvarglömda fatligvårdshandlingar i Danvikens arkiv finnes dock månget bevis för att de fattiga icke sällan vände sig omedelbart till öfverståthållaren. Sedan de olika ansökningarna blifvit vederbörligen behandlade af sekreteraren för fattigvårdsärenden, pröfvades de af öfverslåthållaren, som därefter fattade beslut. I fall han icke kunde förmå församlingarna

1 K. bref tili öfverstäthållaren den 8 dec. 1813. I Danvikens arkiv.åtaga sig en eller annan behöfvande, som fordrade långvarig vård eller ständigt understöd, hade han dock slutligen utvägen att remittera minderåriga till Barnhuset, ålderstigna och sjuklingar till Danviken. Sannolikt hade han dessutom till utdelning af allmosor några, om äfven mycket begränsade medel.

I vida större utsträckning, än man kan ana, hafva nödställda hän-vändt sig med böneskrifter till kungliga personer eller till stadens högste styresmän. Dylika skrifter förtjäna knappt mer än ett omnämnande. — En hattmakare, 66 år gammal, som i tolf år bott i Paris och därstädes blifvit föreställd för prinsen af Ponte-Corvo, vänder sig till konungen med anhållan om »une petife pension pour aller passer mes derniers jours å Ulricehamn, ma ville natale». — En fransman, bosatt i Stockholm och 74 år gammal, anhåller alt få uthyra sina utskänkningsrättigheter för att af denna inkomst kunna lefva: »Cest un anciens serviteur qui a suivie votre majesté dans toute cest dangers depuis Austerlitz jusqua Stockholm et demande pardons sil öse rapeller a lincomporable memoire de votre majesté Ia nuits du 24 au 25 jeanvier 1807 å Marengo».1 — En löjtnants fru med en sjuk man och åtta barn anhåller om rättighet att idka hembryggeri, — En hustru, som med fyra barn legat i en vedbod, begär hjälp till anskaffande af bostad. — En gardistänka med tre barn, själf krympling och gående på kryckor, beder om något understöd. — En fångvaktare anhåller om någon plats, enär han måst lämna sin tjänst vid rådhushäktet, därför att

han * tilldelat några af fångarna ett par slag, då de framkallade myteri och andra våldsamma okynnen inom häktet». — En änka skrifver till konungen och åberopar de tjänster, hon varit i tillfälle att göra: .Pose compter sur la pa-role et la promesse auguste de Votre Majesté d'obtenir la récompense pro-inise pour les services que j'ai réussi ii faire dans les tumultes différentes qui ont eu lieu», en erinran om de upplysningar, hon lämnat vederbörande vid föreslående oroligheter i hufvudstaden. — En öfvergifven hustru ined två barn bönfaller om dessas intagande i Prins Carls inrättning, enär hon såsom lidande af lungsot och till följd häraf sängliggande större delen af året icke kan draga försorg om dem. Hitintills hade hon blifvit understödd af ädelmodiga personer, som hon i allmänna tidningar anropat om hjälp. — Många dylika böneskrifter från personer, tillhörande de mest skilda samhällsklasser, finnas bland dessa ansökningshandlingar.

En till öfverståtliållaren ställd skrifvelse är af följande lydelse: 'Hög-välborne Herr öfver Ståthållare! I djupaste underdånighet bcdjer en 64 års Gumma å fattighus om försköning från policens straff. Jag hoppas då den gode Öfver Ståthållaren får veta sanningen och orsaken till mitt svaga förhållande, jag blir hulpen. Jag gick en dag då det hälregnade till Herr Öfver Ståthållaren på Djurgården med skorpor och hade dåliga skor samt halkade och föll omkull, blef tagen och salt i arrest, pliktfälld eller sitta på vatten och bröd därtill har jag arma inga krafter, utan, om det skall ske, så är det detsamma som atl laga mitt lif. Pengar har jag ej, ty jag

1 Stafningeu efter originalet. I Danvikens arkiv.har blott 2 R.dr Rgs i månaden all lefva af. Vågar jag derföre bönfalla att då jag har ärlig vandel och goda betyg från Excellencen Bonde, Grefve Ankarsvärd och Grefvinnan Fersen för denna enda gång blifva hulpen. I den djupaste ödmjukhet vågar jag förnya min bön, som jag bönfaller att den Goda Öfverståthållaren behjertar. Anna Moberg

ft Glara fttltighiis.'

Ett ilertal oftast intetsägande diarier öfver de af öfverståthållaren pröf-vade ärenden finnas ännu i behåll.1 Mera lärorika äro de protokoll, som förvaras i rådhusets arkiv och omnämna frågor, föredragna och afgjorda inför öfverståthållaren samt deputerade eller kommitterade. Del, som kännetecknar dessa ölverläggningar, är icke endast det initiativ till förbättringar, som härvid logs af öfverståthållaren, utan äfven den beredvillighet, med hvilken dessa förslag omfattades af stadens omhud. Förutom den ständigt återkommande frågan om uttaxering af medel för fattigvårdens behof, hvilken härefter i ett sammanhang skall omtalas, må några viktigare ärenden nu vidröras.

Fast besluten tyckes öfverståthållaren ha varit all med uppmärksamhet följa skötseln af församlingarnas fattigvårdsinrättningar. Ett af hans första beslut .lyder enligt protokollet:2 »Twänue gånger hwarje år inom April och October månaders utgång bestämmer och låter Öfwer Ståthållaren kungöra särskilte dagar till mönstringsförrättande af de Fattige inom hvarje Församling. Ändamålet med en sådan mönstring är alt bestämma hwilka böra för lältige räknas, antalet af dem, som hwarje Församling tillhörer all wårda och försörja, samt hwad hjelp och understöd hwar och en efter behof och omständigheter tillkommer, med det mera hwartill Reglemente och ordningar föranleda och hwarwid det af Clarae Församling antagna formulär till mönslerrulla bör iagltagas och följas.

Sedan Fattighus Directionen genast efter Flyttningen uprältal fullständig Rulla öfwer de å Fattig- eller Försörjningshus intagna, med allmosor endast understödde, samt anmäldte Fattige, ware sig barn eller äldre och efter Herr Öfwer Ståthållarens gifna befallning; werkställcs mönstringen af wissa (3:ne) Fattighus Directionens Deputerade med biträde af dess Kamererare och i närwaro af någon å Kongl. Öfwer Ståthållare lim-betets wägnar, en af Presterskapet i Församlingen, en af Cassa Directeu-rerne, der de det åstunda, och en från de öfriga Församlingarnes Fattighus Directioner; efter omständigheterne och så att rätta ändamålet winnes, förrättas mönstringen på sjelfwa Fatighusel och Försörjningslinsen, der de an-mälte och inskrifne Fattige efter skedd kallelse genom Kungörelse från predikstolen och uti Tidningen Dagligt allehanda böra sig infinna eller sitt lagliga Förfall anmäla.

1 Diarier öfver föredragna fattigvårdsmål linnas såväl i stadens som i radhusets arkiv. De i rådhuset förvarade omfatta åren 1810—1830. Somliga äro ganska magra, exempelvis: 12 mål 1815, 8 mål 1816, 6 mål 1818. — I

stadens arkiv förvaras äfven andra fattigvårdshand-lingar från 1812 till 1840.

" Protokoll för allmänna fattigvården den 16 sept. 1812. I rådhusets arkiv.Försaralingarnes egen, de Contribuerandes och de Fattiges rätt beror derå att dessa mönstringar werkställas med ordning samt sorgfällig uppmärksamhet och noggranhet enligt de allmänt antagna och stadgade grunder och föreskrifter: ägande hwarje Fattig-Styrelse att om förloppet och werkstäiligheten af mönstringen med de omständigheter som derwid förefallit sin embets Berättelse till Kongl. Öfwer Ståthållare Embetet skynd-sammeligen afgifwa, på det att hwad widare i anseende till sättet och Resultaten af dessa mönstringar kan behöfwa rättas och förändras, må komma under wederbörlig pröfning och öfwerwägande».

Under öfverläggningarna med deputerade underlät icke heller öfverståthållaren alt framställa allvarliga erinringar mot fattigvårdens handhafvande. Sålunda påminde han en dag därom, »att inom hwaije församling skola utses wissa ledamöter af Fattigstyrelsen, hos hwilka de fattiga kunna sina ansökningar om arbete eller understöd ingifwa, och att genom Allmänna tidningar kungöres hwar och på hwad tid de behöfwande kunna sig anmäla; äfwensom att, enär någon sökande fattig erhåller ett nekande swar, sådant med skälen dertil måtte honom skrifteligen meddelas, på det alt wederhö-rande Styrelse måtte undgå alt med återremiss af mindre behöriga Personer warda beswärad». En annan dag fäste han uppmärksamheten vid de olägenheter, som uppstått af brist på lämpliga lokaler inom fattighuset för vård af sjuka, och föreskref, att inom hvarje inrättning skulle upplåtas en särskild för insjuknade afsedd sal.

Än mer ingripande i fattigvårdsdirektionernas självbestämmanderätt var tillkännagifvandet, att sådana bestämmelser borde fastställas, att deL kontanta understödet till »de mest bräckliga, orkeslösa och behöfvande» inom fattighusen icke understege 2 r:dr banko för månad. Lika anmärkningsvärd är föreskriften, att utom de vanliga sammanträden, som fattighus-direktionerna höllo en gång hvarje månad, skulle trenne eller flera styrelseledamöter sammanträda helst en gång i veckan »för att i behörig ordning och utan tidsutdrägt pröfva och handlägga ständigt förekommande hvarjehanda fattigförsörjningsärender, såsom angående fattigas intagning, underhåll, vård och understödjande efter olika omständigheter, sökt barnhus- och fosterhjelp, antagne Fattighjons förändrade behof, uppgifter och betygs meddelande för sökanden till andra Välgörenhetsinrättningar, com-plettering af del Register eller liggare, som hos alla Församlingars Fattigvårds Directioner bör vara upprättadt öfver de personer, hvilka af Fattigvårds Directionen eller med dess vetskap, af andra Barmhertighets-Stiftel-ser njuta fattighjelp och understöd, dagliga ordningen och hushållningen inom Fattig- och Försörjningshuset med flera vigtige föremål .

I de flesta fall gillade stadens ombud öfverståthållarens förslag och lämnade honom sitt stöd, då det gälde att afhjälpa allmännare missförhållanden. En dag hade öfverståthållaren sammankallat kommitterade för fattig vårdsärendena och ledamöterna af fattigkassans direktion »uteslutande för alt med dem rådgöra om de åtgärder, som för det närvarande kunde vara gagnlige för att, 0111 icke helt och hållet, åtminstone till någon del förekomma fortsättandet af detta lika allmänt som rättvist öfverklagade tig-geriet». Kommitterades yttrande sammanfattas i protokollet på följande sätt: »Herrar Comiterade voro enhälligt af den mening, att de personer, som genom tiggeri å gatorne falla allmänheten besvärlige, icke tillhöra de egenteliga fattighusen, der fattighjonen såsom genom ålderdom eller bräcklighet eller sjukdom i allmänhet oförmögne till arbete åtnjuta såväl husrum som nödtorftigt underhåll och icke hafva verkligt behof att serskildt anlita allmänhetens gifmildhet. Deremot vore förhållandet annorlunda med de så kallade försörjningshusen, der understöd till mindre belopp eller endast tillfälligtvis erhållas af dem, som icke helt och hållet sakna förmågan att arbeta eller ock för tillfället äro urståndsatta att derigenom förtjena sitt uppehälle. Desse så kallade försörjningshjon måste lika med å fattighusen intagne personer, som icke sakna all arbetskraft, genom handarbete biträda i enskilda hus eller dylikt, förse sig med hvad som deras nödtorft brister i de gåfvor, hvilka från fattigvården bekommas. Elt stort antal af dessa personer sakna all lust för arbete och ordentlig sysselsättning och i stället föredraga att tigga, hvilket hos åtskillige bland dem öfvergått till verklig böjelse.

För dem, som i Försörjningshusen voro intagna och der åtnjöto husrum, vore likasom det sker å Fattighusen det

visserligen förbjudet alt utgå, innan de uppgifvit ärendet samt dertill erhållit tillåtelse af Waktmästaren, som fyandhafver ordningen å stället, men dels beredde de sig tillfälle att olof-ligen begifva sig bort, och dels kunde någon tillsyn å deras lorehafvanden i allt fall icke hafvas, sedan dem tillåtits att gå ut. Det vore äfven föreskrifvet alt fattighjonen alltid borde utom hus vara försedde med en bricka, utvisande deras berörde egenskap, men dessa påbud hade vanligtvis gäckats på det sätt, att fattighjonen, utkomne å galan, undangömde brickan. Att hålla dem inneslängde inom försörjningshusen vore för ändamålet visserligen gagneligt, men äfven om en sådan åtgärd ansåges kunna vidtagas, möter dervid likväl det hinder, alt fattighjonen måste förses med fullt underhåll, till beredande hvaraf medel saknades och till hvilkas anskaffande anledning så mycket mindre vore för handen, som förökade tillskott till fattigvården otvifvelaktigt skulle med hänsigt till den stora mängden af arbetsföre lättingar snarare verka till förökande än förminskande af tiggarnas antal».

Den enda ändamålsenliga utvägen att förekomma tiggeri, säga vidare kommitterade, vore inrättande af arbetshus, »där ej mindre tillgång till arbete vore för handen för dem, som ville därmed sysselsätta sig, än äfven sådana, hvilka väl äga förmåga atl arbeta men därtill sakna håg och böjelse, kunna tvingas till arbete. Innan sådana inrättningar kommit till stånd, kunde upphörandet af tiggeriet icke emotses». Som i detta afseende intet var atl göra för tillfället, hemställde kommitterade, att öfvcrstålhållareämbctet ville förnya sina föregående förbud mot tiggerier och ställa en uppmaning till allmänheten att i sin mån medverka till dess upphörande.

Under öfverläggningarna med deputerade förblef öfverståtliållaren ingalunda en tyst åhörare, utan uppträdde fastmer som en ifrig förespråkare för de nödställda. Bland mångfaldiga bevis härpå må ett anföras. Det kan samtidigt tjäna att belysa en högst viktig fattigvårdsfråga, hvilken då för första gången upptogs till allvarlig pröfning af stadens myndigheter. Frågan gäll-de »herbergerande af personer bland den behöfvande folkklassen, hvilka här i staden, under strängare årstid, å torg och gator anträffas och måste upptagas såsom saknande hemvist och boningsställe och dels stadde utan laga tjenst och näringsfång, dels icke tillhörande någon viss församling eller dess fattigförsörjning». Intill dess hade man nöjt sig med att behandla de husvilla såsom tiggare eller lösdrifvare och satt dem i förvar bland andra till straff dömda uslingar.

Vid föredragning af denna fråga anförde öfverståthållaren»Då nu den mörka och kalla årstiden inträdt och Hufvudstaden tyvärr finnes besvärad af ett stort antal kringstrykande tiggare och lösa personer, får jag till Herrar Comiterade hemställa om det icke vore skäl att af fattigförsörjningsmedlen på hvardera af stadens tvänne största malmar, den Norra och Södra, inrätta en så kallad Fattig Barack, der under en på stället stationerad pålitlig uppsyningsmans inseende och uti mindst tvenne större men afskiljda rum, ett för mankön och ett för qvinnkön, kringstrykande och husville personer af båda könen finge från en viss timma på aftonen till en viss timma på morgonen emottagas samt gratis eller emot någon mindre afgift njuta varmt husrum och qvarstanna för natten.

En sådan anstalt synes mig vara både af behofvet och rättvisan påkallad. Tiggarnes och de så kallade uteliggarnes antal kunna ej beräknas, men mig förefaller det ganska stort, och något måste för de husvillas herbergerande af samhället göras. Det strider dessutom ovillkorligen emot rättvisans stränga fordringar att först vid vite förbjuda hysandet af husville personer och detta oagtadt ålägga dem, som ej kunna förskaffa sig husrum, straff för uteliggande. Icke är det troligt, att den husville stackaren bereder sig ett bättre tillfälle till erhållande af husrum derigenom att han undergår fyra dagars fängelse vid vatten och bröd; men deremot beredes han tillfälle till undervisning i konsten att stjäla genom umgänget med förbrytare. Sålunda synes mig Lagstiftaren, då han velat straffa den tanklösa fattigdomen, nära nog framkallat brottet.

För öfrigt har Polis-Styrelsen ofta svårt att bestämdt urskilja om ej dylikt kringstrykande eller uteliggande nattetid är en följd af det yttersta armod — ty Sveriges höst- och vinternätter äro vanligen icke af natur, att man af fritt val tillbringar dem under bar himmel — eller om sådant sker af ondt uppsåt, i hvilket senare fall näpst icke bör uteblifva. Mig synes dessa sofställen högst nödiga såsom en interims reglering, emedan Hufvud-stadens innevånare derigenom någorlunda blifva från de vådor fredade, som allmänt eller enskildt hota dem från en växande folkhop utan hem, utan bröd, utan seder och snart sagdt ulan Religion samt utan känsla för annat än de djuriska behofven.

En annan fördel emotser jag äfven genom verkställigheten af detta projekt, neiniigen en minskning i brotten, särdeles stöldernas antal. Här i Staden, liksom annorstädes, finnas Ilera tjufgömmare, likaså, om ej mera

1 Anförande af öfverståthållaren A. J. A. Möllcrhjelm till protokollet för allmänna fattigvården den 27 nov. 1838. I rådhusets arkiv.farliga för allmänna säkerheten, än tjufvarne sjelfva, men oändeligen svårare alt åtkomma. Desse gömma ej blott tjufgods, de hysa ock tjufvarne sjelfve. Men till detta slags husvärdar kan ingen komma tomhändt. Äfven* tyret är för stort, att nattläger skulle erhållas af pur barmhertighet. För att således hafva något att bjuda för sig, stjäl den husvilla eller lofvar han att stjäla. Jag vill ännu tro, att mången icke skulle stjäla, om han visste, hvarest han skulle erhålla nattherberge för intet.

Uppå en 3'tlerligare omständighet har jag ännu velat fästa Herrar Com-miterades uppmärksamhet, nemligen å barnen, dessa olyckliga varelser, som om qvällarne framträda, likt nattens skuggor, för att tigga sig en skärf, dels utkörda af liderliga, sedeslösa och förderfvade fäder eller mödrar med hot af stiyk om de komma tomhändta hem, dels af egen böjelse och vanart ut-gångne för förvärfvandet på ett eller annat, ofta mindre lofligt sätt, af en skilling utaf den gifmilde och till äfventyrs någon tillhörighet från den ouppmärksamme vand raren, dessa arma redan på förderfvets väg långt framskridna 10—12 och 15 åringar, varelser som nöden förenar och en gemensam brottslighet sedermera ofta sammanhåller, efter det de företagit sig all i coinpagnic tigga, stjäla och supa. Hvad är med dessa att göra? Skola dessa inhysas tillsammans med de äldre, möjligtvis ännu mera förderfvade och faderlösc varelser, som dil komma att taga sin tillflykt? Då befarar jag, alt sagde her-bergen eller sofställen hlifva mindre ändamålsenliga. Frågan är vigtig, vigti-gare än man vid första ögonblicket anar, ty framtidens utsigter för en förbättring uti det högt drifna sedeförderfvet livila på de mer eller mindre kloka och betänksamma åtgärder, vi vid alla fattigvårdsanstalter vidtaga».

Sedan kommitterade yttrat sig och öfverstålhållaren åler tagit till ordet, beslöts, att en icke obetydlig summa skulle ställas till öfverståthållarcämbe-tets förfogande för upprättande af två provisoriska fattighärbergen, det ena i Malongska huset på Söder, det andra i Sandbergska bryggeriet pä Norr, tillsammans rymmande omkring 100 husvilla. Härbergena upplätos ulan afgifl eller ersättning genom arbete; men de skulle ställas under lämplig tillsyn och kontroll, så att de icke anlitades af obehörige eller ovärdige. I öfrigt ägde öf-verståthållareämbetet alt utfärda nödiga föreskrifter.

Dessa inrättningar öppnades 1838 för det angifna ändamålet. Man antog, att de voro nödvändiga endast för den ifrågavarande vintern. Hehofvet af ständiga asyler för husvilla var ännu icke erkändt. Emellertid nödgades öfver-ståthållaren sedermera år efter år förnya sin framställning om beviljande af anslag till natthärbergen. Såsom stöd för denna framställning omnämnes i protokollen för 1839, huru det som oftast hände, sedan de under det föregående året anordnade härbergena blifvit indragna, »att en mängd personer dels om nätterna uptogos å gatorne, dels ock inställde sig antingen hos Öf-verståthållaren eller uti Poliskammaren samt i saknad af tillflygt, begärde atl blifva i de allmänna häktena emottagne; för att i någon mån äga skydd under den kallare årstiden. Då häktena hvarken fingo eller kunde med sådana endast husvilla personer belastas och det ganska ofta hände, antingen att dessa uslingar icke tillhörde någon församling härstädes, eller ock att icke bestämdt kunde utrönas, till hvilken församling de rätteligen borde an-visas, hade följden varit den, alt de stundom måst helt och hållet leninas åt sitt öde». Natthärberget inrymdes äfven följande år i Malongska huset.

Bland många andra svåra uppgifter, som öfverstyrelsen för fattigvården hade att lösa, var den ingalunda den lättaste att bereda de fattiga nödig sjukvård. Mer än någonsin hade bristen af en större sjukvårdsanstait gjort sig kännbar efter missväxtåret 1826, som icke blott förorsakade lidanden inom åtskilliga provinser utan äfven sträckte sina verkningar till hufvudstaden, där en ovanlig sjuklighet yppades bland de lägre folkklasserna. Serafimer-lasarettet — det enda egentliga allmänna sjukhuset i staden — rymde ännu 1827 endast 140 sängar för omkring 80,000 invånare, af hvilka icke mindre än två tredjedelar ansågos tillhöra den arbetande, tjänande befolkningen. De af öfverståthållareämbetet vid annalkande farsoter upprättade provisoriska sjukvårdsinrättningar, exempelvis på Långholmen och Sabbatsberg eller vid Tanto, hade det väsentliga felet, alt de konuno till stånd, då epidemien hunnit slå rot och gripa omkring sig. Oafvisligt var således behofvet af ett

större allmänt sjukhus och i all synnerhet af ett epidemisjukhus.

Så länge Danviks hospital kunde tjäna som sinnessjukhus, tycktes man ha velat nöja sig därmed. Det borde dock redan vid sagda tid ha räknats till de föråldrade sjukvårdsanstalterna. Man behöfver endast taga del af några redogörelser om Dårhuset» för att inse, huru olämplig måste ha varit denna vårdanstalt, hvilken intill 1813 »som oftast begagnades till förvarande af vanartige personer, stundom af bättre familjer, under förevändning af sinnes-svaghet, såsom orsak till deras oordentliga lefnad, livarigenom således en stor del af dårhusets lägenheter till ett för en sådan inrättning främmande behof voro upptagne och anledningar gifne till oordningar, som hindrade alt dårhuset ifrån det livad det egenteligen var, en förva-ringsnnslalt för vansinnige, ej kunde höjas till det hvad det borde vara en fullkomligt inrättad Curaristalt för desamma»: 1 — en vårdanstalt, om hvilken hospitalets öfverläkare 1834 yttrade: »Lokalens olämplighet hindrar den nu allmänt antagna kurativa methoden, så mycket den kan af lokala omständigheter motverkas. Danviks Dårhus kan aldrig blifva, under närvarande förhållanden, en lämplig läkeanstalt för sinnessjuka»;3 — en vårdanstalt slutligen, om hvilken en af Sveriges förnämste läkare skref 1853: »Danviks dårhus är måhända den ändamålsvidrigaste af alla hufvudstadens barm-hertighetsinrättningar; denna inrättning kan kallas en fläck på hufvudstadens kommunalväsen: ja, man kan våga säga, alt det är en nesa för mensk-ligheten, att en anstalt för olyckliga medmenniskors vård får finnas sådan som denna är».3 Sent omsider väcktes vederbörande ur sin letargiska sömn,

1 Ghr. E. von Wcigel, Om Danvikens Dårhus-Inrättning. Tal hållet inför K. Vet. Acacl. den 21 Juni 1820. K. Vet. Akad. Pnesidiital.

* O. U. Sondén, Danvikens Dårhus. En uppfordran till vederbörande att tidsenligt reglera vården om Stockholms sinnessjuka. Sthlm 1853.

3 M. Huss. Kan eller bör hufvudstaden längre undvara en väl ordnad Kuranstalt för sinnessjuka? Sthlm 1853.och 1861 öppnades en tidsenlig vårdanstalt för sinnessjuka vid Konradsberg. Samtidigt flyttades dit 99 sinnessjuka från Danviks hospital.

Öfverstyrelsens för fattigvården dåvarande uppgift i fråga om de sjukas skötsel afsåg emellertid icke anskaffande af lämpliga eller rymliga lokaler för sinnessjuka, icke heller för veneriskt sjuka1 eller för barnaföderskor, enär en för sjukvårdens förbättrande i hufvudstaden 1827 af K. Maj:t tillsatt kommitté förklarade, att »de enda af Stockholms Sjuk-lnrättningar, hvilka fullkomligt svara mot sitt ändamål, och hvarvid Committerade således ej hafva någon förändring att nu i underdånighet föreslå, äro Dårhuset, Barn-bördshusen och Veneriska Kurhuset».s Kommittén nöjde sig med att på an-gifna skäl förorda en utvidgning af Serafimerlasaretlet till ett »Gentral-Sjuk-hus» och upprättandet af ett »Reserv-Sjukhus» eller provisoriskt sjukhus i Katarina f. d. kronobränneri vid Sandbergsgatan, där till vård skulle mottagas personer angripna af epidemiska sjukdomar eller af åkommor, som fordrade långvarig skötsel.

Sedan detta förslag blifvit diskuteradt och pröfvadl vid upprepade sammanträden mellan sjukvårdskonimitterade och fattigvårdsdepulerade samt slutligen afhandladt på sockenstämmor inom stadens samtliga församlingar, fastställde K. Maj:t de godkända förslagen till nybyggnader vid lasarettet och inrednjngsarbelen vid kronobränneriet jämte i öfrigt de utvägar, som af stadens ombud blifvit beslutade till anskaffande af erforderliga medel. Sammanfattade i några få punkter afsågo dessa beslut: Att Serafimerlasaretlet skulle, enligt den uppgifna planen, tillbyggas och utvidgas, så alt nännare 800 sjuke därstädes kunde mottagas, samt att den inom kronobränneriet befintliga magasinsbyggnaden åt Sandbergsgatan skulle inredas till provisoriskt sjukhus för Stockholms stad, efter beräkning, med omkring lOOsängar.— Att dessa byggnads- och inredningsarbeten borde, så fort sig göra lät, sättas i verket under tillsyn af en utsedd byggnadsdirektion. — All förändrade bestämmelser för sjukas intagning å lasarettet finge utfärdas, så lydande: Fattige sjuke ifrån Stockholms Stad, försedde med intyg om sjukdom och fattigdom af behörig Läkare och Fattig-Directeur, hvilka intyg äfven borde innehålla, att å Församlingens enskilda Sjukhus icke fanns någon ledig plats för den sjukes emollagande, eller alt, i anseende till sjukdomens svårare beskaffenhet, den sjuke ej kunde der eller hemma fullkomligen vårdas»,11 bestämmelser, som i framtiden skulle gifva anledning till åtskilliga

1 För botande af veneriska sjukdomar, hvilka dessförinnan vårdats vid Danviken, upp-

rättades 1814 en provisorisk anstalt, som 1810 inflyttade i den nuvarande inrättningen vid

Handtverkaregatan. ursprungligen ett kronan tillhörigt brännvinsbränncri. Förtjänsten af denna förbättring i sjukvården tillkommer en 1818 tillsatt kommitté, hvilken i sitt betän-

kande skarpt betonat vikten af en dylik anstalt.

5 Underdånigt Betänkande, rörande åtskilliga förbättringar uti Sjukvården inom Hufvudstaden: af den för detta ändamål Nädigst förordnade Committé. Stockholm den 30 Oeto-

bcr 1827. T ryckt s. ä. I stadsfullmäktiges expedition.

:l Fördelaktigare för stadens fattiga voro bestämmelserna i reglementet af den 8 april 1788, der det föreskrefs: >Så långt det nuvarande och efterhand tilökade antalet sjuksängar medgifver, är det hwarjom och enom af Stockholms Stads Invånare öpet, at på Lasarettet njuta skötsel, antingen gratis, eller för en efter omständigheterna lämpad betalning».svårigheter och tvister. — Att inskrifningsafgiften vid lasarettet skulle ökas ifrån 3 rdr lill 4 rdr 3*2 sk. för betalande i allmänna rum, och ifrån 10 till 14 rdr månatligen för betalande i extrarum, månaden räknad till 28 dagar. — Att 10,000 rdr af den årligen inflytande tolagsafgiften för finska varor, som till Stockholm infördes, skulle från och med 1828 anslås till sjukvårdens behof i hufvudstaden. — Att den af Stockholms invånare beviljade '/i af utgående allmänna fattigvårdsafgiften skulle från och med 1828 hållas vederbörande styrelse tillhanda för att till det provisoriska sjukhusets iordningsättande och underhåll användas. — Att den af lnifvudsta-dens invånare ytterligare åtagna afgift, en skilling på riksdalern efter andra artikelns bevillning, ifrån och med 1829 och framgent, skulle på enahanda sätt och i sammanhang med allmänna fattigvårdsafgiften uttaxeras och uppbäras samt till Serafimerlasareltets utvidgning och underhåll disponeras.

Inredningsarbetena inom Katarina kronobränneri och byggnadsarbetet vid Serafimerlasarettel bedrefvos med den ifver, att det nya provisoriska sjukhuset kunde 1831 mottaga sina första patienter1 och lasarettet 1832 förfoga öfver 200 sängar,- hvilka fem år senare ytterligare ökades till 295.

I öfrigt förtjänar den omnämnda kommittén erkännande för flere andra åtgärder till förbättringar af sjukvården. För detta ändamål utarbetade kommittén bl. a. förslag till nya instruktioner för lättigläkarne och stadsläkarne, hvilka föreskrifter omedelbart kommo till tillämpning3. Den viktigaste bestämmelsen i instruktionen för fattigläkaren lydde: »Jemte skyldigheten, att på vissa kungjorda timmar hos sig emottaga och med Läkarehjelp biträda de deras district hörande fattige sjuke, böra Fattig-Läkarne på anvisning af til Kongl. Öfver-Ståthållare-Embetet eller af vederbörande Fattig-Direction, eller af Församlingarnes Presterskap, skyndsamt och samma dag besöka de af dem anmälte sjuke, dem samvetsgrant vårda, samt noga tillse och bedöma, om de kunna vårdas hemma eller genast böra intagas på Fattig- eller För-sörjningshuset; huruvida de kunna hjelpas medelst Fatlig-försörjnings-an-stalter; eller om de böra anmälas till intagande och skötsel å Kongl. Sera-limer-Ordens-Lazarettet, Dan viks-Hospitalet, Kurhuset eller annan allmän Inrättning, till verkställande hvaraf igenom vederbörande Fattig-Direction Fattig-Läkarne draga skyndsam försorg. De af Fattig-Läkarne vid dessa tillfällen utfärdade betyg böra vara så fullständiga som möjligt är lill uplys-ning för de Läkare, till hvilkas vård de sjuke sedermera öfverlemnas».

Fatligläkarne voro skyldige »att hvarje lördag till Stadens Förste Läkare inlemna Rapport öfver de fattige sjuke, hvilke, inom deras district, den sistförfiutna veckan af dem blifvit vårdade; på hvilka Rapporter alltid hör antecknas, huru många sjuksängar på Församlingarnes Försörjningshus

1 Öfverståtliållaren utfärdade den 7 juli 1834 föreskrifter för läkaren och tjänstepersonalen vid Provisoriska sjukhuset.

' C. J. Ekströmer, Om Seraphimcr-Ordens-Lazarettet i Stockholm. Tal hållet i K. Vet. Acad. den 7 April 1838.

" Kongl. Maj:ts Nådiga Instruction för Stockholms Stads Församlingars Fattig-Läkare. (iifvcn Stockholms Slott den 25 Maji 1827. — Samma dag utfärdade K. Maj:t äfven instruk. tioner för Förste och Andre stadsläkarne i

Stockholm.eller sjukrum, af sjuke äro uptagne, och huru många finnas lediga». Dessa rapporter skulle afgifvas efter nedanstående formulär.

Formulair.

Sjuk-rapport öfver Fattige sjuke uti N. N. Församling (öfver Sjuke Arestanter) ifrån och med den till och med den

Qvarlig- gandevid veckans början. Till- komne. Tillfrisk- Till allmänna Sjukinrättningar flyttade. Döde. Qvarlig- gandevid veckans slut. Hötfebrar 15 4 2 4 1 12 Frossor 9 8 4 - - 8 Kikhosta 5 9 - — 14 o. s. v. de vigtigare förekommande Feber-sjukdomar. Veneriska sjuk- domar - 8 — — — Lindriga Chroniska sjukdomar 7 3 4 3 - 0 Svårare Chroniska sjukdomar 10 4 - 2 2 10 Yttre skador oeli åkommor 5 7 2 4 6 Summa 51 33 12 13 3 56

Anmärkningar:

På N. N. Församlings Sjukrum finnas 00 sjukrum uptagne oeli 00 ledige o. s. v. om något anmärkningsvärdt förekommit.

Nödvändigheten af förbättrade anordningar för den allmänna sjukvården hade redan en sorglig erfarenhet ådagalagt. Man skulle snart äfven inse, att förutom sjukhusbyggnader erfordrades andra sanitära åtgärder för alt skydda befolkningen mot förhärjande sjukdomar. Kraftiga röster höjdes, som fordrade strängare uppsikt öfver de hygieniska förhållandena i Stockholm.

Med anledning af den stora dödligheten i hufvudstaden utkom vid den tiden en afhandling, angående behöfliga förbättringar i den allmänna sund-

' Wördsamt Memorial, dateradt den 8 maj 1827 och öfverlcmnadt till Svenska Läkaresällskapet af P. (1. Cederschjöld. — Skriften är införd in extenso i Stockholms stads Historia af Nils Lundeqvist, I). III och åtföljes af åtskilliga handlingar: Kongl. Sundhets Collegii underdåniga skrifwelse till Konglig Majestät, 16 Juli 1827, Till Kongl. Sundhcts-Collegii protokoll den 19 Juni 1827 af C. Trafwenfeldt och Till Kongl. Sundhets Collegii protocoll den 19 Juni 1827, af M. afPontin, slutligen dennes andra skrift inlemnad till Svenska Läkaresällskapet den 25 Sept. 1827 och C. Trafwenfeldts erinringar till Kongl. Comitén öfwer Sjukwärdens förbättrande inom hufvvudstadcn. — Ur Ccderschjöids och Trafwenfeldts 3’ttranden anföras korta utdrag. Dessa män ådagalade ett varmt intresse för en förbättrad fattigvård.hetspolisen inom hufvudstaden. Denna a ('handling framkallade några mot-skrifter, som påvisade åtskilliga öfverdriftér i författarens framställning af förhållandena, men skänkte i öfrigt erkännande åt hans syften. Ur dessa skrifter må här lämnas några utdrag, hufvudsakligen sådana, som kunna gifva en inblick i de fattigas lefnadsförhållanden.

Författaren till hufvudskriften framhåller såsom hälsovådligt den förorening af luften och vattnet, som framkallades genom igenfyllning af »de stora tillkonstlade trädsken, såsom Klara-sjön, Fatburs-sjön och Nybro-wiken», genom »de ofantliga upplagen af gödsel och annan orenlighet i stadens mest besökta trakter, t. ex. wid Munkbron, Kornhamn, nya Kungshohnsbron och Nybron», genom »de mångenstädes i brist på aflopp ständigt gyttjefulla ränn-stenarne och de nästan allestädes i brist på nödig renhållning alltför smutsiga gatorna» m. m. — Till bevis på det allmänna omdömet om sjövattnets förorening anför författaren, att han en dag vid Nybroviken, hwaresl wattnet är genom gödselfyllningens upplösning, tjockt som en mörja», frågat en tvätterska, huru hon där kunde få linnet rent, och erhållit det betecknande svaret — att det också blott kunde lyckas med sådant linne, som vore vant att där tvättas.

| På tal om de fattiges bostäder framhåller författaren huru den fattigare

I befolkningen -i samma mån de rikare börjat bo mer och mer rymligt, måst sammanpacka sig i små, kalla, fuktiga och mörka kyffen, hwarest allt förenas alt förswaga kropp och själ, samt att hos båda utweckla de rysligaste sjukdoms-former >. Han fortsätter: »Dessutom äro äfwen fabriksrum och werk-städer ej sällan alltför trånga och osnygga, samt torde mångenstädes sakna nödiga inrättningar till luftdrag för wäderwäxling, eller till och med för afled-ning af giftiga ångor, som äro från wissa arbeten alldeles oskiljaktiga». För att råda hot mot

dessa missförhållanden påyrkar han, alt Synemän ärligen böra bcsigtiga de fattigares boningar, och att inga rum få uthyras, som befunnes wara alltför fugliga, mörka eller otäta eller i nybygda hus, som ännu icke hunnit torka. Del woi-e äfwen önskeligt, att fabriksrum och werkstäder, samt dcrtill hörande arbetsfolks logementer, kunde få besigligas i afseende på rymlighel, snygghet och öfriga inrättning, så att de ej tinge wara af den beskaffenhet, att hwarje lefwande warelse der måste owilkorligen förderfwas».

Till befrämjande af sedlighet föreslår han, »att man borde genom tjen-liga skolböcker o. d. wisa barnet dygden i allt sitt behag, och lasten i all sin wederstygglighet; samt sålunda tidigt utbilda den moraliska känslan för redlighet, sannfärdighet, kyskhet, tarilighet, flit och nykterhet. För att sedan så mycket mer minska frestelserna, borde kroglefnaden så mycket möjligt inskränkas; inga spelhus mer få inrättas; och på wärdshus ingen fruntimmers-uppassning få finnas».

Författarens åsikter om vården af de fattiga kunna sammanfattas i följande: Det är för Direktioner omöjligt all på embetsrummen riktigt be-

döma förhållandena, då de gemenligen ej hafwa annat att stödja sig wid, än attester, hwilka, ehuru mycken möda och tidspillan de än kosta den sökande att erhålla, likwäl ytterst grunda sig nästan blott på dess egna uppgifter. Under sjukbesök i de fattigas kojor har jag sökt studera fattigwårds-wäsendel och stadnat i den öfwertygelsen, att fattigwården borde inrättaspå ett mer husfaderligt sätt, och wara, om jag så får säga, kringwåndrande. Detta har jag föreställt mig kunna ske sålunda, att hela Stockholm indelades i t. ex. 100 eller 150 districter, som skulle uppdragas åt hwar sin Chef, med åliggande att, utan något arfwode, flitigt besöka de fattiga i deras boningar, söka tillwinna sig deras förtroende, bewaka deras hushållning och lefnadssätt, samt bistå dem med goda råd och nödigt understöd ur den allmänna fattigkassan. Dessa Chefer skulle utgöra den egentliga fattigwården och sammanträda på bestämda tider, till gemensam öfwerläggning, under Öfverståthållarens ordförande.------------- Hwad sjelfwa understöden beträf-

far, wore först och främst angeläget, atl de lemnades i rättan lid: ty likasom den största eldswåda hade i sin början kunnat förekommas med några få droppar watten; så kan också mången familj räddas ifrån nöd, elände och slutlig undergång, medelst en liten penning, gifwen i olyckans första början. Dernäsl borde understöden icke alltid lemnas i penningar, utan efter omständigheterna äfwen i matwaror, wed och kläder, till hwilken ända upphandlingar torde böra göras de tider, då prisen äro lindrigast. Och slutligen skulle, såsom en wäsendtlighet, höra till denna plan, att understöden helst lemnades såsom försträckning under uttryckligt förbehåll, atl småningom återgäldas; och att Distrikts-chefen skulle imellerlid få bewaka låntagarens inre hushållning och lefnadssätt».

Författaren till en af motskriflerna förnekade befintligheten afen större dödlighet i Stockholm än i andra hufvudstäder, men han delade i öfrigt många af de ofvan uttalade åsikterna och lämnade i fråga om de falligas lefnadsförhållanden en, om möjligt, ån dystrare skildring.

Om den fattigare befolkningens bostäder yttrar han: »Ingen, som icke varit i tillfälle alt se dessa usla nästen, lärer derom kunna göra sig ett rätt begrepp. Flera familjer nödgas bo tillsammans i ett rum, i anseende till hyrornas och wedens dyrhet och minskningen af sådana boningsrum, som de möjligen kunna mäkta att hyra; sedan trähusen blifwit för gamla, rifwas de ned, och nya af sten uppbyggas och inredas wanligen för bättre folk, i afsigt att få större hyror, ehuru hyresbehållningen torde ofta biifwa mindre af de ombyggde stenhusen, än af de förra dåliga kojorna. Det uslaste rum, utsatt för drag, fukt, läck wid nederbörd och som om wintern mera wärmes af många menniskors inpackning än af eldningen, kostar 30 å 50 R:dr B:ko om året, repareras sällan af wärden och ännu mindre af de fattiga hyresmannen. --------------------- Kanske vore tiden nu inne atl werkställa ett för några år

sedan wäckt förslag, att anwända något af stadens Brandförsäkrings-kon-tors öfwerskjutande tillgångar till uppbyggande af hus med tjenliga rum för de fattiga och den arbetande klassen, emot billig hyra».

Såsom bevis på den rådande osedligheten framhåller han särskildt missbruket af brännvin, »som yttrar ett ganska

menligt inflytande icke allenast

på den nu uppwäxande, utan ock på den kommande generationen.---------------------

Uti detta missbruk ligger äfwen allmännaste orsaken till det mindre goda uppförande, man hos soldatesken och den arbetande klassen så ofta finner ega rum emot deras hustrur, jemte deraf härrörande lättja och försummelse atl bidraga gemensamt till deras och barnens föda, wård och upp-fostran. Den misshandling, hwilken hustrun ofta får erfara af sin man, då hon ej förmår att genom eget släpsamt anwändande af sina krafter såsom hjelphustru på arbeten och i hushåll, utom omsorgen af eget och barnens underhåll, äfwen förnöja mannens bränwinsbegär, och den med ett sådant olyckligt förhållande förenade uselhet och fattigdom ingifwa hos flickan, ännu ung och oskyldig, fasa för en sådan framtid, och föranleda kanske lika mycket som osedlighetens lockande retelser och förmögnare föräldrars fåfänga, dertill, att flickor ej uppfostras till dugliga tjänstehjon och husmödrar inom deras stånd».

Slutligen uttalar sig äfven denna författare om fattigvården och säger: »Hwad den egentliga fattigwården beträffar, som är inrättad för de fattiga af den arbetande och tjenande klassen, så wågar jag för min del tro, att man ännu är långt ifrån rätta sättet att organisera och inrätta densamma. Då lättja, liderlighet och liknöjdhet så tagit öfwerhand, att arbetare i allmänhet, under goda sädesår, med lindriga matpriser och till 50 proc. förhöjda arbetslöner, wäl äro liderligare men lika fattiga, som under de swåraste och dyrasle misswäxtår; då de vid sommarens och arbetstidens slut äro skuldsatte på krogame i stället alt af sina dryga arbetslöner hafwa något hopspardl för den återstående längre tiden, då ingen arbetsförtjenst är att påräkna; då de swara wid föreställningar om följderna af en sådan bristande omtanka och misshushållning: »då får fattigwården föda oss», så kan del lätt hända, och jag befarar alt det händer, att man ofta befordrar och ökar fattigdom och nöd just genom de åtgärder, med hwilka man wille förekomma och af-hjelpa densamma. Hufwudprincipen för meddelande af allt understöd, särdeles åt denna klass, bör wara: att icke lemna det ringaste åt någon, som icke af ålderdom, sjuklighel eller flera barns wård är ur stånd att, för del han erhåller, förrätta och lemna något arbete, af hwad slag som helst; och må den swälta, som kan men icke will arbeta, utan hellre ligga andra till last».

I sin till K. Maj:t 1863 afgifna femårsberättelse bekräftar öfverståthållaren klagomålen öfver den fattigare befolkningens trångboddhet, Klara-sjöns osundhet och osnyggheten på stadens illa stenlagda gator. Men framför allt betonar han de olyckliga följderna af det inom de lägre klasserna rådande begäret efter brännvin,1 som alstrar »sjelfsvåld, lättja, sedeförderf. nöd och tiggeri».

Ett år senare hemsöktes stadens befolkning af den fruktade farsoten — koleran. Med anledning däraf, att denna sjukdom några år lorut hade rasat inom de ryska och preussiska Östersjöprovinserna, hade man i Stockholm

1 1 syfte att motverka missbruk af brännvin stiftades 1830 i Stockholm en förening under namn: •Stockholms Måttlighets-Förening» och 1831 bildades »Kungsholms Nykterhets-För-ening». Denna förening uppgick 1837 i »Svenska Nykterhets-Sällskapet», hvars ändamål var och fortfarande är att genom spridande af skrifter motarbeta rusdrycker. En öfversikt af sällskapets skrifter är utgifven af F. Schulthess, Svensk Nykterhetsiitteratur 1557—1877. Sthlm 1900. — Vidare upprättades 1831 »Spisqvarterställen utan starka drycker» eller s. k. nykter-hetsvärldshus, hvilka på vissa af stadsnämnden 1849 fastställda villkor uppburo årligt understöd af fattigmedel. På 18.r»0-talet funuos i Stockholm öfver 60 dylika matställen. Förteckningar öfver dessa för 1832—1866 linnas i stadens arkiv.lyckligtvis vidtagit försiktighetsmått mot den annalkande faran. Man hade tillsatt en allmän sundhelsnämnd och utsett sjukhuslokaler. På grund af dessa försiktighetsåtgärder trodde man sig vara rustad, då koleran härstä-des utbröt i augusti 1834. Under ledning af allmänna sundhetsnämnden organiserades inom hvarje territorialförsamling en sundhetsnämnd med en eller två sundhetsbyråer, där såväl dag som natt några ledamöter af nämnden samt läkare och badare med nödigt antal sjukbärare och sköterskor voro till hands, och där äfven medicin samt transport- och andra hjälpmedel lämnades. I apoteken tillhandahöllos färdiga satser af medikamenlcr mot sjukdomen jämte åtskilliga anvisningar af svenska läkaresällskapet om sättet för deras begagnande. Af omkring 60 då i staden praktiserande läkare åtogo sig de flesta sjukvården efter distriktvis upprättad fördelning. Dessutom bildades en förening af tjänslemäu och borgare för alt lill vederbörande

myndigheter erbjuda sill biträde, när sådant i ett eller annat afseende kunde erfordras. Sjukhus voro inredda i skilda delar af staden. I södra kasernen vid Tjärhofsgatan inrymdes 239 sängar, i elt enskildt hus på Kungsholmen 100 sängar och i norra kasernen vid Storgatan likaledes 100 sängar. Vidare funnos i beredskap på Kastellholmen och å Sabbatsberg 70 sängar på hvartdera stället, i Jakobs och Johannes fattighus 54 och på Piperska muren 50 sängplatser, hvarjämte i frimurarordens hus på Riddarholmen anordnats* ytterligare 46 sängar. För de upprättade sjukhusens behof voro anställda 318 sköterskor och 211 bärare.

Emellertid spred sig farsoten alltmer. Dag för dag ökades antalet insjuknade och döde. Under ett dygn i september afledo 217 personer, 449 insjuknade, och 1,661 vårdades i sjukhusen. Ändtligen i början af oktober

återkommo lugn och förtröstan. I en skildring af denna hemska tid1 säges:

»Söndagen den 12 oktober var en allmän glädjedag. Vädret var utmärkt vackert, och en mängd människor lustvandrade på Norrbro och å Karl Xlllrs

torg. Ingen hade dött i kolera under det senaste dygnet. Alla sågo glada

ut. På aftonen gick man lill k. teatern och såg »Iledvig eller Bandilbrudeu» samt »Kalifen i Bagdad».

Koleran hade icke skonat någon del af staden. Men mest hemsökt blef Katarina församling med dess fattiga befolkning.2 Dä all farhäga var öfver, räknade man, att 7,889 personer hade i farsoten insjuknat och 3,278 aflidit.

Under dessa lider af hårda pröfningar var stadens bättre lottade befolkning outtröttlig i offervillighet. Huru erkännansvärd denna gifmildhet än är, bör dock här i främsta rummet omnämnas den välgörenhet, som haft sådan betydelse, all den än i dag skänker hjälp och tröst åt behöfvande.

Ädla föredömen af människokärlek gåfvos af dem, som stodo på samhällets höjder. Drottning Hedvig Elisabeth Charlotta ålog sig att vara be-

1 Claes Lundin och August Strindberg, Gamla Stockholm, Sthlm 1882, s. 104.

’ I Undersökningar rörande Stockholms Mortalitet af E. W. Wrctl ind uppgifves antalet dödsfall till 3,665. — Koleran hemsökte ånyo hufvudstadcn upprepade gånger på 1850-talet men svårast 1855, då öfver 2.800 dödsfall intränade.skyddarinna för det 1809 upprättade »Institutet för Döfstumma och Blinda»1 och ägnade åt delta barmhärtighetsverk det varmaste intresse ända till sin död, hvarefter hennes uppgift öfvertogs af drottning Desideria och senare af änkedrottning Josephina. — Prinsessan Sofia Albertina bildade 1819 »Välgörande Fruntimmerssällskapet», afsedt att med årligt penningebidrag understödja allmänna uppfostringsinrättningar för fattiga flickor samt behöfvande kvinnor af olika samhällsklasser inom hufvudstaden. — Kronprinsessan Josephina grundade eller tog under sitt hägn åtskilliga föreningar, hvilka fortfarande utöfva en välsignelserik verksamhet, såsom »Sällskapet De Fattiges vänner»,2 stiftadt 1826 i ändamål att understödja fattiga änkor med oförsörjda barn samt andra nödställda, »Sällskapet för uppmuntran af öm och sedlig modersvård», upprättadt 1827 och afsedt att genom understöd hjälpa och uppmuntra inom hufvudstaden boende mödrar, gifta eller änkor, som med två eller liera barn äro stadda i fattigdom, »Sällskapet till arbetsamhetens uppmuntran», stiftadt 1838 i syfte att bereda arbetsförtjänst åt fattiga kvinnor, förnämligast under vintermånaderna.

Många gifmilda personer befordrade upprättandet af andra barmhärtighetsverk. Sålunda uppstodo ytterligare under dessa år: »Grosshandels Socie-tetens pensionskassa», stadfäst 1815 och afsedd till understöd åt behöfvande bland sällskapets medlemmar samt deras hustrur, änkor och oförsörjda barn.

»Sällskapet De Nödlidandes Vänner», grundadt 1816 med bestämmelse att lämna understöd åt behöfvande, i synnerhet pauvres honteux. Härtill kommer ett betydligt antal donationer, skänkta till allehanda välgörande ändamål.

1 detta sammanhang inå ytterligare omnämnas en 1828 stiftad förening, benämnd »Sällskapet till dygdigt och troget tjänstefolks belönande», hvilket ville genom uppmuntran och belöningar söka lifva och underhålla dygd,

sedlighet, ordning, omtänksamhet och arbelsflit hos tjänstefolket i hufvudsta-den. Angelägen var man äfven alt hos den arbetande befolkningen inskärpa nödvändigheten att af uppburna arbetslöner afsätla en penning för tider af bristande förtjänst, hvarvid man särskildl framhöll betydelsen af den 1821 för sådant ändamål grundade sparbanken i Sfockholm.8

Under samma tidsskede gjordes allvarliga ansträngningar för förbättrande af fattiga barns uppfostran. Med enskilda medel upprättades 1832 en välgörenhetsinrättning, som blef till stor nytta för staden, nämligen »Prins Carls uppfostringsanstalt»,4 hvars ändamål var att upptaga, härbergera och försörja fattiga, vanvårdade barn inom hufvudstaden, emellan 7 och 14 års ålder, och att hos dem inplanta gudsfruktan, dygd, flit och ordentlighet, samt meddela dem gagneliga skolkunskaper och färdighet i hvarjehanda slöjder.

1 O. E. Borg, Om Institutet för Döfstumma och Blinda i Sverige, jemte en kort öfver-sigt af likartade stiftelser i främmande länder. Sthlm 1854.

' Föredrag i Sällskapet de Fattiges Vänner jämte en förutgående framställning om Sällskapets 20:åriga verksamhet. Sthlm 1846.

a Öfwer-Stålhållare-Embetets Kungörelse om angelägenheten för Hufwudstadens inwå-nnrc af arbets- och tjenstehjons-classen att iakttaga en bättre hushållning och sparsamhet. Gifwen Stockholm den 3 Junii 1829.

4 Några ord angående Prins Carls Upfostrings-austalt för fattiga och värnlösa barn. — En berättelse afgifven i januari 1876. Sthlm s. £.Samtidigt kunde den offentliga fattigvården glädja sig åt en framgångsrik verksamhet. I skrifvelse lill K. Maj-.t 1831 framhåller öfverståthållaren 1 den betydande utveckling fattigvården erhållit. Han erinrar om den stora skara af fattiga, som årligen åtnjöto hjälp och understöd antingen inom välgörenhetsinrättningarna eller utom desamma, han nämner det större antal sjuksängar, som fanns att tillgå inom fattig- och försörjningshusen, han visar hvilket flertal fattiga barn af bägge könen erhöllo vård, uppfostran och bildning till kristendomskunskap, sedlighet och nyttig verksamhet. — »Eders Kongl. Majestät torde alltså i Nåder finna, att all omsorg af Församlingarne och deras Fattigwårds-Styrelser blifwit iakttagen, alt icke allenast efter behof och omständigheter undsätta och hjelpa de fattige och nödlidande, utan ock verksamt befrämja den torftigare ungdomens undervisning och förkofran».

7.

Fattigvårdens ekonomiska förvaltning. — Faltighusafgifter och försörjningsaf-gifter. — Folkmängden och de fattigas antal i liufvudstaden. f

Inom församlingarna valdes årligen, såsom i det föregående redan framhållits, dels deputerade att bestämma det följande årets utgifter och däraf beroende uttaxering, dels direktörer alt förvalta lill fattigvården inflytande medel, dels ock revisorer all granska fattigkassans räkenskaper och förvaltning. De tillgångar, öfver hvilka allmänna fattigvården kunde förfoga, voro afsedda för sådana fattigvårdsbehof, till hvilkas bestridande församlingarna icke hade förbundit sig eller saknade tillräckliga medel.

Från 1812 drabbades de skattskyldige i hufvudstaden af två för fattigas underhåll bestämda utskylder, en fattighusafgifl och en faltigförsörjniiigsafgift. Den förra, öfverenskommen vid fattighusens upprättande, erlades af husägare och beräknades efter brandvaktsafgiften, den senare, fastställd för bestridande af den allmänna försörjningen, träffade alla skatt.skyldige efter andra artikeln i bevillningsförordningen.

Så pågick denna debitering och uttaxering för fattigvårdens behof med tid efter annan något förändrade värderingssiffrör. Utöfver de för året tilldelade anslagen gjorde än den ena än den andra fattigvårdsstyrelsen anspråk på ytterligare bidrag till fyllande af uppkomna brister. Öfverstyrelscn hade grannlagenheten att villfara äfven sådana framställningar, tills dess att det 1829 visade sig, all anspråken hos vissa styrelser stigit lill den grad, att de uppenbarligen icke längre borde godkännas.

Frågan upptogs till allvarlig behandling. För att närmare utreda densamma anställdes mönstringar vid alla fattighus och infordrades utförliga

1 Öfvcrståtliållarens underdåniga skrifvelse till K. Maj:t den 9 april 1831.redogörelser från samtliga faltigvårdsstyrelser. Öfverståthållaren tog en verksam del i alla dessa undersökningar, han uppgjorde beräkningar öfver utgående fattigmedel och höll upprepade sammanträden med församlingarnas deputerade. Därvid erfor man, alt fattighusafgiften icke uttaxerades efter samma grunder inom alla församlingar, att årliga öfverskotten af fattighusmedlen inom flera församlingar användes till vissa för fattigvården främmande ändamål eller i bästa fall tjänade att öka fattighusens kapitaltillgångar, att, oaktadt öfverskotten, några församlingar uppburo icke obetydliga fyllnadsbi-drag från fattigkassan, slutligen att mindre förmögna församlingar voro betungade med större fattigvårdsbördor än de mera förmögna.

Efter denna utredning gjorde 1831 öfverståthållaren hos K. Maj:t framställning om en närmare tydning och tillämpning af de i 1812 års kongl. bref 0111 fattigvården i hufvudstaden utstakade allmänna grunder. Han föreslog: »l:o Alt Hufvudstadens samtliga Territorial-församlingar skola, från och med 183(5 års ingång, i enlighet med livad de fleste af dem redan sig åtagit, framgent och till dess allmän nedsättning behörigen kan ske, i ett jemt förhållande till nuvarande Brandwaktsafgift, utan afseende å hwad förändring derutinnan hädanefter må äga rum, erlägga stadgad Fattighusaf-gift. — 2:o Att, efter förloppet af år 1835, inom hvilken tid Ulrica Eleonora samt Jacobi och Johannis Församlingar kunde hafwa afbördat Kyrko-skulderna, eller widtagit tjenliga ulwägar dertill för framtiden, Faltighus-afgiflen i hwarje församling bör till sitt ursprungliga och rätta ändamål owilkorligen och oförryckt anwändas, så alt den må af Faltigvårds-förwall-ningen kunna behörigen påräknas och disponeras. — 3:o Alt, under loppet af år 1835, och efter det Fattigwårdens tillstånd, behof och tillgångar i alla delar hunnit närmare utrönas och regleras, Församlingarne må, genom sina, på grund af Kongl. Brefvet den 3 Julii 1811, lagligen utsedde Deputerade, widare få pröfwa och öfverenskomma, huruwida den föreslagna Allmänna Fattighusafgiften, från och med år 1836 bör, inoin hufwudsla-dens samtliga Territorial-församlingar, för enskilda och publika egendomar fortfarande utgå, till det högsta, eller nuwarande Braudwaktsafgiftens fulla belopp, såsom uti Jacobi och Johannis, Maria Magdalena, Ulrica Eleonora, Hedvig Eleonora och Adolph Fredriks Församlingar är wedertaget, eller, derest omständigheterna då funnos sådant medgifva, till lägre eller del minsta, såsom uti Catharina Församling, nu debiterade belopp, nemligen s/s delar af wanliga Brandwaktsuppbörden; hwarefter, och sedan Faltighus-afgiftens gemensamma och allmänna taxeringsbelopp wederbörligen blifwit fastställdt, någon rubbning och förändring derutinnan icke må kunna, utan alla Församlingarnes hörande, tillwägabringas och beslutas».

Deputerade hade instämt i öfverståthållarens mening om nödvändigheten af en snar reglering af stadens utgifter för fattigvården och beskattningens lika fördelning inom församlingarna. De anförde, att då Stockholms stad icke annorlunda kunde betraktas än såsom en, för gemensamt väl verkande samhällighet, var det med billighet och de skaltdragandes rätt förenligt »att, under det Fattighusen, hvilka nu mera wore till de mest nödställdes wård otillräckliga, likwäl genom årliga behållningar förökadesina Capita 1-fonder, skulle Församlingarne nödgas bestrida wården af sina öfriga fattighjon genom årliga taxations-afgifter». På grund häraf föreslogo de, »alt inom hvarje Hufvudstadens Terrilorial-församling böra lill de fattigas och nödlidandes wård och underhåll, efter deras werkliga behof, fattighusets årliga inkomster främst anlitas och anwändas, och att derefter, sedan försörjningen inom och utom fattighuset blifwit bestridd, det möjligen återstående öfwerskottet må, enligt föreskriften i berörde Kongl. Bref, anwändas inom församlingen lill Fatliganstallernas förbättrande, och öfriga med dess fattigwård förenade angelägna föremål, under iakttagande i det hela af noggrann hushållning och de ständiga Capital-fondernas säkra bestånd, men all, enär brist uppkomme uti Fattighus-inrättningens egna medel och användbara tillgångar för faltigförsörjningens rätta bestridande och fortsättning, bör Fattighus-Styrelsen äga atl, i förhållande till underhållspersonalen och erforderliga utgifter, påräkna och uppbära af Allmänna Fal-tig-Cassan det tillskott och fyllnadsbidrag, som, efter behörig reqwisilion och pröfning, finnes med öfriga Församlingars rätt och Faltig-Cassans behållna inkomster öfwerensstämmande».

De afgifna förslagen gillades1 slutligen 1833 af K. Maj:t, och sålunda blef den segslitna beskattningsfrågan lyckligen löst.

Härmed förändrades icke det bemyndigande, som lämnats Fattigkassans direktion atl uppgöra förslag lill

fördelning af influtna fattigmedel och att, sedan fördelningen blifvit gillad, utassignera medlen, »för hvilkas anslående till bestämda behof de skulle vara ansvariga och redovisa».

För alt deltaga i revisionen af fattigkassans förvaltning valdes årligen af hvarje församling en ledamot. Dessa åtta revisorer voro skyldige alt efter verkställd granskning afgifva berättelse till öfverstålhållaren. En af de äldre revisionsberättelserna, som finnas bland allmänna fattigvårdens handlingar i rådhusets arkiv, afser 1824 års förvaltning. Berättelsen saknar icke intresse.3 Den tydliggör bl. a,, lill hvilka ändamål fnttigförsörjningsafgif-terna användes.

Berättelse

dervid Revisorerne ansett sig böra serskildt upptaga inkomster och utgifter för den egentliga Fattigförsörjningen och livad dertill hörer, samt serskildt de till veneriska Curhuset anslagna medel och den kostnad denne Inrättning medfört, enär det lättast visar sig i livad inohn Curhus-lnrättningen betungar Allmänna Fallig-Cassan.

Cassans behållning i Vexel-Banken utgjorde

vid årets början.........-...........—

1 K. bref till öfverståtliållaren angående fattigförsörjningsmedlens fördelning och fat-tigliusafgifternas framtida bestämmande, den 15 jnni 1833.

Revisionsberättelsen är daterad den G december 1825 och undcrskrifven af de inom församlingarna utsedde revisorerna. —Den första tryckta revisionsberättelsen afser 1818 års förvaltning nämligen: Berättelse af Stockholms Stads Herrar Revisorer, angående Fattig-Kassa-Direktionens Räkenskaper och Förvaltning, afgifven den 27 febr. 1819. I k. biblioteket.

. B"" R:dr 4,025: 27 3 Transport 4,625: 27 3Transport 4,625: 27 3

Influtna Inkomster under året till den egente-liga Fattigförsörjningen hafva varit:

Från Kongl. Stats Contoiret enligt i nåder fast-

ställd stat för året 2,057: 35 6

F attigförsörj ningsafgift, uttaxerad

af Stadens Innevånare 23,344: 12 —

StraiTbö ter för försummad inbetalning af Krono Utskylderne inom andra upbörds Stämmans slut 2,226: 26 6 25 570: 38 6

Sjömansafgift till Fattigvården, lefvererad från

Sjömanshuset .... 335: — —

Gåfvomedel af Rikets Ständers Banque 1,000: — — 28,963: 26 —

Summa B00 R:dr 33,589: 5 3

Bestridda Utgifter deremot:

Sabbatsbergs Fattighus -............... Bco R:dr 1,500

Clara; församlings dito............................. 825

Jacobi och Johannis dito._ 1,800

Maria» Magdalena? dito 2,500

Catharina? dito 4,000

Kungsholms eller Ulrica? Eleonora? dito ----------- 1,800

Ladugårds Lands eller Hedvig Eleonora? dito .. 4,000

Adolph Fredrics dito 2,800

Storkyrko Församlingens faltigschola.. 200

Kongl. Lif Gardets till Häst dito 100

Kongl. Svea Lif Gardets dito 200

Kongl. Andra Lif Gardets dito... 200

Kongl. Svea Artillerie Regementets dito 200

Kongl. Maj:ts Flottas Stockholms-Station dito 200

Läraren vid Djurgårds Skolan......................... 75

Södra Arbets Huset . 2,000

Norra Arbets Huset............................ 2,000

— 19,225: ----------

1,175:---------

- 4,000:----------

Allmänna Barnbördshuset ....

Directionen för Banco Räkningens förande ... 15: — —

Arfvode för Hufvudbokens upgörande med

dithörande kostnader 106: 36 —

Dito för upbörden af Fattigvårdsmedeln 698: 10 10

Summa B00 R.dr 26,719: 46 10

Tillskott till Veneriska Curhusets underhåll

4,693: 17 8

Transport Bco R:dr 31,413: 16 6Transport Bco R:dr 31,413: 16 6

Behållning till år 1825 i Vexel Banquen 1,675: 36 9

och i ett utgifvit förskott lill Entrepreneuren

för mathållningen vid Curhuset 500: 2,175: 36 9

Summa Summarum B00 lt.dr 33,589: 5 3 Veneriska Curhusets Inkomster och Utgifter hafva utgjort:

De förre:

Från Kongl. Stats Contoiret, Statsmedel för året

B ™ R:dr 1,000: — —

» Stockholms Stads Drätsel-Commission, det af Stadens medel anslagna årliga

understöd ____________________________ 5,000: — —

Af Stadens Innevånare uttaxerade Curhus-afgifl ä 3 sk. utaf hvarje mantals-

skrifven person--- 2,832: 10 —

» Betalande patienter............................... 55: 46 — g 8gg: g —

Bristen har aT Allmänna Fattigförsörjningsmed-

len måst godlgöras med..- 4,693: 17 8

Summa B™ R:dr 13,581: 25 8

Och de senare:

Till aflöning Bco R:dr 1,416: 32 —

Omkostnader för utspisningen åt Patienter

och Tjenstefolk 4,898: 8 —

* Uphandling af Inventarier 910: 32 8

> Nybyggnader och Reparationer - 2,035: 1 5

Diverse utgifter och Medicinajier 4,020: 47 7

Summa Bco R:dr 13,281: 25 8

hvartill kommer utbetalning till Stockholms Läns Curhus af ofvan uptagna statsmedel, enligt den mellan Staden och Länet träffade öfverenskommelse med .... Bco R:dr 300: — - —

Summa S:rum B“° R:dr 13,581: 25 8

Revisorerna ultala farhåga för att stadens utgifter komma att ökas allt mer och påyrka veneriska sjukhusets skiljande från fattigvården. De af-sluta sin berättelse med följande ord: »1 öfrigt och som Directionens förklaring öfver de af Revisorerne gjorde anmärkningar i det hufvudsakliga funnits vara af den beskaffenhet, att de fleste förfalla och de få återstående, som blifvit hänskjutne till Högvälborne Herr Barons och Öfver Ståthållarens uplj'sta bedömmande äro af föga vigt, finna Revisorerne icke vidare något hinder att härigenom meddela Directionen Decharge för en förvaltning, som ostridigt vittnar om den osparda möda och det medborgerliga nit hos Directionens samtelige Ledamöter, som berättigar dem till Försam-lingarnes tacksamhet».Det år, denna revisionsberättelse afser, beräknades antalet i fattigvården inskrifna underhållstagare lill något öfver 2,000 personer.

För bedömande af fattigvårdens utsträckning i förhållande till stadens invånareantal må tjäna följande summariska uppgifter1 angående Stockholms folkmängd under tidrymden 1800—1845.

År 1800 75,517 År 1825 . . . 79,473 » 1805 » 1830 .... 80,621 » 1810 65,474 > 1835 82,655 1815 72,989 » 1840 .... 84.161 » 1820 75,569 » 1845

Fattighusafgiften, som erlades endast af husägarne, utgick 1750 inom alla församlingar efter enahanda beräkningsgrund eller med dubbla brand-vaklsafgiften. Under åren reducerades af olika skäl denna afgifl inom församlingarna, så att 1830 utgick densamma med ll/a brandvaktafgift för en församling, med hel brandafgift för fem men med blott a/z och 8/t för de öfriga två församlingarna. Efter företagen reglering erlades från och med 1836 fattighusafgiften åter inom stadens församlingar efter likformig beräkningsgrund eller med hel brandvaktsafgift. — Fatligförsörjningsafgiftenskulle frän 1812 af hvarje skattskyldig person erläggas med 3 skillingar b:ko efter 2:dra artikeln af bevillningsförordningen. Redan 1813 utgick den med 5 skillingar, af hvilka 2 skillingar voro afsedda till afbetalning af förra falligvårds-förvaltningens skuld. Afgiften ökades 18-17 till 6 skillingar. Då fattigvårdens skuld 1821 kunde ulan vidare tillskott slutlikvideras, bestämdes afgiften till 5 skillingar. — Däremot tillkom 1824 en kurhusafgift med 3—5 skillingar samt 1828 en sjukvårdsafgift, af hvilken senare en skilling var afsedd lill utvidgning af Serafimerläsarettet och en skilling till upprättande af ett Provisoriskt sjukhus. Vidare tillkom 1835 en koleraafgift, som under de fem följande åren skulle erläggas af hvarje skattskyldig person med 16 skillingar b:ko för man och 8 skillingar för kvinna. Afgiften efter 2:dra artikeln skulle för de tre första åren utgöra 6 skillingar och för de två återstående minskas i mån af tillgångar. — Sedermera utgick fattigvårdskatten, enligt 1843 års stadga, dels med en mindre afgift af hvarje skattskyldig dels med vissa skillingar efter grunder i 2:dra artikeln i bevillningsförordningen. För 1845 utgjorde den 12 skillingar i personel afgift och 10 skillingar å bevillnings-riksdalern.

Sedan de falliga, som tillhörde främmande falligvårdssamhållen, blifvit hemsända, beräknades 1806 antalet hjälpbehöfvande i Stockholm till 8,048. De fattigas antal steg 1826 till 0,409 och ökades ytterligare 1836 till 12,801 samt följande år till 13,100. I dessa tal voro inberäknade alla hjälpbehöfvande, som i en eller annan form åtnjöto understöd vare sig af fattigvården eller af fromma stiftelser och andra inrättningar. — Efter 1812 tilldelades under en följd af år understöd ensamt af fattigvården åt omkring 3,000 personer. Småningom ökades äfven dessa understödslagares antal. År 1836 upp-

1 Uppgifterna äro hämtade ur Berättelse angående Stockholms Kommunalförvaltning är 18G8, utgifven enligt beslut af stadsfullmäktiges beredningsutskott. Sthlm 1870.gick antalet af fattigvårdens skyddslingar till 4.167, af hvilka 1,613 vistades å fattigvårdsinrältningar och 2,554 utom desamma. År 1842 uppgingo under-slödslagarne till 3,921, af dessa voro 1,621 omhändertagna å inrättningar gcIi öfriga 2,300 uppburo kontant fattighjälp.

Endast några spridda uppgifter ur fattigkassans och fattighusens räkenskaper under ifrågavarande tidrymd torde vara behöfliga för att visa de icke obetydliga utgifter, som stadens skattskyldiga lingo vidkännas för underhåll af de i fattigvården inskrifna hjälpbehöfvande. Från 1812 till 1829 utbetalte fattigkassan i medeltal 18,580 r:dr b:ko såsom försörjningsbidrag till fattighusen. Under samma tid uppgingo fattighusens egna utgifter i medeltal till 32,536 r:dr b:ko. Förvaltningen af fattigkassans och fattighusens kontanta medel, beräknade i riksdaler banko, utvisar under nedanstående år, hvilka exempelvis anföras, följande inkomster och utgifter.

Fattigkassan. — År 1830: inkomster 34,913 r:dr, däraf försörjningsaf-gifter och bölesmedel 31,346, statsanslag 2,067, öfriga inkomster 1,500; utgifter 35,212 r:dr, däraf bidrag till fatligförsörjningen 18,925, fattigskolor 1,750, sjukvård 3,982, öfriga omkostnader 10,256. — År 1836: inkomster 29,469 r:dr, däraf försörjningsafgifter och bötesmedel 25,108, statsanslag 2,070, öfriga inkomster 2,291; utgifter 27,097 r:dr, däraf bidrag till fallig-försöriningen 22,000, fattigskolor, sjukvård och andra ändamål 5,097. — År 1842: inkomster 28,631 r:dr, däraf försörjningsafgifter och bötesmedel 24,812, statsanslag 2,094, öfriga inkomster 1,725; utgifter 30,276 r:dr, däraf bidrag till faltigförsörjningen 22,500, fattigskolor 1,280, arbetshus 2,000, härberge för husvilla 1,000, sjukvård och andra ändamål 3,496.

Fattighusen. — År 1830: inkomster 49,486 r:dr, däraf faltighusafgif-ter 16,378, räntor och gåfvor 16,351, bidrag af fattigkassan 16,757; utgifter 47,784 r:dr, däraf försörjning och understöd 22,267, sjukvård 8,145, reparationer 12,230, barnavård och öfriga omkostnader 5,142. — År 1836: inkomster 71,113 r:dr, däraf fattighusafgifter 35,328, bidrag af fattigkassan 20,300, räntor och gåfvor 15,485; utgifter 63,944 r:dr, däraf försörjning och understöd 40,002, sjukvård 11,410, barnavård 2,697 och öfriga omkostnader 9,835. — År 1842: inkomster 80,486 r:dr, däraf fattighusafgifter 37,954, bidrag af fattigkassan 21,800, räntor och gåfvor 20,732; utgifter 81,779 r:dr, däraf försörjning och understöd 50,000, sjukvård 12,850, barnavård 2,300 och öfriga omkostnader 16,629.

Slutligen bör nämnas, all enligt beräkning1 anses den sammanlagda kapitaltillgången, som den allmänna fattigvården och den enskilda välgörenheten 1842 ägde, ha uppgått till 4,163,021 r:dr. Af dessa medel utbetaltes samma år till fattigas understöd 434,352 r:dr, allt banko.

1 [J. Eli min] Underrättelse om i Hufvudstaden varande Sjukvärds-anstolter, Fattigvård, Fromma Stiftelser och Uppfostrings-anstalter, med afseendc på de fattiges behof. Sthlm 1812.Olösta fattigvårdsfrågor. — Kungl. kommitté för utarbetande af förslag till ny fattigvårdsstadga.

Under de dagliga bestyren med fattigvårdens skötsel torde man nästan ha förgätit, att K. Maj:t hade ålagt öfverståthållaren och deputerade, »att, så fort möjligt blef, till Kongl. Maj:t inkomma med underdånigt förslag till ett Reglemente» för försörjningsväsendet i hufvudstaden.

Först 1833 tyckes vederbörande ha erfarit behofvet af ett dylikt reglemente för fattigvården och i sammanhang därmed en reglering af åtskilliga frågor, som ännu voro sväfvande. I betraktande af de viktiga principfrågor, som under öfverslålhållarens mångåriga fattigvårdsförvaltning förblif-vit olösta *, måste man erkänna, huru svårt, för alt icke säga omöjligt, det varit för denna centralstyrelse att införa följdriktiga bestämmelser för fattigvårdens

handhafvande. Olösta frågor af detta slag voro: »l:o Sättet att lill-wägabringa och stadga en noggrann och fortsatt undersökning om fattigpersonalen, till antal, behof och omständigheter, särskilta fattigeklassers fördelning och underhåll, samt huruledes i denna afsigt, så wäl Försam-lingarne skulle i wissa District indelas och Fattighus-Directionerne i följd af nuwarande bestyr och utwidgade föremål lämpligare organiseras, som ock säkrare upplysning och controll åstadkommas, å hwad understöd och hjelp af behöfwande personer inneliafwes från särskilta Stiftelser, Inrättningar och Cassor. — 2:o Fattighus- och Försörjningsförwaltningens bringande till behörig likställighet, samt gemensamma grunder och föreskrifter för de fattigas wård och undsättning, inom alla Församlingar, äfwensom behof-wet för Fattighusen, med försörjnings- och tlere anstalter, af bestämda reg-leinenlariska sladganden. grundade på scdnare och numera gällande Författningar. -- 3:o Att med hänseende till förewarande förhållanden, närmare pröfwa och bestämma det samband och biträde, som jemlikt 1812 års Fat-tigwårds-Stadga bör äga rum emellan Fattighus- och Försörjningsförwaltnin-gen samt Stadens allmänna Harmhertighetswerk. — 4:o En föreslående allmännare och hufwudsaklig reglering af de med Fattigwården gemenskap ägande Sjukwårds-inrätlningar och bestämmandet af dertill erforderliga medel och tillgångar. — 5:o Angelägenheten, alt till följd af Kongl. Brefwen den 17 Mars 1796 och den 18 Mars 1812 ombesörja tjenliga ulwägar till sysselsättning och arbetsförtjenst för torflige och behöfwande, samt att för sådant ändamål iståndsälta, utwidga och förbättra Stadens friwilliga Arbetshus-inrättningar. — 6:o Att inom alla Församlingar bereda och föranstalta en lika werksam och ändamålsenlig Skol-underwisning för de fattigas barn, i förening med deras understödjande samt inöfwande till nyttiga arbeten och handaslöjdcr'.

1 Öfverståtliållarens underdåniga skrifvelse till K. Maj:t den 11 mars 1833.Lyckligtvis gjorde 1835 rikets ständer underdånig framställning till K. Maj:t om förändringar i vissa för allmänna fattigvården gällande stadgar. För frågans preliminära utredning ålades öfverstålhållaren, liksom öfriga K. Maj:ts befallningshafvande, alt senast följande år inkomma med fullständig och tillförlitlig redogörelse angående »det eller de sätt, hvarpå de fattiga för-sörgas: hvilka utvägar till arbetsförtjenst voro i hufvudstaden tillgängliga eller kunde beredas för dem, som saknade bergning; hvilka orsakerna voro till ökning eller minskning i fattighjonens antal, och hvilka voro i hufvudstaden de tjenligaste medlen att hämma den förra och befrämja den senare».

Med beredvillighet hörsammade samtliga direktioner för fattigvårdsin-rättningarna och andra välgörenhetsanstalter öfverståthållarens uppmaning att taga de till dem hånskjutna frågor under ompröfning.

Bland de af fatligvårdsstyrelserna 1836 lämnade redogörelserna - hvilka bl. a. utgöra ett slående bevis på de olika förfaringssätten inom fattighusen — anföres här berättelsen från Adolf Fredriks församling, där ett med det nu brukliga närmast öfverensslämmande försörjningssätt tyckes ha följts. Af denna handling framgår nämligen: all alla i låltigvårdsinrättningen intagna personer erhöllo husrum och värme samt äfven sängkläder, när de icke själfva medhade livad för dem i detta afseende var oumbärligt; all de som för ålderdom ^och bräcklighet föga eller icke alls kunde bidraga lill sill underhåll, ål-njöto en efter omständigheterna afpassad månadspenning eller ock däremot svarande föda, beräknad tillbestämdt pris för hvarje portion; atl sådana fattighjon, hvilka till arbete hade någon förmåga, lingo endast husrum och värme; all de personer åter, som antingen själfva hade eller genom medlidsamma människor kunde erhålla husrum och skötsel, men saknade förmåga atl helt och hållet förskaffa sig nödig lifshärgning, tilldelades, efter omständigheterna, understöd, bestående dels i penningar, dels i föda; all större delen fattiga, så inom som utom inrättningen, undfick under höst- och vintermånaderna daglig utdelning af soppa; att till vissa inom församlingen boende och i behof varande personer utdelades, under loppet af året, pen-ningeunderstöd af upplupen ränta å därtill donerade kapital äfvensom pen-ningehjälp lill erläggande af hushyra.

I ett längre till K. Maj:l 1837 afgifvel utlåtande framhöll konsistorium åtskilliga synpunkter, som kunna tjäna all belysa faltigvårdsfrågan. Hvad konsistorium önskade, var, att de mångfaldiga hjälpmedel, som användes till understöd åt nödställda, icke blott lämnades ål dem, som voro i behof, utan framför allt åt dem, som voro förtjänta dåraf. I sammanhang härmed påpekade konsistorium, att någon brist på bröd åtminstone vore högst sällspord, hvilket man kunde sluta af den omständigheten, atl de nådegåfvor, som in natura meddelades, vanligen funno en trögare afgång, då däremot till de kontanta bidragen flere anmälde sig än de, som kunde erhålla sådana.

Vidare framhöll konsistorium angelägenheten af dels inrättande af uppfostringsanstalter för fattiga och vanvårdade barn —så oumbärliga i en större stad, där alltid finnas minderåriga, som sakna kända föräldrar eller ock äga

1 Underdånigt Utlåtande af Stockholms Stads Consistorium den 2 november 1837.sådana, hvilka ofta i saknad af god vilja lika ofta sakna förmågan alt uppfylla föräldraplikterna att vårda och kristligen uppfostra sina barn, — dels utvidgning af de dåvarande arbetshusen samt upprättande af nya sådana, där arbeten af ällahanda slag vore att tillgå efter de arbetssökandes fallenhet och förmåga.

Slutligen säger konsistorium: »Om vidare priset på brännvin blefve sleg-radt och sålunda möjligheten att detsamma bekomma försvårad, samt För-fattningarne, hvilka bestämma vilkoren för inflyttningar, skärptes, om så skulle nödigt pröfvas, och med noggrannhet handhafdes, misströstade Consi-storium icke om en väsendtelig förbättring af nuvarande fattigpersonal, och att många, som nu betunga det Allmänna, skulle, arbetsamma, ordentliga och trefna, genom egen omlanka, förvärfva utkomst och bergning*.

Sedan konungens befallningshafvande afgifvit sina berättelser om allmänna fattigvården, beslöt K. Maj:t den 17 mars 1837 alt tillsätta en kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till ny faltigvårdsstadga för riket, hvilken kommitté den 26 oktober 1838 erhöll ytterligare i uppdrag att afgifva förslag till en särskild faltigvårdsstadga för hufvudstaden. Till följd af den sålunda förelagda dubbla uppgiften delade sig kommittén på två afdelningar, hvarjämle den afdelning, som hade att handlägga Stockholms fattigvårdsfrågor, förstärktes med åtta deputerade, en från hvarje af stadens territorialförsamlingar.

Denna senare afdelning sammanträdde under ordförandeskap af ärkebiskop Johan Olof Wallin och bestod utom honom af tolf ledamöter. Med sådan raskhet bedref afdelningen sitt arbete, att den redan den 5 juni 1839 kunde till K. Maj:t afgifva förslag till »Ordning för Stockholms Stads Fattigvård».1

Före utarbetandet af sitt förslag till fatligvårdstadgan sökte kommitterade att klargöra de hufvudsakliga orsakerna till den nöd och det elände, som voro rådande i hufvudstaden. Till förebyggande af dylika missförhållanden framhöll afdelningen med eller utan vidare motivering åtskilliga åtgärder, af hvilka de viktigaste voro:

»Correclions-Inrättningarnes förändrade localisering», så att de i mångfaldiga afseenden vådliga Korrektionsinrättningarna i hufvudstaden, därifrån förflyttades, så fort ske kunde. Kommitterade ansågo, att tre eller fyra sådana inrättningar, förlagda lill landsorten, skulle vara tillräckliga för hela riket.

»De för Hufvud-Staden nödiga Fängelsernas ändamålsenliga inrättning, indelning och inredning», på det alt de olägenheter måtte afhjälpas, hvilka föranleddes hufvudsakligen af gröfre brottslingars förvarande i häkte i samma rum, dels med för mindre brott tilltalade, dels, någon gång, med väl misstänkta, men slutligen oskyldiga befunna personer, hvilka dock under vistelsen i häktet, inledas å lastens väg.

»Bygg- och Mur-mästares, Fabrikanters och i allmänhet alla Arbets-

1 llndcrdänigt Betänkande, med dertill hörande handlingar, angående Fattigvården i Stockholms stad. Sthlm 1839.Chefers eller arbeten ombesörjande Corporationers noga handhafda och af tjenligt ansvar följda åliggande, att ej gifva försvar ål andra eller flera personer, än som bevisligen för arbetet eller tjensten äro behöiliga, deri skickliga och i öfrigt välfrejdade, samt för hvilkas underhåll, utlagor och nyttiga sysselsättning de, för viss längre tid, ansvara; äfvensom Sjöfolks antagande, så vidt möjligt är, på sådant sätt, att de, jemväl efter hemkomsten ifrån en resa, hafva något understöd att af Rederiet påräkna, men deremot förblifva under uppsigt och kunna, efter behof, hållas till ordning och laglydnad . — Under denna punkt vidrörde kommitterade en fråga af stor betydelse, nämligen nödvändigheten af åtgärder till minskning af de krogbesökandes antal genom en strängare tillämpning af redan utfärdade förordningar och särskilda påbud, alt »ingen, som utminuterar brännvin, egcr rätt till utbekommande af fordringar för det brännvin, han på räkning eller credit ullemnat», hvarigenom en behöllig inskränkning af krogarnas antal skulle åstadkommas, »förutsatt sorgfällighet alt, vid sådana rättigheters beviljande, afseendc göres ej blott på Sökandens frejd, utan äfven derpå, att personen i öfrigt må hafva de egenskaper, som fordras vid antagandet, alt en sådan må kunna, genom delta näringsfång, sig försörga, samt alt

dessa ställen må kunna blifva både rymligare och för tillsynen deröfver lämpligare, än för det närvarande».

»Noggrann tillsyn och säker control, alt ej lösa, vanföra, vanartiga eller okända och obehöriga personer må sig i Hufvud-Staden innästla eller der längre tid uppehålla», en åtgärd, som motiverades med »den ohämmade vanan för garnizoneradt Manskap alt få indraga efter sig hustrur och barn, hvilka merändels lemnas handlöst åt deras hjelplöshet». I anledning häraf borde förut utfärdade förordningar förnyas, hvarigenom förbjödos att nedsätta sig i hufvudstaden: »de, som med saknad af egna säkra medel, all, ulan andras betungande, kunna sig och de sina försörga, antingen äro öfver femtio år, eller vid yngre år behäftade med obotliga kropps- och sinnes-sjuk-domar; vanföre, lylie och till arbete oduglige; den, som har hustru och Ilera barn, men till sitt och deras underhåll endast eger att påräkna den inkomst, som af mannens årstjenst eller annat tillfälligt arbete kan ernås».

Andra åtgärder, som likaledes skulle underlätta regleringen af faltig-bopen men dock kunde lämnas åt framliden, voro:

»Nummer-Lotteriets indragning» och förnyadt förbud mot försäljning af utländska lottsedlar, enär del visat sig, alt »merändels den fattigaste Glassen af Medborgare, för hvilka förhoppning om dylik vinning vanligen år mest retande, på delta spel använder en betydlig del af sina knappa tillgångar», hvarvid de spelande icke endast »förlora insatserna, utan, i förmodan alt utbekomma den vinst de beräknat, men hvilken dem högst sällan tillfaller, under tiden äfven förlora all håg för arbete, afhålla sig derifrån och alltså tillika gå miste om den förtjenst de derigenom kunnat ega, samt äfven understundom tillgripa olofliga utvägar för att ernå medel för Lotteri-Spelet».

Vidare - Handlverks-Gesellers antagande på bestämd lid, minst tre månader, enligt uppgjordt Contract med deras mästare». — »Återinförande afden gamla, goda vanan i Borgarehus, alt så väl Lärjungar och Gesäller, som unge Bodsvenner och Biträdare i rörelsen hafva rum och kost hemma . — Undvikande i möjligaste måtto för Husbondefolk och Herrskaper att gifva Tjenstehjon kostpenningar».

Inrättande af större byggnader till tjenliga bonings-städer för arbetsfolk!'. Detta önskemål förtydligades med följande ord: »Comiterade uttrycka härvid den önskan, att Stadens Drätsel-Commission och Styrelsen öfver Stadens Brandförsäkrings-Contoir, hvar för sig eller gemensamt, må vara betänkta på uppförande af dylika byggnader, hvarest Hufvud-Stadens fattigare Innevånare, emot möjligen billigaste hyra, kunna erhålla för helsan icke menliga rum». Den behjärtansvärda frågan har åtminstone i vår tid tillvunnit sig ifriga förkämpar och, hvad bättre är, har till någon del blifvit löst genom uppförande af åtskilliga arbetarebostadshus.

»Förändring eller upphäfvande af det sätt, hvarpå afstraffade lagbrytare i Församlingens gemenskap intagas», påyrkades under framhållande, all »den vanliga chavotteringen på pliktpallen är mera till förargelse, än upp-byggelse för vittnena derlill och förqväfver all både bätlringshåg och hederskänsla hos dem, som måste undergå densamma». — »Förändring af nu gällande Lösdrifveri-Stadga i syfte att förhindra, att personer, af enskild vinning, intresseras af alt, emot ingående af föreskrifven borgen, ifrån Allmänna Arbets-Inrättningar uttaga derstädes förvarade försvarslösa gröfre brottslingar, utan att dem sedermera i verklig tjenst behålla».

Intrycket af de åsikter och yttranden, som kommitterade sålunda anförde lill slöd för förändringar, hvilka mer eller mindre borde inverka på lösningen af den stora hufvudfrågan, måste blifva, att de ville gifva väckelse åt mildare, humanare känslor för de olyckliga samt påkalla åtgärder, som på dem kunde verka förädlande och uppmuntrande. Sitt deltagande för de fattiga ådagalade äfven kommitler^ide genom den form, som de gåfvo åt en del bestämmelser i sill förslag till ordning för fattigvården samt genom allehanda förbättringar, som de sökte införa i dåvarande inrättningar.

Uppmärksammas bör sålunda kommitterades sträfvan all åt de arbetslösa bereda tillfälle till förtjänst. Ett tydligt bevis härpå är föreskriften om den föreslagna ordningsbyråns åliggande »att anteckna och, efter föregången undersökning eller företedda bevis, vitsorda dem, som sig i Staden till tjenst i enskildta hus eller allt slags lolligt arbete anmäla, saml att, på reqvisi-tion af vederbörande, anvisa hos byrån aninäldta, godkända arbetsbiträden i allehanda lofliga yrken, näringsfång och företag, der behof af sådana biträden kan för längre eller kortare tid

påkallas». — Häraf ses, att man långt före vår tid velat genom behörig myndighet åvägabringa en förmedling mellan arbetstagare och arbetsgifvare. Med den nyligen upprättade arbetsför-medlingsbyrån1 har staden vidtagit en åtgärd, som säkerligen kommer alt blifva till stort gagn för de arbetande klasserna.

För de arbetslösa förordade kommitterade vidare upprättandet af två nya arbetshus, hvarigenom dessa skulle blifva fyra, ett för Jakob, Johannes och

1 Stockholms stads arbetsförmedling — en redogörelse för dess tillkomst äfvensom för dc principer och former, efter hvilka densamma är afsedd att verka. Sthlm 1905.Adolf Fredrik, ett för Maria och Katarina, ett för Storkyrkan jämte Klara och Kungsholmen samt ett för Ladugårdslandet. Dessa arbetshus skulle, så vidt möjligt, förse icke blott arbetslösa kvinnor utan äfven män med sysselsättning.

Men kommitterade visste äfven uppdraga en gräns mellan dem, som förtjänte, och dem, som icke förtjänte medlidande. Med ett ord de hade strängt skilt mellan »fattiga, som söka arbete, och fattiga, som sky arbete». Det var för lättingar och dagdrifvare och annat löst folk, som kommitterade föreslogo, att »Inrättningar eller Inrättning skulle finnas, hvartill de, sedan de förgäfves blifvit varnade, måge, efter pröfning af Öfverståthållare-Embe-tet för Police-Arender, försändas, för att, genom tvång, hållas till nyttig sysselsättning och derföre åtnjuta nödtorftigt uppehälle, till dess de antingen, efter visad förbättring, må återställas i frihet med recommenderande betyg, eller, såsom oförbätterliga, för all kunna till någon annorstädes belägen strängare Bevaknings- eller Straff-Anstalt förflyttas, blifva till öfver-Slålhållare-Embetets vidare förordnande öfverlemnade». Till dylika tvångs arbets-inrättiiingar borde omorganiseras de två härvarande korreklionsan-stalteraa, hvilka senare åter skulle flyttas lill annan ort.

Förgätas må icke heller hnru ifrigt kommitterade framhöllo behofvet af en utvidgad och förbättrad sjukvård. I detta syfte föreslogo de, dels atl antalet 'sjuksängar i fattighusen ökades, dels alt ur villkoren för mottagning å Serafiincriasarellet ströks bestämmelsen, alt före den sjukes mottagning skulle afiämnas intyg »att å Församlingens Sjukhus icke finnes någon ledig plats». Delta yrkande motiveras därmed, »alt strängt iakttaget, kunde någon gång detta vilkor leda till det missförhållandet, att Församlingarnas alla Fattig-Sjukhus voro af Patienter uppfyllda, under det att Kongl. Lasarettet, som, i dess nu utvidgade skick, är beräknadt att upplåta ett betydligt antal sängar åt Stockholms behöfvande sjuka, icke lemnade vård och skötsel ät någon af dessa nödlidande. Det är likväl af mycken vigt, atl de företrädesvis undfå deras sjukvård, der den bästa skötseln är alt påräkna, och då dessutom på annat ställe uti Kongl. Lasaretts-Dircktionens Kungörelse är stadgadi, att, under i öfrigt lika omständigheter, den fattige bör ega företräde till mottagning framföre den betalande», ansågo sig kommitterade böra till K. Maj:t göra framställning därom, »att föreskriften angående intyg om bristande plats å Församlingens Sjukhus mätte ifrån de faslstälda vilkoren utgå och möjligheten för en i öfrigt competent sökande af Stockholms fattiga att vinna inträde å Kongl. Lasarettet således hädanefter endast bero derpå, huruvida någon plats derstädes för sådana patienter är ledig».

För sitt förslag i öfrigt anförde kommitterade skäl, som i många punkter sammanfalla med dem, som af 1805 års kommitté framhållits.

Efter att samtliga territorialförsamlingar blifvit vid allmänna sockenstämmor hörda öfver kommitlerades förslag och öfverståthållareämbelct däröfver afgifvit utlåtande, underkastades detsamma en icke obetydlig omarbetning. Slutligen utfärdades den 1 april 1843 »Kongl. Maj.ts nådiga Stadga, angående Fattigwården i Stockholms Stad».FATTIGVÅRDEN UNDER ÅREN 1844-1864.

l.

Ny fattigvårdsstadga för Stockholm. — Organisation af faltigvårdsförvaltningen. — Stadsnämndcn. — Församlingsnämnder.

Jäniföres 1843 års »Stadga angående Fattigwården i Stockholms Stad 1 med en fyra år senare utfärdad »Förordning angående Fattigwården i Riket»8, framgår däraf, alt den ifrågavarande stadgan är närmast att anse sasom en arbetsordning för dem, som skulle ombesörja fattigvården i hufvudsta-den. Denna fattigvård omfattade

»barn, ålderstigne, krymplingar, sjuke och i allmänhet alla inom hela lnifwudstaden warande personer, hwilka befinna sig i den ställning, alt de utaf omwårdnad finnas i werkligt behof».

Den första paragrafen i stadgan lyder: -Fattigwården i Stockholms stad y ombesörjes dels af en för hela staden gemensam Fattigvårds-styrelse, kallad stadsnämnd, dels af åtta särskilda styrelser, kallade församlingsnämnder, en för hwardera af stadens territorial-församlingar». Stadsnämnden bestod af öfverslåthållaren såsom ordförande och i öfrigt af pastor primarius, polismästaren, förste stadsläkaren, en ledamot af konsistorium, en ledamot af magistraten, två från hvardera af stadens åtta församlingsnämnder, en af direktionen för Allmänna barnhuset, en af direktionen för Danviks hospital och en af direktionen för Prins Carls uppfostringsinrättning för fattiga barn.

Stadsnämnden fördelades på två afdelningar, den ena för ordningsmål, den andra för de egentliga fatligvårdsinålen. Den förra afdelningen hade

1 Kongl. Mnj:ts Nådiga Stadga, angående Fattigwården i Stockholms Stad; Gifwen Stockholms Slott den 1 april 1843.

s Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående Fattigwården i Riket; Gifwen Stockholms , Slott den 25 Mq] 1847.till uppgift atl underrätta sig om till staden inflyttade personer och att förhindra obehörigas inflyttning saml »i den mån sådant nödigt pröfwas och beqwämligen ske kan, anteckna de personer, som anmäla sig sakna utwäg att erhålla tjänst eller annat lofligt arbete, granska de af dem företedda bewis och söka bereda dem sysselsättning». Den senare afdelningen hade i uppdrag att infordra förteckningar å underhållstagare med angifvet underhållsbelopp från alla stadens välgörande stiftelser samt däröfver föra bok, vidare att »emottaga alla till Sladsnämnden slälda ansökningar med bilagor, för att hos Sladsnämnden föredragas» samt åt alla, som ämnade söka hjälp, utlämna bevis på hvad understöd de redan uppburo eller däröfver atl de intet dylikt mottagit.

Församlingsnämnderna skulle lill antalet motsvara stadens territorial-församlingar. Kyrkoherden i församlingen var självskrifven ledamot af nämnden och kunde väljas lill dess ordförande.

En församlingsnämnd fördelades, liksom sladsnämnden, på två afdel-ningar, den ena för ordningsmål och den andra för fattigvårdsmål. — Ledamöterna i afdelningen för ordningsmål tillkom, »att, sedan hwarje församling blifwit indelad i wissa kretsar, hwar i sin krets, noggrant akta å hwad som kan förekomma i afseende på ordning, snygghet, hclsotillstånd, dryckenskap, oenig sammanlefnad äkta makar emellan, försummad barnawård m. m., genom råd och warningar söka åstadkomma rättelse, då sådant erfordras, .saml i de fall, der widare åtgärder påkallas, derom efter sakens olika beskaffenhet göra anmälan, antingen sjelfwe eller genom Polisbetjente, hos Öfwer-Stålhållare-Embetet, eller hos Kyrkoherden, Församlingsnämndens afdelning för fattigwård, hos Församlingsnämnden in pleno eller dem af dess ledamöter, som för församlingen deltaga i Sladsnämndens göromål». — Afdelningen för fattigvårdsmål motsvarade den förut inom hvarje ter-ritorialförsamling inrättade fattighusdirektionen. Ledamöterna i denna afdel-ning tillhörde, »att, af de under deras förwallning slälda dispositioner och testamentsanslag, hwilka aldrig må minskas eller ifrån sina ändamål dragas, samt af öfriga under händer warande medel, efter föreskrift och förefallande behof besörja sina husfattiges wärd och uppehälle, men nied den åtskillnad, att, då derefter fattige i Stockholm ej komma atl, såsom sådane tillhöra någon wiss församling, ulan hela hufwudstaden, och då, genom reglering emellan de territoriala och icke territoriala församlingarne, äfven de sednares fattige komma under enahanda förhållanden med de förras, så skola de behöfwande och wärnlöse, i den mån de förtjena hjelp, hafwa den tillgänglig inom det område, der de för tillfället wistas». Sladsnämnden ägde att, då brist förefanns i församlingens egna tillgångar och således fyllnad ifrån fattigkassan erfordrades, därom göra skriftlig anmälan hos nämnden.

De hjälpbehöfvande voro indelade i följande grupper.

Fattiga barn, som befunno sig utan föräldravård och som för bristande utrymme icke kunde intagas på stadens Allmänna barnhus, borde till vård och uppfostran, emot betalning af fattigm edlen, utackorderas till välfrejdade personer, helst på landsbygden. Dessa fosterföräldrar skulle årligen förete bevis från prästerskapet i den församling, där de bodde, så väl därom, att

12de utackorderade barnen lefde, som att de vårdades med ömhet och erhöllo uppfostran. Befunnos fosterföräldrarne vanvårda barnen, skulle dessa genast öfverlämnas till andra pålitliga personer. Barn, hvilkas föräldrar eller anförvanter hörde till den fattigare folkklassen, åtnjöto understöd och undervisning vid församlingarnas fattigskolor. Vanvårdade barn, som icke kunde utackorderas på landet, skulle mottagas till underhåll, undervisning och uppfostran i därtill lämplig anstalt. Sammaledes borde omhändertagas i någon tjänlig inrättning barn, som ansågos vara vanartiga.

Ålderstigne, bräcklige, mindre vetande och obotligt sjuke eller lytte, som voro i behof af hjälp, skulle, så vid t utrymmet medgaf, inlagas på Danviks hospital eller på församlingarnas fattighus eller i sjukvårdsinrättningar, som lydde under fattigvården.

Öfriga behöfvande eller de utomhus varande fattiga borde erhålla understöd, helst i matportioner från fattighusen eller andra genom fattigvårdens försorg upprättade matinrättningar. Nödställda, hvilka utan all egentligen räknas bland fattighjon kunde för längre eller kortare tid, »genom särskildta olycksfall, öfwergående sjukdomstillstånd, anhöriges frånfälle, och så widare», behöfva tillfällig hjälp, skulle åtnjuta sådan antingen genom intagning i en försörjningsanstalt eller genom understöd af fattigvården, »så länge orsaken till deras hjelplöshet fortwarar». Den vård, som lämnades åt tillfälliga underslödstagare, besörjdes af fattigvårdsafdelningen i den församling, där den fattige vistades.

Fattiga, som sökte ai-bete men vore för någon tid i saknad af utväg därtill, hade att vända sig till de Frivilliga arbetshusen och där upprättade matinrättningar. Vid Arbetshusen skulle mer eller mindre arbetsföra erhålla sysselsättning på stället eller sådana arbeten, som kunde af dem verkställas i deras bostäder. »De fattige, som kunna, men ej wilja, sig lolligen försörja utan beträdas med betllande i hus eller på gator, hwilket icke bör tillåtas, skola anwisas att på nämnda arbets-inrältningar för dagen åtnjuta nödtorftigt uppehälle, emot det att de på det stället hållas till passande arbete och nyttig sysselsättning. Skulle de fortfara att med betlande beswära, äge Fat-tigwårds-styrelsen att anmäla dem hos Öfwer-Ståthållare-Embetet till den behandling, Författningarne föreskrifwa».

Om fattigvårdens inkomster och förvaltningen angifver stadgan några korta anvisningar, som i hufvudsalc öfverensstämma med förut utfärdade bestämmelser. »Utom (le inkomster, som efter särskilda föreskrifter och beslut, till stadsnämnden ingå, skola under dess förwaltning ställas de allmänna fattigförsörjnings-afgifter, hwilka af stadens inwånare erläggas. Dessa utgå dels med en wiss mindre afgift af hwarje mantalsskrifven person, som fyllt 18 år, dels med wissa skillingar å Riksdalern af de skattskyldiges Bewillning till Staten, enligt Bewillnings-Förordningens 2:a Artikel. Befrielse från förstnämnda personella afgift må, uppå Församlingsnämndens förslag, kunna undantagswis af Stadsnämnden bewiljas». För bestämmande af denna fat-tigförsörjningsafgift skulle hvarje år utses tjugufyra deputerade, tre från hvar och en af stadens åtta territorialförsamlingar. De influtna medlen skulle öfvertagas och förvaltas af tre bland stadsnämndens ledamöter.Granskning af församlingsnämndernas räkenskaper skulle för hvarje år verkställas af tre å allmän sockenstämma, helst hland både husägare och hyresmän valda revisorer. Berättelsen öfver revisionen öfverlämnades lill stadsnämndcn före den 15 maj det år, då revisionen företagits. Stadsnämn-dens och under denna lydande inrättningars räkenskaper granskades af åtta bland församlingsnämndernas revisorer, valda församlingsvis inom dem själfva så, att de utgjordes af en från hvarje terrilorialförsamling. Revisorerna voro skyldiga alt afgifva sin berättelse, omfattande hela fattigvårds-förvaltningen, inom den 15 augusti till stadsnämnden, som hade att genom hufvudstadens tidningar meddela allmänheten densamma och särskildt de deputerade, som bestämde stadens falligförsörjningsafgifter. Därest anmärkningar icke förekommit eller, i motsatt fall, om de blifvit nöjaktigt besvarade, ägde desse deputerade alt lämna vederbörande decharge för sin förvaltning eller, när så erfordrades, vidtaga de åtgärder, hvartill omständigheterna kunde föranleda.

2.

f

Fattigvårdsarbctets fördelning inom stadsnämnden och underlydande styrelser.

Med stadsnämnden erhöll Stockholms stad ånyo en för dess fatligvård särskildt organiserad öfverstyrelse. För denna förelåg den maktpåliggande uppgiften alt ordna och leda en förvaltning, som med hvarje år ställde allt större fordringar på invånarnes offervillighet och de styrandes framsynthet.

Den nya fattigvårdsstadgan skulle enligt K. Majds beslut äga tillämpning från och med den 1 januari 1844. På öfverståthållarens kallelse och under hans ordförandeskap höll emellertid stadsnämnden redan den 16 november 1843 sitt första sammanträde hufvudsakligen för alt konstituera sig och utse ledamöter i sina underafdelningar för ordningsmål och fatlig-vårdsmål. Vid ett följande sammanträde antog nämnden sina tjänstemän; en sekreterare, en kamrerare och en kanslist förutom erforderlig betjäning. Till ombudsman valdes en ledamot af nämnden.

Den kortfattade stadgan beböfde i åtskilliga punkter fullständigas eller förtydligas. Till en början afsågo öfverläggningarna inom stadsnämnden detta ämne. Det gällde att bestämma de ärenden, som borde pröfvas af nämnden, och de, som kunde afgöras af afdelningarna. Det gällde äfvenledes att fördela fattigvårdsarbetet mellan dessa nämndens afdelningar och de under nämnden lydande fattigvårdsslyrelserna. Den direkta beröringen med de inom distrikten boende fattiga och den preliminära pröfningen af deras behof tillhörde dislriktsföreståndarne och direktörernc men beviljande af understöd tillkom nämnden eller dess delegationer. Del var således angeläget, alt bestämda gränser för vederbörandes befogenhet utstakades och fastställdes.På afdelningarnas förslag och efter fattigvårdsstyrelsernas hörande i de delar, där dessa förslag berörde deras verksamhet, antog sladsnämnden huf-vudsakligen följande arbetsordning. — Nämndens uppgift blef att leda och öfvervaka fattigvårdsförvaltningen i dess helhet, utgöra det förenande och sammanhållande bandet mellan förvaltningens olika grenar, pröfva och af-göra framställningar och förslag från afdelningarna och underlydande styrelser och i öfrigt befordra allt, som kunde lända fattigvården till gagn. — Afdelningen för ordningsmål öfvertog handläggning af »sådana, allmän ordning, säkerhet och helsowård angående ämnen, som hafwa gemenskap med fattigwården -. — Afdelningen för fattigvårdsmål skulle sörja för att »barn, ålderstigne, krymplingar, sjuke och i.allmänhet alla inom hela hufvudstaden warande personer, hwilka befinna sig i den ställning, att de utaf omwård-nad finnas i werkligl behof, på lämpligaste sätt med hjelp och understöd bispringas». Den största arbetsbördan var onekligen lagd på denna afdelning. Utom de månatligen återkommande ordinarie sammanträdena, måste afdelningen dessemellan ofta nog sammankallas för att pröfva och afgöra fattigvårdsärenden, hvilka icke tålde uppskof, särskildt sådana, som inkommo från församlingarnas fattigvårdsnämnder.

Såsom en följd af den antagna arbetsordningen tillkom det de båda afdelningarna, hvar för sig, att med uppmärksamhet följa de inom hvarderas verkningskrets liggande ämnen, och på grund af den kännedom, de sålunda därom Inhämtade, utarbeta och till nämndens afgörande framlägga förslag till åtgärder, hvilka i ett eller annat afseende kunde finnas behöfliga. Därjämte tillhörde det afdelningarna att handlägga de framställningar, som från motsvarande afdelningar i församlingsnämnderna till stadsnämnden inlämnades, saml att afgifva utlåtanden öfver frågor, hvilka till dem från nämnden hänskötos.

För såväl nämnden som de båda afdelningarna var en gemensam fat-tigvårdsexpedition upprättad. Den var inrymd i några låga och trånga lokaler i rådhusets öfre våning och hölls öppen dagligen mellan kl. 9 och 2. Expeditionen sköttes af en kanslist, som därjämte hadé uppdraget att föra registret, den s. k. liggaren, öfver alla underslödstagare i hufvudstaden, hvilka ålnjölo hjälp från allmänna eller enskilda inrättningar. Jämte kanslisten tjänstgjorde i expeditionen nämndens sekreterare en timme hvarje dag, då han hl. a. var skyldig alt taga del af ingångna skrifvelser och befordra dem lill vederbörande afdelningar. Fattigvårdsexpeditionen stod under personlig uppsikt af stadsnämndens ledamöter, som därstädes hade daglig tjänstgöring efter dem emellan uppgjord turordning.

Genom heslut af stadsnämnden den 18 maj 1844 blef verksamheten för församlingarnas fatligvårdsafdelningar bestämd, dock icke utan motsägelser från somliga församlingar, och detta oaktadt nämnden lämnat oafgjord den viktiga frågan om en likformig organisation af alla faltigvårdsstyrelser. Så ömtålig var då denna fråga, att man nöjde sig med det uttalandet, att en förändring till enstämmighet icke vore af behofvet påkallad »men skulle, därest den skedde, flerstädes kunna föranleda och underhålla onödigtvismissbelåtenhet». Faltigvårdsstyrelserna

behöllo sin befogenhet att förvalta församlingarnas fattighus och fattigvård med tillhörande donationer, att till fattiginrättningarna remittera nödställda, att bevilja fattighjälp m. m. Däremot hade nämnden icke tvekat att afgöra följande frågor.

Den ständigt mellan de territoriella och de icke territoriella församlingarna återkommande tvistefrågan angående försörjningsskyldighet ufgjordes så, att de icke territoriella församlingarnas behöfvande samt värnlösa barn, boende inom de territoriella församlingarna, förklarades berättigade till den hjälp, som kunde beredas dem genom anskaffande af arbetsförtjänst eller genom intagning på försörjnings- och sjukvårdsinrättningar samt fattighus. Därvid uttalades den mening, »att i öfrigt böra inom lerritoriel församling träffade, till icke lerritoriel församling hörande nödstälda i mån af behof, utan uppskof, af den territoriella församlingens fattigvård erhålla understöd, hvartill kostnaden ingår i fattigvårdens utgifter i allmänhet».

Villkoren för åtnjutande af fattigvård fastställdes sålunda: För intagande å fattighus eller försörjningsinrättning eller för erhållande af annat understöd erfordrades genom prestbevis ådagalagd högre ålder, eller andra på beslutet 0111 upptagning till äfvenlvrs inverkande lefnadsförhållanden; genom läkarebevis intygad sjuklighet och genom ordningsmans betyg st3'rkt oförmåga alt kunna sig försörja. Därförutan borde bevis utur den på faltig-vårclsafdelningens byrå förda anteckningsboken öfver underhållstagare företes till upplysning i hvad mån en understödssökande redan åtnjöt hjälp af någon stiftelse.

Angående sättet för de fattigas underhåll inom församlingarnes faltig-och försörjningshus, äfvensom understöd till de utom dessa inrättningar varande fattiga beslöts, att likformighet uti sättet att försörja de fattiga inom församlingarna skulle genomföras och tillämpas, hvarvid bestämdes följande: Hjonen inom fattig- och försörjningshuscn skulle dagligen erhålla en portion soppa med bröd. De husfattiga, inom hvarje fattighus, fördelades uti tvänne klasser, nämligen: hvarje hjon inom den första klassen beviljades ett månatligt understöd af 1 r.dr 16 sk. b:ko och hvarje hjon inom den andra klassen ett månatligt understöd af 1 r:dr b:ko; dock kunde undantag härifrån göras på grund af förändrade förhållanden, som i sammanhang med sjukvård, efter läkarens prölning, ifrågakommo. Försörjningshjon, där de voro ifrån fattighjon skilda, hvilket ansågs önskligt, fördelades uti trenne klasser, nämligen: sängliggande med 1 r:dr 16 sk. b:ko i månaden, öfrige sjuklige med 32 sk. b:ko i månaden och sådana, som endast erhöllo husrum. Denna ordning sknlle inom en viss tid vara införd i alla församlingarnas fattigvårdsinrättningar. Beträffande de utom fattig- och försörjningshus varande fattiga, hvilka fattigvårdsstyrelse kunde finna till understöd berättigade, fastställdes, att de skulle erhålla samma understöd, helst på sätt stadgan bestämmer, i matportioner eller i kontanta medel till hyreshjälp.

I dessa understöd gjordes redan 1846 den förändringen, alt soppa utdelades endast under den kalla årstiden, hvaremol den kontanta hjälpen något ökades. Senare företogos ytterligare förändringar i dessa bestämmelser, såsom i det följande omförmäles.Sedan omnämnda föreskrifter blifvit utfärdade, antogo församlingsnämnderna, efter öfverenskominelse, »reglor», som skulle tjäna »till rättesnöre för sin verksamhet och ledning för sine Ledamöter vid utöfvandet af deras befattningar».1 Några af dessa anvisningar anföras såsom bevis för den noggrannhet, med hvilken fattigvårdens målsmän sökte uppfylla sina förpliktelser mot de fattiga och samhället.2

»Vid början af hvarje år böra, genom sedlar, hvartill tryckta blanquet-ter blifva att tillgå, Husegarne uti Districlet underrättas af Ordningsmannen om hans och Suppleantens uppdrag, om deras bostad och om tiden, på hvilken de kunna träffas, på det att Husegarne må vara i tillfälle, att i dessa afseenden lemna erforderlig anvisning åt alla hos dem boende personer, som kunna vara i behof atl om biträde anlita Ordningsmannen eller hans Suppleant. — Då för den betryckte ej annat kan vara, än en hugsvalelse, att röna deltagande af bättre lottade likar, och redan den omständigheten, att af dem icke föraktas och försmås, utan med välvilja och ömhet omfattas, understundom kan lemna en tröst i motgången och en uppmuntran till arbetsamhet och goda seder; samt möjligen någon gång äfven beveka ett förhärdadt hjerta: så bör Ordningsmannen besöka de arbetande, de nödställde, de ringare och fattige inom Districtet, för att inhemta en noggrann kännedom om deras sysselsättningar, vilkor och omständigheter. Vid dessa besök är dock nödvändigt, all Ordningsmannen iakttager all möjlig grannlagenhet i sitt förhållande till de personer, med hvilka han föres i beröring, helst första vilkoret. för att kunna välgörande verka, är, att vinna ett

förtroende, som allägsnar äfven den ringaste misstanka, att obehörigen vilja inttänga på det husliga området, för att blotta dess svagheter och brister. Börande derföre Ordningsmannen så förfara, att den betryckte, den vanlottade, ja till och med

1 Trunssumt af Kongl. Mnj:ts Stadga, angående Fattigvården i Stockholms Stad den 1 April 1848 ocli Heglor för Församlings-Nämndernas Afdelning för Orduingsinål. Sthlm 1844. — Dessa regler fastställdes af stadsnämnden den 19 Juni 1844.

* 1 Storkyrkoförsamlingen och ufvensä i Jakohs och Johannes församling organiserades redan 1840 dylika ordningsnämnder med uppgift att hjälpa de fattiga. De för Storkyrkoffir-samlingens ordningsnumnd i maj 1840 antagna stadgar hafva tydligen tjänat till förebild för de anförda föreskrifterna, såsom synes af följande paragraf, hvilken återfinnes underrubriken: Om fattigvården, i Statistik öfver Sverige af Carl af Forsell, en för de fattiges väl mycket verksam man. »Framför allt är det angeläget, att Ordningsmannen besöka, efterhöra och taga en noggrann kännedom om de arbetande, de nödställde, de ringare och de fattige, samt att de noga underrätta sig om deras yrken, vilkor och omständigheter. Étt sådant deltagande är för den vanlottade och bchöfvande en verklig hugsvalelse, som inom sig kan bära fröet till en välsignelserik frukt. Endast den omständigheten att icke föraktas och försmås, utan med ömhet och välvilja omfattas af bättre likar, kan beveka och förbättra äfven ett redan förhärdadt hjerta. Också är här Kommunalvårdens rätta, oändliga fält. Ty i sjelfva verket är Kommunalvården icke annat än familjevård utsträckt till Kommunen. Det torde i sammanhang härmed böra erinras, huru maktpåliggande det är. att Ordningsmännen iakttaga nödig grann-lagenhct i sina förhållanden till de personer, med hvilka denna befattning förer dem i beröring. Första vilkoret för att kunna verka, är att vinna förtroende. Ett förtroende, som allägsnar äfven den ringaste misstanke om en uppsvuingsman, hvilken obehörigen söker inttänga på det husliga området, för att blotta dess svagheter och brister. Den betryckte, den vanlottade, ja till och med den vilseförde bör vara förvissad, att han i ordningsmannen ser en vän, som ömmar för hans belägenhet och upprigtigt önskar att förbättra densamma?.den vilseförde må finna, att han i Ordningsmannen ser en målsman eller en vän. som ömmar för hans belägenhet och uppriktigt önskar alt förbättra densamma. — En synnerlig uppmärksamhet bör Ordningsmannen egna deråt, att de obemedlades barn icke lemnas åt vaiivård, saml vänjas vid sjelfsvåld, bruk af starka drycker och kringstrykande på galorna i lättja och under ulöfning af tiggeri och annan vanart. Han bör tillse, atl barnen hållas till ordentlig skolgång i någon af de allmänna undervisningsanstalter, som inom församlingen finnas, samt att uteblifvande derifrån, under förebärande af sådana förhinder, som vårdslösa föräldrar vanligen till ur-sägt framställa, så vidl möjligt är, ej må ega rum. — Finnas inom Dis-trictet barnhusbarn, uttagna till försörjning och uppfostring, hvarom Ordningsmannen eger att göra sig underrättad af den förteckning å sådana barn. anförtrodda åt personer inom församlingen, hvilken Directionen öfver Allmänna Barnhuset hvarje år aflemnar, så bör han, genom besök hos de personer, af hvilka dessa barn blifvit emottagna, efterse, huru barnen vårdas, och, der så erfordras, vidtaga de åtgärder, som äro ändamålsenliga, samt, efter förekommande omständigheter, göra anmälan om förhållandet antingen hos nämnda Direction eller hos Ordnings-Nämnden. — Anmäler sig hos Ordningsmannen fattig, men arbetsför, person inom Dislrictet, med begäran om biträde, för erhållande af sysselsättning lill sitt försörjande, hänvise han, efter sig företeende omständigheter, sökanden, försedd med erforderliga bevis, antingen till den under Slads-Nämndens Afdelning för ordningsmål ställda Bureau, eller, i den mån frivilliga arbetshus blifva inrättade, lill det arbetshus af sådan beskaffenhet, som för församlingen finnes. — Erhåller åler Ordningsmannen kunskap om, atl inom hans District linnes person, som är sjuk eller orkeslös, och, i följd deraf, uti behof af hjelp, åligger det honom, att lemna sådan person del bistånd, som af omständigheterna påkallas. I afseende härå är emellertid angeläget, att Ordningsmannen, innan vidare åtgärd vidtages, gör sig noga underrättad om förhållandet med personen och hans belägenhet, samt i öfrigt, vid meddelandet af betyg och anmälanden, iakttager de föreskrifter, hvilka gälla för de välgörenhetsanstalter, om hvilkas anlitande fråga är. .

Af hvad i det föregående är sagdl, inses lätt, atl redan från första dagen af stadsnämndens verksamhet förelädes tjänstemännen inom såväl nämndens expedition som dess kammarkontor ett ganska vidlyftigi och ansträngande arbete.

Om fattigvårdsmedlens förvaltning heter det i stadgan: »Af Stadsnämn-den utses trenne dess Ledamöter, för att öfwertaga dess cassaförwaltning, jemte dermed förenad bokföring; dock böra alla lill stadsnämnden hörande inkomster, för dess räkning, uti Rikets Ständers Bank insättas, samt alla utgifter, efter anordning af Stadsnämnden, på Banken assigneras». Med tiden blefvo nämndens räkenskaper och bokföring allt vidlyftigare. Härtill bidrog i sin mån, att nämnden fick sig ålagdt alt själf uppbära inflytande medel, såsom uttaxerade försörjningsafgifter, vissa straffböter m. m. samt efter1846 äfven folkskoleafgifter. Falligmedlen beräknades allt fortfarande »efter stadgade grunder». Folkskoleafgiflerna skulle utgå af hvarje mantalsskrif-ven person, som fyllt 18 år, med 12 sk. b:ko för man och 6 sk. b:ko för kvinna. Men församlingarna ägde rätt att vid inträdande behof besluta ytterligare uttaxering, hvilket hade till följd, alt dessa afgifter inom församlingarna blefvo till beloppen mycket olika. Dessutom var sättet för uppbörden af alla dessa medel tämligen inveckladt och kostsamt. Först efter upprepade framställningar medgaf K. Maj:t, all fattigmedlen fingo uppbäras på samma sätt som kronoutskylder mot en provision, som tillföll kronouppbördsverkets kommissarier.

Hvad beträffar arbetet inom stadsnämndens expedition, blef det i synnerhet betungande till följd af de mångfaldiga utredningar och förslag, som föranleddes af den 113'a organisationens genomförande.

Med nämndens expedition var i öfrigt förenad en byrå, »der en hvar, efter derom af ordningsmannen eller suppleanter meddelad hänvisning, äger att, för erhållande af arbete eller sysselsättning sig anmäla och hvarest på reqvisition af vederbörande anvisningar meddelas å hos Byråen sålunda anmälda samt godkända arbetsbiträden i allehanda lofliga yrken, näringsfång och företag, der behof af sådana biträden kunna för längre eller kortare tid påkallas». Om befintligheten af denna byrå upplystes allmänheten genom utfärdad kungörelse.

En annan uppgift var nämndens expedition förelagd, nämligen upprättandet af det i stadgan påbjudna registret — den s. k. liggaren — öfver alla i Stockholm boende underhållstagareInfordran af dylika upplysningar sär-skildl från en del välgörenhetsanstalter och pensionsinrättningar förorsakade tjänstemännen otroligt besvär, såsom framgår af nämndens öfverläggningar och rundskrifvelser. Liggarens betydelse angifves i följande uttalande:8 »En stor brist är genom denna Liggare afhulpen vid Fattigvårdens behöriga bestridande uti Stockholm, der en så betydlig mängd allmänna och enskilda stiftelser linnes till den nödställdes bispringande. Medelst utdrag af Liggaren jemte betyg ifrån Ordningsmannen i Districtet, hvilka begge handlingar kostnadsfritt meddelas, styrker den hjelpsökande lätt 0111 eller till hvad belopp understöd redan förut erhållits, och del torde icke numera böra inträffa, hvad tillförene någon gång lärer varit fallet, att en eller annan person riktat sig med underhåll till jemförelsevis allt för frikostigt belopp lrån flera välgörande stiftelser».

Genom liggaren kom dessutom den legala fattigvården, så godt sig göra lät, i närmare förbindelse med den enskilda välgörenheten, hvilken redan då för liden icke var obetydlig. Sammanlagda antalet underhållstagare icke tillhörande fattigvården uppgick nämligen 1844 till 3,757 personer, hvilka tillsammans åtnjöto i understöd 103,741 r:dr. Omkring tjugu år senare beräk-

1 I». M. på de Barmhertlghets Inrättningar m. II. till hvilka Stads Nämnden under den 21 December 1843 ailätit Circulair för erhållande af uppgifter å underhållstagare. I fattig-vårdsnämndens arkiv.

5 Berättelse öfver verkställd granskning af Hufvudstadens Fattigvårds förvaltning för år 1844, afgifven den 4 aug. 1845.nades antalet af dessa understödstagare till 4,118 ocli de lämnade understöden till 206,419 R.dr. En annan möjlighet för nämnden att komma i beröring med enskilda stiftelser var angifven i stadgan, där nämnden bemyndigades att för vård af nödställda anlita Seralimerlasarettet, Danviks hospital. Drottninghuset, Allmänna barnhuset m. 11. 1 öfrigt må sägas, att stadsnämnden icke skydde att, när så befanns nödigt, äfven sätta sig i förbindelse med den välgörande allmänheten och vädja till dess offervillighet för att i tider af missväxt eller farsot erhålla hjälp åt de fattiga eller, i motsats härtill, då det ansågs nödvändigt att hämma ett ohejdadt tiggeri, för all varna mot en skad lig beredvillighet att visa medlidande mot lättjefulla och sedeslösa bettlare.

Handläggningen af rättsliga frågor hade till en början varit anförtrodd åt en af nämndens ledamöter men med tiden blilvit allt mer tidsödande och betungande, hvarför en allönad ombudsman anställdes med bemyndigande »alt, utan serskild Fullmakt, i alla Stockholms Stads Fattigvård rörande mål och ärenden, vid såväl högre som

lägre Domstolar och Exekutions säten samt hos Kongl. Maj:t Fattigvårdens rätt och talan, i laga ordning, bevaka och utföra».1 En af ombudsmannens viktigaste uppgifter var »alt väcka och utföra talan emot andra fattigvårdssamhällen om emottagande till fattigförsörjning af personer, hvilka härstädes tilldelats fattigunderstöd, utan all tillhöra Stockholms Fattigvårdssamhälle, samt om ersättning för de kostnader, Hufvudstadens Fattigvård för sådana personer fått vidkännas; att, å Stads-nämndens vägnar, bemöta dylika anspråk, som af andra fattigvårdssamhällen eller myndigheter emot Stockholms Fattigvårdssamhälle kunna framställas». Ersättning för lämnad fattigvård hade väl dessförinnan — ehuru sparsamt — blifvit erlagd till staden, exempelvis 1850, då hela beloppet utgjorde 67 r:dr 7 sk., men därefter mångdubblades ersättningssumman och uppgick 1863 till 4,503 r:dr 48 öre, då likväl staden ä sin sida hade måst till andra kommuner erlägga 1,533 R:dr 96 öre för vård ål hufvudstaden tillhörande fattiga.

3.

Barnavård och uppfostringsanstalter. — Fattigsjukvård och fattigunderstöd. — Centralisering af fattigvårdsinrättningar. — Försörjnings- och arbetsinrättningar. — Fattighärbergen och arbetarebostäder.

Enligt gällande föreskrifter hade öfverstyrelsen för fattigvården atl sörja för värnlösa barns vård och undervisning, fattiga sjukes tillsyn och skötsel samt nödställdas försörjning genom upptagning å inrättning eller beviljande

1 Instruktion för Stockholms Stads Nämnds Ombudsman. Gillad och antagen den 21 Januari 1856. I fattigvärdsnämndens arkiv.af understöd. Mångfaldiga svårigheter skulle möta stadsnämnden vid utförandet af dess värf, men den kraft och konsekvens, med hvilka arbetet fullföljdes, tillförsäkrade nämnden slutligen det inflytande, som fattigvårdsstad-gan velat gifva densamma.

Såsom ledning för en kort framställning häraf torde tjäna, förutom nämndens protokoll, de af revisorerna under åren afgifna berättelserna. Det bör ju vara lämpligt all för bedömandet af nämndens åtgöranden äfven lyssna lill revisorernas ord och mening.

Fattiga barns vård och uppfostran voro föremål för stadsnämndens synnerliga omtanke. Erfarenheten hade visat, i hvilket ohyggligt elände en mängd barn växte upp i hufvudstaden. Ofta var deras enda räddning att blifva upptagna af polisen. Tyvärr hade nämnden icke till sitt förfogande en inrättning, där den kunde hysa och vårda dylika föräldralösa, öfvergifna och värnlösa varelser, och därför vände den sig redan 1844 till Stockholms Allmänna barnhus och träffade öfverenskommelse angående omhändertagande af sådana olyckliga barn, som kunde räddas antingen genom vård å Barnhuset eller genom utackordering till fosterföräldrar i landsorten.1 Öf-verenskommelsen härom tillämpades intill 1850, då K. Maj:t utfärdade nytt reglemente för denna inrättning. »Till följd af det för Allmänna Barnhuset utfärdade Reglemente», säga 1852 års revisorer,2 »liar denna Inrättnings werk-samhet och biträde åt Stockholms Fattigwård undergått en så wäsendtlig förändring och inskränkning att, — då före nämnda tid Fattigwårdens förbindelse att om fattiga och föräldrawård saknande barn inom Hufwudsta-den draga försorg, enligt det tydliga innehållet i Kongl. Stadgan angående Fattigwården i Stockholms Stad, icke sträckte sig längre än till sådana barn, som för bristande utrymme ej kunde å Allmänna Barnhuset intagas, hwaraf ostridigt måste följa, att Barnhuset då betraktades, hwad detsamma, också allt från sin första upprinnelse warit, såsom en Inrättning, afsedd att lemna kostnadsfri wård åt Stockholms Kommun tillhörande fattiga barn af alla åldrar — Barnhus-Inrättningen deremot nu mera icke till wård emottager något barn öfwer 6 år, och en dryg inlösningsafgift skall erläggas för alla barn under berörda ålder, som i Barnhuset intagas, med undantag endast för hittebarn och sådana i Stockholm befintliga wärnlösa barn, hwilkas föräldrar eller wårdare aflidit, blifwit häktade eller intagna på dårhus, sjukhus eller annan wälgörenhets-anstalt, hwilka barn, uppgående, under wan-liga förhållanden, till ett jcmförelsewis ringa antal årligen, få utan afgift å Barnhuset emoltagas, dock, såsom Reglementet uttryckligen innefattar, endast provisoriskt, intill dess föräldrarne blifwit upptäckte, från häkte frigifne eller tillfrisknat och pröfwas wara i tillfälle att barnen återtaga, eller i fråga

1 Protokoll för Stockholms Stads Nämnds afdelning för fattigvård den 14 Januari 1845.

1 fattigvårdsnämndens arkiv.

3 Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förwalt-uing för år 1852, afgifven den 15 sept. 1853.om barn, som tillhöra annat fattigwårds-samhälle än Stockholms stad, författningsenlig åtgärd hunnit atl i afseende å dem widtagas». Detta slod nu icke att ändra. Till åstadkommande af fortsatt samverkan mellan Barnhuset och fattigvården utsågos delegerade, som hos K. Maj:t sökte ändring i del nya reglementet, sä att Barnhuset skulle mot en mindre afgift mottaga barn tillhörande Stockholm. Men då K. Maj:t icke fann skäl bevilja en dylik eftergift, träffades slutligen den öfverenskommelsen. att barn af ogifta mödrar fingo till ett visst antal och mot en nedsatt afgift intagas å barnhuset. Därjämte beslöt nämnden, att öfriga värnlösa skulle ar församlingsnämndernas fatlig-vårdsafdelningar omhändertagas och till fosterföräldrar härstädes anförtros.

Under sådana förhållanden fann stadsnämnden det vara angeläget atl åstadkomma en ändamålsenlig reglering af utackorderingen inom huvudstaden. Nämnden utsåg 12 af sina ledamöter, hvilka tre i sänder enligt dem emellan öfverenskommen ordning skulle i egenskapaf »Stads Nämndens Delegerade för Barnavård», hvarje onsdag eller, om helgdag då inträffade, följande söckendag å rådhuset sammanträda och med nämndens rätt besluta i allt, hvad som afsåg beredande af vård åt fattiga och värnlösa barn. Enligt de regler1, som af stadsnämnden samtidigt utfärdades, ägde delegerade alt bestämma: om inlösande å Allmänna barnhuset af barn under ö års ålder emot en emellan barnhusdirektionen och stadsnämnden för tillfället öfverenskommen afgift: — om utackordering å landsbygden, genom barnhusdirektionens åtgärd, af barn öfver 6 års ålder i mån af därå från Allmänna barnhuset till stadsnämnden ingående rekvisitioner; — om intagning ä Stockholms stads uppfostringsinrättning af barn inom den därför bestämda ålder af 10—14 år; — samt om vårdande genom vederbörande församlings fattigvårdsstyrelses försorg, af de barn, för hvilka annan utväg ansågs icke kunna eller böra beredas, ägande delegerade i detta afseende att, där sä lämpligen ske kunde, bestämma beskaffenheten och beloppet af det barna-vårdsunderstöd, som genom fattigvårdsstyrelsen borde meddelas.

Reglerna innehålla dessutom några anvisningar, som fortfarande äga sill intresse. Där bestämdes: Remisserna underskrifvas af de Delegerade, som

i beslutet deltagit; skolande remisser lill så väl Allmänna Barnhuset som Uppfostringsinrättningen sednast dagen efter beslutets fattande till vederbörande Inrättning directe öfversändas». Vidare föreskrefs: »Ansökning om barnavårds understöd skall åtföljas af barnets dopsedel, jemte prest- och Ordningsmanna-intyg; Delegerade öppet lemnadt all, der så nödigt pröfvas, infordra jemväl andra betyg, äfvensom att hänvisa sökande till Kongl. Poliskammaren för undersökning beträffande sådana förhållanden, som icke lämpligen kunna hos Delegerade utredas . Slutligen fastställdes: »Då Delegerade bestämma beloppet af del barnavårds understöd, som genom vederbörande Församlings Fattigvårds Styrelse må meddelas, tjenar såsom allmän grund derför, att för barn i l:a året beviljas 1 R:dr b:co i veckan, för barn mellan 1—2 år beviljas 32 sk. b:co i veckan, för barn mellan 2—3 år beviljas 24

1 Reglor för Stads Nämndens Delegerade för Barnavärd, fastställda den 18 April 1853. Stadsnämndens protokoll för samma dag. I fattigvärdsnämndens arkiv.sk. b:co i veckan, för barn mellan 3—6 år beviljas 16 sk. b:co i veckan, för barn mellan 6—14 år beviljas 1 R:dr b:co i månaden».

Delegerade för barnavård trädde i verksamhet den 4 maj 1853. Vid företagen mönstring af de barn, hvilka vid den tiden underhöllos inom församlingarna med bidrag af fattigvården, uppgick deras antal till 526, hvarefter under årets lopp ytterligare omhändertogos 312 barn. Vid 1863 års slut befunnos 1,057 utackorderade barn under fattigvårdens hägn.

En stor hjälp i sina omsorger för värnlösa barn hoppades stadsnämnden ha funnit, då den beslöt öfvertaga en afdelning af »Prins Carls Upfost-ringsanstalt för fattiga och värnlösa barn», den nämligen, som var afsedd för vanartade gossar1. Tillkommen genom insamlade medel vid en jubelfest, som 1830 firades till minne af kristendomens införande i Sverige, hade denna inrättning från dess öppnande 1832 öfverällt vunnit uppmuntran och understöd. Till följd däraf hade den kanske för hastigt utvidgat sin verksamhet utan beräkning, att tillflödet af de rikliga hjälpkällorna kunde småningom utsina. Då denna missräkning inträffade, nödgades styrelsen erbjuda

staden all öfvertaga en af anstaltens tvänne afdelningar, nämligen »förbättringsaf-delningen». Den andra afdelningen, den egentliga »uppfostringsanstalten», inrymd i stiftelsens egendom vid Wollmaryxkullsgatan — dit Maria sjukhus sedan 1876 är förlagdl-—-fortsatte därstädes sin verksamhet till 1861, då den öfverflyllades till Gålön, där den fullföljer sin ädla uppgift.

Genom den af stadsnämnden med direktionen för uppfostringsanstalten träffade uppgörelsen öfvertog nämnden den 1 januari 1852 förbättringsafdel-ningcn jämte dess vid Tjärhofsgatan belägna egendom samt alla därstädes befintliga inventarier mot förbindelse för nämnden, åhufvudsladens vägnar, att från tillträdesdagen och allt framgent vidmakthålla en anstalt för vård och uppfostran af minst 34 vanartiga och vanvårdade barn, tillhörande Stockholms kommun, samt att årligen erlägga ett visst kontant belopp till namn-gifven person och efter hennes död en summa af 500 r:dr b:ko till inrättningens direktion. Därjämte medgaf K. Maj:t, alt stadsnämnden finge uppbära de förut till Prins Carls Uppfostringsinrättning anslagna s. k. rasp-och spinnhusmedlen,a hvilka för 1850 hade uppgått till 4,641 rdr. b:ko.

Vid inrättningens öfvertagande beslöt nämnden, att den nya anslal-

1 I ett upprop till allmänheten att understödja upprättandet af en dylik anstalt läses: »Hvad skall det blifva af dessa barn. soin alldeles Icmnas ät sig sjelfva, under det att den försupne fadern, i fall han är känd, och den lidcrliga modern hälla till, hvar pä sin krog. och endast sammanträffa i hemmet för att gräla, svärja, rifvas? Hvad skall det blifva af dessa arma barn, som, uppväxande bland sädana cftcrdömen, i öfrigt ej lära sig annat än bcttln, ljuga, snatta, föra oljud pä gatorna, och, ju mer de tilltaga i ålder, destomer äfven i lastbarhet, fräckhet och förhärdelse?» — Några ord angående Prins Carls Upfostringsanstalt. Sthlm 1876.

* Marin sjukhus i Stockholm efter ombyggnaden 1885 och 188G. — Bihang till Stockholms stads, hälsovårdsnämnds årsberättelse 188G.

s Rasp- och spinnhusafgifter erlades. enligt äldre författningar, af krognäringsidkare samt vinskänkar, sockerbagare, traktörer och kaffeskänkar i Stockholm. Afgiften npphördc 1870. Under 18G0—1870 hade den i medeltal uppgått till 2,774 r:dr.ten skulle kallas »Stockholms Stads Uppfostrings-Inråttning för vanvårdade Barn», att inrättningen skulle utvidgas från 34 till 50 platser, att gossar från 10 till 14 årskulle därstädes mottagas, dock att, där särdeles trängande omständigheter förekomme, någon afvikelse från nämnda regel kunde tilllåtas, samt att hänvisning af barn till intagning skulle med bifogande af dopsedel meddelas af jourhafvande ledamoten å fattigvårdens expedition. Tillsynen öfver uppfostringsanstalten uppdrog nämnden åt direktionen för stadens Allmänna arbetshus, öfvervakandet af barnens arbeten och disciplin anförtroddes åt Arbetshusets syssloman.

Mot dessa sistnämnda beslut inlade revisorerna en kraftig gensaga1 under framhållande, att styrelsen för en så stor förvaltning som arbetsinrättningen icke därmed borde »förena ännu en annan, icke mindre ansvarsfull, men af så wäsendlligen olika art med den förra», saml all sysslomannen vid en dylik inrättning icke kunde anses vara lämplig styresman för en uppfostringsanstalt, hvars ledning fordrade »helt andra personliga egenskaper och en helt annan lefnadserfarenhet, än ledningen af ett Arbetshus för fullvuxna». De yttrade vidare: »Då emellertid Stads Nämndens beslut afser endast ett tills-xvidare, anse sig revisorerne på anförda skäl böra hemställa, att delta tills-widare-förordnande måtte blifwa så kort som möjligt saml ju förr desto hellre lemna rum för ett lämpligare ordnande af denna anstalt, hwilken under en Styrelse, som deråt kan egna erforderlig uppmärksamhet och omsorg, otwifwelakligt bör på ett wälgörande sätt kunna fylla en hittills kännbar lucka uti hufvudstadens Fattigvård».1

Direktionen för Arbetshuset hade endast med tveksamhet åtagit sig tillsynen af Uppfostringsanstalten. I själfva verket var det ju lätt att inse, all en anstalt, som oaktadt alla föreskrifter nödgades mottaga sainfäldt välartade och vanartade barn, icke skulle rätt uppfylla sin uppgift. Man ordnade undervisningen på lämpligt sätt genom att anställa dugande lärare i vanliga skolämnen. Man sökte att bibringa barnen någon håg för yrkesarbete genom att bereda dem tillfälle alt lära skomakeri och skrädderi. Men att döma af revisorernas utlåtande blef dock resultatet af denna uppfostran otillfredsställande. Till råga på allt väcktes inom nämnden förslag att utvidga anstalten

därhän, att den äfven skulle mottaga vanvårdade llickor, för hvilkas omhändertagande det allt fortfarande saknades utväg. Lyckligtvis insåg man snart orimligheten uti ett dylikt företag. I stället för ett försök i den riktningen träffades öfverenskommclse med Allmänna barnhuset, hvilkct förklarade sig villigt att mottaga ett visst antal flickor öfver 6 år och all låta dessa vistas därstädes intill dess barnens utackordcring å landet kunde ega rum.

För de i Uppfostringsanstalten mottagna gossarna var förut beslutadt, att de skulle under vissa förutsättningar genom styrelsens försorg öfverläm-nas till fosterföräldrar på landet, en åtgärd, som enligt revisorernas åsikt* >var

1 Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förwaltning för år 1851, afgifven den 23 aug. 1852.

5 Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förwaltning för år 1855, afgifven den 10 nov. 1856.så mycket mera glädjande, som det biträde Fattigwården i utackorderingswäg kan påräkna från Allmänna Barnhuset åtminstone hittills warit af ringa betydenhet».

För utackorderingen bestämdes följande:1 »Gosse, som vid Inrättningen ådagalagt ett godt eller försvarligt uppförande, bör å landsbygden utackorderas, oberoende deraf, huruvida han uppnått den ålder, att han blifvit konfirmerad eller ej. — För den händelse en gosse vunnit färdighet i eller något anlag för det yrke, hvaruti han vid Uppfostringsinrättningen varit inöfvad, bör lämpligt afseende fästas derå, att han med enahanda yrke efter utackorderingen må kunna fortsätta, men alt, i annat fall, han må användas till andra förefallande sysslor, lämpade efter hans ålder och krafter. — Årliga utackorderingssum-man må utgå för gossar under 12 år med 33 R:dr 16 sk. samt för äldre med 20 R:dr å 26 R:dr 32 sk., allt banko, deraf hälften, vid hvarje halft års slut, utbetalas intill dess gossen uppnått fulla 15 år. — Genom brefvexling med presterskapet eller med andra för saken nitälskande, välkände personer å landsbvggden, böra tillförlitliga underrättelser inhemtas om de personer, som önska atl barnen lill uppfostran sig åtaga, äfvensom presterskapet uppmanas atl blifwa barnens närmaste målsmän, vaka öfver deras kristliga uppfostran och ändamålsenliga behandling i öfrigt, bevaka barnens rätt vid förefallande misshälligheter och till fosterföräldrarne hvarje halft åröfverlcmna det bestämda uppfostringsarfvodet samt derå öfversända qvitto, med rätt för vederbörande alt för postporto bekomma ersättning».

Upprepade gånger väcktes förslag om inrättningens förflyttande till landet, men denna genomgripande förändring i Uppfostringsanstaltens organisation skulle först efter mångårig pröfning företagas af fattigvårds-nämnden. Under tiden ökade nämnden antalet platser inom inrättningen, så all 1861 kunde därstädes hysas 75 barn. Vid 1863 års slut voro under anstaltens vård 124 gossar, af hvilka 49 voro utackorderade på landet.

Ofvanslående bild återgifver stadens första uppfostringsanstalt för värnlösa barn. Den breda entrén i det stora huset ledde till en inre gård, hvar-ifrån man hade tillträde till de förnämsta lokalerna såsom skolsalar, verk-

1 Protokoll hället hos Stockholms Stads Nämnd den 19 mars 1S55. I fattigvärdsnämn-dens arkiv.

Prins Carls uppfostringsanstalt för gossar.städer, sofrum, kök och matsal m. m. — För närvarande användes den gamla byggnaden till nattasyl för husvilla män.

En ganska kännbar lucka i de under fattigvården lydande inrättningarna återstod ännu att fylla. Fattigvården saknade ett hem för uppfostran af värnlösa flickor. Såsom ersättning härför vid log stadsnämnden ålgärden att med den i Stockholm 1852 af en godhjärtad och hängifven man upprättade »Malm-qvistska Barnuppfostrings-Anstalten»1 träffa öfverenskommelse alt från 1862 mottaga och vårda ett visst antal llickor mot ett årligt bidrag af 1,000 rdr rmt. Det förtroende, som stadsnämnden då visade inrättningen, åtnjuter den allt fortfarande. Tack vare beskydd och understöd af välgörande människor och bland dem icke minst den ädla och gifmilda prinsessan Eugénie, fullföljes stiftarens gärning än i dag »att lemna fattiga och värnlösa flickebarn kristlig undervisning och vård samt den uppfostran, som är egnad atl bilda dem till nyttiga medlemmar af samhället».

Åt fattiga barns undervisning hade stadsnämnden äfvenledes skyldighet att ägna särskild uppmärksamhet. Den

skulle tillse, att barn i skolåldern åtnjöto den påbjudna folkskoleundervisningen. En utredning angående 1831 — 1838 födde fattiga barn hade visat, att dessas antal uppgått till icke mindre än 3,408, af hvilka 1,185 gossar och 1,013 flickor, tillsammans 2,198 barn i skolåldern. Af dessa hade 1,938 åtnjutit undervisning i fattigskolor och 260 i privatskolor, men däremot 549 gossar och 661 flickor, sammanlagd t 1,210 barn, af skilda anledningar, framför allt af fattigdom, saknat all undervisning. Visserligen vidtog stadsnämnden energiska åtgärder för att afhjälpa dessa missförhållanden och anslog icke obetydliga summor till afhjälpande af bristen af skollokaler och lärare, men det oaktadl voro 1847 icke mindre än 2,402 barn i saknad af skolundervisning. I Katarina församling allena funnos 830 och i Hedvig Eleonora 550 försummade barn. För att inom församlingarna framtvinga större ifver rör fattiga barns undervisning, beslöt stadsnämnden, »atl fördelningen af ingångna folkskoleafgifter skulle verkställas i förhållande till det antal barn, som vederbörande skolstyrelser kunde visa genom reglering hafva vunnit förut sak-nadt utrymme till skolundervisning».

En bedröflig skildring af folkskoleväsendet i hufvudstaden lämna äfven de senare afgifna revisionsberättelserna. I en af dessa yttras5: »All ännu efter 10 års förlopp, sedan Kongl. Maj:ts Nådiga stadga angående folkunder-wisningen i Riket blef utfärdad, elt antal af nära 500 barn, som upphnnnil skolåldern, officiell måste uppgifwas såsom inom sjelfwa hufwudstaden upp-wexande i fullkomlig saknad af all underwisning, ware sig i skola eller i hemmet, kan icke annat än i hög grad wäcka bekymmer och oro. I anseende till det kända förhållandet, att uppgifterna sällan fullständigt inkomma

1 Malmqvistska Barnuppfostrings-Anstalten 1852—1902. — Minnesskrift utarbetad af Gustaf Swärd. Sthlm 1902.

Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Kattigwårds förwaltning för är 1851, afgifven den 23 aug. 1852.från alla Ordningsmänna-distrikt, är det dessutom ty wärr anledning befara, att det werkliga antalet af sådana barn till och med torde wara ännu större, än det här uppgifna. Som dén dagliga erfarenheten nogsamt lärer, att det just är den i lättja och råhet uppwexande ungdomen, som, i förening med bränwinssuperiet, gör alla bemödanden för tiggeriets afskaffande fruktlösa, och att denna ungdom dessutom genom tiggeriet endast allt för ofta uppammas till laster och brott, för att sedan inom kort hemfalla till baracken, korrektionshusen eller fängelserna, anse Revisoreme ett så beklaganswärdt förhållande wara företrädeswis förtjent af Stads-Nämndens och öfriga kommunala myndigheters uppmärksamhet och behjertande, för widtagande af erforderliga åtgärder till dess afbjelpande.

Enär del större antal barn, som inom vissa församlingar ännu är i saknad af underwisning, icke torde kunna erhålla tillfälle dertill inom dessa församlingars Folkskolor utan ökade utgifter för dessa, synes det för öfrigt billigt, alt wid de gemensamma folkskole-medlens fördelning emellan för-samlingarne liufwudsakligt afseende äfwen må fästas just på detta antal, så att de församlingar, som ännu hafwa att bereda underwisning för ett större antal barn, som hittills saknat sådan, äfwen må erhålla en större andel af de gemensamma medlen».

Folkundervisningen bestreds med folkskoleafgifter, som af församlingarna bestämdes efter mycket olika beräkningsgrunder. Under liera år hade Katarina församling icke blott åtagit sig dubbelt så stor beskattning efter 2:dra artikelns bevillning som Klara församling, utan därjämte den högsta författningsenliga afgiften af hvarje mantalsskrifven person, medan Klara församling underlåtit alt åtaga sig någon afgift af sistnämnda slag — hvilket dock författningen i första rummet föreskref. Ladugårdslands församling hade sammanslagit folkskoleafgiften med afgifter för andra ändamål under rubriken »afgift till församlingens kyrka och skolor m. m.», och Storkyrko-församlingen hade endast uttaxerat 2 sk. å riksdalern efter l:sta och 2:dra artiklarnas bevillning o. s. v. Detta allt föranledde revisorerna att säga:

»Då det med skäl torde kunna sättas i fråga, huruwida icke folkskolcwä-sendet, lika wäl som fattigwården, lämpligen borde betraktas och behandlas såsom en för hela liufwudstaden gemensam kommunal angelägenhet, till hwars befordrande hufwudstadens inwånare borde, i mån af behof, efter enahanda grunder bidraga, utan afseende på den församling, inom hwilken de äro boende, hafwa Revisoreme trott sig böra anmäla berörde förhållande till den pröfning, hwaraf Sockenstämmo-Nämnden må finna detsamma för-

tjent.----------Då det tillika är bekant, att församlingar inom liufwudstaden

finnas, som ännu icke anskaffat egna hus åt sina Folkskolor, och att dessa

sednare till en del befinnas inhysta i byggnader, som måste anses dertill

föga tjenliga; alt den i flera skolor ensamme läraren ofta, i anseende till

barnens stora antal är ur stånd att gifwa dem tillräcklig underwisning och

endast alltför ofullkomligt ersättes af lancaster-systemets monitorer; att sjelf- i

wa skoláldern icke ens är lika inom alla hufwudstadens församlingar, i

det barnen inom en församling få börja sin skolgång wid 5 års ålder, inom

andra wid 6 eller 7, och inom en annan åter icke förr än wid 8 års åldero. s. v., så lorde äfwen dessa omständigheter kunna betraktas såsom giltiga anledningar att öfwerwäga, huruwida ej hufwudstadens folkskole-wä-sende borde i widsträcktare mån än hittills skett behandlas såsom en för hela hufwudstaden gemensam angelägenhet».

En för utarbetande af förslag till »ett ändamålsenligt ordnande af Huf-vudstadens Folkskole-väsende» 1853 tillsatt kommitté framhöll i sitt 1855 afgifna utlåtande1, huru »Stockholms undervisningsväsende är behäftadt med många och stora brister, hvilka det måste ligga dess medborgare om hjer-tat att få afhulpna». 1 den af kommittén företagna utredningen påvisades: »att i medeltal endast omkring 50 procent af samtlige barn i åldern 7—14 år, som lämpligen torde kunna anses såsom skolålder, gått i vare sig högre eller lägre dagskolor; — att, enligt hvad af folkskolestyrelserna sjelfva upp-gifvits, dels inga åtgärder blifvit vidtagne till befordrande af en ordentligare skolgång, dels de som vidtagits, efter hvad man kunnat sluta, varit föga verksamma; — att lärarnes antal är så otillräckligt, att i medeltal endast 1 lärare kommer på 8(5 lärjungar, hvilken proportion är vida ofördelaktigare än den som i medeltal äger rum för landsbygden i riket; — atl undervisningsmaterielen är i allmänhet ganska ofullständig och bristfällig; — all skolhusen äfvenledes äro i afseende på utrymme allt för inskränkta och till sin inredning i allmänhet olämpliga, till stort mehn för så väl lär-jungårnes kroppsliga helsa, som för arbetet och ordningen i skolan; — att beskattningen till skolornas underhåll, såsom utgående efter högst olika grunder, inom de särskilda församlingarna, icke är billig och rättvis, och, utom andra olägenheter, äfven medför en öfverdrifvet hög uppbördskosl-nad». — Grunden lill dessa missförhållanden låg i en föråldrad organisation af styrelsen för stadens folkskolor.

De stränga men berättigade anmärkningarna mot folkskolorna hade emellertid den lyckliga påföljden att, sedan ytterligare en kommitté haft frågan under ompröfning, K. Maj:t den 27 september 1801 utfärdade en ny »Stadga angående folkundervisningen i Stockholms Stad».8 Enligt denna stadga blef folkskoleväsendet förklaradt en gemensam angelägenhet för hufvudstaden och förlagdt under en särskild öfverslyrelse, till hvilken älVen alla för folkskolorna anslagna medel skulle ingå. Sålunda upphörde slads-nämndens befattning med folkskolan och folkundervisningen.

När stadsnämnden trädde i verksamhet, hade allmänna fattigvården fortfarande endast ett sjukhus för vård af fattiga sjuka, nämligen Provisoriska

1 Kommitterades betänkande ställdt Till Herr (irefven och Ofvcr-Ståthållarcn och date-radt den 21 maj 1855. Tryckt s. ä.

- Kongl. Maj:ts nådiga Stadsfästelse-resolution uppå ett utaf särskilde, till följd af Kongl. Maj:ts under den 15 April 1859 gifna befallning, utsedde Kommitterade uppgjordt förslag till »Stadga angående Folkundervisningen i Stockholms Stad», hvilket förslag, sedan stadens Territorial-församlingar, Folkskolestyrelser, Sockenstämmo-Nämnd och Consistorium blifvit. enligt nådig föreskrift, dcröfver hörde och yttranden afgifvit, Öfver-Ståthållaro-Embetet, jemte dessa yttranden samt eget utlåtande af den 9 innevarande månad, i underdånighet öfverlemnat, Gifven Stockholms Slott den 27 September 1861.sjukhuset vid Sandbergsgatan på Södermalm, och där rymdes

endast ett mindre antal sängplatser. Det är sant, att de fattiga äfven kunde erhålla nödig skötsel på Serafimerlasareltet, men där var antalet platser likaledes otillräckligt. Ännu en utväg fanns dock för de fattiga att erhålla vård, nämligen sjukrummen i fattighusen, men dessa inrättningar saknade utr\'mme för sina egna sjuklingar. Under sådana förhållanden var det gifvet, att fattigsjukvården måste hufvudsakligen inskränkas till att genom fattigläkar-ne bereda patienterna tillsyn i deras bostäder samt tilldela dem medi-kamenler eller annan hjälp. Huru otillfredsställande en dylik omvårdnad mången gång var, inses lätt, om man tager i betraktande, att de flesta fattigas hem utgöras af bristfälliga och osunda lägenheter, samt att deras föda i allmänhet icke är af beskaffenhet alt kunna tjäna såsom lämplig sjukkost.

Det säger sig självt, att sjukvården måste ha förorsakat stadsnämnden stora bekymmer. Nämnden anlitade tvänne utvägar, dels alt mot erläggande till lasarettet af en högre årlig afgift bereda de fattiga ett större antal platser därstädes och dels att genom nya inredningsarbeten öka utrymmet inom Provisoriska sjukhuset. I afsikt att därjämte gifva denna sjukvårdsanstalt en kraftig ledning ställdes den 1848 under en särskild styrelse, bestående af en ordförande, som stadsnämnden utsåg bland sina ledamöter, två ständiga ledamöter, nämligen förste stadsläkaren och den vid sjukhuset anställde öfver-läkaren, samt ytterligare två ledamöter, hvartill nämnden skulle utse »för municipalt nit kända män, helst inom Församlings-Nämndens Ordningsaf-delningar».1 Detta sjukhus rymde vid den tiden omkring 200 sängar.

Trots nämndens åtgöranden blef Provisoriska sjukhuset för sitt ändamål allt mer otillräckligt. Dit remitterades nämligen icke endast af sjukdom hemsökta personer, utan äfven konvalescenter från andra anstalter. Dit remitterades framför allt med smitlosainma sjukdomar behäftade personer. Detta Provisoriska sjukhus tjänade såsom epidemisjukhus redan 1824—1827, då smittkoppor utbrutit i hufvudstaden, äfvenså 1834 under den förskräckliga ko-leralidcn och sammaledes under senare återkommande epidemier. Revisorerna underläto icke heller att framhålla bristen på utrymme inom sjukhuset5: »Oaktadt de tillfredsställande förbättringar, som blifwit wid Provisoriska Sjukhuset widtagna till befordrande af större renlighet och snygghet i sjukrummen, äfwensom i andra afseenden, kunna Revisoreme likwäl, efter besök på stället, ej underlåta att uttala den öfwertygelsen, alt Sjukhusets lokaler, såsom alltför inskränkta hwad utrymmet beträffar, i förhållande till det betydliga antal patienter, som der till wård emottagas, ingalunda kunna anses wara för sitt närwarande ändamål tjenliga, samt att behofwet af ett nytt, större, på ändamålsenligt sätt ordnadt Sjukhus för liufwudstaden gör sig med hwarje dag allt mer och mer gällande, äfwen om detta behof måhända icke för ögonblicket kännes så tryckande, som

1 Instruction för Provisoriska Sjukhuset i Stockholm. Af Stads Nämnden gillad och till efterrättelse fastständ den 26 Mars 1849. — Samma bestämmelser åtcrtinnas äfven i en af nämnden den 25 januari 1858 förnyad instruktion.

* Berättelse af Revisoreme till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förwaltning för år 1860, afgifven den 3 mars 1862.twifwelsutan skulle wara fallet, derest ej Stads-Nämnden, i saknad af annan utwäg, funnit sig föranlåten medgifwa, att fattiga sjuka, för hwilka plats å Kongl. Lazarettet och Provisoriska Sjukhuset saknas, få intagas å Norra Försörjnings- och Arbets-lnrättningen, hwarigenom dock denna Inrättning, med frångående i wiss mån af sin egentliga bestämmelse, nu mera till stor del blifwit förwandlad till sjukhus».

Frågan om ordnandet af den offentliga sjukvården i hufvudstaden hade före denna tid varit behandlad af särskilda kommitterade, hvilka i sitt utlåtande 1 föreslagit, att invid Provisoriska sjukhuset skulle uppföras en ny sjukhusbyggnad. Förslaget underställdes sundhetskollegii bedömande. Denna myndighet förordade uppförande af två nya sjukhus, ett på Norr och ett på Söder, med bibehållande af Provisoriska sjukhuset förnämligast för smitto-samma sjukdomsfall. Stadsnämnden förordade tillbyggnader inom den gamla tomten vid Sandbergsgatan, hvarigenom sjukhuset skulle utvidgas med ytterligare 100 sängplatser. Nämnden betonade särskildt vikten af att utan uppskof bereda den stora arbetande och fattiga befolkningen på Söder erforderlig vård vid inträffande sjukdoms- eller olycksfall. Den definitiva lösningen af frågan öfverlämnades åt den tillträdande öfverstyrelsen för sjukvården. I förordningen om komnninalstyrelse i Stockholm af den 25 maj 1802 hade nämligen K. Maj:t — mot stadsnämndens afstyrkande — bestämt, att en sundhetsnämnd skulle öfvertaga handläggningen af alla frågor

rörande allmänna hälsotillståndet och sjukvården i hufvudstaden, och följande år trädde denna nämnd i verksamhet. Man fortsatte därefter att lappa på det gamla Provisoriska sjukhuset men utan att lyckas förändra det till en lämplig vårdanstalt.

Provisoriska sjukhuset vid Sandbergsgatan.

Af detta sjukhus, hvilket under en lång följd af år stått under fattigvårdens förvaltning, lämnas här en afbildning. Det ligger i en undangömd, ännu föga bebyggd trakt på Söder, dit intet bullrande ljud når eller verkar störande på dem, som därstädes mottagas till vård.

I sjukhuset vårdades 1863 icke mindre än 2,002 sjuka, af hvilka 1,784 å

1 Kommitterades utlåtande i fråga om ändamålsenligt ordnande af den kommunala fattigsjukvården å offentliga sjukhus, afgifvct den 31 maj 1858.den medicinska och 218 å bensårsafdelningen. Provisoriska sjukhuset öfvertogs 1864 af sundhetsnämnden och erhöll 1877 namnet Katarina sjukhus. Hälsovårdsnämnden, som 1878 ersatte sundhetsnämnden, har på sista tiden förändrat det gamla sjukhuset till en provisorisk vårdanstalt för sinnessjuka.

Utan tvifvel voro förutnämnda åtgärder ägnade att befordra en bättre barnavård och sjukvård bland de fattiga, men såsom stadsnämndens mest betydelsefulla handling torde dock få anses dess sträfvan att genom noggrann kontroll öfver beviljade understöd och lämplig centralisering af befintliga inrättningar åstadkomma en rationell förvaltning af fattigvården.

Redan samma år, stadsnämnden öfvertog öfverstyrelsen för fattigvården, utfärdade den särskilda bestämmelser, som afsågo en allmän tillämpning af grundsatsen, att hjälpbehöfvande skulle, inom hvilken församling de än bodde, åtnjuta enahanda underhåll, afpassadt efter deras behof. Vid jämförelse med de för fattig- och försörjningshusen antagna ordningar i fråga om sättet för de behöfvandes underhåll hade det visat sig, att inom en församling understödet hufvudsakligen utgick i kontanta penningar, inom en annan uti matportioner eller matpoletter, vidare att de beviljade beloppen voro ganska olika inom församlingarna, och ytterligare att inom flera församlingar en del å försörjningshusen intagna hjon endast åtnjöto husrum men andra äfven underhåll. Stadsnämnden sökte upphäfva denna skiljaktighet och indelade hjonen i vissa klasser, för hvilka underhållsbeloppen bestämdes lika inom samtliga församlingar. Därjämte beslöt nämnden, att hvarje å fattig- eller försörjningshus intaget hjon skulle dagligen erhålla en portion soppa med bröd, samt att underhållet till öfriga utomhus varande fattiga företrädesvis borde utgå i matportioner eller kontanta medel till hyreshjälp. Dessa föreskrifter skulle tillämpas från 1 oktober 1844. Så riktiga och naturliga dessa grundsatser än förefalla, behöfdes det förnyade och skärpta bestämmelser från stadsnämndens sida för att förmå en del församlingar att frångå en godtycklig fördelning af fattigmedlen.

Med anledning häraf anmärkes i 1848 års revisionsberättelse: »Revisorerne hafva icke kunnat undgå att fästa uppmärksamhet dervid, att, oaktadt vissa bestämda föreskrifter af Stads-Nämnden lemnats i fråga om Fattig- och Försörjningshjonens vård och underhåll, dessa föreskrifter likväl icke inom alla Församlingar blifvit behöringen iakttagne.- Revisorerne tveka icke att uppmana Församlingarnes Fattigvårds-Styrelser alt gå så väl Stadsnämndens, som föregående årens Revisorers önskningar i detta afseende till mötes».

I 1849 års revisionsberättelse 1 lämnas öfver nämndens åtgärder en öfversikt, ur hvilken några utdrag meddelas : »För beredande af enhet i Fattigvårdsförvaltningen och befrämjande af rättvisa mot de behöfvande, som nödsakas densamma anlita, har Stads-Nämnden till iakttagande från innevarande års början fastställt ej mindre formulär för Fattigvårds-Styrelser

1 Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigvårds förvaltning för år 1849, afgifven den 15 aug. 1850. Jfr stadsnämndens protokoll den 27 dec. 1849.nas räkenskaper i förening med nödiga kontroller vid desammas upprättande, än äfven en tariff för utdelning af kost, kontant understöd och sjukpenningar till Fattighus- och Försörjningshjon. Nämnda tariff innehåller, dels att understödstagarne, hvilka, efter deras större eller mindre nödställda belägenhet, fördelas i 3:ne klasser, böra hvardera, utan afseende å den klass, hvartill

hjonet hörer, dagligen under hela året erhålla en portion soppa och bröd till värde af 2 sk. b:co eller ock annan däremot svarande föda, eftersom vederbörande Fattigvårds-Styrelse finner lämpligast; att såsom kontant understöd får utdelas åt hvarje Fattighushjon; i 1:sta klassen 1 R:dr 12 sk., i 2:dra klassen 40 sk. och i 3:dje klassen 24 sk. samt åt hvarje Försörjningshjon: i 1:sta klassen 1 R:dr 12 sk. och i 2:dra klassen 16 sk. allt b:co för månaden räknadt; Fattigvårds-Styrelserne förbehållet, att, äfven för det hjon tillkommande kontanta underhåll eller någon del deraf, låta tilldela dem matportioner till motsvarande värde; dels ock att sjuke Fattighus- och Försörjningshjon kunna beviljas serskildt understöd, antingen i kontant (sjukpenningar) eller i matportioner (sjukkost), hvilket understöd får utgå, utan läkarens skriftliga tillstyrkande, till belopp af högst 32 sk. och, efter läkarens skriftliga tillstyrkande, till belopp af högst 1 R:dr 16 sk., allt b:co och för månad räknadt.

Genom omförmälta bestämmelser samt Stads-Nämndens i sammanhang dermed gifna föreskrift, att fattigunderstöd icke får beviljas andra utom hus boende personer, än sådane, som vederbörande Ordnings-Nämnd, efter anställd pröfning af hos Nämnden uppgilna behof, ansett böra komma i åtnjutande af dylikt understöd och hvilka, till erhållande deraf, blifvit af Ordnings-Nämnden hos Fattigvårds-Styrelsen anmälde; att utomhus boende understödstagare må kunna tilldelas: kontanta medel till hyreshjelp från 32 sk. till 1 R:dr b:co i månaden; soppa och bröd eller andra matportioner till värde af 2 sk. b:co om dagen; ved under vintern, när sådan af Fattigvårds-Styrelsen anskaffas; samt tillfälliga kontanta understöd till utfattiga barns nödtorftiga uppehälle, att vid föräldrars sjukdom eller frånfälle eller andra olycksfall utgå, intill dess tjenlig omvårdnad kan för barnen beredas, synes Revisorene en tillförene saknad jemlikhet vid de fattigas understödjande inom de serskilda Församlingarne så myckel heldre vara att förvänta, som, enligt Stads-Nämndens beslut, berörde bestämmelser böra delgifvas de Revisorer, hvilka årligen utses för granskning af Fattigvårds-Styrelsernes räkenskaper och förvaltning, samt serskild undersökning, beträffande Fattigvårdens förvaltning, kommer att af Stads-Nämnden anställas, när ersättning för brist i Fattigvårds-Styrelsernes egna tillgångar hos Stads-Nämnden äskas».

Dessa bestämmelser blefvo gällande till 1853, då nämnden ansåg sig böra jämställa försörjningshjonen med fattighushjon i fråga om underhåll och kontant understöd. Flera gånger föranleddes sedermera nämnden alt, till följd af stegrade pris på lifsförnödenheter eller bristande tillfälle till arbetsförtjänst, vidtaga en höjning i den gällande tariffen för beviljande af understöd. En dylik tariff utfärdades 1856 af stadsnämnden, och förändrades därefter icke. Enligt denna beräknades till 9 öre priset för hvarjeportion soppa med bröd, som genom fattigvårdsstyrelserna utdelades, och det kontanta månadsunderhållet till fattighus- och försörjningshjonen i l:sta klassen till 2 r:dr 25 öre, i 2:dra klassen till 1 r:dr 50 öre och i 3:dje klassen till 1 r:dr, allt riksmynt. Samtidigt uppmanades dock församlingarnas ordningsnämnder och fattigvårdsstyrelser »att för beredande af en utaf för handen warande omständigheter högeligen påkallad inskränkning i underhållstagares antal, iakttaga synnerlig warsamhet wid Fattigunderstöds bewiljande till utomhus boende, så att i öfwerensstämmelse med Fattigwårdsstadgans föreskrift endast de, som i anseende till bristande arbetsförmåga wore ur stånd att sig sjelfwe försörja, måtte af dylikt understöd komma i åtnjutande».

Å stadsnämndens vägnar hade fattigvårdsafdelningen att vaka öfver, att gifna föreskrifter noga iakttogos. Afdelningens protokoll visa, att denna uppgift icke var den allra lättaste. Utgifterna för fattigvården stego år för år och till den grad, att revisorerna nödgades upprepade gånger göra framställningar om önskvärdheten af åtgärder »i ändamål att söka till beloppet begränsa församlingarnes årliga fattigvårds utgifter» 1. Enligt revisorernas beräkning hade ensamt de årliga bidrag, som stadsnämnden lämnat fattigvårdsstyrelserna, stigit från 28,984 r:dr. år 1844 till 56,362 r:dr. år 1853. På fattigvårdsafdelningens hemställan fann sig stadsnämnden slutligen 1855 föranlåten bestämma 2: att det bidrag, som från Stads Nämnden kan erfordras till hvar och en församlings fattigvård, skall, vid slutet af hvarje år, med ledning af förhållandena under det löpande året och i öfrigt sig företeende omständigheter samt efter förslag af Nämndens fattigvårds afdelning, för det påföljande året till visst belopp bestämmas och underrättelse derom församlingens fattigvårds styrelse meddelas: att uti detta belopp församlingens alla fattigvårdsutgiftcr under kommande året anses inberäknade, med undantag allenast af de kostnader för barnavård, som, på grund af Stads Nämndens Delegerades för Barnavård beslut, kunna ifrågakomma, hvilka kostnader serskildt bokföras och ersättas församlingen; samt att, utöfver det sålunda

bestämda beloppet, Stads Nämnden icke kommer att godtgöra församlingen för andra fattigvårdsutgifter, än sådana, som möjligen blifvit af församlingens fattigvårds styrelse hos Stads Nämnden serskildt anmälda och hvartill, efter föregången pröfning, Nämndens bemyndigande erhållits».

Ägnadt att åstadkomma väsentlig minskning i fattigvårdens utgifter och därjämte en förbättrad organisation af försörjningsväsendet var det beslut, som stadsnämnden efter omsorgsfull utredning fattade angående en centralisering af fattigvårdsinrättningarna. Fattighusen och de därmed förenade försörjningshusen voro icke längre tillräckliga för att mottaga alla

1 Berättelse af Revisorernc till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förwaltning för är 1853, afgifven den 19 sept. 1854.

2 Stadsnämndens Cirkulär till Fattigvårds Styrelserna den 17 december 1855. Stadsnämndens protokoll för samma dag. I fattigvårdsnämndens arkiv.behöfvande. Då således för dem måste beredas nödigt utrymme, föreföll det önskvärdt, all man befriade fattighusen från den börda, som de 1812 åtagit sig, att härbergera utom sina ständiga underhållstagare, fattighushjonen, äfven tillfälligt nödställda, försörjningshjonen. Att skilja dessa senare från de förra var en åtgärd, som skulle bereda ett betydligt antal platser på fattighusen åt en del hjälpbehöfvande, hvilka i afvaktan att blifva därstädes intagna måste på fattigvårdens bekostnad underhållas utomhus. En gifven förutsättning för centraliseringsplanens utförande var upprättande af nya inrättningar.

I öfverensstämmelse med den grundsatsen, att de, som anlitade fattigvården, skulle i mån af förmåga genom arbete lämna ersättning för erhållet understöd, företog stadsnämnden först och främst upprättandet af en arbetsinrättning, där alla mer eller mindre arbetsföra män och kvinnor, som voro i behof af hjälp, skulle beredas tillfälle till arbete. Till dessa hörde ett flertal af dem, som vistades i försörjningshusen, men som till följd af bristande arbetslokaler därstädes, gingo sysslolösa eller begåfvo sig ut i staden och bettlade. Inom en vid Glasbruksgatan belägen fastighet, som dessförinnan användts till klädesfabrik, iordningställdes på några månader den nya inrättningen till upptagning af 150 män och 50 kvinnor. Den 7 december 1844 öppnades »Stockholms Stads Allmänna Arbetshus».

Enligt de provisoriska föreskrifter, som stadsnämnden hade utfärdat1, indelades de nödställda, för hvilka inrättningen var afsedd, i tre grupper: Arbetshuset tillhandahåller åt behöfvande, som hafva egen bostad samt derstädes kunna och vilja förrätta arbete, tjenliga råämnen, dock endast i smärre partier, att af dem emottagas till förarbetande i deras hemvist, äfvensom redskap för ändamålet, om den arbetssökande deraf är i behof. För sådant utom Inrättningen verkstäldt arbete erlägger Arbetshuset, då materialierne återställas förarbetade, jemte Inrättningens redskap, om sådan blifvit begagnad, betalning efter fastställd taxa, som dock bör vara något lägre än de pris, som gälla enskilde emellan. Behöfvande person, som åstundar bereda sig så beskaffad arbetsförtjenst, anmäle sig hos Ordningsmannen eller hans Suppleant i det district, der sökanden är boende, samt hänvises skriftligen utaf någon af dem till Arbetshuset.

För arbetsföre och arbetsvillige, i fattigdom stadde personer, som väl hafva egen bostad, men derstädes ej kunna förrätta arbete, är Arbetshuset om söcknedagarne öppet för arbete af dem på stället emot nödtorftig föda och arbetslön, hvilken af Arbetshuset erlägges efter viss bestämd taxa eller arbetstarift för de särskilda slagen af arbete. Denna taxa eller tariff upprättas så, att den flitige arbetaren af sin förtjenst för dagen kan, sedan Inrättningens kostnad för hans föda, beräknad till visst belopp, blifvit af honom ersatt medelst afdrag å arbetslönen, påräkna någon kontant inkomst till fyllande af öfriga nödvändiga lefnadsbehof. I behof stadd person, hvilken sålunda vill sig försörja genom arbete för dagen vid sjelfva Arbetshuset,

1 Stadsnämndens protokoll den 28 okt. 1844. Föreskrifterna trycktes samma år: Provisoriska Stadgar för Stockholms Stads Allmänna Arbetshus. Sthm 1844. — Närmare tio år därefter utkom: Reglemente för Stockholms Stads Allmänna Arbetshus. Af Kongl. Maj:t i Nåder faststäldt den 16 Mars 1855. I arbetsinrättningens arkiv.anmäle sin önskan derom hos Ordningsmannen eller hans Suppleant i det district, der sökanden är boende, och förses utaf någon af dem med skriftlig hänvisning till Arbetshuset att der vinna sysselsättning.

Arbetshuset är äfven, så långt utrymmet medgifver, tillgängligt för emottagande af arbetsföre, i fattigdom stadde personer, de der antingen af olycklige omständigheter eller i följd af lättja eller håglöshet äro i saknad af stadig hemvist, laga näringsfång eller annan gagnelig sysselsättning. Så beskaffade personer förses i sjelfva Arbetshuset med husrum, kläder och föda emot skyldighet för dem att genom arbete bereda Inrättningen ersättning för kostnaden för deras underhåll».

Husvill och nödlidande arbetsför person, som själf önskade blifva på Arbetshuset intagen, skulle anmäla sig å den under stadsnämndens afdelning för ordningsmål ställda byrån och hänvisades därifrån skriftligen till Arbetshuset. — Påträffades åter arbetsför person kringstrykande sysslolös eller bettlande och befanns sakna hemvist och loflig utväg att försörja sig, skulle sådan person inställas vid nämnda byrå, därifrån personen skriftligen förpassades och under vederbörlig uppsikt afsändes till Arbetshuset. Till Arbetshuset förpassadt hjon borde där kvarblifva, intill dess antingen det självt hos styrelsen anmälde och styrkte sig kunna förtjäna sitt uppehälle medelst loflig sysselsättning utom inrättningen, eller behörigen kvalifiserad person hos styrelsen tillkännagaf sig vara villig att emottaga hjonet i tjänst eller ordentlig sysselsättning utom inrättningen. — Då hjon utskrefs, tilldelades detsamma skriftligt besked, undertecknadt af Arbetshusets föreståndare, rörande tiden för dess vistelse vid inrättningen och om dess uppförande därunder, äfvensom underrättelse i dessa hänseenden aflämnades till stadsnämndens förberörda byrå.

En fullständigare framställning om Allmänna arbetshusets verksamhet och utveckling tillhör en senare del af detta arbete. Angående inrättningen må nu endast anföras några rader ur 1848 års revisionsberättelse1: »Flera års erfarenhet torde hafva tillfyllest ådagalagt den välgörande inflytelse, Allmänne Arbetshusets inrättande och verksamhet utöfvat på Hufvudstadens Fattigvård; och del lärer ej kunna jäfvas, att denna Inrättnings tillvaro samt de genom densamma beredda tillfällen för en mängd sysslolösa personer i ganska betydlig mån bidragit till det lyckliga förhållande, som är att finna uti ett under sednare åren i väsendtlig mån minskadt fångantal inom Stadens häkten, jemte en derunder i allmänhet ökad säkerhet till person och egendom. Med tillfredsställelse böra ock Revisorerne omnämna, att, i anledning af den väckta frågan om centralisation af härvarande Fattigförsörjningsanstalter, Stads Nämnden nu mera fattat beslut om icke allenast det nuvarande Arbetshusets utvidgande, utan äfven beredande af en större Inrättning å Norrmalm för så väl Arbetshus- som Försörjningshjons emottagande och sysselsättande».

Arbetshusets utvidgning nödvändiggjordes genom försörjningshusens centralisering. Då för tiden ansåg man det lämpligt att vid samma inrättning

1 Berättelse öfver verkställd granskning af Hufvudstadens Fattigvårds förvaltning för år 1848, afgifven den 13 aug 1849.omhändertaga arbetshjon och försörjningshjon. Stadsnämndens bebådade organisationsplan 1 var äfven att för fattigvården anordna två likställda inrättningar, en på Södermalm och en på Norrmalm, rymmande sammanlagdt 900 hjon, af hvilka 600 försörjningshjon och 300 arbetshjon. Arbetshuset på Söder skulle utvidgas och invid detsamma upprättas en försörjningsinrättning för de två södra församlingarna. På Norr skulle en ny inrättning uppföras för ett mindre antal arbetshjon men hufvudsakligen för alla försörjningshjon, tillhörande de norra församlingarna.

Med erkännansvärd ifver och kraft fullföljde stadsnämnden sina planer. Den för de två södra församlingarnas försörjningshjon afsedda inrättningen stod den 1 november 1855 färdig att mottaga 150 manliga och kvinnliga hjon, 60 från Maria och 90 från Katarina församling. Försörjningshuset var uppfördt på en till Arbetshuset angränsande tomt, hvarigenom bereddes den nya inrättningen den afsevärda fördelen att för sina hjon kunna från Arbetshuset erhålla sysselsättning, kost och tvätt. - Angående sättet för försörjningshjonens intagning, vård och underhåll i öfrigt var bestämdt genom förut af nämnden utfärdade föreskrifter.2 Enligt dessa förlades inrättningen under Arbetshusets styrelse, hvilken vid behandling af särskilda försörjningsfrågor skulle förstärkas med en delegerad från hvardera af de båda södra församlingarna. Hvardera församlingens fattig vårdsstyrelse eller en af denna särskild utsedd delegerad ägde att förordna så väl om intagning å inrättningen af nödställda församlingsbor som om desammas utskrifning därifrån. Vid en 1864 företagen slutlig centralisering af

försörjningshusen öfverflyttades underhållstagarne från den södra inrättningen till den norra.

Maria och Katarina församlingars försörjningshus.

Maria och Katarina försörjningshus, af hvilket här lämnas en bild, användes senare för Arbetsinrättningens behof. Det stora trevåningshuset saknade visserligen erforderligt gårdsutrymme, men lokalerna voro höga och ljusa samt väl afpassade för sin bestämmelse. Bvggnaden låg på bergskrönet, som behärskar inloppet till hufvudstaden, men blef för

1 Stadsnämndens protokoll den 18 april 1853. I fattigvårdsnämndens arkiv.

2 Stadsnämndens protokoll den 2 juli 1855. I fattigvårdsnämndens arkiv.

Maria ocli Katarina församlingars försörjningshus.kort tid sedan rifven för att lämna plats för den ståtliga södra ringvägen, som är under anläggning.

Det återstod för stadsnämnden att fullborda sin centraliseringsplan med uppförande af den nya inrättningen på Norr. Utsedde delegerade hade 1853 afgifvit ett vidlyftigt utlåtande 1, omfattande icke blott förslag till en lämplig tomt för den blifvande inrättningen utan ock en erforderlig utredning »öfver Inrättningens utrymme, anläggningskostnader m. m. samt yttrande angående de åtgärder i öfrigt, hvilka för verkställighet af Försörjningsanstalternas centralisation påkallas .

I samma utlåtande afgåfvo delegerade förslag till lösning af en fråga, som långt förut af nämnden behandlats men måst uppskjutas, till dess att centraliseringen af försörjningshusen kunnat genomföras, nämligen centralisering af fattighusen. I motsats till en 1848 tillsatt kommitté, som föreslagit, att efter försörjningshjonens afflyttning från fattighusen, det därigenom uppståndna utrymmet skulle begagnas till härbergerande af ett ytterligare antal fattighushjon, ville nu delegerade föreslå nämnden att reducera antalet af själfva fattighusen i de församlingar, där icke särskilda inrättningar för fattighus- och försörjningshjon funnos, nämligen de sex på Norr belägna fattighusen. Dessa borde sammanslås till tre, så att, sedan försörjningshjonen från Storkyrkoförsamlingen samt Klara, Jakobs och Johannes, Ulrica Eleonora, Hedvig Eleonora och Adolf Fredriks församlingar blifvit förflyttade, fattighushjonen från Ulrica Eleonora församling intogos å Klara fattighus, de från Hedvig Eleonora å Jakobs och Johannes fattigvårdsinrättning samt de från Adolf Fredriks å Sabbatsberg. Delegerade säga sig befara, att det förslag, som de framställt om inskränkning af fattighusens antal, kommer »att från ett eller annat håll mötas med obenägenhet», men de hysa den öfvertvgelsen, att, »om än icke förslaget i samband med frågan om införande af nödig förbättring i försörjningsväsendet inom hufvudstaden kommer att bifallas, den tidpunkt likväl icke skall vara aflägsen, då nyttan och behofvet af ifrågavarande förändrade reglering med fattighusen skola allmänt inses och varmt behjertas».

Revisorerna spådde rätt. En centralisering af fattighusen, ehuru efter andra grunder, skulle helt säkert stadsnämnden själf ha genomfört, om man lämnat den tid att fullfölja sina planer. Förrän en ny öfverstyrelse öfvertog fattigvårdsförvaltningen, lyckades det nämnden endast att uppföra den nya försörjningsinrättningen på Norr. För beredande af medel till detta företag erhöll stadsnämnden bemyndigande af sockenstämmonämnden att för hufvudstadens allmänna fattigvårds räkning upplåna en summa af högst 100,000 r:dr b:ko. Val af lämplig tomt och granskning af ritningar m. m. fördröjde ytterligare en tid arbetets utförande; men den 1 oktober 1860 mottog dock den nya inrättningen de första underhållstagarne från de norra försörjningshusen, hvilka därefter indrogos.

1 Delegerades utlåtandc till Stadsnämnden den 22 Januari 1853. Stadsnämndens protokoll den 18 april s. å. I fattigvårdsnämndens arkiv.Inrättningen var förlagd till kvarteret Tegelslagaren vid Reparebansgatan numera Fleminggatan, på Kungsholmen, och uppförd efter följande plan1: Uti hufvudbyggnaden, afsedd för försörjningshjonen, funnos 22 större och 2 mindre salar, inrymmande de förre hvardera 20 och de senare hvardera 10 hjon eller tillsammans 460 hjon; hvarförutom 2:ne reservsalar voro inredda på vinden. De förstnämnde 2:ne mindre salarne, belägna i bottenvåningen, voro afsedde att begagnas till vanfrejdade eller vanartiga hjons vårdande. Bredvid hvar och en af dessa salar fanns ett rum med kök för 2:ne vaktmästare, af

hvilka närmaste tillsynen å försörjningsafdelningen skulle utöfvas. — Den ena flygeln upptog arbetsafdelningen, innehållande utom källare 4 logementssalar för 48 hjon i hvarje, eller tillsammans 192 hjon, hälften af hvardera könet, 2 arbetssalar för män och 2 för qvinnor, ett rum med kök på nedra botten för en vaktmästare samt å vinden 2 sjuksalar med 10 sängar i hvardera. — I den andra flygeln var utrymme för ekonomien beredt. Där funnos i jordvåningen källare: i bottenvåningen kök med skafferi och boningslägenhet för tjänstepersonal samt matsal, rymmande 100 personer, i 2:dra våningen kontor med arbetsrum, styrelsens sessionssal, erforderliga lägenheter för inrättningens föreståndare och föreståndarska samt entreprenören af mathållningen m. m. och i 3:dje våningen vindar. — Uthusbvggnaden, belägen närmast invid ekonomiflygeln, innehöll tvättstuga, torksal, ett rum för en hydraulisk präss för vattnets utprässande ur de tvättade persedlarne, mangelbod, badrum, särskilda vedbodar för föreståndaren, föreståndarskan, entreprenören och vaktmästarne samt latriner för tjänstepersonalen; hvaremot latriner för försörjnings- och arbetshjonen voro inrättade invid de för dessa hjons härbergerande afsedda byggnader.

Det är icke utan afsikt denna beskrifning öfver den nybyggda inrättningen här intagits. Visserligen är det nu 50 år sedan planen öfver inrättningen uppgjordes, men det oaktadt kan man icke undgå att förvånas öfver bristerna i dessa anordningar, hvilka beklagligen redan vid inrättningens öppnande gjorde sig gällande och under de följande åren föranledde ganska kostsamma kompletteringsarbeten. Om det trängande »behofvet af andra lokaler än endast logementer.» upplyste sysslomannen inrättningens styrelse redan 1862 i en framställning,2 som visar, att där saknades kyrksal, mottagningsrum för läkare och bostadsrum för sköterskor, arbetssalar och verkstäder, badrum, likbod, stall för hästar m. m.

Enligt de provisoriska föreskrifter som stadsnämnden hade utfärdat 3 skulle ledningen af inrättningen öfvertagas af en direktion, bestående af ordförande och sex ledamöter. Ordföranden utsågs af stadsnämnden för 3 år i sänder. De sex ledamöterna valdes likaledes för 3 år i sänder

1 Ritningar och kostnadsförslag voro uppgjorda af F. W. Scholander.

2 Skrifvelse till Direktionen för Stockholms Norra Försörjnings- och Arbetsinrättning den 25 April 1862. I försörjningsinrättningens arkiv.

3 Stadsnämndens protokoll den 29 augusti 1859. I fattigvårdsnämndens arkiv. — Dessa föreskrifter, till någon del omarbetade, trycktes sedermera och benämndes: Ordningsstadga för Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbets-Inrättning. Af Stads-Nämnden gillad och fastställd den 26 Augusti 1861.af fattigvårdsstyrelserna i Storkyrkan, Klara, Jakob och Johannes, Kungsholmen, Ladugårdslandet och Adolf Fredrik.

Inrättningen, som benämndes »Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbets-Inrättning — och samtidigt ändrades Arbetshusets namn till Stockholms Stads Södra Arbets- och Försörjnings-Inrättning» — omfattade trenne afdelningar: en försörjningsafdelning för de norra församlingarnas försörjningshjon, hvarmed förstods personer, som utan att i själfva verket räknas till fattighjon, kunde genom särskilda olycksfall, öfvergående sjukdomstillstånd, anhörigas frånfälle med flera omständigheter, för längre eller kortare tid behöfva tillfällig hjälp: vidare en arbetsafdelning, där från samtliga församlingar fattige och mer eller mindre arbetsföre personer sysselsattes med tjänligt arbete inom eller utom inrättningen; och slutligen en i särskildt därtill afsedd lokal inrättad barack bestämd att för natten mottaga husvilla personer. Inom försörjningsafdelning skulle lokaler finnas att tillgå för sådana ibland hufvudstadens fattighus- och försörjningshjon, som i anseende till våldsamt sinnelag eller vanart icke lämpligen kunde å fattighus vårdas eller med välfrejdade hjon sammanföras.

För hjons intagning å försörjningsafdelningen erfordrades remiss antingen af fattigvårdsstyrelsen i den församling, hjonet tillhörde, eller ock, under tiden mellan fattigvårdsstyrelsens sammanträden, af styrelsens verkställande direktör. Remiss af våldsamt eller vanartigt fattighushjon borde endast af vederbörande församlings fattigvårdsstyrelse meddelas. — De å försörjningsafdelningen intagna hjon skulle förses på fattigvårdens bekostnad med nödtorftig föda och kunde jämväl af inrättningen tilldelas nödig beklädnad, därest icke hjonens egna klädespersedlar af styrelsen på stället befunnos vara i det skick, att hjonen borde tillåtas alt begagna dem. — Försörjningshjonen, hvilka icke utan tillåtelse fingo lämna inrättningen, skulle ovillkorligen, i den mån deras

förmåga det medgaf och de återhämtat sina krafter, med tjänligt arbete sysselsättas. Det försörjningshjon åter, som icke efter högst ett års oafbrutet vistande å inrättningen blifvit till sina krafter så återstäldt, att det antingen kunde från inrättningen utskrifvas för att med arbete på egen hand försörja sig, eller ock ansågs böra till arbetsafdelningen öfverflyttas, skulle remitteras till intagning å vederbörligt fattighus, så vidt utrymme för hjonets emottagande där funnes att tillgå. — Vid försörjningshjons utskrifning, förflyttning till arbetsafdelningen eller remitterande till fattighus, äfvensom då hjon blifvit behäftadt med sådan sjukdom, att hjonet ansågs icke kunna eller böra å inrättningen vårdas, skulle läkares skriftliga yttrande af direktionen inhämtas.

Arbetsafdelningen skulle i främsta rummet mottaga de mera arbetsföra hjon, som kunde dit öfverflyttas från försörjningsafdelningen. — Från ordningsbyrån kunde till intagning å lediga platser vid arbetsafdelningen hänvisas sådana i fattigdom stadda, mer eller mindre arbetsföra personer, som antingen af olyckliga omständigheter eller i följd af lättja och håglöshet voro i saknad af stadig hemvist, laga näringsfång eller annan loflig sysselsättning. — Med dylikt hjon upprättades aftal, så att ej hjonet kunde därstädes vistas längre tid eller därifrån flytta inom kortare tid än aftaletbestämde. — Med afseende å beskaffenheten af hvarje slags arbete, hvarmed de i inrättningen intagna hjon komme att sysselsättas, bestämdes hvad hjonen utan öfverdrifven ansträngning kunde och borde på dagen fullgöra; ägande direktionen att såsom uppmuntran åt de hjon, som ådagalade synnerlig flit och pålitligt uppförande, efter bepröfvande tilldela flitpenningar i kontant, tillökning i kost eller klädespersedlar, eller annat lämpligt understöd. Dessa i korthet återgifna bestämmelser torde vara tillräckliga för att angifva den ursprungliga organisationen af den ifrågavarande inrättningen.

Vid sidan af dessa tvänne inrättningar för försörjnings- och arbetshjon tillkom en anstalt, som, så att säga, påtvingades stadens fattigvård. För gamla, orkeslösa militärer af Stockholms garnison hade 1834 på enskildt initiativ en inrättning blifvit anordnad med benämning »Försörjningsanstalt för afskedade och uttjente soldater af Garnisonen -. Denna inrättning var länge inrymd i en hyrd lokal på Ladugårdslandet. De inhyste erhöllo husrum och värme. Allt annat skulle de själfva förskaffa sig. Redan 1838 befanns det, att de saknade det aldra nödvändigaste, såsom sängar, sängkläder och linne. Tyvärr torde äfven nödig tillsyn öfver anstalten ha felats, enär inom densamma tidtals kunde vistas på en gång män, kvinnor och barn. Sedan upprepade försök att rädda inrättningen ur förfall misslyckats, måste denna slutligen upplösas, af skäl, att den var ur stånd »att meddela fullständigare hjelp och understöd åt der intagne personer, än att de mestadels genom kringstrykande och tiggeri nödgades förskaffa sig lifsuppehälle».

Stadens myndigheter nödgades komma dessa behöfvande till hjälp. Med anledning däraf företogs 1851 mönstring af försörjningstagarne, och befanns, att i inrättningen voro inskrifna 219 personer, men att af dem voro vid tillfället icke mindre än 102 permitterade på längre eller kortare tid i ändamål att förskaffa sig arbetsförtjänst eller af andra orsaker, samt att af de 117 tillstädesvarande 111 befunnos i större eller mindre mån orkeslösa eller sjukliga, så att fattigunderstöd måste dem beredas, och slutligen att af dessa senare 14 hade sin försörjningsort utom Stockholm, hvarför anstalter skulle träffas för deras hemförvisande. Som vid den tiden stadens fattig- och försörjningsinrättningar icke hade utrymme för ett så stort antal behöfvande, fanns för nämnden ingen annan utväg än att inkvartera dessa militärhjon i hyrda lokaler till en början vid Stora Badstugatan och därefter vid Norra Tullportsgatan. Sålunda kom den 1 april 1852 till stånd en ny faltigvårdsanstalt, benämnd »Stockholms Stads Militär-Försörjnings Inrättning».

Öfver ett af de första åren af inrättningens verksamhet finnes bland stadsnämndens handlingar en styrelseberättelse,1 som är värd uppmärksamhet. Af denna erfar man »att den religiösa och moraliska andan hos hjonen varit städse i tilltagande, så att begångna fel och förbrytelser med undantag af några få stölder varit af lindrigare beskaffenhet». Den enda bestraffningen

1 Direktionens för Stockholms Stads Militär-Försörjnings Inrättning skrifvelse till Stadsnämnden den 26 januari 1856. 1 fattigvårdsnämndens arkiv.som användts, hade varit portförbud, »som under längre eller kortare tid inskränker den felandes verkningskrets inom Inrättningens lokal, der han under lättare arbete föranledes ej mindre att komma till besinning än ock att afbryta de förhållanden, som inledt honom i det begångna felet. Åtrån

och längtan efter den missbrukade friheten, ledsnaden vid det i längden enformiga lifvet inom Inrättningen äro verkningar, som göra detta straff likaså förbättrande för den felande som varnande för kamraterna». — Antalet hjon hade det ifrågavarande året uppgått till 135. Af dessa hade 29 blifvit å inrättningen intagne, 25 hade med döden afgått, 15 hade varit till landet permitterade, 2 hade varit på landet utackorderade, en under året utackorderad hade återkommit, efter vederbörlig uppsägning, och slutligen hade en, på egen begäran, från inrättningen afgått.

Bland de förmåner, som hjonen åtnjöto, omtalas, att de erhållit tillökning i beklädnaden medelst halsdukar, klädes- och linnestibletter, till hvilka persedlars förfärdigande Direktionen låtit begagna affall utaf de från Kongl. Maj.t och Kronan bekomna klädespersedlar samt några par skodon för dem, som af sjukdom, ålderdomssvaghet eller andra omständigheter varit oförmögna att genom arbete förskaffa sig medel till inköp af dylika persedlar. — »Utspisningen är numera i alla hänseenden god och ändamålsenlig, sedan det förut erhållna frukostbränvinet 1 blifvit utbytt mot en ökad brödportion samt till följd deraf, att Marktenterskan, enligt Stads Nämndens begifvande, fått portionspriset förhöjdt, hvilket gjort för denna möjligt att lemna kraftigare och mera födande mat».

Inrättningen öfverflyttades 1861 till en fattigvården tillhörig större egendom vid Södra Tullportsgatan, numera Östgötagatan, och några år därefter utfärdades för densamma ett fullständigt reglemente.2 Enligt detta var inrättningens ändamål att till vård och underhåll mottaga »sådane välfrejdade, afskedade militärer, som tillhört manskapet af värfvade Arméen och Flottan som inom Hufvudstaden befinnas vara i behof af fattigförsörjning, vare sig att kostnaden därför bör af Staten eller Kommunen bestridas». — Styrelsen bestod af två ledamöter, som af fattigvårdsnämnden årligen utsågos. Den ene skulle företrädesvis öfvervaka ordningen och disciplinen och den andre hufvudsakligen handhafva den ekonomiska förvaltningen. Till sitt biträde hade de en tillsyningsman, som ägde att öfver de å inrättningen intagna hjon utöfva husbonderätt — Utan särskild uppgifven anledning

1på fattighusets bekostnad». Denna »tractering» bestod af en sup, en bulle, oxstek, köttsoppa, ett glas vin och 1/2 öl. — En annan middagsmåltid, som »på Konungens bekostnad» serverades hjonen den 2 juli 1809 med anledning af Deras Majestäters kröning, bestod af bränvin, oxstek, öl, limpa och franskt bröd, köttsoppa och vin.

2 Reglemente för Stockholms Stads Militär Försörjnings-Inrättning. Af Fattigvårdsnämnden gilladt och faststäldt den 20 Juni 1864. — Nytt reglemente utfärdades den 4 nov. 1871. Det innehåller endast mindre förändringar, som hufvudsakligen föranleddes af stadganden i 1871 års förordning.fingo hjonen icke aflägsna sig från inrättningen. Dylikt tillstånd borde alldeles förvägras »uppstudsiga, på fylleri begifna eller eljest vanartiga hjon». De hjon, som icke läto sig rätta af varningar eller bestraffningar, ägde styrelsen att »till behandling, enligt de för försvarslösa personer gällande författningar, till Öfverståthållare-Embetét för Polisärender anmäla».

Militärförsörjningen hörde till de inrättningar, som förorsakade nämnden icke så litet hufvudbry. Tid efter annan spordes klagomål öfver de dåliga lokalerna, som upplåtits för inrättningen, byggnaden var likväl af sten och låg — såsom bilden af inrättningen äfven visar — inom en ansenlig tomt med en stor trädbevuxen gårdsplan. Underhållstagarne bebodde fyra rymliga salar och hade till sitt förfogande dessutom flera andra lokaler. I öfrigt tyckas anordningarna därstädes ha varit ganska enkla, hvilket framgår däraf, att man först 1874 fann behöfligt att anskaffa sådana nödvändighetsartiklar som knifvar och gafflar, handdukar och tvättställ.

Inrättningen hade då i tio år stått under fattigvårdsnämndens ledning. Af nämnden tillsattes en kommitté, för att afgifva förslag till anstaltens omorganisation.

Stockholms stads militärförsörjningsinrättning.

I sitt utlåtande säga kommittérade: »Merändels hafva hjonen varit sysslolösa. Denna sysslolöshet har naturligen verkat menligt på hjonen både i kroppsligt och andligt afseende: och de hjon, som utomhus genom vedsågning och biträde vid andra förrättningar kunnat förskaffa sig någon förtjenst, hafva i allmänhet deraf blifvit förledde till superi och ett i öfrigt oordentligt lefnadssätt. Att ett sådant förhållande ej kan få fortfara är påtagligt. Hjonen måste på ett eller annat sätt sysselsättas för kommunens räkning. Men dertill erfordras, om inrättningen skall

hållas vid lif, i främsta rummet ombyte af lokal». Då annan lämplig sådan icke stod att erhålla, och då för öfrigt det ansågs, att inrättningen skulle vid en fullt ändamålsenlig organisation blifva för dyr, föreslogo kommitterade, att militärhjonen inrymdes i inrättningen på Kungsholmen. Detta blef äfven fattigvårdsnämndens beslut, och i december 1878 öfverflyttades 129 mililärhjon till Allmänna försörjningsinrättningen.

1 Kommittérades utlåtande är afgifvct den 22 nov. 1875.

2 Protokollen för militärförsörjningsinrättningen hafva spårlöst försvunnit. Af inrättningens öfriga handlingar förvaras några års räkenskaper i fattigvårdsnämndens arkiv.Sedan militärförsörjningen blifvit flyttad, använde nämnden lokalerna vid Östgötagatan till andra ändamål, märkvärdigt nog äfven till härbergerande af försörjnings- och arbetshjon. — Numera är denna egendom afsedd att bereda skydd åt husvilla, hvarför samtliga lokaler inom densamma upplåtits till nattasyl för kvinnor.

Efter försörjningshusens centralisering upptog nämnden ånyo frågan om en sammanslagning af de norra fattighusen. Härtill lämpade sig särdeles väl den stora Sabbatsbergstomten, dit sedan gammalt Storkyrkoförsamlingens fattighus varit förlagdt. Denna öfverflyttning hade stadsnämnden i princip bestämt vid behandling af frågan om försörjningsinrättningarnas omorganisation. Förutom att de gamla fattighusen icke numera lämnade tillräckligt utrymme åt det allt större antal fattiga, som behöfde skydd och vård, motsvarade de flesta af dem icke längre de fordringar, man ur hygienisk synpunkt måste ställa på byggnader upplåtna till hysande af ålderstigna och sjukliga personer. Enligt yttranden till stadsnämndens protokoll vid skilda tillfällen ansågs Ladugårdslands församlings fattighus vara »en af de minst ändamålsenliga inrättningar i Stockholm » och fattighuset i Adolf Fredriks församling »böra utdömas och utrymmas såsom för sitt ändamål alldeles olämpligt» samt Klara församlings fattighus »rymma osunda och dåliga fattiglokaler bestående af många till större delen små och låga rum utan särskilda ingångar och de anordningar i öfrigt, som motsvara tidens fordringar på en väl ordnad fattigvårdsinrättning».

För att genomföra centraliseringen af fattighusen erfordrades många och långa underhandlingar med församlingarna. Man hade vant sig vid sina gamla fattighus, blifvit fästad vid sina kära understödstagare, funnit kanske ett visst behag att ha dem i sin närhet — och Sabbatsberg låg så långt bort, nästan på landet. Med dessa känsloskäl blandade sig farhågan att efter förflyttningen af underhållstagarne till annan plats kunde allmänna fattigvården komma att göra anspråk på besittningsrätten af de äldre fattighusbyggnaderna och, hvem vet, på förvaltningen af de till de fattiga donerade kapitalen. På annat sätt låter sig icke förklara det sega motstånd, som stadsnämndens förslag mötte. Men fast besluten att genomföra sina planer tog nämnden ett första steg på den utstakade vägen genom att förbjuda fattigvårdsstyrelserna att längre använda de utrymda försörjningshusen eller att inom fattighusen mottaga ett större antal behöfvande än som ursprungligen varit bestämdt. Därjämte beslöt nämnden, att de å vissa fattighus inrättade s. k. sjukrummen icke finge upplåtas för vårdande af utomhus boende fattiga sjuka, »utan borde dessa sjuka, då utrymme å sjukhus icke kunde erhållas eller då de icke lämpligen kunde i egna hem vårdas, hänvisas till Norra Försörjningsinrättningen för erhållande af den omvårdnad deras belägenhet påkallar».

Af de norra församlingarna var det Klara, som först samtyckte att förflytta sitt fattighus till Sabbatsberg, i hvilken anledning det beslöts, att för denna församlings fattighushjon ett vid sidan af Storkyrkoförsamlingensgamla byggning beläget bus, det s. k. försörjningshuset, skulle pä byggas och omändras. Det nya fattighuset öppnades den 1 juli 1860 för 170 hjon. Vid den tiden hade stadsnämnden redan öfverlämnat ledningen af fattigvården åt en ny öfverstyrelse, fattigvårdsnämnden, hvilken dess bättre gillade och äfven förverkligade ifrågasatta centraliseringsplaner.

Beträffande preventiva åtgärder, som stadsnämnden vidtog för att i någon mån förebygga elände och nöd, förtjänar att ihågkommas, att nämnden uppbjöd sin förmåga att bereda åtminstone tillfälligt nattläger åt dem,som icke hade tak öfver hufvudet samt billigare bostäder åt dem, som med små tillgångar sträfvade att åt sig och de sina anskaffa goda och sunda hem.

Oafsedt den skyldighet, som allmän lag ålägger ett samhälle att bereda skydd åt hvarje verkligt behöfvande,

måste det anses oundgängligen nödvändigt, att för upprätthållande af ordning och säkerhet i en stor stad, det därstädes finnes och underhålles ett härberge för olyckliga, som för natten sakna en tillflyktsort. Den tid är lyckligtvis icke längre, då stadens myndigheter nödgades inspärra de husvilla i lokaler, afsedda för usla brottslingar. Så skedde tyvärr ännu i hufvudstaden långt in på 1800-talet, till och med efter år 1838, då stadens högste styresman, djupt upprörd öfver de husvillas obarmhärtiga behandling, riktade till församlingarnas deputerade en varmhjärtad uppmaning att afhjälpa de rådande missförhållandena. Småningom bereddes fattigvården emellertid åtminstone några utvägar att skydda husvilla män, kvinnor och barn mot det hårda ödet att tillbringa natten under bar himmel. Man hade 1838 inrättat ett natthärberge, den s. k. baracken, i Malongska buset vid Nytorget. Senare öppnades äfven ett fattighärberge, hvilket jämte baracken förlades 1844 till Götgatan i lokaler tillhörande det förra Frivilliga arbetshuset, därefter i hyrda lägenheter vid Hammarbygatan och senare vid Stadsträdgårdsgatan. Slutligen inrymdes 1852 såväl baracken som härberget inom stadens egendom vid Södra Tullportsgatan. Fattigbaracken var afsedd för arbetsföra men husvilla personer, som endast behöfde skydd för natten, under det att fattighärberget var bestämdt att mottaga sjuklingar och värnlösa, som upptogos från gatorna och voro i saknad af hem och vård. Den närmaste uppsikten öfver hvarje härberge var öfvcrlämnad åt en tillsyningsman, som utsågs bland polispersonalen. De omhändertagna erhöllo en sängplats och någon föda, understundom äfven nödtorftig beklädnad. Med varmt intresse omfattade stadens invånare de olyckliga. Till dem sändes hjälp i synnerhet i form af matvaror och kläder men äfven någon gång i penningar. Bland dessa välgörare omförmäla årsberättelserna drottning Josephina, som med ymniga gåfvor ihågkom de fattiga i härberget. Vederbörande myndigheter å sin sida drogo försorg därom, att barn och sjuka, som därstädes upptagits, flyttades till lämpliga vårdanstalter, samt att arbetsföra och arbetsvilliga erhöllo sysselsättning.

Frekvensen inom dessa skyddshem, hvilka i regeln skulle vara tillgängliga under vintermånaderna, blef alltid under dåliga år högst betydlig och minskades åter med de goda åren. — Efter missväxtåret 1845 ansåg sig

stadsnämnden nödsakad att anordna två baracker, en på Söder och en på Ladugårdslandet. Denna senare indrogs dock följande år. Det södra natthärberget anlitades 1846 i medeltal af 1,388 och följande år af 1,148 personer per månad. Lyckligtvis kommo bättre år och frekvensen i härberget minskades alltmer, så att medeltalet intagna 1852 uppgick endast till 225 och det följande året till 164 personer. Samma förhållande inträffade i en nyinredd barack, som 1860 uppläts inom Stockholms Försörjnings- och Arbetsinrättning på Kungsholmen. År efter år aftog äfven därstädes frekvensen, hvarför denna barack 1875 tillslöts. Fattighärberget däremot, som allt fortfarande hyste ett större antal personer, kvarblef i sin trånga lokal vid Södra Tullportsgatan, till dess att än svårare tider med alla sina dystra följder af arbetslöshet och bostadsbrist förmådde stadens myndigheter att vidtaga mera omfattande åtgärder för att hjälpa de nödställda — en uppgift, som fattigvårdsnämnden fick sig förelagd att lösa.

Rättvisligen måste erkännas, att det icke alltid är lättja eller lättsinne, som ställer en människa eller en familj på gatan. Talrika inflyttningar, ett utbredt inneboendesystem och många andra orsaker gifva i en hufvudstad upphof till hvad man plägar kalla bostadsbrist. Öfver trångboddhet har man nästan ständigt klagat i Stockholm. För att i någon mån motverka följderna af dylika missförhållanden gjorde stadsnämnden redan 1849 en hemställan till Stockholms stads brandförsäkringskontor, att det måtte anslå en summa af 60,000 r:dr b:ko, hvilken under benämning «Fattigbyggnadsfonden» skulle, fördelad på tre år, användas till låneunderstöd åt dem, som i hufvudstaden ville uppföra boningshus af sten, att upplåtas mot en lindrig hyra till bostäder åt fattiga hushåll ibland den arbetande klassen. Hyran skulle af fattigvårdsstyrelsen bestämmas och fick icke utan dess tillstånd höjas. Öfverstyrelsen för brandförsäkringskontoret förklarade sig villig att bifalla denna framställning dock under bl.a. följande villkor1. Ritningarna till boningshuset skulle granskas af kontoret, och såsom norm för dessa hus skulle gälla, »att hvart boningshus icke får innefatta flera än sexton eller färre än fyra lägenheter, hvardera bestående af ett rum med spis och kakelugn, eller högst ett rum med dertill hörande kök», hvarjämte särskildt afseende lästes vid byggnadstomtens beskaffenhet, utrymme och för sundhetens bevarande lämpligt läge». — Om låntagaren råkade brista i några af sina förbindelser mot kontoret eller fattigvården eller, efter föregången varning inför stadsnämnden, icke lät sig rätta, skulle han vara underkastad »äfventyret, att lånet med ränta till sex

för Hundra ifrån och med det löpande till dess betalning sker genast till kontoret återgälda». Lånesumman höjdes 1852 med 40,000 r:dr, så att fonden vid den tiden beräknades till 100,000 r:dr b:ko. Från 1851 till 1866 hade 21 lånetagare från bvggnasfonden erhållit större eller mindre belopp till uppförande af boningshus, de flesta inom Maria och Katarina församlingar.

1 Öfverstvrelsens för Stockholms Stads Brandförsäkringskontor skrifvelse den 19 maj 1849. I fattigvårdsnämndens arkiv.Uppsikten öfver dessa hus öfverlämnades åt nämndens afdelning för ordningsmål, som därför utsåg särskilda delegerade. Först 1856 utfärdades föreskrifter för såväl ägarne till som hyresgästerna i de uppförda arbetarebostäderna1. Husägaren förband sig, förutom att icke höja hyran utan nämndens medgifvande, »att icke upplåta någon af de i egendomen varande lägenheter för krogrörelses bedrifvande eller till försäljningslokal för spirituösa drycker», och därjämte »att noggrant vaka öfver ordningen och snyggheten inom och vid lägenheten, saml ständigt, i hvad på honom ankommer, hålla hyreslokalerne i sådant skick, alt de må vara för hyresgästernas helsa och trefnad tjenlige».

Hyresgästen ålades »att föra ett stilla och anständigt lefverne, med höf-lighet bemöta husvärden eller ordningsmannen på stället, villigt efterkomma sådana af dem meddelade föreskrifter, som befrämja god ordning och äro på billighet grundade»; vidare »att icke hos sig inhysa främmande eller sådana personer, som ej tillhöra hyresgästens familj, eller äro hos honom anställda såsom lagstadde tjenstehjon, dock att undantag kan ske på grund af skriftligt tillstånd ej mindre af husvärden eller den af honom tillsatta ordningsmannen, än af den ledamot utaf stadsnämnden, som i afseende på bostaden åtagit sig tillsynen»; samt ytterligare, »att befordra snygghet och renlighet, hvartill hörer, atl boningsrum och kök skuras minst hvar annan

vecka; alt frisk luft der vidmagthålles----------och att sopor och afskräden

icke utslås annorstädes, än uti dertill anvisad soplår eller kärra. Sopning af förstugor och trappor skall verkställas hvarje dag och deras skurning en gång i hvarje vecka samt besörjes turvis af hvarje i huset boende hushåll».

Oaktadt lånen fingo återgäldas genom afbetalningar under tjugufem år med en viss procent å den primitiva kapitalsumman, tillkännagåfvo rätt snart låntagare, att de ville likvidera sina lån. Skälen härför voro i många fall, atl husägarne önskade ändra inredningen i den belånade fastigheten, men i de flesta fall att de ansågo den bestämda hyran allt för låg. Då nya lånetagare icke därefter anmälde sig, beslöt 1873 öfverstyrelscn för brandförsäkringskontoret, att fattigbyggnadsfonden skulle indragas.8 Därmed upphörde efterhand dessa arbetarebostäder att tjäna till sitt ursprungliga ändamål.

En annan bosladsfond hade under tiden bildats, nämligen »Arbetarebo-stadsfonden till minne af den 9 Februari 1853». Fonden bestod af bidrag, som nämnda år, i anledning af konung Oscar I:s återställande till hälsan efter en långvarig sjukdom, subskriberades för att användas till uppförande af sunda och tjänliga bostäder åt de arbetande klasserna. Det anskaffade kapitalet öfverlämnades till stadsnämnden, som förklarade sig villig »att med de insamlade medlens syftesenliga användande taga befattning». För att på lämpligt sätt befordra del behjärtansvärda företaget utsåg äfven stadsnämnden fem bland sina ledamöter till »Delegerade för uppförande af arbetare-

1 Stadsnämndens protokoll den 3 mars 1856. I fattigvårdsnämndens arkiv.

5 Öfverstvrelsens för Stockholms Stads Brandförsäkringskontor sammankomst år 1873. Tryckta handlingar.bostäders1 och bestämde, satt för dessa bostäder, som i allmänhet böra utgöras af ett rum och kök eller ett rum med spis och kakelugn, med till hvarje lägenhet hörande särskild källare, vedbod, vindskontor och afträde, skulle skälig hyra erläggas af t. ex. 50 R:dr för ett rum och kök samt 33 R:dr 16 sk., allt banco och efter år räknadt, för hvarje enskild t rum med åtföljande ullnis»; vidare, »alt till vidmakthållande af ordning, snygghet och sedlighet inom egendomarne skulle meddelas erforderliga föreskrifter, för hvilkas noggranna handhafvande en Tillsyningsman bör inom hvarje egendom vara boende». Dessa ordningsregler behöfva icke här omnämnas, enär de ha samma ordalydelse som de af stadsnämnden 1856 i liknande syfte utfärdade föreskrifter.

Redan i början af 1854 inköptes en tomt uti kvarteret Barnängsbacken på Söder och där uppfördes fondens första

boningshus i öfverensstämmelse med gifna föreskrifter. Det andra boningshuset, förlagdt till kvarteret Apel-trådet på Norr, uppläls 1863 åt hyresgäster. Efter att ha besett detta hus lämnade änkedrottning Josephina 10,000 r:dr såsom bidrag till uppförande af ytterligare en dylik byggnad, hvilken några år senare äfven kom till stånd. Detta tredje boningshuset uppfördes i kvarteret Jungfrun på Ladugårdslandet. Senare försåldes denna egendom och inköptes 1895 åtskilliga tomter i kvarteret Lampan på Söder, hvarest under 1898—1903 fem prydliga och bekvämt inredda boningshus uppfördes. Inredningen af ett dylikt arbetare-bostadshus torde ha ett visst intresse, hvarför plan af ett af fondens nyaste byggnader här intages.

FÖRKLARINGAR. Roningshuscl består nf bottenvåning, inrymmande 3 lägenheter om ett rum och kök Jämte ett enkelrum, samt nf fyra öfre våningar, hvardera rymmande 4 lagenheter om elt rum och kök jämte ett enkelrum.

Till en lägenhet om ett rum och kök höra skafferi, garderob, klosett och tambur, förutom källare och vindskontor.

Närstående plan angifver rumsfördelningeu i våningen cn

Arbetarebostadsfondens samtliga fastigheter voro 1904 taxerade till 594,800 kr. och utgjorde 8 boningshus, i hvilka flertalet lägenheter eller 123 bestodo af ett rum och kök. — För förvaltningen af Arbetarebostadsfonden fastställde faltigvårdsnämnden 1887 elt första reglemente*, enligt hvilket stv-

1 Stadsnämndens protokoll den 26 sept. 1853. I fattigvärdsnämndens arkiv.

’ Reglemente för Styrelsen för Arbetarebostadsfonden till minne af den 9 Februari 1853. Af FattigvArdsnämnden fastställdt den 16 Maj 1887. —Nytt reglemente utfärdades den 7 mars 1901.

Plan af Arbetarebostadsfondens hus n:o 3 Ploggatan.relsen skulle bestå af sex ledamöter. De 1856 utsedde bvggnadsdelcgerade hade utöfvat tillsyn öfver byggnader, som af enskilda uppfördes till arbetarebostäder. Inspektion af dessa gaf icke sällan anledning till anmärkningar, hvilka, då det befanns nödigt, beifradés af nämnden. Enligt del ofvan-nämnda och äfven senare utfärdadt reglemente blef styrelsens uppdrag be-gränsadt uteslutande till »förverkligande af det med fondens bildande afsedda ändamålet». Bostadshusen skola företrädesvis upplåtas åt arbetare, som hafva sysselsättning i Stockholm, i synnerhet sådana, hvilka hafva talrik familj att försörja. Liksom förut är äfven nu bestämdt, att bostäderna skola i allmänhet utgöras af ett rum och kök eller ett rum med kakelugnspis, jämte till hvarje bostad hörande särskild källare, vedbod, vindskontor och afträde. För dessa bostäder beräknas hyrorna allt fortfarande till mycket billiga belopp.

Den öfverstyrelse, som under tjugu år kraftigt och framgångsrikt verkat för en förbättrad fattigvård i hufvudstaden, rönte icke alltid ett väl förtjänt erkännande. I stadsnämndens protokoll finnes månget bevis därpå, att dess framställningar och beslut icke bedömdes med den opartiskhet, som kunde befordra ett lugnt och enigt arbete. Därtill kommo ickc sällan ekonomiska bekymmer, som, då de blefvo allt för tryckande, tvingade nämnden in på en låneväg, som icke var utan vådor.

Hvad stadsnämnden uträttat för de behöfvande och olyckliga har här endast kunnat tecknas i stora drag. I denna skildring borde ha namngifvits mer än en man eller kvinna, som bidragit att befordra barmhärtighetsverk, hvilka skänkt och ännu skänka fattiga hjälp i sina lidanden och umbäranden. Många af dessa ädelsinnade människor ha velat förblifva okända, andra ha till tack för sin goda gärning blifvit glömda. Här må åtminstone icke saknas namnen på dem, som i egenskap af fattigvårdens främste målsmän Iedt och befordrat ett arbete, som förmådde nedbryta de skrankor, bakom hvilka småaktigt egensinne sökte hämma en förbättrad organisation af fattigvården i Stockholm.

1 kraft af den k. stadgan leddes förhandlingarna i stadsnämnden af öfverståthållaren såsom ordförande. I denna egenskap tjänstgjorde:

1843—1844 grefve M. A. Lewenhaupt.

1844—1848 friherre J. W. Sprengtporten.

1848—1862 grefve J. Essen Hamilton.

1862—1864 friherre D. A. G. Bildt.

Enligt 1848 fattadt beslut utsåg nämnden bland sina ledamöter en vice ordförande. Detta uppdrag åtogo sig:

1848—1853 pastor primarius A. Z. Pettersson.

1854—1863 borgmästaren J. F. Eklund.

Oaktadt- många brister bör 1807 års fattigvårdsstadga anses såsom ett lyckligt uppslag till en reform af stadens försörjningsväsende. Genoin dennastadga erhöll fattigvården en modern organisation, ytterst byggd på den därvid uttalade grundsatsen: »Ingen fattig må tilläggas något understöd af Fattigwården utan at hans behof förut noga blifwit undersökt, och ingen derwid förblifwa, utan under ständig tilsyn, at det riktigt anwändes». De missräkningar, som vid den tiden omintetgjorde ett fortsatt reformarbete, må icke tillskrifvas bristande insikter eller förmåga hos öfverstvrelsen. Förhållandena voro sådana, att ett första försök att ordna fattigvården i hufvudstaden till en gemensam angelägenhet, skulle undertryckas af rotfästade fördomar och mäktiga intressen.

Den följande öfverstyrelsen var nog försiktig att nöja sig med ett förmanskap, hvilket blef desto mindre märkbart som den tog till rådgifvare fattigvårdens valda ombud inom församlingarna. Följden häraf blef, att öf-verstyrelsens förhandlingar hufvudsakligen inskränktes till afgörande af löpande ärenden. Fattigvårdsstyrelserna fingo besörja fattigvården, »handlande måhända mindre — såsom 1844 års revisorer säga — ifrån en det hela omfattande synpunkt än med afseende å hvarje Församlings egen båtnad», och sålunda inträffade, »alt Stockholms Commune blef delad i mångfaldiga olika Fattigvårds-Områden sins emellan egande skiljda intressen».

Med 1843 års stadga erhöll hufvudstaden, en i stort sedt, väl organiserad fattigvård. Stadsnämnden uppträdde såsom en öfverstyrelse, hvilken ville omskapa förvaltningen efter nyare åsikter. Ett utmärkande drag i dessa reformsträfvanden är den kraft med hvilken nämnden — trots mångfaldiga ekonomiska svårigheter — genomförde en förbättrad och utvidgad anslallsvård. Betydande voro de åtgärder, som af nämnden vidtogos för omhändertagande i synnerhet af vuxna men äfven af barn. Icke mindre anmärkningsvärda äro nämndens ihärdiga försök att bereda enhet och likformighet i beviljande af understöd genom införande af ökad kontroll öfver de underlydande styrelsernas räkenskaper och förvaltning.

Det är på grundvalen af de principer, som af stadsnämnden förfäktades och slutligen fastslogos, som den nuvarande öfverstyrelsen byggt sitt framgångsrika omdaningsarbele af fattigvården.FATTIGVÅRDEN UNDER ÅREN 1864- 1904.

i.

Ny öfverstyrelse för fattigvården. — Instruktioner för fattigvårdsnämnden.

Efter elt mångårigt arbete till fromma för hufvudstadens faltiga och nödställda, öfverlämnade stadsnämnden ledningen af Stockholms stads fattigvård lill en ny öfverstyrelse, kallad fattigvårdsnämnd.

I en till K. Maj:t den 12 februari 1858 allåten skrifvelse hade rikets ständer anhållit, alt K. Maj:t täcktes låta »genom sakkunnige män ej mindre utarbeta förslag till Förordning om landsting, eller en länen omfattande Kom-munal-representation, än ock, i sammanhang dermed, öfverse de angående menighetsstyrelse så väl på landet som i synnerhet i städerna gällande författningar, samt derefter till Rikets ständers pröfning framlägga de förslag, hvilka i följd deraf kunde varda utarbetade». De därtill utsedde konunit-terade inkommo den 31 oktober 1859 med förslag till förordningar bl. a. om »Kommunalstyrelse i stad».1

Angående den föreslagna kommunallagen infordrade Iv. Maj:t dess be-fallningshafvandes utlåtande jämte yttrande af vederbörande magistrater eller stadsslyrelser äfvensom af städernas äldste. Magistraten och borgerskapets äldste i Stockholm beslöto den 5 april 1861 att till frågans förberedande behandling utse en kommitté, hvilken den 7 oktober s. å. afgaf yttrande och

1 Underdånigt Betänkande och Förslag till 1° Förordning om Kommunalstyrclse på landet. 2° Förordning om Kommunalstyrelse i stad, 3° Förordning om Kyrkostämma samt Kyrko-och Skolråd. 4« Förordning om Landsting. Afgifna den 31 Oktober 1859 af den dertill i Nåder förordnade Komité. Bihang till samtliga Riks-Ständers Protokoll vid Lngtima Riksdagen i Stockholm åren 1859—1800.förslag till »Förordning om Kommunalstyrelse i Stockholm».1 Sedan öfver-ståthållareämbetet öfver de båda förslagen afgifvit underdånigt utlåtande,2 utfärdade K. Maj:t den 23 maj 1862 en »Förordning om kommunalstyrelse i Stockholm».3

1 denna förordning uppräknas tre nämnder, »åt hvilka vården om kommunens gemensamma angelägenheter närmast anförtrodd är», och bland dessa en »Fattigwårds-Nämnd, som besörjer den allmänna fattigwården, jemte den dermed förenade tillsynen öfver sedlighet och ordning, samt utgör en gemensam öfwerslyrelse för de allmänna arbetshusen och för de inom församling-arne inrättade fattig- och försöijnings-anstalter. Ledamöternas antal i denna nämnd är sexton. Ordnandet af stadens territorial-församlingars särskilda faltigwård bestämmes af stadsfullmäktige i sammanhang med den instruktion som för nämnden upprättas».

öfverståthållaren sammankallade den 8 juli 1863 de af stadsfullmäktige utsedde ledamöterna i fattigvårdsnämnden och tillkännagaf, »att fattigvårdsnämndens verksamhet tills vidare skulle vara inskränkt till afgifvande af förslag till den instruktion, som skulle för nämnden utfärdas». Under tiden hade sladsnämnden fortfarande att ombesörja fattigvården i hufvudstaden.

Till fullgörande af det erhållna uppdraget utsågos vid sammanträdet fem kommitterade. På öfverståthållarens förslag valde desse inom sig en ordförande, »hvilken hade att sammankalla Nämnden så väl för öfverlägg-ning i den eller de frågor, som vid utarbetande af förslag till Instruction möjligen kunde anses behöfva af Nämnden preliminärt behandlas, som äfven för att, sedan förslaget blifvit uppgjordt, slutligen pröfva detsamma». Kommitterade skulle äfven äga, »alt, om dé så för godt finna, sammanträda med de af Herrar stadsfullmäktige utsedde Drätsel- och Sundhets Nämnderna eller med Delegerade af dessa Nämnder för att söka bereda likstämmighet vid upprättande af förslagen till de serskilda Nämndernas instruktioner». Ett dylikt samarbete mellan de tre nämnderna kom äfven till stånd, livarige-nom åtskilliga bestämmelser i instruktionerna för drätselnämnden, sundhetsnämnden och fattigvårdsnämnden fingo samma ordalydelse.

Inom några månader var förslaget till instruktion för fattigvårdsnämnden af kommitterade utarbeladt och af nämnden godkändt.4 Vid slutlig granskning hos K. Maj:l undergick koinmitterades förslag några icke oväsentliga ändringar. Bland skiljaktigheter mellan den föreslagna och den fastställda instruktionen må här exempelvis omnämnas tvänne. Den ena förändringen

' Betänkande och Förslag i fråga om Ny Kommunalförfattning för Stockholm, afgifnc af dertill utsedde Komiterade. Sthlm 1861.

3 Öfverståthållarc Embctcts underdåniga Betänkande i Kommunalfrågan, afgifvet den 30 December 1861.

3 Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning om Kommunalstyrelse i Stockholm; gifven Stockholms slott den 23 maj 1862. med därefter till utgången af juli 1905 antagna förändringar. Tryckt 1905. Den innehåller oförändrade vissa öfvergängstadganden. hvaraf ses bl. a. att förordningen skulle tillämpas från och med 1863 — >så snart de för tillämpningen erforderliga val och öfriga anordningar hunnit försiggå-.

4 Förslaget till instruktion inlämnades till stadsfullmäktige den 27 okt. 1863. Ett tryckt exemplar linnes i k. biblioteket.afsåg ordförandeskapet inom nämnden. Enär i den dåvarande kommunalförordningen var föreskrifvet, att »öfverståthållaren är obetaget att dessa nämnders sammanträden öfwerwara och i öfwerläggningarne, men ej i besluten, deltaga», ansågo kommitterade att fattigvårdsnämnden borde äga att sjfilf välja sin ordförande, hvarför de föreslogo följande stadgande: »Fattigvårds Nämnden utser inom sig Ordförande och vice Ordförande för ett år i sender, äro båda hindrade att Nämndens sammanträde bevista, utses Ordförande för tillfället. Då Öfver-Ståthållaren är närvarande föres ordet af honom». I den utfärdade instruktion blef denna bestämmelse efter förebilden af det af K. Maj:t i kommunalförordningen inryckta stadgandet om ordförandeskapet hos stadsfullmäktige ersatt med en så lydande föreskrift: I Nämnden föres

ordet af Öfver-Ståthållaren, när han tillstädes är, med rätt för honom att i öfverläggningarne, men ej i besluten, deltaga. Genom val utser Nämnden inom sig en vice Ordförande för ett år i sender. Äro både Öfver-Ståthållaren och vice Ordföranden hindrade att Nämndens sammanträde bevista, utses Ordförande för tillfället». Den andra ändringen i den föreslagna instruktionen bestod däri att, närmast i öfverensstämmelse med liknande föreskrift i fattigvårdsförordningen upptagits följande stadgande: »Hvarje ledamot såväl af Fattigvårds Nämnden som i densamma underlydande styrelser är ansvarig för de beslut, hvari han deltagit utan att deremot hafva till protokollet gjort påminnelse, äfvensom för den skada eller förlust,som genom Nämndens eller styrelsens försummelse eller öfverlrädande af föreskrifna åligganden kan uppstå. Denna ansvarighet fortfar, intill dess förvaltningen blifvit godkänd af Stads-Fullmäktige, eller, om klander anställes af Domstol, eller ock intill dess den för sådant klanders anställande bestämda tid, eller ett år från redovisningens aflemnande förflutit». I den fastställda instruktionen strökos dessa stränga bestämmelser, och ersattes med följande, som ännu ha gällande kraft: »De af Nämnden utsedde kassaförvaltarne äro, jemte Nämndens redogörare, ensamme ansvarige för vården om de medel och säkerhetshandlingar, hvilka dem till förvarande anförtrodda äro. Der vid Nämnden underlydande inrättning särskild kassaförvaltare och redogörare är anställd, åligger honom enahanda ansvarighet, som nyss är nämnd».

»Kongl. Maj-.ts nådiga Instruktion för Stockholms Stads Fattigvårds-Nämnd» utfärdades den 4 mars 18(54 och därmed upphörde den af K. Maj:t den 1 april 1843 gifna stadgan angående fattigvården i hufvudstaden att ha gällande kraft. Den 31 mars beslöto stadsfullmäktige »att Fattigvårds-Nämnden hade att genast öfvertaga de bestyr, hvilka enligt berörda Instruktion och den för Hufvudstaden gällande Kommunalförfattningen, Nämnden tillkomme». Redan den 4 april, sammanträdde nämnden under ordförandeskap af öfverståthållaren och öfvertog sitt ansvarsfulla värf såsom öfversty-relse för Stockholms stads fattigvård. Därmed kom den fastställda instruktionen omedelbart till tillämpning.

Liksom 1843 års stadga i hufvudsak var en arbetsordning, som stadsnämnden med tillämpning i öfrigt af de för fattigvården i riket bestämdaallmänna grunder hade att följa vid handhafvaude af fattigvården i hufvud-staden, är 1864 års instruktion att anse såsom en liknande föreskrift, hvilken falligvårdsnämnden skulle iakttaga vid utöfvandet af sin verksamhet. Några viktigare bestämmelser i denna instruktion må i all korthet omnämnas.

Falligvårdsnämnden skulle bestå af sexton ledamöter med åtta suppleanter. — Nämnden hade »att, på tjenligaste sätt, ordna och besörja den allmänna fattigvården, jemte den dermed förenade tillsyn öfver sedlighet och ordning, samt att i dessa afseenden under iakttagande af de i gällande författningar utstakade grunder för handhafvande af fattigvården i riket, så vidt berörda grunder äro på hufvudstaden tillämplige, vidtaga de åtgärder och meddela de föreskrifter, som finnas lämpliga och af behof påkallade:. Härmed sammanhänger den åt nämnden tillerkända rätten att besluta »om bibehållande, förändring eller indragning» af alla under fattigvården lydande inrättningar och anstalter »samt om nya sådanas inrättande och ordnande på sätt lämpligt finnes, äfvensom att för dessa inrättningar och anstalter utse styrelser samt genom reglementen eller instruktioner bestämma deras verksamhet och åligganden». — Nämnden ägde att afgöra alla till fattigvården hörande frågor, men kunde åt särskilde delegerade öfverlämna atl besluta i frågor om barnavård och uppfostringshjälp. — Inom hvar och en af hufvudstadens territorialförsamlingar skulle, liksom ditintills, finnas en fattigvårdsstyrelse, »som handhafver den närmaste och omedelbara tillsyn å och vården om de fattiga inom församlingen». Fattigvårdsstyrelserna, som förut valdes af församlingarna, borde hädanefter utses af nämnden. Vissa bestämmelser för sammansättningen af dessa styrelser förblefvo dock oförändrade. — Granskningen af allmänna fattigvårdens räkenskaper och förvaltning skulle verkställas af nio af stadsfullmäktige årligen utsedda revisorer, hvilka öfver förrättningen afgåfvo berättelse och hos stadsfullmäktige af- eller tillstyrkte decharge för nämnden och underlydande styrelser. Dessa revisorer hade äfven atl granska förvaltningen af församlingarnas enskilda fattigvård.

Under åren förelogos i dessa bestämmelser åtskilliga förändringar, hvilka tillerkände nämnden större själfständighet och vidsträcktare myndighet. Denna sträfvan alt tillförsäkra nämnden bestämmanderätten öfver fattigvårdens handhafvande och förvaltning framkallade redan 1863 vid öfverlägg-ningen om den föreslagna instruktionen allvarliga meningsutbyten och några reservationer. Odeladt gillande vann icke heller elt 1897

utarbetadt förslag lill omorganisation af fattigvården, hvilket hade lill syfte en allt trängre centralisering af fattigvården under nämndens omedelbara ledning. Men af flertalet bland nämndens ledamöter förordades de föreslagna föreskrifterna såsom afsedda atl möjliggöra nödiga reformer inom fattigvården.

Till stor del hafva emellertid bestämmelserna i 1864 års instruktion förblifvit oberörda af de vid skilda tillfällen företagna ändringarna. Anmärkningsvärd är väl den förändringen, som 1883 företogs och gaf nämnden rätt alt själf utse sin ordförande, men än viktigare äro de förändringar, som 1898 vidlogos och hade till följd en slutlig centralisering af. fattigvårdens förvaltning. Denna omorganisation föranledde en omarbetning af åt-skilliga delar af instruktionen, livarefter denna oförändrad intill nu kalt gällande kraft.1

Fattigvårdsnämndcn består numera af tolf ledamöter med åtta suppleanter. Genom val utser nämnden inom sig ordförande för elt år i sänder. -När öfverståthållaren är tillstädes föres ordet af honom». — Nämnden äger, liksom förr. »att på tjänligaste sätt ordna och besörja den allmänna fattigvården jemte den därmed förenade tillsyn öfver sedlighet och ordning» och i sammanhang därmed besluta »om bibehållande, förändring eller indragning» af alla allmänna fattigvården tillhöriga inrättningar och anstalter »samt om nya sådanas inrättande och ordnande» äfvensom att för alla fattigvårds-inrättningar utse styrelser och bestämma deras verksamhet och åligganden. — I stället för de förut bemyndigade delegerade för beviljande af barnavård och uppfostringshjälp äger nämnden att utse särskilda delegerade, benämnda »Delegerade för beviljande af fattigvård», och alt lämna dem uppdraget alt besluta i frågor om all slags faltigvårdshjälp, »för så vid t nämnden icke förbehållit sig eller åt församlingarnas fatligvårdsstyrelser öfverlåtit bestämmanderätten i vissa dylika frågor». — Inom hvarje lerriloriallörsam-ling skall fortfarande finnas en fattigvårdsstyrelse, som under nämndens inseende och efter dess föreskrifter utöfvar »den närmaste och omedelbara tillsynen öfver de fattiga inom församlingen». — Granskningen af fattigvårdens förvaltning skall, såsom förr, verkställas af nio af stadsfullmäktige utsedde revisorer och vara afslulad inom augusti månad året efter del, hvars förvaltning revisionen omfattar.

2.

Förordningar angående allmänna fattigvården, afsedda såvål för hufvudstaden som hela riket.

Fattigvårdsnämndens instruktion må icke rubba »de i gällande författningar utstakade grunder för handhafvande af fattigvården i riket, så vidt berörda grunder äro på hufvudstaden tillämpliga». De på hufvudsladens fattigvård icke tillämpliga föreskrifterna i fattigvårdsförordningen för riket afse hufvudsakligen sådana bestämmelser, som röra faltigvårdssamhällens indelning och förpliktelser samt fattigvårdsstyrelsens sammansättning och verksamhet.

Ehuru en mångfald stadganden under gångna tider utfärdats rörande fattiga och tiggare, kan man knappt säga, atl med hänsyn till behofvet af allsidigare bestämmelser angående fattigvården det funnits någon för hela lan-

1 Kongl. Maj:ts instruktion för Stockholms stads fattigvårdsnämnd den 4 Mars 18C4 med deri genom Kongl. kung. den 13 November 1874, den 14 December 1883 och den 22 December 1898 vidtagna förändringar.det gällande fatligvårdslag före 1847 års förordning1. Dessförinnan handhades fattigvården efter föreskrifter i några kungörelser, särskildt de af den 5 december 1788 och den 24 februari 1811, om hvilka förut talats. Sedermera lades 1847 års lag till grund för en ny förordning,2 som utkom 1853. Slutligen utfärdades 1871 den nu gällande förordningen5. Intet af dessa försök alt lagstadga den allmänna fattigvården har ansetts tillfredsställande.

Såsom i det föregående blifvit nämndt, utarbetade en 1837 tillsatt kommitté förslaget till 1847 års fattigvårdsförordning. Däremot synes det icke ha ansetts nödigt att öfverlämna ål en dylik kommitté utarbetandet af 1853 års författning. I förevarande öfversikt torde det vara tillfyllest alt endast framhålla de viktigaste stadganden i dessa båda förordningar. Där icke annorlunda säges, återfinnas i bägge samma bestämmelser.

Hvarje socken å landet och hvarje stad hade att lämna nödtorftig vård och försörjning åt sådana nödställda bland dess medlemmar, »som i anseende till bristande arbetsförmåga, wanförhet eller sjukdom» voro urståndsatta att sig själfva försörja. Såsom tillägg till 1847 års förordning stadgades 1853, att arbetsför och frisk person var skyldig att utan fattigvårdens betungande draga försorg om sig och de sina. — På hvart och ett

fattigvårdssamhälle ankom att under iakttagande af gällande föreskrifter ordna fattigvården efter ortens beskaffenhet och särskilda förhållanden, dock så att bettlande icke måtte tillåtas. — Inom hvarje fattigvårdssamhälle skulle linnas en fattigvårdsstyrelse, som hade att förvalta alla fattigvårdens angelägenheter och pröfva i detta hänseende förekommande behof. Därvid borde afses ej mindre den beliöfvandes större eller mindre förmåga att bidraga till sitt uppehälle, än den ansvarighet för behofvets afhjälpande, hvartill föräldrar eller barn, eller ock andra enskilda personer, kunde förbindas. — Fattigvårdsstyrelse tillkom målsmans-och luisbonderält öfver dem,som åtnjöto full försörjning, äfvensom husbonderätt öfver dem, som för bustru eller barn erhöllo dylik försörjning, och jämväl öfver andra understödstagare, så länge de uppburo bidrag till sitt uppehälle. Om någon »genom lättja eller liknöjdhet» förorsakade, alt hustru eller barn, utan att åtnjuta full fattigförsörjning, tid efter annan behöfde anlita fattigvården, hade styrelsen rätt att af hans arbetsförtjänst eller annan hans egendom erhålla ersättning för uppkomna kostnader. I 1853 års förordning skärptes dessa föreskrifter derhän, att, då arbetsför person vägrade fullgöra del arbete, som honom af fattigvårdsstyrelse ålades, kunde sådan person till behandling såsom försvarslös anmälas. — Angående det beviljade understödets storlek och beskaffenhet sades i båda förordningarna: »Som fattigunderstöd är en nödhjälp af kristligt deltagande för den behöfwande, ware allt pockande, då understödet sökes, eller klandrande utlåtelser om dess beskaffenhet, då det

1 Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående Fattigvården i Riket; Gifwen Stockholms Slott den 25 Maj 1847.

' Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående Fattigvården i Riket: Gifwen Stockholms Slott- den 13 Juli 1853.

5 Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående Fattigvården; Gifwen Stockholms Slott den 9 Juni 1871.emottages, alldeles förbjudna». Detla stadgande uteslöt dock icke klagorätt öfver förment felaktighet vid utdelning af beviljadt understöd. — Beträffande hemortsrätten äro skiljaktigheterna mellan 1847 och 1853 års förordningar mera betydande. 1 den förra författningen stadgades: »I fråga om fattigför-sörjning anses en hwar tillhöra det fattigwårds-samhälle, der han, efter fyl-da 15 år, sist under tre på hwarandra följande år wistals, ulan att hafva åtnjutit faltig-understöd, som af annat fattigwårds-samhälle eller Kronan ersättes». De bestämmelser, som i afseende på hemortsrätten infördes i 1853 års lag, lydde: >1 fråga om fattigförsörjning anses en hwar tillhöra det fattig-vårdssamhälle, der han, då behof af fattigunderstöd för honom uppstår, författningsenligt är eller bordt wara mantalsskrifven. Uppstår behof af fattigförsörjning inom de sex första månaderna, efter det mantalsskrifning försiggått i den församling, i hwilken personen inflyttat, eller har mantalsskrifning skett med afseende å tilltänkt inflyttning, som ej blifwit verkställd, åligge försörjningen den församling, i hwilken personen näst förut warit eller bordt wara mantalsskrifven. Detsamma gäller om personen under året före inflyttningen eller under förloppet af de första sex månaderna efter densamma af annat Fattigvårdssamhälle åtnjutit understöd för sig, hustru eller hemmawarande barn under femton år». Öfriga stadganden angående hemortsrätten äro i det närmaste lika med nu gällande, dock bestämdes, »att efter fylda femtiofem år bibehålies en hwar för sin öfriga lifstid vid den försörjningsort, han då tillhör». Då någon, som icke hade sin försörjningsort i det fattigvårdssamhälle, där han vistades, erhöll fattighjälp, ägde fatligvårds-styrelse att med stöd af tillgängliga upplysningar om den beliöfvandes försörjningsort göra hos K. Maj:ts befallningshafvande framställning om ersättning för hafda kostnader af det fattigvårdssamhälle, till hvilket den behöfvande ansågs höra. — Den, som efter fyllda femton år beträddes med bettlan-de, skulle behandlas lika med försvarslös person, därest han icke kunde visa att fattigvårdsstyrelse åsidosatt sin plikt att om honom taga vård. Uppmanades eller tilläts barn under femton år att beltla, behandlades föräldrarna såsom om de själfva hade bettlat.

Om 1853 års fattigvårdsförordning yttrade sig riksdagen i skrifvelse till K. Maj:t den 13 maj 1869 på följande sätt: »Riksdagen bar ansett sig böra laga i betraktande, om ej i sjelfva fattigvårdslagstiftningen finnas bestämmelser som kunna sägas medverka till fattigdomens tilltagande. I detta hänseende tilltror sig Riksdagen kunna uttala den åsigt, att sjelfva den grund, på hvilken fattigvårdsförordningen hvilar, är behäftad med ett fel, som i icke ringa mån bidragit till fattigdomens utbredning och fattigvårdsskattens stigande till den höjd, att denna tunga på många ställen kännes nästan outhärdlig. Detta fel består deruti, att meddelandet af hjelp enligt fattigvårdsförordningen är obligatorisk, eller att den fattige kan såsom en honom tillkommande rättighet fordra understöd och med lagens biträde lilltvinga sig hjelp, då enligt sakens inre natur all hjelp måste hafva sin

egentliga grund i frivillighet, medlidande och kristlig kärlek. Denna i lagen nedskrifna rättighet att under vissa förhållanden kunna tilllvinga sig hjelp måste naturligtvis hos den hjelpsökande medföra likgiltighet att tänka för sig sjelf, samt att genom arbete, sparsamhetoch umbäranden betrygga sin ställning, och såsom följd deraf leda till lättja och den moraliska förnedring, som icke finner någon betänklighet uti att heldre tigga än förtjena sitt bröd». Sedan riksdagen frambållitde brister, som efter dess förmenande vidläto fattigvårdsförordningen, anförde den de grunder, på hvilka en ny lagstiftning borde hvila. Dessa sammanfattades under följande hufvudafdelningar: Om den, som utgör föremål för fattigvård. — Om fattigvårdssamhällc. — Om hemortsrätt. — Om fattigvårdsstyrelse. — Om fattigvårdsbidrag. — Om bettlande.

Till följd af riksdagens framställning uppdrog K. Maj:t den 25 maj 1869 åt en kommitté att »med hufvudsaklig ledning af de i Riksdagens skrifvelse angifna grunder» utarbeta förslag till ny fatligvårdsförordning. Denna kommitté sammanträdde kort därefter under ordförandeskap af presidenten Carl Johan Thyselius.

Riksdagen ville begränsa den obligatoriska fattigvården till »vansinnig person och föräldralöst barn under 15 år». Med allt skäl framhöll kommittén, att utom dessa funnos andra nödställda,som borde kunna påräkna samma barmhärtighet, exempelvis öfvergifna eller vanvårdade barn, vidare personer, som genom lyten, obotliga sjukdomar eller ålder voro oförmögna till allt arbete och saknade egna medel eller annans hjälp och skydd. Åt dem hade 1853 års förordning tillerkänt »nödtorftig vård och försörjning». Visserligen hade riksdagen icke alldeles glömt dessa nödställda, men den ansåg, att det borde bero på fattigvårdsstyrelsen »att tillse ora och när, till hvad belopp och på hvad sätt full fattigförsörjning eller understöd i sådana fall må lämnas». Kommittén föreslog, att stadgandet om obligatorisk fattigvård skulle omfatta icke blott föräldralösa barn och vansinniga personer i saknad af egna medel samt vård och underhåll af annan, utan äfven en hvar, som befinnes i sådan nödställd belägenhet och är af ålderdom, sjukdom, vanförhet eller lyte oförmögen till arbete.

I en annan fråga hade riksdagen däremot slutit sig lill den i 1853 års fattigvårdslagsliftning uttalade grundsatsen, nämligen att arbetsföra och friska personer voro skyldiga att utan fattigvårdens betungande draga försorg om sig själfva och de sina. Riksdagen ville äfven, att föräldrar och barn skulle i mån af behof å ena sidan samt förmåga å andra sidan bidraga till hvarandras försörjning samt alt fattigunderstöd,som någon åtnjutit för sig själf efler fyllda femton år, eller för hustru och barn, borde godtgöras, i fall den ersättnings-skyldige därtill erhöll tillgång. I förevarande fall delade kommittén riksdagens åsikter.

Rörande försörjningsorten föreslog riksdagen med förändring af föregående stadganden, att hemortsrätten skulle anses förvärfvad inom det fattig-vårdssamhälle,där någon, efter fyllda femton år, vid två på hvarandra följande mantalsskrifningar senast varit eller bort vara skattskrifven. Bestämmelserna om försörjningsort hafva haft och hafva än sin liufvudsakliga betydelse i fråga om dem, som inflytta från ett samhälle till ett annat och tillhöra de arbetande eller mindre bemedlade folkklasserna. »Det egoistiska sträfvandet», såsomkommitlén säger, »alt freda sig sjelf och sitt samhälle från framtida fatlig-vårdsafgifter håller sin synnerliga uppmärksamhet fastad å sådana från andra samhällen inflyttade personer, som af en eller annan anledning kunna befaras komma att i framtiden falla samhällets fattigvård till last, samt söker på hvar-jehanda sätt att få dem aflägsnade från samhället innan den för hemortsrätts förvärfvande bestämda tiden tilländagått». Denna sträfvan hos samhällenatt befria sig från en befarad fattigbörda hade alstrat missförhållanden, som man förgäfves sökt förebygga genom skärpta bestämmelser och tillägg i 1853 års författning. 1 följd häraf föreslog kommittén, alt en hvar i fattigvfirds-hänseende skulle tillhöra det fattigvårdssamhälle, hvarest han, innan han fyllde sextio år, senast blifvit eller bort blifva mantalsskrifven men fogade därvid, förutom redan gällaude undantagsbestämmelser, det viktiga stadgandet, alt en i ett samhälle inflyttad person skulle bibehålla sin förutvarande hemortsrätt, om personen under första året efter inflyttningen för sig, hustru eller minderårigt barn kommit i behof af fattigvård eller den inflyttade under närmast föregående år af annat samhälle åtnjutit fattigvård för sig, hustru eller minderårigt barn. Om någon, som icke hade sin försörjningsorl inom del fattigvårdssamhälle, där han uppehölle sig, kom i behof af fattigunderstöd, skulle detta lämnas honom affattigvårdsslyrelsen inom ifrågavarande samhälle efter samma grunder, som voro bestämda för underhållet af samhällets egna fattiga. I fråga om fattigvårdssamhälles skyldighet att utgifva ersättning för fattigvård, som någon åtnjutit af samhälle, där han icke har hemortsrätt,

ansåg kommittén alt dylik ersättningsskyldighet icke borde stadgas i fråga om annan fattigvård än den, som enligt lag ansågs vara obligatorisk.

Med anledning af riksdagens framställning om skärpta bestämmelser angående fattigvårdsstyrelsers målsmans- och husbonderätt öfver den, som af fattigvårdssamhälle åtnjuter full försörjning, samt husbonderäll öfver den, som för hustru och minderårigt barn åtnjuter sådan försörjning, som anses vara obligatorisk, föreslog kommittén, att tillämpningen af dessa stadganden icke skulle äga rum, där understödet blott var tillfälligt. »Då kommitterade sålunda i allmänhet för den fader eller moder, hvars barn, och den man, hvars hustru råkat i nöd, så att fattigvård lemnats, velat göra deras ställning så litet tryckande som möjligt, har det deremot synts böra annorlunda förfaras i alseende på den, som genom lättja eller liknöjdhet förorsakar, att hans minderåriga barn eller hans hustru råkar i nöd, så alt fattigvård måste dem lemnas, Om sådan person anse kommitterade böra föreskrifvas, att han, ehvad fattigvården är tillfällig eller ej, skall stå under fattigvårdsslyrelsens husbondevälde, intill den kostnad, som tillskyndats fattigvårdssamhället, blifvit godtgjord; och har tillika i förslaget blifvit infördt, att samma påföljd skall drabba den, hvars minderåriga barn för betllande anhålles och på fattigvårdssamhälles bekostnad hemsändes».

För att hålla uppsikt öfver bettlare tillkom, på riksdagens förslag, tillsy-ningsmannainstitutionen. Tillsyningsmännen skulle varna och i fall af behof befordra till vederbörlig näpst personer, »som icke draga i betänkande att lefva på allmänhetens bekostnad genom allmosors upphemtande här och hvar och sålunda göra bettleriet till ett yrke». Bettlare borde, enligt kommitténsmening, kunna dömas till allmänt arbete, hvilket skulle bestämmas till minst två och högst sex månader för fullt arbetsför och till minst en månad och högst tre månader för den, som vore mindre arbetsför.

Kommitténs betänkande1 inlämnades till K. Maj:t den 5 december 1870. I detta förslag gjordes åtskilliga redaklionsåndringar och några mindre tillägg, hvarefter »Kongl. Maj:ts nådiga Förordning angående Fattigwården» utfärdades den 6 juni 1871. Grundlinierna i denna författning angifvas i följande sammandrag.

Om fattigvårdssamhälle säges i § 6 och följande: »Hwarje socken å landet samt hwarje stad eller köping, som har egen kommunalförwaltning, utgör för sig ett fatligwårdssamhälle». — Fattigvårdssamhället äger att i öfver-ensstämmclse med gällande författning ordna sin fattigvård på sätt lämpligast finnes, »dock så att bettlande må förekommas».

Fattigvården är obligatorisk eller frivillig. Stadgandet i § 1, som påbjuder obligatorisk fattigvård, lyder: »Befinnes minderårig eller den, som i följd af ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, wanförhet eller lyte är oförmögen att genom arbete förwärfwa hwad till lifwets nppehållande oundgängligen erfordras, sakna medel samt underhåll och wård af annan: då skall nödtorftig fattigwård honom lemnas. Med minderårig förstås i denna förordning den, som yngre är än femton år». — I § 2 stadgas om frivillig fattigvård: »För bewiljande af fattigwård i andra fall än dem, hvilka i 1 § omförmälas, eger fatligwårdssamhälle bestämma de grunder, som böra af samhällets fatligwårdsstyrelse iakttagas. Har sådant bestämmande ej skett, ankommer på styrelsen att meddela fattigwård i den mån styrelsen pröfwar nödigt». — Därefter fastställes i § 3 om försörjningspliktig: »En hwar, som är arbetsför, skall utan faltigwårdssamhälles betungande försörja sig sjelf och sina minderåriga barn, så ock arbetsför man sin hustru; åliggande i öfrigt föräldrar och barn i mån af behof, å ena, och förmåga, å andra sidan, hwarandra försörja».

Om hjälpbehöfvandes hemortsrätt säges i § 22: »I fråga om fattigwård skall swensk medborgare, för hwilken behof deraf uppstår, anses, med nedan stadgade undantag, hafwa hemortsrätt i det fattigwårdssamhälle, hwarest han senast författningsenligt blifwit eller bort blifwa mantalsskrifwen». Den. som fyllt sextio år, behåller därefter den hemortsrätt han då ägde. — Vidare fastställes i § 25 följande: »Har någon för sig, hustru eller minderårigt barn kommit i behof af fattigwård enligt 1 § innan ett år förflutit, sedan han, till följd af inflyttning, blifwit eller bort blifwa mantalsskrifwen inom wisst fattigwårdssamhälle, eller bar den, som med afseende å tilltänkt inflyttning inanlalsskrifwits inom wisst fattigwårdssamhälle, dit ej inflyttat: anses han icke hafwa hemortsrätt i det fattigwårdssamhälle, inom hwilket han sålunda blifwit eller bort blifwa mantalsskrifwen, utan behåller han

den hemortsrätt, han näst derförut egde. Detsamma gäller, der någon, som till följd af inflyttning blifwit eller bort blifwa inom wisst fattigwårdssamhälle mantalsskrifwen, under loppet af ett år näst derförut eller näst der-

1 Underdånigt Betänkande, med Körslag Ull Förordning angående fattigvården i riket m. m. afgifvct den 5 December 1870 af derUll i Nåder förordnadc Komitcrade.efter för sig, hustru eller minderårigt barn af annat fatligwårdssamhälle åtnjutit fattigwård».

Angående fattigvårdssamhällets skyldighet att lill ett annat lämna ersättning för beviljad fattigvård bestämmes i § 29: »Fattigwårdssamhälle, som på grund af 1 § lemnat faltigwård åt någon, hwilken inom annat samhälle har hemortsrätt, är berättigadl all derlör, äfwcnsom för faegrafnings-koslnader, om sådana erfordrats, af senare samhället erhålla ersättning».

I fråga åter om fattigvårdssamhälles rätt mot dem, som åtnjuta fattigvård, föreskrifves i § 35: »Fattigwårdsstyrelse tillkommer målsmans- och husbonderätt öfwer den, som af fatligwårds^amhället åtnjuter full försörjning, hwilken ej blott tillfällig är, samt husbonderätt ej mindre öfwer cn hwar, som för sig åtnjuter annan fattigwård, än ock öfwer den, hwars minderåriga barn eller hwars hustru, enligt 1 § åtnjuter full försörjning, som ej är tillfällig: gällande denna målsmans- och husbonderätt så länge fattigwården fortfar». — Vidare säges: »Om någon genom lättja eller liknöjdhet ådrager sitt minderåriga barn eller sin hustru sådan nöd, alt fattigwård enligt 1 § någon af dem lemnas, skall han äfwen om fattigwården är tillfällig, slå under fattigwårdsstyrelsens husbondcwälde, lill dess den kostnad, fattig-wårdssamhället tillskyndats, blifwit godtgjord».

t

Då 1871 års faitigvårdsförordning utkom, mottogs den med tillfredsställelse. Men det dröjde icke länge förrän erfarenheten visade huru bristfällig författningen i liera afseenden är, exempelvis i fråga om minderårigas omhändertagande, familjefäders försörjningsplikt, understödstagares hemortsrätt, fattigvårdssamhälles ersättningsskyldighet mot annat samhälle.

I öfverensstämmelse med § 1 om obligatorisk fattigvård borde den medellösa minderårigen, som faktiskt saknar underhåll och vård af annan, vara berättigad till fattigunderstöd, men genom att sammanställa § 1 med § 3 har tillämpningen af lagen blifvit den, att änka eller ogift kvinna och äfven hustru, hvars man af sjukdom varit i behof af fattigvård, ansetts pliktig att draga försorg om sina minderåriga barn, huru många och huru späda dessa än må vara, såvida hon icke af någon i § 1 angifven orsak själf är oförmögen till arbete. I följd häraf kunna föreskrifterna i § 35 icke tillämpas mot den make, som genom lättja och liknöjdhet ådrager sin hustru och sina minderåriga barn aldrig så stor nöd, att fattigvård måste lämnas dem såvida hustrun icke med läkarebelyg kan styrka, att hon på grund af sjukdom är oförmögen alt försörja ens sig själf. Tyvärr saknas icke exempel på att gifta män lefva skilda från sin familj och tillsammans med andra kvinnor föra ett lättsinnigt och slösaktigt lif i lugnt medvetande att fattigvårdslagens bestämmelser icke blifva mot dem tillämpliga, förrän hustrun är genom sjukdom oförmögen att sig försörja.

Den stadgade bestämmelsen, att fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt gäller endast så länge understödet fortfar, och att detta upphör för omhändertaget barn efter den i § 1 fastställda åldern, femton år, har till följd, att ett sådant barn under sin mest kritiska utvecklingstid undandrages en välbehöf-

15lig kontroll. Legostadgans bestämmelser angående särskild rätt för den, som upptager fattigt fader- och moderlöst barn eller barn af fattiga föräldrar, kunna nämligen icke, mot fattigvårdslagens bestämda stadgande om måls-mansrättens upphörande, anses för här omnämnda fall tillämpliga.

Afgörande för bestämmande af hemortsrätten eller hvilken kommun i sista hand är betalningsskyldig för meddelad fattigvård, är mantalsskrif-ningen, enär svensk medborgare är förklarad äga hemortsrätt i det faltig-vårdssainhälle, hvarcst han senast blifvit eller bort blifva mantalsskrifven. Den förutvarande hemortsrätten bihehålles likväl i några fall, som angifvas i § 25, därigenom att en person inom viss tid före eller efter inflyttningen till annan kommun erhåller understöd. Men härvid uppstår utan tvifvel en orättvis fördelning af

fattigvården, i det alt mindre kommuner, hvilka lätt lära känna de inflyttade, kunna undandraga sig fattigvårdskostnad genom att i tid lämna understöd åt personer, som till arbete befinnas oförmögna, medan fattigvårdsmyndigheter i större kommuner ofta först efter den lagstadgade tidens utgång lära känna dylika nyinflyttade. En brist i dessa stadganden är äfven, att någon viss tids uppehåll inom en kommun icke blifvit bestämd för vinnande af hemortsrätt därstädes, hvarför möjlighet äfven förefinnes, att en person kan efter en vistelse af några få dagar vinna hemortsrätt inom kommunen och falla densamma till last för hela sin återstående lifslid.

Till fattigvårdslagens viktigare bestämmelser höra ytterligare de, som af-handla fattigvårdssamhällets rätt geni emot försumliga familjeförsörjare, men de få fall, i hvilka den lagstadgade proceduren kunnat tillämpas, tyda på densammas ringa effektivitet ; och gent emot de personer, som belinna sig utom kommunens eller länets eget område, står samhället nästan rättslöst.

Såsom en oegentlighet i fatligvårdslagen bör äfven framhållas, alt en enligt § 1 till understöd berättigad person skall, för den händelse fattigvårdssty-relse vägrar understöd, på sätt § 45 föreskrifver, hänvända sig till vederbörande högsta kommunalmyndighet för vinnande af rättelse, och alt mot denna myndighets heslut besvär icke får anföras i annat fall, än att klaganden tilltror sig kunna visa, att beslutet icke i laga ordning tillkommit.

En utförligare granskning af 1871 års falligvårdsförordning skulle för mycket inkräkta på utrymmet i denna öfversikt. Bevisligen måste förändringar i den nu gällande fatligvårdslagen företagas. Eör sin del har riksdagen icke underlåtit att härom hos K. Maj:t göra underdånig framställning. Den framhöll 1899 nödvändigheten af ändringar och förklaringar till § 1 samt skärpta och mera effektiva bestämmelser i § 35. Och senast 1905 har den hemställt, att förslag måtte utarbetas dels till ändrade bestämmelser beträffande hemortsrätt i fråga om fattigvård och rörande förhållanden, som därmed äga sammanhang, hvilka bestämmelser böra upptaga strängare villkor än de nuvarande för förvärfvande af hemortsrätt och vara ägnade alt så vidt möjligt inskränka och förenkla tvisterna mellan kommunerna angående ersättning för beviljad fattigvård, och dels till föreskrifter i syfte att utsträcka fattigvårdssamhälles rätt i vissa fall till kostnadsersättning af staten äfven för beviljad fattigvård åt sinnesslöa personer och fallandesjukajämte andra med dylika jämförliga samt alt öfvervakandet däraf, att fattigvården utöfvas i enlighet med gällande bestämmelser blir skärpt och förbättrad, dock utan anlitande af särskilda för detta ändamål tillsatta tjänstemän.1

Redan i en 1839 offentliggjord framställning af fattigvårdslagstiftningen upptog en af Sveriges främsta häfdatecknare3 följande frågor lill besvarande: »Hvem är berättigad till fattigförsörjning? — Af hvilken?—Och hvar?» Senare afliandlade en rättslärd författare8 följande spörsmål: »Hvem är berättigad till understöd? — Hvem är skyldig att lämna understöd? — Huru bör det meddelas?» Endast en allvarlig och allsidig utredning af dessa frågor kan gifva uppslaget till en väl afvägd och rättvis fattigvårdslag. Många äro de röster, som höjts till afhjälpande af den nuvarande bristfälliga lagstiftningen. Det är att hoppas, att dessa röster icke måtte förklinga ohörda.

1 Hland motioner, som pä senare tid väckts i riksdagen med hemställan om förändringar i nuvarande fattigvårdslagstiftning, torde nämnas följande, som nf riksdagen hånskjutits till K. Maj:ts pröfning: E. V. Sahlin, Om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående ny lagstiftning i Iråga om fattigvärden. 1899. — Kiksdagen anhöll hos Iv. Maj:t om framläggande nf förslag dels till ändring af § 1 fattigvårdsförordningen angående rätten till fattigvård, dels oek till skärpta bestämmelser mot familjeförsörjare, som af lättja eller liknöjdhet försumma sin försörjnings-pligt. — E. 1.. M. Hedin och A. P. Gustafson, Angående skrifvelse till It. Maj:t med begäran om förslag till bestämmelse angående påföljd för uraktlåtenhet att utgifva bidrag till underhäll af oäkta barn. 1901. — Kiksdagen anhöll hos K. Maj:t om utredning och förslag i syfte af skärpta och mera effektiva bestämmelser mot föder till oäkta barn, soni af lättja eller liknöjdhet försumma sin försörjningspligt. — C. A. I.i nd hagen och S.G. von Friesen, Om ändring af § lä i förordningen angående fattigvården. 1902. — Kiksdagen anhöll hos If. Maj:t om förslag till sådan ändring af gällande lagstiftning om kvinnas valbarhet till ledamot i fattigvårdsstyrelse, att dylik befogenhet må tillkomma äfven gift kvinna. — I. E. A. Ohlsson, Om skrifvelse till K. Maj:t angående

inspektion af den kommunala fattigvården. 190ä. D. Holmgren, Om skrifvelse till K. Maj:t angående revision al' fattigvårdslagstift-ningen. 190ä. A. Ekman, Om skrifvelse till K. Maj:t angående revision af fattigvårdslag-stiftningen. 1905. M. Matsson m. fl., Om skrifvelse till K. Maj:t angående utredning, huru afgifterna till allmänna fattigvården må kunna mellan kommunernn utjämnas. 1905. — Med anledning af dessa motioner beslöt riksdagen anhålla hos K. Mnj:t om framläggande för riksdagen om förslag dels till ändrade bestämmelser beträffande hemortsrätt i fråga om fattigvård samt beträfTande rätt för fattigvårdssamhälle att af statsmedel bekomma ersättning för vissa fattigvårdskostnndcr, dels ock till föreskrifter om skärpt kontroll örvcr fattigvårdens handhafvande samt förbud mot anställande af auktion för erhållande af anbud vid utac-kordering af hjälpbehöfvande till enskild person.

Äfven från andra håll ha gjorts försök att framkalla förbättringar i fattigvfirdslagstift-ningen. För närvarande pågår cn vidlyftig undersökning öfver hela landet angående bchöflign ändringar i bestämmelserna för den allmänna fattigvården. Denna undersökning verkställes af Centralförbundet för Socialt Arbete, hvilket 1 öfrigt ådagalagt sitt varma intresse för fat-tigvårdsfrågans lösning genom offentliggörandet af cn serie skrifter i ämnet. Af dessa hafva utkommit: 1. Dansk och svensk fattigvårdslag. 2. Norsk fattigvård. 3. Fattigvården i Sverige och Schweiz. 4. Det personliga i fattigvårdsarbetet. 5. Tjänslemannasystem och vårdaresystem i svenska städers fattigvård m. (1.

'J Erik Gustaf Geijers Samlade skrifter. Sjctte bandet. Fattigvårds-Frågan.

3 Gustaf Rroomé, Om svenska allmänna fattigvårdslagstiftningen. Akademisk afliand-ling. Lund 1856.Förändringar inom centralstyrelsen och distriktstyrelserna. — Nuvarande ordning för fattigvårdsarbetct.

Nödgad att tillämpa bristfälliga författningar och ur stånd atl med ens oinhilda föråldrade institutioner kunde fattigvårdsnämnden icke undgå att möta svårigheter och utsättas för hårda omdömen — men i delta hänsende har nämnden endast rönt samma öde, som i alla tider drabbat förvaltande myndigheter af fattigvården.

I jämförelse med den föregående öfverslvrelsen hade emellertid faltig-vårdsnämnden den förmånen att ha sig anvisadt ett mera begränsadl område för sin verksamhet. Under de sista åren af stadsnämndens förvaltningstid blefvo nämligen från fattigvården skilda den allmänna sjukvården oeli folkundervisningen, två stora administrationer, af hvilka den förra öfvertogs af sundhetsnämnden och den senare af öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor. Man vet hvilken storartad utveckling dessa båda centralstyrelser numera gifvit, den ena ål stadens sjukvård med dess alltjämt utvidgade sjukhus och öfriga sjukvårdsanstalter, där 1904 omkring 12,000 patienter kunnat erhålla vård,1 och den andra åt folkundervisningen med dess ständigt ökade antal skolhus, i hvilka under nämnda är öfver 25,000 barn åtnjutit undervisning2. Den sjukvård och barnuppfostran, som fattigvårdsnämnden nu bestrider, omfattar huf-vudsakligen skötsel af fattiga kroniskt sjuka, som upptagas i fattigvårdens ålderdoms- eller försörjningsinrättningar, och undervisning af olyckliga barn, som omhändertagas i fattigvårdens skydds- och räddningshem.

Äfven i ett annat hänseende kom fattigvårdsnämnden i ett lyckligare läge än sin föregångare. Nämnden öfvertog centralstyrelsen vid en tidpunkt, då striden mellan äldre och nyare åsikter i en del fattigvårdsfrågor hade tystnat, och då del framför allt gällde alt fullfölja ett i liera hänseenden redan plan-lagdt arbete. Härvid hade nämnden ett mäktigt stöd i revisorerna för faltig-vårdsförvaltningen, hvilka icke underläto att med berömvärd enträgenhet yrka på nödiga förändringar och förbättringar.

Till faltigvårdsnämndens förfogande hade ställts samma sessionssal och öfriga ämbetsrum i rådhuset, hvilka stadsnämnden ditintills användt. 1 dessa alltmer otillräckliga och olämpliga lokaler kvarblef nämnden intill 1872, då den öfverflyttade till stadens hus vid Myntgatan, där bl. a. ett större samlingsrum inreddes till gemensam användning för fattigvårdsnämnden och sund-

1 Berättelse om Allmänna hälsotillståndet i Stockholm under året 1904 — — — sammanställd af Ivar Andersson. Sthlm 1905.

’ Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor underdåniga hcrättelsc för är 1904. Sthlm 1905.lietsnänmden.

Sedermera nödgades nämnden atl förskaffa sig bättre utrymme i privata hus till en början vid Munkbron och senare vid Klara Västra Kyrkogata, där nämndens expeditionslokaler för närvarande äro förlagda.

Det var i den gamla sessionssalen i rådhuset som fattigvårdsnämnden den 4 april 1864 höll sitt första ordinarie sammanträde.1 Efter förrättadt val af vice ordförande utsågos 12 ledamöter i nämndens delegation lör beviljande af barnavård, hvarvid bestämdes, att efter öfverenskommelse 2 delegerade skulle samtidigt närvara vid delegationens veckosammanträden. Dessa höllos i rådhuset hvarje onsdag eller, om helgdag då inträlTade, följande söckendag kl. 5 e. m. Vidare valdes 2 ledamöter att granska och vårda nämndens kassa, 6 delegerade för arbetarebostäders uppförande med skyldighet att hålla tillsyn öfver dessa. Slutligen lämnades åt f> kommitterade uppdrag atl utarbeta förslag till förnyade reglementen och instruktioner för fattigvårdens inrättningar och tjänstepersonal.

Vid samma tillfälle antogs för nämndens expedition erforderligt antal tjänstemän, för hvilka sedermera fastställdes följande åligganden:8 sekreteraren hade att föra protokollet vid nämndens sammanträden, uppsätta och expediera nämndens utlåtande och beslut, emottaga och öppna alla till nämnden ställda skrifvelser, föra diarium, vårda nämndens arkiv samt bereda och föredraga de till nämndens handläggning hörande ärenden: — redogöraren var skyldig att föra och afslula nämndens räkenskaper samt besörja all i sammanhang därmed erforderlig kontroll och siffergranskning, alt vid nämndens sammanträden allämna kassarapport, samt att jämte kassaförvallarne vårda de medel och säkerhetshandlingar, som dem anförtroddes till förvarande; — ombudsmannen skulle i alla mål och ärenden, hvilka angingo hufvud-stadens allmänna fattigvård, å fattigvårdsnämndens vägnar, dess rätt och talan iakttaga samt lagligen utföra och bevaka; — kanslisten hade sig älagdt alt föra den s. k. liggaren och ur densamma meddela bevis äfvensom alt biträda sekreteraren i dennes göromål.

Under ett af dc närmast följande sammanträdena var nämnden i tillfälle all pröfva och fastställa nya föreskrifter, efter hvilka de under fattigvården lydande inrättningarna skulle tills vidare förvaltas, nämligen: instruktioner för Församlingarnas Fattigvårdsstyrelser och församlingarnas ordningsmän samt reglementen för Stockholms Stads Allmänna Försörjningsinrättning, Arbetsinrättning och Militärförsörjningsinrättning, äfvensom föreskrifter för Fattigvårdsnämndens Delegerade för barnavård8 och angående förvaltningen af Stockholns Stads Uppfostringsinrättning för värnlösa barn. — För större åskådlighets skull angifvas i det följande äldre och nyare föreskrifter samfäldt under de olika förvaltningarna, för hvilka de utfärdats.

Den mångfald af reglementen och instruktioner, som nämnden i sam-

1 FattigviYrdsnämndcns protokoll den 4 april 18(14.

- Instruction för Stockholms Stads Fattigvärds-Nämnds Sekreterare. Instruction för Stockholms Stads Fattigvärds-Nämnds Ombudsman. — Instruction för Stockholms Stads Hc-dogörare. — Dessa tre instruktioner gillades och fastställdes af nämnden den 21 november 1864 och anses fortfarande vara gällande

3 Alla dessa rcglemcntariska föreskrifter fastställdes den 20 juni 1864.manhang med vidtagna reformer af fattigvårdsväsendet utarbetat och icke minst de vidlyftiga och grundliga utlåtanden, som nämndens ledamöter vid skilda tider afgifvit, torde i och för sig bära vittnesbörd om den verksam liets-ifver och den sakkunskap, som kännetecknat denna öfverstyrelse för hufvud-stadens fattigvård. Nämnden tyckes ha haft lyckan atl efter afgången af äldre bepröfvade ledamöter kunna ersätta dessa med andra, lika hängifna fattigvårdens viktiga uppgift. Helt visst har nämnden äfven haft förmånen att för verkställande af sina företag kunna räkna på kraftiga medhjälpare inom de olika styrelserna. Här linnes tyvärr icke utrymme att namngifva alla dessa nitiska och insiktsfulla män. Men dessa blad må åtminstone bevara minnet af dem, som i främsta rummet burit ansvaret för fattig-vårdsnämndens arbete och som, tack vare sällsynta egenskaper, — grundlig kännedom om lagar och författningar, mångsidig praktisk erfarenhet, framsynt blick och oförtröttad handlingskraft — ha mäktat befordra de fattigas sak.

Intill 1884 ledde öfverståthållaren fattigvårdsnämndens förhandlingar i egenskap af självskrifven ordförande, och

till hans ställföreträdare valdes årligen en vice ordförande bland nämndens ledamöter.

Såsom ordförande hafva tjänstgjort:

1864—1873 friherre I). A. G. Bildt.

1874—1883 friherre C. G. af Ugglas.

1884—1887 revisionssekreteraren H. Fåhrseus.

1888 kanslisekreteraren C. A. T. Ädelgren.

1888—1897 fabrikör A. G. Lagergren.

1898—1904 doktor S. G. von Friesen.

Till vice ordförande ha varit utsedda:

1864—1867 justitierådel K. J. Berg.

1868—1883 notarien J. O. Sundell.

1902—1904 justitierådel H. E. Bohman.

För år 1905 har fattigvårdsnämnden valt till sin ordförande juslitie-rådel H. E. Bohman.

Under mer än fyrtio år har fattigvården i Stockholm stått under nämndens ledning. Hur kortfattad en framställning af dess verksamhet än göres, hotar den all blifva för vidlyftig. Oundvikligen komma här och hvar att finnas luckor. I många fall må dessa lillskrifvas bristande utrymme.

Lagens andemening, att hvarje verkligt behöfvande äger rätt att erhålla en efter samma grunder beräknad hjälp, oafsedt hvilken församling han tillhör, skulle icke förverkligas i Stockholm, så länge hvarje församling ansåg sig berättigad att uteslutande eller företrädesvis sörja för sina fattiga. Förgäf-ves sökte man genom reglementariska föreskrifter åstadkomma enhetlighet i försörjningsväsendet. Därtill erfordrades, att den af stadsnämnden beifrade centraliseringsplanen skulle tillämpas i sina yttersta konsekvenser, nämligen en centralisering af hela fattigvårdsarbetet. Först då beviljandet af understöd under form af såväl kontanta medel som upptagning inom inrättningaröfverlogs af centralstyrelsen eller öfverflyttades på en af dess delegationer, förefanns möjlighet att likformighet i fattigvårdsförvaltningen skulle ernås.

Af ålder hafva fattigvårdsstyrelserna burit den tyngsta bördan af fattig-vårdsarbetet inom församlingarna eller distrikten. Länge hade de varit själf-sländiga myndigheter, som förvaltade hvar och en sin församlings fattighus och fattigvård med skyldighet att för sina åtgöranden svara endast inför församlingarna eller deras deputerade. Då öfverstyrelser upprättades och dessa ölvertogo inseendet öfver den allmänna fattigvården, minskades helt naturligt fattigvårdsstyrelsernas inflytande. Församlingarnas rätt alt utse ledamöter i dessa öfverstyrelser eller i underlydande direktioner uppliäfdes 18(54, och följande år, sedan en särskild fattighusslyrelse blifvit tillsatt för inrättningen vid Sabbatsberg, upphörde Storkyrkoförsamlingens fattigvårdsstyrelse alt handhafva ledningen af detta fattighus. Därefter och i den mån fattighusen sammanslogos och flyttades från sina gamla lokaler, frånlrädde äfven öfriga faltigvårdsstvrelser sin befattning med dessa inrättningar. Andra förändringar i fattigvårdsstyrelsernas uppgift och befogenhet belysas aT de instruktioner1, som tid efter annan för dem blifvit fastställda.

I den för fattigvårdsnämnden 1864 utfärdade instruktionen stadgas: >Inom livar och en af hufvudstadens territorialförsamlingar skall tillsvidare finnas särskild Fattigvårds-Styrelse, som, under Nämndens inseende och i enlighet med allmänt gällande, eller af Nämnden särskildt meddelade föreskrifter, handhafver den närmaste och omedelbara tillsynen å och vården om de fattiga inom församlingen, håller uppsigl och vård om församlingens fattighus samt förordnar om hjonens intagning å fattighuset och utskrifning därifrån: Kommande dessa Fattigvårds-Styrelser, som motsvara nuvarande För-samlings-Nämnders Fattigvårds-Afdelningar, att öfvertaga och besörja förvaltningen af alla till församlingarnes enskilda fattigvårds-räkenskaper upptagna donationer och

tillgångar, hvilka ej må rubbas eller från sina ändamål dragas». — Faltigvårdsstyrelsen, i hvilken kyrkoherden var själlskrifven, bestod af det antal ledamöter, som nämnden för hvarje styrelse ägde bestämma. Förutom ordförande utsåg styrelsen inom sig en kassaförvaltare och en verkställande direktör. Denne hade »att tillse och vaka öfver verkställigheten af Fattigvårds-Styrelsens beslut, samt att, under tiden mellan Fatligvårds-Styrelsernas sammankomster, å Styrelsens vägnar och i öfver-ensstämmelse med i allmänhet gällande eller särskildt af Styrelsen meddelade föreskrifter, vidtaga alla sådana för fattigvårdens handhafvande nödiga åtgärder, som ej tåla uppskof, med skyldighet all dessa åtgärder hos Fattig-vårds-Styrelsen vid dess först infallande sammanträde anmäla».

Dessa och andra bestämmelser böra här sammanställas med de förändringar, som nämnden sedermera däri vidtagit intill 1898, då den stora reformen af fattigvårdsväsendet genomfördes. Därmed tydliggöres måhända näst fattigvårdsstyrelsernas verksamhet.

1 Instruction för Församlingarnes Fattigvårds-Styrelser. Af Stockholms Stads Futtigvårds-Nämnd gillad och fastställd den IG Juni 1864. — Nya instruktioner fastställdes den 4 november 1871 och den 21 november 1887. — Den nu gällande är: Instruktion för Församlingarnas Fat-tigvårdsstyrelser af Stockholms Stads Fattigvärdsnämnd gillad och fastställd den 30 januari 1899.Till ledamöter i iättigvårdsstyrelserna utsåg nämnden den 5 september 1864, såsom i den för dessa styrelser utfärdade instruktionen föreskrefs, 4 ledamöter för fattigvårdsstyrelsen i Kungsholms församling men 6 ledamöter för Iättigvårdsstyrelserna i de öfriga församlingarna. I 1887 års instruktion bestämdes antalet ledamöter till 6 för alla styrelser. Ur denna senare instruktion voro uteslutna alla bestämmelser angående förvaltningen af fattighusen, hvilka då lydde under särskilda styrelser.

För falligas understödjande kunde hvarje fattigvårdsstyrelse efter 1864 och 1887 års föreskrifter anlita följande utvägar. Styrelsen ägde, »att å fattighus intaga sådana fattiga, som i följd af ålder, bräcklighet eller annan fortfarande anledning äro i behof af ständig hjälp, ägande dock Styrelsen att, om så belinnes lämpligare, utlinga fattiga hos välfrejdade personer, företrädesvis på landsbygden». För att upptagas å fattighus bestämdes 1887, förutom öfriga villkor, ytterligare, att den fattige skulle tillhöra Stockholms kommun.— Styrelsen var bemyndigad »att hänvisa till stadens försörjningsinrättningar sådana fattiga, som i följd af särskilda olycksfall, anhörigas frånfälle eller andra omständigheter tillfälligtvis för någon tid äro i behof af hjälp». Be-hofvets begränsning till en kortare tid uteslöts redan i 1871 års instruktion. — Styrelsen hade »atl för fattiga barn meddela den uppfostringshjälp, som af delegerade för barnavård fastställdes». För barn i skolålder kunde hjälp till beklädnad anordnas. Genom 1871 års instruktion blef styrelsen äfven berättigad alt lämna begrafningshjälp. — Där någon af dessa utvägar icke var tillfyllest, ägde styrelsen, om nöden var trängande, vidtaga den åtgärd, som ansågs oundgängligen erforderlig; åliggande dock styrelsen alt hos lät-ligvårdsnämndeu därom skyndsammeligen göra anmälan.

De handlingar, som vid pröfning af uppgifna faltigvårdsbehol' i allmänhet erfordrades, voro, enligt 18(54 års instruktion, den sökandes prästbetyg, samt bevis af vederbörande ordningsman och läkare, angående personens mer eller mindre bristande förmåga atl kunna sig försörja med arbete samt, där fråga var om barn, som i brist af kläder hindrats att bevista skolan, intyg därom af behörig lärare eller lärarinna. I 1871 års instruktion fastställdes, atl bevis af vederbörande ordningsman eller lillsyningsman skulle angifva »om och i livad mån sökanden saknar egna medel samt underhåll och vård af annan, äfvensom, där ej fråga är om minderårig, intyg af läkare angående personens mer eller mindre bristande förmåga att genom arbete för-värfva hvad till lifvets uppehållande oundgängeligen erfordras». Därjämte sades: »Den, som söker fattigunderstöd, bör vara försedd med de handlingar, som nu nämnda äro, personligen infinna sig hos Fattigvårds-Styrelsen vid den sammankomst, då ansökningen till pröfning förekommer, därest sökanden icke är af sjukdom eller annat giltigt förfall från inställelse hindrad, i hvilken händelse handlingarne må, jämte intyg om förhindret, till Styrelsen insändas». I samma instruktion upptogs dessutom, i öfverensstämmelse med 1871 års fattigvårdsföfordning, särskilda föreskrifter rörande pröfning af sökandes hemortsrätt samt understödstagares förbindelser till den lijälp-beviljande myndigheten.

Fattigvårdsstvrelserna hade, under en följd af år, till biträde vid hand-hafvan.de af fattigvården inom församlingarna frivilliga ordningsmän och därjämte från 1871 aflönade tillsvningsmän. Såsom ersättare för dessa ha sedan 187S rotemännen tjänstgjort.

Ordningsmannens uppgift, sådan den bestämdes 1804, angifves i den för nämnden ulfardade instruktionen: Ordningsmannens befattning är alt, hvar och en inom sitt distrikt, göra sig underrättad om understödstagares och hjälpsökandes behof och däröfver på begäran meddela intyg; noggrant 01-vervaka, hvad som kan förekomma i afseende på osedlighet, dryckenskap, försummad barnavård m. m., genom råd och varningar söka åstadkomma rättelse, när så erfordras, samt i de fall, då vidare åtgärder påkallas, därom efter sakens olika beskaffenhet hos vederbörande göra anmälan, allt enligt de närmare föreskrifter, som af Nämnden meddelas. — Till Ordningsmannabefatlningen må äfven kvinna kunna antagas».

I de för dessa ordningsmän utfärdade instruktioner1 finnas ytterligare några bestämmelser, som hafva allmännare intresse. - Finner ordningsmannen omständigheterna påkalla, atl biträde eller understöd från fattigvården bör lemnas, har han att meddela hänvisning: till Fattigvårds-Nämndens Delegerade för Barnavård, då fråga är om barnavård eller uppfostringshjelp; till Stadens Arbcts-Inrätlning, när sökande önskar att för dagen erhålla arbeta eller till Stadens Allmänna Försörjnings-lnrätlning, dä sökande åstun-dar bekomma rudimaterier all i eget hemvist förarbetas; och lill Församlingens Fattigvårds-Styrelse, eller under tiden, mellan Fatligvårds-Styrelsens sammanträden, till dess verkställande Direktör i andra frågor om understöd från fattigvården. — Då åter något anmärkningsvärd! i afseende å sedlighet och ordning förekommer, hvari erforderlig rättelse ej kan genom ordningsmannens åtgärd beredas, har ordningsmannen att därom, efter sakens olika beskaffenhet, göra anmälan anlingen hos Fattigvårds-Nämndens Ord-nings-Byrä eller hos vederbörande prästerskap eller ock, själf eller genom vederbörande polistjensteman, hos Öfverståthållare-Åmbetet för Polis-iiren-der». — Ordningsmannen skulle kallas till faltigvårdsslyrelsens ordinarie sammanträden, vid hvilka han ägde att anmäla för handen varande behof af understöd, göra framställning i ämnen, som hade gemenskap med fattigvården, samt i öfrigt meddela, livad inom hans distrikt förekommit, särdeles sådana förhållanden, som icke genom hans enskilda åtgärd kunde afbjäl-pas. — Om innehållet af det betyg, som af ordningsmannen afgafs, lämnar 1881 års instruktion närmare uppgifter: »I de betyg, som af ordningsman meddelas, skall alltid uppgifvas den sökandes bostad och yrke samt för hvad ändamål betyget blifvit utfärdadt; börande betyg, som afser hänvisning till fattigvården, tillika innehålla huruvida och i hvad mån sökanden saknar egna medel samt underhåll och vård af annan, jemte uppgift å dag och är, då sökanden är född».

Vid liden, då denna nya instruktion utfärdades, var man redan medveten om, att ordningsmannainslitulionen icke längre motsvarade sin bestämmelse. Med stöd af 1871 års fatligvårdsförordning, som bjuder alt sinom

1 Instruction för Församlingarnas Ordningsmän. Af Stockholms Stads Fattigvärds-Nämnd gillad och fastställd den 16 Juni 1864. — Ny instruktion fastställdes den 4 nov. 1871.hwarje fattigvårdssamhälle skall finnas behöfligt antal lillsvningsmän för varning af bettlare», anställde nämnden ännu samma år 7 tillsyningsmän, för hvilka utfärdades föreskrifter1, som i hufvudsakliga delar sammanfalla med stadganden - om bellande» i nämnda förordning. Följande år tillsatte nämnden en kommitté med uppdrag »att utarbeta och afgifva förslag till de förändrade bestämmelser angående ordningsmännen och deras verksamhet, som kunde finnas af behofvet påkallade». I sitt 1873 afgifna utlåtande2 framhålla kommitterade, att de hufvudsakliga anmärkningar, som blifvit framställda mot ordningsmannainstitutionen, hafva gått ut därpå, »att de af ordningsmännen meddelade intyg icke i allmänhet hafva inneburit erforderlig säkerhet i afseende å det intygade förhållandets tillförlitlighet, eller varit affatlade på ett sätt, som tillräckligt tydligt angifvit, livad intyget af-sett att vitsorda, eller i en form, som för grundläggande af rättmätiga och billiga anspråk eller lill förekommande af missbruk varit af nöden». Orsakerna till att institutionen icke hade motsvarat sitt ändamål funno kom-mittcrade däri, att ordningsmannens antal var allt för stort. Härigenom omöjliggjordes erforderlig samverkan såväl ordningsmännen sinsemellan som mellan dem och fattigvårdsstyrelserna och medförde äfven olägenheten af bristande enhet i uppfattningen beträffande de fall, då ordnings-männens medverkan för tillfredsställande af hjälpsökandes anspråk må vara nödig och lämplig. Ordningsmännen borde för den skull vara medlemmar af de myndigheter inom

församlingarna, åt hvilka fattigvårdsangelägen-heternas behandling är anförtrodd. Kommitterade föreslogo till följd här-af, att antalet ledamöter i fattigvårdsstyrelserna ökades, och att alla dessa ledamöter, med undantag af kyrkoherden och verkställande direktören, blefve ordningsmän inom elt särskildt distrikt. För inhämtande af upplysningar rörande de sökandes behof m. m. skulle ordningsmännen erhålla biträde af allönadc tjänstinnehafvarc, kallade tillsyningsmän och 7 till antalet. Tjänsten kunde sammanfalla med tillsyningsmannabefattningen för varning af bettlare.

Med undantag af antalet ledamöter i fattigvårdsstyrelserna, hvilket reducerades från 98 till 64, samt uteslutningen af benämningen ordningsmän, godkände nämnden den föreslagna organisationen, och den anhöll 1873 hos stadsfullmäktige om anslag till aflöningaf7 tillsyningsmän jämte förhyrande af Ijänstelokaler åt desse. Ärendet uppsköts emellertid för att upplagas till behandling i sammanhang med en annan då väckt fråga, nämligen förändring af mantals- och skattskrifningen i hufvudstaden. Sedermera beslöts upprättandet af rotemannainslitutionen, hvilket hade till följd all ordnings- och tillsyningsmän blefvo öfverllödiga.

Af I\. Maj:t utfärdades 1876 föreskrift, att hufvudstaden skulle indelas i 16 särskilda distrikt eller rotar, hvar och en med sin roteman. Rolemannen skulle förordnas af en nämnd, kallad mantalsnämnden, under hvilken han komme

1 Föreskrifter för Tillsy ningsinännen vid fattigvården, godkända den 4 febr. 1871. I fattigvårdsnämndcns protokoll för sainma dag.

5 Ivommittcrndcs utlåtande jämte förslag angående ordningsmannainstitutionen, afgifvet den 13 febr. 1873.att lyda i afseende å mantals- och skattskrifningen, men i fattigvårdsfrågor under fattigvårdsnämnden och i frågor om hälsovård under hälsovårdsnämnden. På grund häraf uppdrogos från och med 1S78 åt rotemännen de bestyr, som förut ålegat församlingarnas ordningsmän äfvensom tillsyningsmännen. Af fattigvårdsnämnden utfärdades 1877 för dessa nya tjänstemän särskilda bestämmelser1, hvilka närmare angåfvo deras verksamhet i fatligvårdshän-seende. Vid genomläsandet af denna arbetsordning, som utgör en lätthändig afskrifning af ett 1S73 utarbetadt förslag till föreskrifter för de då föreslagna tillsyningsmännen, frågar man sig ofrivilligt, huru det varit möjligt antaga, alt rotemännen, så anlitade som de måste blifva för allehanda andra uppgifter, skulle lika allvarligt som de föreslagna tillsyningsmännen, hvilka — om så påfordrades — voro skyldiga ägna hela sin tid åt denna sin tjänst, kunna bevaka fattigvårdens intressen. Genom sin ständiga beröring med befolkningen komme visserligen rotemännen i tillfälle atl förskaffa sig någon kännedom om de fattigas behof, men därmed bereddes dem icke lid — för att endast anföra ett ytterst viktigt åliggande — »att hafva tillsyn å dem, som åtnjuta fattigvård och vaka däröfver, alt beviljadt understöd behörigen användes, äfvensom att enskilda personer, som af fattigvården mottagit barn eller andra till vård eller försörjning, fullgöra sina skyldigheter i detta af-seentje».

Förr än fattigvårdsnämnden vidtog mera genomgripande reformer af de gamla fattigvårdsstyrelserna hade den, liksom dessförinnan stadsnämnden, gjort försök att, med bibehållande af bl. a. styrelsernas bestämmanderätt vid beviljande af fattigvård, uppnå enhetlighet och likformighet i fattigvårdens handhafvande. I detta syfte utfärdade nämnden 1864 — då ännu samma styrelser hade under sin förvaltning både församlingarnas fattigvård och fattighus — föreskrifter atl tillsvidare tjäna styrelserna till efterrättelse vid behandling af frågor rörande fattigvården såväl inom som utom inrättningarna2. Föreskrifterna voro af följande innehåll:

»Vid fattigvården å Fattighus. — l:o Hvarje å Fattighus intaget hjon skall dagligen under hela året tilldelas en portion soppa och bröd eller annan föda till oafkortadt värde af 9 öre, samt bör dessutom, med afseende å hjonets mer eller mindra nödställda belägenhet, efter Fattigvårds-Styrelsens bestämmande, undfå ett kontant understöd af högst 2 R:dr 25 öre, minst 1 R:dr i månaden; Fattigvårds-Styrelsen likväl förbehållet atl äfven för det hjonet tillkommande kontanta understöd eller för någon del deraf låta tilldela hjonet matportioner till motsvarande värde, om sådant finnes

1 Föreskrifter, fastställda af Fattigvårds-Nämnden den 15 Okt. 1877. att för rotcmän-

ncns verksamhet i fattigvArdshänseendc tillsvidare gälla. — Efter fattigvärdsnämndens hörande fastställde

mantalsnämnden den 12 juni 1888 ny instruktion för rotemännen, och i densamma angifvas äfven dessa tjänstemäns åligganden i fattigvärdshänseende.

3 Stockholm Stads Fattigvårds-Nämnds särskilda föreskrifter för Församlingarncs Fattigvårds Styrelser rörande fattigvårdens handhafvande från och med 1 Oktober 1884 och tills vidare. Stockholm den 19 September 1864. Ett tryckt exemplar linnes i k. biblioteket.lämpligare. — 2:o Sjuka hjon må deremot beviljas särskildt understöd antingen i kontanta medel (sjukpengar) eller i matportioner (sjukkost), hvilket understöd får utgå, utan Läkarens skriftliga tillstyrkande, till belopp af högst 1 R:dr och, efter Läkarens tillstyrkande, till belopp af högst 2 R:dr för hvarje hjon i månaden. — 3:o Ulöfver hvad nu blifvit bestämdt må hjon icke frän fattigvården tilldelas annat understöd, än sådant som kan utgå af särskilda donationer eller anslag eller af kollekter, som för ändamålet insamlas.

Därefter säges: I sammanhang härmed har Fattigvårds-Nämnden fun-

nit för godt tills vidare föreskrifva, att å Storkyrkoförsamlingens Fattighus ej må samtidigt vårdas större antal hjon, än som genom Stads-Nämndens beslut den 29 Oktober 1860 blifvit bestämdt eller högst 190, Clara 170, Jakob och Johannes 200, däruti inberäknadt de 15 hjon, som åtnjuta underhåll från en af framlidne Hans Excellence Grefve C. de Geer donerad fond och åt hvilka Församlingen endast upplåter husrum, Maria Magdalena 158, Catharina 163, Kungsholms 55, Ladugårdslands 130 och Adolf Fredrik 90.

Vid fattigvården till utom Fattighus boende. —-1:6 Till utom Fattighus boende får understöd ej meddelas med mindre behofvet blifvit åda-galagdt genom skriftligt intyg om förhållandet af vederbörande Ordningsman, eller, der i trängande fall Ordningsmannens intyg ej kan hinna anskaffas, af Fattigvårds-Styrelsens verkställande Direktör. Dylikt understöd beviljas antingen för en gång eller att utgå under viss tid, ej öfverskjutande tre månader. Ulan vederbörande Ordningsmans tillstyrkande må förlängning i tiden för understöds åtnjutande ej ifråga komma. — 2:o Vid meddelande af understöd lill utom Fattighus boende iakltages: alt, då understöd lemnas i soppa och bröd eller andra matportioner, värdet deraf får utgöra 9 öre för hvarje underhållslagare om dagen, dock må dylikt understöd förekomma endast under den kallare årstiden; att hyreslijelp må i kontanta medel utgå med 1 R:dr och vid serskilda undantagsfall med 1 R:dr 50 öre för hvarje understödstagare i månaden; att understöd i ved må lemnas endast under vintermånaderna; att för meddelande af uppfoslringshjelp ål fattiga barn tjenar som allmän grund, att för barn under 1 år beviljas 6 R:dr, mellan 1—2 år 4 R:dr, mellan 2—3 år 8 R:dr och mellan 3—14 år 2 R:dr allt för månad, samt att beklädnad åt lältiga skolbarn, då sådan anses böra af allmänna fattigvården lemnas, må, så vidt ske kan, utgå in natura och företrädesvis i nödvändig fotbeklädnad».

Det bör tilläggas, atl vid upprepade tillfällen betonade nämnden nödvändigheten däraf att, förrän ett understöd beviljades, en noggrann undersökning om behofvet och dess beskaffenhet företogs; vidare, alt understöd till utom fattighus varande fattiga icke på en gång beviljades för längre tid än högst tre månader, på det atl underslödstagarnes behof af fortsatt hjälp måtte åtminstone hvar tredje månad ånyo i stadgad ordning styrkas och pröfvas; att hjälpsökande skulle personligen iniinna sig hos fattigvårdsstvrelsen och därvid framlämna erforderliga präst- och ordningsmansbelyg eller ock styrka sig vara af sjukdom hindrad; och ytterligare, atl kontanta understöd skulle utdelas endast af fattigvårdsstyreise eller af därtill af styrelsen ut-sedde depulerade och, blott i fall att dylikt understöd måste Ifunnas under liden mellan styrelsens eller deputerades sammanträden, af verkställande Direktören, hvilken det då ålåg, att vid styrelsens näst inträffade sammanträde därom göra anmälan.

Till yttermera visso företog nämnden årligen genom därtill utsedde kommitterade granskning af fattigvårdsstyrelsernas räkenskaper och handlingar »för att tillse, huruvida uti falligvårdsförvaltningen inom hufvudstadens serskilda församlingar önskvärd enhet förefinnes samt de af falligvårdsnämnden anvisade medel blifvit på ändamälscnligaste sätt och med iakttagande af meddelade föreskrifter använda». De utsedda kommitterade funno ofta nog anledning att göra erinringar mot åtgärder af än den ena än den andra fattigvårdsstyrelscn, och dessa anmärkningar gåfvo snart uppslag till förändrade bestämmelser särskildt i fråga 0111 beviljande af kontanta understöd till utom falligvårdsinrältningarna varande hjälpbehöfvandc.

I sitt utlåtande1 till iältigvårdsnämndcn framliöllo kommitterade för granskning af 18(57 års räkenskaper, »alt man borde försöka åstadkomma en begränsning i de alltjeml stegrade utgifterna för den s. k. fattigvården utom hus , och de trodde, att man skulle vinna delta mål genom »dels antagande af vissa förändringar i gällande föreskrifter för dessa understöds meddelande, dels fastställande af en för hvarje församling årligen bestämd stal för dylika utgifter».

Kommitterade föreslogo, alt utdelandet af s. k. hyreshjälp borde ifråga-kornrna endast för ålderstigne eller sjukliga personer, som uppnått minst 55 års ålder. Såsom framgår afen utredning omfattande åren 18(53—18(57, hade dessa utgifter stigit högst betydligt och i mycket olika grad inom församlingarna, nämligen i Slorkyrkolorsainlingen med 290 %, i Klara församling med 90 i Jakobs och Johannes församling med 103 %, i Maria församling med 122 Katarina församling med 1(54 %,i Kungsholms församling med 295 %\ i Ladugårdslands församling med 222 %, i Adolf Fredriks församling med 100 %. Men understödens storlek hade därjämte betydligt A’arierat inom de olika församlingarna, exempelvis hade under 18(57 beloppet af utdelad hyreshjälp, beräknad efter högsta antal,et understödsla-gare, utgjort i medeltal för hvarje dylikt understöd i Storkyrkan 30 r:dr 61, i Klara 11 r:dr 82, i Jakob och Johannes 26 r:dr 30, i Maria 13 r:dr (55, i Katarina 15 r:dr 77, i Kungsholmen 21 r:dr 2(5, i Ladugårdslandet 24 r:dr 22, i Adolf Fredrik 25 r:dr. Afvenledes hade understöden i fråga om de därmed afsedda ändamålen blifvit beräknade efter mycket olika grunder. Så hade exempelvis 1866 hyreshjälp inom Adolf Fredrik utdelats med 158A % och inom Katarina med 49 %, hvaremot till mat användts inom dessa församlingar respektive 74 l/s % och 37 % af hela utgiftssumman. Likaledes visade utdelningen af ved stora skiljaktigheter inom församlingarna.

Efter kommitterades mening och beräkningar skulle den ifrågasatta staten för det närmast efterföljande året kunna fixeras sålunda: 4,500 för Storkyrkan, 2,400 för Klara, 6,000 för Jakob och Johannes, 5,000 för Maria,

1 Kommitterades betänkande angående begränsning af den s. k. fattigvården utomhus, afgifvet den 7 dec. 1868.7.000 för Katarina, 3,700 för Kungsholmen, 8,000 för Ladugårdslandet och

6.000 för Adolf Fredrik.

I fråga om barnavården ansågo kommitterade, att liksom för hyres-hjälpen det kontanta understödet endast med betydlig inskränkning borde beviljas, eller så att delta, efter samma grunder i öfrigt som förut, endast undantagsvis tilldelades barn öfver 3 års ålder. För dessa skulle hjälp utgå in nalura, såsom mat och beklädnad. Af den för det kommande året till mat och ved beräknade summan, föreslogo kommitterade, att hälften användes uteslutande till utspisning åt barn mellan 6 och 14 år. För barn mellan 3 och 6 år borde barnkrubbor hållas tillgängliga inom hvarje församling.

Kommitterade säga i slutet af sitt sakrika utlåtande, att de äro lilligt öf-vertygade, »att, då under de senaste åren fattigvårdsafgifterna stigit till förut oerhörda summor, hvarje Fattigvårdsstyrelse nogsamt inser angelägenheten däraf att söka åvägabringa någon begränsning i kostnaderna för fattigvården utom hus».

Med anslutning i hufvudsak till kommilterades framställning gillades 1869 af nämnden den föreslagna ulgiftsstaten och beslöts, att en dylik skulle årligen uppgöras för församlingarnas fattigvård utom hus, »under förutsättning likväl, att sådan slat icke vore att anse såsom definitiv utan såsom en sammanfattning af de belopp, Nämnden på grund af uppgjorda beräkningar ansåg skola vara i allmänhet tillräckliga för de särskilda församlingarnas fattigvård utom hus, samt alt uti staten icke skulle inbegripas den kontanta utgift för barnavård, hvilken föranleddes af Barnavårds Delegerades remisser, emedan denna utgift endast i ringa mån vore beroende af Fattigvårds Styrelsernas åtgöranden».

För utredning af lämpligheten att till späda barns vård anlita barnkrubbor tillsattes en särskild kommitté och med stöd af dess utlåtande och varma förordande1 lillkännagaf nämnden, all med styrelserna för de barnkrubbor, hvilka befunnits väl och ändamålsenligt skötta, ägde fattigvårds-styrelserna träffa öfverenskoinmelse om intagande därstädes af sådana barn från 1 till 6 års ålder, hvilka inom de församlingar, där krubbor funnos, från fattigvården åtnjöte understöd och af fattigvårdsstyrelsen pröfvades lämpligast böra å krubba intagas mot

bestämd godtgörelse.

Om fattigvården inom församlingarna, sådan den under åren gestaltade sig, trots nämndens allvarliga försök att afhjälpa rådande missförhållanden, lämnar öfverståthållaren i en af sina femårsberällelser2 till K. Maj:t en kort men rätt betecknande framställning. Däri säges: »Alltsedan k. förordningen den 7 juni 1871 angående fattigvården i riket började tillämpas och eller det i följd af rotemansinstitulionens införande de för Stockholms

1 Kommittcrades utlåtande angående anlitande af barnkrubbor för fattiga barns vård.

afgifvct den 22 maj 186!). — Kungsholms barnkrubba öppnades 1854, Ladugårdslands 1856. Adolf Fredriks 1859. Jakobs ocb Johannes 1868, Maria 1872, Katarina 1873.

3 Ofverstäthällareämbctets underdåniga berättelse för Stockholms stad, åren 1896—1900, afgifven den 31 dcc. 1901.stads fattigvård tillsatta ordningsmannens verksamhet från och med 1878 upphört, hade förändringarna i fattigvårdens handhafvande inom hufvudstaden varit af föga betydenhet och i de flesta fall endast bestått i rent reglementariska bestämmelser. Den brist på central ledning, som öfverläm-nandet af det egentliga fattigvårdsarbetet åt tlere olika styrelser innebar, framträdde allt mera tydligt och kunde ej heller afhjälpas af fattigvårds» nämndens delegerade för barnavård, hvilkas beslut ofta genom saknaden af personlig kännedom om de hjälpsökande blefvo föga öfverensstämmande med verkliga behofvet. Hvarje fattigvårdsstyreise utbildade allt eller graden af förmåga och intresse sin egen praxis vid tillämpningen af gällande allmänna föreskrifter, hvartill kom, all rotemännen, hvilka skulle genom personliga besök i de fattigas hem i första hand pröfva och undersöka de hjälpsökandes behof, dels vissa lider af året voro strängt upptagna af andra göromål, dels saknade erforderlig ledning och eftersyn och ofla ansågo fattig-vårdsgöromålen såsom besvärliga tillägg till sina öfriga mångskiftande åligganden. Sedan 1892 års revisorer fäst uppmärksamhet på dessa och andra brister i fattigvårdens handhafvande, tillsattes år 1894 en kommitté för att undersöka förhållandena och inkomma med förslag till förbättrad organisation».

Den i öfverslålhållareämbetets berättelse omnämnda framställningen af revisorerna1 angående brister i fattigvårdens handhafvande är af sådan betydelse, att några utdrag ur densamma böra anföras. Där ytlras 1)1. a. om de beviljade understöden: »Sammanlagda antalet personer, som af Stockholms stad åtnjöto direkt fattigunderstöd, uppgick år 1883 till 12,517, men hade år 1892 ökats lill 14,686, hvilket är den högsta siffra, som hittills på detla område förekommit. Därest äfven de s. k. indirekta understödslagarne medräknas, blifva motsvarande siffror respektive 16,568 och 19,930. Ökningen faller nästan uteslutande på underslödstagare utom fattigvårdsanstall. I stadens samtliga fattigvårdsanstalter voro nämligen år 1888 intagna 4,749 och år 1892 4,786 personer. — De utom fattigvårdsanstall meddelade fattigunderstöden (mat, ved, hyreshjälp och s. k. extra understöd, barnuppfostringshjälp och barna-vårdskoslnad), eller, såsom de i staten benämnas, »omedelbart utdeladl understöd», uppgingo år 1888 till 346,509 kronor 14 öre, men hade år 1892 stigit till 523,083 kronor 37 ör& Dessa kostnader hafva sålunda under den senaste femårsperioden ökats med mer än femtio procent».

Med stöd af beräknade kostnader för underslödstagare utom falligvårds-anstalt under åren 1890—1892 påvisa revisorerna, »att uppenbarligen inom distrikten mycket olika och växlande grundsatser tillämpats i fråga om utdelandet af understöd och dessas belopp», och de tillägga: »Revisorerna hafva ansett sig så mycket hellre böra framhålla detta, som revisorerna jämväl på andra grunder kommit lill den öfvertygelse, alt fattigvården i hufvudstaden för närvarande icke kan anses äga erforderliga garantier för att å ena sidan nödig sparsamhet med kommunens medel städse iakttages samt å andra sidan fattigvården må blifva i möjligaste mån effektiv och

1 Berättelse af revisorerne för granskning af Stockholms stads fattigvårds räkenskaper och förvaltning år 1892, afgifven den 12 dee. 1893.understöden utdelas efter hufvudsakligen samma grunder*. — Förberedande undersökningar om den hjälpsökandes behof och nödig tillsyn öfver un-derstödstagarna ledo af sådana brister, »att det utan deras afhjälpande icke är möjligt, att fattigvården i Stockholm kan arbeta på tillfredsställande sätt».

Revisorerna höllo före, att för aflägsnande af de anmärkta missförhållandena det vore gagneligt, alt i spetsen för fattigvårdsväsendet i hufvudstaden ställdes en aflönad chef, »hvilken kunde uteslutande ägna sig åt ledningen af

och kontrollen öfver fattigvården inom de olika distrikten». Därjämte borde verkställande direktörerna inom fattigvårdsstyrelserna på grund af denna sin befattning hafva säte och stämma i faltigvårdsnämnden.

En för frågans vidare behandling tillsatt kommitté bestyrkte de af revisorerna uttalade åsikterna. I sitt 1897 afgifna utlåtande1 säga kommitterade: »Möjligheten för uppkomsten af påpekade missförhållanden är gifven genom den själfständiga ställning i fråga om beviljande af understöd, som är lämnad de särskilda församlingarnas faltigvårdsstyrelser». Ehuru kommitterade voro öfverlygade, att rättigheten alt bevilja fattigvård allt mera borde samlas i en centralmyndighets hand, ansågo de likväl icke »att medverkan därvid af falligvårdsstyrelser inom församlingarna för närvarande kan undvaras». De inskränkte sig därför »att föreslå endast en gränsreglering mellan centralmyndighetens och församlingarnas faltigvårdsstyrelsers befogenhetsom-råden». De hufvudsakliga förändringar, som denna reglering skulle medföra, voro: Rättigheten att remittera till kommunens fattighus borde, då dessa underbålles uteslutande af kommunen, från distriktslyrelserna öfver-flytlas till faltigvårdsnämnden; i afseende på beviljande af fattigvård borde styrelsernas befogenhet inskränkas, då det gällde penningeunderstöd, lill rätt alt framställa förslag lill den centrala myndigheten; däremot skulle del tillsvidare tillkomma styrelserna att bevilja understöd i form af matportioner, ved och klädespersedlar.

Kommitterade funno skäligt föreslå en minskning af antalet ledamöter i fattigvårdsnämnden från 1(5 till 12 och yttrade härom: »Det nuvarande stora antalet måste verka tyngande på institutionens arbete och splittra intresset hos medlemmarne». I öfrigt skulle den omedelbara befattningen med beviljande af fattigvård icke i allmänhet utöfvas af nämnden, »utan af en eller flera delegationer». Erforderliga anordningar därutinnan borde nämnden själf besluta. Såsom naturligt skulle dock i främsta rummet framgången af fattigvårdens verksamhet blifva beroende däraf, »atl den primära undersökningen af de hjälpsökandes behof och personliga förhållanden sker med omsorg och af personer, som för sådant uppdrag äga nödiga förutsättningar». Kommitterade ville, så vidt möjligt, behålla rotemännen i fattigvårdens tjänst, men under förutsättning, »att fattigvårdsnämnden sättes i tillfälle att öfver deras arbete öfva betydligt skärpt kontroll och starkare ledning». Denna kontroll borde tillhöra en tillkommande innehafvare af en ny, aflönad befattning inom fattigvården. »Med staden har arbetet för dess fattigvård vuxit ut i den grad, att man icke längre kan förutsätta, att någon medlem

1 Särskilde kommitterades betänkande och förslag angäcnde fattigvårdens organisation i vissa delar med tillhörande handlingar, afgifvet den 30 sept. 1897.af kommunen skall ulan ersättning linnäs villig att så, som denna uppgift kräfver, slälia hela sin kraft till dess förfogande».

Kommitterade hade vid sill utlåtande bifogat förslag till ändrade bestämmelser i vissa delar af fattigvärdsnämndens instruktion jämte förslag till instruktion för fattigvårdsinspektören. Reformfrågan var af alltför stor betydelse för alt den ieke skulle väcka allmänhetens uppmärksamhet. Olika åsikter och meningar framställdes i den dagliga pressen. En i falligvårds-väsendel erfaren och kunnig författare företog en allvarlig granskning1 af del föreliggande reformförslaget, men fann sig föranlåten förklara, att det syntes föga sannolikt, all de af kommitterade föreslagna, jämförelsevis obetydliga förändringarna skulle kunna rada bot på det bedrölliga tillstånd, i hvilket Stockholms fattigvård allt fortfarande befinner sig». Härtill fordrades, enligt hans uppfattning, en omorganisation af fattigvården inom församlingarna, hvilken borde bestridas dels af liera aflönade tjänstemän och dels af frivilliga, icke afiönade hjälpare i öfverensstämmelse med värdaresyste-met. Fattigvården skulle således icke anförtros »endast åt yrkesmän» utan äfven med sig förena »enskilda för saken intresserade krafter, och delta i största möjliga omfattning».

Fn fördelning af faltigvårdsarbelel likaledes mellan aflönade tjänstemän^ och kommunala förtroendemän» hade, såsom i del föregående är pä-visadt, 1873 års kommitterade föreslagit, och denna framställning hade vunnit nämndens godkännande. Om detaljbeslämmelserna i en dylik organisation kan ju diskuteras, men själfva hufvudsyflel i författarens reformförslag hade förtjänt en lugnare pröfning och kritik än den, med hvilken detta förslag bedömdes i en liten molskrifl- — af anonym författare — hvars sträfvan tyckes förnämligast ha varit att påvisa förslagsgifvarens felaktiga detaljuppgifler. Det kan dock' hända, att man en dag, då fattigvården i hufvudstaden ytterligare vuxit ut och kräfver allt större uppoffringar af lid och arbete, nödgas öfvergå till

tillämpning i en eller annan form af författarens åsikter.

Vid föredragning i fattigvårdsnämnden vann icke kommitlerades om-organisationsförslag odeladt bifall. Här sökte kritiken visa, att reformen var obehöllig eller i alla händelser för vidtgående.3 Emellertid slöto sig ller-talel af nämndens ledamöter till förslaget, hvilket af stadsfullmäktige den 8 november 1898 godkändes i nästan oförändradt skick — och den 22 december samma år stadfäste K. Maj:t de ifrågasatta förändringarna i nämndens instruktion.

Följande år tillträdde falligvårdsinspektören sin mångpröfvande befallning, hvilken enligt instruktionen4 ålägger honom »all ägna sorgfällig upp-

1 Bengt Oxenstierna. Stockholms Stn<ls Fattigvård. Grundvilkorct för dess rationella ordnande. En studie och en kritik. Sthlm 1898.

5 Stockholms Stads Fattigvård. Några tankar och inkast ined anledning af broschyral »Stockholms stads fattigvård. Grundvilkoren för dess rationella ordnande. En studie oeli en kritik af Grefve B. Oxenstierna». Sthlm 18!)!).

3 Fattigvärdsnämndens protokoll den 24 april 1898.

* Instruktion för Fattigvårdsinspektören i Stockholm af Stadsfulimfiktige antagen den 8 november 1898.

IGnärksamhet åt allt, som rörer den allmänna fattigvården i hufvudstaden. verka för dess följdriktiga handhafvande och sunda utveckling, hos fattigvårdsnämnden och de under densamma lydande styrelser göra de framställningar, hvilka lill vinnande häraf påkallas, samt bringa fattigvårds-nämndens beslut till verkställighet, där ej detta enligt gällande allmänna föreskrifter eller nämndens beslut tillkommer annan». Fattigvårdsinspek-lören erhöll till närmaste biträde och ersättare en tjänsteman, benämnd lattigvårdsinspektörsassistenl.1 Därjämte ökades nämndens öfriga tjänstepersonal genom anställande af en registrator, en förste och en andre amanuens samt biträden för registcrarbetet och andra inom nämndens expedition förekommande göromål.2 Slutligen tillsattes erforderligt antal tillsyningsmän »för verkställande af undersökningar och utredningar rörande ifrågasatta fattigunderstöd».

En nödvändig förutsättning för genomförandet af fattigvårdens centralisering var utan tvifvel upprättandet af inspeklörsbefaltningen jämte tillsättandet af erforderligt antal biträden, men kärnan i den genomförda organisationen skulle dock vara den delegation, åt hvilken nämnden anförtrodde det maktpäliggande uppdraget »alt i fråga om fattigvårds beviljande med nämndens rätt besluta i enlighet med de föreskrifter, som af nämnden meddelas». För denna delegation, kallad »Fattigvärdsnämndens delegerade för beviljande af fattigvård», fastställde nämnden 1899 en instruktion"', som 1904 omarbetades i syfte att tillerkänna delegerade än större befogenhet. Ur denna senare instruktion må företrädesvis sådana bestämmelser anföras, som i någon mån kunna åskådliggöra gången af det nuvarande fattig-vårdsarbetet.4 Fattigvårdsnämnden utser årligen bland sina ordinarie ledamöter eller deras suppleanter tre delegerade, af dem en ordförande och en vice ordförande jämte tre suppleanter. I regeln sammanträda delegerade hvarje onsdag. Ärenden, som skola komma lill behandling vid sammanträdet, beredas och föredragas af fattigvårdsinspektören, hvilken äger rätt att i öfverläggningarna men icke i besluten deltaga. Efter pröfning af de hjälpsökandes behof och i öfrigt förekommande omständigheter äga delege rade att dels på förslag af vederbörande fattigvårdsstyrelse bevilja understöd att utgå för en gång eller för viss kortare tid eller ock, då hjälpsökanden äger hemortsrätt i främmande kommun, tills vidare under den tid behofvel är styrkt enligt § 1 i kungl. förordningen den 9 juni 1871 angående fattigvården, och dels eller anmälan godkänna af fattigvårdsstyrelse

1 Instruktion för Fattigvårdsinspektörsassistcnte» af Fattigvärds-Nämnden fastställd den 7 januari 1902.

" Instruktion för den vid Stockholms stads Fattigvärdsnämnds register anställda tjenste-personalen af Fattigvårdsnämnden fastställd den 17 Mars 1903. — Innehåller föreskrifter för registrator», förste och andre amanuensen samt extra biträden.

3 Instruktion för fattigvärdsnämndens delegerade för beviljande af fattigvärd. af nämnden gillad och fastställd den 30 januari 1899. — Den nu gällande instruktionen är utfärdad den 7 mars 1904.

* En kort redogörelse härför lämnas i den af Centralförbundets för socialt arbete ut-gifna skriftserien N:o 5. Tjänstemannasystem och Värdaresvstcm i svenska städers fattig-vflrd. Sthlm 1906.i trängande fall utan föregående hemställan utbetalade understöd eller eljest vidtagna åtgärder». Delegerade äga vidare att, i öfvcrensstämmelsc med gällande föreskrifter för intagning å de under fattigvårdsnämnden lydande inrättningar, till dessa anstalter remittera behöfvande. Slutligen hafva delegerade befogenhet att för det fall, att det till följd af särskilda omständigheter någon gång skulle befinnas, att ofvan anvisade utvägar för afhjälpande af eller lindring i uppkommen nöd icke göra tillfyllest eller lämpligen kunna anlitas, »vidtaga den åtgärd, som i omförmälda hänseende anses oundgängligen erforderlig». Fattigvårdsinspektören befordrar delegerades beslut lill verkställighet samt äger under liden mellan delegerades sammanträden i ärenden, som icke tåla uppskof, vidtaga nödiga åtgärder, med skyldighet alt underställa delegerade dessa åtgärder vid deras näst infallande sammanträde.

Centraliseringen af lälligvårdsförvallningen hos nämnden hade naturligtvis äfven lill följd en omarbetning af den 1887 för faltigvårdsstyrelserna utfärdade instruktionen, om hvilken i det föregående talats. Enligt en frän och med 1899 gällande instruktion1 ha styrelserna visserligen behållit sin lörra sammansättning men deras befogenhet har däremot blifvit väsentligen begränsad. Numera tillkommer det livar och en af de åtta lälligvärdsslyrel-serna »alt utöfva den närmaste och omedelbara tillsynen öfver de fattiga inom församlingen samt, där sådant är för styrelsen medgifvel, själf vidtaga eller i annat fall hos fattigvårdsnämnden löreslå de åtgärder, som af behof-vet påkallas och för ett rätt handhafvande af den offentliga fattigvården inom församlingen erfordras». Vikten af noggranna undersökningar för bedömande af behofvet af sökt understöd betonas i följande föreskrift: Vid pröfning af fråga om och i hvilken män fattigvård bör lämnas, skall styrelsen städse göra sig underrättad om den hjälpsökandes lefnadsförhållanden och verkliga behof samt öfriga omständigheter, hvilka för lättigvärdslVägans rikliga behandling kunna vara af betydelse, såsom den hjälpsökandes större eller mindre förmåga att bidraga till sitt uppehälle, hans hemortsrätt samt den ansvarighet för behofvets afhjälpande, hvartill föräldrar eller barn eller ock andra enskilde personer kunna förbindas». — De understöd, som styrelsen äger bevilja, angifvas i följande bestämmelser: »Efter eget bepröf-vande må styrelsen meddela hjälpbehöfvande, under den tid behofvet fortfar, nödtorftigt understöd i mat och ved, så ock, i den mån särskildt anvisade fonder ej lämna tillgång för ändamålet, åt barn inom skolåldern, som i anseende till brist på kläder eller skodon förhindras atl bevista folkskola, låta anskaffa oundgängligen nödig beklädnad. — Kan nöden ej pä nu angifna sätt afbjälpas eller pröfvas den behöfvande lämpligare böra på annat sätt understödjas, skall styrelsen hos fatligvårdsnämndens delegerade för fattigvårds beviljande göra hemställan om den åtgärd, som styrelsen i öfverensstämmelse med gällande föreskrifter kan finna ändamålsenligast. Ifrågasättes därvid understöd i penningar, bör styrelsen såväl föreslå un-

1 Instruktion för Församlingarnas Fattigvårdsstyrelscr, af Stockholms stads fattigvArds-nämnd gillad oeli fastställd den 30 januari 1899-d ers lödssummans belopp som oek angifva den tid, för hvilken styrelsen anser understödet böra utgå. — Är i något fall, där nämnda åtgärder ej göra tillfyllest eller lämpligen kunna användas, nöden sä trängande, atl delegerades beslut ej kan afvaklas, må styrelsen utan hinder af hvad ofvan sladgats lämna tillfälligi understöd i penningar eller vidtaga annan åtgärd för liden intill dess delegerade hunnit i ärendet besluta; åliggande del dock för sådanl läll styrelsen alt vid delegerades först infallande sammanträde anmäla livad som förekommit samt, därest ytterligare åtgärder erfordras, därom framställa förslag . — Då styrelsen gör framställning till delegerade för beviljande af fattigvård, skall framställningen åtföljas af samtliga handlingar, på hvilka denna grundas. »I framställningen böra ock i korthet upptagas de upplysningar af vikt för falligvårdsfrågans bedömande, som, ul-öfver livad handlingarna innehålla, vid ärendets handläggning hos styrelsen kunna hafva vunnits — Liksom lörut äger verkställande direktören att, under tiden mellan styrelsens sammankomster pröfvä frågor om beviljande af sökt fattigvård »samt, allt efter omständigheterna, antingen därom besluta eller hos fattigvårdsnämndens delegerade göra framställning •>, äfvensom all vidtaga andra för fattigvårdens handhafvande nödiga åtgärder, som icke tala uppskof, dock med skyldighet för honom alt samtliga

åtgärder hos styrelsen vid dess först infallande sammanträde anmäla. Slutligen bestämmes i gällande instruktion, att verkställande direktören skall vara å styrelsens ämbelslokal tillstädes minst två dagar hvarje vecka under lid, som bör genom anslag å lokalen tillkännagifvas.

Kör utredning af .de bos fatligvårdsslyrclserna förekommande under-stödsbehof, äga dessa styrelser — förutom det biträde, som rotemännen fortfarande skola lämna — alt påräkna hjälp dels af fattigvårdsnämndens lillsyningsmän och dels af inom församlingarna anställda diakonissor eller andra kvinnliga biträden.1 Omfattningen af dessa undersökningar belyses af följande utdrag ur den för tillsyningsmännen föreskrifna instruktion.Ä Tillsyningsmännen skall genom besök i den hjälpsökandes bostad och an-norledes söka skaffa tillförlitliga uppgifter rörande bland annat: den hjälpsökandes behof af understöd och orsaken härtill: den hjälpsökandes vistelseort under senaste åren samt därunder erhållen fattig- eller sjukvård och pä grund däraf hans hemortsrätt samt befintligheten af försörjningsplikliga anhöriga; (len hjälpsökandes sedliga vandel och hälsotillstånd; antalet inom eller utom hemmet varande minderåriga eller öfveråriga barn jämte fosterbarn; harnfaderns namn, yrke och vistelseort, i händelse barnen äro oäkta: bostadens beskaflenhet och för densamma bestämd hyra; de arbetsskvldiges inkomster samt öfriga förhållanden, som på. lattigvårdsbehofvet kunna in-

’ Diakönissornas fatttgvårdsarbctc inom folksamlingarna angifves i Förslag till instruktion för diakonissor. anställda i fattigvärdens tjunst. föredraget inför verkställande direktörerna den 13 december 11)00. Tryckt 1004.

5 Instruktion och Arbetsordning för de vid utredningsbyrån anställde tillsyningsmän-jicn af 1'attigvärdsnämndcn fastställd den 7 januari 1002. — Denna fullständigas af Förslag till Instruktion för de biträdande tjänstemännen vid Fattigvärdsstvrclsernn i Stockholm, föredraget inför verkställande direktörerna den 30 mars 1003. Tryckt 1904.verka. — Tillsyningsmannen åligger därjämte, att. om lian vid undersökning linner annan familj vara i stör nöd, vanvårda barn eller fosterbarn, bebo osund lägenhet, eller lora ett dåligt oeli lastbart lefnadssåll, därom genast lämna fattigvärdsinspektören underrättelse, så ock om hvad i öfrigt 0111 fattigvårdsförhållanden kan komma lill hans vetskap.

I delegerades skön ligger nu alt söka vidare utveckla den nya lättig-vårdsorganisalionen. De äro bäst i tillfälle all uppmärksamma de brister, som lörhända ännu vidlåda densamma, samt att förebygga de misstag och misstydningar, som kunna försvåra dess ytterligare utveckling.

I 1892 års revisorers framställning uttalades några önskemål, som nog med liden komma att uppfyllas. För framställande af mera bestämda förslag, säga de, erfordras vidlyftigare undersökningar än dem, som de kunnat verkställa, hvarlor de, med framhållande af del angelägna i att dessa frågor lagas under allvarlig öfverläggning, för sin del endast velat påpeka, alt en noggrannare och tillförlitligare tillsyn öfver understödstagarne möjligen skulle kunna ernås genom användande i fattigvårdens tjänst af frivilliga krafter, under sakkunnig ledning och på lämpligt sätt organiserade . 1 dessa ord jileiTmnes tanken på en fördelning af lältigvårdsarbetet »mellan ailönadc tjänstemän och kommunala förtroendemän». Fördelarna af en dylik sammanställning af arbetskrafter inom fattigvården har särskildt en med denna fråga förtrogen författare i ett märkligt arbete1 påpekat. Författaren anför öfvertygande bevis för, alt hvarken tjänstemannasyslemct eller värdaresystc-met, ensamt livar för sig, kan uppfylla fordringarna på ett fullständigt fattig-vårdsarbete i fråga om undersökning, vård och kontroll. Han drager häraf följande slutledning. Hn tidsenlig fattigvård ästadkommes bäst därigenom, all allt livad angår legal undersökning och kontroll äfvensom förslag till ollen t ligt understöd öfverlämnas ät läst anställde ailönadc tjänstemän, men all det rent personliga i fatligvårdsfallens behandling anförtros ål samhällets förtroendemän». Mot dem, som vore sinnade alt tro, att en dylik organisation blefve ett värdelöst lappverk, säger författaren, atl en fördomsfri, mera inträngande undersökning af förhållanden måste leda till den uppfattningen, »alt en organisation, som i sig upptager och med hvarandra sammansmälter de mest karaktäristiska egenskaperna bos de två systemen och därmed hos de två stora kulturfolken — del engelska och det tyska — IVån hvilka de utgått, det enas realism, det andras idealism, är å ena sidan ett troget uttryck för tiden, å den andra ett återuppväckande, med tillpassning efter moderna förhållanden, af den urkristna, apostoliska fattigvården med dess aflönade, speciellt utbildade diakoner och frivilliga, organiserade kärleksverksamhet, ett återvändande således till urkällan,

ur hvilken det kristligt humana kärlekslifvet först strömmade. Visst är, att utvecklingen faktiskt går i den riktningen».

1 A. O. Stenkula, Om Fattigvård, Malmö 1902, s. 17.'l IT.Centralisering af fattighusen. — Omorganisation af stadens fattigvårdsanstal-ler. — Barnavård.

En centralisering af fattighusen i syfte att kunna härbergera alla fattighushjon inom två större inrättningar — den ena på Norr och den andra på Söder — äfvensom en reformering af fattigvårdsstyrelserna i ändamål atl öfverlämna åt skilda styrelser ledningen af de centraliserade fattighusen och förvaltningen af fattigvården inom församlingarna hade stadsnämnden redan 1859 beslutat. I skrifvelse1 till öfverståtliållaren redogjorde nämnden för sin centraliseringsplan och anförde bl. a. följande: »Det har länge varit insedt och erkändt, alt till Fattigvårdens ändamålsenliga ordnande och förbättring inom Hufvudstaden skulle i väsentlig mån bidraga deresl, i stället för de särskildt uti hvarje församling förlagda, under olika förvaltningar ställda och i följd deraf splittrade anstalter för fattighus- och försörjnings-hjons vårdande, större för hela Kommunen gemensamma inrättningar i berörda ändamål blefve härstädes bildade. De hitintills vidtagne åtgärderna hafva emellertid afselt endast försörjningsanstalterna, hvilka företrädesvis hafva varit i behof af förbättring. Men Stads Nämnden har ej kunnat förbise, all utan en centralisering jämväl af fattighusen det svårligen skall hädanefter mera än hittills blifva för Nämnden möjligt att bringa Faltigvårds-Styrelsernas inom de 8 territoriella Församlingarne administrativa åtgöranden lill annan öfverensslämmelse än den rent formella, hvarföre ock inom Stads Nämnden, hvilken inför del Allmänna uppbär ansvaret för det sätt, hvarpå fattigvårdslörvaltningen i sin helhet ulöfvas, den åsikt allt mer och mer vunnit insteg, alt full ordning och i alla delar ändamålsenlig behandling af fättigvårdsangelägcnheten icke kan vinnas med mindre fattighusen på enahanda sätt, som dels redan skett, dels kommer att ega rum med försörjningsanstalterna, centraliceras sä att alla fattighjon sainmanllyltas på två stora Inrättningar, den ena på Norr- och den andra på Södermalm». Del blef fattigvårdsnämnden gifvcl all utföra sladsnämndens planer.

Sammanslagningen af de norra fattighusen var fullbordad 1878. Början gjordes med öfverflyttning af Klara fattighus lill Sabbatsberg — en åtgärd, som 18(»2 bestämdes. Det s. k. försörjningshuset å Sabbatsberg, som uppfördes 1814 för försörjningshjon tillhörande församlingarna inom broarna, men som efter 18(30, då dessa underhållstagare flyttades lill stadens Allmänna försörjningsinrättning på Kungsholmen, hade blifvit användl för andra

1 Stadsnämndcns skrifvelse till Öfvcrstathillarc Emhctct mccl anhållan om sammankallande af sockenstämmor för församlingarnes hörande i frågor rörande fattigvårdens centralisering den 23 juni 18511. — Jfr. Stadsnämndcns protokoll den 1(1 april 1859 och Kommittc-rades förslag afgifvet den 10 fchr. s. å. I fattigvärdsnämndens arkiv.ändamål, uppläls, efter verkställda påbyggnads- och inredningsarbeten, den 24 juli 18(56 för Klara församlings fatlighushjon till elt antal af 170 personer.

Redan året förut hade fattigvårdsnämnden utsett en särskild styrelse och utfärdat cll nvlt reglemente1 för »Sabbatsberg Fattighus-Inrättning», såsom anstalten kallades intill 1895), då den lick den mera tidsenliga benämningen »Sabbalsbergs Ålderdomshem . Aflösningen af de förra fattighusstyrelserna skedde på del sättet, alt den äldre styrelsen för Sabbatsberg aflrädde med 186(5 års början och styrelsen för Klara fattighus upphörde vid hjonens utflyttning från den gamla falligbyggnaden.

Del för Sabbalsbergs fattighus 1865 utfärdade reglemente blef fortfarande bestämmande för inrättningen, äfven sedan denna ytterligare utvidgats med de öfriga norra fattighusen. De viktigare föreskrifterna i detta och senare reglementen kunna här i ett sammanhang anföras.

Enligt 1865 och 1871 års reglementen skulle styrelsen för Sabbalsbergs fattighus bestå af sju ledamöter. Antalet af dessa bestämdes 1904 till åtta.

— Styrelsens uppgift och befogenhet angifvas i ungefär sainma ordalag uti alla för inrättningen utfärdade föreskrifter. 1 nu gällande reglemente säges:

Styrelsen håller uppsikt och vård om hemmet, dess byggnader och öfriga lillhörigheter, tillser att ä hemmet

intagna komma i åtnjutande af erforderlig vård och del underhåll, hvarom Fattigvårdsnämnden särskildt förordnar, äfvensom af de gnfvor och räutemedel, som vid hemmet böra utdelas, föranstaltar, atl mathållningen å hemmet pä lämpligaste sätt ordnas, samt ombesörjer i öfrigt hemmets alla angelägenheter; egandc styrelsen lill upprätthållande af ordning, snygghet och sedlighet inom hemmet att vidtaga de åtgärder och meddela de föreskrifter, som anses erforderliga». — Styrelsen har till sitt biträde en syssloman, hvilken samtidigt är inrättningens föreståndare, redogörare och räkenskapsförare. Ilan äger all å styrelsens vägnar utöfvä öfver underhållstagarne den husbonderätt, som, enligt gällande förordning angående fattigvården, Fattigvårdsnämnden öfver dem tillkommer».

— Jämlikt 1865 och 1871 års reglementen bestämde faltigvårdsnämnden såväl hvilka af församlingarnas lättigvärdsstyrclser ägde atl förordna om be-höfvandes intagning å inrättningen, som det antal platser, öfver hvilka en livar af dessa styrelser borde förfoga. I sammanhang med 1898 års stora omorganisation af fattigvården förändrades denna bestämmelse därhän, alt

1 Reglemente för Sabbatsbergs Fattighus-Inrättning. Af Fattigvård s-Nämnden gilladt och faslstäldt den l!l September 18G5. — Nytt reglemente utfärdades den 4 nov. 1871. — Nu är gällande: Reglemente för Sabbalsbergs Ålderdomshem af FattigvArdsnämndcn fnststfildt den

11 januari 1904.

Af styrelsen ha utfärdats följande föreskrifter: instruktion för Sysslomannen och 1’rcdikantcn vid Sabbalsbergs Fattighus-Inrättning. Af Inrättningens styrelse gillad och fastställd den (i November 1865.

Instruktion för vaktmästaren vid Sabbntsbergs Ålderdomshem och Instruktion för portvakten vid Sahbatsbergs Ålderdomshem. Dessa båda instruktioner äro af styrelsen fastställda den 11 maj l‘J04.

Ordningsregler för undcrstödslngnrna vid Sabbalsbergs Ålderdomshem. Stockholm den 1 April 1905.intagning ä inrättningen sker medelst remiss af fa l L ig vå rd snämn d ens delegerade lör beviljande af fattigvård efter förslag af fattigvårdsstyrelserna inom församlingarna och styrelsen för Allmänna försörjningsinrättningen.

Samma skäl, som hade föranledl llvltningen af Klara fattighus, skulle äfven förmå nämnden alt vidtaga åtgärder för en snar öfverflyttning till Sab-batsberg af de öfriga norra fattighusen. Senast 1866 hade frågan behandlats af en kommitté, som förordade byggandet af två större logemenlshus inom Sabbatsbergsområdet, »der det linnes tillräckligt utrymme för uppförandet af byggnader, afsedda alt inrymma samtliga de norra församlingar-nes fatlighushjon».1 I brist af tillgångar för utförandet af denna plan måste emellertid frågan hvila tills vidare. Sedermera, dä del 1860 lyckats fallig-vårdsnämnden atl sälja fatliglnislomlen i Klara,3 upptog nämnden åler ärendet till behandling och beslöt, närmast i anslutning till 1866 års förslag, all hos stadsfullmäktige anhålla om bemyndigande alt å Sabbatsberg la uppföra tvä större byggnader, beräknade att kunna rymma 566 platser. Såsom skäl för denna hemställan® anlördes bl. a. följande: »Då de gamla fattighusen ingalunda motsvara nutidens fordringar pä en väl ordnad falliginrätt-ning; då egendomen Sabbatsberg lämnar mer än tillräckligt utrymme för uppförande af ej blott tvännc utan, om framdeles skulle finnas erforderligt, än flera byggnader; då ifrågavarande församlingars fattighushjon genom deras vårdande å Sabbatsberg konnne all beredas de fördelar, som detta ställe framför de nuvarande fallighuslokalerna inom nämnda församlingar i sanitärt hänseende erbjuder; dä tillgångar till bestridande af omkring lialfva byggnadskostnaden redan förefinnes och det belopp, som derutöfver erfordras, lälteligen kan godlgöras genom de medel, hvilka vid framdeles skeende försäljning af de gamla fattighusen komma all inflyta; samt då slutligen genom en dylik förllytlning en ej obetydlig årlig besparing torde allmänna fattigvården tillskyndas, har del väckta förslaget synts Nämnden böra, så fort ske kan, bringas till verkställighet». Sedan stadsfullmäktige 1870 härom beslutat, lät nämnden ofördröjligen börja byggnadsarbetet, och den 10 juni 1872 kunde de tvånne nya logementshuscn mottaga de norra församlingarnas samtliga fatlighushjon, som beräknades till 525 personer men vid liden för öfverflyttningen utgjorde 514. Hela antalet underhållstagare uppgick 1878 (ill öfver 000 personer. För närvarande kan inrättningen hysa 1,010 fattiga, men i den närmaste framtiden lärer dock antalet platser komma att äter reduceras till omkring 000.

1 Kommiltcradcs utlåtande angående sammanslagning ocli flyttning af ilc norra församlingarnas fattighus, afgirvet den 17 dec. 1806, och Kommittcrades betänkande rörande samma fräga. afgifvet don 17 febr. 1870.

* K fler de öfriga fattighusens utrymmande försåldes de gamla byggnaderna i Kungsholmen 1872 och i Adolf Fredrik 1872 till dc respektive församlingarna, hvaremot de i Jakob och Johannes öfvcrlumnadcs 1875 samt de i Maria och Katarina 1888 till stadens drätselnämnd.

" Fattigvårdsnåmndons skrifvelse till stadsfullmäktige den 25 febr. 1870.Till föregående skildring af den gamla fatlighusinrätln ingen linnes bifogad en allmän plan af Sabhatsberg samt en afbildningnf dess äldsta byggnader. Här bör då icke heller saknas en bild af åtminstone en af de omnämnda nya byggnaderna, hvilka på sin lid räknades till de största och bästa bland hufvudstadens barmhärtighetsanslaller.

Sabbatsbergs ålderdomshem- lin af de nvare byggnaderna.

Efter de två nya byggnadernas uppförande undergick den stora Sabbals-bergstointen betydliga förändringar och styckningar. I)e osunda ruddainmar-na igenfylldes, marken planerades och större delen af tomten ordnades lill en vacker park. Dessförinnan, nämligen 1870, hade Sabhatsberg måst afträda en betydande del af sitt vidsträckta område för alt bereda plats Al del stora sjukhuset, — Stockholms första nybyggda sjukhus — hvilket därstädes öppnades 1879 under benämning Sabbatsbergs sjukhus.1 Samtidigt med sjukhusets öppnande införlifvades däremot åter med fattighuset en större byggnad, det s. k. värdshuset, som sedan 1805 användts lill provisoriskt sjukhus med 80 sängar. Senare företogos åter inarkafsöndringar af Sabbatsbergsoinrådct, exempelvis för alt bereda utrymme ål en inom trakten påyrkad lek- och promenadplats. Men oaktadt dessa styckningar åtnjuter ålderdomshemmet fortfarande fördelen af ett vackert och fritt läge.

Genomförandet af de södra fattighusens sammanslagning och förflyttning kräfde längre lid och större ihärdighet. Möjligen hade cenlraliserings-ifvern något svalnat eller verkade de stora utgifterna afskräckande på för-1 K. W. Warfvi ngc, Sabbatsbergs sjukhus 1879—1903. Sthlm 1903.kämparne af en deliniliv reglering al' falligliusinrällningarna. Fara var i alla fall alt frågan hade dött hort, om icke revisorerna hade hållit den vid lif genom all oupphörligen erinra om nödvändigheten alt flytta fattighusen ur de gamla och olämpliga byggnaderna. Sitt omdöme om de södra fattighusen sammanfatta 1872 års revisorer i följande uttalande': »Utom det att Maria församlings fattighus är i hög grad besväradt af fukt samt Katarina fattighus trångt och fullt af ohyra, är del sistnämnda jämväl i så hög grad eldfarligt, atl, i händelse eldsvåda där skulle utbryta, högst sannolikt är, alt människolif koinme atl spillas». Pä grund häraf tillsatte fattigvårdsnämnden en kommitté, som i sitt 1873 afgifna utlåtande2 anslöt sig, ehuru med tveksamhet, till ett förut väckt förslag, alt till Sabbatsberg äfven förlägga de södra fattighusen. Frågan hänsköls lill förnyad utredning och pröfning, hvarvid nämnden 1874 fann anledning all för sin del besluta de södra fattighusens sammanslagning inom en gemensam ny byggnad på Södermalm. Men ännu skulle närmare tio år förlöpa, förrän stadsfullmäktige slutligen beviljade erforderliga medel lill det föreslagna fattighuset. Med åren hade fattigvårdens behof af utrymme ökats, hvarföre det vid byggnadsfrå-gans afgörande bestämdes, alt del nya fattighuset skulle rymma omkring öOO platser.®

De stora, prydliga byggnaderna uppfördes å en högt och sundi belägen tomt i kvarteret Vattenpasset inom Maria församling. I den nya inrättningens rymliga och ljusa salar inflyttade under de första månaderna af 1888 samtliga södra fatlighusbjon, dels de, som voro boende inom Maria och Katarina gamla fattighus, dels de, som voro intagna å Sabbatsberg, samman räknadt 400 underhållstagare. Fyra år senare hyste inrättningen 640 fattiga. För närvarande lämna lokalerna utrymme för 768 underhållstagare men komma efter upplåtelse af en nu tillbyggd flygel all härbergera omkring 1,150 personer.

Fattigvårdsnämnden gaf inrättningen namnet > Södermalms fattighus», hvilket den behöll intill 1809, då den lick den mera tilltalande benämningen »Rosenlunds Ålderdomshem». Af detta stadens nyaste och inom kort äfven största hem för fattiga ålderstigna man och kvinnor torde en afbild-ning här vara på sin plats.

Genom ett 1887 utfärdadt reglemente1 hade nämnden öfverlämnat vår-

1 lierättelse af revisorerne för granskning af Stockholms stads fattigvårds räkenskaper och förvaltning år 1872,

afgifven den 30 mars 1874.

I såväl fattigvärdsnämndens som revisorernas ärsrcdogörclscr saknas meddelande om dc -södrn fattighusen intill 1888, då styrelsen för Södermalms fattighus afgaf sin första berättelse.

* Kommitterades utlätandc angående de södra fattighusens flyttning och sammanslagning, nfglfvet den 10 dce. 1873.

* Utlåtande af särskilda kommitterade angående södra fattighusets byggande i qvar-teret Vattenpasset på Södermalm, nfgifvet den 12 jon. 1883.

1 Reglemente för Södermalms Fattighus, af Fattigvårdsnämnden gilladt och faststäidt den 21 November 1887. — Nu gällande är: Reglemente för Rosenlunds ålderdomshem al Fattigvårdsnämnden faststäidt den 1 i Januari 1904.

Af styrelsen är utfärdad följande föreskrift:

Instruktion för läkaren vid Rosenlunds ålderdomshem af styrelsen fastställd den 13 November 1901.Rosenlunds älderdnmshcm.

1 och 2 Kyrksal med sakrislin. :i Korridor och kapprum.

I Rum för styrelsen, fi Rum för expeditionen, ii och 7 l.ogement.

FÖRKLARINGAR.

8 och 9 I,ogement

10 och 11 Logement.

12 Snyggnlngsrum och kloiicllor.

13 Korridorer.

11 Korridor med snyggnlngsrum.

13 Ekonomibyggnad.

10 Sainmnnblndnlngsgéng.

17 Likhus.

18 Uthuabyggnadcr.

19 Porlvaklsatuga.den 0111 inrättningen lill en särskild slyrelse, bestående af 8 ledamöter. Öf-rigå bestämmelser sammanfalla med del 1871 för Sabhatsberg fastställda reglementet, hvilket i det föregående redan är omtaladt. Det nu för Rosenlunds ålderdomshem gällande reglementet är ordagrannt detsamma som för Sabbatsbergs ålderdomshem.

Med uppförandet af de omnämnda byggnaderna vid Rosenlund och Sab-bat.sberg upphörde för en lid klagomålen öfver osundheten och trångboddheten inom fattighusen. Särskildt för att afhjälpa bristen på utrymme för de olika församlingarnas nödställda hade nämnden långt förut måst anlita åtskilliga utvägar. Vid skilda tillfällen uppdrog sålunda nämnden åt kom-piitterade att företaga utredning »huruvida och i livad mån gällande bestämmelser angående högsta antalet fattighushjon inom hvarje församling motsvarade församlingarnes olika behof». På grund af dylika utredningar1 företog nämnden dels ökning af antalet platser inom inrättningarna, dels omreglering af de för hvarje församling beräknade antalet dylika.

• Samtliga platser inom fattighusen uppgingo 18(50 — då försörjningshjo-nén öfverflyttades till den nya inrättningen på Kungsholmen — lill ett antal af 1,15(5 men ökades 18(58 lill 1,239. Af dessa tillhörde 175 Nikolai församling, 1(50 Klara, 200 Jakob och Johannes, 1(58 Maria, 200 Katarina, 51 Kungsholmen, 1(5(5 Ladugårdslandet och 119 Adolf Fredrik. 1 denna fördelning företogs en ny reglering 1879, men först 1888 fixerades antalet platser vid Sabhatsberg till 1,010 och sedermera 1897 vid Södermalms fattighus lill 708. I de

båda inrättningarna sammanlagdt uppgick 185)8 antalet underhålls-tagare till 1,778. l)e voro sålunda fördelade: Nikolai församling 165, Klara 1(51, Jakob och Johannes 205, Maria 283, Katarina 342, Kungsholmen 147, Ladugårdslandet 230, Adolf Fredrik 195 och Allmänna försörjningsinrättningen 50. Dess bättre upphörde då den länge brukliga fördelningen af plajser mellan församlingarna, och sedan dess har upptagning af underhållslagare i fattighusen beslämts efter det större eller mindre antal behöfvande inom hvarje församling. Man kunde icke ens tänka på all längre fasthålla vid en indelning af norrbor och söderbor i fråga om intagning å inrättningarna. Inom det södra fattighuset funnos sålunda ofvannämnda år fattiga tillhörande alla församlingar utom Storkyrkan. Samnianlagdt komma de båda fattig-vårdsnnstalterna, efter utvidgningen af Rosenlunds ålderdomshem, all härbergera öfver 2,000 personer.

Ålderdomshemmens uppgift är nu »att till vård och underhåll emotlaga sådana till Stockholms kommun hörande fattiga, som i följd af hög ålder, bräcklighet eller annan fortfarande anledning äro i behof af ständig hjälp och genom hedrande vandel gjort sig förtjänta att å sådant hem intagas .

1 Ivommitterades utlåtande nngående fördelning nf hjonen inom fattighusen, afgifvet den 20 maj 1807. — Jfr. Kommittcrndes betänkande angående sammanslagning oeli flyttning af fattighusen, äfveusom Särskilda kommitterades betänkande oeli förslag angående fattigvårdens organisation i vissa delar, med tillhörande handlingar och bland dessa en !*. M. angående grunderna för fördelningen emellan »le olika församlingarna af platserna på kommunens fattighus.De förmåner, som dessa inrällningar för närvarande, i jämförelse med fordom bereda de falliga, äro ganska afsevärda. Underhållslagarne ålnjuta bostad med lvse och värme samt i särskilda fall äfven tvätt, hvarjämte de månatligen erhålla ett mindre understöd i penningar, hvilket varierar efter personens sjuklighet, medellöshet eller andra ömmande omständigheter. Dessutom lämna ålderdomshemmen dagligen underhåll i form af kost. Denna kost bestod under många år endast af soppa och bröd men utdelas numera efter nedanstående spisordning:

Frukostmål: Hvarje dag, en bulle om 77 gr., 170 gr. mjukt rågbröd samt 40 cl. varm mjölk. Middagsmål: Måndag, kött eller iläskkorf om 100 gr. med 000 gr. potatis samt .05 cl. risgrvnsvälling. Tisdag, 250 gr. lnngmos och 65 cl. saftsoppa. Onsdag, '/s rå sill om 100 gr. med 110 gr. gröna ärter samt 45 cl. chokolad. Torsdag, 65 cl. ärter med 150 gr. Iläsk. Fredag, 52 cl. köttsoppa med 200 gr. kött. Lördag, 60 gr. konserverad! salt kött med 000 gr. potatis samt 65 cl. saftsoppa eller ölsupa. Söndag, 52 cl. köttsoppa med 200 gr. kött. — Aftonmål: Hvarje dag, en portion hafre- eller korn-grynsgröt om 52 cl. sa ml 40 cl. mjölk.

Underhållstagare kan skiljas från ålderdomshemmet för det fall han vägrar atl ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som till vidmakthållande af ordning och sedlighet inom hemmet, af styrelsen eller sysslomannen meddelas, eller visar tredska, själfsvåld, oordenllighet eller sturskhel . Dess bättre inträffar numera högst sällan, atl åtgärder behöfva vidtagas för alt allägsna från inrättningen fridstörande eller lastbara underhållstagare. Likaså är del sällsynt, atl inlagen person själfmant lämnar den fristad, som blifvit honom beredd. Såsom en egendomlig händelse omnämner styrelsen för Sabbats-bergs fattighus i sin berättelse öfver 1874 års förvaltning, alt »tvenne qvin-liga hjon, del ena 70 år och det andra 66 är gammalt, låtit ulskrifva sig från fattighuset uti uppgifven afsikt alt med något emigrantfartyg öfverresa till Norra Amerika och efter framkomsten dit söka genom andra fortskalf-ningsmedel uppnå mormonstatcn Utah». —- Af de i ålderdomshemmen under 1904 vårdade 1,921 personer voro 1,563 öfver 70 år.

Förutom ålderdomshemmen förfogar allmänna fattigvården ölver tvä andra likaledes för vuxna personer afsedda inrättningar, nämligen de två försörjnings-och arbetsinrättningarna, som stadsnämnden hade upprättat pä Södermalm och Kungsholmen. Förtjänsten alt efter hand ha gifvit dessa anstalter en behöflig utvidgning och tidsenlig omgestaltning bör tillskrifvas fattigvårdsnämnden. — Då Arbetsinrättningen kommer atl skildras under en särskild afdelning, utelämnas den i förevarande framställning.

Huru mycket penningar och arbete, som offrats pä omdaningen af den inrättning, som intill 1864 kallades Stockholms Stads Norra Försörjnings-och Arbets-Inrättning och därefter »Stockholms Stads Allmänna Försörjningsinrättning», tydliggöres bäst genom en sammanställning af planerna för inrättningen, sådan den 1860

tedde sig i sitt första skede och sädan den 1905 efter mångfaldiga förändringar framträder.Plan af Stockholms stads norra försörjnings-och arbetsinrättning 1860.

tO O 10 tO SO M CO CO 70 .to oo too.V.

I I" - "I I i I- - |---=f=i

Plan af Stockholms stads allmänna försörjningsinrättning 190.».Efter föredöme af stadsnämnden, hvilken 1860 hade lill den nya Försörjningsinrättningen öfverflyltat de norra församlingarnas försörjningshjon, beslöt fattigvårdsnämnden 1864 alt lill densamma ytterligare öfverflytta de södra församlingarnas försörjningshjon, men samtidigt all förlägga lill den äldre arbetsinrättningen flertalet af de i Försörjningsinrättningen befintliga arbetsföra manliga hjonen. Därmed fullbordades den fastställda centraliseringen af försörjningshusen och tillämpades den utan tvifvel riktiga grundsatsen atl, så vidt möjligt, åtskilja arbetsföra och icke arbetsföra underhållstagare i ändamål alt lättare hålla de förra till arbete och sålunda förmå dem alt återgå till självTörsörjning.

Enligt 1864 års reglemente’ blef Försörjningsinrättningens uppgift »all emottaga och vårda fattiga, som, i följd af särskilda olycksfall, anhörigas frånfälle eller andra omständigheter, tillfälligtvis för någon tid äro i behof af hjälp; hvarförutan hufvudstadens i behof varande arbetsföra och arbets-villiga innevånare, genom Inrättningens försorg, beredes tillfälle till arbete i deras egen hemvist». — Inrättningen skulle lyda under en styrelse, bestående af 7 ledamöter. Till sill biträde hade denna styrelse en syssloman, som var på en gång föreståndare, redogörare och kassaförvaltare vid inrättningen. öfver underhällstagarne hade han den husbonderätt, »som enligt gällande Förordning angående Fattigvården, Fatligvårds-Slyrelse öfver fattighjon i allmänhet tillkommer». Dessa bestämmelser återfinnas i 1878 års föreskrifter. — I det äldre reglementet sades om underhållstagarnes behandling; »Det hjon, som icke efter högst elt års oafbrutet vistande å Inrättningen återvunnit sin arbetsförmåga i den mån, att det pröfvas böra lill Arbetsinrättning öfverflyttas, eller anses kunna på egen hand sig försörja, må anmälas till intagning å vederbörligt Fattighus, så vidt utrymme för hjonets cinottagande där linnes att tillgå. Hjon, som prörvas hafva vilja och [-förmåga-] {+för- måga+} att på lofligt sätt sig försörja, så att antagligt är, alt det ej kommer

all med betlande besvära, bör från Inrättningen utskrifvas». — Ur 1878 års reglemente äro dessa stadganden uteslutna, däremot kvarstår nästan oförändrad följande äldre bestämmelse: »Vägrar hjon att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som till vidmakthållande af ordning, snygghet och sedlighet inom Inrättningen af Styrelsen eller Sysslomannen meddelas, eller vi-

1 Itcglemente för Stockholms Stads Allmänna Försöijnings-Inrättning. Af Fattigvards-Nämndcn gilladt och faststäidt den 20 .Inni 1804. — Nytt reglemente fastställdes den 4 nov. 1871. — Nu gällande är: lteglemente för Stockholms Stads Allmänna Försörj nlngs-Iil rät t-ning. Af Fattigvärds-Nämn den gilladt och faststäidt den 10 September 1878.

Styrelsen för inrättningen har utfärdat följande föreskrifter:

Instruktion för de vid Stockholms Stads Allmänna Försörjnings-Inrättning anställde tjen-

stemän och betjening; Af styrelsen utfärdad den 10 November 1805. Denna instruktion med däri gjorda ändringar och tillägg förnyades 1809 och 1880. Förhållningsregler för betjeningen vid Försörjningsinrättningens Sjukhus och Där asyl. Antagna af dess Styrelse den 13 Maj 1897.

Instruktion för de vid Stockholms Stads Allmänna Försörjningsinrättning anställda tjcnstcmän och betjente. Af styrelsen den 10 November 1898 fastställd att lända till efterrättelse frän och med den 1 Januari 1899.

Ordnings-Kcglcr, som skulle uppsläs i atskilliga lokaler inom inrättningen, utfärdades den 15 juli 1801 och förnyades den 12 nov. 1875.sar hjon eljest trcdska, självsvåld, oordcnllighct eller sturskhet utan all låta sig rätta däråf, alt dess underhåll för någon lid lämpligen varder af Styrelsen minskadt, eger Styrelsen att sådant hjon lill behandling, enligt de för försvarslösa personer gällande författningar, hos Ölverstäthallare Em betel för Polis-

ärender anmäla». I del senast fastställda reglementet ändrades dock denna bestämmelse därhän, alt i fråga 0111 ett så beskalYadt hjon eger Styrelsen förfara pä sätt gällande Författningar för sådant fall bestämma».

Efter 1864 ha i öfrigt de för inrättningen utfärdade föreskrifterna knappt undergått andra förändringar än sådana, som påkallats af särskilda slad-ganden i 1871 ars faltigvårdsförordning eller af den 1878 företagna öfverllyll-ningen till inrättningen af mililärförsörjningshjonen. Dessa nya bestämmelser äro sålunda icke kännetecknande för en förbättrad organisation af anstalten. Tydligare bevis härpå lämnar den successiva utvidgningen af inrättningens byggnader, hvilken varit af så betydande omfattning oeli genomgripande art, alt den nästan förändrat inrättningens ursprungliga karaktär.

Nödvändigheten alt anlita Försörjningsinrättningen för alt bereda skydd åt lältiga i ständigt växande antal förmådde de förvaltande myndigheterna ätt förbise inrättningens egentliga uppgift, hvilken de själfva hade bestämt, nämligen alt vara en tillflyktsort för tillfälligt» nödställda. Inom otillräckliga och olämpliga lokaler moltogos under åratal icke blott bräckliga och ålderstigna män och kvinnor, ulan äfven kropps- och sinnessjuka personer, ja lill och med minderåriga barn — med ett ord alla behöfvande, som fattigvården ieke pä annat sätt kunde hjälpa.

Del var för alt hysa allt större hopar af fattiga, som man uppfann de illa beryktade fyr- och scxmanssängarna; som man inredde, sä godt sig göra lät, vindarne i logementshusen till sofsalar för ända lill 160 sängplatser; som man tillgrep den fördärfliga åtgärden all låta samma logement tjäna lill arbetslokaler och solfum; som man förändrade förut trånga lokaler till vård för en mängd kropps- och sinnessjuka. Lyckligtvis har inrättningen haft styresmän, som icke tröttnat vrka pä afhjälpande af dylika missgrepp. Efter 1808 ha exempelvis ur logementen försvunnit de gråmå-lade sängkomplexen och blifvit utbytta med tidsenliga järnsängar. Vidare ha a fs ka flats de lill vattubehållare använda trälunnorna jämte de till tvag-ningskärl afsedda träbaljorna och i deras ställe anordnats inom särskilda lokaler moderna tvättställ och vallenkastare. Ytterligare ha bannlysts de eldlärliga fotogenlamporna och de osunda järnkaminerna, som blifvit ersatta med elektriska glödlampor och lämpliga värmeledningsapparater. I Öfrigt märker man vid ett besök i logementen, att dessa numera icke tjäna samtidigt lill arbetslokaler och sofsalar, äfven 0111 vid en eller annan säng en ålderstigen kvinna, sitter och sysslar med sin strumpstickning eller linnesömnad.

Det vore öfverflödigl alt i detalj påpeka en mangfald olikheter mellan den forna och den nuvarande inrättningen, sådan denna gestaltar sig efter de under senare åren företagna förbättringarna.

Granskar man underhallslagarnes beklädnad och kost, måste man med-girva, att inrättningen beslår vida mer än hvad gällande reglemente för dem bestämt, nämligen »nödtorftig föda och beklädnad». Den 1901 införda spisordningen föreskrifver nedanstående kost för försörjningsafdelningen.

Frukostmål: Arbetsportion. Söndag, tisdag och fredag, 340 gr. potatis och 110 gr. sill samt 4 dl. välling. Måndag, onsdag, torsdag och lördag, 110 gr. sill och 3 dl. gröna ärter samt 4 dl. välling. — Försörjningsporlion. Alla dagar, 4 dl. välling. Till såväl arbets- som försörjningsportioner hör 170 gr. mjukt rågbröd, hvilket för de äldsta underhållslagarne utbytes mot 65 gr. rågskorpor. — Middagsmål: För detta mål göres ingen skillnad mellan arbets- och försöijningsportioner, utan utdelas åt alla samma kost. Söndag och fredag, 85 gr. färskt oxkött, 255 gr. potatis och 7 dl. köttsoppa. Måndag, onsdag och lördag, 45 gr. salt fläsk och 8 dl. gula ärter. Tisdag, 110 gr. bräckkorf, 3 dl. gröna ärter och 7 dl. hafregrynsvälling. Torsdag, 250 gr. lungmos, 255 gr. potatis och 7 dl. hafregrynsvälling. Till hvarje middagsportion hör 170 gr. mjukt rågbröd. — Aftonmål: Fördetta mål göres icke heller någon skillnad mellan arbetsportion och försörjningsporlion, utan utdelas åt alla samma kost. Söndag, tisdag och torsdag, 5 dl. korngryns-gröt och 3 dl. mjölk. Måndag, onsdag och fredag, 5 dl. rägmjölsgröt och 3 dl. sött svagdricka. Lördag 3 dl. ölost samt 1 portion rågbröd.

För sjukvårdsafdelningarna är gällande samma spisordning, som följes vid Sabbatsbergs sjukhus. — Till utspisningen inom sjukvårdsafdelningen användes porslinsservis, hvilken 1903 började införas äfven på försörjningsafdelningen.

Bland de fattiga hade redan från början uppstått en viss motvilja mol inrättningen. Åtskilliga af de från försörjningshusen afmönslrade hjonen af-stodo hellre från all fattighjälp än att öfvergå till Allmänna försörjningsinrättningen. Andra hade knappt inflyttat därstädes, förr än de anmälde sig till afflyttning. Sannolikt bidrog härtill den saknad, som dessa underhållstagare erforo, att icke längre åtnjuta samma frihet som vid fattighusen. Det var nämligen föreskrifvet — en föreskrift, som gäller ån i dag — att »ulan särskild uppgifven anledning och sysslomannens tillstånd få hjonen icke af-lägsna sig från Inrättningen. Dylikt tillstånd bör alldeles förvägras uppstudsiga, på fylleri begifna eller eljest vanartiga hjon. När tillåtelse till utgång meddelas, förses hjonet med en polett, innefattande uppgift å den lid, hjonet eger vistas utom Inrättningen». Förmodligen verkade äfven afskräc-kande den föreskrifna arbetsskyldigheten, som Iräffade hvarje arbetsfört hjon. Denna arbetsförpliktelse gäller allt fortfarande och tillämpas allvarligen. »Hjonen skola ovillkorligen, i den mån deras förmåga det medgifver, inom Inrättningen med tjenligt arbete sysselsättas; egande styrelsen att åt de hjon, som ådagalagt synnerlig flit och pålitligt uppförande, efter bepröfvande, tilldela flitpenningar i kontant, tillökning i kost, rättighet att begagna egna kläder, eller annan lämplig uppmuntran». Man söker att i mån af deras förmåga och skicklighet sysselsätta de manliga hjonen med en del yrkesarbeten såsom snickeri, skrädderi, skomakeri, bleckslageri och borstbinderi samt åtskilliga utarbeten såsom trädgårdsskötsel, sågning och huggning af ved, rengöring af mattor m. m. De kvinnliga hjonen beredes sysselsättningförnämligast med tvätt och mangling af kläder, stickning, sömnad och andra lämpliga handarbeten. De svagare hjonen användas till drefrepning, tillverkning af blanksmörjsaskar in. m. Den vinst, som inrättningen haft af hctaldt arbete, uppgick 1904 till 32,939 kr. Däremot har det s. k. levere-ringsmagasinet, hvarmed afsågs att bereda utom inrättningen boende någon arbetsförtjänst, varit sedan 1898 stängdt i brist på arbetssökande.

För upprätthållande af allmän tukt och ordning bland underhållsta-garne utfärdades 1861 och förnyades 1875 med några mindre ändringar och tillägg särskilda föreskrifter eller »Ordnings-Regler», hvilka bl. a. innehålla följande bestämmelser: a Den offentliga Gudstjensten inom Inrättningen får icke, utan giltiga skäl eller sysslomannens särskildta medgifwande, af någon försummas. Morgonbön förrättas hwarje dag inom logementerne. Aftonbön hålles gemensamt efter slutad qwällsmåltid. — Besök af männer på Qwinsafdelningen eller af qwinnor på Mansafdelningen får icke, utan för tillfället lemnad tillåtelse, ega rum. — De friska hjonen skola uppstiga hwarje morgon, då det första gången ringes, och en half timme derefter wara klädde, twättade och kammade, hafwa sängarne uppbäddade, nattkärlen tömde och wäl rensköljde, samt rummen städade. När derefter åler ringes och frukosten blifwit utdelad, skall enhwar begifwa sig till den plats, der arbete för dagen blifwit honom anwisadt». — Närmare upplysningar rörande inrättningens gång finnas i en 1899 utfärdad »Dagordning», som angifver: uppstigning efter årstiderna kl. 6 eller 6,3o; frukost kl. 6.30 eller 7 för arbetshjon och en half timme senare för försörjningshjon; arbete kl. 7,30 eller 8 intill 12; middag kl. 12; arbete kl. 1,30; hvila kl. 4,30; arbete kl. 5 intill 7,30; kl. 9 natthvila.

Anmärkningsvärd! är, att inom en inrättning, som trots ett mycket be-gränsadt utrymme måste under många år hysa en mängd folk af olika kön och åldrar, som inom samma lokaler måste omhändertaga friska och sjuka och bland dessa ofta sinnessvaga barn eller våldsamma dårar, det lyckats vederbörande att på ett i allmänhet nöjaktigt sätt befrämja »ordning, snygghet och sedlighet». Detta torde icke ha varit en lätt uppgift, och härför lämnas talande bevis i inrättningens protokoll. Bland dessa handlingar finnas dock än viktigare upplysningar såväl af sysslomännen som af läkarne, nämligen sådana, som blotta de bristfälliga anordningarna inom inrättningen. Tjänstemännens klagomål funno återljud i styrelsens upprepade framställningar och i revisorernas ampra anmärkningar. Utan att ha tagit del af dessa handlingar1 kan man icke fatta betydelsen af det omdaningsarbete, som under senare åren pågått inom denna inrättning, särskildt i ändamål att liäf-va den hälsovådliga trångboddheten, hvilken var rådande därstädes, och det omänskliga elände, som saknaden af sjukvårdslokaler för kroppssjuka

' Tillståndet inom inrättningen skildras, utom i revisorernas berättelser och styrelsens skrifvelser, äfven i Atskilliga kommittébetänkanden och synnerligast i de af den 21 mars 1873, den 19 oktober 1890 och den 12 juni 1900.och än mer för sinnessjuka allt för långe framkallade. Såsom exempel härpå anföres endast ett utdrag ur

ifrågavarande handlingar.

I en framställning till styrelsen 1S76 framhåller läkaren trångboddheten inom inrättningen samt angifver dess orsaker och följder. Under det att de sjukas antal inom inrättningen tillväxt, hade den egentliga försörjnings- och arbetsafdelningen blifvit alltmera hoprängd och logementen därstädes måst rymma ett antal underhållstagare högst betydligt större än det, för hvilket de ursprungligen varit beräknade. Arbetsflygeln hade tagits i anspråk för sinnessjuka, och arbetshjonen hade måst förläggas på vinden i försörjnings-huset. »Här ligga nu rad vid rad delvis i tredubbla lager 100 personer, och ändock rymmas på samma vind ytterligare omkring (50 personer, ålderstigna och till största delen sjuke, inlogerade i vindens båda gafvelrum. —

I försörjningshuset linnes i öfrigt elfva rum upptagna för sjukvården och af dessa innehålla åtta 19 sängplatser hvardera, ett 32, ett 35 och ett ända till 40 platser, eller med andra ord jemt dubbelt så många sjuka som det högsta antal friska, för hvilket rummet varit beräknadt». Efter afdrag af till andra ändamål använda rum återstod endast tio rum för de jämförelsevis friska försörjningshjonen, sex för män och fyra för qvinnor. I hvart och ett af qvinnsrummen finnes 40—41 sängplatser, i mansrummcn 48— 50 platser. Sålunda finnes numera på hvarje qvinnologement dubbelt så många sängar, på männens logement två och en half gånger så många sängar som det högsta antal, för hvilket rummet ursprungligen varit afsedt. — j Då golfytan i rummen icke är mer än 798 qv. f., hafva redan i de sjuksa- j lar, som äro minst belagda, eller de, som hafva endast 19 sängplatser, sän-garne måst ställas för tält intill hvarandra. Men det finnes äfven sådanä rum, der ända till 40 sjuka inlogerats. Här har det icke varit möjligt att bereda golfyta ens ål alla sängarne, än mindre alt mellan två bredvid hvarandra stående sängar skaffa så pass mycket utrymme, atl plats finnes föf-en stol eller möjlighet för en person att passera mellan sängarne. Man har derför tillgripit den förtviflade åtgärden att sammanbinda fyra sängar med hvarandra till en fyramanssäng, sålunda att tvenne sängar öro omedelbart förenade med hvarandras långsida och de två återstående ställda ofvanpå dessa. På så sätt har det verkligen lyckats att bereda plats ål 40 sjuka i ett sjukrum, som efter vanliga beräkningar bort på sin höjd innehålla 8—10.

I en del af logementen är antalet sängplatser ännu större. Här har icke en gång sängar i två våningar varit tillräckliga ulan en del af sängarna hat-måst konstrueras ännu mer i höjden, så alt hvarje säng består af sex intimt med hvarandra sammanfäslade sängar, två stående på golfvet med långsidan intill hvarandra, två ofvanpå dessa och slutligen än ytterligare två ofvanpå dessa. Och likvisst är en sådan säng endast 3 alnar och 1 qvar-ter hög, och de, som ligga i de nedre våningarne af sängen, kunna icke ens sitta upprätt i densamma». — Slutligen påminner läkaren om, alt öfver-befolkade försörjningshus, kaserner, fängelser o. d. hafva i alla tider spelat en fruktansvärd rol i epidemiernas historia och utgöra, där de finnas, en ständig fara icke blott för de där inhysta utan för samhället i sin helhet.

Ett sjukhus kom 1878 till stånd. Men redan 1880 förklarar styrelsen, »attsjukhusbyggnaden icke ens var färdig, då omständigheter inträffade, som gjorde ytterligare utvidgning behöflig». Antalet underhållstagare, som oupphörligen remitterades till inrättningen, hade till den grad ökats och logementen så strängt tagits i anspråk, »alt betänkliga olägenheter härigenom uppstått». Försörjningshuset, afsedt för 600 hjon, hade måst härbergera ända till 860 hjon. »Klok förtänksamhet om hjonens hälsa med Inrättningens deraf beroende egna fördelar fordra derför, att till undvikande af de olägenheter och vådor, som äro förbundna med öfverbefolkningen inom Inrättningen, större utrymme för hjonens inhopande beredes». — Styrelsens förnyade framställningar »om de sinnesrubbades förflyttning från Inrättningen hade icke ledt till del önskade målet». Härom säger nu styrelsen: »Dårarnas sammanblandning med de öfriga hjonen utan vidare tillsyn än som för friska hjon i allmänhet erfordras, utgör såväl för hjonen som för Inrättningen i dess helhet en ständigt hotande fara, då de oberäkneliga nyckerna hos dårarna ej alltid kunna af den fåtaliga bevakningen iakttagas eller utbrotten dei-af afvärjas eller hejdas».

I dessa handlingar läser man många andra skildringar om beklagliga missförhållanden, men man finner äfven mångfaldiga bevis på vederböran-des ansträngningar alt råda bot åtminstone för de svåraste.

Allmflnna försörjnings inrätt ningens nfdelningar för kroppssjukn och för sinnessjuka.

För underhållstagarne uppfördes nya byggnader, i hvilka 1878 öppnades ett sjukhus, som efter utvidgningar 1898 och 1903 numera rymmer 550 sjuk-j sängar, vidare anordnades 1882 en särskild ålderdomsafdelningför 136 kvinn-| liga åldringar och 1896 uppläts en dårasyl, som efter påbyggnad 1904 kan lill vård mottaga öfver 300 olyckliga.

De våldsamt sinnessjuka sprida icke såsom förr oro och skräck blandde öfriga underhållstagarne. De svårare kroppssjuka åtnjuta tillsyn och skötsel i ett väl inredt sjukhus. Denna sjukvård, som intill 1878 sköttes af 1 läkare, bestrides sedan 190-1 af 4 läkare jämte ett stort antal sjukvårdsbiträden. Till sådana biträden hade man i början trott sig kunna använda pålitligare underhållstagare. Men det dröjde icke länge, förr än erfarenheten visade, hvilka beklagliga följder en dylik åtgärd kunde medföra. För sjukskötseln erhöll inrättningen redan 1804 tvä och efter hand flera diakonissorl, hvilka därmed började lämna stadens fattigvård hjälpen af sitt hängifna och offervilliga arbete. Sjukvårdspersonalen rekryteras i öfrigt äfven med andra kvinnliga och manliga biträden.

Sålunda blefvo åtminstone de förnämsta k ra T på en rationell vård af de sjuka tillgodosedd, men därmed afhjälptes icke trångboddheten inom inrättningen. I afvaktan på den nya arbetsinrättningens uppförande, hvarefter en bebådad omorganisation af de båda inrättningarna borde företagas, förflyttades stora grupper af underhållstagare till hyrda lokaler utom inrättningen, de s. 1c. filialerna, där 1904 härbergerades 544 underhållstagare.

Förutom redan anförda byggnadsföretag kunde, om så behöfdes, en mångfald andra förändringar omnämnas, hvilka samfälldl bidragit att gifva inrättningen prägel af livad den skall vara — en barmhärlighetsanstalt.

Allmänna försörjningsinrättningens hufvuclbyggnader.

Den i föregående skildring införda planen af Försörjningsinrättningen betygar, hvilka omfattande och dyrbara förändringar denna inrättning undergått bl. a. genom på- eller tillbyggnader. De 1860 uppförda busen försvinna, så att säga, bland de många nya byggnaderna, som under åren uppstått

1 En allmän öfversikt af diakonissanstaltcns välsignclserika verksamhet finnes i Minnesskrift till Svenska Diakonissanstaltcns fcmtiärsjubilcum af Ernst Lönegren. Sthlm 11101.omkring dem och inrymma kyrkosal och arbelssalar, kökslokaler och matsalar, verkstäder och förrådsrum, maskinhus och badlokaler, bageri och tvätthus, kontorslokaler och bostadslägenheter m. m. Byggnaderna omgif-vas af en 1903 omlagd och utvidgad parkanläggning, hvilken skänker tref-j nad och lugn åt såväl friska som sjuka.

Det högsta antalet underhållstagare, som 1904 samtidigt hystes inom I inrättningen och dess filialer, uppgick till 2,178 personer.

Ett oblidt öde hade länge hvilal öfver Allmänna försörjningsinrättningen. I stället för att vara en för tillfälligt behöfvande afsedd barmhärtighelsan-stalt hade den blifvit en upptagningsanstalt för nödställda i allmänhet och ibland dem ett icke ringa antal minderåriga.

Trots de varnande exempel från gångna tider, då barn inhystes bland en mängd mer eller mindre fördärfvade människor i de fallfärdiga byggnaderna vid Johannes kyrka eller långt senare i det eländiga försörjningshuset vid Träsktorget, sändes nu åter minderåriga till vård och uppfostran inom en inrättning, där allt saknades för en dylik uppgift. Detta olyckliga tillvägagående var icke en nödfallsåtgärd, som tillfälligtvis anlitades, ty den fortsattes oafbrutet från 1863 intill slutet af 1880-talet och icke blott vid Försörjningsinrättningen utan äfven, ehuru i något mindre skala, vid Arbetsinrättningen. Det var år, då förstnämnda inrättning allena nödgades omhändertaga 30 å 40 gossar och flickor. För dessa ansåg man slutligen behöf-ligt, att inom inrättningen upplåta en särskild skolsal och anskaffa ett större antal skolpulpeter. Men undervisningen förblef öfverlämnad åt ett läskun-nigt hjon under ledning af den vid inrättningen anställde prästmannen.

Dessa bedrölliga förhållanden undgingo icke revisorerna, som ifrigt understödde styrelsen i sina varningar för en dylik barnavård. Härom yttra exempelvis 1881 års revisorer:1 »Det torde lätt*mses, hurusom ett sådant de unges sammanblandande och likställande rped en mängd äldre, till största anparten i brott och osedlighet af hvarjehanjja ar.t tyvärr alltför erfarne individer, icke skall kunna annat än synnerligen -inverka på de förres ännu

jämförelsevis ofördärfvade, men för intryck af alla slag mottagliga sinnen. Att elt dylikt förhållande icke desto mindre fåtj: år från år fortgå, lärer väl icke kunna tillskrifvas annat än den omständigheten, att stadens båda uppfostringsanstalter sakna tillräckligt utrymme, ty till dessa anstalter hade väl i annat fall i fråga varande vanvårdade barn bort öfverlemnas>.

Först 1889 försökte man på allvar att afhjälpa dessa missförhållanden. Fattigvårdsnämnden vidtog då en åtgärd, som den likaväl 25 år förut kunnat anlita till skydd för de värnlösa. Den beslöt, att alla inom Arbets- och Försörjningsinrättningarna upptagna minderåriga skulle genast utackorderas i landsorten. Därjämte förständigades fattigvårdsstyrelserna, att icke vidare remittera barn till dessa inrättningar.

' Hcrättclsc af fevisorcrnc för granskning af Stockholms stads fattigvårds räkenskaper och förvaltning är 1881, afgifven den 16 dec. 1882.Med rätta framhöllo revisorerna såsom skäl, hvarför barn remitterats till inrättningar för vuxna, att fattigvården saknade erforderliga anstalter, hvarest dessa kunde omhändertagas. Den enda inrättning, som härför stod till fattigvårdsnämndens förfogande, var »Stockholms Stads Uppfostringsinrättning för vanvårdade barn», men denna kunde 1864 blott mottaga 75 barn och endast gossar. I öfrigt gaf inrättningen anledning till ständigt klander, ehuru det icke kan förnekas, att nämnden tid efter annan företog berömliga förändringar inom densamma. 1 afsikt att gifva inrättningen nödig stadga utfärdades 1864 särskilda »Föreskrifter»,1 som fastställde, att 'Stockholms Stads Uppfostringsinrättning för värnlösa barn», såsom den då kallades, skulle »emottaga till vård och uppfostran gossar mellan 8 och 14 år till det antal Fattigvårds-Nämnden bestämmer». Senare förändrades åldern för gossarnas intagning till mellan 6 och 15 år, och efter hand ökades antalet barn till 90. Därjämte, för att tillgodose behofvet af utrymme, utfördes betydande inredningsarbeten inom den gamla egendomen. Den för inrättningen förnämsta förändringen var dock, att den 1871 frigjordes från det samband, hvaruti den stått till Arbetsinrättningen.3 Anstalten erhöll en särskild styrelse och benämndes därefter »Stockholms Stads Uppfostringsanstalt för värnlösa gossar». Under den nya ledningen vidtogos åtskilliga förbättringar i barnens uppfostran. Skolundervisningen ordnades 1873 efter den för folkskolan antagna kursindelningen. Yrkesundervisningen utsträcktes till trä- och metallarbeten. Men de hufvudfel, som fortfarande vidlådo anstalten, nämligen en skadlig sammanföring af vanartade och värnlösa barn, ett olämpligt och störande läge inom en tätt bebyggd stadsdel, otillfredsställande lokaler inom dåliga och osunda byggnader, kunde icke af-hjälpas genom partiella förändringar. Dessutom saknades möjlighet, att inom denna egendom bereda utrymme för, livad fattigvården ovillkorligen be-höfde, en större uppfostringsanstalt för flickor.

En hjälp för omhändertagande af värnlösa flickor hade likväl fattigvårdsnämnden erhållit 1869 af en ädel men okänd gifvare, som för ändamålet öfverlättill staden en egendom vid Barnängstvärgatan på Söder. Där öppnades den 1 april 1870, under diakonissanslaltens ledning och ansvar, »Stockholms Stads Vårdanstalt för fattiga, värnlösa flickor».3 Enligt det för inrättnin-

1 För stadens uppfostringsanstalter för gossar liar fattigvärdsnämnden fastställt följande : Föreskrifter, angående förvaltningen af Stockholms Stads Uppfostrings-Inrätlning för värnlösa barn. Stockholm den 20 .tunt 1864.

Reglemente för Stockholms Stads Uppfostrings-Anstalter. Af Fattigvårds-Nämnden gilladt och faststäldt den 20 April 1874.

Reglemente för Uppfostringsanstalten vid Skrubba. Af Fattigvårdsnämnden gilladt och faststäldt den 13 Juli 1896.

* Arbetsinrättningens protokoll för 1852—1870 innehålla äfven ärenden angående uppfostringsinrättningen.

3 För stadens uppfostringsanstalter för flickor har fattigvårdsnämnden fastställt följande: Reglemente för Stockholms Stads vårdanstalt för fattiga, värnlösa flickor. Af Fattigvårds-Nämnden gilladt och faststäldt den 20 December 1869.

Reglemente för Stockholms Stads Uppfostrings-Anstalter. Af Fattigvårds-Nämnden gilladt och faststäldt den 20 April 1874.gen utfärdade reglementet hade den till ändamål »all upptaga, vårda och uppfostra fattiga, värnlösa flickor, tillhörande Stockholms kommun». Anstalten var afsedd att mottaga 25 flickor. Detta antal barn ökades

1875 till 50, sedan betydliga byggnadsarbeten beredt utrymme åt flera skyddslingar.1 Den lilla anstalten är än i dag inrymd i den donerade egendomen på Söder, där den, tack vare sitt undangömda och fridfulla läge, får ostördt verka i sitt välsignelserika syfte.

Stockholms stads uppfostringsanstalt för flickor.

Efter fem års uppoffrande arbete lämnade diakonissanstalten 1875 inrättningen, som då med den förändrade benämningen »Stockholms Stads Uppfostringsanstalt för flickor» anförtroddes åt den styrelse, hvilken några år förut hade öfvertagit ledningen af stadens uppfostringsanstalt för gossar. Men 1896, då denna senare inrättning flyttades till Skrubba, erhöll uppfostringsanstalten för flickor åter en särskild styrelse.

Så länge bägge inrättningarna lågo i staden och, så att säga, vid sidan af hvarandra, länns det nog goda skäl att ställa dem under en gemensam stj'relse och för dem utfärda gemensamma föreskrifter. I det 1874 fastställda reglementet bestämdes, att för ledningen af båda anstalterna skulle nämnden årligen utse en styrelse, bestående af sju ledamöter. Denna styrelse ägde bl. a. alt antaga vid anstalten för gossar en föreståndare och vid den för llickor en föreståndarinna. Dessas hufvudsakliga åligganden voro: »att vaka

1 Kommitterades förslog angående organisationen af uppfostringsanstalten för flickor, af-gifvet den 10 nov. 1873.öfver ordning och sedlighet, besörja barnens christliga uppfostran och deras undervisning, hafva ledningen af deras arbeten, handhafva den inre ekonomiska förvaltningen, föranstalta, där sådant lämpligen kan ske, att barnen varda, företrädesvis å landsbygden, uttingade, äfvensom draga försorg därom, att barnen vid lämplig ålder varda anställda i tjenst eller yrke, allt i öfverensstämmelse med närmare föreskrifter, styrelsen genom utfärdad instruktion eller eljest meddelar». Vid anstalten skulle dessutom anställas lärare för barnens undervisande i folkskolans läroämnen och i handaslöj-der, biträden yid barnens vårdande, redogörare och prolokollsförarc samt i öfrigt nödig betjening».

Gemensamma för båda uppfostringsanstalterna voro äfven de llesta af styrelsens föreskrifter. Tidsindelningen inom inrättningarna angifves i en 1877 fastställd

Normal arbetsordning.

8,SO alla dagar 9—10 10—11 alla hvar- 11,15—12 12—1 2,30—5 alla hvar-dagnr 0—7 allo hvardagar Söndag. Måndag. Bibi. liist. Iläkn. Välskr. Tisdag. Bön- oelx Katekes. Moders- Geogr. Iläkn. | Oymn. Lflx- Onsdag. bibel- Naturk. målet Sv. liist. Teckn. | Sång Slöjd. öfver- Torsdag. läsning. Bibi. liist. Iläkn. Välskr. läsning. Fredag. Katekes. Geogr. Iläkn. | Gymn. Lördag. Naturk. Sv. liist. Teckn. | Sång

Enligt ytterligare anvisningar af styrelsen borde barnen indelas eller olika kunskapsmåtl i en lägre och en högre afdelning, hvardera med två eller tre läxlag eller klasser. Vidare skulle i den lägsta afdelningen undervisningen i geografi, historia och naturkunnighet behandlas såsom åskåd-ningsöfningar samt omfatta 3 å 4 timmar i veckan. — Inom både goss-och flickskolan meddelades undervisning i slöjd, »skolande den inom den förra företrädesvis afse förvärfvandet af händighet i alt bruka de vanligast förekommande verktyg, särdeles snickarverktyg, och inom den senare stickning, sömnad, väfnad och öfriga i ett tarfligt hushåll förekommande sysslor». — Innan ett barn fick lämna skolan borde det åtminstone »kunna Luthers lilla katekes, läsa väl innantill, känna de fyra räknesätten i hela tal inom mindre talområden, samt skrifva en läslig handstil och rediga siffror». — I såväl gosskolan som flickskolan började vårterminen den 1 januari och slutade den 15 juni; höstterminen började den 15 augusti och slutade den 15 december.

Dylika och andra förbättringar företog styrelsen inom uppfostringsanstalterna. Men, det oaktadt, var det endast anstalten vid Barnängstvärgatan, som tillvann sig förtroende och erkännande. Inrättningen vid Tjärhofsga-tan var en gång utdömd och kunde icke räddas. Klagomålen mot densam-ina ville aldrig tystna. I 1884 års revisionsberättelse1 läses: »År efter år hafva befogade anmärkningar anförts mot ifrågavarande uppfostringsanstalt utan att ännu någon ändring skett, och år efter år har samhället lifnärt värnlösa gossar, hvilka det sedan vid lagstadgad ålder släppt ut i världen, särdeles försvarslöse mot Iifvets frestelser; och häruti ligger förklaringsgrun-den, hvarför man återfinner så många af dessa alumner i stadens straffanstalter och i ledet bland

samhällets fiender». Det erfordrades likväl ännu både myckel arbete och många öfverläggningar förr än denna fråga skulle erhålla sin lösning.8 Atskilliga förslag till en förändrad organisation af Uppfostringsanstalten för gossar framkommo, utan att vinna vederbörlig anslutning. Å ena sidan vidhöll man den åsikten, alt inrättningen borde kvar-blifva i staden, antingen orubbad vid Tjärhofsgatan eller möjligen flyttad lill Stadshagen, Blecktornet eller annan stadens egendom. Å andra sidan förfäktades den meningen, att inrättningen måtte förläggas utom staden, men än var tal om Riddersvik eller Kyrkhamn, än om Viksberg eller annan egendom. Sedan ärendet under en följd af år, 1875—1893, behandlats af alla vederbörande, utsågs slutligen en kommitté bland ledamöter i stadsfullmäktiges beredningsutskott. Kommitténs förslag att förlägga anstalten till Skrubba egendom och att samtidigt omorganisera densamma vann 1895 stadsfullmäktiges godkännande. Den 1 november 1896 stängdes den gamla inrättningen vid Tjärhofsgatan.3 Af 70 därvarande gossar öfverflytlades 15 lill den nya anstalten och öfriga öfverlämnades till fosterhem.

Sålunda erhöll fattigvårdsnämnden en ändamålsenlig uppfostringsanstalt för »i mindre grad vanartade gossar». Enligt det för anstalten utfärdade reglementet utgöres styrelsen af tre ledamöter och tre suppleanter, som årligen utses af nämnden. Styrelsen har lill sitt biträde en föreståndare, hvilken bl. a. åligger: »all utöfva högsta uppsigten på platsen öfver gossar-nes uppfostran och undervisning samt sjelf deri deltaga, att handhafva förvaltningen af landtcgendomen och af anstaltens ekonomiska angelägenheter, samt att draga försorg derom, att gossarne, när med hänsyn till deras uppförande och utbildning så pröfvas lämpligt, varda anställda i tjenst eller yrke».

Egendomen Skrubba är belägen en mil från hufvudstaden i en vacker och skogbevuxen trakt vid sjön Drefviken. Anstalten kan mottaga 60 gossar. Barnens lid fördelas mellan arbeten i skolan och i verkstäderna eller trädgården och jordbruket. Fristunderna egnas åt gemensamma lekar och

1 Berättelse nf revisorerne för granskning af Stockholms stads fattigvärds räkenskaper

och förvaltning Ar 1884, afgifven den 7 dec. 1885.

5 Förslag till omorganisation af stadens uppfostringsanstalt för gossar återfinnas 1)1. a.

i följande handlingar: Kommitterades utlåtande angående en förändrad organisation af stadens uppfostringsanstalt för gossar, afgifvet den 11 nov. 1884, Kommitterades förslag om in-

köp nf Skrubba ocli upprättande därstädes af en uppfostringsanstalt för gossar, afgifvet den

2G febr. 1894 ocli Kommitterades förslag om ordnandet nf uppfostringsanstalten vid Skrubba. afgifvet den 19 mars 1896. jämte förslag till reglemente.

0 Handlingar tillhörande Stockholms stads uppfostringsanstalter, bl. a. protokollen 1871

—1899. förvaras i stadens arkiv.idrollsöfningar eller musikaliska ocli andra bildande förströelser. Af styrelsen är fastställd följande

Dagordning.

c. Uppstigning. Kl. 1.30-4,30. Arbete, bvnri ingår: 7. Gymnastik. > 3-6,30. Skolundervisning för 7,30. Frukostmål. den andra nfdelningen. 7,45. Morgonbön. » 4,30-5. Mellanmål och rast. 8-12,30. Arbete, hvari ingår: » 5-6,30. Arbete. 9-12,30. Skolundervisning för > 6,30-7. Rast. den ena nfdelningen. » 7. Aftonmål. 12.30 -1.30. Middagsmål och rast. » 7,30. Aftonbön, hvarefter nattliviia.

Denna dagordning följes under större delen af året. För sommaren göres i densamma åtskilliga förändringar, bl. a. beredes gossarne före middagen tillfälle till badning äfvenså någon fristund efter aftonmåltiden. Läsningen i skolan af bry tes en lid under högsommaren och särskildt då arbetet utom hus brådskar. I regeln afslutas skolundervisningen för barnen vid deras konfirmation.

/

Stockholms stads uppfostringsanstalt vid Skrubba.

Vid 1904 års slut vistades i anstalten 55 gossar.

Flertalet af de barn, som voro i behof af vård, kunde naturligtvis icke omhändertagas i de två ofvannämnda uppfostringsanstalterna. Ett icke ringa antal minderåriga öfverlämnades mot ersättning till fosterföräldrar istaden eller pä landet. Detta skedde efter pröfning af en 1853 af stadsnämnden organiserad delegation, kallad »Delegerade för beviljande af barnavård», för hvilken fattigvårdsnämnden 1866 och åter 1871 utfärdade nödiga föreskrifter.1 Enligt dessa skulle turvis, såsom förr, två delegerade sammanträda hvarje onsdag eller, om helgdag då inträffade, nästföljande söckendag kl. 5 e. m. för alt »i alla Stockholms kommun rörande frågor om barnavård och uppfostringshjälp besluta». De ägde att till intagning å Allmänna barnhuset remittera Stockholms stads fattigvårdssamhälle tillhörande barn under 6 års ålder mot den af Barnhuset bestämda inlösningsafgiften3; att för inlösen å Barnhuset af ogifta och mindre bemedlade mödrars barn bevilja erforderligt fyllnadsbelopp i den af modern erbjudna inlösningsafgiften; att genom Barnhusets förmedling föranstalta om utackordering å landsbygden af barn öfver 6 års ålder; att förordna om vårdande, genom fattigvårdsstyrelsernas försorg, af de barn, för hvilka annan utväg ansågs'icke kunna eller böra beredas.

Såsom allmän grund för bestämmande af barnavårds understöd skulle tjäna, enligt 1864 års föreskrifter, följande beräkning: för barn under 1 år beviljades 6 r:dr rmt i månaden, för barn mellan 1 och 2 år 4 r:dr, för barn mellan 2 och 3 år 3 r.-dr och för barn mellan 3 och 14 år 2 r:dr. — Understödsbe-loppen uppgifvas i 1871 års reglemente till samma storlek som 1864 men med den förändringen, att den fjärde gruppen omfattar barn intill 15 år.

Den kontroll öfver de utackorderade barnen, som delegerade skulle ut-öfva, sträckte sig endast till fosterbarnen inom hufvudstaden. Om närmare kontroll öfver barn utlämnade i fosterhem på landet talas icke. »En gång om året eller oftare, i fall omständigheterna dertill föranleda, anställa Delegerade, efter dem emellan öfverenskommen ordning, mönstring med de barn, som genom Församlingarnas Fattigvårds-Styrelsers försorg inom Hufvudstaden vårdas».

Redan 1866 märktes, alt delegationens arbetssätt var behäftadt med sådana brister, att, för att i någon mån motverka dessa, nämnden, i öfver-ensstämmelse med kommitterades förslag,3 bemyndigade delegerade att till sitt biträde antaga en kanslist, hvilken skulle »genom besök i de hjälpsökandes hem och anställande af noggranna efterforskningar söka, så vidt ske kan, införskaffa och meddela Delegerade sådana tillförlitliga upplysningar, hvavaf de i hvarje särskildt fall finna sig vara i behof». Därmed var emellertid endast en mycket liten förbättring i utackorderingsväsendet

1 Föreskrifter till efterrättelse för Fattigvårds-Nämndens Delegerade för liarnavård. utfärdade den 20 Juni 1864. — Instruktion för Fattigvårds-Nämndens Delegerade för liarnavård. Af Fattigvårds-Nämnden gillad och fastställd den 4 November 1871.

5 l'A grund af en 1861 af K. Maj:t bifallen ändring i liarnhuscts reglemente, som af-såg, »att det mätte vara Stockholms Stads fattigvårdsstyrelsc tillåtet, att så vidt Barnhusets tillgångar och utrymme det medgåfve, mot nedsatt och för hvarje år af Direktionen för bestämd summa å Barnhuset inlösa barn under 6 års ålder tillhörande Stockholms fattigvårds-samhälle», bestämdes inlösningsafgiften under 1861 till 100 r:dr rmt, 1865 till 150 r:dr, 1870 till 200 r:dr, 1.873 till 250 r:dr, 189!) till 300 kr. och 1904 till samma belopp utom för barn under ett Ar, för hvilka skulle erläggas 400 kr.

3 Kommitterades utlåtande angående förändrade bestämmelser för handläggning af frågor rörande barnavård och uppfostringshjälp, afgifvet den 26 juni 1866.åstadkommen. Utackorderingen kunde icke sättas i system så länge låttig-vårdsstvrelser och andra styrelser ägde själfva anskaffa fosterhem åt barnen. Den kunde icke framgångsrikt bedrifvas, så länge nöjaktig kontroll öfver fosterhemmen såväl i staden som på landet icke ulöfvades.

För erhållande af behötliga upplysningar oin fosterhemmen på landet anlitades prästmän eller andra trovärdiga personer inom utackorderings-området, hvarjämte 1875 aftal träffades med Barnhusets reseombud att under sina inspektioner i landsorten jämväl ägna tillsyn ät fattigvårdens fosterbarn. Detta uppdrag förorsakade reseombuden stundom stora svårigheter, enär de icke sällan saknade »fullständiga uppgifter om till fosterföräldrar al-lämnade

barn», hvarför också åtminstone till en början ett mycket litet antal fosterbarn årligen besöktes. Sedermera, då antalet af de i staden utackorderade barnen alltjämt växte, fann man det nödigt att skärpa kontrollen äfven öfver dessa fosterbarn, i hvilket syfte diakonissor anställdes 1890 inom Adolf Fredrik, Katarina, Klara ocli Storkyrkan samt efter band likaledes inom andra församlingar.

För befordran af elt rationellt utackorderingsväsende var det äfven af största betydelse, att mindre anstalter upprättades, där de värnlösa mot-togos till vård och uppfostran, innan de öfversändes till fosterhem eller där de, if^ll deras hälsotillstånd eller karaktärsanlag eller andra omständigheter fordrade, fingo kvarstanna ocli erhålla nödig vård.1 I elt förhyrdt bus vid Rådmansgatan öppnades den 1 oktober 1882 en dylik anstalt, afsedd för 30 flickor och benämnd »Stockholms Barnhem N:o 1».

Stockholms barnhem n:o 1 för flickor.

1 Utlåtande jämte förslag af kommitterade angående cn förbättrad barnavård i hufvudstaden, afgifvet den 12 maj 1882.Numreringen af barnhemmet angifvcr faltigvårdsnämndens afsikt all upprälta Ilera dylika anstalter. — Ett andra hem, afsedt för 30 gossar och benämndi »Stockholms Barnhem N:o 2», öppnades den 1 oktober 1885 i ett af stadens hus vid Luntmakaregatan, från hvilken den dock snart flyttades till den vackra egendomen Stora Blecktornet på Söder.

Stockholms barnhem n:o 2 för gossar.

Barnhemmens organisation och uppgift angifvas i ett af nämnden 1882 fastställdt reglemente,1 där det säges: »Barnhemmen hafva lill ändamål att upptaga, .vårda och uppfostra fattiga föräldralösa eller, därest nöden så fordrar, eljest värnlösa barn, om hvilka enligt gällande lag angående fattigvården del åligger Stockholms kommun att taga vård». Hemmen ställdes under en gemensam styrelse, som bestod af tre ledamöter och hvilken ägde att antaga för hvarje hem ett biträde för räkenskapsföring, en föreståndarinna och en kvinnlig tjänare. I öfrigt ordnades hemmen såsom vanliga uppfostringsanstalter, dock med den bestämda föreskriften, alt barnen skulle åtnjuta undervisning i församlingens folkskola.

Efter en 1891 företagen organisation af ulackorderingsväsendet, ansågos dylika barnhem mindre behöfliga, livarför en indragning af dessa anstalter förbereddes. Sedan de omhändertagna gossarna blifvit utackorderade, aflräd-des den 1 juli 1897 lokalerna i Stora Blecktornet till öfverstyrelsen för stadens folkskolor, som anordnade dem till »ett s. k. skolkarehem eller en anstalt, hvarest sådana barn, som af lättja, liknöjdhet eller andra orsaker undandraga sig att regelbundet bevista folkskolan, kunna utan tidsut-drägt mottagas för alt medelst lämplig behandling återföras till sin plikt

1 Hcglemente för Barnhemmen i Stockholm, fastställdt af nämnden den 16 okt. 1882.

1 fattigvärdsnämndens protokoll för samma dag.och äfven hindras alt genom sitt dåliga exempel skadligt inverka på sina ordentliga och välartade kamrater».

Däremot fullföljde barnhemmet vid Rådmansgatan sin uppgift intill den 1 oktober 1902, då del slutligen upplöstes och lämnade plats för »Stockholms stads barnhärberge», hvilket har till ändamål »att bereda tillfällig vård åt yngre barn, som af Fattigvårdsnämnden omhändertagits». Tiden för ett barns vistelse å härberget skall i allmänhet icke vara längre än tre månader.1

Hvad som framför allt bidrog alt förbättra vården 0111 fosterbarnen var upprättandet af en s. k. utackorderingsbyrå. Man insåg alltmer hur olämpligt det var alt låta ett flertal styrelser själfva sörja för de värnlöses öfver-lämnande till fosterhem, ofta nog utan'någon närmare kännedom livarken om barnen eller fosterföräldrarna. Helt naturligt borde härtill lämpa sig bättre en af nämnden utsedd delegation, som hade sig anförtrodd hela ut-ackorderings väsendet.

Ett lyckligt försök till upprättande af en dylik utackorderingsbyrå gjordes 1891 på förslag af särskilda kommitterade, som hade fått i uppdrag »att utreda om och i hvad mån åtgärder kunde vidtagas för beredande af en mera verksam och omfattande inspektion öfver de genom fattigvårdens försorg utackorderade barnen».2

Bland annat hade de hemställt, att ål en utackorderingsbyrå lämnades i uppdrag att ombesörja »all utackorde-ring af barn, så till landsbygden som i hufvudstaden». I förening med byrån skulle inrättas ett barnhem, där de värnlösa kunde vårdas till dess de mottogos i lämpliga fosterhem. Barnen borde remitteras till byrån uteslutande af delegerade för barnavård3 och i allmänhet vid en ålder mellan (> och 15 år. Efter 1898 års omorganisation af fattigvården upphörde dessa särskilda delegerades uppdrag, hvilket öfverflytlades på delegerade för beviljande af fattigvård.

I en obetydlig lägenhet, vid sidan af fatligvårdsnämndens öfriga lokaler, började »Stockholms stads Fatligvårdsnämnds Utackorderingsbyrå» sin verksamhet den 1 juni 1891. Enligt den fastställda instruktionen4 hade byrån till ändamål: »att anskaffa platser, företrädesvis i landsorten, ål minderåriga barn, som för allmänna fattigvårdens i Stockholm räkning skola

1 Reglemente för Stockholms stads barnhärberge, af Fattigvårdsnämnden fastsläldt den 7 Mars l'J04.

- Utredningar angående utackorderingsväsendct återfinnas i följande handlingar: Kom-mitterades utlåtande angående åtgärder för mera verksam och omfattande inspektion öfver de genom fattigvårdens försorg i landsorten utackorderade barnen, afgifvet den IG maj 1800, och Utlåtande af särskilda kommitterade angående utackorderings- och inspektionsväsendet i fråga om värnlösa barn, afgifvet i sept. 1901.

3 Protokoll och öfriga handlingar tillhörande desse delegerade för barnavård saknas.

4 Instruktion för Stockholms stads Fattigvårdsnämnds utackorderingsbyrå af Nämnden fastställd den 19 december 1892. — Den nu gällande är: Instruktion för Styrelsen för Stockholms stads fattigvårdsnämnds utackorderingsbyrå och barnhem, af Nämnden fastställd den 10 januari 1902.utackorderas; atl åt en hvar, som sådant åslundar, lämna anvisning å personer, lämpliga atl barn till vård och uppfostran emottaga; samt att, i den mån sådant kan ske, utöfva noggrann tillsyn däröfver att alla de barn, som genom byråns försorg äro utackorderade, erhålla god vård och uppfostran». — Byråns ledning anförtroddes åt en styrelse, bestående af tre ledamöter med två suppleanter. — På föreståndaren för byrån hvilade det hufvudsakliga arbetet. Han ålades »atl enligt af styrelsen meddelade föreskrifter ombesörja utackorderingen af barnen och med fosterföräldrarna träffa erforderliga öfverenskommelser och aftal; att upprätta och föra den hos styrelsen befintliga liggare och den vid barnhemmet föreskrifna rulla öfver barnen, samt meddela utdrag ur dessa handlingar; att föra fullständiga räkenskaper för Utackorderingsbyrån och dess barnhem; samt att vid styrelsens sammanträden föra protokoll, äfvensom uppsätta och kontrasignera utgående skrif-velser». Det tillkom honom äfven alt jämte Barnhusets reseinspektörer hålla tillsyn öfver fosterbarnen och fosterhemmen såväl i staden som i landsorten.

I syfte att tillförsäkra barnen goda fosterhem beslöt styrelsen, att vid förekommande utackordering städse skulle företes särskildt af vederbörande prästerskap eller annan trovärdig person utfärdadt intyg angående foster-föräldrarnes lämplighet alt till vård och uppfostran mottaga barn. Frågeformulären för de ifrågasatta upplysningarna omfattade följande uppgifter: Namn och adress.— Näringsfång.—Ålder, frejd och anseende. — Förmö-genhetsvillkor. — Lämplighet att till vård emottaga fosterbarn. — Afstånd från hemvisten till närmaste folkskola.

Utackorderingspriset bestämdes att i regeln utgå med följande belopp: för gossar intill 12 år 72 till 120 kr. årligen och öfver 12 år till högst 100 kr.; för flickor intill 12 år 72 till 100 kr. årligen och öfver 12 år lill högst 80 kr.

Före mottagandet af ett barn voro fosterföräldrarna skyldiga att under-skrifva ett »kontrakt», hvarigenom de förbundo sig »all kärleksfullt och efter bästa förmåga väl vårda barnet samt förse det med sund och tillräcklig föda, passande beklädnad och snygg sängplats; bereda det tillfälle till skolundervisning och tillika ombesörja dess undervisning i sådana kunskaper och handaslöjder, genom hvilka barnet kan i framtiden vinna elt ärligt och efter dess fallenhet lämpadt näringsfång; alt städse tillhandagå barnet med råd, uppmuntran och godt föredöme till ordning, sedlighet och en kristen vandel, samt alt, äfven sedan barnet uppnått den ålder, då understödet upphör, fortfarande kärleksfullt omhulda det och om möjligt bidraga till dess fortkomst». Dessa förbindelser äro i det närmaste lika med dem, som för närvarande begagnas af Utackorderingsbyrån, dock med det undantaget att

numera fox-dras, att barnet skall erhålla egen säng.

I stadens arkiv finnas åtskilliga utackorderingskontrakt mellan fosterföräldrar och styrelsen för stadens uppfostringsanstalt för värnlösa barn. Under dessa kontrakt finnas följande erinringar: »I händelse af fosterföräldrarnas obestånd eller deras frånfälle, eller därest de af andra orsaker ej äro skicklige att det emottagna barnet längre behålla eller i öfrigt visa försummelse och tredska vid uppfyllandet af härutinnan åtagna förbindelser, äger prästerskapet i församlingen att låta flytta barnet till andra fosterföräldrar, som äro villiga och skickliga alt det vårda, dock icke utan föregående anmälan hos styrelsen. — Skulle barnets fostrare flytta från ett ställe till ett annat, eller ändra yrke eller komma uti annat väsentligen förändrädt förhållande, bör sådant likaledes hos styrelsen anmälas. — Vid understödets uttagande bör, genom intyg af vederbörande prästerskap, styrkas att barnet lefver och väl vårdas samt njuter undervisning i folkskola».

Med tiden utvidgades Utackorderingsbyråns verksamhet högst betydligt och därmed försvårades tillsynen öfver fosterhemmen i sådan grad, att man ansåg det nödvändigt, att byrån, om den skulle kunna utöfva en effektiv kontroll öfver fosterbarn och fosterhem, hade till sin hjälp andra krafter och andra medel än dem, man ursprungligen ansett erforderliga. I följd häraf utarbetade särskilda kommitterade förslag till ny organisation af byrån jämte närmare föreskrifter för dess personal1. I sina hufvuddrag återfinnas dessa i den af nämnden 1902 fastställda instruktionen för »Stockholms stads Fattigvårdsnämnds utackorderingsbyrå och barnhem».2

Utackorderingsbyrån och det därmed sammanhörande barnhemmet lyda under en styrelse, bestående af 5 ledamöter. Den har till biträden förutom byråns föreståndare, två barnavårdsinspektörer, den ene för besök af utackdrderade barn i landsorten och den andre för besök af dem i hufvudstaden, samt lokalombud inom de skilda utackorderingsområdena. Genom inspektörerna sättes byrån, så att säga, i direkt förbindelse med fosterhemmen, och genom lokalombuden beredes fosterbarnen ständig tillsyn och hjälp. — Hvarje barn, som skall utackorderas, remitteras till barnhemmet, där det stannar »till dess lämpligt fosterhem eller, i händelse af sjukdom, plats å vårdanstalt kunnat beredas, eller i öfrigt så länge omständigheterna fordra, dock i allmänhet ej längre än en månad». Ett barn utackorderas i regeln icke för längre tid än tills det fyllt femton år. Kan det vid denna ålder icke försörja sig, äger styrelsen att fortfarande utackordera detsamma.

Hvarje fosterbarn skall inspekteras en gång årligen. Effektiviteten af inspektionsväsendet framgår af de årsredogörelser, som byråns inspektörer under de förflutna åren afgifvit. Antalet inspekterade barn utgjorde: 1902 i landsorten 769 och i hufvudstaden 80; 1903 i landsorten 889 och i hufvudstaden 84; 1904 i landsorten 869 och i hufvudstaden 85. — Vid 1904 års slut hade 937 barn remitterats till Utackorderingsbyrån.

1 Utlåtande af särskilda kommitterade angående utackorderings- och inspektionsväsendet i fräga om värnlösa barn, afgirvet i sept. 1901.

! Instruktion för Styrelsen för Stockholms stads Fattigvårdsnämnds utackorderings-bvrå och barnhem af Nämnden fastställd den 10 januari 1902.

Af styrelsen äro följande föreskrifter fastställda den 21 febr. 1902:

Instruktion för föreståndaren för Stockholms stads fattigvårdsnämnds utackorderingsb3'rfi. Instruktion för barnavårdsinspektörerna vid Stockholms stads fattigvårdsnämnds utackordc-ringsbyrå.

Instruktion för lokalombud, anställda för tills3'n öfver de af Stockholms stads fattigvårds-nämnd utackorderade barn.

Reglemente för det till Stockholms stads fattigvårdsnämnds utackorderingsbyrå hörande barnhemmet.Utackorderingsbyråns nuvarande l>arnhem.

Utackorderingsbyrån och barnhemmet, som under många år hade varit inrymda i hyrd lokal vid Klara Södra Kyrkogata, flyttades 1902 till Stockholms stads barnasyl vid Fleminggalan.

Htifvudstadcns Folkmängd. — Arbetslöshet och bostadsbrist. — Asyler för husvilla. — Register öfver understödstagnre och statistiska redogörelser. — Tiggares varning.

Långt in på 1800-talet var tillväxten af hufvudsladens folkmängd väsentligen beroende af inflyttningar från landsorten. Från århundradets början intill 1865 inträffade endast sex gånger att nativiteten öfversteg mortalileten. -Stockholms befolkning», säger en författare.1 »skulle således längst ha utdött, i fall den icke hade underhållits af inflyttningar». Sedermera inträdde dock något gynnsammare förhållande mellan antalet födda och döda, hvilket i sin mån bidrog till folkmängdens ökning.

Såsom synes af de förut i denna öfversikt8 lämnade statistiska upp-

1 E. W. Wretliiid, Undersökningar rörande Stockholms mortalitet. Akademisk afhand-

llng. Sthlm 18GG.

1 Stockholms stads folkmängd uppgifves s. 168 för hvart femte år under 1800—1845 och

s. 291 för hvarje år från 1844 till och med 1904.gifterna, räknade sladen år 1800 omkring 75,500 invånare. Intill 1820 förblef denna folkmängd stationär eller visade till och med tendens till nedgående. Först på 1840-talet, då handel och näringar började att taga ny fart, växte befolkningen och 1856 öfverskred den 100,000 samt uppgick 1865 till 126,000 personer. Med hvarje företeelse, som förrådde någon större företagsamhet inom näringslifvet i hufvudstadeji, steg antalet invandrande arbetssökare. Så skedde i slutet af 1860- och i början af 1870-talen. Höjdpunkten härutinnan uppnåddes dock under del följande decenniet. Folkmängden växte nämligen 1880—1885 med 43,200 människor — en tillväxt, som är enastående i hufvudstadens häfder. Hvilken andel inflyttningarna från landsorten hade i denna folkökning framgår däraf, att dessa inflyttningar utöfver utflyttningar beräknats till närmare 39,600 personer. En annan betydande iuflyltningsperiod var 1886—1890, då befolkningen tilltog med öfver 34,000 människor. Under de följande åren intill 1904 visar tillväxten mindre höga siffror. Den mantalsskrifna befolkningen uppgick sistnämnda år till 317,946 invånare.

Under tiden hade stadens utveckling gått med raska steg framåt. Oafsedt åtskillfga växlingar, erhöll näringslifvet inom skilda områden, icke minst inom byggnadsindustrien, ett storartadt uppsving. Under en följd af år sysselsattes ensamt för stadens räkning ett betydligt antal arbetare med större arbetsförelag, såsom sjukhus och fattighus, gaturegleringar och kajbyggnader, gas- och elektricitetsverk m. m. Tillfälle till god arbetsförtjänst fanns således att tillgå i hufvudstaden, hvarför också allt talrikare skaror af arbetare, i synnerhet grofarbetare, strömmade dit. Men desse gjorde icke såsom sina föregångare, hvilka i allmänhet begåfvo sig till Stockholm i början af våren och i slutet af hösten återvände lill sin hembygd. Lockade af den stora tillgången på arbete och de icke obetydligt höjda arbetslönerna bosatte de sig i allt större antal i staden och förvärfvade därstädes hemortsrätt. Mot växlingarna af goda och dåliga år kunde dessa arbetarskaror icke skyddas. De blefvo, såsom de själfva insett, utsatta för »arbetskraftens olyckliga öde, att i egenskap af handelsvara underkastas marknadens vanliga lagar». När lid efter annan ekonomiska kriser inträffade, när byggnadsverksamheten nästan afstannade, när sladen hade fullbordat sina största och viktigaste anläggningar — då saknades för en stor del af dessa människor utsikt att kunna lifnära sig.

I Stockholm liksom i andra större städer, där ett stort antal arbetare söker sin utkomst, har väl alltid periodisk arbetslöshet förekommit. Men utan föregående var arbetslösheten i slutet på 1860-talet och än mer den, som yppade sig 1885 och varade nästan utan afbrott i tio år. Där slodo då stora arbetarskaror utan sysselsättning och utan bröd. I denna kamp mot nöden dukade tyvärr icke få under och kommo atl öka antalet af de olyckliga, som öfverstålhållaren i sina femårsberättelser särskildt omförmä-ler: »Bland den lägre folkklassen har självsvåld, lättja, sedefördärf och fattigdom alltmera utbredt sig, och stadens fattigvård har för hvarje år blifvittagen i större anspråk för att kunna hämma tiggerierna och bispringa de mest nödlidande».

Redan 1845 hade arbetslösheten varit så stor inom hufvudstaden, att stadsnämnden ansett sig böra vidtaga särskilda åtgärder för att bereda arbete åt de mest behöfvande. Detta skedde genom öfverenskommelse med förvaltningen af gatuläggningsarbetena, hvarigenom denna skulle »mot ersättning af Allmänna Fattigvårdsmedlen låta vid de af förvaltningen föranstaltade arbeten under vintermånaderna sysselsätta fattiga arbetssökande». Liknande aftal träffades äfven de följande åren. Antalet arbetslösa, som sålunda erhöllo

sysselsättning, utgjorde 100 å 150 man om dagen. Gynnsammare förhållanden inträdde på 1850-talet, hvarför dylika åtgärder an-sågos tills vidare öfverflödiga. Efter flera års mellanrum inträffade ånyo 1866—1869 stor arbetsbrist. Därefter rådde åter lugn, till dess alt en långvarig arbetslöshetsperiod yppade sig 1885—1895 och kräfde af stadens myndigheter de mest energiska åtgärder. Framställningar härom väcktes än af öfverståthållareämbetet, än af fattigvårdsnämnden, än af drätselnämnden, men äfven af styrelser för organiserade arbetare och kommitterade för arbetslösa. I en af de senares hemställan till stadens myndigheter säges såsom slutord: »Taga stadens styrande män ingen hänsyn till denna å tusende utblottades vägnar framställda begäran, må ansvaret bli deras för hvad de hungrande i sin nöd möjligen kunna bringas till». Det var ett för-tviflans ord.

Många af de arbeten, som staden då lät utföra, företogos uteslutande för alt bereda arbetstillfällen. De flesta arbetslösa sakuade gifvetvis all yrkesskicklighet, hvarför, med undantag af någon stensprängning och sten-huggning, nödhjälpsarbetena måste begränsas till jordschaktningar, planeringar, utfyllningar och framför allt makadamslagning. Villkoret för erhållande af arbete var, alt den arbetslöse hade hemortsrätt i Stockholm.

Under 1866—1869 anslogos jämförelsevis mindre belopp, 20 å 30,000 kr., till nödhjälpsarbeten och därmed kunde man ett år sysselsätta 560 och ett annat närmare 700 man. För att lindra arbetslösheten 1885—1895 behöfdes helt andra summor. Dessa varierade för olika åt mellan 76,000 och 325,000 kr. Del högsta antalet arbetare, som staden under dessa vintrar sysselsatte, uppgick 1886 till 2,555 man, hvaraf nära 1,000 makadamslagare, och 1891 till 1,990 man, däraf omkring 800 makadamslagare. Med 1897 — det allmänna konst- och induslriulställningsåret — aftog arbetslösheten, och särskilda anslag till makadamslagning beviljades endast under de närmast följande åi-en, ehuru äfven senare, exempelvis 1901—1902, icke saknades tecken till arbetsbrist.

Med uppdrag att utreda frågan om den tid eller annan framträdande arbetslösheten, tillsatte öfverståthållaren 1894 en kommitté, som följande år afgaf ett digert och intressant betänkande,1 hvari den bl. a. föreslog: »att under fattigvårdsnämnden: —såsom varande den myndighet, hvilken i första hand borde med uppmärksamhet följa arbetsförhållandena i hufvud-

1 Särskilde kommitterades betänkande angäendc arbetslösheten i Stockholm, afgifvet den 27 febr. 1895.staden — »upprättas en byrå, hvilken jämte sammanförandet af alla uppgifter angående fattigvårdens samtliga understödstagare skall hafva till uppgift att jämväl insamla nödiga upplysningar rörande de arbetslösa' -, vidare, »att genom fattigvårdsnämnden understöd lämnas för inrättandet af arbetsbyråar under kommunens kontroll med uppgift, bland annat, såväl att söka skaffa anställning i landsorten åt Stockholms kommun tillhöriga arbetare som att inom kommunen bereda de arbetslösa tillfällig sysselsättning hos enskilda arbetsgifvare». Kommitterade uttalade äfven den meningen, »att Kommunen bör sträfva därhän all endast undantagsvis, i de uti gällande lagstiftning afsedda fall, själf anordna nödhjälpsarbeten, men däremot kraftigt understödja den enskilda välgörenhetens sträl van att anordna dylika arbeten doek under förbehåll af nödig kontroll».

I afsikt att så vidt möjligt förebygga »att den mängd årligen intlyttande personer, som anlända särdeles under den blida årstiden för att erhålla arbetsförtjänst eller ock af andra anledningar, sedermera qvarslanna och man-talskrifvas, livarefter de esomoftast falla Fattigvården till last», gjorde stadsnämnden 1844 — ehuru utan önskad påföljd — underdånig framställning1 hos K. Maj.t om utfärdande af skärpta föreskrifter för mantalsskrifningens förrättande.

Andra utvägar måste därefter anlitas för att förhindra den rörliga ar-betarebefölkningen i landsorten att söka sysselsättning i Stockholm. Tid efter annan kungjorde öfverståthållaren i rikets kyrkor, »att verksamma åtgärder hade vidtagits till förekommande däraf, att arbetslöse främlingar skulle komma att betunga hufvudstadens fattigvård». En af dessa åtgärder var att söka förebygga, att inflyttad person uppbure fattigunderstöd utan alt ersättning härför utkräfdes på grund af felande kunskap om understöds-tagarens rätta hemortsrätt. I detta sylte ålade fattigvårdsnämnden 18(57 fattigvårdsstyrelserna atl vid beviljande af understöd låta verkställande direktören stämpla den inflyttades prästbetyg och förmådde konsistorium påbjuda prästerskapet, alt Vid inskrifning i inflyttningslängderna af ett sådant betyg anteckning gjordes om uppburet fattigunderstöd, hvarjämle

vid utskrifning af nytt betyg detta skulle öfversändas till afstämpling af fat-tigvårdsstyrelsen. Denna ordning följdes intill 1897», då konsistorium hemställde,3 under åberopande af ny förordning angående utfärdande af prästbetyg, »att någon stämpling eller anteckning om mcddeladt fattigunderstöd ej vidare måtte förekomma å prestbelygen».

En noggrann kontroll öfver understödstagarne var emellertid af behofvet påkallad, hvarför nämnden på särskilda kommillerades förslag8 beslöt

1 Stadsnämndens underdåniga skrifvelse till K. Maj:t den 17 juni 1844. I fatligvårds-nämndens arkiv.

s Ivonsistorii skrifvelse den 23 jan. 1895. 1 fattigvårdsnämndens arkiv-

3 Protokoll hållet vid herrar Delegerades för uppgörande af förslog till upprättande

af register öfver allmänna fattigvårdens understödstagare sammanträde den 16 april 1895.

I fattigvårdsnämndens arkiv.»att lata upplägga ett fullständigt alfabetiskt register öfver de personer, hvilka i en eller annan form af Stockholms stads fattigvård erhölle understöd». Såsom detta register blifvit systematiseradt, har det visat sig synnerligen praktiskt och lätthanterligt. Det omfattar två afdelningar, dels ett å kartoli-ner upplagdt, lexikaliskt ordnadt uppslagsregister, dels personalhandlingar, innehållande upplysningar om personers fullständiga namn, yrken, civilstånd, födelsedata, understödstid, beskaffenheten af understödet med flera för fattigvårdens handhafvande viktiga förhållanden. De erforderliga uppgifterna till registret hämtas af präst- och rotemansbetyg, rotemännens förslags-listor å understödssökande med anteckningar'om fattigvårdsstyrelsernas beslut, tillsyningsmännens undersökningshandlingar, faltigvårdsrcdogörarens och sysslomannens rapporter samt af ombudsmannens diarier.1

Förutom sin hufvuduppgift att tjäna till kontroll öfver beviljad fattigvård, utgör registret lill en ganska väsentlig del grunden för den statistiska redogörelsen, som nämnden enligt 1871 års förordning är skyldig att årligen afgifva. Den första af dessa redogörelser afsåg fattigvårdsförvaltningen för 1872. Sedeiånera har en dylik utkommit hvarje år — från 1894 efter förnyade föreskrifter 2 af fattigvårdsnämnden.

Knappt var den stora arbetslösheten öfvervunnen förr än en mycket kännbar bostadsbrist yppade sig. Såväl efter 1869 som efter 1895, då man hade anledning att hoppas på lugnare förhållanden, framträdde allt skarpare en dylik bostadsnöd bland den arbetande och fattigare befolkningen.

Sedan långa tider tillbaka hade man visserligen hållit sig beredd att anordna tillfälligt skydd åt en del nödställda, som lill följd af oförmåga eller bekymmerslöshel kommo lidtals i saknad af hemvist, men vid nu förevarande tillfällen antog husvillheten en förut icke anad utsträckning. Den närmaste anledningen härtill var såväl 1872, då bostadsbristen började uppröra sinnena, som 1896, då samma beklagliga företeelse förmådde myndigheterna till kraftigare åtgärder, att ett stort antal äldre byggnader, som företrädesvis voro bebodda af den mindre bemedlade folkklassen, började rif-vas och ersättas med bostäder afsedda för den mera burgna befolkningen, äfvensom all lägenheter, som förut användts till bostäder, upplätos därefter till lokaler för handel och näringar. Bristen på mindre lägenheter framkallade stegring af hyrorna för sådana bostäder, och denna verkade därhän, att inneboendesystemet bedrefs i allt större skala. En af de mörkaste skuggsidorna af lifvet i hufvudstaden är just detts» inneboendesystem.

1 Instruktion för den vid Stockholms stads Fattigvårdsnämnds register anställda tjen-stcpersonalen, nf Fattigvårdsnämnden fastständ den 17 Mars 1903. — Jfr. Kommitterades utlåtande angående organisation af tjcnstemannapersonalen vid nämnden och registret, afgifvet i september 1901.

* Instruktion för meddelande af statistiska primäruppgifter om Stockholms stads fattigvård; af Fattigvårdsnämnden fastständ den 20 november 1893. —Nu gällande är: Instruktion för meddelande af statistiska primäruppgifter om Stockholms stads understödstagare; af Fattigvårdsnämnden fastställd den 15 november 1897.Upprepade utredningar* om de arbetande och mindre bemedlades lefnads-lörhållanden i Stockholm belysa med hjärta färger del elände, som bristande tillgång på arbetarebostäder eller mindre lägenheter förorsakat. I

dessa arbeten saknas icke, man kan säga, fasansfulla skildringar af trångboddheten inom den fattigare befolkningen och bekräftelse på hvad en författare härom yttrat r »Ur sedlig synpunkt ej mindre än ur sanitär, är delen af vårt ar-betarelifs kräftskador, att inneboendesystemel spelar den roll, som det gör inom den arbetande klassens hemlif. Detta alstrar en råhet i sederna och en förvildning i tänkesätten, som ingen statistik kan komma på spåren, men hvarom sedeskildraren — med risk all förlora sitt goda namn och rykte — ensam kan gifva en aning. Det förstör kvinnornas heder och männens an-svarighelskänsla, ja, det torde ej vara utan skuld i den lastens brådmogenhel hos barn vid 12 år — och stundom därunder— hvarom fattigläkare, präster och alla, som haft med fattigvården att göra kunna berätta ja, som ej sällan kan iakttagas på galorna».

Bostadsbristen framkallade emellertid en betydlig byggnadsverksamhet, som särskildt afsåg uppförandet af bostäder för de mindre bemedlade. Staden och större industriella verk byggde bostadshus åt sin arbetspersonal. Många arbetareföreningar uppförde byggnader, alsedda att bebos af sina föreningsmedlemmar. Det kunde däremot icke tillkomma fattigvårds-nämntien att upplöra boningshus eller uthyra bostadslägenheter ål husvilla. Nämnden hyste den åsikten, all staden icke borde beträda en dylik väg. »Del lär icke kunna förnekas, alt det är förenadt med stora betänkligheter all låta kommunen ingripa till alhjelpandc af nu ifrågavarande missförhållanden i vidsträcktare mån, än som erfordras till afvärjande af verklig nöd». Tyvärr blef denna nöd slutligen så stor, att vederbörande myndigheter måste allvarligen inskrida.

Efter utredning af förhållandena på hösten 1872 fann man visserligen, alt då endast 68 familjer voro husvilla, men det visade sig snart, alt bostadsbristen hade en vida större utsträckning. Den bekantgjordes för allmänheten genom en till K. Maj:t ställd skrifvelse af ett flertal husvilla och andra för deras belägenhet ömmande personer, hvilka anhöllo, alt stadens myndigheter måtte vidtaga åtgärder för att värja mot elände hundradetals människor. Man fick då veta, huru obemedlade familjer, af hvilka de flesta hade ett betydligt antal barn, blifvit husvilla och måst taga sin tillflykt till vindar eller uthuslägenheter, där de under den annalkande vintern icke kunde bereda sig skydd mot kölden. Man erfor, att för en och annan, som ej

1 Undersökning af arbctarncs bostadsförhållanden i Stockholm enligt uppdrag verkställd af Karl Key-Åberg och aflämnad den 13 maj 1897.

Statistisk undersökning angående bostadsförhållandena i Stockholm åren 1900 och 1902 verkställd af J. Guinchard och aflämnad den 15 okt. 1903.

Material till bedömande af hamnarbctarncs 1 Stockholm lefnadsförhållandcn, insamladt af Knut A. Tengdahl. Skrifter utgifna af Lorénska stiftelsen n:r 13, 1897.

Jfr. »Ett rum och kök>. Några detaljer från senaste bostadsräkningen i Stockholm af G. Sundbärg, Social Tidskrift N:o 8, 1901.

* Arbetareförhållanden af Gustaf af Gcijerstam. I Stockholm, utg. af E. W. Dahlgren, 1897, D. III, s. 75.ens lyckats finna eller bibehålla ett så pass hyggligt härberge, hade ingen annan utväg stått öppen än att slå sig ned med sitt bohag i någon bergs-skrefva eller på någon allägsnare allmän plals. »Såsom vanligt vid dylika tillfällen, trodde man», säger öfverståthållaren i sin femårsberättelse,1 »att polisen kunde och ville man, alt den skulle bereda hjelp. Anspråken härpå voro snart sagd t otaliga. Knappast någon dag förgick utan all poliskammaren eller polisvaktkontoren liksom belägrades af husvilla fäder och mödrar, hvilka, åtföljda af sina barn, bådo och stundom påfordrade att blifva logerade; och dä, oaktadt ifriga bemödanden, endast ett jemförelsevis ringa antal kunde af polismyndigheten derlill förhjelpas, uppstod en förtvinan, som ej sällan yttrade sig i önskan att blifva häktad, någon gång i sjelfmord, ja, mordförsök på barnen».

Fattigvårdsnämnden öfverlog nu bestyret med de husvillas provisoriska inkvartering. För detta ändamål upplälos dels en stor sal i Sieverska kasernen vid Tjärhofsgatan på Söder, dels sju rum i f. d. gäldstugan i Staden inom broarna, dels ock en å nedre Sabbatsbergsområdet belägen byggnad, den s. k. Fåfängan, saml med K. Maj:ts tillstånd åtskilliga lägenheter i f. d. Brandelska sockerbruket vid Tullgatan på Ladugårdslandet. Villkoren för inflyttning i de. upplåtna lokalerna var, att de husvilla skulle äga hemortsrätt i Stockholm och erlägga, så vidt de

hade arbetsförtjänst, en krona i veckan för familj. För att bestyrka de lämnade uppgifterna skulle de förete präst- och ordningsmansbetyg, förutom remiss af fattigvårdssty-relse eller dess verkställande direktör.

Uppsikten öfver hvarje härberge var öfverlämnad åt en ledamot af nämnden och den dagliga tillsynen åt särskild anställd betjäning. För upprätthållande af ordning inom lokalerna utfärdade nämnden särskilda föreskrifter,8 däri det bland annat bestämdes: »Den, som erhållit remiss till

intagande å härberge, bör för sådant ändamål anmäla sig lill den vid härberget anställde tillsyningsmannen. — Befinnes å härberge intagen person vara af starka drycker öfverlastad, eller störer han ordningen inom härberget, eller ställer han sig icke till ovillkorlig efterrättelse Stadgade ordningsregler saml de föreskrifter i afseende å ordning, snygghet och sedlighet, tillsyningsmannen meddelar, eger denne honom från härberget genast skilja. — Efter klockan 9 om aftonen, då all eld i härberget hör vara släckt, tillätes, i allmänhet och därest ej tillsyningsmannen för särskildt fall finner skäl medgifva undantag, ingen i härberget vinna inträde».

Vid lokalernas öppnande i december 1872 tillkännagafs för de husvilla atl afflytlning därifrån skulle ske senast den 1 april följande år. Vid den tilländalupna tiden hade emellertid högst få af de liärbergerade förskaffat sig bostäder. Det beviljades dem ett uppskof med affiyttningen intill 1 juni. Men detta hjälpte föga. Sagda dag vistades ännu i gäldstugan 48 personer, däraf 29 barn, i södra kasernen 23 personer, däraf 14 barn, i Brandelska sockerbruket 48 personer, däraf 29 barn och i Fåfängan 42

1 Öfverståthållareåmbctcts underdåniga berättelse för Stockholms Stad. åren 187C—1880.

afgifven. den 1 okt. 1S82.

! Fattigvårdsnämndens protokoll den 15 nov. 1872.personer, däraf 26 barn. Efter en lång och allvarlig öfverlåggning beslöt fattigvårdsnämnden, atl ombudsmannen skulle till öfverståthållarefimbetets kansli ofördröjligen göra framställning därom, alt de å härbergena intagna, hvilka icke före den 18 juni godvilligt utflyttat, måtte från dessa lägenheter afhysas, samt att lillsyningsmännen skulle anmäla dem, som då voro i saknad af hostad, lill intagning å Arbets- och Försörjningsinrättningarna, hvarefter med de minderåriga skulle förfaras efter omständigheterna. Pä så sätt kunde sent omsider härbergena tillslutas. 1 en skrifvelse lill öfver-ståthållaren1 redogör faltigvårdsnämnden kort därefter för härbcrgenas verksamhet. Däri säges äfven: »Den på fattigvärdsnämndens begäran verkställda afhysningen torde hafva varit i hög grad af behofvet påkallad, icke blott för att kunna åt vederbörande myndigheter återställa de lokaler, som till härbergen användts, utan äfven till ett exempel för framtiden, i händelse tvingande omständigheter ånyo skulle göra härbergenas inrättande nödvändigt».

Erfarenheten hade nu än en gäng visat nödvändigheten däraf, atl staden ständigt ägde lill sitt förfogande åtminstone ett större härberge för husvilla. Detta behof hade långt förut varit erkändt såsom oafvisligl, och denna mening bekräftade stadsnämnden 18p3, då den framhöll,2 alt äfven för den händelse något år elt dylikt härberge skulle vara mindre besökt, detta icke borde utgöra bevis för alt härberget vore obehöfligl, »utan syntes del fast heldre inom elt så stort samhälle som Stockholm vara oundgängligen nödigt, att under den kalla årstiden någon lokal alltid funnes atl tillgå, där husvilla nödlidande kunde för natten erhålla härberge, emedan i annat fall sådana beklagliga händelser sannolikt skulle ofta nog komma atl inträffa, som tillförene i hufvudstaden ingalunda varit sällsynta, eller all husvilla i saknad af någon tillflyktsort, nödgats tillbringa natten under bar himmel och vintertiden af kölden omkommit». Mer än någon fattig-vårdsmyndighet hade stadsnämnden gjort försök alt för ändamålet upprätta erforderliga härbergen. Men dessa försök misslyckades hufvudsakligen pä grund af de usla lokaler, öfver hvilka nämnden kunde förfoga, Härbergena vid Götgatan, Hammarbygatan, Sladsträdgårdsgatan och äfven Södra Tullportsgatan inreddes i låga, mörka, ofta osunda lägenheter, hvilka tidtals öfverfylldes af människor, och iivarcst minst af allt, sedlighet och ordning, såsom falligvårdslagen föreskrifver, kunde öfvervakas. Del sista af stadsnämnden inrättade härberget var baracken vid fatligv&rdsin-rättningen pä Kungsholmen och bestod af två rum, elt för män och elt för kvinnor. Möbleringen i dessa lokaler utgjordes af några träbritsar. Härberget hölls öppet mellan klockan 7 och 8 på aftonen, och klockan 7 påföljande morgon skulle det åter vara ulrymdt. I öfrigt öfvervakades delta härberge så litet, att de intagna kunde vistas därstädes pä

obestämd tid, några 41 eller 54, andra 72 eller 74, en lill och med 109 nätter. Baracken stängdes 1875, ehuru vid den liden klagan öfver bostadsbrist fortfarande hördes.

1 Fattigvärdsnämndens skrifvelse till öfvcrstäthällarcn den 21 juli 1873.

- Stadsnämndcns protokoll den 31 augusti 1803. I fattigvärdsnämndens arkiv.Detta föranledde också fattigvårdsnämnden att upptaga till förnyad pröfning frågan om upprättande af ett större lätlighärberge. Enligt förslag af därtill utsedde kommitterade,1 inrättades 1878 inom egendomen vid Södra Tull-portsgatan ett nytt sådant. Två större salar jämte liera andra lokaler skulle från 1879 års början härtill upplåtas och mottaga, »så långt utrymmet med-gifver och emot eller utan afgift, personer tillhörande hufvudstaden, hvilka voro i saknad af utväg att eljest bereda sig bostad*. Härberget upphörde 1899 och ersattes med en nattasyl för kvinnor.

På Norr hade dessförinnan eller 1885 anordnats, ehuru icke på förslag af fattigvårdsnämnden utan af polismyndigheten, ett natthärbärge för husvilla män. Såsom hufvudsakligt skäl härför framhölls, att en ny lösdrifvarelag hade utkommit, hvilken icke i samma omfattning som den äldre stadgan tillät häktning af lösdrifvare, hvarför »de som vände sig till polisen med anhållan att öfver natten blifva intagne i häkte, måste afvisas». Om då icke för dylika nödställda någon tillflyktsort anskaffades, blefve dessa nödsakade »alt tillbringa natten å allmänna platser eller olofligen taga tillhåll i byggen, skutor eller å andra enskilda områden, hvarigenom den allmänna säkerheten pä ett ganska betänkligt sätt äfventyrades». Här var sålunda mindre fråga om en fattigvårdsåtgärd än en polisåtgärd till upprätthållande af allmän ordning. Härberget öppnades 1886 i en före denna tid till stall anväpd gammal byggnad vid Kammakaregatan. Följande år flyttades det till ett stadens hus vid Karl bergsvägen. Det var afsedt att rymma 200 personer, men detta antal måste snart nedbringas till 150. Lokalen var tarflig och inredningen eländig. Om härberget lämnas följande beskrifning:8 »Lägerstaden utgöres af långa, fasta, utmed väggarne våningsvis anbragla träbritsar utan skiljeväggar mellan platserna. Här, och stundom när utrymmet är starkt anlitadt äfven pä golfven, ligga de härbergerade tätt intill hvarandra, vanligen till största delen afklädda, för att icke besväras af ohyran i kläderna. Några härberget tillhöriga grofva filtar äro de enda sängkläder, som bestås».

Denna skildring gifver tillräckligt skäl för härbergets afskaffande. Stadsfullmäktige beslöto 1895, att natthärbärget vid Karl bergsvägen skulle indragas och alt ett anslag af 8,000 kr. skulle från 1896 tilldelas Frälsningsarmén mot villkor, att armén, utom dess tvänne redan öppenhållna härbergen, skulle upprätta ett tredje, som borde vara tillgängligt från 1 oktober till 1 april och kunna hysa minst 150 husville män mot en personlig afgift af 25 öre i penningar eller arbete.

Frälsningsarmén hör till de föreningar, som i huf\udsladen utöfvat en vidsträckt och gagn rik verksamhet. Den har bered t den fattigare befolkningen skydd och arbete genom upplåtandet af vedgårdar, värmestugor och natlhärbergen. Andra föreningar ha likaledes, ehuru i mindre skala, omhändertagit husvilla genom upprättandet af sådana skyddshem som härberget för tjänsteflickor vid Klara Östra Kyrkogata, härberget för husville män vid David Bagaresgatan, nattasylen för kvinnor vid Riddaregatan.

1 Kommitterades förelag till ordnande för framtiden af ett fattigherberge, afgifvct den

16 dee. 1878.

3 Biliang 11:0 40 till beredningsutskottets utlåtande och memorial för år 1895.På Frälsningsarmén har ytterligare staden, mot årligt understöd, öfver-låtit en af sina 1S91 inrättade värme- och läsestugor. Den andra skötes, likaledes mot godtgörelse, af Godtemplarorden. Dessa värmestugor upplåtas afgiftsfritt under vintermånaderna för en hvar, som är däraf i behof, och hållas öppna från klockan 12 på dagen lill klockan 7—8 på aftonen. Inom dessa lokaler erhålla de liärhergerade skydd mot väder och vind — och mot frestelsen att sitta på krogen. De hafva tillfälle att åtminstone nödtorfteligen laga sina kläder och skodon, hvartill erbjudes dem fria materialier och hjälp af en arbetskunnig förman. Under vintern 1903—1904 var Frälsningsarméns värmestuga i Stadsgården besökt af 44,585 och Godtemplars värmesluga vid Olofsgatan af 19,184 personer.

Endast för husvilla, som hade hemortsrätt i hufvudstaden, ansåg sig fattigvårdsnämnden manad att anordna

tillfällig hemvist. Ett undantag härifrån gjorde nämnden, då den 1885, i en vid Prnstgårdsgatan förhyrd lokal öppnade en »Asyl för fattiga barnaföderskor och deras späda barn». Närmare angifves asylens ändamål i ett 1886 ulfärdadt reglemente1, nämligen »alt lemna erforderlig fattigvård åt sådana behöfvande barnaföderskor, hvilka, tillhörande annan kommun än Stockholm, äro efter utskrifning från barnbördshusel ur stånd alt då genast med arbete kunna sig och sina barn försörja».

Under den långa perioden af bostadsbrist egnade Allmänna Skyddsföreningen sina krafter särskildt åt afhjälpande af nöden. Trots svårigheter af alla slag tröttnade icke föreningens centralkommitté att fullfölja det oftast otacksamma värfvet alt bereda skydd ät de husvilla. Väckelsen till denna välsignelscrika gärning gaf drottning Sofia, föreningens beskyddarinna och kommitténs ordförande. På drottningens förslag beslöt centralkommittén 1873 »att bidraga till lindring i de husvillas belägenhet genom att anskaffa en eller flera lämpliga lokaler, som mot skälig hyra kunde upplåtas för de nödställdas inrymmande». Centralkommittén erhöll af staden till förfogande från 1 december 1873 de förut till samma ändamål använda lägenheterna i Brandelska sockerbruket och i Siverska kasernen, hvarjämte den senare erhöll till begagnande äfven ett boningshus inom fabriksföreningens egendom vid Södermannagatan. 1 dessa härbergen blefvo under den närmaste tiden inhysta ända till 212 personer, hvaraf 136 barn. 1 stället för att småningom minska antalet lokaler, måste centralkommittén det följande året ytterligare söka förskaffa sig större utrymme. Det ställdes då till dess förfogande salarna i den gamla gäldstugan i Staden och i Fåfängan på Sab-batsberg. Under de första månaderna 1876 beredde sålunda kommittén tak öfver hufvudet åt omkring 744 personer, hvaraf 183 män, 83 kvinnor och 478 barn.

I det s. k. sockerbruket — som egentligen var afsedt lill reservsjukhus för garnisonen — voro inhysta 410 personer. Under sommaren skulle

1 Reglemente för Stockholms stads Fattigvårdsnämnds asyl för fattiga barnaföderskor och deras späda barn. Af Fattigvårdsnämnden gilladt och fastställdt den 18 Januari 188G.

lemellertid därstädes företagas nödvändiga reparationer. Men då man icke ansåg sig kunna kasta på gatan skaror af kvinnor och barn, stod nu ingen annan utväg lill buds än att för en tid låta de husvilla bo i tält. I början af augusti uppslogos elt 40-tal sådana i närheten af hofjägareboslället vid Lill-Jans. Del egendomliga lägret blef under en månads tid föremål för ständigt besök af en mängd skådelystna. Därefter inflyttade de husvilla i de nyre-parerade salarna, hvarest somliga kvarblefvo ända intill den 1 oktober 1878. Först dä blef det ändtligen åter möjligt alt tillsluta härberget, hvilket i fem år oafbrutet hade af centralkommittén varit användt såsom nödhjälpsbostad åt fattiga. Härberget vid Sabbatsberg hade dessförinnan blifvit upplöst, och 1880 stängdes härberget inom fabriksföreningens egendom på Söder.

Elt minnesvärdt ullryck af varmt deltagande för de olyckliga, var den byggnad, som drottning Sofia vid den tiden lät af egna medel uppföra vid Prästgårdsgalan och som den 1 december 1878 stod färdig att mottaga hyresgäster. Bostäderna i denna byggnad skulle upplåtas mot synnerligen billig hyra, och den möjligen uppstående netlobehållningcn tillfalla det af drottningen i hufvudstaden grundade »Hemmet för frigifna qvinnor», numera be-nämndt »Drottningens skyddshem».

Nya tecken till en allvarlig bostadsbrist visade sig 1895. Åter måste fattigvårdsnämnden vidtaga kraftiga åtgärder för att afhjälpa den mest trängande nöden. De gamla hjälpmedlen ansågos ännu icke förbrukade — och man inredde liksom förut provisoriska härbergen. Fatligbarackerna vid Östgölagalan utvidgades med alla byggnader inom egendomen; kolerabaracken i Bellevueparken anordnades lill bostäder genom delning af salarna, det förra natthärbärget vid Karlbergsvägen och ett stadens hus vid österlånggatan iordningställdes. Med undantag af härberget vid Österlånggatan, som redan följande år måste utrymmas på grund af husets föreslående rif-ning, förblefvo de öfriga upplåtna för nödställda intill 1898, då stadsfullmäktige logo steget ut och beslöto upprättandet af varaktiga asyler för husvilla.

Med inrättandet af dessa nya anstalter försvunno lyckligtvis äfven de af enskilda personer anordnade härbergen af samma slag. Den största företagsamhet för afhjälpandc af nöden under den rådande bostadsbristen hade

utöfvats af två enskilda personer, hvilka hyrde i olika delar af staden åtskilliga lägenheter med afsikt atl uthyra dem åt husvilla, exempelvis några utrymda verkstadslokaler vid Roslagsgatan, den forna uppfostringsanstaltens fastigheter vid Tjärhofsgatan m. fl. I samma ändamål uppförde de en träbyggnad i den s. k. Körsbärshagen. Ur en af dessa personer afgifven redogörelse1 för sin verksamhet under 1896 erlär man, att de intill slutet af januari 1897 omhändertagit 105 familjer med 394 barn eller tillsammans 572 personer. Af dessa familjer bodde, i februari, 16 i trähuset vid Körsbärshagen, 50 med närmare 200 barn i stadens hus vid Tjärhofsgatan och

1 Årsrcdogörclsc öfver Herrar J. Johanssons ocli C. E.' Carlssons verksamhet till lindrande af bostndsnöden inom Stockholm under 189G, afgifven i febr. 1897. Tryckt s. å. I k. biblioteket.

f25 i andra lägenheter, hvarjämte åt 14 familjer ined 27 barn anskaffats bostad pä landet. Hvad icke redogörelsen förtäljer, är det eländiga skick, i hvilket de bostäder befunnos, där de omhändertagna inhystes mot ölverens-kommen hyresersättning. I de af staden använda liärbcrgena hade man sökt alt medelst låga träväggar afdcla de större salarna, sä all hvarje familj inom sitt lilla utrymme kunde vara oberoende af sina grannar. Tillfyllestgörande var denna åtgärd visserligen icke, ty hela inhysessystemet var i grunden förkastligt. Men i de enskilda härbergena inpackades familjerna i tomma rum, där de sedermera själfva lingo fördela utrymmet bäst de kunde och med hvad de hade atl tillgå, såsom trasiga tygstycken upphängda på segelgarnstrådar, eller pappbitar fästade vid tunna träribbor. I hvarje bås inrangerades sedermera de fattigas bohag. Del öfverblifna utrymmet fylldes slutligen med människor. Förskräckliga skildringar skulle kunna lämnas om dessa nästen, där eländet opåtaldt fick råda, äfven sedan staden hade återtagit sina hus och fått under sin uppsikt den därstädes inhysta befolkningen. Här frodades, om någonstädes, det ohyggligaste inneboendesystem, såsom säges i ett afgifvct utlåtande1 angående husvillhcten. »Dessa skildringar af bostadsförhållandena såväl vid Tjjärhofsgatan som vid ösl-gölagatan hafva vi vid besök därstädes tyvärr funnit alltför sanningsenliga. Hvar pch en, som vågar sig genom dessa mörka och kvalmiga gångar in i de kyffen, som inom en och samma sal inrättats till bostadsplatser, måste medgifva, alt därstädes bedrifves i stor skala ett inhysessystem, som icke kan annat än alstra moraliskt och fysiskt elände. Till råga på allt hafva de inhysta vant sig all betrakta dessa dystra lägenheter såsom stadigvarande hem. Under sådana förhållanden förslöas, såsom naturligt, alltmer viljekraft och ansvarighetskänsla hos föräldrarna, och bos barnen fortplantas i samma mån frön till laster och brott*.

Hopplöst var tillståndet inom dessa härbergen, då stadsfullmäktiges beredningsutskott 189S uppmanade fattigvårdsnämnden alt inkomma med förslag till uppförandet af tre asyler för husvilla, två på Norr och en på Söder. En synlig anledning till denna åtgärd var en af direktionen för Stockholms Arbetareförening 1897 till stadsfullmäktige inlemnad skrift, hvari påpekades följderna af den rådande bostadsbrislen, »som naturligtvis i första rummet drabbar den fattigaste befolkningen, hvilken därför nödgas taga sin tillflykt till vedbodar, källare och vindskontor eller ock tränga sig samman med andra fattiga familjer i trånga och osunda bostäder», och hemställdes bl. a. »att fattigvårdsnämnden ofördröjligen skulle gå i författning om byggande af härbergen eller baracker för husvilla». Man beräknade att vid den liden 459 familjer bestående af 2,282 personer med 1,254 minderåriga barn saknade eget hem. Af dem voro 22 familjer fullständigt husvilla och nödgades tillbringa nätterna under bar himmel eller i skjul, källare, kallrum, vedbodar, .vindar eller på pråmar och andra till människoboning icke afsedda tillflykter; 124 familjer voro sådana, som på grund af den rådande bostadsbristen antingen hade nödgats innebo hos andra, hyra

1 Kommitterades utlåtande med förslag till upprättande af asyler för husvilla, afgifvet den 10 april 1899.sig in för natten å hotell, natthärbärgen, eller ock upplösa familjen för alt på olika ställen söka skydd; 313 familjer hade måst inflytta i nödhjälps-bostäder, såsom barackerna i Körsbärshagen, Högalidsbostäderna, Tjärhofs-gatan, Östgötagatan, Karlbergsvägen, Krukmakaregatan, till bostäder inredda vedbodar vid Tyskbagaregatan m. m.

Fattigvårdsnämnden förklarade sig villig all efter angifna grunder låta uppgöra ritningar och kostnadsförslag till nödhjälpsbostäder. De skulle hysa i regeln yngre barn och undantagsvis äfven mödrar. Sedermera fann nämnden del vara önskvärdt, att under vissa ömmande förhållanden tillfälligt skydd äfven bereddes åt äldre barn och deras föräldrar. Stadsfullmäktige gillade den 1 juni 1899 dessa förslag, och särskilda af nämnden tillsatte kommitterade

vidtogo omedelbart åtgärder för utx-ymmandet af lägenheterna vid Tjärhofsgatan och Östgötagatan, där vid sagda tid ännu voro inhysta 133 män, kvinnor och barn. Åt dessa anskaffades bostäder i hufvudstaden eller i dess närhet. — Förrän åx-et var gånget, voro två nattasy-ler fullt inredda och öppnade, den ena upprättad inom uppfostringsanstaltens för gossar förra egendom vid Tjärhofsgatan och afsedd för män sanxl gossar öfver 15 år, och den andra anordnad inom den åt militär-försörjningen förut upplåtna egendomen vid Östgötagatan och afsedd för kvinnor samt flickor öfver 15 år. Barnasylerna, en vid Sabbatsbergsvägen och en vid Åsögatan samt en tredje vid Fleminggatan — alla tre afsedda för barn under 15 år och i vissa fall äfven för de späda barnens mödrar — stodo året därpå fullt färdiga, ehuru endast de två förstnämndä behöfde komma till användning.

Stockholms stnds barnasyl vid Åsögatan.

De inre anox-dningarna inom barnasylerna belysas tillfyllest af nedanstående plan.FÖRKLARINGAR.

L-^x

Plan af Stockholms stads barnasyl vid Åsögatan.

För dessa asyler fastställde fattigvårdsnämnden erforderligt reglemente1, enligt hvilket samtliga asyler skulle lyda under en styrelse, beslående a'f fem ledamöter, årligen utsedde af nämnden. — Vid hvarje asyl borde anställas en föreståndare eller föreståndarinna jämte nödigt antal biträden. — Intagning å asylerna skulle ske efter remiss af falligvårdsnämndens delegerade för beviljande af fattigvård eller å deras vägnar af fatligvårdsinspck-

1 Reglemente för Stockholms stads asyler för husvilla af Fattigvårdsnämnden fastställdt den 18 September 18911. — Det nu gällande reglementet är fastställdt den 16 febr. 1903.

Af styrelsen äro följande föreskrifter utfärdade:

Instruktion för Tjenstepcrsonalen vid Stockholms Stads Nattasyler af Styrelsen fastständ atl lända till efterrättelse från och med den 1 Oktober 18911.

Ordningsregler för Stockholms Stads Nattasyler af Styrelsen faststålda att lända till efterrättelse från och med den 1 Oktober 1899.

Instruktion för Tjenstepersonalcn vid Stockholms Stads Barnasyler af Styrelsen fastständ att lända till efterrättelse från och med den 1 April 1900.

Ordningsregler för Stockholms Stads Barnasyler af Styrelsen faststända att lända till efterrättelse från och med den 1 April 1900. Jämte dagordning.tören. — Vid beliof af intagning å asyl bör anmälan därom göras hos fattigvårdsnämnden, hvarvid, om möjligt, skola fogas prästbetyg och bevis af vederbörande roteman, angående sökandens tillgångar och hans hemortsrätt, äfvensom läkarebetyg för hvarje familjemedlem hvars intagande å asyl begä-res. — Tiden för husvill persons vistelse å asyl må icke utan styrelsens särskilda beslut öfversliga två veckor för den, som intagits å nattasyl, och fyra veckor för den, som intagits å barnasyl. Förlängd vistelse å asyl medgifves endast undantagsvis, då särdeles ömmande omständigheter föreligga. I allmänhet bör ingen, som å asyl varit intagen, därstädes ånyo intagas förr än tre månader förflutit sedan den behöfvande från asylen utskrifvits. — Barnasylerna hållas i regeln öppna från och med den 25 september till och med den 30 påföljande april. Nallasylerna hållas däremot öppna hela aret om.

Stockholms stads asyler fylla ett oafvisligt behof och kunna därför, sedan de nu sent omsidor kommit till stånd, icke undvaras — huru mycket än frekvensen inom desamma kan variera under olika år. Under 1000— 1904 uppgick de i asylerna härbergerades antal för hvart och ett af dessa år till 900, 850, 1,054, 981 och 745 personer. Minskningen i de härbergerades antal sistnämnda år är en glädjande företeelse, som lyder därpå, att husvillheten i hufvudstaden åtminstone för tillfället minskats till följd af cn då stegrad byggnadsverksamhet och ökning af antalet lägenheter på elt och två rum med kök.

I tider af arbetslöshet tilltager beklagligIvis äfven betllandel. Under de ogynnsamma åren, särskildt i förra hälften

af 1800-talet, hördes mångfaldiga klagomål öfver de öfverh and lagande tiggerierna. Tid efter annan ansåg sig öfverståtliållaren böra inskrida mot dessa missförhållanden, hvarjämlc slads-nämnden sökte genom offentliga uppmaningar afråda allmänheten från alt med allmosor uppmuntra bettlare. En dylik åtgärd blef fattigvårdsnämnden nödsakad all vidtaga i slutet af 1860-talet. Beltlandet hade under dä rådande dåliga tider antagit cn sådan utsträckning, atl antalet anhållna tiggare under hösten 1867 uppgick lill omkring 700 och allenast under de första veckorna af det följande året till 185. Visserligen stadgade 1853 års fatligvårdsförord ning, atl »den, som efter fyllda femton års ålder belrädes med bettlande, är förfallen all behandlas lika med förswarslös person, derest det icke kan wisas all Fattigwårdsstyrelsen åsidosatt att om honom taga den wård som densamma ålegat ', men bettlare tyckas på den liden haft betydligt lättare än nu att dölja sin straffbarhet. Under sådana förhållanden beslöt fattigvårdsnämnden atl varna allmänheten för all genom allmosor uppmuntra till tiggeri. I sin framställning1 sade nämnden bl. a. »Genom beltlandet undergräfves hos den fattige den moraliska sjelfkännedom och den kraft, som serdeles under tider af nöd ensam kan mana honom lill ansträngningar all genom egen verksamhet söka tillfredsställa de nödlorftigastc behofven; och om det menliga inflytande, tiggeriel utöfvar på de minderåriga barn, som af mindre samvets-

1 FattigVilrdsniimndens protokoll den 27 jan. 18(18.ömma föräldrar dertill utsändas, och sålunda tidigt vänjas vid lättja, osanningar och hvarjehanda andra grofva vanarter, derom lemnar den senare tidens tilldragelser och polisprotokollen en högst sorglig erfarenhet».

Det tilltagande tiggelriet såväl i städerna som på landsbygden gaf anledning till de omständliga stadganden rörande bettlares anhållande, varnande och bestraffande, hvilka inflöto i 1871 års fattigvårdsförordning jämte föreskriften om upprättandet af tillsyningsmannabefattningen. »Inom hwarje fattigwårdssamhälle skall finnas behöfligt antal tillsyningsmän, hwilka böra

anhålla betlare och med dem anställa förhör samt i öfrigt förfara på sätt-------

— föreskrifwes».1 Samma år anställdes i hufvudstaden dylika tillsyningsmän. De för dem af nämnden utfärdade förhållningsreglerna voro egentligen ett förtydligande af förenämnda stadganden angående bettlares behandling. Vid rolemannainstitutionens upprättande 1878 öfverflyttades skyldigheten att varna bettlare på rotemännen, men desse befriades från detta åliggande 1885, och uppdraget är numera anförtrodt åt en person, som i faltigvårdsnämn-dens namn förhör och varnar alla i hufvudstaden anhållna tiggare. Genom förhör med den ertappade söker man utröna, om han saknar arbete, om han är sjuk, om han har familj att försörja m. m. År det första gången han blifvit anhållen för tiggeri, varnas han och hänvisas till fattigvårdsstyrelse; har hän däremot redan blifvit varnad, öfverlämnas han såsom lösdrifvare till stadens fiskal. Då ett barn anhålles för bettlandc, inkallas dess målsman eller den, som möjligen utsändl barnet att tigga, och med honom för-fares som om han själf hade bettlat. — Under de tre senaste åren ha följande antal bettlare blifvit öfverlämnade till stadsfiskal att behandlas såsom lösdrifvare: år 1908 tillsammans 427 personer, hvaraf 405 män och 22 kvinnor; år 1904 tillsammans 331 personer, hvaraf 311 män och 20 kvinnor; år 1905 tillsammans 463 personer, hvaraf 453 män och 10 kvinnor. De flesta af dessa bettlare voro i en ålder af 20 till 60 år. Många af dem voro utan bostad och utan sysselsättning.

6.

Redogörelse för fattigvårdens ekonomiska förvaltning. — Utgifter för fattigvården jämte uppgifter om folkmängden i hufvudstaden. — Enskild välgörenhet.

Fattigvårdens verksamhet under flydda tider bör äfven bedömas efter siffror och tal. På den hugsvalelse och hjälp, som den beredt mången olycklig, torde ingen annan mätare finnas. I det följande anföras några summariska uppgifter angående fattigvårdens inkomster och utgifter under åren 1844—1904, då stadsnämnden och därefter fattigvårdsnämnden omhändcr-haft hufvudstadens fattigvård.

' Se vidare om Iösdrifvares behandling, s. 299 IT.Då stadsnämnden 1844 trädde i verksamhet, utgjorde nämndens tillgångar 76,6.31 r:dr, hvaraf kontanta medel till ett belopp af 55,804 r.dr och fastigheter till ett värde af 8,708

r:dr samt i öfrigt inventarier m. m. Vid samma tid uppgick fattigvårdens inom församlingarna kapitaltillgång till 471,168 r:dr. Fatligförsörjningsafgifterna, som aflämnades till nämnden, belöpte sig sagda år till 3.3,320 r:dr och fattighusafgifterna, som uppburos af fattighusdirektionerna, till 24,085 r:dr allt b:ko. Vid 1863 års slut uppgingo fattigvårdens tillgångar till 1,409,884 r:dr, hvaraf 1.036,514 r:dr i fastigheter. Samma år beräknades fatligförsörjningsafgifterna till 302,600 r:dr och fattighusafgifterna till 97,882 r:dr allt rmt.

I följd af sin instruktion öfvertog fattigvårdsnämnden 1864 den omedelbara förvaltningen af fastigheter, fordringsbevis, säkerhetshandlingar och andra tillgångar, hvilka voro anslagna för den allmänna fattigvården inom församlingarna och för hufvudstadens gemensamma lättigvårdsbehof. De tillgångar, som sålunda ailämnades från hufvudstadens 8 territorialförsaralingar, utgjorde i kapital 302,720 r:dr och i fastigheter 254,598 r:dr eller tillsammans 557,318 r:dr. Nämnden bestämde, att 300,000 r:dr skulle utgöra ett ständigt grundfondskapital, som icke finge förminskas. De testaments- och gåfvomedel, som fortfarande borde förvaltas af församlingarnas fattigvårds-slyrelser och hvilkas årliga afkastning skulle användas till pensioner och andra föreskrifna ändamål, utgjorde 294,433 r:dr. Vid årets slut belöpte sig fattigvårdsnämndens tillgångar till 1,425,205 r:dr, hvaraf värdel af fastigheter utgjorde 853,322 r:dr. Samma år uppgingo fatligförsörjningsafgifterna till 316,802 r:dr och fattighusafgifterna till 102,371 r:dr.

Äfven efter tillämpningen af den nya kommunalförordningen uttaxerades såväl försörjnings- som fatlighusafgifter efter tillförene bestämda grunder ehuru med allt högre skattebelopp. Den personella försörjningsafgiften utgick 1868 med 75 öre för hvaije mantalskrifven person, som fyllt 18 år, och den allmänna med 78 öre på riksdalern af de skaltskyldiges bevillning till staten enligt 2:dra artikeln i bevillningsförordningen. Dessutom erlades38 öre å kronokontributionsriksdalern till fyllande af föregående årets brist. De personella afgifterna utgjorde nämnda år 34,220 r:dr och de allmänna 238,658 r:dr, hvarförutom till fyllande af den förevarande bristen infiölo 91,848 r:dr. Medan den förra afgiften fortfarande uttaxerades ända intill 1883, sammanfördes den senare redan 1868 med den för öfriga nämnder erforderliga uttaxeringen till kommunalskatten. Från . fattighusafgiften befriades samtidigt husägarne mot erläggande af en särskild afgift, kallad fastighetsskatt, med 2 riksdaler för hvarje tusen af fastigheternas taxeringsvärde samt öfverlämnande till staden af de till inkvarteringsverket hörande fastigheter och inventarier. Af denna afgift beräknades 73 öre såsom faltig-husafgift, återstående såsom afgifter till gatuläggning, gatulyshållning och brandvakt. Därjämte bestämdes, alt livad, som af förenämnda årliga afgift öfversteg 277,500 r:dr, borde hvarje år afsättas till en fond, benämnd Stockholms stads fastighetsfond. Fastighetsskatten skulle upphöra med det fvra-tionde året efter dess början, men, om före denna tid fonden uppgick till ett belopp, som efter beräkning af 5 % lämnade i årlig ränta 277,500 r:dreller till 5,550,000 r:dr, skulle fastighetsskatten med det år, då sådant inträffade, upphöra. Fonden nådde sagda belopp 1887, hvarför efter 1888 vidare uttaxering icke ägde rum. — Fattigvårdsnämndens tillgångar vid 1904 års slut utgjorde 4,074,509 kr., häri inberäknadt värdet af fastigheter med 3,333,695 kronor.

Följande uppgifter visa till hvilka betydande belopp utgifterna för hufvudstadens fattigvård med åren stigit.

Fattigvårdsutgi fler åren 1844—1904.

År. Mantals- skrlfvcn Tolk- mfuigil. 1'lgifler. Kr. Faslig- II heter. || . Bokfördt|| Ar. värde. .Kr. Mantals- skrifven folk- mängd. Utgifter. Kr. Fastig- heter. Bokfördi vrtrde. Kr. Ar. Mantals- skriven folk- mängd. Utgifter, Kr. Fastig- heter. Bokförd! värde. Kr. i. »• 1 8. 4. S. 8. +• 1. s. 8. 4. 1844 84,934 135.951 94.211 1845 88,242 215,430 98,140 1846 90,710 217,360 107,382 1866 127,597 570.572 1,004,331 1886 216,807 944,775 1,675,560 1847 89,355. 212,110 112,970 1867 127,584 726,725 4193,5151 1887 221,551 902,095 1,675,560 1848 90,418 241,450 113.797 1868 129,389 750,725 1,000,238 1888 228,118 1,108,655 2,448,271 1849 91,545 239,964 114,480 1869 131,128 616,932 1,043,307 1889 236,350 1,156,172 2,448,271 1850 93,070 274,623 105,8701 1870 133,597 685,753 1,134,707 1890 245,331 1.197.408 2,525,319 1851 94,232 257,340 105,170 1871 136,932 801,311 1,194,070 1891 248,051 1,329,111 2,525,319 1852 95,385 287,340 193,204 1872 139,890 692,822 1,250,188 1892 249,252 1,419,694 2,528,559 1853 94,866 297,926 213,285 1873 141,251 731,368 1,177,112 1893 252,937 1,336,905 2.531,610 1854 95,950 343,225 250,596 1874 143,307 746,343

1,206.860 1894 259,304 1,265,619 2,531,610 1855 97,952 381,812 310,929 1875 144,974 893,645 1,184,476 1895 267,100 1,265,092 2,875,714 1856 100,040 410,691 353,830 1876 147,522 688,252 1,213,933 1896 274,609 1,375,078 2,952,065 1857 101,730 405,366 429,176 1877 153.528 728,298 1,268.000 1897 282,795 1,347,382 2.958.095 1858 102.788 407,498 459.923 1878 161,722 850,051 1,278,037 1898 291,589 1,392,443 2,058,699 1859 105,747 391,607 470,295 1879 163,040 803,217 1,338,052 1899 297,078 1,664,877 2,958,695 1860 109,878 407,445 498,061 1880 167,868 797,357 1,381,900 1900 300,523 1,911,904 2,958,095 1861 113,576 469,117 533.008 1881 174,702 839,090 1,496,126 1901 301,697 1,770,462 2,958,095 1862 116,066 456,560 534,092 1882 182,358 846,025 1,676,527 1902 305.115 1,954,501 2,958,695 1863 119,365 555,331 574,852 1883 190,842 850,053 1,076,527 1903 309,647 2.001,637 3.333,695 1864 123,436 596,974 853,322 1884 200,781 874,497 1,676,617 1904 317,946 2,077,839 3,883,695 1865 126,180 548,115 987.78411885 211.138 879,992 1.680,750

Anmärkningar.

Kol. 2. Uppgifterna äro hämtade ur Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning.

Kol. 3. Uppgifterna äro sammanförda efter revisorernas berättelser. I dessa utgifter, som afse bruttoutgifterna, d. v. s. utgifter utan afdrag af till fattigvården influtna inkomster, ingå äfven understöd åt fattiga tillhörande främmande kommuner, men där-

emot icke köpesummor för förvärfvade fastigheter och inventarier eller anslag till nybyggnader o. d.

Kol. 4. Uppgifterna afse det bokförda värdet af de af statsnämnden och sedermera fattigvårdsnämnden förvaltade fastigheterna. Fattighusens egendomar voro 1864 bokförda till ett värde af sammau-lagdt 254.598 kr.I nedanstående tabell uppgifves antalet understödstagare fördelade i olika grupper samt de årliga kostnaderna för fattigvården under tioårsperioden 1895—1904. Beräkningar för en längre tidrymd ha måst uteslutas, enär de skulle alltför mycket inkräkta på det redan knappa utrymmet.

Understödstagare och fattigvårdskostnad åren 1895—1904.

Mantals- skrifven folk- mängd. U n d ers t ö d s t a gare. Fattigvårds- kostnad. kr. I faltigvårds-anstailer intagna. Utackor- derade. I hemmen understödda. Samtliga. Däraf: Samtl. i fe af Tolk-mäng- Summa. Kr. Pr 1 invå- Kr. Direkta. Indi- rekta. Män. % K vin- fe' Antal. fe Antal. % Antal. % Antal. i 2. 3. | 4. 5. | B. | 7. | 8. 9. 10. 11. 12. 18. „ 15. 16. | 17. 1895 267,100 4,951 18-2 1,204 4'4 21,001 77-4 27,156 100 o 16,320 10,836 40 c 59-4 10-2 1,095,655 4'io 1896 274,609 4,903 19-3 1,339 5-3 19,122 75-4 25,364 100 o 16,025 9,339 427 57-3 9-2 1,217.344 4-43 1897 282.795 5,173 21-0 1,355 5-5 18,082 73'5 24,610 lOOo 15,889 8,721 42-6 57-4 8-7 1.190,358 4-2, 1898 291,589 5,150 21'3 1,354 5-6 17,711 731 24,215 lOOo 15,655 8,560 429 57-1 8-3 1.281,703 4-2 2 1899 297,078 5,644 24-8 1,426 6-2 15,722 690 22,792 lOOo 15,390 7,402 42'6 57-4 7-7 1.512,254 5'09 1900 300.523 6,549 27'8 1,639 6o 15,406 65-8 28,594 lOOo 16.392 7,202 431 56'9 7-8 1.750.108 582 1901 301,697 6,776 28-1 1,780 7-5 15,272 64i 28,828 100o 16,974 6,854 44-3 55'7 7-9 1,610.810 534 1902 305,115 7,171 300 1.900 8o 14,788 62o 23.859 lOOo 17,252 6,607 44-3 55-7 7-8 1,756.955 5.75 1903 309,647 7,438 31-4 1.825 7'7 14,411 609 23,674 lOOo 17,611 6,063 44-8 55'2 7-6 1,855,405 5-99 1904 317,946 7,292 31-1 1,808 7-7 14,348 612 23.448 lOOo 17,663 5,785 43-9 561 74 1.882.301 592

Kol. 3—14. Uppgifterna tistisk redogörelse för Stockholms stads fattigvård.

Kol. 11—12. Samtliga understödstagare fördelas i två större grupper: direkta och indirekta. Till direkta understödstagare hänföras alla personer öfver 15 år samt dc barn, som icke vårdas af föräldrar — fader eller moder. Såsom indirekta un-dcrstödstagarc räknas däremot sådana barn under

AnmSrkningar.

hemtadc ur Sta- 15 år, som vistas i hemmen och anses få del af det

åt föräldrarnc — fadern eller modern — lämnade understödet.

Kol. 16. Fattigvårdskostnadcrna äro beräknade efter de i föregående tabell angifna utgifterna men med afdrag af bruttoinkomsterna för understöds-tagarnes arbete.

Beviljandet af understöd förutsätter en närmare kännedom om den hjälpsökandes lefnadsförhållanden och nödställda belägenhet. De uppgifter, som erfordras för bedömandet häraf, anskaffas numera af särskilda vid fattigvårdsnämnden anställda biträden, benämnda tillsyningsmän.1 Efter verkställd utredning afgifva de öfver behofvet af ifrågasatt fattigvårdshjälp skriftliga rapporter, affattade å tryckta formulär, som påminna om de för dylika undersökningar 1807 utarbetade formulären,8 ehuru de äro mera detaljerade än förebilden — man kan säga i några stycken alltför detaljerade. Del torde

1 Instruktion och Arbetsordning för de vid utredningsbyrån anställde tillsyningsmän-nen af Fattigvårdsnämnden fastställd den 7 Januari 1902. Jfr s. 244 ff.

* Jfr s. 119 fthelt visst mer än en gång ha förefallit en fattigbesökare motbjudande, för att icke säga pinsamt, att nödgas utreda och besvara sådana frågor, som på några formulär äro angifna under rubriken »bestraffning», nämligen: straffarbete, fängelse eller böter, böter för fylleri, varnad för bcttleri, prostituerad, tvångsarbete.

På noggrannheten af tillsyningsmännens undersökningar beror emellertid i främsta rummet ett rättvist tilldelande af hjälp ål de nödställda. En undersökning angående orsaker till fattigvårdsbehofven — hvilken således icke afser antalet personer utan understödsfall — har för 1904 lämnat följande resultat. Af samtliga under sagda år förekommande 11,842 understödsfall förorsakades 124 af värnlöshet eller minderårighet, 3,755 af ålderdom eller orkeslöshet, 6,758 af sjukdom eller arbetsoförmåga, 717 af arbetsbrist eller knapp inkomst, 199 af stor familj, 56 af lättja, håglöshet och kringstrykande, 147 af mannens eller moderns afvikande, 86 af dryckenskap.

Hufvudstadens faltigvårdsutgifter ha för 1905 ökats till 2,513,263 kr., häri icke inberäknadt anslag för nybyggnader och reparationer eller dylikt. Det är självklart att, huru betydande anförda utgiftssummor än tyckas vara, fattigvårdsnämnden icke varit i stånd att därmed afbjälpa all den nöd, som af mångahanda .orsaker drabbat den fattigare delen af stadens befolkning. Lyckligtvis har fattigvården städse kunnat räkna på bistånd och understöd af de bättre lottade medlemmarna inom samhället. Men, ehuruväl Stockholms invånare i alla tider ådagalagt stor offervillighet mot de fattiga, måste man dock rättvisligen erkänna, att välgörenheten i nuvarande tid mer ån under något föregående tidsskede utvecklat en lifaldighet, »som med rätta kan sägas göra medkänsla för likars nöd och offervillighet vid deras af-hjälpande till ett utmärkande drag hos Stockholms befolkning».1 Det Sr endast en gärd af erkännande och tacksamhet mot så många välgörande män och kvinnor att påminna om deras ädla gärning. Härutinnan ha både stadsnämnden och fattigvårdsnämnden gifvil det bästa föredöme. »Vikten, omfattningen och betydelsen af denna enskilda verksamhet, hvarigenom välvilligt fylles hvad den allmänna fattigvården icke ensam förmår att till be-höfvandes undsättning uträtta, torde ingen vara mera befogad än fattigvårdens styrelse att erkänna».2 Äfven i handling ha dessa öfverstyrelser för hufvudstadens fattigvård visat sig uppskatta värdet af dylika barmhärtighetsverk. Under 1904 understöddes sålunda af den allmänna fattigvården ett icke ringa antal enskilda barnhem och uppfostringsanstalter, skydds-och räddningshem, natthärbergen, arbetsstugor, sjukvårdsföreningar m. m. med ett sammanlagdt belopp af 80,120 kr.

1 Öfverståthållareämbetets underdåniga berättelse för Stockholms Stad, åren 1896 — 1900. afgifven den 31 dee. 1901.

’ Fattigvårdsnämndens skrifvelse till öfverståthållarcämbctet den 20 mars 1865 angående åtgärder för åstadkommande af samverkan mellan den ofTentllga och enskilda välgörenheten i hufvudstaden. I fattigvårdsnämndens arkiv.Naturligtvis utgjorde de af nämnden understödda företagen blott en mindre del af alla dem, som sökt sprida tröst bland stadens fattiga. I förevarande öfversikt kunna tyvärr endast några få af dessa fromma stiftelser och föreningar omnämnas, och härvid måste förbigås samtliga för sjukvård upprättade anstalter, såsom Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt, Stockholms sjukhem, Sophiahemmet, Barnsjukhuset m. 11. — Liksom i det föregående1 anföras här nedan de olika barmhärtighetsverken i kronologisk ordning efter deras stiftelseår.

»Svenska diakonissällskapet», bildadt 1849, har till ändamål att genom dess i Stockholm stiftade diakonissanstalt utbilda kristliga kvinnor af evangelisk-lutherska bekännelsen för sjukas, nödlidandes eller eljest hjälpbehöf-vandes vård och undervisning. — »Tysta skolan», stiftad 1860 under drottning Lovisas hägn, har till uppgift att mot billig afgift och i mån af utrymme mottaga döfstumma barn, företrädesvis flickor, att undervisas i de till folkskolan hörande läroämnen äfvensom i lämpliga yrken och handa-slöjder för att sätta dem i stånd att framdeles kunna försörja sig själfva. — »Drottningens skyddshem», grundadt 1860 af drottning Sofia, under hvars beskydd det fortfarande är ställdt, har till syfte att lämna vård och skydd åt kvinnor, som straffats för brott eller af polismyndighet varnats för begångna förseelser men lämna hopp om förbättrad vandel, därest bistånd och ledning beredas dem. -— »Asylen för pauvres honteux», upprättad 1862 i ändamål att bereda bostad och delvis kost åt aktningsvärda fruntimmer af ståndspersonsklassen. -— »Allmänna skyddsföreningen», bildad 1866, är ställd under drottning Sofias beskydd och ledning samt har till uppgift att söka vaka däröfver, att fattiga barn icke sakna nödig och kärleksfull vård och uppfostran; atl mottaga och utdela understöd i penningar åt nödlidande; att underlätta de fattigas bemödanden till självförsörjning och, där så bchöfves, söka förskaffa dem den hjälp, som oundgängligen påkallas. — »Föreningen för sinnesslöa barns vård», stiftad 1868 med ändamål all verka för dylika barns uppfostran till medvetna och nyttiga medlemmar af samhället. — »Arbctshemmet för blinda», grundadt 1870 af direktör Borg i syfte att bereda arbetsförtjänst åt blinda arbetare. — »Föreningen för upprätthållande af Lindgrenska Trasskolan», bildad 1870, har till syftemål att upprätthålla nämnda skola, hvars uppgift är att upptaga vanartade och vanvårdade gossar samt att undervisa och uppfostra dem till nyttiga medlemmar i samhället, äfvensom att, om möjligt, bereda dem lämpliga platser vid utgåendet från skolan. — »Stiftelsen Josephinahemmet», upprättad 1873 af änkedrottning Josephina med uppgift alt kostnadsfritt bereda skydd och vård åt orkeslösa medlemmar af den romersk-katolska trosbekännelsen. — »Stiftelsen Konung Oscar I.s Minne», grundad 1873 af änkedrottning Josephina, har till ändamål att för mindre bemedlade fruntimmer af ståndspersonsklassen, utan afseende på trosbekännelse, ersätta saknaden af ett godt och fridfullt hem. — »Axel och Sofia Alms stiftelse», upprättad 1874 och afsedd att ål flickor, som sakna behörig omvårdnad, bereda ett hem, där de erhålla kristlig uppfostran och god handledning samt sålunda danas till red-

1 Äldre stiftelser och föreningar äro angifna ss. 90 och 161.

tbara och dugliga kvinnor. — »Föreningen S. de C.», bildad 1875 och ställd under beskydd af hertiginnan af Västergötland, har till syfte att vårda och understödja fattiga barn. — »Sällskapet Eugeniahemmet», stiftadt 1882 af prinsessan Eugénie och nu ställdt under kronprinsessan Victorias beskydd och ordförandeskap, har till ändamål att bereda bostad, vård och underhåll åt fattiga, obotligt sjuka och vanföra barn från såväl hufvudstaden som landsorten samt draga försorg om dem äfven efter barnaåldern. — »Stiftelsen Hem för de elända», upprättad 1882 och afsedd att taga kristlig vård om och söka bereda arbetsförtjänst åt från fängelse frigifna afsigkomna nödställda. — »Stiftelsen för gamla tjänarinnor», grundad 1883 med uppgift att åt trogna kvinnliga tjänare, tillhörande Stockholms kommun, på deras ålderdom bereda antingen fri hostad eller lifstidsunderstöd. — »Föreningen för blindas väl», upprättad 1885 af prinsessan Eugénie till befrämjande af de blindas lekamliga och andliga bästa. — »Föreningen De blindas vänner», stiftad 1888 af prinsessan Eugénie och numera ställd under kronprinsessan Victorias beskydd, lämnar i ett upprättadt ålderdomshem vård åt fattiga blinda kvinnor, som uppnått 70 år. — »Föreningen för Välgörenhetens ordnande»,bildad 1889, har till ändamål att, oberoende af religiösa och politiska menings-skiljakligheter, inom hufvudstaden verka för ett ordnadt samarbete mellan enskilda välgörande personer, enskilda välgörande stiftelser eller föreningar och den allmänna fattigvården. — »Föreningen för bistånd åt lytta och vanföra», stiftad 1891 i afsikt att bereda obemedlade lyIla. och vanföra, andligt normala personer kostnadsfri undervisning i slöjd. — »Föreningen Marga-retahemmet», bildad 1892 af hertigen af Västergötland, har till uppgift alt vårda fallandesjuka och sinnesslöa barn.-—»Hemmet Fristad», upprättadt 1896, har till syftemål att emottaga sådana unga sedligt vilsekomna kvinnor, hvilka själfva vilja börja ett bättre lif, och uppfostra dem till dugliga tjänarinnor. — »Asylen för ålderstigne sjömän», öppnad 1900 i förening med elt 1891 på initiativ af konung Oscar II upprättadt sjömanshem i Stockholm, har till ändamål att bereda en fristad åt orkeslösa sjöfarare.

Många andra af enskilda välgörare upprättade barmhärtighetsverk, såsom naltasyler, härbergen, arbetshem, skyddshem och värmestugor, kunna i brist på utrymme icke närmare angifvas. För upprättandet af dylika anstalter ha bl. a. Frälsningsarmén, Goodtemplarorden, fröken Rorg och pastor Hedberg utöfvat en stor och lyckobringande verksamhet.

Omfattningen af den enskilda välgörenheten i Stockholm framgår af öfverståthållarens femårsberättelse för 1896—1900, i hvilken anföres en mångfald stiftelser för fattigvård och barnavård. Sistnämnda år hade samtliga dessa stiftelser understödt 13,631 behöfvande med ett sammanlagdt belopp af 1,375,528 kronor. Stiftelsernas tillgångar vid samma tid utgjorde 22,220,271 kronor, däraf i fastigheter 6,912,187 kronor.

®-----------------------ARBETSINRÄTTNINGAR

I ÄLDRE OCH NYARE TID.FÄNGELSER OCH SIRA FF A R B ET SAN STA LT E R.

i.

Straffbestämmelser mot försvarslöse och lösdrifvare. — Stroilanstalter i riket.

Utom »rätte fattige» eller ined andra ord upptagna och inskrifna under-stödstagare har den allmänna fattigvården haft alt omhändertaga och hjälpa andra nödställda, nämligen »sysslolösa och lösdrifvare». Utan tvifvel har det i alla tider bland den stora skaran af tiggare funnits en hop oförbätterliga lättingar och landsstrykare, som för att icke blifva en våda för samhället måst fasttagas och tvingas till arbete. Men helt visst har det bland de sysslolösa äfven funnits mången arbetsvillig, som ulan eget förvållande råkat i nöd och drifvits till att trotsa alla förbud mot tiggeri eller att beträda brottets väg för alt icke dö af hunger. Om dylika bettlare yltrar sig politikollegium ofta medlidsamt. Exempelvis under ett af de hårda åren i slutet af 1600-talet skrifver kollegium till magistraten1: »Man kan eij weta om icke det mera af nöden änn som någon wahna skeer at sig sådane Fattige på Collegii dagarne uti Politie Collegio understundom wähl hundrade tahls om hielp anmähla, hwilka då medlen eij tillräckia, äro somblige be-fundna hafwa gått derifrån till huus och bodar så wid stora Torgel som annorstädes i Staden at genom tiggiande begära hielp, upsåteligen och till den ändan at dee af Stadzwacliten moste blifwa uptagne och således komma att få nogon penning niuta till Underholdh så länge dhe sittia inne».

I öfverensstämmelse med äldre tiders åskådning var den arbetsföre tiggaren, liksom lösdrifvaren, en brottsling inför lagen. Han hotades med lif-

1 Relation till Saraptel: Magistraten, Instundande 26 Maij A° 1691. I rådhusets arkiv.vets förlust, han lemlästades, han piskades till blods, han inskrefs till krigstjänst, han sändes till fästningsarbete, han dömdes till fängelse på »behage-lig tid», hvilket ofta betydde för hela lifvet. Bland äldre tiggarordningar gifves det visserligen sådana, som togo någon hänsyn till bettlarnes ålder och bräcklighet men däremot ingen till omöjligheten för den sysslolöse att genom arbete förskaffa sig sin nödtorft. Alla tiggeriförbud och straffbestämmelser måste emellertid blifva vanmäktiga i tider, då riket oaflåtligt hemsöktes af krig, missväxt och andra landsplågor. Man förfäras öfver den oerhörda nöd, som under olika tidsskeden härskade i Sverige. Det gräsliga elände, som exempelvis 1697 rådde i Stockholm, skildras af en berömd historieskrif-vare1 på följande sätt: »Många tusen fattiga hafva från landet begifvit sig hit lill hufvudstaden. De vackla, krypa eller ligga öfverallt på gatorna. Ingen vill taga dem in i sina hus. Sålunda måste dessa arma olycksoffer tillbringa de vinterkalla nätterna under bar himmel, liggande än här, än där vid väggarna. Många stå aldrig upp igen; och om morgnarna kommer stadsvakten och för bort de döda kropparna, hvilka kastas i stora gropar och där på en gång jordfästas». Det säges, att vid den tiden nedgräfdes på Adolf Fredriks kyrkogård 2,029 och i Stockholms närhet 2,967 af hunger och vanvård omkomna människor.

Året därpå, 1698, utkom en ny tiggarordning.2 Man vore berättigad antaga, att under intryck af den härskande nöden denna förordning skulle ha erhållit en mildare ordalydelse. Den föreskref: »På det de wahnartige Lättingar, hwilka utaf blott sielfzwåld, uthan twingande Kroppz- Swag- och Bräcke-lighect sig till Tiggerij begifwa, måge för sådan sin Odygd warda behörigen näfste, hafwe Wij i Nåder godt funnit, medelst Wår af detta dato uthgifne Förordning, at låta här i Stockholm inrätta Arbelz-, Rasp- och Spinnehuus,3 uti hwilket sådane

Lättingar, ware sig Mans- eller Qwinspersoner, så snart de befinnas föröfwa något Tiggerij, i Huusen eller på Gatorne, skola warda införde, derest de sedan icke allenast med någon nytto till sin födo kunna arbeta, utan jämwäl lida det straff, som de med sitt Okynne förtient hafwa».

Behandlingen af tiggare och lösdrifvare förbättrades endast i den mån straffbestämmelserna för brottslingar i allmänhet mildrades på grund af 1734 års och än mer senare tiders lagstiftning. Sålunda blefvo dock småningom de grymma kroppsstraffen — lemläslning, spöslitning och annan tortyr, fästningsarbete i järn, skamstralf och andra — utbytta mot frihetsstraff. I början af 1800-talet utfärdades en under inverkan af en humanare åskådning utarbetad förordning angående sysslolösa och vanartiga personers omhändertagande. Sedermera ha skiftande åsikter rörande dessa olyckligas rätta behandling satt sin särskilda prägel på de tid efter annan förnyade författningarna beträffande försvarslösa eller lösdrifvare. Dessa stadganden torde endast i några korta drag behöfva omnämnas.

1 And. Fryxell, Berättelser ur Svenska Historien. I). 20, Sthlm 1853, s. 208 IT.

’ Kongl. Maijltz Förnyade Stadga och Förordning, Huru med Tiggiare och Fattige som rätt Allmoso behöfwa, sä och med Landzstrykare och Lättingar, förbehällas skal. Datum Stockholm den 21 October Åhr 1698.

* Se vidare om rasp- och spinnhus, s. 32 IT.Af K. Maj:t påbjöds 1804 upprättandet af några arbetsinrättningar,’ »der syslolöse och wanartige Personer utan at, såsom förut skedt, sammanblandas med Missdådaren eller dem, hwilka för begångne brott till fästnings-arbete blifwit dömde, kunna under den upsigt, som för deras förwarande och tilsynen wid arbetet pröfwas nödig, syslosältas emot et derföre alpas-sadt och til deras nödtorftiga utkomst erforderligt underhåll». Allt löst folk — frigifna fästningsfångar, lösdrifvare och landsstrykare, från rullorna ut-slrukna soldater, betjänter, drängar och gesäller utan anställning eller laga näringsfång — kunde till dessa inrättningar »på obestämd tid» dömas af öfverståthållareämbetet i Stockholm och Konungens belällningshafvande i länen. Dock skulle de, som voro därtill dugliga och lämpliga, utskrifvas till krigstjänst. Ingen borde från inrättningen lösgifvas, »förr än med tilför-litelig säkerhet blifwit utrönt och styrkt, at han erhållit tjenst eller lofligt näringsfång», hvartill vederbörande skulle vara honom behjälplig. — 1 fråga varande förordning ansågs likväl för sträng och ersattes 1819 med en mildare.2 Enligt denna skulle till arbetsinrättning dömas »Lösdrifware, då de beswära allmänheten med Tiggeri, och utrymme till deras intagande saknas i särskildt arbetshus, som i Länet kan vara inrättadt», och vidare »så-dane personer, hwilka undergått bestraffning för tjufnad och äro såsom Lös-drifwaBe att anse». I motsats till den föregående tillät således denna förordning en lösdrifvare att vara och förblifva utan laga näringsfång eller försvar, blott han icke betllade. Från inrättningen fick han lösgifvas på viss tid, då välkänd person ville begagna hans arbetskraft. Han sattes på fri fot, om han kunde förete bevis af pålitlig person, »att denne will taga honom i tjenst eller förse honom med stadigt arbete», eller ock om han under vistelsen vid inrättningen »genom arbete, arf, gåfva eller testamente för-wärfwat penningar till et belopp af Tretiotre Riksdaler 16 Skillingar Banco, och, under de Tre sista månaderna, gjort sig för flit och ordning i sitt uppförande känd». — En återgång till större stränghet angifver den 1833 utfärdade förordningen3. Denna lag ansåg för lösdrifvare hvarje person, man eller kvinna, hvilken efter att ha uppnått femton år saknade för sin utkomst både laglig sysselsättning och bestämda egna eller främmande tillgångar. Äfven denna förordning lämnade den anhållne möjlighet att förskaffa sig laga försvar, exempelvis genom att bevilja honom anslåndstid lill anskaffande af tjänst eller nöjaktig borgeni. Men den fråntog honom den i föregående

1 Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning om Allmänna Arbetsställen för Swea-och Götha-Rikcn samt Stor-Förstendömet Finnland; Gifwen Carisruhe Slott den 27 Februarii 1804.

5 Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående sysslolöse och wanartige personers insättande och hållande till arbete å de allmänna Arbets-Inrättningarne i Carlscrona och Wadstcna; Gifwen Stockholms Slott den 31 August 1819.

3 Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, huru med förswarslöse personer förhållas bör; Gifwen Stockholms Slott den 29 Junii 1833.

* Tyvärr gaf detta medgifvande upphof till penningeutpressningar af enastående slag. »I Stockholm bildade sig hland personer af sådan förmögenhet, som berättigar att lemna laga försvar, en sorts ockrare, som läto bra betala sig af fattiga arbetare för så kallade försvarssedlar». Jfr Carl Olof Brink, Historisk Öfversikt af Fängelscsystemerne samt Svenska Lagstiftningen rörande Fängelser. Sthlm 1848.författning inrymda utvägen att genom besparad arbetspenning jämte godt uppförande åter förskaffa sig friheten. -— Mera öfverensstämmande med billighetens kraf var den 1846 fastställda stadgan1. I denna lag skiljes mellan »förswarslöse i allmänhet» och »förswarslöse till allmänt arbete förfallne». Såsom försvarslös ansågs den, hvilken icke hade bestämdt näringsfång eller bevisligen af egna tillgångar eller genom andras hjälp hade sin bergning eller var känd för att ärligen försörja sig. Till allmänt arbete förföll den försvarslöse, som varit straffad eller under besvärande omständigheter tilltalad och häktad för brott af svårare art eller för försvarslöshet redan förut hållits till allmänt arbete. Den förstnämnde ställdes under uppsikt af därtill utsedde välkände män, kallade »tillsyningsmän», inom den socken, han tillhörde, och fick icke begifva sig utom den bestämda vistelseorten utan till-ståndsbevis eller pass. Men han kunde endast sättas i häkte för det fall sådant af Konungens befallningshafvande »nödigt pröfwas». Den senare däremot var underkastad strängare behandling, enär han utan vidare kunde häktas eller ock åläggas att förskaffa sig laga försvar vid äfventyr att blifva dömd till allmänt arbete från två till fyra år, allt efter graden af hans föregående brottslighet. Det bör icke glömmas, att denna stadga fastslog, att den brottslige icke fick, såsom ditintills skett, beröfvas sin frihet »på obestämd tid» utan skulle dömas till arbete på bestämdt begränsad tid och därefter fri-gifvas. — Nu gällande lag angående lösdrifvare2 utfärdades 1885. Den vittnar om en allt större sträfvan att behandla de olyckliga med rättvisa och mildhet. I denna lag har den förut uppställda fordran om laga försvar utelämnats. Därjämte ha försök gjorts att närmare angifva de förhållanden i personers lefnadssätt, hvilka anses utgöra en fara för den allmänna ordningen och säkerheten. Lagen stadgar: »Hvar, som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, må, der ej omständigheterna ådagalägga all han söker arbete, behandlas såsom lösdrifvare på sätt i denna lag sägs. Till enahanda behandling vare ock den förfallen, hvilken eljest utan atL ega medel till sitt uppehälle underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant lefnadssätt, att våda deraf uppstår för allmän säkerhet, ordning och sedlighet». Lagen förbjuder uttryckligen att behandla såsom lösdrifvare barn under femton år. För vanartade barns behandling fastställdes 1902 särskilda stadganden.3 Enligt nuvarande lösdrifvarelag skall den varnas, som gjort sig skyldig till lösdrifveri. Beträdes han åter med sådant inom två år efter varningen, kan han af Konungens befallningshafvande eller, i städer, af poliskammaren dömas till tvångsarbete från' en månad till två år. Har den anhållne förut undergått tvångsarbete eller andra försvårande omständigheter därtill föranleda, må han dömas till högst tre år. Tvångsarbetet skall förrättas i allmän anstalt, där för brott straffade äro, så vidt möjligt, afskilda från andra.

1 Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga angående förswarslöse och till allmänt arbete förfallne personer: Gifwen Stockholms Slott den 29 Maj 1846.

’ Lag angående lösdrifvares behandling: gifven Stockholms slott den 12 Juni 1885.

3 I.ag angående uppfostran åt vanartade och i sedligt afseende försummade barn; gifven Stockholms slott den 13 Juni 1902.I öfrigt bör arbetet lämpas efter hvars och ens arbetsförmåga. Den, som efter den ådömda tvångsarbetstidens slut frigifves, skall ofördröjligen, i enlighet med det för honom utfärdade passet, begifva sig till den ort, dil han förpassats. Om han varit dömd till tvångsarbete i sex månader eller där-utöfver, äger han icke under två år efter frigifvandet, utan särskildt tillstånd, uppehålla sig utom den kommun, han tillhör, eller där han erhållit behörigt tillstånd att vistas. Därjämte föreskrifves: »Kommunalmyndighet samt lill-syningsman låta sig angeläget vara att bereda lösdrifvare utväg till arbete».

Genom några bestämmelser i nu gällande lösdrifvarelag och fattigvårdslag ställas dessa i visst samband till hvarandra. Lösdrifvarelagen hänvisar tydligen till den allmänna fattigvården sådan person, om hvilken den säger: Den som i följd af ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet

eller lyte är oförmögen att genom arbete förvärfva hvad till lifvets uppehållande oundgängligen erfordras, må ej

dömas till tvångsarbete». Å andra sidan finnas i fattigvårdslagen bestämmelser, som till arbetstvång hänvisa vissa understödstagare, såsom tredskande fattighjon eller försumliga familjeförsörjare. Dessa kunna hänfalla under straffbestämmelser, som återfinnas i lösdrifvarelagen. Det vore gagneligt och billigt om dylika underhållstagare blefve mer än hitintills underkastade lagens straffdom. Men delta önskemål torde väl knappt uppfyllas, förr än i en ny fattigvårdsförordning inryckes stadgandet, atl tredskande fattighjon och försumliga familjeförsörjare skola behandlas i likhet med lösdrifvare.

En djupare inblick i den anhållne bettlarens och lösdrifvarens behandling får man först genom en närmare kännedom 0111 tillståndet i de fängelser och straffanstalter, där dessa olyckliga inspärrades icke sällan för hela lif-vet. 1 århundraden tillämpades pä dem de för förbrytare fastställda straffbestämmelserna, och långt inpå 1700-talet kännetecknas dessa af omänsklig grymhet.

Öfver det fordom i rikets fängelser rådande eländet har en i det föregående nämnd författare1 lämnat skildringar, som väcka fasa och afsky. Fångarna inspärrades i mörka och fuktiga fängelsehålor, där de, ofta sedan deras kroppar blifvit sargade eller stympade, öfverlämnades åt en nyckfull behandling af råa knektar. Under denna uppsikt framlefde män, kvinnor och barn gemensamt en tillvaro, som, i stället för ånger och förbättring, alstrade hos dem än större förnedring och förvildning.

Till fästning dömdes i allmänhet endast sådana tiggare eller lösdrifvare; som förut gjort sig saker till gröfre brott. Belastade med järnbojor höl-los de till hårdi och tungt arbete. Flertalet ertappade lösdrifvare inspärrades i läns- och häradshäkten, men dessa öfverfylldes ofta med andra fångar och saknade möjlighet att sysselsätta de straffade. Under dylika förhållanden kommo tiggarne icke ens i tilllalle att ådagalägga sin håg eller duglighet för arbete. Det hände också all, medan verkliga förbrytare ultjä-

1 Sigfrid Wieselgrcn, Sveriges Fängelser och Fångvård från äldre tider till våra dagar. Sthlm 1895. passim.nade sin slrafftid och lössläpptes, bettlaren eller lösdrifvaren — tilläfventyrs en icke för brott förut straffad yngling — kunde få tillbringa sina kraftigaste år i fängelse, endast därför att han var ditdömd »på obestämd tid». Då han efter att ha utstått lidanden af alla slag slutligen frigafs ur den rysliga straffanstalten, gick han ut i lifvet mera nödställd och fördärfvad än han var, då han anhölls. Det dröjde länge förrän man insåg, att statens plikt är att sörja för »att brottslingarne icke ur fängelset utträda sämre än de däruti inträdt».

Ett första försök till förbättring i fängelseväsendet gjordes af Gustaf II Adolf, då han 1619 befallde, att barn- och tukthus skulle inom större läns-städer upprättas. Afsikten med dessa anstalter var att på elt mera rationellt sätt bereda vård åt värnlösa eller vanartade barn och söka tvinga yngre lättingar eller lösdrifvare till allvarligt arbete. Det k. påbudet blef emellertid åtlydt endast i Stockholm, där en dylik inrättning öppnades 1625. Det rasp-och spinnhus, hvars upprättande 1697 anbefalldes, hade enahanda uppgift som tukthuset men var afsedt för vuxna personer. I det föregående ha dessa båda anstalter blifvit närmare skildrade.1 Först i början af 1700-talet kommo spinnhusinrättningar lill stånd i hufvudstaden och i några andra större fabriksstäder, där man sökte använda fångarnas arbetskraft till gagn för den uppblomstrande industrien. Men allt eftersom denna sedermera ånyo aftog, minskades äfven möjligheten att anskaffa arbete i straffanstalterna. Det gick därhän, att inom skilda orter upprättade spinnhus måste nedläggas och endast några få, de i Stockholm, Göteborg, Norrköping och Malmö, kunde hållas i verksamhet.

Tyvärr blefvo af enahanda orsak skaror af fria arbetare utan bröd. Tig-geriet och lösdrifveriet tilltogo trots alla varningar och förhud. Fängelserna öfverfylldes med fattigt och löst folk. 1 de usla läns- och häradshäktena inspärrades stundom 30 å 40 personer i ett fängelserum. Ofta fingo dc arbeta, äta och sofva isamma lokal. Följden af detta lif blef fysiskt och moraliskt fördärf. Missförhållandena förvärrades genom egenmäktighet hos en plikt-förgäten bevakningspersonal, som icke skydde alt ockra på de fängslades fel och svagheter.

Väl gjordes tid efter annan förnyade försök att införa reformer inom fängelseväsendel, men det dröjde länge innan dessa vunno tillämpning. Sålunda anbefalldes 1798 af Gustaf IV Adolf afsevärda förbättringar.8 Bland annat påbjöds: att i dåvarande fängelser rummen gjordes sunda och säkra; all de försågos med eldstäder och ventiler samt att stengolfven belädes med bräder; att särskilda sjukrum inreddes för de fängslade och att dessa

erhöllo ordentlig läkarevård. Vidare föreskrefs: att till en dubbelsäng för två man skulle höra, för en förbrukningstid af sex år, en madrass och en hufvudkudde af buldan, stoppade med halm eller ormbunkar, samt elt täcke af nöthår; alt åt de till minst två års lid dömda, sedan de utslitit sina egna kläder, skulle bestås, för tre års förbrukningstid, en grå vadmalsjacka med foder af grofbul-

1 Se oin dessa anstalter s. 25 fT.

5 K. bref dnterndt den 27 nov. 1798.dan. ett par byxor af samma beskaffenhet, två par ullstrumpor, två par trä- eller läderskor, två grofva skjortor och en hatt; att alla fångar skulle erhålla två skilling i daglig förplägning, hvarförutan till fästningsfångar borde utbetalas en skilling i arbetspenningar eller 1 l/s mark mjukt bröd. Mar* ketenterier skulle upprättas inom fängelserna för att bereda fångarna möjlighet att erhålla sund och billig föda. Försäljning af brännvin blef strängeligen förbjuden. Det bestämdes därjämte, att grofva missdådare icke skulle inrymmas i samma rum med mindre brottslingar, lösdrifvare eller rannsaknings-fångar, samt att fångar af olika kön icke lingo bo tillsammans. Åndtligen anbefalldes, att alla underjordiska hålor och fångkällare, så vid kronans som härads och städers enskilda häkten, skulle afskalTas och igenfyllas.

För genomförande af de viktigaste af dylika reformer, erfordrades nya byggnader, men därtill saknades medel. I ändamål att bereda utrymme i de öfverfyllda fängelserna beslöts 1804, att för »syslolöse och wanartade Personer» anordna några »Arbetsställen» eller, med andra ord, tvångsarbetsin-rättningar, af hvilka en förlädes till Karlskrona och en annan till Sveaborg. Reglementet1 för dessa inrättningar gifver uttryck åt den humanare uppfattning, som redan mot slutet af 1700-talet började göra sig gällande i fråga om de fängslades behandling. Femton år senare, 1819, nödgades staten upplåta ytterligare en större tvångsarbetsinrätlning med enahanda uppgift som de äldre inrättningarna. Den nya anstalten inrymdes i det präktiga krigsmanshuset i Vadstena och öppnades samma år. Den var från början afsedd alt hysa 300 personer men måste inom kort mottaga 500 och dårutöfver. Till råga på allt biel det omöjligt att skalfa sysselsättning åt dessa skaror af människor. 1 brist på arbete tilibraglc de större delen af sin tid i en fördärflig sysslolöshet.

Lyckligtvis hade under tiden eller 1825 samtliga stralfarbetsanstaller blifvit ställda under en central myndighet, kallad »Styrelsen öfwer Fängelser och Arbels-Inrättningar i Riket». På denna styrelses kraftiga initiativ skulle en genomgripande reform af hela fängelseväsendet komma till stånd. För att befria, så mycket som sig göra lät, fängelserna från anhålkia bettlare och försvarslösa upprättades 1826 en pionierkår bestående af två arbetskompanier med uppgift att upptaga i sig dylika fångar äfvensom de i tvångs-anstalten i Vadstena inhysta arbetsdömde. Denna anstalt utrymdes 1828. Pionierkåren utbyttes 1842 mot en kronoarbetskår fördelad på fyra kompanier. Organisationen af dessa kårer var strängt militärisk. De stodo un-dér militärbefäl och sköttes med militärisk rutin. Kompanierna voro förlagda inom olika fästningar. Antalet af inskrifna i dessa kårer uppgick tidtals till 600 man. Karlarne skulle vara arbetsdugliga; mindre arbetsföra insattes i korrektionsanstalter eller, där sådana saknades, i fängelser. — Den under nära 250 år brukliga värfningen af lösdrifvare till krigstjänst hade 1824 blifvit afskaffad. — Vistelsen vid dessa arbetskompanier verkade i hög grad demoraliserande, hvarför de personer, som från kåren frigålvos, nästan alltid möttes med misstroende och hade svårt att i orterna erhålla tjänst

1 Kongl. Maj:ts Nådiga Reglemente, Angående Styrelsen wid de i Carlscrona och å Sveaborg anbefaldte Allmänna Arbets-Inrättningar: Gifwit Carlsruhe Slott den 27 Februarii 1804.

20eller arbete. Därigenom förföllo de lätt till brott och måste åter tagas i fängs-ligt förvar.

Antalet försvarslösa eller lösdrifvare fördelade på omnämnda arbetskompanierna utgjorde blott en mindre del af den stora mängden af anhållna. Hela antalet för försvarslöshet under 1835 dömde uppgick till 2,403 personer. Af de på obestämd tid inspärrade hade samma år hållits i fängsligt förvar 634 sedan 3 år, 760 sedan 10 år, 186 sedan 20 år, 37 sedan 30 år och 6 sedan ännu längre lid tillbaka. Genom lagens hårda bestämmelser kvarhöllos således allt fortfarande på »behaglig tid» i straffanstalterna en hop människor, hvilkas egentliga brottslighet var alt icke kunna skaffa sig laga försvar, och därigenom ökades ytterligare de fängslades antal år för år i högst oroande grad. Mot då gällande författningar angående försvarslösa personers behandling uttalade 1839 års fattig vårdskommitté en sträng förkastelsedom:1 »Dessa författningar emot lösdrifveri och försvarslöshet bidraga att öka

brottslingarnas antal, dels genom den oreda i begreppen, som uppkommer om brott och straff, då den försvarslöse, som ej blifvit med brott beträdd, ofta behandlas hårdare, än den verklige missgärningsmannen, dels genom försvarslösa personers sammanblandning i fängelserna med verkliga förbrytare, der de förra snart undervisas i sätten att både begå brott och att dölja dem». I korrektionsanstalter och fängelser upptagna lösdrifvare uppgick 1840 lill 5,294 och 1845 till 6,408 personer.

Styrelsens försök att bereda större utrymme i fängelserna misslyckades således trots de vidtagna åtgärderna. Behofvel af nya fängelsebyggnader var uppenbart. Utan sådana kunde icke ens af hjälpas det största felet i fängelsernas organisation, nämligen sammanblandning af fångar af olika ålder och brottslighet. Tillståndet i rikets straffanstalter 1836 gaf fångvårdsstyrelsen anledning till följande yttrande, som afser såväl läns- som stadsfängelserna: »Uppförda på en lid, då fångantalet var betydligcn mindre än för det närvarande och beräknade blott för detta antal, bestå de merendels af få och ofta föga rymliga rum eller hvalf, uti hvilka cj sällan ett större antal personer inpackas än utrymmet och afseendel på fångarnas hälsa och moralitet rned-gifva. Der insattes den i brott grånade förbrytaren, som hopat missgerning på missgerning och rymt ur det ena fängelset eller det and*a, och dil föres ynglingen, ja, ej sällan barnet, som blifvit beträdt med ett ringa tillgrepp. Der sitter den redan afstraffade förbrytaren under afbidan på lägenhet att af-sändas till ett fästningsfängelse eller en korrektion sinrättning; och der sitter också den fattige, som undergår fängelsestraff för böter, honom ådömda om

han försuttit en stämning eller uteblifvit med en afTordrad förklaring----------------

Få eller oftare ingen är der sysselsatt, utan tillbringas tiden merendels med berättelser om egna eller andras illhragder. Och på detta sätt invigas unga sinnen i hrottets hemligheter och i utvägarna att begå dem. Då man någon gång lyckas rörmå en äldre brottsling till en uppriktig skildring af sin lef-nadsbana, finner man merendels, att han daterar början af sitt olyckliga lif

1 Underdånigt Betänkande, ined dcrtill hörande handlingar, angiende Fattigvården i Riket, utom Stockholms Stad, jemte dcrmed sammanhang cgande ämnen. Afgifvet den 8 Juni 1839. Jfr s. 134 ff. *från sin första fängelsetid. Felaktig var han, då han inträdde i fängelset, men sjudubbelt fördärfvad gick han derifrån».

För dessa straffanstalters omorganisation hade styrelsen 1840 framlagt ett omfattande förslag. I ett utan författarenamn utgifvet arbete med titeln)Om Straff och Straffanstalter» erhöll styrelsen det kraftigaste stöd. Bokens författare, som med rätta kallats »den svenska fångvårdens reformator», var ingen mindre än Sveriges kronprins Oscar. Nödvändigheten af elt nytt fängelsesystem framstod såsom oafvisligt för alla, som logo del al' den sakrika och varmhjärtade skriften1. Till fängelsernas successiva förbättring beviljade rikets ständer 1841 den betydliga summan af 1,300,000 r:dr b:ko.

Från den tiden härleda sig de stora reformerna i de svenska fängelserna och främst bland dem införandet af cellsystemel. Tack vare riksdagens ständiga offervillighet har numera fångvården till sitt förfogande mönstergilla straffanstalter. Försvarslösa eller lösdrifvare sammanföras icke längre med andra för brott straffade förbrytare. För dem finnas, såsom 1839 och 1870 års fattigvårdskommiltéer äfven föreslogo, särskilda af staten bekostade tvångsarbetsanstalter, tre för män och två för kvinnor.

t 2.

Straffanstalter i hufvudstaden. — Arbetshus och andra arbetsinrättningar.

Under den långa tidrymd, som förestående skildring af den svenska fångvården omfattar, vidtogos knappt flera eller andra åtgärder lill de fängslades bättre behandling inom hufvudstadens fängelser än de, som företogos i rikets öfriga straffanstalter. Före 1825, då verkliga reformer började införas i fängelseväsendet, ha i hufvudstaden funnits följande allmänna straffanstalter: fängelset i Smedjegården till bestraffning af gröfre förbrytare; häktena i Rådhuset, Stadshuset och Kastenhof till förvar af rannsakningsfångar och mindre lagöfverträdare; tvångsarbetsanstalterna i Tukthuset och Spinnhuset till korrektion af bettlare, lösdrifvare och brottslingar.

Betecknande för den hårdhet, med hvilken de fängslade behandlades i Stockholm, är det reglemente,2 som 1714 föreskrefs för fångarna i Smedje-

1 Författaren säger bl. a.: »Adla omsorger hafva sträckt sig äfven till den pä brottets

afvägar förirrade, som man börjat betrakta mindre säsom en fågelfri, för alltid förskjuten

varelse, än såsom en vilseförd fallen like, för hvars omvändelse och bättring man känner

sig manad att tänka och handla». Om Straff och Straffanstalter. Sthlm 1840, Förord.

5 Instruction för Wachtmästaren och Wachtkarlarne wid Smediegården. hwarefter de wijd deras Tiensters förrättande sig hafwa at förhålla, hwarjemte ett Heglementc och Förordning följer, huruledes Fångarne der sammastädes sig skola skicka samt med hwad Straff de skola beläggas och afstraffas, som sig deremot förbryta. Stockholm den 11 Octobr. Anno 1714. Tryckt i Stockholms stads ordinantier, Sthlm 1734, D. 2, s. 363 ff.gården och som därefter äfven fick tillämpning inom öfriga fängelser i rikel. Svårare förseelser under gudstjänsten straffades »uthan någon förskoning med halsjärn, watln och brödh, eller Spöö och Riisslijlande». Uppstutsighet »antingen i ord eller Gärningar» mot predikanten afstraffades »uthan någon förskoning antingen til lifwet eller med annan swår kropzplicht eller penninga-böter». Vidare »lastande och smädefulla ord emoth Öfwerheten, Dommare och Executorer» bestraffades »antingen med liifzstraff, halsjärn, kåkstrykande eller gatulopp». Smädelser mot främmande personer, som besökte fängelset, medförde inspärrning i svårare fängelse eller vatten- och brödstraff. Slutligen säger reglementet: »Förmanas Fångarne at afstå med alt ohöwiskt och otuch-tigl snack och tahl, samt fåfänge Werldzlige wijsors siungande, jämväl och alla andra oanständige och otuchlige later och åthäfwor hwarigenom förargelse förorsakas kan, och det wijd Corporligit straff til giörandes. Samma wijte och plicht skal i lijka måtto dem öfwergå, som sig understå at bruka hwarje-handa dubbel och Spel, drickande öfwer Nödtorfften, dantz och lek med mera dvlickt, som slijka fångar til ingen delil anständigt är». Denna senare punkt angifver tydligen den brist på ordning och disciplin, som oaktadt alla föreskrifter var rådande inom fängelset, livartill icke minst bidrog den sorgliga uppfattning, som vaktpersonalen hade om sin uppgift. — I den för bevak-ningsmännen vid samma tid utfärdade instruktionen ålades dem att tillse, att de fångar, som skulle bereda sig till döden, »icke måga hwarken föruth, eller samma dagen som de skola gå ut til dödzstraffet, med starcka Drycker, af wijn, öhl eller Bränwin blifwa öfwerlastade». I sammanhang härmed förbjöds vaktbetjäningen att bedrifva försäljning af öl, vin eller brännvin inom fängelset. Det förbjöds äfven betjäningen att »effter egit godtvckio, och för någon egennyltighet, handtera den ena fången strängare än den andra», och slutligen all af fångarna »hädan eliter sielfF, eller genom någon annor fordra eller på något sått ringasle afgiITt begära, wijd deras inkommande uthi fängelset, eller lösgilvande deruthur, wijd förlust af des Embete». — Andra föreskrifter utfärdades senare för Tukthuset och för Spinnhuset men utan att därstädes åstadkomma erforderlig ordning och disciplin.

Månget skarpt omdöme har fällts öfver stadens straffanstalter. Särskildt upplysande äro de iakttagelser, som upptecknats af en engelsk filanlrop, hvilken under en vistelse i Stockholm 1781, besökte stadens fängelser. Af hans uttalanden1 kan man föreställa sig hurudant tillståndet därstädes ännu i nyare tider varit. — Häktena i Kastenhof och Stadshuset hade hvardera sex fängelserum. På det förra stället voro i elt rum 3 fångar och på del senare 5 fångar inspärrade. 1 det senare häktet saknade fångarna erforderlig tillgång till frisk luft, enär luftväxlingen i de flesta rummen skedde genom en liten öppning i dörren. Fyra rum voro mörka, smutsiga och fulla af stank; de två öfriga, som användes företrädesvis till sjukrum, voro ljusare. Vaktmästaren i bägge häktena sålde brännvin till fångarna. Hans rum var upptaget af sysslolöst folk, som höll på med drickande. — I häktet i Rådhuset

1 The State of the Prisons in Kngland and Wales with Preliminary Observations and an account of some Foreign Prisons and Hospitals. By John Howard. Warrington 1784.voro rummen mycket orenliga och alla fönstren, utom ett, tillspikade. Fångarnas utseende förrådde vanvård och hård behandling. Två rum voro af-sedda för dömde till vatten- och brödstraff. I elt af rummen voro inspärrade 2 personer. De föreföllo nästan uthungrade, ty till sitt uppehälle erhöllo de endast för 6 styfver bröd om dagen, och detta såldes till dom af en sniken vaktbetjäning. Fångarna tillätos icke alt någon tid på dagen lämna de osunda lokalerna. —- I Smedjegården voro rummen förlagda åt en gård, omgifven af ett högt plank. I ett af rummen, som var försedt med endast två britsar, vistades 3 män, af hvilka en var helastad med kedjor. På andra sidan om gården låg ett logemcntshus för kvinnor. 1 en

lokal arbetade f> kvinnliga fångar, dock var ingen af dem smidd i järn. 1 kyrkan fanns en sofplats, som begagnades af lifdömda fångar intill dess de skulle afrältas. Två dagar före afrättningen befriades de från sina bojor. — Rasp- och Spinnhuset på Långholmen hyste 180 personer, män, kvinnor och barn. Kvinnornas logement voro snygga, men männens smutsiga och slinkande. Yngre och äldre vistades tillsammans natt och dag. Kort sagdt, vid besöket i Korrektionshuset tydde såväl vaktbetjäningens uppträdande som fångarnas utseende på, att straffanstalten saknade god skötsel och tillsyn.

Ett grundfel vidlät dessutom hufvudstadens straffanstalter, de lydde under liera, myndigheter. I dessa anstalter, med undantag af Smedjegården, där brottslingar i allmänhet inspärrades efter laga dom och ransakning, hölls en mängd lagöfverträdare i fängsligt förvar af poliskammaren, justitiekollegium, politikollegium och kommerskollegium. Däraf kom del sig, all i samma fängelserum ofta kunde förvaras den itererade brottslingen och den ostraffade bettlaren —- alldeles som i rikets öfriga fängelser. Men det hände också, såsom handlingar i Rådhuset bevisa, att en flock bettlare insattes i Rådhushäktet den ena dagen och utsläpptes dagen därpå utan att ens ha blifvit »examinerad». I Stadshushäktet åler kunde tiggare och lösdrifvare hållas inspärrade en ansenlig tid, förr än de ransakades eller erhöllo sitt straff.

Politikollegium, som under århundraden var stadens fattigvårdsstyrelse, hade helt naturligt att omhändertaga det stora flertalet af tiggare och lösdrifvare, förnämligast alla, som icke förut varit straffade för brott. I otaliga fall sökte kollegium att befria staden från anträffade bettlare genom att förvisa dem till deras hemorter. Därest kollegium ansåg sig böra lämna hjälp utöfver ett tillfälligt understöd, öfversändes vanartiga barn lill Barnhuset, åldringar och sjuklingar härbergerades i Danviks hospital, ostraffade arbetsföra män och kvinnor rekommenderades till induslriidkare, som kunde vara A'illiga att använda deras arbetskraft. Slutligen, äfven då laga bestraffning uppenbarligen var påkallad, nöjde sig kollegium merendels med att till de anhållna framställa upprepade varningar och hotelser om bestraffningar och sände endast de oförbätterliga lagöfverträdarne till stadens fängelser eller till Tukthuset och Spinnhuset, då dessa kommit till stånd.

Såsom redan är sagdt, sammanslogs i slutet af 1700-talet Tukthuset med Rasp- och Spinnhuset. Sedan direktionen öfver allmänna fattigvården 1807 börjat sin verksamhet, öfvertog den i juni 1808 ledningen af tvängs-arbetsanstalten, då benämnd Korrektionshuset, hvilken ansågs oumbärlig,för så vidt grundbestämmelsen i den nya fattigvårdsförordningen skulle vinna tilllämpning, nämligen att »de fattige, som kunna, men icke wilja arbeta, utan heldre tigga, skola til arbete twingas». Tyvärr skulle dock, enligt fattigvårds-stadgans föreskrifter,1 i arbetsanslalten till korrektion mottagas »icke blott sådane fattige, som lyda under Fattigwården, utan jemwäl både andre tiggare och werkelige förbrytare, som dit förwisas». Härvid fastställdes emellertid, såsom ordning och rättvisa kräfde: »at förbrytare skola wara aldeles afskiljde från dem, som dömmas til twångsarbete för utöfwadt tiggeri eller andra mindre förseelser; at de förre aldrig få med de senare pläga något umgänge, hwarken på längre eller kortare tid; at könen ej få wistas tilsam-mans; at större förbrytare hållas från mindre». Andra äfvenledes beaktans-värda bestämmelser voro: »Arbetsföre personer skola efter deras förmåga arbeta wissa timmar om dagen. Således kan arbetstiden blifwa olika för olika personer; ty den bör rätta sig efter hwars och ens krafter. — Arbetet bör, så myckel möjligt är, utwidgas och utsträckas til flerehanda slag, på det, at de personer, som til correction förwisas, måtte efter fallenhet eller redan förwärfwad skickelighet, til nytta för Inrättningen kunna sysslosättas. —- Den Arbetare med full arbetsförmåga, som igenom sit arbete förmår inbringa mer, än han kostar Inrättningen, äger at sjelf disponera öfwerskot-tet; dock icke förr än han frigifwes».

Såväl direktionen för allmänna fattigvården som polismyndigheten ägde alt till Korrektionshuset döma tiggare, likväl med den inskränkning, att den af direktionen ådömda strafftiden icke borde utsträckas utöfver 4 månader. De allmänna straffbestämmelserna voro, att den, som tiggde, antingen han åtnjöt understöd af fattigvården eller icke, skulle plikta med arbete i Korrektionshuset, efter omständigheterna, första gången från 1 till 2 månader, andra gången från 2 till 4 månader och tredje gången från 0 månader lill 1 år. Den, som oftare beträddes med tiggeri, straffades med arbete i Korrektionshuset dubbelt så lång tid som sista gången, då han blef pliktfälld. Direktionen dömde äfven till tvångsarbete fattigvårdens underhållstagare, vuxna eller barn, som gjorde sig skyldiga lill andra förseelser än tiggeri, exempelvis dryckenskap, lättja och vanvård af barn, älvenså minderårige

för upp-stutsighel mot föräldrar, försummelse i skolgång m. ra. Till Korrektionshuset borde dock icke sändas barn under 15 år annat än för upprepade förseelser eller svårare vanart.

Då Korrektionshuset, i enlighet med 1807 års stadga, ställdes under fattigvården, hade för denna straffanstalt uppförts flera rymliga byggnader något bortom den 1724 inköpta gamla mangården. Dessa byggnader bildade ett sammanhängande komplex, inom hvilket endast lämnats utrymme för en ganska trång gård. Af byggnaderna voro tvänne förnämligast afsedda lill bostadslägenheter för bevakningspersonalen, och tvänne andra till logements-och arbetsrum för de internerade. Dessa bestodo af män, kvinnor och barn,

1 Kongl. Maj:ts Nädiga Stadga om en Allmän Fattigwärds-Inrättning uti Stockholms Stad. Gifwen Högqvarteret Stralsund den 12 Augusti 1807. Art. V. Om försörjningen genom arbete i synnerhet, samt om Fattigwårdens Corrections-inrättning.hvilka så mycket som möjligt skulle hållas åtskilda. Korrektionshuset kunde vid den tiden rymma omkring 200 hjon.

Genom påbyggnader, som fattigvården 1809 företog, utvidgades åtskilliga lokaler, förnämligast i ändamål att bereda rymligare sofrum och arbets-salar.* Nödvändigheten »att hålla de fängslade till sysselsättning och nyttiga vrken* föranledde därefter nya byggnadsföretag. 1 en af öfverståthållaren 1817 afgifven redogörelse3 för »Krono Corrections och Arbetshuset å Lång-hålmen» framhålles särskildt de åtgärder, som för detta ändamål vidtagits. En del verkstäder voro inredda i mindre byggnader vid sidan af det östra logements-huset. Dit voro förlagda, förutom ett större kök, arbetslokaler för snickare, tunnbindare, vagnmakare, målare, bleck- och plålslagare m. fl. Där fanns äfven en större smedja. I andra delar af anstalten bedrefvos skrädderi- och skomakeri-arbeten, tillverkning af kläden och tyger, kard-ning, stickning och sömnad jämte andra arbeten. En yttre gård, tillhörande anstalten, användes för stenhug-geriarbeten, »som af-sågo stadens behof och förskönande*.

Efter 1825 företogs åter en utvidgning af straffanstalten.3 Senare ha byggnaderna undergått ytterligare förändringar, med undanlag af det östra logementshusel, som kvarstår i nästan oförändradt skick, hvarför en

1 Allmänna Fattigvårdens Revisorers berättelse om detta Wärlts räkenskaper och förvaltning åren 1808 och 180!), afgifven deh 31 December 1810. I k. biblioteket.

- Berättelse om Allmänna Fattigvärdens i Stockholm tillstånd under de efter Inrättningens nya organisntion 1812 nästförflutne år. Sammandragen i enlighet med den till Kongl. Maj:t i underdånighet öfverlcmnade Redovisning och på Nådig Befallning till trycket befordrad 1818. Stockholm den 24 Maji 1817. I k. biblioteket.

3 Jfr Nils Lundequist, Stockholms Stads Historia, från stadens anläggning till närwarande tid, Sthlm 1820, D. 3, s. 211 ff.

Korrektionshuset a Långholmen. Östra byggnaden.afbildning af denna byggnad här upptagits. Den var afsedd hufvudsakligen till logementshus. Från den inre gården ledde en enda midteltrappa upp till de öfre våningarna. I hvarje våning, på båda sidorna om trappan, låg en stor sal, som kunde rymma 40, 50, ända till 70 sängar uppställda twå och två tillsammans och i tre afdelningar ofvanpå hvarandra.

Straffanstalten lydde intill slutet af 1812 under allmänna fattigvården. Men trots goda afsikter och allvarliga reformförsök lyckades lika litet direktionen för fattigvården som föregående styrelser att afvärja de ofta öfver-klagade missförhållandena inom Korrektionshuset. Sammanblandningen af förbrytare, lösdrifvare, fattighjon och barn af båda könen omöjliggjorde den ordning och tukt, som äro grundvillkoren för framgången af en dylik inrättning. Långt senare hördes likaledes klagomål öfver tillståndet inom anstalten, ehuru styrelsen öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket då hade öfvertagit densamma och 1833, efter ytterligare tillbyggnader, förändrat den till en korrektionsinrättning uteslutande för män.1 — De kvarvarande byggnaderna, af hvilka den östra begagnas till magasin och den vestra till arbetslokaler samt de öfriga till bostadslägenheter, höra numera till det stora centralfängelsel på Långholmen.

Förutom Tukthuset och Spinnhuset har icke i Stockholm funnits någon Ivångsarbelsanstalt för sysslolösa eller försvarslösa, om man frånser, att i den af staden 1844 upprättade arbetsinrättningen under åren 1855—1885 internerats ett mindre antal till allmänt arbete dömda personer, eller att därstädes från 1875 och allt fortfarande

vissa understödstagare ålagts att med arbete aftjäna sin skuld till fattigvården. Tanken på en inrättning af delta slag har dock tid efter annan föresväfvat vederbörande myndigheter. Utförandet af företaget torde ha strandat någon gång på grund af bristande medel men oftast lill följd af stridiga åsikter angående skyldigheten för kommunen eller staten atl anordna och underhålla en dylik anstalt.

Åtskilliga år före det af konungen utfärdade påbudet om upprättandet af rasp- och spinnhus tillkännagaf öfverståtliållaren i en ämbetsskrifvelse2 lill K. Maj:t, alt han, med anledning af det stora antal tiggare, »som här hopetals och likasom en ström infalla» — af hvilka »somblige kunna och willia arbeta men fåå intet, somblige wäl kunde fåå, men af dhen liuilig-heel dhe hafwa fattadt lill tiggiarstafwen, willia inte» — hade för afsikt »alt uppsättia ett instängdt Huus, uppå en platz, Danviken tillhörigdt, Barnängen benembd, belägen straxt inwid Commissarien Leijonankars Manufac-lurhuus, hwarest man allehanda fattiga tänker att insältia». Det »instängda huset» afsågs atl blifva en industriel arbetsinrättning, där arbetslösa och andra nödställda skulle mot arbetsskyldighet underhållas af den industri-idkare, som på arrende öfvertog företaget. Detta borde blifva vinstgifvande, desto mer som arbetarne icke blefvo i tillfälle att rymma ifrån arbetet, »ef-

1 Kongl. Majrts Nätliga Instruktion för Embets- och Tjenstcmanna-personaleu wid Allmänna Arbets- ocli Corrections-Inrättningen på Långholmen; Gifwen Stockholms Slott den 7 Mars 1335.

5 Öfverståtliållaren frih. C. Hålambs berättelse till K. Maj:t, den 17 mars 1675. I riksarkivettersora dhe i samma Huus ständigt inneslutna hållas». Denna arbelsan-stalt kom dock icke till stånd, sannolikt på grund af bristande medel.

Ehuru staten sedermera, vid olika tider, upprättade i Stockholm tvenne tvångsarbetsinrättningar, förföll icke frågan om inrättandet för stadens räkning af en straffanstalt för bettlare och arbetslösa. Upprepade gånger tog politikollegium upp denna angelägenhet till behandling men utan att därvid fatta något afgörande beslut. Man föreställde sig, att de i medlet af 1700-talet öppnade fattigvårdsinrättningarna eller de s. k. fattighusen skulle förebygga bettlandet. Men lika litet som förut skonades därefter stadens invånare från tiggeriets plågoris. Af denna anledning väckte 1772 den för ordnandet af politiväsendet i hufvudstaden tillsatta politi- och brandkommission ånyo förslag om upprättandet af ett arbetshus i Stockholm,1 »hwarest ej allenast den idoge och arbetsamme må hafwa tillfälle att med något efter dess lön och ålder lämpligt arbete friwilligt förtjena sitt uppehälle, utan ock den late, som med olofligl tiggande belrädes, på längre eller kortare tid twingas lill sådant arbete, hwaraf han derstädes må kunna njuta nödtorftigi underhåll, utan att wara allmänheten till last». I föregående framställning af arbetshusens uppkomst och organisation har framhållits, att den 1773 öppnade inrättningen endast blef ett »Frivilligt arbetshus», där fattiga kunde verkställa eller afhämta arbete.

Äfven under den lid, från 1812 till 1844, då öfverståthållaren jämte deputerade förvaltade fattigvården i Stockholm, var frågan om en anstalt för upptagning af tiggare föremål för öfverläggning. Man insåg väl, ehuru då ingenting däråt kunde göras, att den enda utvägen att förekomma bettlande var inrättandet af sådana arbetshus, »der ej mindre tillgång till arbete vore för handen för dem, som ville dermed sysselsätta sig, utan äfven de, hvilka väl äga förmåga att arbeta men dertill sakna håg och böjelse, kunna tvingas till arbete». Då ändtligen en arbetsanstalt, »der nödställda kunde erhålla arbete, föda och i saknad af husrum jemväl nattläger», kom till stånd i hufvudstaden, hade långt dessförinnan sådana inrättningar blifvit anlagda såväl i andra städer som på landsbygden, i allmänhet dock i samband med försörjningsinrättningar. De flesta af dessa ha numera blifvit ersatta med nyare inrättningar, benämnda fattiggårdar,2 hvilka skilja sig från de äldre dnruti, att de sysselsätta underhållstagarne förnämligast med jordbruksarbete i stället för handtverksarbete.

Stockholms Friwilliga Arbetshus tillkom med hjälp af subskriberade medel och anslag från åtskilliga verk och fonder. Med en del af dessa tillgångar förhyrdes till en början och köptes sedermera egendomen n:o 4 i kvarteret Nederland, i hörnet af Götgatan och Katarina Högbergsgatan. Fastigheten, som dessförinnan hade tjänat såsom kasern, torde ha varit särdeles lämplig för sin nya bestämmelse. I ett mindre stenhus åt Högbergsgatan in-

1 Underdånigt förslag till tiggeriers hämmande genom allmänna Arbetshus, datcradt den 18 dec. 1772. Politi-och brandkommissionens handlingar. 1 riksarkivet.

! H. G. Blumenberg, Om Fattiggårdar, Linköping 1884.rymdes på nedra botten varumagasiner och kontor jämte tvättstuga, källare m. m. Hela våningen däröfver uppläts till bostad åt inspektören. Det större stenhuset åt Götgatan innehöll på nedra botten, förutom bostad åt en vaktmästare, arbetslokaler och förvaringsrum samt salubod. I två öfra våningar voro inredda stora salar, där kvinnliga arbeten, såsom häckling, spinning, väfning, stickning, verkställdes af dem, som icke kunde utföra dylikt arbete i sina hem.

Sedan Arbetshuset den 5 mars 1773 erhållit k. stadfästelse, öppnades det den 20 därpå följande april. Arbetsanstalten stod under öfverståthållarens öf-verinseende och styrdes af en direktion bestående af sex personer, som årligen därtill ulsågos, en af öfverståthållaren, en af magistraten och fyra af stadens äldste. Under Arbetshusets 70-åriga tillvaro hade direktionen ofta nog, synnerligast i tider af missväxt och arbetslöshet, att kämpa med stora ekonomiska svårigheter. Vid inrättningens början uppgingo visserligen de insamlade medlen till den rätt ansenliga summan af 127,552 r:dr rmt,1 men ökade arbetspremier, förhöjda varupriser, betydliga förluster å försålda arbeten, gåfvo anledning till ständiga bekymmer.® Anstaltens årliga förlust har för 1795—1843 beräknats till 2,760 r:dr rmt. Härtill kom, att denna anstalt icke blef i tillfälle att, såsom reglementet föreskref,8 lämna sysselsättning åt arbetslösa män, samt att med tiden till och med antalet arbetssökande kvinnor därstädes ansenligt aftog. Men, såsom 1843 års revisorer sade/ om man tager i betraktande det stora antal fattiga, som under denna tid af in-

1 Större bidrag hade lämnats af Gustaf III med 12,000 d:lr rmt, Commerce Collegium med 40,000, Hrand Assurance Contoiret med 50,000 o. s. v.

’ Jfr. Berättelse, afgifven af Direktionen föl1 Frivilliga arbetshuset den 31 december 1805. Original i Danvikens arkiv. — Berättelse till öfverståthållaren, afgifven den 2 juni 1812. Koncept i fattigvärdsnämndens arkiv. — Se vidare s. 86 ff.

I k. biblioteket (luncs visserligen åtskilliga i tryck utgifna redogörelser, benämnda •Sum-

marisk Håkning öfwer Hörclsen wid Stockholms Stads Arbcts-Hus», för åren 1779. 1783 och

1784 samt 179(1—1800, hvarjfiintc ett fåtal protokoll förvaras i fattigvärdsnämndens arkiv,

men i öfrigt torde högst få äldre handlingar rörande Södra frivilliga arbetshuset finnas i be-

håll. De flesta ha blifvit förstörda eller strödda för vinden, såsom följande utdrag af Arbets-

husets protokoll utvisa. 1 protokollet för den 17 januari 1810 läses: »Widare anmälte Inspec-

toren att sedan Directionen beslutat låta under hand bortsälja de wid Arbetshuset för flere år tillbaka samlade handlingar och räkenskaper, hwilka numera ej kunna för wcrket wara gagnelige, så hade ej mindre Hökaren Sjöberg än Tobakshandlaren Strömberg ärbudit sig att för hwarje Lispuild gammalt papper, oberäknadt de ikring böckerna warande perrnar, som ej af dem kunna nyttjas, betala en R:dr B:co, och i anledning häraf tillsades nu Inspectoren att från och med 1773 till och med 1795 låta uppwäga dessa gamla handlingar och desamma sedan till högsta pris som erhållas kan bort sälja, samt så snart det skedt, derom hos Directionen rapportera». Ytterligare säges i protokollet för den 30 november 1830: »Sedan de af Directionens sammanträdes protokoller, som i kassakistan befunnits liggande lösc, blifwit, enligt beslutet den 27 sistlidne Maj, till 1829 års slut inbundne, paginerade och registrerade, så ntlemnas de nu i sådant skick till Directionen. hwars Ordförande. Herr Rådman Luchou, denvid gaf tillkänna, att Herr Rådmannen hos alle wcderbörande sökt taga reda på de af Directionens sammanträdes protokoller, som saknas: men emedan ingen welat widkännas deras innehafwande, eller å dem kunnat lemna riktig anwisning, hade Herr Rådmannens bemödande derutinnan warit fruktlöst».

8 Reglemente för Ett Allmänt Arbets-hus här i Stockholm, fastställdt af K. Maj:t den 5 Mars 1773. I riksarkivet.

4 Revisionsberättelse, afgifven den 11 mars 1843. 1 Danvikens arkiv.rättningen erhållit arbetsförtjänst, »utan hwilken dc antingen måst omkomma eller falla enskilda wälgörenhetsinrättningar till last», måste man erkänna, att Arbetshuset i hvarje fall uppfyllt en välsignelserik uppgift. Då Arbetshuset den 1 oktober 1844 upphörde, utgjorde dess tillgångar i fastighet, varulager, inventarier och kontanta medel med afdrag af skulder 27,739 r:dr

b:ko, hvilka, efter skedda afskrifningar, i stadsnämndens räkenskaper upptogos till 17,624 r:dr b:ko. — Efter nämnda år användes en del af de förra arbetslokalerna till skolrum för Katarina församlings folkskolebarn. Egendomen såldes 1857 för 40,000 r:dr rmt.

Omförmälda för Arbetshuset ogynnsamma förhållanden afskräckte ieke Jakobs och Johannes församling atl 1797 för sina nödställda öppna en motsvarande anstalt. För att undvika förväxlingar benämndes därefter det ena arbetshuset Stockholms Norra och det andra Stockholms Södra Friwilliga Arbetshus. Inom två andra församlingar, nämligen Hedvig Eleonora och Adolf Fredrik, gjordes därefter äfven försök med arbetshus för behöfvande kvinnor. Men dessa arbetsanslalter, liksom det Södra arbetshuset, visade årliga förluster och ständig minskning i antalet arbetssökande, hvarlör de vid 1850 års slut upphörde. Numera finnes endast det af Jakobs och Johannes församling bekostade arbetshuset, som oafbrutet upprätthållit sin välgörande verksamhet.

Uader det att det Norra frivilliga arbetshuset förblef själfsländigt äfven vid den tiden, då det erhöll bidrag af stadskassan, ställdes det Södra arbetshuset från början af 1800-talet i allt närmare samband med den allmänna fattigvården. Efter den 1812 företagna omorganisationen af faltigvårdslör-valtningen väckte öfverstyrelsen fråga om arbetsanstaltens ombildning, sä att den äfven kunde tjäna till upptagningsanstalt för arbetslösa, lättjefulla personer. Direktionen för Arbetshuset, som skulle till öfverståthållaren »skyndsamlingen inkomma med förslag öfwer någon ny.inrättning», kunde visserligen icke bestrida »nyttan och nödwåndigheten af ett särskildt Arbetsdier Förbältringshus för sådane personer, som af lättja, sjelfswåld eller sorglöshet om sin bärgning, tjenst- och näringsfång blifwit sin frihet betagna ocb i förwar insatta», men ansåg icke, alt en dylik anstalt kunde sammanställas med Arbetshuset. Den föreslagna förändringen skulle inverka menligt på den ditintills inom arbetsinrättningen bedrifna verksamheten och rubba dess ekonomiska bestånd. Direktionens egendomliga uppfattning belyses af följande utdrag af svarsskrifvelsen lill öfverståthållaren:1 »Wisserligen skulle 5 å 6 månader omgå innan detta sjellswåldiga, slurska och wanartiga Folck hunne tilläras någon wiss handa-slöjd, hvvarunder de likwäl skola klädas och födas samt kostnaderne utgå af Arbetshusets Fond; men så snart de kommit till någon slags fullkomlighet i arbetet, straxt färdiga att utgå i det fria samhället, hwar på sitt håll utan annan ersättning än ett fördärl-wadt arbete under tiden, som blefwe Inrättningen till last och aldrig kunde säljas, och i deras ställe skulle åter andra lika beskaffade olyckswarelser derstädes intagas, hwarigenom hela arbetsinrättningens bestånd, genom en successiv Continuation, skulle småningom gå förlorad och förfela sin bestäm-

1 Direktionens skrifvelse i koncept finnes bland handlingar i Danvikens arkiv.melse samt slutligen förbytas eller förwandlas i ett af de sämsta Hospitalen, till äfwentyrs genom insamlad ohyra och smittosamma sjukdomars införande i huset, som gåfwe anledning för alla andra fattiga och beskjedlige arbetare all derifrån sig afhålla och den fria arbets-anstalten derigenom aldeles up-höra, uplösas och förfalla».

Inför direktionens motvilja att vara behjälplig med upprättandet af en ny arbetsanstalt lät man frågan hvila. Man nöjde sig med att inom de befintliga försörjningshusen anordna lokaler, där de inhysta underhålls-tagarne skulle sysselsättas med arbete. Men i brist af nödigt utrymme eller kanske än mer af lämplig personal att öfvervaka arbetet lämnade dessa arbetsinrättningar allt annat än goda resultat och måste efter hand indragas. Försörjningshjonen förföllo till arbetsslöa underhållstagare och oförbätterliga tiggare.1

Emellertid hade år för år allmänheten, liksom förut myndigheterna, blifvit allt mer öfvertygad om behofvet af en upptagningsanstalt för arbetsskygga fatliga. Såsom elt talande bevis härpå må omnämnas, att i början af 1843 ett antal bemärkte män i hufvudstaden utlyste ett allmänt möte för alt under öfverståthållarens ordförandeskap öfverlägga om upprättandet af »en arbetsinrättning, hvilande på den trefaldiga grundställningen af ar-betsfrihet för de lydige, ordentlige; men af arbetstvång för de sjelfsvåldige, late, olydige, samt af en dymedelst tillvägabragt utväg, både åt polismyndigheten och åt municipalstyrelsen, att kunna erbjuda eller påbjuda arbetstillfällen och mot mödan svarande förljenst åt de fattige, som på detta sätt vilja och kunna i ärlig flit förtjäna födan, i stället att, såsom nu, tyvärr, ofta inträffar, finna sig tvingade af brist å utvägar, till tiggeri eller liderlig sysslolöshet».8 Inrättningen skulle åstadkommas genom enskild offervillighet.

Den af mötet tillsatta kommittén med uppdrag att utarbeta förslag till närmare bestämmelser för arbetsänstalten ansåg, af skäl som i förslaget närmare angifvas, att den tilläinnade inrättningen »endast borde och kunde afse beredande af arbetstillfälle för sådane fattige», hvilka i fattigvårdsför-ordningen omnämnas, de där kunna, »men ej vilja sig lofligen försörja, utan beträdas med bettlande i hus och på gator». Däraf följde, att anstalten skulle till sin natur blifva en »Tvångs-arbetsinrättning», men icke en sådan, som de af staten bekostade korrektionsinrättningarna, där verkliga brottslingar, heftifallna nnder lagen, umgälla begångna förbrytelser, utan fastmer en anstalt, där »de olyckliga åtnjuta den dubbla välgörenheten, att icke blott under tiden se sig skyddade för armod och nöd, utan, hvad vigtigare är, genom den vana och skicklighet till arbete de inom Inrättningen för-värfva, kunna utan fläck derifrån utgå såsom nyttige och sjelfburgne medlemmar i det samhälle, hvars börda de varit och hvars gissel de lätteligen kunnat blifva». I öfverensstämmelse med dessa åsikter och »till undvikande

1 Missnöjet med försörjningsinrättningarna gick så långt, att vid skilda tider fråga väck-

tes om deras afskaffandc. Jfr revisorernas berättelse öfver Stockholms stads fattigvård för

år 1855 samt fattigvårdsnämndcns protokoll den 17 januari 1868.

* Förslag till grundande af en Arbetsinrättning i Hufvudstaden. Af den för detta ändamål

valda Komité, Stlilm 1843.af det vidriga intryck, som epitetet Tvångsanstalt troligen skulle göra», borde anstalten erhålla benämningen »Stockholms Allmänna Arbetsinrättning».

Enligt de närmare bestämmelser, som anföras i kommitténs förslag till allmänna stadgar, skulle inrättningen »mottaga till vård arbetsföre, men af lättja eller håglöshet utan gagnlig sysselsättning och laga näringsfång varande, i fattigdom försatte personer, hvilka, uppå anmälan från församlings-nämnderne, af öfverståthållareembelet i polisärenden, författningsenligt till Inrättningen hänvisas». — I förslaget framhölls särskildt, att inrättningen endast borde mottaga arbetsföre men hvarken sjuklingar eller barn ej heller egentliga fattighjon. Om inrättningens verksamhet yttrades vidare: »Inrättningen afser icke blott, att genom kringstrykande, bettlande lättingars mottagande, vårdande och sysselsättning, förekomma liggeriel inom luifvud-sladen, utan äfven och väsendtligen, att, genom de intagnes vänjande vid arbete och ordning, inöfvande till nyttiga yrken, samt undervisande i kännedom om deras pligter, göra dem skicklige och hågade, att framdeles sig sjelfve ärligen försörja». — Om arbetshjonens fördelning, sysselsättning och utskrifning sades: »Inrättningen bör erhålla tvenne från hvarandra skiljda afdelningar, en för män och en för qvinnor. — De å Inrättningen intagne personer åtnjuta därstädes nödtorftig föda, kläder och husrum; dem åligger, att genom arbete, som dem af vederbörande föreståndare anvisas, efter hvars och ens förmåga bereda Inrättningen ersättning för underhållskostnaden. — För hvarje slag af arbete bestämmes livad hjonet deraf, utan öfverdrifven ansträngning kan och bör på dagen fullgöra, och arbetslönerne derför beräknas så, atl å ena sidan underhållskostnaden, efter lågt beräknadt pris, må så vidt ske kan godtgöras, och å den andra möjligheten för hjonen slå öppen, att genom flit eller speciel skicklighet i vissa yrken, därulöfver för-värfva något öfverskott, hvilket i hjonen meddelade kontraböcker antecknas, för att dem vid ulskrifningen tillställas; och böra dessutom de, hvilka sig genom flit och berömligt uppförande utmärka, med lämpliga belöningar uppmuntras. — Arbetshjon utskrifves från Inrättningen, då enligt veder-börandes bevis dertill behörig person sig för dess antagande i tjenst anmäler, äfvensom då hjonet ådagalagt den flit och stadga i uppförande, alt det anses kunna till egen och andras fördel, vare sig i laga tjenst eller under annans laga försvar, sig med arbete försörja, och tilldelas hjonet vid utskrif-ningen bevis öfver dess uppförande inom Inrättningen, äfvensom anmälan om afgången göres hos Öfverståthållarcembetet i polisärendcn».

Den beramade arbetsinrättningen kom icke till stånd kanske på grund af bristande medel — del tecknade beloppet, som sedermera öfverlämnades till stadsnämnden, utgjorde endast 1,763 r:dr 16 sk. b:ko — men antagligen äfven till följd däraf att, några månader efter ett senare möte med tecknare af bidrag till den föreslagna inrättningen, stadsnämnden själf upptog till behandling frågan om upprättandet af en liknande anstalt.

Skyldighet för fattigvårdssamhälle alt upprätta en dylik inrättning är hvarken föreskrifven i 1843 eller i 1845 lika litet som i 1871 års förordnin-gar af skäl, såsom 1870 års kommitté framhöll, att »del är en af gammall gällande

grundsats i svenska fattigvårdslagstiftningen, att sättet för fattigvårdens ordnande med några få begränsningar öfverlemnas åt kommunerna att sjelfva bestämma». — I 1839 års kommittéförslag till »Ordning för Stockholms Stads Fattigvård»1 finnas omnämnda »Frivilliga Arbetshus, med åtföljande Mat-Inrättningar», där mer eller mindre arbetsföra böra »dels lemnas tillfälle, att på stället sysselsättas, dels erhålla sådana arbeten, som kunna af dem i deras bostäder verkställas». Vidare omtalas »Inrättningar», till hvilka lattiga, som kunna men icke vilja lofligen försörja sig, utan beträdas med bettlande eller andra förbjudna utvägar till bergning, »måga, efter pröfning af Öfver-Stålhållare-Embetet för Police-Ärender, försändas, för att genom tvång hållas till nyttig sysselsättning och derföre åtnjuta nödtorftigt uppehälle, till dess de antingen, efter visad förbättring, må återställas i frihet, med recommenderande betyg, eller, såsom oförbätterliga, för att kunna till någon annorstädes belägen strängare Bevaknings- eller Straff-Anstalt förflyttas, blifva till Öfver-Ståthållare-Emfaétets vidare förordnande öfverlemnade». Såsom synnerligen lämpligt för en tvångsarbetsanstalt framhöll kommittén fängelset på Långholmen, ur hvilket gröfre förbrytare borde flyttas och inspärras på en från hufvudstaden mera aflägsen ort. — Enligt 1843 års faltigvårdsstadga, som blef gällande för Stockholm intill 1871, hänvisades emellertid de fattige, som kunde men icke ville arbeta utan beträddes med bettlande i hus eller på gator, »hwilket icke bör tillåtas», icke till en tvångs-arbetsinrättning utan till de frivilliga arbetshusen, där de skulle »för dagen åtnjuta nödtorftigt uppehälle, emot det att de på stället hållas till passande arbete och nyttig sysselsättning». Det tillädes dock: »Skulle de fortfara all med bettlande beswära, äge Faltigwårds-styrelsen att anmäla dem hos Öfver-Slåtliållare-Embelet lill den behandling, Författningarne föreskrifwa». — 1 öfverensslämmelse ined de af 1870 års fattigvårdskommillé i dess förslag till »Förordning angående fattigvården i riket» uttalade åsikter,5 inskränker sig nu gällande fattigvårdslag, som i detta fall är tillämplig äfven för Stockholms stad, att föreskrifva, att fattigvårdssamhälle bör "låta sig angeläget wara att bilda arbetsanstalt för dem, som slä under fattigwårdsstv-relses husbondewälde», samt tillägger: Will fattigwårdssamhälle enskildt för sig inrätta twångsarbetsanstalt, skall framställning därom göras hos Konungens befallningshafwande, som till K. Maj:ts pröfning öfverlemnar ärendet jemte eget yttrande». Emellertid torde hitintills intet fattigvårdssamhälle ha anordnat en dylik anstalt, enär det ansetts, att staten borde, såsom den äfven gjort, »bekosta inrättandet, underhållet och förvaltningen af erforderliga tvångsarbetsanstalter i riket».

1 Körslag till Ordning för Stockholms Stads Fattigvård, afgifvet den 5 juni 1839, s. 213 IT.

- Underdånigt Betänkande, med Förslag till Förordning angående fattigvården i riket

m. m.. afgifvet den 5 December 1870 af dcrtill i Nåder förordnade Komiteradc, s. 32 ff.II. STOCKHOLMS STADS ARBETSINRÄTTNING UNDER ÅREN 1844—1904.

)

i.

Arbetsinrättningens tillkomst. — Inköp af egendom och inredning af loknler.

I kraft af 1843 års stadga öfvertog stadsnämnden i slutet af samma år öfverstyrelsen för fattigvården i Stockholm. Nämnden var fördelad på två afdelningar, den ena för ordningsmål, den andra för den egentliga fattigvården. Under den förra afdelningen lydde stadens arbetshus.

En af de viktigaste frågor, som stadsnämnden redan i början af 1844 hade att behandla, var den om upprättandet af en upptagningsanstalt för sysslolösa och hemlösa personer.1 Det förslag, som afdelningen för ordningsmål härom väckte den 12 februari, afsåg internering af elt mindre antal arbetslösa eller bettlande män i det gamla Arbetshuset vid Götgatan, »hvaresl, obe-räknadt en lokal för matinrättning, äfven finnes fyra större salar, hvilka för närvarande äro obegagnade, men kunna lemna utrymme för omkring 40 personer att därstädes med lämpligt arbete sysselsättas». De härbergerade skulle, i brist på annat, användas till renhållningsarbete, hvarom stadens entreprenör af gaturenhållningen äfven hade med afdelningen träffat eventuellt aftal.

Dess bättre förföll detta första förslag vid frågans förnyade behandling i nämnden och i dess ställe antogs den 6 maj elt senare förslag af afdelningen, hvilket gick därpå ut, att det tillämnade nya arbetshuset skulle blifva en för

hela stadens arbetslösa befolkning gemensam arbetsanstalt,

1 Jfr stadsnämndcns protokoll för februari—maj 1844. I fattigvärdsnämndens arkiv.»dit mans- och kvinnspersoner, som beträdas med bettlande i hus och på gator kunna anvisas att åtnjuta nödtorftigt uppehälle emot det att de på stället hållas till passande arbete och nyttig sysselsättning». För att motsvara behofvet borde den föreslagna arbetsanstalten kunna hysa 100 män och 50 kvinnor.

Det säger sig själft, att för en så stor inrättning som den nu ifrågasatta skulle utrymmet i det gamla Arbetshuset blifva alldeles otillräckligt, hvarför afdelningen hade gjort sig underrättad om en egendom, som vore lämplig för ändamålet. Den föreslog därtill en vid Stora Glasbruksgatan n:o 25 belägen fastighet, som förut hade inrymt en större klädesfabrik. Egendomens ägare, P. C. Dihlström, hade förklarat sig villig att uthyra eller afyttra densamma till stadsnämnden. Afdelningen ansåg, att denna egendom med relativt ringa kostnad skulle kunna för .den nya arbetsanstalten blifva fullt användbar och för dess verksamhet lämna tillräckligt utrymme, helst som inrättningen då var afsedd att endast blifva en »provisorisk anstalt». Stadsnämnden hade nämligen redan dessförinnan, i anslutning till de af 1839 års fattigvårdskom-mitté uttalade åsikterna, hos K. Maj:t gjort framställning om förändring af straffanstalten på Långholmen till en tvångsarbetsinrättning, som skulle ställas under fattigvårdsstyrelsens ledning och mottaga icke förut för brott straffade arbetslöse och bettlare. Men, då sedermera K. Maj:t, på grund af fångvårdsstyrelsens afstyrkande, icke fann anledning att bifalla stadsnämndens framställning, fortsatte den redan igångsatta arbetsanstalten sin verksamhet inom samma egendom, dit den en gång blifvit förlagd, och först 1905 flyttades den till nya och särskildt för dess ändamål inredda byggnader vid Maria Bangaian, inom Maria församling.

Den för arbetsanstalten afsedda egendomen, belägen i kvarteren Glasbruket mindre och Häckelfjäll mindre, vid Stora Glasbruksgatan, mellan Tvärgränden, Stadsträdgårdsgatan och Bergsgränden, i Katarina församling, öfverlämnades till stadsnämnden den 1 juli 1844 på grund af ett mellan nämnden och egendomens ägare alternativt upprättadt köpe- och hyresaftal. Arealen af de till egendomen hörande tomter samt af tomtdelar inom närliggande kvarter, hvilka vid olika tider upplåtits för inrättningen, torde lämpligen i ett sammanhang här angifvas med hänvisning till utsatta siffror å vidstå-ende situationsplan. — Genom inköp af egendomen den 20 januari 1845, förvärfvades af stadsnämden för inrättningens ändamål större delen I af kvarteret Glasbruket mindre jämte delar II och III af kvarteret Häckelljäll 'mindre med en sammanlagd tomtareal af 91,400 kvfot eller 8,088 kvm. — Sedermera förvärfvades af stadsnämnden den 18 oktober 1852 ytterligare en del IV af kvarteret Häckelfjäll mindre med en tomtareal af 4,704 kvfot eller 415 kvm. till uppförande af ett försörjningshus för Maria och Katarina församlingar, hvilket öppnades den 1 november 1855. — Slutligen, såsom ersättning för betydliga delar af inrättningens tomter, som till följd af en året förut besluten reglering af Stadsgårdshamnen frånstyckats, uppläts af drätselnämnden den 1 juli 1876 till inrättningen kvarvarande delen V af kvarteret Häckelljäll mindre jämte någon del VI af kvarteret Häckelfjäll större med en tomtareal af tillsammans omkring 7,910 kvfot eller 700 kvm.Plan af det för Stockholms stads arbetsinrättning jämte Katarina och Maria försörjningshus upplåtna området 1844—1904.

'l\Den Diklströmska egendomen, som af sladsnämnden inköptes för 54,100 r:dr b:ko, hade elt högt och sundt läge med vidsträckt utsikt öfveir hufvudstaden och segelleden. Men den var; såsom den bifogade situationsplanen ulvisar, begränsad dels af sjön, dels af tre smala gator, af hvilka i synnerhet en var bebyggd med låga trähus, där en del af stadens mindre burgna invånare, sjöfarare, handlverkare, grofarbetare, sökte sin hemvist. Bland många i grannskapet befintliga små handelsbodar saknades icke utminuteringsstäl-len af brännvin och andra starka drycker. Af dessa skäl kunde nog icke den ifrågavarande egendomen anses synnerligen lämplig till användning för den blifvande inrättningen, men, det oaktadt, hade den förordats äfven af den 1843 tillsatta möteskommiltén, om hvilken förut har talats. I öfrigt, då år efter år arbetslöshet och nöd förorsakade fattigvårdsstyrelsen allt större bekymmer, var del af vikt att så fort som möjligt och ulan för stora kostnader få till stånd en »provisorisk» arbetsanstalt. I hänseende härtill hade egendomen framför andra den fördelen, att där redan funnos i någorlunda godt skick åtskilliga byggnader med rymliga lokaler, hvilka lätt kunde förändras lill sofrum och arbelssalar för ett icke obetydligt antal underhållstagare. På båda sidor om ingången A vid Stadsirädgårdsgatan, numera Ny-

torgsgatan, lågo till vänster ett trevånings stenhus B, inredt lill fabrikslokaler, maskinrum m. m., och lill höger en lika hög byggnad, äfven uppförd af sten och rymmande diverse förvaringslokalcr m. m. Längre ner funnos två andra byggnader, af hvilka den ena C var mindre betydande men dén andra D ett tvåvåningsstenhus afsedl lill varumagasin och arbetslokaler, kontor m. m. Slutligen låg, nedom dessa, ett vackert boningshus E uppfördt i två våningar med särdeles stora och trefliga bostadslägenheter. De ilesta af dessa byggnader gränsade intill den trånga Glasbruksgatan och vette i öfrigt åt en gård, som visserligen var ganska stor lill arealen men lill formen och lutningen högst oregelbunden.

Sladsnämnden och direktionen — den senare hade kort förut öfvertagit ledningen af det Frivilliga arbetshuset — ulsågo hvardera två hland sina ledamöter alt i egenskap af delegerade vidtaga erforderliga åtgärder för att möjliggöra den beslutade inrättningens snara öppnande inom den anskaffade egendomen. De reparationer och förändringar, hvilka delegerade läto företaga, inskränkte sig hufvudsakligen lill nödig inredning, igenmurande af alla åt gatan belägna fönster, hvitlimning af åtskilliga mörka och i förfallet skick befintliga rum och salar, iståndställande af bristfälliga eldstäder och dörrar samt inläggande af nya golf, der så kunde erfordras m. m. äfvensom inrättande af kök, tvättstuga, badrum och latriner». Medan dessa arbeten pågingo, anskaffades erforderliga inventarier såsom sängställ och sängkläder, linne- och andra beklädnadspersedlar, diverse möbler och arbetsredskap jämte nödigt förråd af ved och kol ra. m. Tack vare ett rastlöst arbete hann inrättningen försättas i sådant skick, att Stockholms Stads Allmänna Arbetshus», såsom anstalten benämndes, kunde den 7 december 1844 öppnas och mottaga omkring 50 arbetslösa, bland hvilka ett flertal barackhjon. Vid årets slut fanns inom arbelsanstalten plats, såsom afsedt var, för 100 män och 50 kvinnor.Arbetsinrättningens organisation. — Reglementen och andra föreskrifter.

Grunddragen i den ursprungliga organisationen af Stockholms stads Allmänna arbetshus må, i brist på utförligare uppgifter härom i andra samtida beskrifningar, angifvas efter öfverståthållarens ämbetsbcrättclse för ifrågavarande tid.1 Styrelsen för detta Arbetshus, som är ställdt under Stads-Nämndens öfverinseende, är närmast uppdragen åt en Direktion, uti hvilken hvarje af Hufvudstadens åtta Territorial-Församlingar årligen inväljer en Ledamot. En antagen Syssloman är Föreståndare på stället. Inrättningen består af 2:ne Hufvudafdelningar. Den ena afdclningen har till föremål alt åt arbetssökande personer utlemna materialier till spånad, väfnad eller stickning, i ändamål att af dessa personer förarbetas hemma i deras bostäder, emot erhållande af bestämd arbetslön. Den andra afdelningen utgöres af del egentliga Arbetshuset, der fattiga, till arbete någorlunda duglige, men, antingen i saknad af sådant eller af bristande håg dertill, sysellöst kringstrykande och tiggande personer intagas, till undfående af fullt underhåll med kost, beklädnad, husrum, säng och sängkläder, ljus och värme samt sjukvård, äfvensom religionsundervisning, der den finnes förut hafva blifvit försummad. Arbetshuset innefattar 2:ne Underafdelningar, för de olika könen : qvinnorna under en särskild Föreständerska och karlarne under den olvan omför-mälde Sysslomannen. — Sysselsättningarne för arbetshjonen hafva hufvud-sakligen bestått i utarbeten och sådana gröfre förrättningar, med hvilka arbetsfolk egenteligen sig sysselsätta, och dcribland gatsopning åt enskilde husägare, samt i synnerhet upphemtning, sågning och huggning af ved».

På hufvudsakligen enahanda sätt har Arbetsinrättningen ända till nuvarande tid sökt fullfölja sin viktiga uppgift atl bereda tillfällig hjälp åt arbetsföra män och kvinnor, hvilka vare sig ulan eller af eget förvållande saknat arbetsförtjänst och till följd däraf varit urstånd alt förskalTa sig nödtorftigt uppehälle. Visserligen har denna uppgift, på grund af växlande fattigvårdsstadganden, tidtals erhållit än mer än mindre vidsträckt omfattning, men dessa skiftande bestämmelser ha endast föranlcdt obetydliga förändringar i inrättningens organisation, hvilket äfven torde fraingå af följande sammandrag af de reglementen, som under årens lopp utfärdats för anstalten.

I de af stadsnämnden 1844 utfärdade »provisoriska» stadgarna bestämmes inrättningens uppgift sålunda: Stockholms Stads Allmänna Arbetshus är inrättadt i ändamål att, medelst beredd tillgång pä arbete, sälla Hufvud-

1 Öfver-Ståthåtlare-Embetets uti Stockholms Stad till Kongl. Maj:t i underdAnighet af-gifne Femårs-Berättelse för Aren 1843—1847.slädens i behof varande, arbelsföre och arbetsvillige innevånare i lillfälle all sig ärligen försörja, äfvensom att emottaga kringstrykande och bettlande lättingar, de der ega förmåga, men ej håg till

arbete, samt att, emot deras förseende med nödtorftig föda, kläder och husrum, använda deras arbetskraft till nyttig sysselsättning och dymedelst söka ombilda dem lill ordentlige och gagnelige samhällsmedlemmar».1 Till större delen innehålla dessa stadgar i öfrigt endast föreskrifter angående hjonens upptagning och behandling inom inrättningen. — Remisser till Arbetshuset meddelades af nämndens ordningsbyrå, dels genom polismästaren i egenskap af inspekterande ledamot, dels genom den ledamoten af afdelningen för ordnings-mål, som var jourhafvande vid byrån. Alla af faltigvårdsstyrelser eller tillsyningsmän gjorda anmälningar 0111 nödställdas behof af hjälp eller skydd skulle ovillkorligen insändas till ordningsbyrån. — öfver arbeten, med hvilka hjonen borde sysselsättas, anföres en lång förteckning, nästan ordagrannt hämtad ur det af 1843 års möteskommilté utarbetade förslaget lill stadgar för den oinhandlade tvångsarbetsinrättningen. Hjonen skulle hållas lill arbete företrädesvis inom anstalten, hvilket äfven synes af direktionens första tryckta redogörelse®, där del af hjonen utförda arbetet uppgifves, bland annat af männen: skrädderi, skomakeri, snickeri och tunnbinderi, kolmalning, huggning och sågning af ved, tillverkning af mattor, tvätt och mangling 111. m., samt af kvinnorna: bearbetning af ull och fjäder, Ijusveks-skärning, linhäckling, strumpstickning, väfnad, tvätt, skurning m. m. Men hjonen kunde dock äfven anlitas till arbete utomhus eller »uppå skeende rekvisition användas vid gatuläggning, pålning, allmänna platsers rengöring, trädgårdsarbeten, slåtter, hö- och sädesbergning å egendomar på malmarne eller i närheten af sladen m. m.». — Alla nödställda, söm voro inhysta i inrättningen eller ock endast vistades därstädes för dagen, voro ställda i samma förhållande lill Arbetshusets styrelse och föreståndare, som gällande legostadga bestämde i afseende på tjänstehjonen. Intet hjon fick lämna inrättningen ulan föreståndarens tillstånd. Frivilligt inskrifvel hjon skulle förblifva i anstalten »intill dess det sjelf hos styrelsen gör anmälan, alt det tilltror sig kunna lofiigen försörja sig, medelst arbete utom Inrättningen». Införpassadt hjon däremot måste kvarblifva i Arbetshuset, intill dess antingen det sjelf hos styrelsen anmäler och styrker sig kunna för-tjena sitt uppehälle medelst loflig sysselsättning utom Inrättningen, eller behörigen qvalificerad person hos Styrelsen tillkännagifver sig vara villig all emottaga hjonet i tjenst eller arbete, eller ock Styrelsen antingen sjelf är i tillfälle att bereda hjonet tjenst eller ordentlig sysselsättning utom Inrättningen, eller pröfvar hjonet böra och kunna sådan sysselsättning sig förskaffa». — I dessa provisoriska stadgar, som under mer än 10 år blefvo gällande, saknades emellertid liera viktiga bestämmelser. Allt hvad, som där

1 Provisoriska Stadgar för Stockholms Stads Allmänna Arbetshus. Af Stads Nämnden gillade ocli fastställda den 28 okt. 1844. — Dessa stadgar underställdes icke K. Mnj:ts stad-fäslelse.

* Berättelse angäcnde förvaltningen af Stockholms Stads Arbetshus för är 1846, af direktionen afgifven den 5 maj 1847.säges exempelvis om Arbetshusets styrelse och förvaltning, sammanfattas i en enda paragraf, hvilken lyder: »Arbetshusets Styrelse förordnar i de speciellare delarne om arbetena å sjelfva Inrättningen, eller för dess räkning, och sättet för utlemnandet af arbetsämnen och emottagandel af deraf förfärdigade arbeten, om arbetslöner och dagspenningar för de särskilda slagen af arbete, om tiden för arbetet å Inrättningen och ordningen der-inom, samt om sättet och ordningen för arbetspersonalens bespisande, her-bergerande och beklädande med hvad mera, som erfordras för Arbetshusets behöriga verksamhet och befordrande af det med Inrättningen afsedde välgörande ändamål». Samma paragraf återfinnes i det 1855 fastställda reglementet. Häraf vore man måhända frestad antaga, att intill 18(54, då nya föreskrifter utfärdades för inrättningen, direktionen ägt full frihet alt bestämma öfver inrättningens gång och skötsel, men en inblick i stadsnämndens och direktionens protokoll gifver vid handen, atl nämnden från början log och länge behöll ledningen af inrättningen.

Genom 1855 års reglemente1 utvidgades ärbetsanstallens uppgift. Denna angifves sålunda: »Stockholms Stads Allmänna Arbetshus är inrätladt i ändamål alt dels bereda hufvudstadens i behof varande arbetsföre och arbets-villige innevånare tillfälle till arbete, antingen i deras egna hemvist eller å arbetshuset, dels ock emottaga, med arbete sysselsätta och dymedelst till ordentlige och gagnelige samhällsmedlemmar söka ombilda sådana kringstrykande och belllande personer, de der ega förmåga, men sakna håg till arbete. Härförulom må å arbetshuset intagas sådane mindre arbetsföre manspersoner, äfvensom sådana qvinnor, hvilka jemlikt 8 § 2 mom. af Kongl. Kungörelsen den 13 Juli 1853, angående vissa ändringar uti och tillägg lill Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga rörande försvarslösa och till allmänt arbete förfallna personer den 29 Ma j 184(5, varda af Öfver-

Ståthållare Embetet för Polisärender till arbete vid arbetsanstalt i orlen dömde». Nämnden ägde att bestämma antalet arbetsdömda, som samtidigt lingo i inrättningen hysas, — Härmed gjordes Arbetshuset i viss mån äfven till en tvångsarbelsanstnll. Mot en dylik förändring hade 1839 års lättigvårdskommilté varnat i följande ordalag: »För alt förebygga, det omnämnda inrättningar ej småningom warda till twångsarbetshus, dit Konungens Befallningshafwande, Magistrater och Krono-beljente kunna förfordra personer, hwilka, på ett eller annat sätt, göra dem bryderi», bör ingen kunna tvingas att där arbeta. »Warande endast tillflyktsorter för behofwet, böra de icke någonsin kunna blifwa bihang lill twångsarbetshusen eller straff-fängelserna», en åsikt, som äfven delades af 1870 års kommitté, hvilken betonade, att frivilliga arbetshus »aldrig må användas till tvångsarbetsanstalter, dit myndigheterna kunna försända dem, som till allmänt arbete dömas». Kommittén tillägger dock, att för den händelse fattigvårdssamhälle skulle finna fördelaktigt all på egen bekostnad inrätta en tvångsarbetsanstall, skulle den för undvikande af allt för stora utgifter »måhända kunna med arbetshuset, dock såsom en särskild afdelning, förenas». Denna, såsom det tyckes, mycket enkla försiktighetsåtgärd vidtogs

1 Reglemente för Stockholms Stads Allmfinnn Arbetshus. Af K. Maj:t faststfilldt den 16 Mars 185».icke vid stadens arbetsinrättning, hvilket också gaf anledning till mångfaldiga svårigheter och missförhållanden. En följd af Arbetshusets upplåtelse för arbetsdömde blef äfven, att inrättningens reglemente måste fastställas af K. Maj:t, hvilket skedde från 1855 intill 1886, då med hänsyn därtill alt arbetsdömda icke vidare skulle mottagas i inrättningen K. Maj:t förklarade, »att ulan hinder deraf att Kongl. Maj:t fastställt det för arbetsinrättningen hittills gällande reglemente, Fattigvårdsnämnden egde utfärda nytt reglemente för inrättningen». Det sedan 1886 och intill nu gällande reglementet är därför utfärdadt af nämnden. — En annan förändrad bestämmelse i 1855 års reglemente är föreskriften, alt person, som enligt faltigvårdsförord-ningen vore skyldig att förrätta af fattigvårdsstyreise eller tiilsyningsman anvisadt arbete och i följd däraf blifvit remitterad till Arbetshuset, icke fick därstädes kvarhållas längre »än intilldess det för Fattigvårds-Styrelsen, tillsyningsmannen eller arbetshusets styrelse kan blifva möjligt att åt honom förskaffa arbete annorstädes för någon längre tid, eller eljest säkerhet kan vinnas att han icke behölver med bettlande fortfara». Denna föreskrift ändrades i 1873 års reglemente därhän, »att dylikt hjon icke emot dess vilja får vid Inrättningen qvarhållas längre tid än sex månader», hvaremot den helt och hållet utelämnats i nu gällande reglemente. — Slutligen må äfven framhållas^ att i 1855 års reglemente ytterligare tillkom den bestämmelsen, att med person, som på egen begäran intagits i inrättningen skulle styrelsen upprätta skriftligt aftal, »atl hjonet först sedan uppsägning föregått, må, inofn utsatt kortare eller längre tid derefter från arbetshuset utskrifvas, dock atl denna tid icke får utsträckas längre, än att hjonet, sedan uppsägning å någondera sidan skett å lid, som gällande Legostadga för husbönder och Ijen-stehjon föreskrifver, må, der så påfordras, vara håde berältigadt och plig-tigl alt nästa flyttningsdag derefter lemna arbetshuset». Denna bestämmelse (lek 1864 förändrad lydelse, hvilken äfven ålerlinnes i nu gällande reglemente och föreskrifver, att med frivilliga hjon »upprättas skriftligt aftal rörande liden för deras vistelse å inrättningen och öfriga vilkor derför».

Några månader efter fastslällelsen af 1855 års reglemente öppnades Maria och Katarina församlingars Försörjningshus, uppfördi på en till Arbetshuset angränsande tomt. Kost, tvätt, ved m. m. skulle Försörjningshuset erhålla från Arbetsinrättningen. Med hänsyn härtill ställdes den nya fattig-vårdsanslalten under ledning af Arbetshusets direktion, i hvilken vid handläggning af försörjningsärenden inträdde en delegerad för livardera af de två nämnda församlingarna. 1 det nya reglementet sammanställdes likväl icke Arbetshuset med försörjningsinrättningen. Men, då fem år senare en ny anstalt, afsedd både för arbets- och försörjningshjon, öppnades på Norr, ansågs det vara skäligt att angifva den södra anstaltens säxskilda karaktär, hvarför den erhöll benämningen »Stockholms Stads Södra Arbets- och För-sörjnings-Inrättning» till skillnad med den nyupprättade, som kallades »Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbetsinrättning». Följden af detta stadsnämndens beslut blef endast en skenbar utvidgning af det förra Arbetshuset. I dess organisation gjordes inga väsentliga förändringar före 1864, då fattigvårdsnämnden beslöt, att en omorganisation af de ifrågavarande in-rättningarna skulle företagas. Man ville, så vidt möjligt, tillämpa den utan tvifvel rikliga grundsatsen att hysa arbetshjon oeh försörjningshjon inom skilda anstalter. I september sagda år öfvei-flyttades till den norra inrättningen alla i Maria

och Katarina försörj ningshus intagna hjon, livaremol till den södra inrättningen remitterades från den norra ett ilertal arbetsföra manliga hjon samt så många kvinnliga arbetshjon, som för utförande af arbeten kunde därstädes undvaras. Dessa förändringar i de båda inrättnin-garnes verksamhet hade föranledt nämnden atl låta utarbeta nya reglementen för ifrågavarande fattigvårdsanstalter.

Reglementet1 för den södra arbetsanstalten, hvilken därefter benämndes »Stockholms Stads Arbets-Inrältning», utfärdades 1S(>4. Däri angifves närmare ändamålet med arbetsanstalten, nämligen: »Arbets-Inrättningen har lill ändamål atl dels bereda hufvudstadens i behof varande arbetsföra och ar-betsvilliga innevånare tillfälle till arbete antingen i deras egna hemvist, eller å Inrättningen, dels ock emottaga, med arbete sysselsätta och dymedelst till ordentliga och gagneliga samhällsmedlemmar söka ombilda sådana kringstrykande och bettlande personer, som ega förmåga men sakna håg till arbete: hvarförutan å Inrättningen må intagas sådana mindre arbetsföra manspersoner äfvensom sådana qvinnor, hvilka, jemlikt gällande sladganden angående försvarslösa och till allmänt arbete förfallna personer, varda af Öf-ver-Ståthållare-Embetel för Polisärender lill arbete vid arbetsanstall L orten dömda». — I detta synnerligen väl a Ilä Ila de reglemente lämnas nu bestämda upplysningar om sammansättningen och befogenheten af den myndighet, som hade sig anförtrodd den omedelbara ledningen af inrättningen. Styrelsen, som skulle bestå af sju ledamöter, utsågs af fattigvårdsnämnden och dess uppgift angifves sålunda: »Styrelsen håller uppsigt och vård om Inrättningen, dess byggnader och öfriga tillhörigheter, tillser atl hjonen komma i åtnjutande af dem förunnade förmåner och fullgöra dem åliggande skyldigheter samt ombesörjer i öfrigt alla Inrättningens angelägenheter; egandc Styrelsen, till befrämjande af Inrättningens ändamål samt åstadkommande af ordning, snygghet och sedlighet inom densamma, att vidtaga de åtgärder och meddela de föreskrifter, som anses erforderliga». För fullgörande af sitt värf ägde styrelsen till biträde antaga en syssloman, som skulle vara inrättningens föreståndare. Han ansvarade för inrättningens behöriga gäng och vakade däröfver, »att underlydande uppfylla sina skyldigheter, atl gifna befallningar punktligt fullgöras, samt att ordning, snygghet och sedlighet noggrant iakttagas». Styrelsen ägde äfven att vid inrättningen anställa »erforderliga biträden för besörjande af så väl själavården som de sjukas vård inom Inrättningen, äfvensom i öfrigt nödig betjening». — Arbetssökande hänvisades till inrättningen af ordningsman, om den behöfvande åstun-dade arbete att utföra i hemmet; af ordningsman eller polismästaren, om deii arbetslöse önskade för dagen sysselsättning inom inrättningen; af polismästaren eller fattigvårdsnämdens ordningsbyrå, om den nödställde skulle härbergeras eller på viss tid interneras inom inrättningen. — Andra viktiga

1 Keglemente för Stockholms Stads Arbets-Inrättning. Af K. Maj:t fastställdt den 4 Oktoberföreskrifter, som äfvenledes för första gången finnas intagna i inrättningens reglemente, äro sådana, som handla om ersättning för hjon tillhörande främmande fattigvårdssamhälle, om entreprenad af mathållning, uppköp af varor, inventering af förråder oeli inventarier, afslutning och granskning af räkenskaper m. m. —- Enligt 1843 års fattigvårdsstadga skulle granskningen af såväl stadsnämndens som de därunder stående inrättningars räkenskaper »werkställas af åtta bland Försainlingsnämndernes Revisorer, walde försam-lingswis inom dem sjelfwe sålunda, atl de utgöras af en från hwarje lerrilo-rialförsamling». I den för fattigvårdsnämnden 1864 utfärdade instruktion bestämdes, att räkenskaperna för de under nämnden lydande inrättningar skulle aflämnas till nämnden, hvilken hade alt inom bestämd tid afgifva dessa jämte egna räkenskaper »till de Revisorer, som, nio till antalet, af Stadsfullmäktige årligen utses för granskning af allmänna fattigvårdens räkenskaper och förvaltning/ . Revisorerna skulle, i slöd af hvad de under förrättningen inhemtat. hos Stadsfullmäktige af- eller tillstyrka decharge för Nämnden och underlydande Styrelser». Dessa bestämmelser gälla fortfarande.

Sedan 1871 års fattigvårdsstadga utkommit, företog nämnden åter en omarbetning af inrättningens reglemente i närmare öfverensslämmclsc med föreskrifterna i den nya förordningen. Enligt det 1873 utfärdade reglementet1 skulle i inrättningen inlagas: j 1 :o personer, som stå under Fattigvårds-Styrelses husbondevälde och hvilkas arbetskraft Styrelsen vill å Inrättningen använda: 2:o försvarslösa, som bclla eller allmänt understöd åtnjuta och hvilka Fattigvårds-Nämndens Ordningsbyrå förty anvisar arbete å Inrättningen; 3:o de personer, soin af Öfverståthållare-Embetct blifvit dömda till allmänt arbete och skola detsamma å tvångsarbetsanstalt undergå: 4:o nödställda, Stockholms Fattigvårdssamhälle tillhörande, arbetsföra personer, hvilka, saknande stadigt hemvist,

åstunda alt såsom hjon å Inrättningen varda inskrifna». - De skäl, som föranledde dessa och öfriga förändringar i 1864 års reglemente framhållas af nämnden i skrifvelse till öfverstalliållare-ämbelet3. Där säges: »Då, vid det omförmälda reglementets tillkomst, allmänt arbete icke lcunde ådömas på grund af någon annan författning än stadgan angående försvarslösa och till allmänt arbete förfallna personer, måste det antagas, alt enligt Arbetsinrättningens gällande reglemente samma Inrättning, såsom tvångsarbetsanstalt, är afsedd för uteslutande vissa personer, som för försvarslöshet blifvit dömda till allmänt arbete. Emellertid har blifvit föreskrifvit i § 42 mom. 1 af Kongl. Förordningen den 9 juni 1871 angående fattigvården, att allmänt arbete, som ålägges den, hvilken utan all vara försvarslös, bettlar eller begår förbrytelse mot § 35 mom. 4 eller § 40 mom. 5 af samma Kongl. Förordning, skall verkställas å allmän tvangs-arbetsanstalt, som för orten är afsedd, eller ock å sådan, under offentlig myndighets tillsyn släld tvångsarbetsanstalt, som i Fattigvårds Förordningen § 6 mom. 3 och § 9 mom. 2 omförmäles, der dess stadgar det med-gifva, men, om sådan anstalt ej linnes, antingen i länsfängelse eller krono-

1 Reglemente för Stockholms Stads Arbetsinrättning. Af K. Maj:t fastställdt den 15 Februari 1873.

Fattigvårdsnämndens skrifvelse till öfverståthållareämbetel den 25 maj 1872.häkte eller ock i arbetsfängelse eller vid kronoarbetskår. Vid sådant förhållande och då i öfrigt af grunderna för Fattigvårds Förordningen framgår, att lill allmänt arbete dömda personer, om hvilka är fråga, endast i nödfall böra undergå det ådömda arbetet annorstädes än i sådan tvångs-arbetsanstalt som nu är nämnd, samt Stockholms Stads Arbetsinrättning synes Fattigvårds Nämnden lämpligen kunna och böra användas jcmväl för ifrågavarande ändamål, har Nämnden ansett angeläget, atl del hinder härför, som i Inrättningens nu gällande reglemente förefinnes, varder undan-röjdtv. Samtidigt företog nämnden äfven andra behöfliga ändringar och för-tydliganden i 1864 års reglemente, hvilka sålunda förklaras: »Dessa gälla hufvudsakligast i fråga om föreskrifterna rörande, dels hvilka personer, som skola eller kunna varda å Inrättningen såsom hjon intagna, dels af hvem och på hvad sätt remiss eller hänvisning till intagning å Inrättningen må meddelas, dels huru länge hjonen för olika fall äro berättigade eller skyldiga att å Inrättningen qvarblifva, och dels slutligen hvem som må ega beslutanderätt i afseende å hjonens utskrifning derifrån.---------------------Stadgandens knapp-

liändighet i förening med deras delvis svälvande uttryck har icke sällan föran led t tvekan beträffande den rätta behandlingen af hithörande frågor, en olägenhet, hvilken det torde vara så mycket nödvändigare att söka i möjligaste måtto för framtiden förekomma som berörda frågor afse förhållanden, deraf den personliga friheten i viss mån är beroende, hvarför det äfven lärer få anses af synnerlig vigt, icke minst för myndigheterna, dem tillämpningen af ifrågavarande bestämmelser åligger, att desamma bringas i sträng öfver-ensstämmelse med motsvarande delar af allmänna lagsladganden». — I 1873 års reglemente förelogos sålunda åtskilliga förändringar angående hjonen. Intagning i inrättningen skulle ske genom nämndens ombudsman, då det gällde sådana personer, som häftade i skuld till' fattigvården; genom polismästaren eller fattigvårdsstyrelse, då nödställd frivilligt anmälde sig lill upptagning; slutligen genom polismästaren eller nämndens ordningsbyrå, då fråga var om bettlare och försvarslös eller till allmänt arbete dömda personer. De för skuld till fattigvården intagna skulle frigifvas från inrättningen, så snart de aftjänat sin skuld eller dessförinnan, om nämnden eller vederbörande fattigvårdsstyrelse därtill lämnat tillstånd; de för beltlandc eller försvarslöshet dömda fingo icke utskrifvas förr än nämndens ordningsbyrå därtill lämnat tillstånd men kunde dock icke mot deras vilja kvarhållas i inrättningen öfver sex månader, och de frivilligt inskrifna skulle skiljas från inrättningen enligt bestämmelser i det med dem träffade skriftliga aftalet.

Det sista reglementet,1 som för inrättningen utfärdats, är dateradt den 15 februari 1886. Den viktigaste förändringen i reglementet föranleddes af ändrade bestämmelser angående lösdrifvares behandling, hvilka föreskrefvos i en 1885 utfärdad lag.2 I denna stadgades, att »tvångsarbete skall förrättas i allmän tvångsanstalt», som skulle af staten upprättas och underhållas. Härtill gjordes dock följande tillägg: »Har fattigvårdssamhälle enskild t för sig

1 Reglemente för Stockholms Slads Arbetsinrättning. Af Fattigvårdsnämnden utfärdadt den 15 Februari 1880.

" Lag angående lösdrifvares behandling; gifven Stockholms slott den 12 Juni 1885.eller gemensamt med annat fattigvårdssamhälle, inrättat tvångsarbetsanstalt, som står under offentlig myndighets tillsyn, då må, der anstaltens stadgar det medgifva, ådömd t tvångsarbete enligt Konungens Befallningshafvandes förordnande der förrättas; och ege fattigvårdssamhälle därför njuta ersättning af staten, efter ty Konungen pröfvar skäligt». Med anledning häraf hade styrelsen för Arbetsinrättningen till fattigvårdsnämnden hemställt1, alt inrättningens reglemente omarbetades, på del alt den nya lösdrifvarlagen icke gåfve anledning, »att stadens Arbetsinrättning, om reglementet af den 19 Febr. 1873 kommer all oförändradt gälla, skall nödgas emottaga alla de personer, sorn af Öfverstålhållare-Embelet, på grund af berörda lag dömas till tvångsarbete». Såsom skäl för sin framställning anförde styrelsen de stora olägenheter, som framkallats genom föreskrifterna i det ditintills gällande reglementet. I likhet med styrelsen ansåg fattigvårdsnämnden, att stadens arbetsinrättning icke borde användas till tvångsarbetsanstalt i sådan utsträckning, som för dylik anstalt bestämdes i den nya lösdrifvarlagen, hvarför den beslöt, att i sitt till K. Maj:l afgifna förslag till nytt reglemente för inrättningen utesluta bestämmelsen om ovillkorlig rätt för öfverståthållareämbe-tet att dit remittera lill allmänt arbete dömda personer. På grund häraf an-gafs inrättningens ändamål sålunda: »Å Arbetsinrättningen må intagas: l:o personer, som stå under fattigvårdsstyrelses i Stockholm husbondevälde och hvilkas arbetskraft styrelsen vill å inrättningen använda; och 2:o nödställda, Stockholms fattigvårdssamhälle tillhörande, ej för brott till straffarbete dömda, arbetsföra personer, hvilka saknande stadigt hemvist, åstunda att såsom hjon å inrättningen varda inskrifna; dock att på Falligvårdsnämnden må bero att, efter hemställan från Polismästaren, förordna om intagande å inrättningen äfven af till straffarbete dömd person». Således upphörde icke arbetsinrättningen att för vissa underhållstagare vara en tvångsarbetsanstalt, enär den fortfarande skulle omhändertaga och till arbete hålla personer, som häftade i skuld till fattigvården, hvilken uppgift icke förändrades genom en den 29 januari 1900 af falligvårdsnämnden företagen partiel förändring af § 1 i inrättningens reglemente, hvarvid denna erhöll följande lydelse: »Å arbetsinrättningen må intagas: l:o personer, som stå under fal-ligvårdsstyrelses i Stockholm husbondevälde och hvilkas arbetskraft styrelsen vill å arbetsinrättningen använda; och 2:o nödställda Stockholms fat-ligvårdssamhälle tillhörande arbetsföre personer, hvilka saknande stadig hemvist åslunda alt, såsom hjon å inrättningen varda inskrifna eller hvilka, efter det de blifvit å Försörjningsinrättningen intagna, af denna inrättnings styrelse pröfvas böra lill Arbetsinrättningen öfverflyltas». Hjonens upptagning och utskrifning skulle i tillämpliga delar ske efter samma bestämmelser som i 1873 års reglemente. — Den mest genomgripande och man kan väl säga den mest behötliga af alla reformer, som företagits i arbetsanstal-tens organisation, är otvifvelaktigt en af fattigvårdsnämnden beslutad och 1905 genomförd förändring i inrättningens uppgift, hvarigenom denna numera är afsedd atl mottaga endast manliga bjon och icke, såsom förr, äf-1 Styrelsens för Arbetsinrättningen skrifvelse den 18 April 188f>. I arbetsinrättningens

arkiv.r

ven ell större eller mindre antal kvinnliga, hvilka hädanefter skola omhändertagas vid Allmänna försörjningsinrättningen.

Arbetsinrättningens nuvarande organisation kan sammanfallas i följande hufvuddrag. — Styrelsen består af sju ledamöter, som årligen utses af iattig-vårdsnämnden och som inom sig välja en ordförande jämte en vice ordförande. Styrelsen bestämmer öfver inrättningens gång och skötsel, ombesörjer i öfrigt alla inrättningens angelägenheter och är redovisningsskyldig för dess förvaltning. — Till sitt biträde äger styrelsen antaga en syssloman, som är inrättningens föreståndare och har disciplinär myndighet öfver de intagna hjonen och förmans rätt öfver den vid inrättningen anställda tjänstepersonalen. Denna personal består af bokhållare, arbetsföreståndare, lillsy-ningsmän jämte föreståndérskor för köket och för sjukvården m 111. Vid inrättningen äro äfvenledes anställda en läkare och en predikant. — Enligt hitintills gällande reglemente borde inrättningen omfatta två hufvudafdel-ningar. Den ena afdelningen är afsedd för kvinnor, som söka arbete och kunna verkställa detsamma i sina hem. Åt dem utlämnar inrättningen från del s. k. levereringsmagasinct »tjenliga råämnen, dock endast i mindre partier, äfvensöm erforderliga arbetsverktyg, om deraf göres behof». Vid den förar-betade varans återlämnande utbetalas arbetsförtjänsten efter fastställd taxa. Emellertid torde denna afdelning, ehuru den icke

genom formell beslut af fattigvårdsnämnden blifvit indragen, kunna numera anses ha faktiskt upphört, enär levereringsmagasinet efter 1905 icke anlitats af en enda arbetssökande. Den andra afdelningen mottager män, som därstädes »förses med husrum saml nödtorftig föda och beklädnad» mot skyldighet för dem »att verkställa det arbete, som af styrelsen eller sysslomannen dem anvisas, vare sig inom eller utom inrättningen». Dessa arbetshjon äro sådana, som efter frivillig ansökan härbergeras, eller andra, som för aftjänande af skuld lill fattigvården interneras i inrättningen. — Remiss till arbetsinrättningen meddelas i allmänhet af polismyndigheten eller nämndens delegerade, men, i fråga om arbetsskyldiga för skuld till fattigvården, af nämndens ombudsman. De intyg, som skola åtfölja remisshandlingarna, äro: prestbclyg, rotemansbe-tyg och läkarebelyg. De två förstnämnda kunna likväl ersättas med skriftlig polisuppgifl. — Om bjonens arbete är föreskrifvct: »Med afseende å beskaffenheten af hvarje slags arbete, hvarmed hjonen komma alt sysselsättas, bestämmes hvad de ulan öfverdrifven ansträngning kunna och böra på dagen fullgöra». — På egen begäran intaget hjon utskrifves från inrättningen i regeln tre månader efter upptagningen eller dessförinnan 0111 utsikt finnes, att hjonet kan förtjäna sitt uppehälle. För skuld till fattigvården interneradl hjon får däremot icke, utan nämndens särskilda medgifvande, skiljas från inrättningen förr än hjonets skuld till fattigvården blifvit genom arbete aftjä-nad eller på annat sätt ersatt. Hjonets arbetsförtjänst beräknas efter en af nämnden fastställd dagspenning. Vid utskrifning erhåller hjonet skriftligt inlvg rörande tiden för sin vistelse vid inrättningen och om sitt uppförande under samma lid.Arbetsinrättningens styrelse. — Dess befogenhet och verksamhet.

öfverstyrelsen för arbetsanstalten har städse tillkommit den nämnd — intill 1864 stadsnämnden och därefter fattigvårdsnämnden — som förvaltat den allmänna fattigvården i hufvudstaden. Under öfverstyrelsens inseende har den omedelbara ledningen af inrättningen varit anförtrodd åt en direktion eller, efter senare använd benämning, styrelse, hvilken till sitt biträde haft en syssloman jämte öfrig tjänstepersonal.

I öfverensstämmelse med stadsnämndens tolkning af 1843 års fatlig-vårdsstadga skulle direktionen för Stockholms stads allmänna arbetshus årligen utses af ordningsnämnderna inom de 8 terrilorialförsamlingarna, på så sätt att hvarje nämnd valde inom sig en ledamot. Under de följande

20 åren tillsattes direktionen efter enahanda bestämmelse. Visserligen hade stadsnämnden, i sammanhang med ett 1856 till K. Maj:t inlämnadt förslag till förnyadt reglemente, gjort framställning om rätt att själf utse styrelse, som därefter skulle beslå af 9 ledamöter, bland hvilka åtminstone en borde tillhöra nämnden, men K. Maj:t fann icke skäl alt stadfästa det framlagda förslaget. Vid pröfning däremot af elt 1863 af fattigvårdsnämnden afgifvet förslag till nytt reglemente fastställde sedermera Iv. Maj:t nämndens rätt att, enligt för densamma utfärdad instruktion, årligen utse inrättningens styrelse, hvilket därefter och intill nu äfven skett.

Valen till ledamöter i den nya arbetsanstaltens direktion företogos den

21 mars 1844, och den 30 i samma månad höll den utsedda styrelsen sitt första sammanträde i den gamla direklionssaien i Arbetshuset vid Götgatan. Till styrelsen öfverlämnades vid delta tillfälle det förra Arbetshusets egendom och inventarier jämte kassabehållning och skuldförbindelser samt direktionens protokoll och andra handlingar m. m.1 Samtidigt företog styrelsen val af ordförande, vice ordförande och kassadirektör.

Styrelsen hade beslutat, alt sammanträde skulle hållas en gäng hvarje månad. Del säger sig självt, atl lidtals blefvo dessa sammanträden mycket talrikare, enär ofta nog lill afgörande förelågo frågor, som icke tålde upp-skof. Sådana voro, för alt nu endast tala om det första förvaltningsåret, inredning af inrättningens lokaler, åtgärder för hjonens sysselsättande, fördelning af personalens tjänstgöring och många andra, hvilka erfordrade en grundlig pröfning, helst styrelsen ännu icke hade hunnit förvärfva nödig insikt i skötseln af en anstalt af förevarande slag. Man sökte draga nytta af de erfarenheter, som gjorts vid statens korrektionsinrättning, men dess värre undgick man därvid icke atl i ett och annat afseende alltför godtroget taga till förebild den mindre väl bei-yklade straffanstalten.

Mot slutet af 1844 anställdes flertalet af den för inrättningen bestämda

1 I direktionens protokoll den 30 mars 1844 tinnes liäröfver speciticcrade uppgifter.personalen med undantag

arsysslomannen, som skulle anlagas af stadsnämnden. Upprepade gånger gjorde styrelsen hemställan till nämnden om befogenhet alt själf tillsätta äfven denna tjänstebefattning, en befogenhet, som slutligen tillerkändes styrelsen men först sedan nämnden gjort misslyckade försök att lill platsen utse lämplig person. Häri skönjes en afsikt hos nämnden att, liksom vid tiden för inrättningens ordnande, äfven därefter utöfva direkt inflytande på anstaltens inre skötsel. Samma afsikt yppar sig, då nämnden, utan att härom ha hört styrelsen, 1850 allämnade till K. Maj:t förslag till nytt reglemente för inrättningen. Någon misstro till styrelsens nit och skicklighet torde stadsnämnden icke därmed ha velat gifva tillkänna, ty tid efter annan förmådde nämnden styrelsen att jämte förvaltningen af Arbetshuset åtaga sig 1845—1852 uppsikten öfver faltigbaracken, 1852— 1874 ledningen af Prins Carls uppfostringsanstalt och 1855—1804 skötseln af de södra församlingarnas försörjningsinrättning. Oaktadt styrelsen endast med tveksamhet mottog dessa olika förtroendeuppdrag, fick den härför, särskildt i fråga om öfvertagandet af uppfostringsanstaltens ledning, uppbära mycket klander. Mest förunderligt är dock, att icke stadsnämnden själf insåg, atl ett så mångsidigt förmanskap för inrättningar, som alla voro synnerligen svårskölta, skulle i hög grad splittra styrelsens verksamhet och alleda dess uppmärksamhet från arbelsanstallen, hvilken helt säkert kräfde styrelsens odelade intresse. Ar för år växte nämligen hjonens antal inom inrättningen och i samma mån ökades svårigheterna att bereda dem härberge och sysselsättning.

Inrättningens protokoll vittna om styrelsens allvarliga bemödanden att undanrödja, så vidt möjligt, anledningar lill framträdande missförhållanden. Illand de svåraste voro de, som förorsakades af de remitterade myndigheternas skefva uppfattning om Arbetshusets uppgift och till följd hvaraf under åratal sändes till inrättningen ett icke ringa antal till allt arbete oförmögna, såsom barn, sjuklingar, lytta och ålderstigna personer. Tyvärr förmådde styrelsen först sent omsider förhindra olägenheterna af denna sammanblandning af hjon. En annan anledning till ganska svära missförhållanden var den trångboddhet, som en ständigt rådande öfverbefolkning inom inrättningen framkallade. Styrelsen lyckades dock gång efter annan erhålla medel lill uppförande af nya byggnader eller förändring af redan befintliga sådana. Frånser man de storartade arbeten, som verkställdes 1902—1905 i ändamål alt bereda inrättningen ljusa, rymliga och tidsenliga lokaler, utfördes också, särskildt under stadsnämndens förvaltningstid, betydliga byggnadsarbeten för beredande af utrymme åt de härbergerade.

För vården af inrättningens angelägenheter fick styrelsen under en följd af år höra ömsom vackra loford och ömsom bittert klander. Endast någon gång, då klandret föreföll alltför orättvist, tillbakavisades det af styrelsen med en Viss skärpa. På så sätt besvarades exempelvis 1851 års revisorers anmärkningar1 angående extra förplägning ål arbets- och barackhjon, leve-

1 Revisorernas berättelse öfver granskning af fattigvärdens förval i 11 ing under 1851, afgifven den 23 aug. 1852, där äfven styrelsens >förklaring> daterad den 11 nov. s. ä. återfinnes.rans af tegel, afskrifning å ved, uppställning af räkenskaper1 m. ra. Styrelsen upptog till svaromål dessa revisorernas anmärkningar och påvisade huru grundlösa de flesta af dem voro. Om en del andra yttrade styrelsen: »Dessa jemte flera i Revisions-Berättelsen förekommande anmärkningar af mindre betydenhet hade det warit lätt alt upplysa eller förklara, om Revisorerne hade haft den grannlagenhelen att, innan så beskaffade anmärkningar ned-skrefwos, för att bland allmänheten utsändas, dem med Direktionen kommunicera till utredning och upplysande, på sätt ock Kongl. Stadgan den 1 April 1843 föreskrifwer». — Ett annat exempel kan hämtas ur 1860 års revisionsberättelse. Däri klandrades styrelsen för att vid bedömande af anbud till mathållningen ha gynnat cn spekulant framför en annan. Sedan styrelsen i sin skrifvelse till stadsnämnden lämnat skäl för det omtalade beslutet, yttrade den: »Fullt förwissad, atl dessa, emot ådagalagda förhållanden stridande och i öfrigt på allt skäl blottade, anmärkningar, jemwäl blifwa utaf den myndighet, som kommer att dem pröfwa, lemnade utan allt afseende, anser Direktionen sig böra derjemte fordra, alt beskyllningen warder af samma myndighet tillbakawisad med all den bestämdhet, som icke allenast sakens beskaffenhet i sig sjelf kräfwer, utan äfwen blifwer nödwändig, derest icke, i saknad af allt yttre skydd emot obefogade tillwitelser. som Revisorers missförstådda eller wilseledda nit kan finna för godt framkasta, swårigheterna wid uppehållandet af stadens mångsidiga koramunälförwallning icke må blifwa allt för stora.» — För en tid tystnade klandret och äfven loforden. Styrelsen fick i stillhet och lugn fortsätta sitt

ansvarsfulla värf.

Sedan 1864, då fattigvårdsnämnden trädde i verksamhet, har arbetsinrättningen älvenledes i denna nämnd ägt en vaksam och kraftig öfver-styrelsc. I olikhet med stadsnämnden har fattigvårdsnämnden haft förmånen att efter eget skön utse ledamöterna i inrättningens styrelse. Den gamla af församlingsnämnderna valda direktionen afgick den 30 september, och den första af fattigvårdsnämnden tillsatta styrelsen öfvertog ledningen af Stockholms stads arbetsrättning den 1 oktober 1864.

Det några dagar senare af K. Maj:t för inrättningen fastställda nya reglementet tillerkände styrelsen, i öfverensstämmelse med fattigvårdsnämndens förslag, större befogenhet än föregående reglementen. Men därmed af-liände sig icke nämnden sin rätt att närmare följa inrättningens verksamhet, såsom synes exempelvis af den redogörelse®, som nämndens delegerade 1868 1 Ar efter år gjordes nf revisorerna anmärkningar mot bokföringen vid inrättningen, som de funno än ofullständig, än planlös, än vilseledande o. s. v. Nämnden utfärdade åtskilliga formulär till bokföring. Om ett senare tillämpadt bokföringssätt säga också 1873 års revisorer, att det »bidrager till en redigare öfversikt och betydligt underlättar räkenskapernas granskning».

5 Under stadsnämndens förvaltningstid granskades underlydande inrättningars räkenskaper af fattigvårdsafdclningcu, som till nämnden afgaf utlåtande däröfver, innan handlingarna öfverlämnades till de nf församlingarna utsedda revisorerna. — En liknande granskning uppdrog sedermera fattigvårdsnämnden åt särskilda delegerade, som under en följd af år afgåfvo till nämnden en redogörelse öfver de olika inrättningarnas förvaltning, förr än räkenskaperna aflämnndes till de af stadsfullmäktige utsedda revisorerna.afgaf öfver styrelsens förvaltning under 1867. De därvid gjorda anmärkningarna gillade nämnden i kufvudsak och framställde lill styrelsen erinranden I sin svarsskrifvelseä till nämnden lämnar styrelsen emellertid upplysningar, som bevisa, för hvilket oförskyldt klander inrättningens styrelse äfven nu blifvit utsatt. Anmärkningarna berörde flitpenningar åt hjonen, gratifikationer åt tjänsteinnehafvare jämte flera mindre betydande saker men dessutom äfven ett par viktigare frågor, som här böra vidröras. — Nämnden framhöll, att arbetshjonen, hvilka enligt reglementet borde förses med nödtorftig föda, hade erhållit bättre kost än deras jämlikar utom inrättningen kunde förskalfa sig, ett förhållande, som föranledi, all utgifterna för inrättningen blifvit särdeles höga. Styrelsen svarade, »att om kosten på Arbets Inrättningen'befinnes bättre än tillbörligt är, skulden härtill icke åtminstone ensamt synes drabba styrelsen, utan i lika grad Fattigvårds Nämnden, som sjelf pröfvat och godkänt den utspisningsstat, som för Inrättningen är gällande.-------------Alt utgifterna under sagde år varit ganska

stora, ja måhända större än llere föregående år, har berott på omständigheter, som af ingen styrelse kunnat förekommas och härleder sig derifrån, att antalet hjon varit under sagde år mycket större än tillförene, samt att en mängd af dem, vanligtvis omkring 100 för hvarje månad, icke varit arbetsföre utän helt enkelt utgjorts af s. k. försörjningshjon, samt att priset på matportionen året 1867, liksom under innevarande år, varit särdeles högt».-— Vidare framhöll nämnden, alt en bättre ordning inom inrättningen syntes nödig, hvarför strängare föreskrifter borde meddelas såväl i afseende på tiden, inom hvilken anbefaldt arbete skall vara verkstäldt som ock rörande rättigheten i allmänhet för lijon att vistas utom inrättningen. Styrelsen förklarade, att dessa anmärkningar, som företrädesvis berörde de vid galurenhållningen använda hjonen, voro »både obilliga och orättvisa, enär giltigt skäl till anmärkning emot ordningen vid denna anstalt för närvarande ej förefinnes». Såsom bevis härpå framhöll styrelsen, »alt några oordningar inomhus af sådan beskaffenhet, att desamma bort eller kunnat ådraga sig särskild uppmärksamhet från vederbörandes sida och göras till föremål för anmärkning, hafva under de sednaste fyra åren icke egl rum. Detta vågar styrelsen bestämdt påstå, liksom del torde kunna både af allmänheten och Polismyndigheten vitsordas, att förseelser begångna af Arbetshjon utomhus, under senare åren varit vida mindre än tillförene, oaktadt personalens ansenliga tillväxt». Efter alt ha lämnat dessa förklaringar gåfvo styrelsens samtliga ledamöter tillkänna, »att de vid årets slut kommo att frånträda sina befattningar».

Med anledning af styrelsens för Arbetsinrättningen afgång uppmanade faltigvårdsnämnden styrelsen för Allmänna försörjningsinrättningen att öf-vertaga jämväl förvaltningen af den förstnämnda inrättningen. Törhända anlitade fattigvårdsnämnden denna utväg i betraktande af svårigheten att flnnn personer, som under dåvarande

förhållanden vore villiga alt åtaga sig det

' Fattigvärdsnämndens protokoll den 14 dec. 18G8. I fattigvärdsnämndens arkiv.

- Styrelsens för Arbetsinrättningen skrifvelse till fattigvårdsnämnden den 28 dce. 1808. I fattigvärdsnämndens arkiv.otacksamnia uppdraget, eller kanske afsåg nämnden därmed att för framliden ställa båda inrättningarna i närmare samband med hvarandra och sålunda åstadkomma större samverkan dem emellan. Härom lämna fallig-vårdsnämndens protokoll inga upplysningar.

Styrelsen för Allmänna försörjningsinrättningen öfvertog ledningen af Arbetsinrättningen den 1 januari 1869. Inom Försörjningsinrättningen hade redan denna styrelse haft att kämpa med alla de svårigheter, som sammanblandning af hjon i olika åldrar och af olika kön samt dessutom trånga och olämpliga lokaler förorsaka. Det får då anses gifvet, att bland de tillträdande styresmännen för Arbetsinrättningen knappast funnits någon, som föreställde sig, alt det blefve möjligt att inom den »provisoriska» arbets-anstalten företaga sådana förändringar, att den kunde fullkomligt motsvara sin bestämmelse. Hvad de närmast borde söka åstadkomma, var att hålla den gamla inrättningen i sådant skick, att den nöjaktigt fyllde sin uppgift tills den tid skulle komma, då man med utsikt till framgång kunde för stadens fullmäktige framlägga förslag om inrättningens förflyttning. Denna fråga företogs upprepade gånger till behandling såväl inom styrelsen som inom nämnden. Nämnden tillsatte 1884 en kommitté med uppdrag »att taga under öfvervägande, huruvida icke stadens arbetsinrättning borde från dess nuvarande dyrbara och äfven olämpliga plats förflyttas samt härom jemte andra i sammanhang dermed möjligen uppstående frågor angående inrättningens organisation m. m. till Nämnden inkomma med förslag». Men på grund af den verkställda utredningen och efter mogen ompröfning fann nämnden äfven då skäligt att tills vidare låta frågan hvila.

Det återstod sålunda för styrelsen intet annat än att lappa på de många bofålliga byggnaderna eller, där det blef oundvikligt, ersätta de gamla med nya. En del byggnadsarbeten nödvändiggjordes äfven genom den 1876 företagna styckningen af inrättningens tomt åt sjösidan, hvilken föranleddes af Sladsgårdshamnens utvidgning och reglering. Denna inkränkning af inrättningens område skedde vid en lid, då utrymme därstädes som häst behöf-des. Under flera år, särskildt 1866—1869 och 1885—1895, rådde i hufvud-staden arbetslöshet och äfven bostadsbrist. Till följd däraf strömmade till stadens fattigvårdsinrätthingar skaror af nödställda. De arbetsföra sändes till Arbetsinrättningen, där öfverbefolkningen slutligen så tilltog, att styrelsen nödgades inhysa hundratals hjon i den forna militärförsörjningens utdömda hus. Andra behöfvande sökte endast arbete för dagen, men äfven för dem var utrymmet inom inrättningen för knappt. De måste sysselsättas utomhus med grofarbelen, förnämligast stenslagning. Sedan bättre tider inträdt, aflog visserligen tillströmningen af arbetslösa till inrättningen, men i stället fick styrelsen sörja för härbergerandet af hjon från Försörjningsinrättningen. För alt i någon mån afhjälpa trångboddheten inom inrättningen måste styrelsen 1902 låta inreda en filial i ett af stadens hus vid Bondegatan.

Af alla under fattigvården lydande anstalter har utan tvifvel Arbetsinrättningen varit en af de mest svårskölta. Till följd af sitt ofördelaktigaläge, det trånga utrymmet och de otidsenliga lokalerna förblef denna inrättning, trots omfattande om- och nybyggnadsarbeten, en i hög grad olämplig arbetsanstalt. Men oaktadt dessa och andra svårigheter lät styrelsen sig icke modfällas utan sökte och äfven lyckades alt efter hand införa afsevärda förändringar i inrättningens skötsel och förvaltning genom att befordra ordning och disciplin inom anstalten, förbättra hjonens förplägning och behandling, ordna deras sysselsättning efter arbetsförmåga och yrkesskicklighet samt, det viktigaste af allt, förskaffa inrättningen en för sin betydelsefulla uppgift lämplig personal.

Om alla de män, som under en tidrymd af 70 år successivt haft omsorg om arbetsanstalten, torde väl kunna sägas, hvad 1845 års revisorer sade om inrättningens dåvarande styrelsemän: »En angenäm plikt att uppfylla, ega Revisorerne i afseende på ledamöterna i Directionen för Allmänna Arbetshuset, hvilkas oförtrutna nit för ordnandet af denna Inrättning och dess förbättrande förtjenar utmärkt loford, synnerligast vid betraktande af de stora uppoffringar af tid och möda, som dessa herrar måst göra, oansedt egna angelägenheter synts helt och hållet

taga deras verksamhet i anspråk». Af dessa skäl böra icke heller deras namn saknas i dessa minnesblad öfver Stockholms stads arbetsinrättning.

Ledamöter i styrelsen' åren 1844—1904.

Lärftskramhandlanden L. G. Gagge.................. 3% 1844—!1% 1845

Fabrikören J. Söderberg............................. 1844—8% 1864

Öfverstelöjtnanten J. A. Ilazelius, ordförande.... 30/s 1844—8l/is 1844

Kryddkramhandlanden E. A. Weber, v. ordf. 1844,

ordförande 1845—46 .... 3"/ä 1844—8l/x* 1816

Grosshandlanden A. W. Frestadius, v. ordf. 1845 . . . 3% 1844—31/is 1846

Viktualiehandlanden Joh. Wedberg................. 30/s 1844—81/ia 1844

Kryddkramhandlanden J. L. Falk • • • • :l0/» 1844—31/is 1851

Viktualiehandlanden P. G. Ekström............................ 8% 1844—81/i* 1846

Gelbgjutaråldermanncn J. W. Boström......................... '/i 1845—81/i* 1845

Förste expeditionssekreteraren G. Brandel, v. ordf. 1846,

ordförande 1847—55 '/i 1845—81/iä 1855

Kryddkramhandlanden C. O. Öberg '/» 1845—81/t* 1846

Garfverifabrikören P. H. Hesselgren, v. ordf. 1848—49 '/i 1846—31/is 1849

Åldermannen C. F. Spångberg...................... '/i 1847—aVis 1850

Lärftskramhandlanden C. A. Berg.................. '/i 1847—3,/is 1848

Fabrikören J. P. Levin........................... »/» 1847—81/«s 1849

1 De större förändringarna i styrelsen ha förorsakats däraf, att från och med 1804 utsågs styrelsen icke längre af församlingarnas ordningsnämnder utan af fattigvårdsnämnden, samt att 1868 hela styrelsen afsade sig uppdraget att förvalta inrättningen. Äfven hör ihäg-kommas, att från och med 1869 har styrelsen varit gemensam för Arbetsinrättningen och Försörjningsinrättningen.

Adjunkten vid Kongl. Karolinska Mediko-Kirurgiska

Institutet, doktor N. A. Wilander, v. ordf. ... 7x 1847—31/is 1847

Repslagarålderraannen Br. G. Klein....................... 7x 1848—S1/i21848

Fabrikören G. Strömberg J:r............................. lfi 1849— 31/>* 1849

Notarien Ad. Fogelström.................................. Vi 1849—37ia 1852

Kongl. sekreteraren C. R. Ekström.................... 7* 1850—37xs 1850

Notarien C. F. Nisser.................................... 7> 1850—37is 1850

Assessoren J. A. Törneman, v. ordf. 1850—55 o. 1862—63,

ordförande 1856 o. 1859—60...................... xfi 1850—s% 1864

Åldermannen C. U. Söderström............................ 7* 1851—37is 1851

Notarien J. O. Sundell, v. ordf. 1856—57 o. 1858—59,

ordförande 1857—58 .... 7i 1851—37is 1859

Krigshofrättsrådet S. P. Gethc.......................... x/i 1861—37ia 1851

Segelmakaren N. H. Klintorph............................. 7i 1852—28/7 1856

Öfverstelöjtnanten L. M. Wester.......................... 1J1 1852—37i21852

Kyrkoherden N. J. Ekdahl, v. ordf. 1857—58 .... 1/i 1852—37xs 1861

Skräddarmästaren C. P. Årnell .... i/l 1853—37x* 1862

Löjtnanten G. von Cederwald............................. 1/i 1853—37is 1853

Fabrikören Rob. Cooper.................................. 7i 1854—37xs 1855

Målarmästaren B. Winge.................................. 7x 1856—37i2 1859

Grosshandlanden Joh. E. Sandblad..................... */i 1856—37i2 1857

Gördclmakaren C. C. Sporrong............................ 7/8 1856—3l/n 1860

Färgaren P. Alb. Schedin............................. % 1858—37xs 1860

Advokatfiskalen T. A. Billbergh, v. ordf. 1860,

ordförande 1861—62 .... 7x 1860—37i2 1862

Snickarmästaren E. W. Rundström......................... 1/i 1860—30/o 1860

Vice häradshöfdingen A. W. Dufvva, v. ordf. 1861 . . 7xo 1860—SI/j® 1861

Hattmakaren J. C. W. Hamelmann........................... 7x 1861—3l/n 1863

Garfverifabrikören O. Kullman........................... l/i 1861—3% 1864

Vice häradsliöfdingen J. O. Wedberg...................... l/i 1862—37i2 1863

Bryggaren F. W. Bil le............................... 7i 1862—30/b 1864

Majoren M. Wolffelt, ordförande 1863—64................. l/i 1863—3% 1864

Skomakarmästaren C. P. Dahlgren.......................... 7x 1863—s% 1864

Sadelmakarmästaren C. J. Fredholm......................... 7* 1864—13% 1864

Bokbindarmästaren C. L. de Brun.......................... 7x 1864—3% 1864

Kaptenen J. J. Hagströmer............................ 7xo 1864—37ia 1864

Fabrikören P. A. Hylin............................... 7xo 1864—37is 1868

Statskommissarien B. Johansson, ordförande 1864—68 7io 1864—31/1S 1868

Handlanden J. E. Kihlman............................. 7io 1864—*7x2 1865

Rektorn, doktor J. O. LeITler, v. ordf. 1864—68 .... 7xo 1864—s7ia 1868

Byggmästaren E. O. Åkerlund.......................... l/i0 1864—*7x2 1868

Fabrikören Fr. Th. Beckman............................ 7io 1864—87i* 1866

Fabrikören J. Söderberg.................................. 7» 1865—*7xa 1868

Bankokamreraren, friherre C. Duwall.................. 7x 1866—s7ib 1867

Bankobokhållaren F. Friberg.............................. 7x 1867—37is 1868

Apotekaren E. G. Åman .... % 1868—37is 1868Notarien H. I. Arwidsson, v. ordf. 1S69—75 .... '/' 1869—S1/is 1875

Bryggaren F. W. Bille................................. 7i 1869—»Vis 1875

Bokbindarmästaien C. L. de Brun....................... */i 1869—»'/is 1875

Grosshandlanden Aug. Carlslröm....................... '/' 1869—»Vis 1876

Notarien J. O. Sundell. ordförande 1869—84 .... */i 1869—al/ia 1884

Myntproberaren, doktor F. Wretman, v. ordf. 1876—77 V» 1869—»'/ts 1877

Handlanden Joh. Öberg J:r, v. ordf. 1884,

ordförande 1885—1900 '/> 1869—1B/e 1900

Vice häradshöfding W. Billing, v. ordf. 1878—83 ... '/i 1876—»'/is 1883

Grosshandlanden Fr. Th. Guilletmot, v. ordf. 1885—90 7» 1876—S1/is 1891

Bryggaren G. R. Svensson.............................. l/i 1876—31/is 1898

Grosshandlanden A. Fischer............................. Vi 1877—S1/is 1881

Handlanden Gh. Haustedt............................... Vi 1878—10/io 1896

Byggmästaren E. Hawerman............................... V1 1882—81/is 1891

Stadsnotarien G. L. Brissman.......................... l/i 1884—81/i 1884

Handlanden M. Nordström, v. ordf. 1898. .... »/a 1884— 8/n 1898

Majoren R. C. Schubert, v. ordf. 1891—97 .... Vi 1885—a,/is 1897

Stadsmäklaren Hj. Forssner '/> 1892—Sl/is 1897

Byggmästaren J. M. Redtz............................... 7i 1892—3l/is 1900

Vågmästaren Fr. G. Runbom .... l/i 1897—81/is 1901

Lektorn, doktor Jos. Muller, v. ordf. 1899—1900,

ordförande 1901—05 Vi 1898—81/ia 1905

Bryggaren Gustaf Piehl, v. ordf. 1901—05 .... V1 1898

Grosshandlanden C. H. Lagergren .... l/i 1899

Bagaren C. F. Nilsson .... V, 1899—31/is 1905

Byggmästaren Axel N. Andersson......................... Vi 1901—31/xs 1905

Distriktsläkaren, doktor G. Th. Sällberg............... 7i 1901—»Vis 1905

Grosshandlanden Pehr Sundström 7i 1902

4.

Tjänsteinnehafvare vid arbetsinrättningen. — Personalens löneförmåner och åligganden. — Instruktioner och andra föreskrifter.

Stadsnämnden anmodade den 1 augusti 1844 direktionen för Arbetshuset »att, så fort ske kunde, hos Nämnden föreslå någon lill Föreståndare för den blifvande Arbets-lnrättningen lämplig person» samt att därjämte inkomma »dels med uppgift å antalet af den Tjenstemannapersonal och betjening, som vid Inrättningen kunde anses blifva af nöden, dels ock med förslag till en i förhållande till befattningens beskaffenhet upprättad aflönings-stat». I öfverensstämmelse med det af direktionen därefter uppgjorda förslaget — hvilket dock afgafs »under förbehåll, att såvida Arbets-Inråttnin-gen framdeles skulle finnas vara i behof af någon för öfrigt vid Inrättningen biträdande betjening, Styrelsen finge densamma efter behofvet anställa> — beslöt nämnden den 16 september, att vid arbetsanstalten skulle anställas: en syssloman, en materialförvaltare, en arbetsföreståndarska samt en förste och en andre tillsyningsman. Mot slutet af året tillsattes denna personal, sysslomannen af nämnden och de öfriga af styrelsen. Under första hälften af det följande året antogos vidare en läkare och en predikant.

Visserligen fann sig styrelsen föranlåten att redan före 1844 års utgång komplettera denna personal med en

baderska, en tvätterska, en marke-tenterska och en portvakt; men däremot tyckes styrelsen icke ha hyst något tvifvel om, att tillsynen inom en arhetsanstalt, afsedd att härbergera 100 mån och 50 kvinnor, skulle kunna bestridas med en så fåtalig bevak-ningspersonal som två lillsyningsmän och en portvakt. Denna personal var i första hand ansvarig för upprätthållandet af »ordning, snygghet och sedlighet» bland en hop mer eller mindre fördärfvade och brottsliga personer, som tvingades att upp&ifva sin frihet för att icke förhungra eller tagas i fängsligl förvar. Samma personal var därjämte skyldig att öfvervaka och leda alla arbeten inoin inrättningen, hvilken afsåg att »använda hjonens arbetskraft till nyttig sysselsättning och dymedelst söka ombilda dem till ordentlige och gagnelige samhällsmedlemmar». Där personalen icke räckte till, anlitade man biträde af hjon. I stallet, vid porten, i ångpannehuset och bageriet m. m. samt vid åtskilliga utarbeten utsagos till tjänstgöring, under ingen eller endast tillfällig kontroll, så kallade »pålitliga hjon . De sparsam-hetsskäl, som ända till senare tider anförts lill försvar för den beklagliga åtgärden att vid inrättningen anställa en fåtalig eller rättare sagdt otillräcklig bevakningspersonal, borde väl ha förlorat all betydelse inför de betänkliga olägenheter, som denna åtgärd alltför ofta framkallade.

Med långa mellantider inrättades likvisst en och annan ny befattning, såsom 1847, då för kontroll å ingående kontanta betalningar» tillsattes en andre bokhållare, eller 1852, då efter utvidgning af arbetslokalerna en särskild föreståndare för snickeriverkstaden antogs, eller 1860, då ökade kon-torsgöromål föranledde upprättandet af ytterligare en bokhållarbefattning, eller 1870, då en föreståndarska anställdes för mathållningen, som skulle öfvertagas af inrättningen, eller 1873, då en maskinist antogs, sedan ångpannehuset betydligt utvidgats. Däremot ökades icke antalet tillsyningsmän eller, såsom de vanligen benämndes, vaktmästare, förr än 1855, då en tredje vaktmästare anställdes, ehuru långt förut hjonens antal flerdubblats. Men äfven när man en gång bestämt sig för att upprätta en eller annan ny tjänst, tyckes man i del längsta ha velat fasthålla vid en gammal plägsed att anställa endast extra biträden och aOöna dem af »tillgängliga medel» eller med andra ord »inkomster för idkad rörelse». Exempelvis upptogs den sedan 1886 tjänstgörande fjärde bokhållaren först 1896 å inrättningens lönestat, där han ditintills »icke varit synlig», såsom säges i beredningsutskottets utlåtande angående en 1897 förestående allmän reglering af stadens löne-stater. På liknande sått atlönades ett växlande antal andra tjänsteinne-hafvare. Sålunda uppgifves i 1876 års stat för första gången lönen för den1873 inrättade maskinistbefattningen och i 1896 års stat den 1870 upprättade tjänsten såsom föreståndarska för mathållningen.

I betraktande af den vid arbetsinrättningen synnerligen ansträngande och ansvarsfulla tjänstgöringen borde den vid inrättningen anställda personalen ha åtnjutit högre allöning än motsvarande tjänsteinnehafvare vid öfriga fatligvårdsanstaller. Bland den skara af arbetslösa och nödställda, som med eller mot sin vilja sändes till arbetsanstalten, torde alltid ha funnits några, som lättja, dryckenskap eller vildsinthet göra till opålitliga och svår-handterliga, för alt icke säga lifsfarliga individer. Det är under dylika förhållanden en maktpåliggande uppgift att inom anstalten upprätthålla arbetsllit, förhindra försök lill rymning och förebygga våldsamma uppträden. De öfvcr-fall af dylika individer, för hvilka den tjänstgörande personalen och i synnerhet vaklmästarne varit utsatta, torde tillfyllest bevisa, alt det erfordras stor vaksamhet och sinnesnärvaro hos den personal, som tjänstgör vid arbetsinrättningen. I afsikt alt slärka bevakningspersonalens ställning och anseende beslöt styrelsen 1901 att tilldela vaklmästarne en uniform all begagna vid tjänstgöring såväl inom som utom inrättningen.

tntill senare års löneregleringar ha lönevillkoren vid arbetsinrättningen ansetts vara relativt små. Från anstaltens början utgick personalens allöning med dels vissa naturaförmåner och dels kontanta penningebelopp. De beviljade naturaförmånerna ha bestått i bostad, ved och ljus. I de gamla byggnaderna vid Glasbruksgatan voro dock tjänstebostäderna med några få undantag, såsom sysslomannens stora och präktiga lägenhet, särdeles trånga och obekväma. Emellertid var det i allmänhet icke de små bostäderna utan den knappa kontanta lönen, som förmådde tjänsteinnchafvarne att esomoftast göra framställning om förbättrade lönevillkor.

Enligt stadsnämndens beslut skulle den 1844 anställda personalen tilldelas i årlig kontant lön: sysslomannen 500 r:dr eller, om styrelsen sä fann behöfligt, 663 r:dr 32 sk.; föreståndarskan för den kvinnliga afdelningen 200 r:dr; förste tillsyningsmännen 233 r:dr och andre tillsyningsmännen 200 r:dr allt banko. Dessa löner befunnos snart vara otillräckliga, och styrelsen sökte upphjälpa dem medelst årliga tillskott i form af »gratifikationer», ett länge

mycket anlitadt men icke desto mindre högst oegentligl allöningssystem. 1 självfva verket tillfredsställde det ingen. Hela personalen från sysslomannen till och med portvakten inlämnade 1848 till stadsnämnden en ny framställning om löneförbättring, hvilken äfven beviljades. Därmed upphörde dock icke klagomålen. Styrelsen fann ingen annan utväg än att fortfarande tilldela än den ena än den andra tjänsteinnehaf-varen, såsom ersättning för en hel del göromål, extra betalning eller gratifikationer, af hvilka somliga betraktades såsom tillfälliga men andra åter behandlades såsom konstanta och slutligen såsom personliga lönetillägg. Löner för i staten icke upptagna tjänster samt gratifikationer uppgingo ibland till ansenliga belopp såsom 1895, dä de stego till 5,510 kr. Gratifikationer utgjorde dock icke de enda löneförbättringar, som tilldelades såsom per-sonalen, enär tid efter annan åtminstone för några tjänster beviljades partiella löneförhöjningar. Men först genom de af stadsfullmäktige 1897 och 1898 fastställda löneregleringarna kan personalen vid inrättningen anses ha erhållit, i likhet med öfriga å stadens lönestater upptagna tjänsteinnehafvare, en verklig förbättring af sina löner. Därmed tillförsäkrades den ordinarie personalen rätt till ålderslillägg och pension, till bibehållande af lön vid sjukdomsfall samt, under vissa förutsättningar, till åtnjutande af semester. Likaledes tilldelades densamma 1900—1905 af stadsfullmäktige beviljade dyr-tidstillägg och 1906, då dyrtidstillägget upphörde, ytterligare förbättrade lönevillkor.1

Det blefve för vidlyftigt att närmare redogöra för fördelningen af de anslag till löner, som 1844—1864 upptagits i Arbetsinrättningens årliga ut-giftsstater. Angående dessa aflöningar torde endast några få sifferuppgifter behöfva angifvas. I den sista af stadsnämnden uppgjorda staten för inrättningen att gälla från och med 1862 års början ulgjorde personalens löneförmåner sammanlagdt i kontant lön 11,055 r:dr rmt samt i naturaförmåner 15 lisp. ljus och 42 famnar ved, hvarjämle följande tjänsteinnehafvare åtnjöto fria bostäder, nämligen: en syssloman, två bokhållare, en arbetsföreståndarska, en snickeriföreståndare och tre vaktmästare. Under föregående år, då personalen dock var något mindre, uppgick de kontanta aflöningssummorna till afsevärdt mindre belopp: 1856 till 4,140 r:dr 29 sk. 3 r. och 1844—1845 till endast 2,434 r:dr 43 sk. 8 r. b:ko.

Före 1864 bestämdes personalens lönevillkor för hvarje särskildt fall af stadsnämnden, men efter den nuvarande kommunalordningens införande fastställas tjänsteinnehäfvares allöningar af stadsfullmäktige i en årligen uppgjord utgiftsstat. Då personalen vid Arbetsinrättningen synnerligast efter 1864 erhållit förbättrade löneförmåner, torde något mera detaljerade uppgifter angående inrättningens lönestater efter sagda år böra anföras.

Förutom naturaförmåner bestående af fri bostad, 6 famnar björkved och 3 famnar barrved samt 80 skålp. talgljus, åtnjöt sysslomannen 1869 en lön af 2,000 rdr rmt. Med bibehållande af naturaförmånerna höjdes lönen 1872 lill 2,200, 1874 till 2,700, 1879 till 3,000 kr. För den dåvarande tjänsteinnehafvaren ökades lönen 1882 med 600 och 1885 med 1,000 kr. såsom personligt lönetillägg, hvilket vid denne sysslomans afgång bortföll. Lönen fastställdes ånyo 1893 till 3,000 kr. Den delades efter 1897 års lönereglering i lön 2,100 och i tjänstgöringspenningar 900, hvarjämte såsom pensionsunderlag bostad och ved uppskattades till 600 kr. Dessutom tillerkändes sysslomannen efter 5 och 10 års tjänstgöring två ålderstillägg, hvartdera å 500 kr. Vidare tilldelades honom 1900 — 1905 ett årligt dyrtidstill-lägg med 300 kr. Genom den därefter förnyade allmänna löneregleringen 1906 förbättrades ytterligare sysslomannens liksom den öfriga personalens lönevillkor. — Till de två bokhållarnes aflöningsförmåner hörde 1869 fri bostad med 2 famnar björkved och 2 famnar barrved jämte 30 skålp. talgljus åt hvardera samt en kontant lön af 1,200 r:dr rmt för den ena och 1,000 för den

Jfr Beredningsutskottets utlåtanden och memorial 1897 n:r 102 och 1905 h:r 223.andra. Den senares lön höjdes 1879 lill 1,200 kr. Förutom nämnda naturaförmåner beviljades båda bokhållarne från och med 1874 elt tillfälligt lönetillägg, för hvilket ändamål årligen ställdes lill styrelsens förfogande en summa af 1,000 r:dr, af hvilka styrelsen anslog 650 r:dr till den förste bokhållaren och 350 till den andre. Vid löneregleringen 1897 bestämdes dessa löner till 1,600 kr., hvaraf 1,120 i lön och 4S0 i tjänstgöringspenningar, hvarjämte såsom pensionsunderlag naturaförmånerna uppskattades till 200 kr. Samtidigt beviljades dessa tjänsteinnehafvare två ålderslillägg, hvartdcra å 300 kr., och under åren 1900—1905, ett dyrtidstillägg å 200 kr. Den 1896 i stal uppförda tredje bokhållaren kom efter 1897 års lönereglering i åtnjutande af samma lönevillkor som de äldre. — 1 vaktmästarnes atlöning ha äfven efter 1864 förbättringar företagits. Deras löneförmåner beräknades 1869 till 540 r:dr jämte fri

bostad med 1 famn björkved och 2 lämnar barrved. Den kontanta lönen höjdes 1874 lill 720 och 1877 till 900 kr. hvarefter den ytterligare ökades 1891 lill 1,000. Genom 1898 års lönereglering, som icke förändrade begynnelselönen, tillerkändes dessa tjänste innehafvare elt åklerstillägg å 100 kr. och dessutom pensionsrält. Under 1900—1905 åtnjöto de äfven ett dyrtidstillägg å 100 kr.— Det bör tilläggas, att öfriga tjänsteinnehafvares löneförmåner under ifrågavarande tidrymd likaledes höjts i allmänhet efter analoga beräkningsgrunder. — Den för 1904 gällande lönestalen1 upptager — Syssloman: lön 2,100 och tjänstgörings-penningar 900 eller tillsammans 3,000 kr. samt 2 ålderstillägg, hvarldera å 500 kr., dessutom bostad och ved, uppskattade till 600 kr. — Predikant: arfvode 800 kr. — Organist och försångare: arfvode 200 kr. — Läkare: arf-vode 1,500 kr. — Protokollsförare: arfvode 400 kr. — Tre bokhållare, kvar och en: lön 1,120 och tjänstgöringspenningar 480 eller tillsammans 1,600 kr. samt 2 ålderstillägg, hvarldera å 300 kr., dessutom bostad och ved uppskattade till 200 kr. — Föreständerska: arfvode 900 kr. jämte bostad och ved. — Snickeriföreståndare: arfvode 1,000 kr. jämte bostad och ved eller ersättning därför. — Stenhuggerilöreståndare: arfvode 1,000 kr. samt i gratifikation 100 kr., dessutom bostad och ved jämte ersättning för ljus. — Maskinist: lön 900 kr. samt ett ålderstillägg å 100 kr., dessutom bostad och ved uppskattade till 200 kr. — Sex vaktmästare, hvar och en: lön 900 kr. samt ett ålderstillägg å 100 kr., dessutom bostad och ved uppskattade till 200 kr.

— Portvakt: lön 1,000 kr., dessutom bostad och ved jämte ersättning för ljus.

— Sjuksköterska: arfvode 150 kr. —- Köksföreständerska: lön 700 kr. samt ett ålderstillägg ä 100 kr., dessutom bostad och ved, uppskattade till 100 kr. jämte kost, uppskattad till 200 kr. — I öfrigt upplager denna stat anslag lill extra biträden vid stenliuggeriet, vid filialen, i köket, vid vedförsäljningen m. m. till ett belopp af 3,760 kr. samt 2,060 kr. för tillfälliga dyrtidstillägg.

1 Jämte förslag till omorganisation af Arbetsinrättningen afgaf den styrelse, som 1904 hade ledningen af inrättningen, förslag till en ny stat för inrättningen. I hufvudsuk gillades den sälunda framlagda staten af fattigvårdsnämnden oeli fastställdes 1905 af stadsfullmäktige att gälla från och med det följande årét. — Jämförd med 1904 Ars stat: upptager den nya löncstaten dels »icke få nya tjänster», dels »ökade aflöningsförmåner för personalen» vid inrättningen.Del behöfver knappast sägas, att, oaktadt lönernas ofta öfverklagade knapphet, har brist på sökande till ledigvarande platser vid Arbetsinrättningen aldrig förefunnits. Då det 1844 var fråga om anställning af den första personalen, hade styrelsen valet, såsom protokollet säger, »mellan anmälde 100 sökande».1 Äfven om under senare åren antalet sökande till ledigför-klarade tjänster något nedgått, har det dock alltid varit högst betydligt. Kanske har man småningom lärt sig inse, att också för tjänstgöring vid Arbetsinrättningen erfordras numera helt andra kvalifikationer än fordom. Det är själlklart, att till syssloman, hvilken därjämte skall vara inrättningens redogörare, kan endast utses en i ekonomiskt afseende själfständig man. Men ett lika oafvisligl villkor är, såsom 1870 års fattigvårdskommitterade framhöllo, att till befattningen antagas endast »praktiskt dugliga, ordentliga personer», ty, tillägga kommitterade, »på sättet huru en arbetsanstalt skötes, och på den tukt och ordning, som der hålles, beror lill stor del inrättningens gagn». Erfarenheten från gångna tider har till alla delar bevisat riktigheten af kommitterades åsikt. Inrättningens ändamålsenliga skötsel har berott och kommer allt fortfarande att bero i främsta rummet på föreståndarens duglighet och samvetsgrannhet. Men äfven hos den öfriga personalen måste finnas särskilda kvalifikationer, som göra livar och en i sin stad lämplig att uppfylla föreskrifna åligganden. Enligt den nu gällande organisationen är det icke tillfyllest, att en bokhållare kan med reda och ordning föra en eller liera räkenskapsböcker. Hos honom måste förutsättas exempelvis äfven säker varukännedom för kontroll af ingående leveranser af varor och deras lämpliga behandling. Slutligen ligger det den största vikt däruppå, att den bevakningspersonal, som har sig anförtrodd den ständiga tillsynen öfver hjonen, äger den själfbehärskning och det jämnmod samt därjämte den arbetsdrift och yrkeskunnighet, som äro nödvändiga förtilsättningar för arbetsledare och bevakningsmän vid inrättningen.

»Allestädes der Arbetsanstalter finnas, men framför allt vid Arbetshus är», enligt förut nämnda kommitterades mening, »nödvändigt alt för dem noga reglementeras». Samma grundsats tyckes styrelsen allt ifrån inrättningens början ha hyllat. I självfva verket är det helt naturligt att en styrelse är angelägen om att för sina underlydande utfärda detaljerade föreskrifter. Dylika underlätta i väsentlig grad samarbetet mellan öfverordna-de och

underordnade. De lämna hvarje tjänsteinnehafvare kunskap om sina

1 Dä 1807 cn tjänst säsoin »öfveruppsyningsman för de vttre arbetena» d. v. s. gaturen-hällningcn förklarades ledig, anmälde sig ett större antal sökande, hvilkas föregäende verksamhet varit: slottsknckt, f. d. sockerbagare, f. d. handlande, f. d. klädesfabrikör, f. d. inspektor, f. d. poliskonstapel, handclsbokhällarc, målarmästare, bruksbokhållarc, bruksförvaltare, f. d. landtbrukare, f. d. kassör, skrifvnrc, f. d. konstförvnnt, f. d. sladsfiskal, handelsombud, byggmästare, f. d. kronolänsmnn, sjökapten, handlande, ångbåtsbcfälhafvarc, urmakare, f. d. iiagare, förste konstapel, vice korporal, snickarmästarc, nivellör, f. d. sergeant, vidare ett antal snickargesäller, murargcsäller och knkelugnsmakargesällcr samt f. d. betjänter och drängar. — Öfver-uppsyningsmanncn skulle ha under sin ledning och uppsikt 5 och stundom liera tillsyningsmän samt 200 å 300 hjon, som större delen af dagen arbetade spridda inom olika stadsdelar.åligganden och bereda styrelsen möjlighet att utöfva ett konstant inflytande på den anställda personalens uppträdande och handlingssätt. Där styrelsen underlåter att utfärda noggranna instruktioner eller försummar atl öfvervaka deras efterlefnad, löper den fara atl snart blifva främmande för anstaltens ledning och verksamhet.

Samtidigt med Arbetshusets öppnande 1844 hade styrelsen utarbetat instruktioner för sysslomannen, magasinsförvaltaren, föreståndèrskan, tillsy-ningsmännen, kokerskan, tvätlerskan och portvakten.' Sedermera, allt efter som nya tjänster tillsattes, utfärdades likaledes för dessa mer eller mindre omständiga bestämmelser.5 Tyvärr saknas alla tlessa föreskrifter såväl i nämndens som i inrättningens arkiv.3

Den äldsta instruktion, som numera linnes i behåll, är den, som styrelsen 1869 utfärdade för tjänstemän och betjänte vid inrättningen.4 Denna innefattar bestämmelser för de vid samma tid anställda Ijänsteinnehafvare: syssloman, protokollsförare, läkare, predikant, bokhållare, snickareföreståndare, arbetsföreståndarska, köksföreståndarska, vaktmästare och portvakt. Instruktionen blef oförändradt gällande intill dess atl styrelsen 1905 utarbetade och utfärdade en ny instruktion,5 som skulle lända till efterrättelse från och med 1906, dä man ansåg, att den bebådade omorganisationen nf Arbetsinrättningen borde företagas eller samtidigt med inrättningens inflyttning i de nya lokalerna vid Maria Bangatan.

Utan ändamål vore atl lämna en utförligare framställning af alla de förpliktelser, som i 1869 års instruktion åläggеs hvar och en af de tjänstgörande vid inrättningen. Endast några viktigare punkter komma här alt beröras. — Den inom inrättningen boende personalen har tvifvelsutan haft

I Föreskrifter för den inre ordningen inom Stockholms Allmännn Arbetshus, fastställda den 30 dec. 1844.

'-1 Sädana voro: Instruktion för Sysslomannen ocli Bokhållaren ill. fl. tj(inntgöl’uinlc, utfärdad den 26 juni 1847; Instruktion för Predikanten, utfärdad den 12 april 1854 ni. 11.

3 Om göromälens fördelning 1844 mellan den första ordinarie personalen läninns endast en antydan i stadsnämndens protokoll den 10 september 1844, då nämnden beslöt, atl vid inrättningen anställdes: »en Syssloman eller den som skall vara Föreståndare för Arbetsinrättningen : en .Materialförvaltare, som har hand om niateriniierna, cmottager ocli till arbe-tarne utlcmnar desamma; en Föreståndcrska eller den som har uppsigten öfver qvlnnsper-sonalen, så väl deras arbeten som deras sedliga förhållande; samt en liste och cn 2:dre Tillsyningsmän, hvilka hafva inseende öfver arbelarne och arbetena i de särskilda faeken, och af hvilka den sistnämnde, som helst bör vara gift, tillika skall blifva Portvakt».

4 instruktion för de vid Stockholms stads Arbcts-Inrättning anställde tjänstemän och betjening. Af styrelsen utfärdad den 16 Oktober 1869, Instruktionen skulle lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1870. — Iiort därefter fastställdes: Instruktion för Till-syningsmännen vid den gaturenhåilning, som besörjes genom Stockholms stads Arbcts-Inräll-ning. Af styrelsen utfärdad den 8 November 1869.

II Instruktion för de vid Stockholms stads Arbets- och försörjningsinrättning anställda tjänstemän och betjänte. Af styrelsen den 15 december 1905 fastställd att lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1906. — Denna instruktion innehåller föreskrifter för följande tjänsteinnehafvare: syssloman, biträdande syssloman, läkare, protokollsförarc, predikant, bokhållare, arbetsföreståndare, tvättföreståndarska, köksföreståndarska,

sjukvårdsföre-ståndcrska. maskinist, maskinistbiträdc och vaktmästare. — Instruktionen innehåller äfven en »Dagordning» angifvande rutinen inom inrättningen.sig ålagd den strängaste tjänstgöringen. »Bokhållarne, Arbetsföreständerskan, Vaktraästarne och Portvakten må icke någon söckendag, ulan tillstånd af Sysslomannen, lemna Inrättningen, och icke heller å sön- och högtidsdagar derifrån bortgå utan anmälan hos Sysslomannen, hvilken eger pröfva och bestämma, huruvida deras biträde å sådana dagar i större eller mindre mon erfordras». En nödvändig bestämmelse var, att dessa tjänsteinnehafvare skulle, liksom sysslomannen egna sin tid och sin verksamhet uteslutande åt den innehafda befattningen vid inrättningen. Om i öfrigt personalens åligganden i elt och annat afseende voro mindre väl fördelade, torde detta ha berott på det skäligen ringa antal tjänstemän och betjänle vid inrättningen. — En af bokhållarne, som därjämte var skyldig att tjänstgöra på kontoret, hade vården af inrättningens alla lösören och inventarier samt ansvaret för levereringsmagasinet. — Arbetsföreståndaren hade ledningen af allt yrkesarbete med undanlag af arbetena i smedjan samt i skomakeri-och skrädderi verkstäderna, hvilka senare slags arbeten skulle öfvervakas af två bland vaktmästarne. Två andra vaktmästare hade uppsikten, den ene öfver alla grofarbeten inom inrättningen, den andre öfver arbetena i vedgården. För tillsyn öfver stenhuggeriarbetena var en särskild arbetsledare anställd, för hvilken dock inga föreskrifter utfärdats. — Föreständer-skan för den kvinnliga afdelningen hade under sin vård alla kvinnliga hjon och ansvarade för upprätthållandet af ordning, sedlighet och arbetssamhet inom afdelningen. — De fyra vaktmästarne bestredo, förutom omnämnda ledning af en del arbeten, all bevakningstjänst. Troligen på grund häraf betonas särskildt under föreskrifterna för dem vissa förpliktelser, hvilka dock borde ha ansetts tillämpliga för hela personalen och således ha anförts under allmänna bestämmelser. Instruktionen säger: »Vaktmästarne, hvilka böra åt sina befattningar uteslutande egna sin tid och verksamhet, skola vara ordentliga, påpassliga och nyktra, noga fullgöra de föreskrifter, som i denna instruktion äro dem meddelade eller i öfrigt dem i tjensten af Sysslomannen lemnas, samt med allvar, men tillika med foglighet och välvilja bemöta

de å Inrättningen intagna hjon.---------------Ej må Vaktmästare, hans hustru,

barn eller tjenstcfolk till något å Inrättningen intaget hjon försälja eller annorledes, mot eller utan betalning, utdela brännvin eller andra spirituösa drycker, eller i något slags handel med hjon annorledes sig inlåta, eller af hjon fordra eller begära något slags enskildt arbete eller handräckning, utan Sysslomannens i sistnämnda hänseende särskildt meddelade tillstånd. — Personalen anställdes vid inrättningen under villkor och förutsättningar, som instruktionen sålunda angifver: »Samtlige tjänstemän och betjente antagas af Styrelsen medelst kontrakt eller protokollsutdrag, uppå ett års tid, med förbehållen ömsesidig rätt till uppsägning Trenne månader före det löpande årets utgång; dock att Styrelsen, derest några af tjenstemännen eller betjeningen skulle, under utöfningen af sina åligganden, låta komma sig lill last sådan förseelse, att Styrelsen förty anser den felaktige icke vidare kunna, utan men för Inrättningen eller göromålens behöriga handhafvande, vid sin befattning bibehållas, eger att den felaktige jemväl inom kortare uppsägningstid, eller i svårare fall, äfven genast entlediga».Glädjande är att säga, att ganska sällan ha de strängare bestämmelserna i dessa föreskrifter behöft tillämpas. Om under Arbetsinrättningens mångåriga bestånd beklagliga händelser någon gång inträffat genom en eller annan tjänsleinnehafvares pliktförgätenhet, får därefter icke en stor och aktningsvärd tjänstemannakår bedömas. Tjänsteinnehafvare ha äfven mer än en gång varit utsatta för obestyrkta anklagelser. Men, dess bättre, har liden utplånat minnet af dylika tilldragelser, och styrelsen har kunnat sätta sin fulla tillit till den anställda personalens redbarhet, ordningssinne och vaksamhet, hvilka egenskaper i all synnerhet utmärka den nuvarande tjänstemannakåren vid Arbetsinrättningen.

Tjänstgörande personal åren 1844—1904.

Syssloman.1

Majoren Gustaf Ludv. Ehrling........................... 1/n 1844—:i,/ia 1846

Inspektören S. Zimmerman............................... '/» 1Ä47—S1/is 1863

Poliskpmmissarien Viktor Theodor Ramsten................ '/> 1864—"Via 1874

Kaptenen Albert Julius Sundbaum......................... '/» 1875—8l/i 1878

Underlöjtnanten Carl August Hörnstein................... 1/a 1878— sJi 1879

Sjökaptenen F. J. W. Kempff............................. 1/c 1879— V» 1892

Löjtnanten P. G. J. Nisbeth............................. '/s 1892—88/B 1901

Sjökaptenen P. Odelmark................................. llt 1901—ir,/7 1903

Biträdande sysslomannen Gust. Johansson................. 1u/t 1903—s,/ts 1904

Predikanter.8

Fångpredikanten P. M. Wallinder......................... '/o 1845—*/» 18p2

Pastorsadjunkten A. E. Afzelius.......................... Va 1852— Va 1853

Komminislersadjunkten Johan Elof Brinck................. '/a 1853—S1/a 1854

Pastorsadjunkten Johan Axel Olin........................ '/* 1854—a% 1854

Komministersadjunklen Gustaf Sellman.................... 1/i 1854— l/i 1859

Katekelen Johan Zakarias Gustaf Wikström................ */* 18.59— */* 1864

Komministern Frans Theodor Ehrling...................... 1/b 1864— Vfi 1868

' Vid Arbetsinrättningen liar efter 1904 tjänstgjort säsom syssloman prokuristcn A. W. Zetterlund och, sedan han i samma egenskap i maj 1905 förflyttats till Allmänna försörjningsinrättningen, befordrades samtidigt sysslomannen vid denna senare inrättning Hj. M. Petri till syssloman vid Arbetsinrättningen, hvars föreståndare han fortfarande är. Säsom biträdande syssloman vid inrättningen antogs i juni 1905 arbetsföreståndaren vid Allmänna försörjningsinrättningen N. G. Brusén. — Från 1906 aflönas dessa och öfriga vid Arbetsinrättningen anställda tjänstinnehafvarc efter en af styrelsen föreslagen ny lönestat. som 1905 fastställdes af stadsfullmäktige.

I förevarande förteckning är ieke upptagen den vid Arbetsinrättningen 1854—1857 anställda läraren, Collega Seliohe G. Ringqwist, som skulle lämna barnen undervisning hufvud-sakligcn i läsning och skrifning. Efter sistnämnda år anförtroddes denna skolundervisning liksom slöjdundervisningen åt lärarnc vid stadens Uppfostringsanstalt för gossar.Pastorsadjunkten Frans Aug. Lindström .... Vs 1868—so/t 1876

Kapellpredikanten August Alfr. Eriksson.................... 75 1876—83/ii 1900

Vice komministern N. J. Welinder.......................... ,2/u> 1900

Organister och försångare.

Orgelnislen A. J. Allard .... l5/iä 1853— Vt 1857

Lars August Lund............................... V? 1857—S1/i2 1868

» Fritiof Lindholm................................ 1/t 1869—31/s 1869

Jonas Henrik Åherg............................. Vi 1869— l/u> 1873

» Anna Håkansson.................................. l/io 1873—15/i 1886

» Henr. Melcker Ekblom............................ 16A 1886

Läkare.

Doktorn C. O. Ekecrantz.................................. 7/n 1845—10/io 1870

» C. O. W. Ekecrantz............................. 10/io 1870—16/s 1879

» V. Lundin....................................... lä/2 1879

Protokollsförare.

Notarien C. W. Norbin..................................... 25/t 1845—3l/i« 1846

> Theodor Elfstedt.................................. Vii 1846—u/« 1854

» C. R. Ulfsax................................... u/c 1854—31/lä 1901

T. f. Sekreteraren i kungl. kammarrätten

John August Lybeck................................... Vt 1902

Bokhållare.

Magasinsskrifvaren J. E. Låstbom........................... Vn 1844—n/a 1855

Bokhållaren G. A. Halldin................................. ä0/i 1847—s0/9 1847

» G. Seipel... 7,o 1847—31/i* 1851

Kamreraren J. F. Edman...................................... 7» ,8S2—15/‘«]897

Förste konstapeln vid flottan Joh. Gusl. Bergström . 'jt, 1855—w/io 1858

Förre handlanden K. W. Risbeck............................ u/io 1858—3i/n 1859

Bokhållaren E. F. Nordeman................................. 7t 1860— 7® *898

» Petter Edvard Sjöström .... Vi 1870— '/io 1873

Förre handlanden Jacob Joachim Hagman...................... L/io 1873—*7/* 1885

» C. J. A. Haglund .... «/* 1885—37is 1900

Bokhållaren F. L. Bonté................................... ‘/t 1886

O. Kullberg.................................. */#, 1898

C. A. Lindblom................................ Vi 1901

Arbetsföreståndersko r.

Fröken Christina Sundberg................................. 7ii 1844—,s/i 1872

» Hilda Ekberg .... m/j 1872—S1/i2 1873

» Charlotta Lundgren................................... 7i 1874—37iä 1876

» Matilda Andersson .... V't 1877—1/i 1880

Fru Maria Olsson..................................... '/* 1880—sl/is 1893

Fröken A. K. Wallin.................................. */' 1894

Köksföreslånderskor.

Fröken L. B. Wallerström.............................. Vt 1870—3l/is 1900

R. M. L. Lundal................................ Vi 1901

Snickeri föreståndare.

Snickaren A. Eländer................................. 1/i 1852— '/« 1853

» C. F. Becker................................. l/« 1853—3,/ta 1857

» Sven Johansson................................ l/i 1858—8% 1861

J. A. F. Rundblad .... Vs 1861—"/u 1900

» G. E. Björkgren.............................. ‘/i 1901

Stenhuggeriföreståndare.

Stenhuggaren F. O. Eriksson............................ 1876— 1882

L. P. Eriksson............................ */• 1883

Maskinister.

Maskinisten J. Bonnevier................................. 10/s 1873—28/n 1873

» Sven Persson................................. 28/u 1873— Vi 1874

C. J. Otter................................. V* 1874—*% 1876

» Svante Melander.............................. l/io 1876—8l/t! 1898

» S. F. Melander............................... 1/l 1899

Tillsyningsmän eller vaktmästare.1 Förste tillsyningsmän; Vaktmästaren A. Ångman. . . . Vn 1844 -"/« 1844 Andre tillsyningsmän: Förre inspektören Fredrik Söderström .... Vn 1844— Vt 1849

» Klockareeleven Widerberg . . . u/i* 1844— 7/i 1845

Förre polismannen Gustafsson 10/r> 1845—2l/i 1849

1 Bland Arbetsinrättningens handlingar saknas förteckning ii tjänsteinncllafvare. Alla ltär anförda uppgifter äro hämtade ur styrelsens protokoll. — Egendomligt nog anställdes

ända intill 1885 vaktmästarnc vid inrättningen af sysslomannen, oaktadt föreskrifter i 1864 ärs reglemente bestämde, att äfven desse skulle antagas af styrelsen. Emellertid tyckes sysslomannen ha haft skyldighet att för styrelsen anmäla dem, han sälunda antog i inrättningens tjänst, utom kanske tillsyningsmännen för gaturenhållningen, hvarför också upplysningar om desse saknas i protokollen. 1 protokollet den G oktober 1847 omnämnos likväl, att styrelsen uppdragit ät den vid inrättningen anställde vaktmästaren F. Söderström >att tillsvidare intill årets slut och emot ett särskildt arvode af 10 R:dr B:co i månaden hafva närmaste tillsyn öfver gaturenhällningens behöriga fullgörande, med förbindelse alt ansvara för de böter, som möjligen för försummelser härvid kunna Arbetshuset ådömas». Vid denna tid hade inrättningen åtagit sig gaturenhållningen för 24 egendomar. — Det högsta antalet tillsyningsmän, som samtidigt varit anställda vid ifrågavarande arbeten har uppgått till 5 förutom tillfälliga biträden under vintermånaderna. De ställdes 18G!) under ledning af cn öfveruppsyningsman. Till följd af de stora förluster, som gaturenhållningen under flera är, särskildt 1874 ocli 1875, förorsakade, upphörde inrättningen med denna verksamhet och indrog dithörande tjänster.Vaktmästare: Törnqvist................................ 1849— tyio 1853

Lindblom............................... 1849— 7» 1850

» Joh. Lindgren........................... l/t 1851—sl/i2 1889

J. E. Nätt.............................7,o 1853— 1855

» F. T. Schös............................. s/o 1855— V* 1858

» C. J. Säfström........................... 1858— Vis 1860

» C. J. Andersson......................... 1860— 1860

» G. T. Sjögren........................... Vio 1855—s7« 1888

R. F. Jern............................... ir-/2 1861— 1869

» C. J. Josefsson.......................... 1870— V* 1875

J. P. Rundberg......................... 1870— 1873

P. A. Pettersson....................... 1869— % 1870

J. F. Holm............................... ls/i2 1873—1l% 1874

» A. P. Lundgren 10/i 1874— 1874

» E. Blomberg............................. 1875— 77 1 899

C. F. Karlsson.......................... 7* 1874—3% 1874

» C. Jf Nilsson............................... '% 1874—s7is 1901

K. J. Kallander .... ä7s 1878—*7i*. 1900

C. L. Bohlin.............................. 15/o 1878—ls/« 1885

» F. Moberg .... 7s 1880—*7i9 1900

P. E. Edholm........................... 7»° 1883

* J. Ekenberg................................ 1/i 1885

» K. T. Berggren . . 77 1893

» V. E. Johansson............................ ®/iö 1899

» A. J. Bergqvist............................ */i 1901

J. A. Stark................................ 7, 1901

» J. A. F. Malm.............................. l/i 1902

B. J. Lööw................................ >%, 1902—*7« 1904

» C. W. Brandt............................... li/a 1902

» J. R. L. Wigstrand.......................... 7* 1903

Indelning af Arbetsinrättningens skyddslingar. — Inrättningens byggnader och lokaler. — Behandling och sysselsättning af dc inom inrättningen härbergerade. — Statistiska uppgifter.

Om nyttan och nödvändigheten af en arbetsanstalt för sysslolösa bland stadens fattiga befolkning torde, sedan inrättningen öppnades, inga skiljaktiga meningar ha varit rådande. Redan 1845 års revisorer tvekade icke •att tillkännagifva sin fasta öfvertygelse om behofvet för Stockholm af en sådan Arbetsanstalt, der sökande erhålla arbete till verkställande i egnahemvist, och hvarest fattige, som kunna, men ej vilja sig lofligen försörja, utan beträdas med betlande, må för dagen hållas till nyttig sysselsättning». Och 184(> års revisorer framhöllo, »att Hufvudstaden stadnar i stor förbindelse hos de personer, som tillvägabragt, understödt och förvaltat denna Inrättning, hvilkens tillvaro tvifvels utan innefattar en af de väsendtligaste och vigtigaste förbättringar fattigvårds-organisationen någonsin vunnit».

Arbetsanstalten har under sin 70-åriga verksamhet oafbrutct fullföljt sin uppgift. De kunna räknas i mångtusende de män och kvinnor, som funnit hjälp och skydd i inrättningen. Skaror af olyckliga ha gått dit för att mot en om ock ringa penning erhålla någon arbetsförtjänst; men flertalet ha därstädes sökt en tillfällig fristad, som kunde bärga dem från nöd och elände samt jämväl bereda dem tillfälle att genom flit och ordcntlighet åter blifva arbetsdugliga människor.

De utvägar, som arbetsanstalten haft att tillgå för alt bistå de olyckliga, ha varit att åt nödställda kvinnor bereda arbete i hemmen genom utlämnandet af malerialier från inrättningens levereringsmagasin, att mottaga i inrättningen arbetslösa män och förskaffa dem därstädes lämpligt arbete lör dagen och slutligen alt inom inrättningen härbergera män och kvinnor samt lämna dem lifvets nödtorft mot skyldighet att i mån af krafter och duglighet verkställa förefintligt arbete för inrättningens räkning.

Genom alt lämna arbetsförtjänst åt de två första grupperna af hjälp-behöfvande, hvilka icke saknade hemvist men arbetstillfälle, har inrättningen fortsatt den verksamhet, som det Frivilliga arbetshuset dessförinnan hade utöfvat ehuru ulan att ha lyckats utsträcka densamma, såsom ämnadt var, till anskaffande af sysselsättning äfven åt män.

Levereringsmagasinet utgjorde en underafdelning af arbetsanstalten och förestods af materialbokhållaren vid inrättningen. Lokalen bestod af ett par förrådsrum och ett yttre rum med ingång från Stora Glasbruksgatan. Där mottogos de arbetssökande och där utdelades till dem lämpligt arbete. För att erhålla arbete från levereringsmagasinet måste sökanden 0111 sin medellöshet förete intyg af ordningsman eller senare af roteman. För magasinets räkning uppköptes, förutom en del arbetsredskap såsom hasplar, spinnrockar m. m., hvilka fingo utlånas åt arbetstagare, råvaror beslående förnämligast af lin-, ylle- och bomullsgarner. Af dessa råvaror utlämnades mindre partier till de behöfvande, som skulle förarbeta dem i sina hem. Vid inlämnandet af de förfärdigade artiklarna utbetalle magasinet därför en efter fastställd taxa bestämd arbetspenning. De arbeten, som sålunda af fattiga kvinnor verkställts, ha hufvudsakligen varit väfning, spinning och strumpstickning. Då allt större svårighet uppstod att återskaffa de utlänta arbetsredskapen — exempelvis uppgick 1857 antalet af förkomna verktyg, hvilka »oaktadt fleråriga efterforskningar-- icke kunde återfinnas, till icke mindre än 144 spinnrockar och 188 hasplar — beslöts, att arbetsredskap icke vidare skulle utlånas. Till följd häraf blefvo de arbetssökande hänvisade nästan uteslutande till strumpstickning. Denna stickning, hvars för-delar direktionen för det Frivilliga arbetshuset en gång så ifrigt framhållit, bedrefs emellertid i den omfattningen, att strumpor inlämnades i så stora kvantiteter och kanske äfven af så olika kvaliteter, att det knappt blef möjligt att för dem linna afsättning.

Till försäljning af varor hade direktionen för del äldre Arbetshuset i egendomen vid Götgatan öppnat en salubod, hvilken för samma ändamål äf-venledes användes af den nya inrättningens styrelse. Vid egendomens försäljning 1857 flyttades boden till en hyrd lokal vid Carl Johans torg, där den fanns kvar i slutet på 60-talet och begagnades såsom försäljningslokal jämväl af Allmänna Skyddsföreningen och Allmänna försörjningsinrättningen, hvilken senare också för fattiga kvinnor öppenhöll ett levereringsmagasin. Varorna såldes efter en inom lokalen uppsatt taxa och vid hvarje föremål fästad t prismärke. Då afsätlningen gick allt för trögt — och häröfver klagades ständigt — företogs försäljning genom offentlig auktion, hvilket än mer tryckte ner varupriserna. Denna utväg måste dock ganska ofta anlitas »till undvikande af lagrets allt för stora tillväxt . Med ett ord levereringsmaga-sinet lämnade så godt som aldrig någon vinst men under vissa år betydande förlust. Det oaktadt förordade såväl styrelsen som revisorerna magasinets fortsatta verksamhet »såsom särdeles välgörande för en mängd medellösa personer af qvinnokönet, hvilka i saknad af denna utväg, skulle hafva största svårighet att på ärligt sätt kunna förskaffa sig det tarfligaste uppehälle». Levereringmagasinet förmådde äfven väcka intresse hos allmänheten, som fann denna form att hjälpa de fattiga synnerligen tilltalande. Såsom ett bevis härpå kan anföras, att då drottning Desideria och kronprinsessan Josephina 1845 besökte inrättningen, lät drottningen öfverlämna 1,000 r:dr b:ko, som skulle användas att bereda hjälp åt de fattigaste arbeter-skorna vid magasinet.

Emellertid upphörde levercringsmagasinet af sig själft 1905, enär sedan dess icke någon arbetssökande där infunnit sig. Under åren har från magasinet utlämnats sammanräknadt öfver 150,000 partier råvara. Närmare uppgifter angående den årliga frekvensen därstädes finnas angifna å härefter införda tabeller1. Af dessa ses, huru på senare tider antalet arbetssökande alltjämt, synnerligast efter 1852, nedgått och 1904 bestod af endast ett ringa antal personer. De sista strumpstickerskorna utgjordes af omkring 80 äldre kvinnor, de flesta tillhörande det södra ålderdomshemmet. Dc erhöllo i arbetslön 37 öre för ett par helstrumpor och 20 öre för ett par half-strumpor. Under sagda år aflämnades till magasinet 1,452 par långstrumpor af ullgarn och 1,339 par halfstrumpor af bomullsgarn.

Mera maktpåliggande har, särskildt under tryckta lider, inrättningens uppgift varit att mottaga och för dagen sysselsätta arbetslösa män. De bekymmersammaste åren i detta hänseende voro 1846, då missväxt drabbat flera delar af landet, till följd hvaraf inflyttningar af arbetare från landsorten till hufvudstaden i oroande grad tilltogo, och vidare 1866—1869 samt 1885—1895, då af flera samverkande orsaker arbetsbrist och bostadsbrist hemsökte den fattigare befolkningen i Stockholm.Uppgiften all bereda arbele för dagen åt arbetslösa hade allt ifrån början varit en af inrättningens hufvudändamål, ehuru den i 1873 och därefter i 1886 års reglemente framställdes i något mera svåfvande ordalag ån förut. Redan under vintern 1845 sysselsatte inrättningen dagligen 30 å 40 barackhjon,

hvilket icke torde ha varit så lätt, enär i styrelsens protokoll säges, att de icke visat håg för arbete». Under en följd af år bereddes dylika hjon arbete vid inrättningen företrädesvis med vedsågning. Såsom ersättning härför erhöllo de kost samt »nödigt snus» och ibland några gamla klädespersedlar. Men förutom barackhjonen gingo många andra fattiga sysslolösa, hvarför stadsnämnden 1852 gjorde hemställan till styrelsen »alt föranstalta några sådana mera omfattande arbeten, dervid fattiga arbetssökande, som ej å Arbetshuset intogos, kunde erhålla passande sysselsättning». För sitt arbete skulle de af inrättningen åtnjuta kost samt en dagspenning, hvilken 1857 bestämdes till 12 öre men 1860 sänktes lill 10 öre. Dessa nödställda bestodo af sjömän, handlverkare och annat arbetsfolk, som icke saknade bostad men arbetsförtjänst. De sysselsattes nästan uteslutande med grof-arbete såsom vedsågning, gaturenhållning, stenslagning m. m. Vanligen uppgick deras antal till ett 60-tal personer om dagen, men under svåra år kommo allt liera till inrättningen. Bristen på utrymme, svårigheten att anskaffa lämpligt arbete, omöjligheten alt bland dessa vandrande skaror upprätthålla ordning och disciplin föranledde styrelsen att lid efter annan vädja lill drätselnämnden, för att denna skulle vid stadens arbeten använda arbetslösa. Slutligen måste Arbetsinrättningen alldeles upphöra all mottaga arbetssökande för dagen.

Den förnämsta men också den svåraste uppgiften, som inrättningen har haft alt fullgöra, är att härbergera och sysselsätta dels personer, som för lag-öfverträdelser dömts till allmänt arbele, eller som haft alt aftjäna skuld till fattigvården för beviljadt understöd, dels sådana, som nödgals alt själfmant anhålla om skydd inom arbetsanstalten. Dessa till inrättningen remitterade hjon kunna således särskiljas i två kategorier, den ena beslående af frivilliga, den andra af icke frivilliga. Till frivilliga räknas de, som af trängande nöd eller andra orsaker anmäla sig hos polis- eller fattigvårdsmyndigheten till upptagning i anslalten. Till icke frivilliga höra numera endast de, som interneras i inrättningen för atl genom arbele återgälda iråkad skuld lill fattigvården. Men intill 1886 insattes äfven därstädes arbetsdömda, och än i dag öfversändas dit personer, som göra sig skyldiga lill bettlande eller befinnas sakna arbete och hemvist.

Tyvärr måste såsom icke frivilliga äfven betraktas de barn, som under en lång följd af år remitterats till arbetsanstalten. Öfvergifna eller vanvårdade af sina föräldrar ställdes de under fattigvårdens hägn, och denna hade icke annat hem att gifva dem än Arbetsinrättningen. Det var mer än elt misstag, till hvilket vederbörande myndigheter gjorde sig skyldiga, då de tilläto, att helt unga barn sändes till en anstalt afsedd för sysslolösa och fördärfvade människor. Man glömde de kraftiga protester och varningar, som jämt och ständigt upprepats mot en dylik barnavård. Gångna tiders erfarenhet hade ådagalagt, atl en sammanblandning af minderåriga barn

23med afsigkomna individer alstrar för barnen moraliskt och fysiskt för-därf. Så hade fallet varit under århundraden, då barn upptogos i stadens häkten, hospital, fattigstugor eller försörjningshus. Styrelsen, som hyste de största farhågor för barnens vistande inom inrättningen, tröttnade icke att påkalla nämndens ingripande för att förebygga ett så bedröfligt missförhållande. Såsom ett bevis härpå må anföras ett utdrag ur 1859 års styrelseberättelse1. »Då å Arbetshuset finnas intagna äfven barn, nemligen icke mindre än 18 gossar och 11 flickor, några till och med endast 11 år gamla, anser Direktionen sig böra begagna detta tillfälle att ytterligare fästa Stads-Nämndens uppmärksamhet å ett förhållande, lika mycket stridande mot Inrättningens ändamål, som det är för barnen sjelfva förderfligt. Arbetshuset, icke afsedt för barnavård, kan icke heller skydda dessa barn för de dagliga inflytelserna från den stora, mer eller mindre vanartiga personalen, af hvilken de omgifvas, ännu mindre genom ordnad undervisning bibringa dem de kunskaper eller färdigheter, som bilda nyttiga samhällsmedlemmar. ----------------Tillräckligt bjudande skäl torde således tala för upp-

hörande hädanefter med barns hänvisande till Arbetshuset äfvensom för skyndsamt vidtagande af sådana åtgärder, genom hvilka der redan inkomna barn varda icke blott på ett författningsenligt, utan äfven på ett med deras menniskovärde öfverensstämmande sätt behandlade»5. Icke desto mindre sändes alltjämt barn till inrättningen, vissa år ända lill 30 å 40 gossar och flickor, några endast 7 eller 8 år gamla. Antalet minderåriga, som i ar-betsanstallen upptagits, beräknas till öfver 900. Närmare uppgifter angående barnens antal finnas angifna å härefter införda tabeller3.

Det enda, som inrättningen kunde göra för omvårdnad af de minderåriga, var att 1847 anordna en »provisorisk»

skola för dem. Men, i öfver-cnsstämmclse med gamla kända sparsamhetsprinciper, städslade man för en ringa penning elt »läskunnigt hjon», som skulle meddela barnen undervisning i skrifning och räkning samt i religionslära. Den vid inrättningen anställde predikanten tillkom att bereda dem till deras första nattvardsgång. Lyckligtvis inträffade 1854, alt, såsom styrelsen säger, »något läskunnigt arbetshjon icke widare war att tillgå, och då den underwisning, ett sådant hjon kunnat meddela, i allt fall måste anses mindre fullständig», befanns det nödigt att anställa en särskild skollärare, som redan samma

1 Styrelsens redogörelse för 1859 års förvaltning, bilagd revisorernas berättelse för samma är och afgifven den 9 juni 1860.

5 Närmare 10 år förut, den 10 april 1850, hade direktionen hos stadsnämnden föreslagit upprättandet af »en allmän nnstalt för cmottagandc af barn», hvarvid direktionen uttalade den öfvertygelscn, »att mängen, som nu till följd af vanvårdad uppfostran blir för samhället en börda och kanske slutligen kommer att stanna såsom en ständig gäst i något af Rikets fängelser, skulle genom en sådan uppfostringsanstalt kunna danas till en idog och nyttig medlem af samhället». — Ännu tidigare eller den 14 april 1845 hade fråga väckts i stadsnämnden om anordnandet af en »räddningsanstalt för vanartade barn», llnder öfver-läggningcn yttrade polismästaren, att en dylik anstalt vore desto nödvändigare, som ett flertal barn, hvilka anträffats strykande omkring på gator och torg i afsikt att bcttla och i öfrigt utan" tillsyn och vård, måst omhändertagas och förvaras i häkte.

:l Se Statistiska uppgifter, tabell 3, anmärkningar, s. 39S.år lämnade undervisning åt 42 gossar och 6 flickor. Den »provisoriska* skolans lokal bestod af ett tämligen lågt rum i boningshuset inpå gården, hvarifrån den, efter försörjningshjonens öfverflyttning 1864 till den nya inrättningen på Kungsholmen, inrymdes i ett logementsrum i försörjnings* huset. Undervisningen pågick i regeln hvarje söckendag mellan kl. 5 och 7 e. m. från början af året till slutet af april och från oktober till årets slut. Skolan upphörde 1884, då till följd af fattigvårdnämndens bestämda förbud barn icke längre remitterades till inrättningen.

Styrelsen hade under tiden gjort många försök att skilja åtminstone några barn från inrättningen genom att utackordera dem till fosterföräldrar på landet, öfverlämna dem till Prins Carls uppfostringsanstalt eller sätta dem i lära hos handtverkare, men de flesta af dessa försök misslyckades.

Mindre skadlig till sina följder men äfven den högst olämplig och förenad med allvarliga olägenheter var sammanblandningen inom inrättningen af kvinnor och män. Bland de upptagna saknades ingalunda sådana, som mer än en gång varit tilltalade för brott eller ett lättjefullt och sedeslöst lef-verne. Där fanns äfven de, som af polismyndigheten förpassats till arbets-anstalten för att på så sätt hållas internerade i afvaktan på ransakning och dom för en del lagöfverträdelser. De kvarglömdes därstädes ibland ända till 5 å 6 månader, sedan de blifvit dömda till straff. Det är lätt begripligt, alt otaliga svårigheter och missförhållanden härigenom skulle framkallas och att dylika icke kunde förebyggas på annat sätt än som skedde 1886, då inrättningen befriades från sådant löst folk, som dömdes till allmänt arbete, och än mer 1905, då alla kvinnliga hjon öfverilyttades till Allmänna försörjningsinrättningen. Deras antal utgjorde då endast 25, men det hade varit år, då samtidigt hystes inom Arbetsinrättningen 120 och ända till 125 kvinnor. För antalet kvinnliga hjon, som intagits därstädes, lämnas utförligare uppgifter å härefter införda tabeller*.

Under tidrymden 1844—1904 har arbetsanstalten hyst 68,834 män, kvinnor och barn, eller 59,557 manliga och 9,277 kvinnliga hjon. Det ojämförligt största antalet upptagna i inrättningen har tillhört kategorien frivilliga. Merendels äro dessa hjälpbehöfvande sådana, som periodvis blifva arbetslösa, såsom grofarbetare, hamnarbetare, sjömän, eller ock andra, såsom handtverkare, tjänstefolk m. fl., hvilka af skilda orsaker äro tidtals utan anställning eller sysselsättning. Men inrättningen har äfven, ehuru mera sällan, härber-gerat nödställda tillhörande helt andra samhällslager.

För alla i inrättningen inskrifna ha förmåner och förpliktelser städse varit desamma, närmast i öfverensstämmelse med det för arbetsanstalten i 1844 års provisoriska stadgar angifna ändamålet med upptagning af nödställda eller sysslolösa, nämligen, »alt emot deras förseende med nödtorftig föda, kläder och husrum använda deras arbetskraft till nyttig sysselsättning och dymedelst söka ombilda dem till ordentliga och gagneliga

samhällsmedlemmar». För hjonens såväl förmåner som förpliktelser skall nu lämnas en kort redogörelse.Plan af Stockholms stads arbetsinrättning 1904. Bottcnvftningen.Entrébyggnaden A. — Logementshuscn B och F.

I det för Arbetsinrättningen ännu gällande reglementet bestämmas hjonens förmåner sålunda: »Samtliga å inrättningen intagna hjon förses med husrum samt nödtorftig föda och beklädnad». Så som förhållandena med åren allt mer gestaltat sig inom inrättningen, borde ordet »nödtorftig» mindre vara att hänföra till hjonens föda och beklädnad än till hjonens inkvartering. En blick på vidstående situationsplaner öfver inrättningen gifver vid handen huru trång och olämplig hela egendomen blifvit för en arbetsanstalt, där främst af allt utrymme icke får saknas. Denna uppfattning om inrättningens olämplighet starkes än mer, om man tager i skärskådande de olika byggnaderna och deras inredning, sådana de bcfunnos 1905 eller vid inrättningens flyttning till de nya lokalerna vid Maria Bangatan.

Öfver hufvudingången till egendomen n:o 2 vid Nytorgsgatan slod att läsa i svartmålade bokstäfver: »Stockholms Stads Arbetsinrättning». Redan vid inträdet genom den strängt bevakade och i regeln tillslutna porten erfor man den känslan, att därinom vistades människor, som icke ägde sin fulla frihet. Stilla och tyst såg man folket gå till sina olika sysselsättningar eller bilda kö vid uppgången till matsalen eller arbeta inom de skilda verkstadslokalerna. Föga uppmuntrande var äfvenså det intryck, som man fick af de stora, tunga byggnaderna, som stodo ihopklämda inom den smala, sluttande gården. Innan tomten blifvit afstyckad och allt flera byggnader måst uppföras inom området, hade inrättningen ett friskt och öppet läge. Därefter fick man för att erhålla fri utsikt öfver den sköna hufvudstaden gå genom ett trångt pass mellan två rader höga byggnader och söka sig ut på en andra gård, som var afsedd för kvinnoafdelningeu. — Denna del af den gamla inrättningen var i alla afseenden den mest tilltalande. Där låg den vackra byggnaden E,Vcrkstadshuset 'C. — Logementshuset I). - Bostadshuset E. — Tvfitthusct G.

som till större delen var upplåten till bostadslägenheter åt sysslomannen jämte liera andra tjänsleinnehafvare. Inom detta hus plägade äfven styrelsen

1845—1905 hålla sina sammanträden. I källarvåningen var inrymdt det s, k. levereringsmagasinet med särskild utgång till Stora Glasbruksgatan. — Vid sidan af bostadsbyggningen fanns ett logeinentshus D, från början afsedt för kvinnor. Huset, som 1853 förklarades vara »otillräckligt och bofälligt», om-och tillbyggdes 1869 för att bereda plats åt ett allt större antal kvinnor, som remitterades till inrättningen. Jämte några bostadslägenheter rymde byggnaden tre logement och två sjukrum samt en arbetssal jämte förrådsrum, pressrum och mangelbodar. Till en lokal i öfre våningen i denna byggnad var inrättningens ångkök förlagdt. — Intill logementshuset för kvinnor uppfördes 1851—1853, sedan fråga härom väckts 1846, ett nytt trevåningshus C, som rymde en matsal för omkring 275 personer och två stora verkstäder för manliga yrkesarbeten. I vindsvåningen inreddes en till följd af byggnadens uppmurning i bruten linje och lokalens läge under yttertaket något egendomlig kyrksal. Den var afsedd att rymma ungefär 350 personer och invigdes den 27 november 1853 i närvaro af eklesiastikministern, ärkebiskopen, pastor primarius och flera af hufvudstadens kyrkoherdar samt ledamöter af stadsnämnden och styrelsen jämte, utom hjonen, ett så stort antal personer, som utrymmet tillät. Denna dag var väl den enda högtidsdag, som firats inom inrättningen. — Nedom det stora verkstadshuset till-byggdes 1869 en huslänga, som var till en del afsedd att ersätta en 1849 inredd mindre smedja samt att förskaffa personalen badrum m. m. — Midt emot dessa byggnader förlädes, i ersättning af en 1854 uppförd mindre tvättstuga, ett rymligt tvätthus G, hvilket 1879 ytterligare utvidgades i ända-Kyrksalen.

mål att bereda inrättningen möjlighet att »i större skala mottaga enskild tvätt». Vid uppförandet af detta hus hade »alla nutidens förbättringar i fråga om tvätthusbyggnader noggrannt iakttagits». I källarvåningen voro inredda rakstuga och badrum för hjonen. Sedan det nya tvätthuset kommit i bruk, inrymdes i det äldre, som låg därinvid, ett bageri och öfver detta uppfördes 1881 en våning innehållande ett logementsrum och en arbetssal för män. — Bortom delta hus, på gårdens nedra plan, funnos mindre byggnader H: cll ångpannehus uppfördt 1869 och utvidgadt 1873 i ändamål att lämna ånga till köket för matkokning och till en del andra lokaler för uppvärmning af dessa, vidare ett stall för tre hästar, en kolbod m. m. — På båda sidorna om ingången A lågo två stora

trevåningshus B och F, de gamla fabrikshusen, som 1844 inreddes lill logcmentshus för män. Till följd af redan 1845 öf-verklagad trångboddhet anordnades 1847 i vinden till huset B logemen Isrum för manliga hjon. I samma hus voro vid den tiden lokaler upplåtna till bönesal och arbetssalar, men efter uppförandet af byggnaden C blefvo äfven dessa lokaler använda till logement för män. I bottenvåningen uppläts 1864 en arrestafdelning bestående af 11 celler. I byggnaden B liksom i byggnaden F inreddes i hvarje våning en bostadslägenhet för vaktmästare. På nedra botten i logeinentshuset F låg inrättningens kontor, som 1864 ditflyttats från bostadshuset E. I bägge byggnaderna funnos sammanlagdt 5 logement. De största logementen med ett antal af 105 hjon i hvarje sal voro inrymda i byggnaden F. — Bakom denna byggnad uppfördes 1853—1855 de södra församlingarnas försörjningshus J, hvilket efter 1864, då de därstädes intagna förflyttades lill Allmänna Försörjningsinrättningen, uppläts till logement och sjukrum för ett ytterligare antal manliga arbetshjon samt till lokaler för för-Logement för mfin.

varing af mattor, likbod, desinfektionsrum m. m. jämte några boslällslägen-heter. — Såsom af situationsplanerna tydligen framgår, voro de vid sidan af byggnaden J belägna arbetsgårdarna alldeles otillräckliga till de för dem afsedda ändamålen, vedsågning och mattrengöring. Vissa tider af året blef utrymmet därstädes så knappt, att vedsågning måste verkställas äfven på gården B—F. För vedupplag nödgades man hyra tomter i närheten af inrättningen eller, då sådana icke stodo alt finna, forsla veden till en lrån densamma ganska afiägsen arbetsplats, afsedd för stenhuggnings- och sten-slagningsarbeten.

Med undantag af mer eller mindre vidlyftiga reparationer omfatta of-vanslående uppgifter de hufvudsakliga förändrings- och utvidgningsarbelen, som 1844—1904 successivt företagits inom inrättningen. Dessa byggnadsföretag äro, om något, talande bevis på styrelsens kraftiga och ihärdiga försök att afhjälpa olägenheter och missförhållanden, ytterst beroende på en ständig öfverbefolkning af inrättningen, en öfverbefolkning, hvilken det tyvärr icke stod i styrelsens skön att hämma. Endast genom att på ett omänskligt sätt belägga de för hjonen upplåtna logementsrummen var det möjligt att härbergera de skaror af nödställda, som af vederbörande myndigheter, utan hänsyn till bristande utrymme, sändes till inrättningen. Under år af arbetslöshet hände det, att ända till 20 personer om dagen dil remitterades. Följden häraf blef också, att efter hvarje utvidgningsförsök de anordnade lokalerna icke ens voro tillräckliga för de redan upptagna än mindre för ett ytterligare antal hjon. Den inom inrättningen redan 1847 rådande trångboddheten framgår af styrelsens skrifvelse till stadsnämnden om inredning af logement i vinden öfver byggnaden B. Genom denna åtgärd af-Snickeriverkstaden.

hjälptes trångboddheten lika litet som senare eller 1853, då i samma byggnad B ilera salar, ursprungligen använda till andra ändamål, upplätos till logement, eller 1869, ehuru då hela logementshuset för kvinnor utvidgades och hjonens antal begränsades. För hvarje gång en utvidgning företogs, bestämdes utan vidare, att inrättningen skulle mottaga allt flera hjälpbehöf-vande. Men icke nog härmed, tid efter annan beslöt nämnden, att »ulan utvidgning af de befintliga lokalerna» skulle ett större antal sängplatser anskaffas inom inrättningen. Under så brydsamma förhållanden tvangs styrelsen att bereda utrymme för ett snart sagdt obegränsadt antal nödställda. För sofplatser togos i anspråk alla möjliga lokaler, äfven sådana, som voro oumbärliga för andra ändamål, såsom arbetssalar, sjukrum, verkstäder, till och med kyrksalen. Senast 1902 måste åtskilliga förvaringsrum och verkstäder beläggas med sängar och kyrksalen användas till arbetslokal.

Det enda botemedlet mot denna trångboddhet hade varit, att man för hjonens inkvartering låtit uppföra ett eller två nya logemenlshus, helst som man 1853 icke skydde att »till inrättningens redan allt för trånga tomt», såsom styrelsen framhöll, förlägga en ny anstalt, nämligen det södra 1'ör-sörjningshuset. Tyvärr föredrog man i det allra längsta att vidhålla det ohyggliga sammanpressningssystemel, som från begynnelsen blifvit infördt. Men under det att 1845 sammanpressningen bestod däri, att två sängar ställdes öfver hvarandra, utvecklades sedermera systemet därhän, att öfver dessa två rader af sängar uppstaplades en tredje rad sådana. Då höjden i loge-mentsrummen icke medgaf denna åtgärd, anlitades den lättfunna utvägen att till det mått, som erfordrades, afsåga benen af de nedre sängarna. På så sätt förmådde arbetsinrättningen härbergera ett betydligt större antal hjon änTvättinrättningen.

utrymmet medgaf. Under vissa år blef dock inrättningen så hårdt tagen i anspråk, att, exempelvis 1867, sedan alla möjliga andra utvägar anlitats, sängplatser åt icke mindre än 19 kvinnor måste beredas på själfva logementsgolfven.

Äfven om man skulle ha mod att vid bedömandet af dylika missförhållanden frånse det moraliska fördärf, som denna trångboddhet alstrade inom sofsalar, där nattetid all bevakning saknades, kan man icke underlåta att tänka på det fysiska elände, som häraf uppstod. Det ohyggliga tillståndet inom logementen belyses tillräckligt med några utdrag ur en af styrelsen 1863 afgifven skrifvelse i ämnet.1 Efter att ha erinrat om inrättningens betydliga tillväxt sedan 1844 framhåller styrelsen, alt inrättningen 1863 var afsedd att mottaga 360 hjon, men måste i följd af nämndens beslut därut-öfver hysa mer än 50 hjon, hvarigenom utrymmet inom inrättningen blifvit så otillräckligt »att därstädes icke kunna, utan i förening med de största olägenheter, härbergeras alla de hjon, som dit, i synnerhet under en del af vintermånaderna, till intagning remitteras». Styrelsen fortsätter: »I anledning häraf har Direktionen öfver Inrättningen från Läkaren därstädes Herr Doctor C. O. Ekecrantz i ämnet infordrat yttrande, hvaraf inhämtas, alt då för närvarande uti arbetshusets 5 logementer för manliga hjon följande antal finnas intagna, nämligen: uti l:sta logementet 78, uti 2:dra logementet 78, uti 3:dje logementet 48, uti 4:de logementet 105 och uti öde logementet 105 eller tillsammans 414 hjon, belöper sig för hvarje af dessa hjon, utan afräk-ning af det utrymme, som erfordras för deras sängställen m. m., en luftkvantitet i medeltal af 146 kubikfot, hvilket uppenbarligen är alltför otillräck-

1 Styrelsens skrifvelse till stadsnämnden den 13 mars 1863. I arbetsinrättningens arkiv.Arbetsplatsen för vedsågning och mattpiskning.

ligt, helst enligt hvad bemälde läkare upplyst minst 440 kubikfot luft anses böra beräknas för hvarje person, hvadan ock nämnda förhållande icke kunnat annat än särdeles menligt inverka på hjonens hälsotillstånd.----------------Och

till den mörka skildring, som Inrättningens Läkare öfver följderna af det så otillräckliga utrymmet gjort och hvilken skildring i intet fall kan sägas vara annat än fullt riglig, skulle än mycket kunna läggas. Det ringa utrymmet, som nödgar dertill att hjonen måste ligga tre i höjden, med en smal gång mellan hvarje sängslällning och takel så nära den öfversta sängplatsen, att rum ej finnes att kunna sätta sig upp deruti, lemnar icke tillfälle atl kunna hafva några lådor eller skåp för hjonens räkning, utan måste man öfverse med att de i sängarna förvara deras små tillhörigheter, hvilka till beskalfenheten ofta icke äro af det renligaste slag, men likväl, såsom utgörande hjonens enda egendom, äro för dem af mycket värde. När hjonen skola af- och påkläda sig uppstår en trängsel, som hvarken medgifver dem tillräckligt utrymme att tvätta sig eller alt rengöra sina af föregående dagens arbete vid gatsopning m. m. förorenade kläder, likasom det blir omöjligt alt fordra eller atl kunna hafva tillsyn öfver, att hvad som härutinnan borde ske, verkligen sker, eller att kunna vaka öfver disciplinen, hvilken [-s}rn-nerligast-] {+s}rn- nerligast+} hland individer med vanor och böjelser sådana, som i allmänhet hos hjonen förefinnas, borde på del kraftigaste uppehållas». Till afhjälpande af de omnämnda missförhållandena föreslog styrelsen, »att antingen arbetshjonens antal vid Inrättningen i ganska betydlig mån inskränkes», eller »att försörjningshuset belägges med arbetshjon, så att hela inrättningen afses endast för dylika hjon», hvilket i många hänseenden och för ett lämpligt ordnande af densamma skulle blifva till stor fördel, eller slutligen »att nu be-
Arbetsplatsen för stenslagning.

fintliga gamla trånga och osunda logementer vid Arbetshuset ombyggas och utvidgas».

Olyckligtvis skulle stadsnämnden kort därefter upplösas, hvarför den såsom en provisorisk åtgärd beslöt all till Allmänna försörjningsinrättningen — äfven den redan öfverbefolkad — öfverflytta 50 manliga arbetshjon samt bemyndiga direktionen alt i fall ytterligare åtgärder voro af nöden förändra en af de stora verkstadssalarna till logement och inrymma en arbets-sal i ett mindre logementsrum. Hvarken då eller senare kom man i tillfälle att till förebyggande af den öfverklagade trångboddheten vidtaga mera genomgripande förändringar inom inrättningen. Man upplät visserligen 1865 en del lokaler i försörjningshuset till logement för manliga hjon, men i betraktande af de remitterades oupphörligen ökade antal, hade denna åtgärd ringa verkan. En öfverbefolkning

inom anstälten kunde endast afhjälpas genom nybyggnader, och därtill erfordrades, förutom penningar, en okuflig energi. Härpå kan frågan om ombyggnad af kvinnologementet tjäna såsom bevis.

Behofvel af en ombyggnad af det gamla magasin shuset, som 1844 inreddes till logement för kvinnor, hade redan 1846 blifvit erkänd af den dåvarande öfverslyrelsen, men icke desto mindre undanskjöts år efter år ett formligt beslut härom. Först 1866, då en af faltigvårdsnämnden tillsatt ny styrelse öfvertagit ledningen af inrättningen, upptogs frågan åter till behandling. Den sattes i samband med en hel del andra byggnadsföretag, som förnämligast afsågo hjonens sysselsättande, och på så sätt kom den sent omsider alt underställas fattigvårdsnämndens pröfning. I skrifvelse1 till nämn-den framhöll styrelsen att, då den öfvertog vården af inrättningen med bekymmer funnit, att åtskilliga lokaler vore af mindre god beskaffenhet samt i hög grad bristfälliga, att flera af dem med hänsyn till den alltjämt växande arbetspersonalen vore alldeles för trånga, oändamålsenliga och otillräckliga, att vid inrättningen saknades icke blott väl behöfliga och lämpliga förvaringsrum för en del af dess tillhörigheter utan ock tjänliga arbetssalar, man-gelrum samt bostäder för en del af betjäningen, samt att dessa omständigheter måste i icke ringa mån försvåra förvaltningen af en inrättning, vid hvilken hjonens ständiga sysselsättande jämte ett noggrannt handhafvande af ordning och disciplin utgöra oundgängliga villkor, för att inrättningen skall åtminstone någorlunda motsvara bestämmelsen. Hvad särskildt angick loge-mentshusct för kvinnor, förklarade styrelsen, att det icke vidare kunde rymma den personal, som där borde ha plats, och att i öfrigt hela byggnaden, hvars tak måste på flera ställen uppstöttas, befanns i särdeles förfallet skick. Styrelsen erkände, »att den lill Arbetsinrättningen nu upplåtna tomtens inskränkta areal och oländiga beskaffenhet jemte flera andra omständigheter lade väsentliga hinder i vägen för ett fullständigt ordnande af inrättningen i öfverensstämmelse med nutidens fordringar», men den ansåg, att utan vidare uppskof något måste göras för afhjälpande af de största bristerna, hvarför den föreslog uppförandet af en nybyggnad för kvinnoafdelningen, förutom en del andra byggnadsarbeten. Såväl fattigvårdsnämnden som beredningsutskottet förordade i hufvudsak styrelsens förslag, men vid föredragning inför stadsfullmäktige 1867 återförvisades ärendet till ny behandling. Kort därefter tillsatte styrelsen särskilda kommitterade för frågans ytterligare utredning, och dessa läto upprätta fyra olika ritningar, hvilka jämte kommitterades utlåtande 1868 öfverlämnades till nämnden. I skrifvelsen förklarade kommitterade, att de under behandlingen af ärendet blifvit styrkta i sin öfvertygelse, »att inrättningens inskränkta areal och oländiga beskaffenhet lade oöfver-stigliga hinder i vägen för uppfyllande af dess bestämmelse att vara en arbetsinrättning för en så stor siad som Stockholm, hvadan ändamålet med det ifrågavarande byggnadsarbetet ingalunda kunde vara att utvidga inrättningen så, att det intagna antalet hjon, än mindre, att flera hjon må kunna där fullt sysselsättas, utan vore afsikten fastmer att afhjälpa de största bristfälligheterna och däribland hufvudsakligen att i stället för den trånga, särdeles förfallna och eldfarliga kvinnologementsbyggnaden anskaffa lämpliga logement och arbetssalar för kvinnor».

Emellertid hade 1869 en annan styrelse öfverlagit ledningen af inrättningen, och denna lät i sin tur uppgöra andra ritningar till det ifrågasatta logementshuset. Det nya förslaget innehöll utom några förbättringar i de föregående planerna den förändringen, att byggnaden gjordes en våning lägre, hufvudsakligen af det skälet att stadsfullmäktige 1867 hade återförvisat ärendet »bland annat för att få utrönt, huruvida den då föreslagna nybyggnaden komme att borttaga en del af utsigten från Mosebacke öfver segelleden». Skillnaden mellan kostnaden för det äldre och det nyare förslaget uppgick till 16,877 rdr, »för hvilket belopp följaktligen utsigten debiteras» — anmärker styrelsen — men därtill kom också, att det nya bygg-nadsförslaget lämnade rymligare lokaler. 1 öfrigl hade äfven andra spörsmål än blott skymmandet af utsikten öfver segelleden gifvit stadsfullmäktige anledning att återremittera frågan lill fattigvårdsnämnden och bland dem, satt det måtte tagas i öfvervägande, huruvida icke inrättningen kunde förflyttas till någon lämplig plats utanför staden». 1 sin skrifvelse lill stadsfullmäktige 1869 bemöter fattigvårdsnämnden denna fråga med följande yttrande: »Ett dylikt förslag blef jemväl vid byggnadsfrågans första behandling inom Nämnden i början af 1867 väckt och var föremål för diskussion, derunder uttalades olika åsigter om lämpligheten och utförbarheten af en sådan förflyttning. Då densamma otvifvelaktigt skulle föranleda betydliga anläggningskostnader, samt det torde kunna ifrågasättas, om de fördelar, man deraf kunde förvänta sig, uppväga de olägenheter, som derifrån blefve oskiljaktige, helst en

Arbetsinrättning af mindre omfång fortfarande måste inom hufvudstaden förefinnas, har Nämnden i frågans närvarande skick icke ansett sig böra derå fasta afseende.. Fattigvårdsnämnden förordade det senast uppgjorda förslaget, afsedt atl bland annat uppföra logement för omkring 70 kvinnor mot de i de gamla logementen inhysta 120 kvinnliga hjonen. De öfvertaliga skulle öfverflyttas till Allmänna försörjningsinrättningen. Efter att tvänne gånger ha återremitterat frågan beslölo stadsfullmäktige ändtli^en den 19 april 1869 att godkänna de föreslagna byggnadsarbetena.

I betraktande af de svårigheter, som gång efter annan mötte styrelsens förslag, är det icke förunderligt, alt styrelsen sedermera icke sökte alt framlägga mera vidtomfatlande omdaningsplaner. Efter 1881 förclogos inom inrättningen inga nybyggnadsarbeten. Man lät inrättningen hysa så många hjon den kunde, och vid vissa tillfällen visade den sig äga i detta hänseende en otrolig elasticitet. Under enstaka år, exempelvis de svåra åren 1865—1874, förmådde inrättningen härbergera mellan 1,400 och 2,000 hjon årligen, hvarom närmare redogöres under statistiska uppgifter1. Håraf följer icke, att Arbetsinrättningen, såsom i ett statistiskt arbete2 öfver fattigvården säges, kan samtidigt härbergcra 810 personer. För så vidt denna siffra afser ett normerande antal, måste den anses vara alldeles för hög, ty äfven med den orimliga beläggningen af sängar från golf till tak, eller med tre rader sängar öfver hvarandra, torde logementsrummen icke ha kunnat rymma mer än högst 740 sofplalser och med en svagare beläggning eller med två rader sängar omkring 480 platser. I jämförelse med logementens storlek måste det senare talet redan anses ganska högt och det förra talet orimligt, enär med en beläggning af tre rader sängar golfytan i inanslogementen utgjorde endast mellan 1,15 och 1,80 kvm. och i kvinnologementen mellan 1,71 och 2,68 pr person samt luftrymden i manslogementen endast mellan 3,40 och 5,28 kbm. och i kvinnologementen 6,39 och 10,03 pr person.3 Blott i ett enda

1 Jfr Statistiska uppgifter, tabell 1, s. 384 jämte anmärkningar, s. 393.

- Statistisk redogörelse för Stockholms stads fattigvård åren 1888 och 1889 samt följande. Enligt antydan i 1885 års statistiska redogörelse tyckes uppgiften om utrymmet ha erhållits från arbetsinrättningen.

3 I vanliga sofrum anses 15 kbm. såsom »minimum». Jfr Af Styrelsen öfver Stockholms stads asyler för husvilla föranstaltad Statistisk undersökning angående bostadsförhållandena i Stockholm åren 1900 och 1902, verkställd af J. Guinchard, Sthlm 1903, s. 44 IT.logementsrum för män utgjorde golfylan 2,40 kvm. och luftrymden 7,56 khm. pr person.

Härvid får icke heller förglömmas, att logementen tjänade icke blott till sofrum utan äfven till dagrum för hjonen. I dessa låga, mörka och trånga lokaler tillbragle hjonen de långa vinterkvällarna och en del af hvilodagarna. Salarna uppvärmdes genom cokeseldning i järnkaminer och upplystes med några fotogénlampor, som efter 1864 ersatt de dessförinnan använda talgljusen. I logementen funnos i öfrigt inga andra möbler än en lång rad af på hvarandra uppstaplade träsängar, en smal träbänk fästad vid rummets ena långvägg, en vattenbehållare af trä och några tvagningsbunkar samt en spottlåda af enahanda slag. I bruk varande gångkläder jämte en handduk för hvarje hjon upphängdes på en krok vid sänggaflarna. Till sängarna hörde en madrass och en hufvudkudde stoppade med halm, ett öfverlakan och ett eller två hårtäcken.

Man misstager sig om man tror, att tid efter annan några nämnvärda förbättringar i logementen vidtogos. Först 1902, sedan en filial med 252 enkelsängar upplåtits i egendomen n:r 34 vid Stora Bondegatan, kunde styrelsen förhindra användandet af den öfre sängen i logementeq, hvarförutom den äfven bestämde, att hjonen skulle därefter tilldelas två lakan samt filtar i mån af kassering af de gamla hårtäckena. Huru önskvärdt det än hade varit, att logementen förseddes med vatten- och alloppsledningar samt kanske äfven gas, som redan 1865 inledis i ett flertal andra lokaler, kunde den dåvarande styrelsen icke företaga dylika förbättringar af orsak, att kort lid därefter inrättningen skulle inflytta i den nya anstalten. — En närmare beskrifning af öfriga lokaler och deras inredning blefve alldeles för vidlyftig och måste af detta skäl här förbigås. De flesta af dessa voro långt ifrån oklanderliga. Äfven sådana funnos dock, och till dem hörde flera boställslägenheter, sjukrummen för män, köket och några arbetslokaler; men andra och bland dem kontoret, förrådsrummen, smedjan, stallet m. fl. voro alldeles olämpliga och otidsenliga.

Såsom framgår af förestående skildring, kunde styrelsen 1904 haft anledning alt upprepa det af styrelsen 1868 uttalade omdömet.om inrättningen, nämligen »att den på grund af beskaffenheten af den lokal, som blifvit till Arbetsinrättning upplåten, och det skick, hvari den för närvarande befinner sig, omöjligt kan, äfven med den förträffligaste styrelse, motsvara del med éii sådan anstalt afsedda ändamålet».

Beklädnadsfrågan tyckes nästan ha reglerats af sig själf. Innan inrättningen ännu var fullständigt organiserad, uppköptes strumpor, tröjor, mössor, skodon m. m.; men redan något år senare förfärdigades nästan alla beklädnadspersedlar inom inrättningen. Mot beskaflenheten af dessa artiklar ha under årens lopp icke några nämnvärda anmärkningar förekommit, icke ens vid den tiden, då hjonen, ofta i ett allt annat än oklanderligt skick, sågos ströfva omkring i de olika stadsdelarna och syssla med renhållning af torg och gator. De buro då mörkgråa klädesplagg och grofva träskor samt en lnifvudbonad försedd med mässingsnummer. De kläder, som numera tilldelas de manliga hjonen, äro: kavaj, väst, byxor och mössa af blåmeleradt kläde samt buldansbyxor till underplagg; bussaron af buldan: läderskoratt användas utom inrättningen och träskor inom densamma; därjämte skjorta af domeslik; långa yllestrumpor för vintern och korta bomullsstrumpor för sommaren. Men ingen halsduk eller näsduk bestås hjonen. Ombyte af linne sker sålunda: skjorta och strumpor växlas hvarje vecka och underbyxor hvar-annan vecka. Nya klädespersedlar utlämnas i mån af behof.

De flesta möbler och andra inventarier, som 1904 användes inom inrättningen, voro gamla och bristfälliga, hvarför det vore öfverflödigt att vidare orda om dessa. Endast den till hjonens personliga bruk använda bordsservisen må här omnämnas. Intill 1858 voro matkärlen af stengods, skedarna af trä, men knifvar och gafflar af järn. Därefter begagnades matskålar, tallrikar, muggar och skedar af förtennt järnbleck. Till ytterligare förbättring af servisen beslöt styrelsen 1902, att vid uppköp af inventarier för den nya inrättningen skulle till hjonens utspisning anskaffas porslinskärl, hvilka i slutet af 1905 äfven kommo lill användning.

Matordningen har, ehuru icke i samma grad som inkvarteringen, vållat styrelsen stora svårigheter. Tydligen har sparsamhetsskäl varit bestämmande vid utarbetandet af de flesta spisordningarna. Häraf följer, att icke alltid nya matordningar medfört förbättringar i hjonens kost, och liärulinnan kan icke öfverstyrelsen fritagas från sin andel i ansvaret, enär ändringar eller ned-prutningar, som en och annan gång gjordes i mathållningen, företogos med vederbörande myndighets godkännande. Liksom vid alla offentliga anstalter sköttes 1844—1869 mathållningen vid inrättningen af antagna marketentare, hvilka genom kontrakt förbundo sig att för ett bestämdt pris, beräknadt pr dag och person, lämna, enligt uppgjord spisordning, kost till alla i inrättningen intagna hjon och äfvenså till dem, som därstädes arbetade för dagen. Enligt annons skulle mathållningen öfverlämnas »till den minst bjudande». Priset på'maten för dag och person beräknades 1845 till 6 sk. 4 r. men steg 1855 till 10 sk. b:ko. Under de dyra åren, såsom 1859, uppgick priset ända till 38 öre rmt. Tio år senare betalade inrättningen 36 öre för dagsporlion. Från och med 1870 öfvertog inrättningen själf mathållningen,1 och kostnaden för den utspisade födan beräknades sagda år till 25,2 6 öre pr dag. Egendomligt nog uppgick den 1904 till ungefär samma siffra eller 25,5 2 öre.

Om särskildt för en arbetsinrättning passande kost har mycket tvistats, och styrelsen har icke heller lyckats undgå klander, därför att hjonens mal ansetts vara än otillräcklig än för dyr. I senare tider har tillkommit det myckna talet om bristande omväxling. En i dessa frågor särdeles erfaren och kunnig författare2 säger angående matordningen inom inrättningar: »På hvarje ändamålsenlig spisordning kan på goda grunder ställas följande fordringar. Däri ingående matvaror skola vara tillräckliga, af fullgod beskaffenhet, fördelade på minst tre dagliga måltider samt tillagade med nödig omväxling». Uppställer man dessa bestämmelser såsom norm för bedömandet af de olika spis-

1 Frän den tiden har inrättningen ombesörjt icke blott tillredningen af hjonens kost utan äfven bakningen af erforderligt bröd till utspisning, hvarjämte inrättningen levererat mat och bröd till åtskilliga fattigvårdsstyrelser och anstalter.

5 Aug. Almcn. Huslig Ekonomi och dess tillämpning pä utsplsnlngen vid allmänna inrättningar, Sthlm 1902, s. 91 £f.ordningar, som utfärdats för Arbetsinrättningen, torde högst få kunna anses ha varit tillfredsställande.

Synbarligen kännetecknas somliga af dessa, särskildt de, som följdes på 1860-talet, af en bedröflig enformighet.

Helt naturligt kan här icke närmare redogöras för sammanställningen af de olika matordningarna, som under åren varit gällande för inrättningen. Det torde vara tillräckligt att anföra tre af de mera anmärkningsvärda. Spisordningen för 1847 bör omtalas, enär den är den äldsta i behåll1 och i flera afseenden bättre än många af de följande matordningarna. En annan spisordning, som icke heller får saknas, är den för 1870, efter som inrättningen samma år själf öfvertog utspisningen. Den tredje spisordningen, som här upptages, är den af styrelsen 1901 utfärdade. I fråga om såväl kostens beskaffenhet som omväxling anses denna matordning för den bästa, som ditintills uppgjorts för inrättningen. — En borgen för att den i maten ingående råvaran under många år varit oklanderlig ligger däri, att vid upphandling af proviantartiklar föreskrifvits, »att dessa skola motsvara de bestämmelser, som uppgif-vas i medicinalstyrelsens kungörelse af den 16 september 1891 angående beskaffenheten af vissa för statens behof afsedda proviantartiklar».

Spisordning 184 7. Arbetsportion.

Morgon. — Alla dagar: sill och potatis samt svagdricka och bröd.

Middag. — Söndagar: färskt kött med potatis och soppa jämte bröd; måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagar: salt kött med potatis samt ärtsoppa jämte bröd; onsdagar och lördagar: salt strömming och ölsupa jämte bröd.

Afton. — Alla dagar: korngrynsgröt med smör eller svagdricka.

Spisordning 187 0. Arbetsportion.

Morgon. — Alla dagar: sill och potatis eller gröna ärter, »ärtmos», samt välling och bröd.

Middag. — Söndagar: färskt kött med potatis och soppa jämte bröd: måndagar, onsdagar och fredagar: sill med ärtmos samt hafresoppa jämte bröd; tisdagar, torsdagar och lördagar: salt fläsk och ärtsoppa jämte bröd.

Afton. — Söndagar: Korngrynsgröt och svagdricka; öfriga dagar: rägmjölsgröt med smör eller svagdricka.

Spisordning 1901. Arbetsportion.

Morgon. —Alla dagar: sill och potatis eller gröna ärter samt välling och bröd. Under sommarmånaderna utbytes välling med svagdricka.

Middag. — Söndagar och onsdagar: färskt kött med potatis och soppa jämte bröd; måndagar: bräckkorf och gröna ärter samt välling jämte bröd; tisdagar, torsdagar och lördagar: salt fläsk och ärtsoppa jämte bröd; fredagar: lungmos och potatis samt välling jämte bröd.

Afton. — Söndagar: Korngrynsgröt med mjölk; öfriga dagar: rägmjölsgröt med mjölk.

' Spisordningen för 1844 saknas i protokollen. Där säges endast, att den antagna marke-tenterskan skall leverera maten till lijonen för 6 sk. 4 r. b:ko pr dag och person, samt att ut-spisningen skall i hufvudsak vara lika den, som är gällande vid Södra Corrections Inrättningen.Beskaffenhet och mängd af matvaror för arbetsportion 1847.

Morgon. M iddag. Afton. =- 2 ti * | £3 x 1 5 3 • Polatl* it Salt. c. jj .1 * Z Ärter. ac E 1 S * B " 1 t« S SS m a: « S “ gr. gr. Kr. cl. gr. gr. gr. gr- gr. gr- gr- gr. gr. cl. gr. gr. gr. cl. gr- s. 370 212 106 33 13 26 212 91 212 133 13 33 13 M. 370 212 106 33 26 — — 140 182 212 o — — — 133 133 13 33 13 T. 370 212 106 33 26 — — 140 182 212 "3 — — — 133 133 13 33 13 O. 370 212 106 33 40 — — — — 212 — 13 212 98 — 133 13 33 13 T. 370 212 106 33 26 — — 140 182 212 0 — — — 133 133 13 33 13 F. 370 212 106 33 26 — — 140 182 212 W — — — 133 133 13 33 13 L. 370 212 106 33 40 — — — — 212 13 212 98 — 133 13 33 13

Äldre mäll och rikter iiro hiir och i den följando spisorilninuoii omriikntulo i nu brukliga.

Beskaffenhet och mängd af matvaror för arhetsportion 1870.

Morgon. Middag. A fton. Mi I <5 as - 7 I ** b 7 L£ 11 X O X t 2 7. c 0. '2 K ä Jt 1! d "3 E E i? S •Sl* Ul tsi S 1 gr. | cl. | gr. er. er. er. *r. er. er. gr. |er.|gr. er. gr- cl er. er. er. gr.| gr. gr. er. er- er. gr. gr. cl. S. 21 8' — 17 0117 106 2 106 .3 26 191 2:,:, 340 128 2 9 26 M. 1718 340 170117 106 1 — — 0 34 13 — — 1(— 340 106 2 106 — —

43 106 — 6 26 T. 21J 8 j — 170 17 106 2 106 106 5 r 13 — — — — 340 — — — 149 — 4 3 106 — 6 26 O 17[8 1340 170 17 106 1 — — •“ 34 13 — — lf — 340 106 2 106 — — 43 106 — 6 26 T. 211 8 170 17 106 2 106 106 fe — 13 — — — — 340 — 1 19 — 43 106 — 6 26 K. 17 8 1340 170 17 106 1 — — a 34 13 — — 11. — 340 106 2 1106 — — 13 106 — 6 26 L. 21] 8 | — 17 0] 17 106 2 106 106 |— 13 — — — — 340 — —1 — 149 — 43 106 ~ 6 26

Beskaffenhet och mängd af matvaror för arbetsportion 1901.

Morgon. Middag. Afton. i Jj “1 1*1 l£ :?s JfS 1 I 1 1 | •uäjSoj|B|I I 1 ! 1 c X 1 s /. .2 0 -C u':;- “f I Z Ärter, gula. s E E 0 A 1 1 1 X gr- gr-|gr.] cl. I gr. gr. gr- gr- gr- gr. gr- gr- gr- gr- gr- Hr. 1 gr.| cl. gr. gr. gr. gr. gr- gr. cl. S. 22] 2 10 — 170 .7 107 107 13 26 205 255 340 107 30 M. 17l 2 1 10340,170 17 1107 — 107 — 0 34 13 — — 2 10 — — 340 107 — — 30 107 T. 22 2 10i — |17C 17 107 107 — 107 i — 13 — — - — — — 340 — 150 — 30 107 O. 17 2 1 103-40170 17 107 — — — — 13 26 — - — 205 255 340 — — — 30 107 T. 22: 2 10: — Il 70 17 107 107 — 107 j; — 13 — — — — 340 — 150 — 30 107 F. 17j 2 10 340170 17 107 — — - 34 13 — 250 2 10 — 255 340 — — — 30 107 t,. 22 2] 10| — |170 17 107 107 107 — 13 — — — 340 — 150 — 30 107Halt af näringsämnen och kalorimängd. Arbetskost för hel dag.

1847. 1870. 1901. 1 i i ° Fett. Kolhy- Kalorier. Z B 3 C i Kolhy- Kalorier. < ~ a. gr- 1 1 Kalorier. gr- gr. gr- gr- gr- gr- gr- gr- Söndag 112,8 54,1 425,1 2,708,6 125,5 45,0 475,8 2,883,8 152.2 «, 499.6 3.134,6 Måndag 133,G 51.5 504.9 3.090,8 127,7 43,9 526,3 3,089,7 146.S 51,0 521,6 3.214.7 Tisdag 133,6 51,5 504.9 3,090,8 146,8 87,2 508.6 3,498.1 155,5 90.6 505.2 3.551,a Onsdag 105,6 47,5 440,0 2.078.7 127,7 43.9 520,3 3,089,7 133,8 48,9 510,1 3.094.S Torsdag 133,6 51,5 504,9 3,090,8 146.8 87.2 508.6 3.496.1 155,5 90.6 505,2 3,551.5 Fredag 133.6 51,5 504,9 3,096,8 127,7 43,9 520,3 3,089.7 143,3 48,6 510,1 3,151,5 Lördag 105,6 47,5 440,0 2,078,7 140,8 87,2 508,6 3,498,1 155,5 90,6 505,2 3,551,5 Medeltal för dag 122,6 50,7 475,0 2,921,8 135,6 02,6 511,5 3,235,2 148,9 67.1 509,0 3,321.7

Till dessa spisordningar höra, förutom arbetsportioner, äfven sjuk- ocli straifportioner, men dessa torde icke beliöfva här omnämnas.

Såsom villkor för åtnjutande af de materiella förmåner, som tilldelats de härbergerade, har Arbetsinrättningen städse af dem fordrat arbete, lydnad och ordning, i öfverensstämmelse med gällande reglemente, som säger: »Såväl öfver de å inrättningen intagna hjon, som öfver de personer, hvilka der förrätta arbete för dagen, tillkommer inrättningens styrelse husbonderätt; och äro de förty samtliga skyldiga att verkställa det arbete, som af styrelsen eller sysslomannen dem anvisas, vare sig inom eller utom inrätt-nihgen». Härvid tillägges: »Vägrar hjon alt fullgöra arbete, som detsamma föresättes, eller att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som lill vidmakthållande af ordning,' snygghet och sedlighet inom inrättningen af styrelsen eller sysslomannen meddelas, eller visar hjon eljest tredska, sjelfs-våld, oordentlighet eller sturskhet, eger styrelsen förfara på sätt gällande föreskrifter för sådant fall bestämma. Rymmer hjon från inrättningen, skall anmälan derom hos Öfverståthållareembetet för polisärenden genast göras». Till arbete, lydnad och ordning ha de frivilliga hjonen, åtminstone från 1855, varit skyldiga att skriftligen förbinda sig.1 De icke frivilliga ha, såsom dömde till arbele vid inrättningen, själfförslåendes måst underkasta sig alla i reglementet påbjudna förpliktelser.

1 Under mänga är har det i reglementet omnämnda skriftliga aftalcl mellan den intagna och föreståndaren haft följande lydelse: »Tjenste-Kontrakt emellan Styrelsen för Stockholms

Stads Arbets-Inrättning genom Inrättningens Föreståndare ä ena och------------ä andra sidan.

Undertecknad — som pä egen begäran blifvit ä Inrättningen intagen, förbinder mig att

derstädes qvarstanna Tre månader frän inskrifuingsdagen mot åtnjutande af de förmåner som tillkomma, och iakttagande af de skyldigheter som åligga Arbetshjon: alltså förbinder jag mig härigenom att icke allenast underkasta mig de föreskrifter som nu äro gifna här-utlnnan utan äfven de som för ordning och disciplin inom Inrättningen kunna varda af Styrelsen ellér Föreståndaren föreskrifna. Kommande detta tjensteartal, derest uppsägning deraf icke sker inom cn månad före utgången af ofvan bestämde tid, att fortfarande oförändradt gälla

i ytterligare tre månader och så allt framgent Härmed förklara vi oss ömsesidigt nöjda. Stockholms Stads Arbets-Inrättning---------»f

Arbetsskyldigheten är helt visst den förpliktelse, som i allmänhet lättast fullgjorts af hjonen. Ganska sällsynta ha de fall varit, då de intagna af trots nekat att förrätta ett arbete, som blifvit dem förelagdt. Arbetsintensiteten däremot har alltid måst hero på hjonens kroppskrafter och arbetsduglighet eller, såsom reglementet säger, »hvad de utan öfverdrifven ansträngning kunna och böra på dagen fullgöra». För att kunna hålla de intagna till lämpligt arbete ligger det sålunda särskild vikt däruppå, att arbetsfördelningen sker med noggrann urskillning, helst arbetet bör vara till nytta icke blott för inrättningen utan äfven för hjonen. Det är numera svårt alt utröna, huru de i 1844 års provisoriska stadgar uppställda grunderna för hjonens sysselsättande ha tillämpats. Åtskilligt tyder dock på, att man till en början mer än hvad senare blef fallet, sökte fördela arbetet mellan hjonen efter deras arbetsskicklighet — en grundregel, som 1843 års förslagskommilté kraftigt framhöll. Visserligen borde de härbergerade »genom arbete bereda Inrättningen ersättning för kostnaden för deras underhåll», men samtidigt skulle de arbeten, som af vederbörande föreståndare anvisades, vara »afpnssade efter hvarje persons krafter och förmåga» samt »arbetslönen derför beräknas så att, å ena sidan, underhållskostnaden, efter lågt beräknadt pris, må kunna godtgöras och, å den andra, möjlighet för hjonen stå öppen, att, genom flit och arbetsskicklighet, derutöfver förvärfva något öfverskolt, hvilket i hjonen meddelade kontra-böcker antecknas, för att dem vid utskrifningen tillställas». Därmed var fastslaget, att arbete och skicklighet skulle bereda äfven hjonen pekuniär fördel. I 1855 års reglemente utbyttes arbetslönen mot en vanlig flitpenning,1 hvilken skulle utdelas »åt hjon, som ådagalagt synnerlig flit och pålitligt uppförande». Genom att tilldela hjonen flitpenningar utan att fästa särskildt afseende vid arbetsskicklighet erhöll inrättningen kanske större frihet att använda deras arbetskrafter, men påtagligt är, all det blir alltid till men både för inrättningen och för hjonen, om dessa under sin vistelse i arbetsanstalten ulan vidare hållas till första bästa arbete. Endast genom hjonens särskiljande i yrkeskunniga och icke yrkesltunniga kan man hoppas, att arbetet inom inrättningen skall blifva verkligen fruktbringande. De yr-kesdugliga böra, så vidt möjligt, sältas till det handtverk, som de en gång inlärt, på det alt de — såsom 1807 års fattigvårdsstadga sade — »måtte efter fallenhet eller redan förvärfvad skicklighet sysselsättas». På så sätt bör hos dessa hjon väckas håg att återgå till deras forna yrkesarbete. De icke yrkes-dugliga torde däremot aldrig eller endast sällan kunna användas lill annat än grofarbeten, såsom vedsågning, stenslagning, inattpiskning och dylikt. Men för att bryta den demoraliserande enformigheten af att samma kroppsarbete dag ut och dag in verkställes af dessa hjon, vore det välbetänkt att låta dem åt-

1 Tid efter annan ha tariffer öfver dylika flitpenningar blifvit af styrelsen fastställda. De ha efter hand kommit att omfatta så godt som alla slags arbeten vid inrättningen. En af de fullständigare är 1881 års tariff. — Flitpenningar beräknas numera efter arbete pr dag men utbetalas pr månad, hvarvid doek till hjonet öfverlämnas endast en mindre del däraf och den öfriga delen förblifvcr innestående tills hjonet utskrifves från inrättningen. Rymmer ett hjon eller gör han sig skyldig till gröfrc förseelse, går han förlustig innestående flitpenningar. — De af hjonen under 1904 intjänta flitpenningarna belöpte sig till den betydande summan af 11,065 kr.minstone tidtals få utbyta det ena slaget af arbete mot ett annat. Grundvillkoret för ett rätt användande af hjonens arbetsduglighet är en närmare kännedom om hjonens föregående sysselsättning och verksamhet. Utan svårighet kan denna kännedom erhållas genom förhör med de remitterade vid deras inskrifning i inrättningen, såsom på styrelsens föranstaltande torde sedan 1903 äfven ha skett.

Emellertid har bristande kännedom om hjonens arbetsduglighet visst icke varit den enda orsaken till ett ofta mindre lämpligt utnyttjande af hjonens arbetskrafter. Man har förledts vid bestämmandet af sysselsättningar för hjonen, exempelvis då gaturenhållningen bedrefs i stor skala, att endast ha inrättningens ekonomiska fördel i sikte. En ytterligare bidragande orsak härtill har varit, att inrättningen tidtals saknat utrymme alt bereda yrkesskickliga hjon det arbete, till hvilket de företrädesvis borde användas. Slutligen har äfven en oförklarlig skuggrädsla för att inrättningen skulle komma att konkurrera med »det fria arbetet» i hög grad begränsat valet af ändamålsenliga arbetsslag, liksom om en dylik konkurrens någonsin kunde annat än skenbart undvikas, för så vidt det öfver hufvud taget skall tillåtas inrättningen all bedrifva något inkomstgifvande arbete. Af dessa och

andra skäl har ofta svårigheten atl bereda hjonen sysselsättning varit öfvermåttan stor. Det gick därhän, att styrelsen under hårda tider, allt ifrån 1847, då arbetslösa började strömma till inrättningen, måste upprepade gånger hänvända sig till stadens förvaltande myndigheter med framställning om att arbetsföra hjon måtte sysselsättas vid några af stadens arbeten. Mycket uppmuntrande voro icke de svar, som styrelsen gång efter annan erhöll, exempelvis 1867, då en sådan ifcmmUiUmig' liiV uVaikHihaimmtm' iVauskjutVls tVlV elYefén tor stadens vattenbyggnader och stadsarkitekten, hvilka i afgifvet utlåtande afstvrkle »alt använda arbetsinrättningens folk vid de arbeten, som komma ifråga för afdel-ningens räkning, hufvudsakligen af de skäl, att detta folk icke vore i besittning af den särskilda arbetsskicklighet, som erfordrades, samt att det öfriga arbetsfolket, som vid afdelningens arbeten användes, icke torde finna sig vid att arbeta tillsammans med arbetshjonen, utan, i händelse jemväl dessa blefvo anlitade, antagligen skulle från arbetena sig allägsna». Senare visade dock drätselnämnden större tillmötesgående. Bland det antal af liera hundra arbetslösa, ål hvilka denna nämnd 1879 beredde förtjänst med grofarbete på olika ställen inom staden, sysselsaltses äfven mänga af inrättningens hjon förnämligast med sönderknackning och transporter af sten. Dylik sysselsättning erhöllo hjonen likaledes 1880 och 1881. Deras dagsverken uppgingo för det förra året till 13,741 och för det senare till 9,650, utan att härför någon ersättning lill inrättningen erlades.

En utförligare redogörelse för de olika slagen af arbete, med hvilka inrättningen under sin mångåriga verksamhet sökt att sysselsätta nödställda, kan icke här ifrågasättas. I korthet må endast omnämnas sådana arbeten, som utgjort så alt säga stadigvarande sysselsättning för hjonen, eller sådana, som ur andra synpunkter äro af intresse alt lära känna. Ifrån inrättningens början och intill nuvarande tid ha följande arbeten bedrifvits af män: sko-makeri och skärning af träbottnar, skrädderi, snickeri, smide och plåtslageri,vedsågning, därjämte utarbeten; samt af kvinnor: tvätt och mangling, sömnad, strumpstickning och rengöring. Dessförutom ha under längre eller kortare tidsperioder åtskilliga andra arbeten verkställts af män: kolmalning bedrifven

1846—1896, förfärdigande af tågmattor ersatt 1851 med säcksömnad, dref-repning bedrifven sedan 1863, gaturenhållning verkställd 1847—1875 och därefter ersatt med stenhuggeriarbeten jämte makadamslagning, mattpiskning införd 1860 samt 1873 förvaring af mattor, förfärdigande af tändsticksaskar i stor skala 1877—1888, brödbakning och matkokning sedan 1870 för såväl inrättningen som andra fattigvårdsanstalter; samt af kvinnor: väfnadcr förfärdigade i ganska stor skala 1846—1872, tvätt af linne för främmande personers räkning sedan 1869, vidare tillverkning af ljusvekar, beredning af ylle-ocb bomullsgarner, hvilka arbeten dock ganska tidigt upphörde.

Några af dessa arbeten ha måst öfvergifvas af skäl, att de ädrogo inrättningen stora förluster eller ock förorsakade andra svårigheter. Sådana arbeten voro framför allt gaturenhållningen och stenhuggeriet. Ett sekelgammalt bruk att använda de i straff- och arbetsanstalter internerade till gaturenhållning1 hade sannolikt ingifvit vederbörande myndigheter den föreställningen, att ett dylikt arbete borde allt fortfarande vara ett för arbetshjon synnerligen passande och för inrättningen ganska inbringande bestyr. Till följd häraf sökte styrelsen, allt ifrån 1846, att såväl för stadens som för enskildas räkning öfvertaga renhållningen af allmänna platser och galor. Med staden lyckades man icke alt trälfa aftal, enär drätselkommissionen, såsom 1846 säges i en till styrelsens protokoll bilagd reservation, visade sig »föga benägen att tillmötesgå inrättningen», hvarför också vid de årliga cntreprc-nadauklionerna renhållningen år efter år tillerkändes en och samma entreprenör. Enskilda husägare däremot funno med sin fördel förenligt att öf-verlåta på inrättningen sina renhållningsskyldiglieler. Det första kontraktet, som undertecknades 1847 och gällde egendomen n:r 24 vid Stora Nygatan, tillförsäkrade inrättningen den tämligen obetydliga inkomsten af 25 r:dr b:ko för år2. Vid samma års slut hade anstalten öfvertagit renhållningen för 24 egendomar. Men 1875, då detta arbete måste uppgifvas, hade inrättningen åtagit sig renhållningsarbete för icke mindre än 845 fastigheter. Renhållningen omfattade då alla delar af staden och bedrefs vanligen med 200 å 300 hjon under ledning af 5 uppsyningsmän. Större delen af året ströfvadc dessa hjon omkring på torg och gator från tidigt på morgonen till sent på aftonen. Till följd af sin natur kunde detta arbete icke undgå att depravera de därmed sysselsatta hjonen, helst som dessa merendels voro öfver-lämnade åt sig själfva. »Också ser man öfverallt», säger en af 1866 års revi-

1 I den för Rasp- och Spinnhuset 1698 utfärdade stadgan ålades hjonen »at twå gånger i Weckan eller åfftare, när det behöwes, all orcnligbet på Gatornc, Torgen och Broar samman-sopa och bortföra».

- Kenhållningsafgiften till inrättningen betalades efter en af styrelsen fastställd taxa. Den sista, som af styrelsen utfärdades, är daterad den 12 november 1873 och skulle gälla från den

1 jannuari 1874. Afgiften varierade mellan 85 och 60 öre pr sträckfot. De högsta prisen betingade renhållningen af sådana torg och gator som Mynttorget, Riddarhustorget, Järntorget, Stortorget m. (1. samt Drottninggatan, Regeringsgatan, Slottsbacken, Stora Nygatan, Slussplanen o. a.sorer,1 »de lill gatusopning indelade hjonen på trappor till krogar och. om sommaren, på afiägsna, gräsbeväxta gator och öppna platser föra ett lättjefullt och sysslolöst lif, utan att detta, då de äro spridda på så vidsträckt yta, kan förekommas». Någon gång tyckes också inom styrelsen ha uppstått tvif-vel om lämpligheten af en dylik verksamhet, ett tvifvel som fick uttryck i 1867 års berättelse, där det säges: »Gaturenhållningen, hvilken besörjd, såsom den nu är, å de flesta gator, gränder och gårdar på Norrmalm, i Staden och på Södermalm, kan på denna alltför vidsträckta yla omöjligen följas med så mycken uppmärksamhet som önskligt vore, utan tyvärr icke sällan lemnar många af de hjon, som därtill begagnas, tillfälle till kringstrykande samt ett lättjefullt och mindre ordentligt lefnadssätt, hvadan ock denna sysselsättning, ehuru mera inkomstgifvande än någon af de öfriga, hvartill hjonen användas, till icke ringa del motverkar det ändamål, som Arbetsinrättningen har till uppgift»2. Icke desto mindre fortsatte inrättningen renhållningsbestyret intill slutet af 1875, då upprepade förluster3 förorsakade af flera stränga och långvariga vintrar slutligen tvungo styrelsen att upphöra med galurenhållningen. Bland andra för hjonen lämpliga arbeten valde nu styrelsen stenhuggnings-arbetet.

Långt förut hade förslag om dylik sysselsättning för hjonen varit väckt, men dess utförande hade strandat förnämligast på grund af svårigheten att anskaffa lämplig bergstomt. En sådan hyrdes 1875 på fem år mot en årlig afgift af 1,000 kr. Den var belägen inom kvarteret Barnängen större vid Stora Bondegatan och tillhörde Stockholms Bomullsspinneri- och Väfveriak-liebolag. Intill 1905 använde inrättningen denna tomt under de första åren till bergsprängnings- och stenhuggningsarbeten men senare uteslutande till makadamslagning. Man gjorde nämligen snart den erfarenheten, att inrättningen icke kunde räkna på någon afsättning af den af hjonen huggna gatstenen. Vid flera tillfällen erbjöds sådan till försäljning åt staden, men alltid förklarades den »oanvändbar för stadens gatuläggning». I öfrigt minskades år för år antalet hjon, som före deras inskrifning i inrättningen hade sysslat med sådant arbete. De voro 1883 endast några få. Men då huggning af gatsten icke blott förutsätter särskilda handlag utan äfven fordrar en jämförelsevis lång lärotid,1 var möjligheten utesluten att bereda de intagna under deras vistelse vid inrättningen tillfälle att förvärfva skicklighet i sten-huggning. Af dessa skäl beslöts, att delta slag af arbete skulle upphöra och att från och med 1898 endast makadamslagning skulle bedrifvas. Följden

1 Jfr Fattigvårdsnämndens protokoll den 18 maj 1868.

’ 1 lierättelse af Revisoreme till granskning af Stockholms stads fattigvårds räkenskaper och förvaltning för år 1867 med tillhörande handlingar.

8 Under kalla och långa vintrar såsom 1866—1868 hade gaturenhållningen förorsakat inrättningen betydande förluster, men intet år hade dessa varit så stora som 1875, då de beräknades ha uppgått till 51,586 kr. !)2 öre. — Polismyndigheten tyckes icke heller ha varit mild mot inrättningen. Uppsyningsmånnen bötfälldes gång på gång för allehanda försummelser, och inrättningen ålades att utbetala, särskildt 1875, ganska stora belopp för renhållningsarbeten. som polisen låtit verkställa.

4 Jfr Särskilde kommitterades betänkande angående arbetslösheten i Stockholm. Biliang n:o 27 till beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1895.häraf blef, att makadam tillverkades i så stor skala, att den svårligen kunde finna afnämare. Liksom den huggna gatstenen hade förut måst öfyttras till underpris, blefvo därefter stora mängder af makadam försålda till lågt pris, »för att minska det högst betydliga förrådet af slagen sten». Sålunda förorsakade äfven makadamslagningen årliga förluster, hvilka ibland uppgingo lill öfver 5,000 kr.

Vinstgifvande för inrättningen ha däremot alltid varit bland annat vedsågning, tvätt, brödbakning och utarbeten. Med vedsågningen, som sedan 1846 bedrifvits i allt större skala, var afsedt dels att städse ha till hands såväl för de härbergerade som de endast för dagen upptagna hjälpbehöf-vande ett Iältskött kroppsarbete, dels att bereda den fattigare befolkningen i hufvudstaden möjligheten alt lill billigt pris köpa ved i mindre partier. Veden afyttrades, sågad och huggen, i mått rymmande 7« och '/g famn. Vedpoletter, som redan nämnda år infördes, köptes af välgörande personer eller föreningar eller fattigvårdsstyrelser, som utdelade dem till nödställda. Under 1904 inflöt för ved, som försålts vid inrättningen, 16,240 kr. Samma år inbragte tvätt för främmande personers räkning 7,208 kr., rengöring och förvaring af mattor 4,854 kr., brödleverans till främmande inrättningar 25,851 kr., mat till fattiga inom församlingarna 27,927 kr. Arbetsinrättningens hela »vinst på rörelse» uppgick under sagda år till 56,718 kr.1

Med undantag af gaturenhållningen har intet arbete varit så fördärlligt för hjonen som de s. k. utarbelena. Dessa, som fordom så ifrigt förordades af skäl, att de beredde inrättningen en afsevärd inkomst — länge den största af alla — ha år efter år allt mer indragits, sedan man funnit, att de varit för hjonen förenade med allvarliga olägenheter. Genom att numera utsända hjon endast till ett begränsadl antal och till fullt pålitliga personer har man otvif-velaktigt minskat faran att låta hjonen gå ut och arbeta i staden så att säga på egen hand. Från början och ända till 1876 eller så länge man saknade sysselsättning för hjonen inom inrättningen eller man trodde sig på delta sätt kunna förmå dem att förskaffa sig stadigvarande arbete utomhus, tillkännagafs esomoftast i tidningarna »att arbetsfolk kan från Inrättningen erhållas emot viss ersättning för hvarje dagsverke».2 Hjonen rekvirerades för mycket olika

1 I Berättelse angående Stockholms Kommunalförvaltning år 1873 och följnndc finnes en statistisk redogörelse för »verksamheten inom arbetsinrättningen». Af de därunder införda uppgifterna rörande »Vinst eller förlust å hjonens dagsverken om dagen» för åren 1874— 1904 framgår att skomakcrivcrkstaden har lämnnt ständig förlust intill 1902; skrädderiverkstaden likaså; snickeriverkstaden har gifvit vinst under de allra flesta åren med undanlag af de sista; bageriet däremot har uppvisat ständig vinst och ofta en ganska betydande sådan; mangling af främmande kläder äfvenså intill 1901, hvarefter denna rörelse upphörde.

5 För utarbeten fastställde styrelsen redan 1846 särskild taxa: »1 hänseende till de hjon af mankönet, som uppå rekvisition sysselsättas utom Arbetshuset, bestämde direktionen för närvarande betalningen för hvarje hjon till 12, 16, högst 20 skilling Banko för dagen, samt beslöt dels att intet hjon finge uttagas för mindre tid än '/»-dels dag, för hvilken tid, beräknad till 3 timmar från det hjonet utgår och tills han åter inkommer, skulle erläggas 4 skilling Banko, dels att all betalning skulle erläggas i förskott, och skulle sålunda fastställda taxa i tidningarne införas». En annan taxa utfärdades 1849. och därefter ytterligare andra. — För närvarande erlägges för rekvireradt hjon 20 öre pr timme, och är bestämdt, att dylikt hjon endast kan erhållas för hel eller half dag.ändamål, såsom för alt verkställa trädgårdsarbeten, biträda vid flyttningar, såga ved, bära vatten och mangla kläder o. s. v. äfvenså någon gång för att meddela undervisning, föra räkenskaper, förestå bageri eller annan aflärsrö-relse. För utförandet af åtskilliga arbeten stannade hjonen icke sällan långa tider hos rekvirenten, vare sig denne bodde inom eller utom staden. Detta kunde icke vara lill båtnad för bjonen, som inrättningen skulle söka »ombilda till ordentliga och gagneliga samhällsmedlemmar». Härtill bidrog icke heller, att de ända till 1877 ålades att deltaga i eldsläckningsarbetet inom staden.1 Vid de på den liden ofta påkommande eldsvådorna rycktes hjonen från sina vanliga sysselsättningar och arbetade ofta dagar och nätter utan att komma tillbaka lill inrättningen. Den nästan okontrollerade frihet, som sålunda gafs de utomhus sysselsatta bjonen, framkallade missbruk af svåraste art. Den minskade arbetslusten hos dem och förryckte disciplinen inom inrättningen. Bevisligen ha utarbetena icke bidragit till att förskalfa anstalten ett bättre anseende eller hjonen större moralisk kraft till återupprättelse.

Af hvad som nu är sagdt, framgår, alt i fråga om ledning och skötsel har Arbetsinrättningen under åren undergått väsentliga förändringar, af hvilka de flesta torde få anses såsom stora förbättringar. Att detta kunnat ske, oaktadt de mest ogynnsamma förhållanden, länder inrättningens styrelse och före-ståndare till heder. Ett definitivt ordnande af arbetsanstalten kan först företagas efter dess inflyttning i de uppförda nya lokalerna. Därvid bör icke

glömmas, atl många svårigheter möta vid organisationen af en fattigvårdsinrätt-ning afsedd att uppfylla flera ändamål, såsom förevarande inrättning, hvilken kanske torde komma att på samma gång omhändertaga arbetshjon och försörjningshjon. De olägenheter, som voro förenade med sammanförandet af dessa olika hjon inom en och samma anstalt, gåfvo fattigvårdsnämnden anledning atl 1864 söka ombilda inrättningen lill hvad den ursprungligen afsåg att vara eller en tillfällig tillflyktsort för arbetsföra personer. Af den dessförinnan rådande sammanblandningen af hjon följde, alt äfven de arbetsföra hjonen läto sig behandla såsom försörjningshjon, hvarigenom deras arbete förlorade högst betydligt i kraft och produktivitet. En falsk föreställning om arbetsförpliktelsen måste skadligt inverka icke minst på de arbetsskyldiga, som i inrättningen interneras för att med sitt arbete aftjäna en skuld till fattigvården. Då antalet dagar för vistelsen inom inrättningen användes såsom värdemätare för del aftjänade skuldbeloppet — en dag beräknades förut till 75 öre för man och 50 öre för kvinna men värderas numera till 1 kr. 50 för man och 75 öre för kvinna — blir en dylik värdesättning, om arbetsintensiteten minskas, alldeles missvisande. Skuldbeloppen ha alltid varit betydligt olika, somliga ha uppgått till 5 å 6 kr., andra till 900 å 1,000 kr. och någon gång därutöfver. Det är lätt alt uträkna, huru lång tid skuldsatta personer behöfva för att blifva utskrifna från inrättningen. Men i många fall

1 Sedan 1846 vnr vid inrättningen stationerad en af stadens sprutor. På styrelsens framställning erhölls 1868 distrikssprutan n:o 12, lör hvilken inrättningen tillhandahöll en vaktmästare och 34 man förutom 1 förman och 12 man för tillbringaren. Vid inträffande eldsvådor utgick ersättning till inrättningen med 1 r:dr 50 öre för hvarje man samt 3 r:dr till vaktmästaren. Sprutan återlämnades 1877 till brandchefen.efterskänkes en del af skulden. En kvinna, som internerades i maj 1896 för aftjänande af sin skuld till fattigvården uppgående till 956 kr. och som i februari 1899 ansågs ha afljänat 630 kr. 75 öre, gjorde hos styrelsen framställning om att blifva frigifven. I protokollet säges allenast: »Med afseende å den rätt långa tid af omkring 2s/i år sökanden varit vid inrättningen intagen, derunder hon, enligt sysslomannens intyg, förhållit sig val, beslöts skrifvelse till Stockholms Stads Fatligvårdsnämnd med tillstyrkande af bifall till ansökningen». Om frigifvandet sålunda hufvudsakligen är beroende af den internerades kortare eller längre vistelse inom inrättningen, förefinnes än större skäl att på allt sätt vidmakthålla arbetsintensiteten. Att göra arbetsinrättningen tillika lill en försörjningsinrättning medför äfven den stora olägenheten att under åratal komma alt oafbrutet vistas därstädes en mängd personer, som slutligen förgäta, att de äro skyldiga all själfva sörja för sitt uppehälle.1 Efterföljande statistiska uppgifter visa huru antalet dylika hjon med tiden ökats inom inrättningen. Fordom tvungos de inskrifna efter företagna mönstringar eller anmälan af sysslomannen alt lämna inrättningen, så snart de ansågos kunna försörja sig själfva. Med åren, särskildt efter 1855, ha dylika åtgärder fallit ur bruk. Slutligen torde en sammanblandning af arbets- och försörjningshjon inom en inrättning äfven ha en återverkad på disciplinen. Utfärdade föreskrifter och bestämmelser för lijoncn inom en och samma inrättning böra träffa alla lika. Men del är fast omöjligt att behandla ålderstigna, skröpliga människor med samma stränghetsom de yngre och friska. Därigenom slappas disciplinen och förlorar i betydelse för upprätthållande både. af ordning och ärbetsflit. Om oaktadt alla dessa olägenheter en inrättning måste hysa både arbets- och försörjningshjon, bör den åtminstone så ordnas, att dessa tvänne slag af hjon hållas strängt åtskilda.8

Vid en definitiv organisation af arbetsinrättningen må ytterligare ett önskemål framhållas, nämligen att pröfningen af remisser till denna inrättning företages i samma ordning, som är gällande för pröfning af remisser till alla öfriga fattigvårdsinrättningar. I brist på dylik granskning ha under årens lopp mångfaldiga personer, som aldrig bort sändas till arbetsanstalten, måst därstädes härbergeras, såsom styrelsen under åratal framhållit, exempelvis 1869, då till inrättningen hade remitterats öfver 100 hjon, »som på

1 I Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning för år 1873 och följande Unnas statistiska uppgifter för »hjonens underhållstid> från och med 180!). I dessa uppgifter äro hjonen indelade i grupper efter tiden för deras vistelse i inrättningen. Under 1904 hade 12 hjon varit därstädes härbergeradc mellan 21 och 20 år samt 3 ännu längre.

- I utlandet har man kommit allt mer till insikt om nödvändigheten att skilja dessa två slag af hjon. —Jfr Die geschlossenc Armenpflege. Berichteyon Dr. Adol f Buehl. I Scliriften des deutschen Vereins fur Armenpflege

und Wohltätigkeit, H. 50, Leipzig 1903. — System der Ar-menpflegc und Armenpolitik von Wilhelm Koscher, Dritte Auflage, Stuttgart und Berlin 1900. — Anstaltsvård i Sverige och utlandet, föredrag hållet den 5 okt. 1900 af Jos. Muller. I Berättelse öfver förhandlingarna vid kongressen för fattigvård och folkförsäkring i Stockholm den 4, 5 och 0 oktober 1900. — Några iakttagelser angående arbetsinrättningar, nattasyler samt fattigvård i allmänhet under en studieresa i Danmark och norra Tyskland af A. Lindblom. I Bihang n:r 5 till beredningsutskottets utlåtande och memorial för år 1900.grund af oförmåga till arbete, endast kunde sysselsättas med drefrepning». Dessa lytta, sjuka och ålderstigna — för att icke tala om de minderåriga — hade säkerligen icke kommit till inrättningen, om remisserna pröfvats af en delegation af nämnden, hvilken, i likhet med nuvarande delegerade för beviljande af fattigvård, känt sig skyldig att handla »i öfverensslämmelse med gällande föreskrifler för intagning å fattigvårdsnämndens inrättningar».

Angående disciplinen vid Arbetsinrättningen torde man kunna säga, att hjonen i allmänhet hörsammat föreskrifter, som haft till ändamål att befordra »ordning, snygghet och sedlighet.» För att dylika ordningsregler icke skulle falla i glömska uppslogos de inom skilda lokaler.1 Till ledning för den dagliga rutinen gällde under en följd af år och ända till 1905, då den ersattes med nya föreskrifter, nedanstående

Dagordning.

Kl. 5 f. m. Ringes till väckning, då alla skola sliga upp och tvätta sig samt bädda sina sängar. »6 » Ringes till frukost för de manliga hjonen. » 7 Ringes till frukost för de kvinnliga hjonen. » » » Ringes till arbete, då bjonen ofördröjligen skola infinna sig å de olika arbetsplatserna. » 11,45 » Ringes till middag för de kvinnliga hjonen. » 12 » Ringes till middag för de manliga hjonen. » 1 e. m. Ringes till arbete. » 7,15 » Ringes till kvällsvard för de kvinnliga hjonen. » 7,30 » Ringes till kvällsvard för de manliga hjonen. » 9,80 » Ringes till hvila, då alla skola begifva sig till sina logement, lägga sig och iakttaga tystnad.

Anmärkning.

Vid ringning till måitidernn skola hjonen genast infinna sig i matsalen och därstädes intaga sina platser.

Arbetet inom inrättning upphör kl. 6 e. m. I)c personer, som under vintern arbeta utomhus, säsom vedgårds- och bcrgsarbetare samt renhållarc, skola arbeta från dagsljus till mörkrets inbrott.

Gudstjänst hålles hvarje sön- ocli helgdag kl. 9 f. m.

1 llland dylika ordningsföreskrifter, som ännu finnas i behäll. äro: Stadgandcn utfärdade af styrelsen den 12 dec. 1851, innehållande bl. a. följande bestämmelser: »Personalen anbe-fallcs, att hvarje morgon före ringningen till arbete ordentligt uppbädda sina sängar med lakanet till en del bredt öfver täcket: att ordentligt infinna sig i matsalen vid måltiderna, vid äfventyr att den, som utan laga förfall därifrån uteblifver, varder förlustig sin matportion, hvilken sedermera utdelas till de hemmavarande». Vid äfventyr af bestraffning förbjöds bl. a., att uti sängarna liafva några andra effekter af livad namn de vara må, med undantag af sängkläderna, förvarade; att af arbetsgifvare begära drickspenningar m. m. — Ordningsstadga vid utspisningen i matsalen i Stockholms Stads Arbetsinrättning, fastställd af styrelsen den lOjan. 1870. Såsom allmän föreskrift gällde: »Med undantag af bröd, får ingen mat från matsalen af hjonen utföras utan måste derstädes förtäras eller kvarlemnas». — Ordningsregler utfärdade af styrelsen den 12 nov. 1875 omfattande fyra paragrafer med följande rubriker: »Gudsfruktan»; »Fridsamhet och Sedlighet»; »Snygghet och Ordning»; »Arbetsamhet».För att dylika och andra föreskrifter skola blifva effektiva, erfordras i första rummet, att den tjänstgörande personalen ådagalägger punktlighet och noggrannhet. Denna oafbrutna vaksamhet kan alstra stränghet. Men de tider äro länge sedan förbi, då ett hjon, som bestulit inrättning, därstädes underkastades prvgelstrafT, och därefter med pass afsändes till sin hemort. Denna brutala hårdhet, som äfven användes mot kvinnor, utbyttes dock snart med en humanare behandling. Ett uttryck häraf är bland flera andra det försök, som 1878 gjordes atl inom inrättningen upprätta en »elitklass» i afsikt »att höja de intagne hionens begrepp i sedligt hänseende samt deras arbetsvillighet och dymedelst hos dem väcka håg alt för framtiden försörja sig med ärligt arbete utan Inrättningens einellankommande hjelp». Elitklassen skulle bestå af högst 25 bland de hjon, som kunde anses därtill mest förtjänta. De skulle inkvarteras i

ett särskildt logement samt, då de utgingo i arbete utomhus, förses med mössor, hvarå inrättningens nummer skulle fästas icke, såsom vanligt, frampå ofvan skärmen, utan inuti kullen, samt med läderskor utan träbottnar. Genom dessa och andra förmåner, som inrättningen kunde bereda ifrågavarande hjon, säger förslagsställaren, själf ledamot i styrelsen, »kunde den, som har något anlag till godt, få fullfölja sin båg att hålla sig uppe, vänja sig vid ett ihärdigare arbete än nu 'i genomsnitt åstadkommes, komma underfund med sin fönnåga atl försörja sig sjelf och oupphörligt ulgöra en ädelt eggande sporre till förbättring på de öfriga».1 Försöket misslyckades, såsom var att vänta, enär hjonen endast sällan förmådde motstå sina olyckliga vanor och svagheter.

De flesta förseelser, till hvilka hjonen gjort sig skyldiga, voro rymningar och dryckenskap. Några af de vanligare orsakerna, som förmådde hjonen till rymning, böra kanske anföras. Alla remitterades till inrättningen af polismyndigheten. Somliga voro anhållna på grund af mindre förseelser såsom bettlande, andra lill följd af lösdrifveri dömda till arbete på viss tid. Naturligtvis betraktade dessa inrättningen såsom en straffanstalt, från hvilken de

Ur dessa må anföras några punkter: »Morgonbön förrättas hvarje dag inom logcmcntcrna; aftonbön hålles gemensamt efter slutad kvällsvard». »Hränvin eller andra rusgifvandc drycker få icke inom inrättningen till salu förcflnnas eller utdelas, försök att insmuggla dylika drycker bestraffas allvarligen». »Tobaksrökning, ofrid, osnyggande vid byggnaderna, plank eller andra än därtill anvisade platser, uppklistrande på väggarna af taflor eller dylikt, förvarande af klädespersedlar eller annat i sängarne, likasom spottande å golf, i trappor och förstugor förbju-des strängeligen». »Ingen är berättigad att, utan sysslomannens för särskilda fall dertill meddelade tillstånd, verkställa arbeten för egen räkning eller till inrättningen införa materialicr af hvad slag och beskaffenhet det vara må». — Senare ordningsföreskrifter, som sakna datum men voro under många år gällande vid inrättningen, upptagas i ofvanstående text. Dessa föreskrifter utbyttes den 14 dec. 1905 mot en »dagordning» som enligt styrelseus beslut skulle gälla från och med den 1 jan. 1906.

1 Styrelsen antog den 12 nov. 1878 särskilda »ordningsregler» för dessa hjon. Däri ålades bl. a. arbetskarlen, såsom dylikt hjon kallades, »att icke under riågon förevändning bcttla.eller tvinga sig till penningar, vare sig af arbetsgifvare eller annan person; att icke förtära hränvin eller andra spirituösa drycker, så att han deraf blifvcr berusad; att hvarje morgon tvätta ansigtc, hals och händer, hafva kortklippt hår och detsamma dagligen kamma, äfvensom minst en gång i veckan tvätta fotterna samt så ofla tillfället sådant medgifver bada». Ett hjon i elitklassen skulle på grund af allvarliga eller itererade förseelser »nedflyttas i den vanliga lijonklassen».sökte befria sig. Öfriga voro upptagna i inrättningen »på egen anhållan» och af skäl, atl de saknade arbetsförtjänst. Men äfven bland dessa funnos de, som, då tillfälle till arbete erbjöd sig, lockades att lämna inrättningen före den i »tjänstekontraktet» bestämda tiden. Hufvudsakligen till denna kategori hörde de, som under de märkliga åren 1865—1868 och 1870—1873 olofli-gen lämnade inrättningen.1 Jämte dessa orsaker, som föranledt hjonen till rymning, kunna naturligtvis flera andra anföras och i främsta rummet begäret efter starka drycker. Under förra hälften af 1800-talet klagade ständigt öfverståthållaren öfver missbruket af brännvin bland den lägre befolkningen2 och esomoftast talar fångvårdsstyrelsen om »ett outsläckligt begär hos fån-garne efter brännvin». Inom själfva fängelset på Långholmen utbröt 1853 ett svårt upplopp framkalladt af brännvinsbegäret. Det är då mindre underligt, att äfven Arbetsinrättningens hjon voro begifna på starka drycker, helst som tätt intill inrättningen lågo flera krogar och alltjämt frestade dem, samt i öf-rigt rikligt tillfälle att falla för lockelsen erbjöds dem hvart helst de sändes på utarbeten. Flertalet bestraffningar, som drabbat hjonen, ha haft till orsak fylleriförseelser.3 Dessa ha tyvärr någon gång gifvit anledning till häftiga uppträden och våldsgärningar, såsom 1879 och 1882, då flera hundra hjon samlades på gården samt några af dem trängde in på kontoret och uttalade hotfulla ord mot sysslomannen.* Slutligen måste polis tillkallas för att hålla tillbaka och skingra de oroliga.

Numera kan man knappast tänka sig, att ett liknande utbrott af våldsamhet skulle förekomma inom inrättningen. Det är nämligen obestridligt, att i senare tider en helt annan och bättre anda blifvit rådande bland hjonen, hvilket äfven framgår däraf, att antalet bestraffningar, i jämförelse med fordom, betydligt minskats. Till detta anmärkningsvärda resultat torde i någon mån ha bidragit den omständigheten, att ett stort antal hjon, möjligen 70 %, årligen återkommer till inrättningen. Vanligen gå de ut på vårarna, då de ha utsikt att förskaffa sig arbete och

infinna sig åter på senhösten och vintern. Inrättningen utgör för dem, såsom de pläga säga, deras »hem», och där söka de att lefva i fred med andra lika nödställda som de själfva. I deras tal höres ingen svordom eller grofkornighet,5 deras uppträdande angifver sinnes-

1 Se Statistiska uppgifter, tabell 1, anmärkningar s. 394 ff.

8 Sc Öfverståthållarens fem årsberättelser till K. Maj-.t för åren 1822 och följande.

8 Försök till insmuggling af brännvin ha bedrifvlts på mångahanda sätt. Den samling af flaskor i olika storlekar och former, som beslagtagits och ännu förvaras i inrättningen, belyser hjonens uppfinningsförmåga i detta hänseende. En del af den allmänhet, som hade tillträde till inrättningen, skydde icke heller att vara dem behjälplig härutinnan. — Å andra sidan må anföras såsom bevis på sparsamhet och ordning bland hjonen, att vid sin död ha ett och annat hjon lämnat efter sig hopsparade penningar, uppgående ibland till flera hundra kronor och insatta i sparbank.

4 Vid dessa tillfällen uppgick hjonens antal till 880 å 900 män och kvinnor. Vid inrätt-

ningen voro anställda 1879 endnst fyra vaktmästare, men 1882 hade ytterligare en antagits.

6 Anmärkningsvärdt är att bland hjonen icke utbildats ett egennrtadt samtalsspråk,hvilket ju är ganska vanligt bland dylikt folk. Några uttryck ha dock inom inrättningen blifvit gängse, såsom: botanisera = gräfva i sophögen — fjäder = bränn vinslangare — planka = hoppa öfver planket — blifva svinmat = fasttagas af polisen — träffen = inrättningen, där | hjonen åter träffas, sedan de en tid vistats ute.lugn och undergifvenhet. Dag efter dag begifva de sig i stillhet till sitt arbete, foga sig i gifna föreskrifter, nöja sig med den enkla födan och det hårda hvilo-lägret. De finna sig i sitt öde.

Ehuru efterföljande statistiska tabeller äro grundade på primäruppgifter, som lämnats från Arbetsinrättningen eller hämtats ur styrelsens och revisorernas berättelser, äro de i Ilera afseenden icke sä fullständiga som önsk-ligt vore. Orsakerna härtill äro mångahanda. I cn del fall ha svårigheter mött att erhålla jämförliga siffror för äldre och senare år till följd däraf, atl tid efter annan betydliga förändringar vidtagits i uppställningen af inrättningens matriklar och räkenskapsböcker. Andra brister ha förorsakats däraf, att i de äldre journalerna saknats erforderliga anteckningar exempelvis om hjonens lefnadsförhållanden, om antalet på egen begäran afgångne, om afvik-na eller häktade m. m.

Framför allt må dock framhållas, att i förevarande statistiska beräkningar ingen skillnad gjorts om hjonen varit en eller liera gånger inskrifna i inrättningen under samma år. För det med dessa utredningar afsedda ändamålet har en tilläfventyrs förekommande dubhelföring af hjonen ingen betydelse, enär uppgifterna afse att belysa icke hvilka personer, som varit intagna i inrättningen, utan hvilket antal platser, som därstädes varit upptagna. Däraf skall nämligen framgå, huru stor frekvensen inom inrättningen under skilda år varit och huru stora de efter hjonantalet bex-äknade utgifterna blifvit. I styrelseberättelserna följes allt sedan 1844 samma beräkningsgrund som i de här uppställda tabellerna, men däremot har sedan 1872 i fattigvårdsstatistiken och följaktligen i kommunalberättelserna införts elt re-duktionssystem, som går ut därpå, att »de hjon, som en eller flera gånger under året återkommit, äro ej flera gånger räknade». Härmed förklaras framträdande olikheter mellan en del uppgifter i de officiella källorna och följande tabeller. Men alla häri lämnade sifferuppgifter öfverensstämma icke heller alltid med dem, som finnas i styrelseberättelserna, enär i dessa påträffas uppgifter, som icke stämma sinsemellan exempelvis i fråga om kvarvarande och intagna, hvilka siffror vid ett års slut och följande års början kunna angifvas olika.

Det hade varit synnerligen önskvärdi, att uppgifter äfven kunnat lämnas om det antal hjon, som år efter år eller kanske flera gånger samma år återkommit till inrättningen. Men fullständiga upplysningar härom ha icke stått att anskaffa till följd af de knapphändiga anteckningarna i en del äldre journaler. Först i senare lider ha dessa förts med erforderlig noggrannhet. Likaledes hade det varit värdefullt atl erfara, huru många af de intagna hjonen återgått till stadigvarande arbete och blifvit ordentliga människor. Men dylika uppgifter förutsätta, att inrättningen skulle ha kunnat, åtminstone under någon lid efter deras utskrifning, förskaffa sig närmare

kännedom om hjonens verksamhet — hvilket af lätt förklarliga skäl icke låter sig göra.Tab. 1. Omsättning af hjonej

Ar. H el. om sättningen. D r a f ' £ i 7 P Si s Summa. ii 11 II u: i Öl < J n- kV. kV. m. kv. .a m. kv. ... ra. „ ... m. kv. kv. 1. | 2. | 8. | «. * ’ 10. n. ... 13. 15. 16. i. 19. 120. 21. 1843 379 129 50S — - - 379 129 508 _ — . 379 129 508 ,3 59 302 _ - 1846 514 93 007 - - - 514 93 007 136 70 200 378 23 401 364 23 387 - 1847 543 159 702 — - - 543 159 702 150 70 220 393 89 482 394 89 4S3 - - 1848 693 222 915 - - - 693 222 915 149 70 219 544 152 696 487 147 634 - - 1849 785 308 1,093 - - - 785 308 1,093 206 75 281 579 233 S12 580 237 817 - - 1850 715 247 902 - - - 715 247 902 205 71 270 510 176 CS6 506 170 676 1851 499 195 094 - - - 499 195 094 209 77 280 290 118 408 291 114 405 - - 1852 447 157 004 — - — 447 157 004 208 81 289 239 76 315 288 77 316 - - 1853 461 154 015 — — - 461 154 G15 208 80 288 253 74 327 229 73 302 — - 1854 717 139 850 — — - 717 139 850 232 81 318 485 58 543 366 59 425 — - 1855 660 170 880 - 14 14 660 184 844 351 80 431 309 104 413 395 100 495 - - 185G 607 147 754 2 28 30 609 175 784 265 84 349 344 91 435 380 87 478 - - 1857 537 200 737 3 20 29 540 226 700 223 88 311 317 138 455 326 139 465 - 1858 737 26B 992 1 35 30 738 290 1,028 214 87 301 524 203 727 429 182 611 - - 1859 992 256 1,248 — 25 25 992 281 1,273 309 108 417 683 173 856 646 176 822 — - 1860 1,123 274 1,897 1 27 28 1.124 301 1,425 346 105 451 778 196 974 764 253 1,017 - - 1861 809 107 910 2 33 35 811 140 951 36(1 48 408 451 92 543 402 85 4S7 — - 1862 1,151 141 1,292 4 23 27 1,155 164 1.819 409 55 404 746 109 855 746 109 855 - - 1863 1,196 127 1,323 1 19 20 1,197 146 1,343 409 55 464 788 91 879 803 89 892 — - 1864 897 97 994 - 23 23 897 120 1,017 394 57 451 503 63 566 353 42 395 - 1865 1,370 228 1,598 12 42 54 1,382 270 1,052 544 78 622 S3S 192 1,030 758 182 940 193 26 1866 1,673 298 1,971 7 34 41 1.680 332 2,012 624 88 712 1,056 244 1.300 999 236 1,285 283 50 1867 1,527 197 1,724 5 25 30 1.532 222 1.754 681 96 777 851 126 977 867 122 989 241 15 1868 1,412 241 1,053 13 43 50 1,425 284 1,709 665 100 765 760 1S4 944 816 172 988 192 23 1869 1,206 189 1,395 13 71 84 1,219 260 1,479 609 112 721 610 148 758 706 180 886 166 10 1870 1,485 180 1,005 10 37 47 1,495 217 1,712 513 80 593 982 137 1,119 912 131 1,043 111 6 1871 1,597 142 1.739 3 37 40 1,600 179 1,779 583 86 069 1,017 93 1,110 968 100 1,06S 142 9 1872 1,607 177 1,784 1 19 20 1.608 196 1.S04 632 79 711 976 117 1,093 1,063 115 1,178 166 10 1873 1,310 154 1.404 18 18 30 1.328 172 1.500 545 81 62G 783 91 874 807 92 899 170 21 1874 1,240 164 1.404 32 23 55 1.272 1S7 1,459 521 80 601 751 107 858 733 96 829 256 27I) u r a f

3 •3 i 1 3 •C ! i c a 5c. a P c,: - i c. «i B P | < | Ill 111 åV 1 E 5 | .. k». kv. * kv. kv. ra. kv kv. ra. kv. m. kv. m. kv. m. kv. ra. kv. m. kv. ra. kv. B M. 23. 24. 30. | 33. 34. 48. 47. 243 59 13G 70 200 88,242 364 23 150 70 220 90,710 371 83 8 2 149 70 210 89,355 485 146 2 1 206 75 281 90,418 232 143 170 57 176 37 2 - 205 71 270 91,545 173 72 171 49 159 49 3 - 209 77 280 93,070 106 70 89 12 91 32 5 - 208 81 28» 94,232 85 30 78 23 50 17 12 7 7 - 208 80 288 95,385 11G 36 56 13 52 23 4 1 - - - - — - — - — — — - — - 1 - 232 81 »10 94,800 209 32 91 9 35 13 21 5 2 - 351 80 481 95,950 283 64 50 11 27 9 24 8 - 8 5 6 - 205 84 840 97,952 264 40 60 10 34 12 19 4 - 21 2 7 - 223 88 811 100,040 165 56 45 22 82 37 14 11 2 13 4 - — - — - — - — 14 - 214 87 801 101,730 183 75 156 33 68 46 12 4 1 23 - — — - — - — - - - 9 1 308 108 417 102,788 247 94 286 42 91 18 12 8 - 14 3 - - - — - - - — - — - 7 - 340 105 451 105,747 277 80 363 74 69 19 37 60 - 20 2 16 - 360 48 408 109,878 238 31 97 19 14 2 34 6 2 26 1 16 1 409 55 404 113,570 250 29 398 44 49 7 30 10 4 19 2 13 - 409 55 404 110,006 585 60 49 1 13 2 49 3 1 10 1 - — - 93 12 - — — • — - - 12 1 394 57 451 119,365 150 20 51 3 15 3 25 — 1 11 1 — — — 95 4 — — — — — — 15 1 544 78 022 123,436 237 68 40 2 34 21 51 25 7 31 1 - - - 168 8 - - - - - - 27 1 024 88 712 126,180 283 60 166 21 23 15 22 28 5 32 3 - - - 177 29 - - - - - - 37 1 081 96 777 127,597 200 36 164 20 17 9 23 6 3 20 - — — — 180 15 — — — — - — 39 1 665 100 705 127,584 193 39 212 34 17 17 - - 7 27 - — - — 127 22 — - - - 35 10 33 — 609 112 721 129,339 129 24 205 22 11 17 - 10 15 69 13 — — — 43 10 36 — — - 63 12 25 — 513 80 508 131,128 177 61 126 5 20 8 - - 8 29 7 - - - 117 9 272 9 - 25 4 49 - 583 86 000 133,597 198 23 122 1 18 1 - •— 2 35 - - - - 185 18 219 6 - - 19 2 63 632 7! 711 136,932 243 48 27 5 9 3 - — 1 17 3 — - — 242 12 309 15 - — 24 3 39 545 81 020 139,896 126 17 182 13 11 2 — 6 13 - - 1 174 18 69 — - - 20 43 521 80 001 141,251 14 3 167 18 88 7 - 11 13 — 20 3 93 20 1 - IG G3 539 91 030 143,307Tab. 1. (Forts.)

Omsättning af hjonen

År. Hela omsättningen I) ära f 1 C £ £ = o «,S£ Summa. |l il £ } | m. m. Ikv. - m. kV. “ - kv. ~M m. kV. s:a m. 1. 2- a. 4 5. [6. | 7. , |„.| 10 ll.|lt.| 18. «• kl ««• 17. 18. 1(1. 120. 21. 1875 891 110 1,001 36 47 33 927 157 1,084 539 91 630 388 66 454 527 75 602 347 , 1876 719 103 822 45 45 90 764 148 912 400 82 4S2 364 60 430 296 60 356 189 2i 1877 1,052 127 1.170 50 47 97 1,102 174 1.27C 468 88 556 634 80 720 455 83 53S 311 32 1878 1,266 143 1.400 72 59 131 1,338 202 1,540 647 91 738 691 111 802 656 115 771 528 58 1879 1,463 119 1,582 80 66 14.; 1,543 185 1,72S 682 87, 769 861 98 959 708 98 806 555 48 1880 1,462 94 1.556 74 90 164 1,536 184 1.720 835 87 922 701 97 798 726 111 S37 541 23 1881 1,305 93 1,893 60 SO 140 1,365 173 1.53S 799 84 SS3 566 89 655 707 82 7S9 483 11 [1882 1,172 79 1.251 51 94 145 1,223 173 1.396 658 91 749 565 82 047 556 99 655 378 23 1883 1.239 78 1,317 56 84 140 1,295 162 1.457 667 74 741 628 88 716 662 99 761 456 49 1884 1,129 55 1.184 62 103 165 1,191 158 1,349 633 63 696 558 95 653 554 88 6-12 304 18 1885 1,161 52 1,213 49 67 116 1,210 119 1.329 637 70 7.: 573 49 622 574 80 654 446 17 1886 1,089 44 1.133 53 13 66 1,142 57 1.199 636 39 675 506 18 524 523 22 545 413 9 1887 1,062 74 1.136 10 3 13 1,072 77 1.149 619 351 654 453 42 405 512 39 551 420 25 1888 981 63 1.044 8 1 9 989 64 1,053 560 38 59S 429 26 455 502 29 531 442 25 1889 814 68 882 13 3 16 827 71 S98 487 35 522 340 36 376 387 33 420 341 26 1890 747 52 709 25 7 82 772 59 831 440 38 47S 332 21 353 364 34 39S 298 21 1891 666 44 710 37 5 42 703 49 752 408 25 433 295 24 319 305 21 826 242 18 1892 642 32 674 45 16 61 687 48 735 398 28 426 289 20 309 307 14 321 247 11 1893 679 25 704 37 19 56 716 44 760 380 34 414 336 10 34C 294 21 315 247 7 1894 683 32 715 33 12 45 716 44 760 422 23 445 294 21 315 306 15 321 253 7 1895 663 37 700 32 21 53 695 58 753 410 29 439 285 29 314 289 22 311 237 G 1896 693 32 725 41 23 64 734 55 7S9 406 30 442 328 19 347 339 27 366 280 12 1897 675 30 705 30 18 48 705 48 753 395 28 423 310 20 330 331 28 359 269 8 1898 643 31 674 19 7 26 662 38 700 374 20 394 288 18 306 279 15 294 237 8 1899 653 35 OSS 24 7 31 677 42 719 383 23 406 294 19 313 302 19 321 240 13 1900 716 36 752 40 25 65 756 61 SI 7 375 23 39S 381 38 419 318 30 34S .251 15 1901 955 60 1.015 45 29 74 1,000 89 1,089 438 31 409 562 58 620 370 45 415 298 23 1902 1,306 93 1.309 49 27 76 1,355 120 1,475 630 44 074 725 76 601 665 65 730 569 47 1903 1,392 US 1.510 53 24 77 1.445 142 1.587 090 55 745 755 87 S42 791 95 SS6 701 74 1904 1,330 | 106 1.436 63 21 84 1,393 127 1,520 654 47 701 739 80 819 801 78 879 733 61åren 845--1904. D ä r f : d | c £ 5 0. JS H t 1 2 i- 11 s | — M fl "r- Jjjj q < < l = |.i Ii g t» B < •§ § r: 1 •x 1 T | .. kv. -h H kv. m.|k„ ra.k, "l kv. m. kv. - kv. _| kv. H kv. «. kv. m. kv. m. kv. b:o «?. 2*. 26. 30. 3, 32.) 3*. 88. 40. 43. 46. 47. 26 6 — - 14 - ii 1 7 32 - — 7 3 31 5 - 21 5 _ - 58 4 400 82 482 144.974 16 1 - - 1 - 6 3 24 24 - — 4 2 16 2 4 - 10 - - - 26 1 468 88 536 147,522 21 4 — — - - 34 4 22 40 — - 4 - 21 1 1 - 11 1 - - 30 1 647 91 738 153,528 16 2 — - 4 - - 1 30 51 - - 13 - 19 1 22 1 4 1 - - 20 2 682 87 709 161,722 8 1 - - G 1 11 1 26 40 - — 29 2 17 1 9 1 15 - - - 32 3 835 87 922 163,040 21 2 - 3 2 6 - 24 55 - 23 16 36 1 3 2 36 1 - 33 799 84 883 167,868 64 - - - 3 1 16 4 23 45 - - 18 12 23 1 7 8 35 - - - 35 - 658 91 749 174,702 45 3 — - 3 1 21 1 15 50 - — 15 10 19 2 9 2 24 - - — 27 7 667 74 741 182,358 67 4 — - 2 2 41 - 19 38 - - 17 2 14 1 6 - 15 1 - - 22 2 633 G3 09C 190,842 66 1 — - G 1 8 1 19 60 - — 23 5 18 2 9 - 17 — - - 24 - 637 70 707 200,781 12 - 6 - 17 - 21 56 - 13 - 15 2 10 1 11 “ - 24 4 636 39 075 211,138 14 - - - - - 10 2 14 8 - - 16 2 11 1 4 - 3 - - - 38 - 619 35 054 216,807 25 4 — - - -- 7 - - — — — 11 2 13 2 9 3 2 1 - - 25 2 560 38 598 221,551 18 8 4 1 8 1 5 1 - — — - 17 1 487 35 522 228,118 11 3 4 - 10 5 2 — 1 - - — 15 2 440 38 478 236,350 17 10 4 23 3 3 2 1 - - - 10 1 408 25 433 245,331 14 2 1 19 19 2 1 13 15 1 1 2 2 - 14 19 1 398 380 28 34 420 414 248,051 249,252 2 17 8 10 6 — — 3 - - - 15 — 422 23 445 252,937 3 1 10 3 19 3 — — 2 - - — 18 1 410 29 439 259.304 - - - - - - 4 1 - - - - 15 9 14 2 - 1 1 ~ - - 18 3 406 36 442 267,100 4 5 1 21 13 9 14 17 18 23 30 7 13 10 13 10 12 14 16 12 18 26 25 51 37 5 3 5 4 9 5 2 7 3 3 5 5 4 1 1 3 1 9 - - - 19 21 21 16 18 23 12 1 4 2 1 1 1 395 374 383 375 438 630 690 G54 28 20 23 23 31 44 55 47 423 394 400 398 409 074 745 701 274,609 282,795 291,589 297,078 300,523 301,697 305,115 309,G47 - 35 19 1 - 13 592 49 641 317,846Tab. 2. Hjonens antal, födelseort och

År. gg Hi ;V -Si H O I) 5 r f 1 -|I ii < 1 ^ 2 1 * 7. C C . fl I D ä r a f ! i I) r a f Daglig under-hål Iskos t nad pr hjon. ä c 2 b I o •3 c — g •O k. t o US |1| l r ll-s o if V 'h 3 e dre. V. 1 öre. «. | .. | .. | 4. 7 1 8- | 10. 1 n. i ,2 I <> 1 15. 1 16- 1845 508 — - 48,522 126 96 30,126 30,126 25,695 • 13,536 12,159 02,09 37,03 184C 607 - - - 60,010 164 9< 22,639 22,039 28,318 10,836 11,482 37,72 18,59 1847 702 - — - 77,745 214 110 50,993 50,993 - 47,438 14,001 33,437 65,59 22,58 1848 915 — — - 92,752 254 101 50,396 50,396 — 55,590 16,599 38,991 54,33

12,30 1849 1,093 - — — 93,527 256 85 46,848 46,848 — 1 48,942 10,928 38,014 50,09 9.45 1850 962 - - - 97,601 267 101 45,491 45,491 - 43,248 9,348 33,900 46,61 11,88 1851 694 - - - 103,687 283 149 45,267 45,267 - 47,780 8,985 38,795 43,60 M. 1852 604 — — - 104,755 287 173 48,911 48,911 — 47,997 7,283 40,714 46,69 7,82 1853 615 - — — 104,755 287 170 49,625 49,625 — 49,328 8,327 41,001 47,37 8,23 1854 856 - — - 137,970 378 161 59,303 59,303 - 58,905 10,207 48,698 42,98 7,08 1855 844 - - - 123,005 337 146 67,332 67,332 - 64,773 14,705 50,068 54,74 14,04 185G 784 - - - 109,135 299 139 60,612 60,612 - 60,603 13,265 47,838 55,54 12.16 1857 7G6 — — - 91,980 252 120 69,344 09,344 — 70,260 14,573 55,687 75,39 14,85 1858 1,028 — — - 114,245 313 111 74,445 74,445 — 76,943 26,987 49.956 65,ig 21,44 1859 1,273 - — - 133,955 367 105 73,295 73,295 — 75,363 17,947 57,416 54,72 11.85 1860 1,425 - - - 146,365 401 103 75,604 75,604 _ 77,941 15,205 62,736 51,05 8,79 1861 051 - - - 139,795 383 147 73,584 73,584 - 72,079 8,616 63,463 52,04 7.24 1862 1,319 — - - 140,890 386 107 80,942 80,942 — 79,703 11,951 67,752 57,45 9,36 1863 1,343| — — — 137,970 378 103 86,620 86,620 — 84,118 15,728 68.390 62,78 13,21 1864 1,017 — — 163,191 431 160 100,492 100,492 - 97,622 15,491 82,131 01,58 11,25 1865 1,652 - - - 180,561 495 109 100,550 100,550 - 102,666 15,470 87,196 55,09 7,10 1866 2,012 - - - 163,191 659 81 121,837 121,837 — 121,266 22,400 98,866 74,00 14,08 1867 1,754 — — 270,602 741 154 208,780 208,780 — 204,775 72,431 132,344 77,15 28,25 1868 1,709 526 1;153 30 256,846 702 50 217,389 199,438 17,951 204,606 83.039 121,567 84,04 37,SI 1869 1,479 455 1,006 18 213,926 586 145 159,249 143,984 15.265 141,488 33,7061 107,782 74,45 24.06 1870 1,7121578 1,115 19 217,014 595 127 209.604 191.972 17,632 1 218,385 65.000 153,385 96,59 25,91 1871 1,779 570 1,186 23 222,8501 611 125 236,893 221,115 15,778 219,266 65.000 154,266 06,31 37,08 1872 1,804 G20 1,166 18 211,300 577 117 197,090 182,023 15.067 158,097 10,000 148,097 93,27 23,18 1873 1,500 4S2 981 37 197,913 542 32 199-110 183,252 15,858 197,635 42.000 155,635 00,00 21,97 1874 1,459' 32 1,001 26 180,2301 494 24 244,191 228,777 15,414 | 235,145 52,000 183,145 35,4 9 33,87f

II Däraf ä a •o || I , 3 "3 3 5? 3 = ff fl | D ä n f U -a a I43 I D 5 r a f Daglig mulor-hiUlslioslmul pr hjon. L II d *>I Us Ii o S a o 1 O •o o 1 g o | a å II. ;H P it ill !:§ ili S El i 1 ca öre. 2 öre. . 8- 4- 5. 6. 7. 8. 9. 10. ... 13 13. ». 15. 111. 1875 1 1,084 293 767 24 141,269 510 130 179,359 163,433 15,926 173,108 125,000 48,108 126,03 76,89 1876 912 252 649 11 143,014 410 157 130,907 111,909 18,998 92,699 29,000 63,699 91,54 46,99 1877 1,276 345 922 • 171,500 504 134 136,475 117,141 19,334 114,811 50,000 64,811 79,58 41,78 1878 1,540 459 1,067 14 212,121 582 138 146,307 128,779 17,528 126,023 60,000 66,023 68,97 37,81 1879 1,728 513 1,202 13 245,000 672 142 138,437 120,376 18,061 185,018 128,000 57,018 56,50 33,28 1880 1,720 498 1,215 7 252,291 G89 146 152,587 134,388 18,149 137,118 78,000 59,118 60,45 44,10 1881 1,538 495 1,033 io' 241,848 663 157 151,955 131,134 20,821 142,169 96,000 46,169 62,83 43,74 1882 1,396 418 968 10 215,821 591 155 146,275 124,839 21,436 130,852 70,000 60,852 67,7.8 39,58 1883 1,457 385 1,062 10 203,288 557 140 144,652 123,408 21,244 125,151 65,000 60,151 71,16 41,56 1884 1,349 335 1,009 5 200,244 549 148 135,339 114,573 20,760 108,419 47,000 61,419 67,59 30,90 1885 1,329 321 1,001 7 206,262 564 155 126,406 105,817 20,589 106,722 47,000 59,722 61,28 32,80 18SG 1,199 259 933 7 192,238 526 160 123,163 102,082 21,081 104,328 45,000 59,328 64,07 33,20 13X7 1,149 263 886 — 178,848 524 156 115,988 95,517 20,471 107,021 50,000 57,021 64,85 32,07 1888 1,053 244 809 - 174,843 477 166 113,232 92,368 20,864 96,997 45,000 51,997 64,7 0 35,02 188(1 898 212 686 - 156,444 428 .74 114,703 94,050 20,647 82,917 40,000 42,917 73,32 45,89 1890 831 190 641 142,700 391 172 107,867 87,281 20,586 81,321 45,000 36,321 75,59 50,13 1891 752 151 601 - 139,496 382 186 111,294 91,006 20,288 77,562 46,000 31,562 79,78 57,10 1892 735 189 546 - 136,158 372 185 110,030 89,068 20,902 81,401 50,000 31,461 80,81 57,70 1893 760 188 572 — 134,566 369 177 107,024 87,407 19,617 74,877 35,000 39,877 79,63 49,90 1894 760 187 569 4 138,134 378 182 108,495 88,569 19,926 87,722 50,000 37,722 78,54 51,23 1895 753 209 539 5 146,638 379 195 103,830 84,536 19,294 79,121 43,500 35,621 70,81 46,51 1896 789 206 580 3 138,296 379 175 106,761 87,426 19,335 87,559 53,000 84,650 77,20 62,22 1897 753 18G 564 3 129,782 355 172 101.653 82,264 19,389 84,445 50,000 34,445 78,33 51,78 1898 700 176 520 4 121,239 331 173 103,831 84,631 19,200 89,755 55,700 34,055 85,04 57,65 1899 719 190 525 4 118,718 325 165 114,251 94,860 19,391 93,041 55,000 38,041 96,24 63,08 1900 817 222 594 1 131,795 3G1 161 122,777 103,766 19,011 115,744 70,000 45,744 93,16 58,44 1901 1,089 315 772 2 159,012 435 146 129,505 110,215

19,290 126,809 75,000 51,809 81,44 48,86 1902 1,475 369 1,103 3 187,455 513 127 139,192 119,276 19,916 138,152 75,900 02,252 74,25 41,04 1903 1,587 441 1,141 5 194,606 533 123 150,379 129,952 20,427 134,600 80,300 54,300 77,27 49,37 1904 1,520 410 1,108 2 184.808 506 122 133,125 112,314 20,811 108,860 50,300 58,560 72,03 40,36Tab. 3. Hjonens fördelning efter ålder åren 1864—1904.

3 r- ei o 3 fi 5 §22 || | | | n 2 § 3 3 3 3 3 3 3 2 2 2 2 2 ~*r~5 s co n “ 7- 2- 3 2 2- ” is ® " II .Till allmänt arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården. 5 Si 3 3 3 2 « s 2 233 3 5 i H 1 2 " 2 2 2 co - - « n -v 0 i i 5 | 2 3 2 2 Z 2 222 co 1. 2 2 Frivilligt intagna. B S H 2 g 3 3 2 g g 5 3 s 2 " " 0 - . Till allmänt arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården. b li i i i l i l i l l l ll o J S II l l l i i 1 l i 1 1 IT o« Frivilligt intagna. % 1 1 - ~ | 1 ” CO CO | us c 2 l l ca o. - O. CO 01 co ca | -r us „ Till allmänt arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården. b II 11:71 1 1 111 11 2 1 1 1 1 | CO OI 1 1 1 1 1 1 Frivilligt intagna. b * 2 2 2 «r 0 1- co oi '-=2 2 2 2 2 2 2 3 2 2 0. ca co r- 3 3 3 3 5 Till allmänt arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården. 1 " " “ 1 1 1 0, n g 2 1 ” 1 1 , V, | " 1 ca ca us X * 1 Frivilligt intagna. j; " 5 n 2 3 3 3 3 3 3 3 3 g US OO <M -r OI 1- 05 Ol 0 i' ec rc 1^ - - oi - ca OI ca ca ca — x 0 2 g Till allmänt arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården. ” -r 0 i- ” | co ~ =* US t o us 2 1 " - co 01 co 1 1 ^ 3 2 2 " Frivilligt intagna. b 3 2 £ § 2 3 g 3 S 3 3 3 3 3 <=> 0 0 CO 01 10 co i- 0 co 0 co i- 0 oi co -T -r 0 co co -r us -1- -t ca OI M Till nllmiint arbete dömda eller Intagna för skuld till fattigvården. b 0 VS » co co -t US -T CO CO OI — M Till nllmuut arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården b 2 3 2 2 3 3" 2 2 " 05 3 2 12 2 1 '• ” i ca - | 1 1 - - ca OI 0 1 Frivilligt intagna. b ea 0 3 3 3 3 3 2 " 2 r- 2 2 ii 5 3 2 2 3 2 g 2 2 2 x 0 Till allmänt arbete dömda eller intagna för skuld till fattigvården. ca co “ 2 ~ u, OI ” co us -r V s 2 1 " 1 01 - ca _ ~ 1 1 1 » 1 Frivilligt intagna. b " 2 2 2 2 2 2 US CO 1 " i 1 g " 2 2 5 S 2 5 o 0 g ‘co co 45 .3 11 1 1 1 1 1 11 1 n 11 2 2 11 1 - 1 1 1 1 1 1 1 1 1 O Minderåriga. b 1 1 1 1 co ca - 1 - 1 1 1 1 ” E S 2 ei 1 1 | 1 %n r« 3 3 3 2" OS c £ 2 § 5 3 § 2 2 2 2 2 P | 2 2 - - - - - - - - - - - -§10 II!!! SSfiB ä g S S ä m* SS2 5 S 2 2 5 55352 3 3 2 2 S 5 2 3 3 3 5525 III lllll 11 S s E sssss 2 § i s s ils! gg § g 3 3 3 S co co co i'* “ 2 2 2 5 32--S 5 5 5 5 ss z § 5 § 3 5 32*25 5 2 5 55 2 g 2 2 3 3 3 S 3 55* sssss ? 3 S 3 5 2 5 5 5 5 2 g 53 g g SS 25 Hl lim usrs 53555 S 3 3 S 5 »255 T i i iiiii iiiii iiiii liiii lill ni iiiii i iiiii iiii i i - " '1 ” — “ g 53 3 3 'iii iiiii iiiii iiiii iiiii iii" « r. | , " - - 1 iiiii lllll -"III 1 1 8 2 2 c- o <- ö o O r- -* CO •* »O O cö h S § S -8SS8 S2S'g3 103 105 110 110 SB535 = ”SS CM CO - n «s n «t "III" lllll 1 " 1 1 " II"- ao o ci n o - 1 1 ' 1 -r ci -r ci co " " " 10 ” g g s - S g 2 2 2 2 2 2 2 2 O l'» u-5 » Cl jx ao lo h- r« 2255 SS 5 233 338 376 412 332 5 3 S 3 5 CM S 8 Cl Cl s i 1 S 1 :ss; 2 2 S Sg°S2 '1 1 " 1 CO 1' l> 1 - s?, s 2 3 - g 53 3 11-2 2 2 2 S 2 2 2 ° “ 3 5535 5 g 2 225ig 2 5 5 2 5 O oo c- r» o 2 - - 2 2 g 2 2 3 5 3 1 ig s-s isrss ssass Sills 5 5 5 5 5 2 2 g 2 g 2 .2 CO O) r- LO 2 Cl © "T N 00 r» co o c- 2 g 2 g2g = g - - ° ° 2 22222 322*2 2 2 2 5 sss g 2 " - ” Cl O Cl CC G 2 2 53 2 1 § i Sills 1113 = 52213 2 2 S g S 2 33 2 2 5 ä g g 2 S 5 g ” - - 1 1 Cl C0 -r CO ° ” 1 1 " O l”- «o *o co -* o » ca => « o - O O | Cl CO - | Cl »O Cl eo ci »o o ca o CJ CO ca « -r o n o o *t ifl * « P5 w co co cm d cm 1 -r r- tf> sas 12=ss 2 5 2 5 3 3 5 5 5 5 g g 05 g 2 S g g S W « CM 1 1 lllll lllll IIII " 1 1 - 1 1 - - lllll IIIII lllll IIII ” w « ”IIII 1 " 1 - " - I I lllll II"- sss 2gg-2 CO 1» M CO ~ 1 " 1 1 1 — "t III ,1111 lllll lllll lllll IIII III 1. 1 1 1 1 lllll lllll ,1111 IIII III lllll 1 1 1 1 i lllll lllll IIII S ! ” "II"! lllll lllll 1 i 1 1 1 i 1 1 1 111 •Hill Hill lllll Igill lillAnmärkningar. tabell 1.

Kol. 1. DA Stockholms stads Allmänna arbetshus icke öppnades förr än den 7 december 1844, ansågs det lämpligt att sammanföra uppgifterna angående inrättningens verksamhet under 1844 med dem för det följande året. Redogörelsen för 1845 omfattar sålunda tiden 7 dec.

1844—31 dec. 1845.

Kol. 2—4. Den raska ökningen i antalet frivilliga hjon under missväxtåren på 40-talet berodde förnämligast pä en ständig tillströmning frän landsorten af arbetsfolk, som icke alltid lyckades förskaffa sig arbetsförtjänst i hufvudstaden. Den än större ökningen af sådana hjon från 1859, med endast få afbrott, till 1888 och sedermera från 1901 till 1904 har sin förklaring i den arbetsbrist, som under dessa är med korta mellanrum rådde i Stockholm.

I det nppgifna antalet hjon äro icke inbcräknade de, pä grund af fattigvärdsnämndens 1893 fattade beslut, till Arbetsinrättningen remitterade hjonen från Allmänna försörjningsinrättningen. där utrymme saknades för deras

härbergerande. Antalet af dessa försörjningshjon utgjorde från år 1898 resp. 235, 314, 291, 171, 357, 326 och 205.

Än mindre äro i hjonantalet inberäknade de personer, som anlitade levereringsmaga-sinet, enär dessa icke åtnjöto s. k. försörjning. Emellertid böra uppgifter om den årliga frekvensen af magasinet här icke saknas. Den utgjorde

Anlal arkets- Mcdol- „ Antal arbets- Medel- „ Antal arbets- Medel-

År. poster, som ut- tal pr År. poster, som ut- tal pr År. poster, som ut- tal pr lämnats. månad. lämnats. mänad. lämnats månad. 1845 — — 1863 2,450 204 1884 1,231 101 1846 1847 ' (Modellal första mä- 1864 2,700 225 1885 1.221 101) noderna 800 å 1,000, t sommnron fiOO och 1865 2,869 239 1886 1,431 119 1 årsslutet 000. 1860 2,739 228 1887 1,386 115 f Mcdellät första må- 1867 2,904 242 1888 1,605 134 1848) naderna 700, som- 1 niaron 450 och firs- 1868 4,723 394 1889 1,847 158 l Hlutet nära 600. 1869 4,028 336 1890 1,903 159 1849 4,994 416 1870 3.238 270 1891 2,076 173 1850 4,882 407 1871 2,263 189 1892 2,059 171 1851 5,268 439 1872 1,769 147 1893 2,261 188 1852 4.851 404 1873 1,574 131 1894 2,267 189 1853 4,406 367 1874 986 82 1895 2,369 198 1854 3,405 284 1875 753 03 1896 2,313 193 1855 2,446 204 1876 906 75 1897 2,073 173 1856 2,283 190 1877 1,028 85 1898 1,767 147 1857 1,917 160 1878 1,103 97 1899 1,453 132 1858 2,541 212 1879 1,432 119 1900 1,260 114 1859 1,733 145 1880 1,569 131 1901 1,037 94 1860 1,708 142 1881 1.599 133 1902 1,169 106 1861 2,065 172 1882 1,639 136 1903 1,157 105 1862 2,434 203 1883 1,381 115 1904 1,088 90

Kol. 5—7. Med stöd af 1855 Ars och senare reglementen remitterades till inrättningen från och med nämnda år icke blott »kringstrykande och bcttlnndc personer» utan jämväl mindre arbetsföra manspersoner samt sådana kvinnor, som »enligt gällande lag rörande försvarslösa och till allmänt arbete förfallna personer» blefvo af öfverstfithållarcämbetet för polis-ärenden »till arbete vid arbetsanstalt i orten dömda». Därjämte remitterades till inrättningen sådana personer, som på grund af erhållet fattigunderstöd nnsågos böra genom arbete vid anstalten gälda skulden till fattigvården. — Dc för skuld till fattigvården internerade lingo icke frän inrättningen utskrifvas med mindre fattigvårdsnämnden eller den fattigvårdsstyrelse, som utfärdat remissen, därtill lämnade sitt bifall, dock kunde hjonet icke kvarhällas efter den tid, då skulden blifvit genom arbete gulden eller på annat sätt godtgjord. Fattig-vårdsstyrelses remissrätt upphörde med 1874. — De till allmänt arbete dömda skulle, efter aftjännd arbetstid, inställa sig hos öfverståthållareämbetet för polisurenden. Af polismyndigheten erhöllo dc pass och af fattigvården ofta ett mindre pcnningcunderstöd eller några klä-despersedlar, hvarigenoni de kunde blifva i tillfälle att förskaffa sig tjänst eller arbete i landsorten. Efter 1885 sändes icke vidare arbetsdönidn till inrättningen, hvarför frän 1886 alla under denna rubrik upptagna äro uteslutande sftdana, som internerats för skuld till fattigvärden. — Försvarslöse eller bettlare, som icke dömts till allmänt arbele, (Ingo icke mot deras vilja kvarhälias vid inrättningen längre tid än sex mänader. Fattigvärdsnämndens ordningsbvrä eller polismästaren, som ägde att remittera dem till inrättningen, skulle lämua sitt bifall till deras frigifvande. — Hela antalet af de internerade har uppgått till 3,085 personer, däraf 1,922 eller 62 % till allmänt arbete dömda. Männen utgjorde ett antal af 1,420 personer, däraf 585 till allmänt arbete dömda, och kvinnorna 1,665, däraf 1,337 till allmänt arbete dömda. Af hela antalet till arbete dömda och för skuld intagna utgjorde kvinnorna 54 %.

Kol. 8—10. Största antalet härbergerade eller 2,012 personer visar är 1866, under dä rädandc arbetsbrist, samt durnäst åren 1872, 1871 och 1870. Medeltalet af samtliga intagnn hjon utgjorde pr år under tioårsperioden

År. Intagna. % af mnntalrskrifna folkmängden. 1845 — 1854 756 Ooa 1855 — 1864 1,077 0*90 1865 — 1874 1,686 1*26 1875 — 1884 1,400 0*83 1885 — 1894 947 0*40 1895 1904 1,020 0*85

Antalet härbergcrade kvinnor i proportion till antalet mån var störst 1849 med 308 kvinnor mot 785 män samt 1851 med 195 kvinnor mot 494 män eller i bäda fallen 28 % kvinnor af hela antalet vid samma tid intagna hjon. Jämförelsevis talrika voro dock kvinnorna äfvén 1848, 1850—1853 och 1857—1858. Deras antal minskades först med 1880, onk-tadt fattigvårdsnämndcn redan 1869 hade fattat hcslut, att högst 70 kvinnor finge samtidigt härbergeras i inrättningen Antalet kvinnor i förhållande till hela hjonantalet utgjorde i medeltal under tioårsperioden

År. % År. %

1845— 1854 24 1875 — 1884 13

1855— 1864 19 1885 — 1894 6

1865— 1874 13 1895 — 1904 7

eller för samtliga åren 13 %.

Ehuru icke fullständiga uppgifter finnas att tillgå för åren 1844—1866 angående samtidigt i inrättningen härbärgerade, iifo i alla fall de tillgängliga uppgifterna för senare åren af sådan betydelse för kännedom om den inom Inrättningen rådande Ofverbefolkningen oeli den däraf förorsakade trångboddheten, att dessa uppgifter här icke höra saknas.

Hägsla antalet samtidigt härbergerade. HögRla antalal samtidigt härborgerndo. Ar Män. Kvinnor. Hela antalet. Ar. Män. Kvinnor. Melu antalet. 1867 735 103 838 1886 600 44 704 1868 730 128 858 1887 657 40 697 1869 625 121 746 1888 611 10 651 1870 — ; 700 1889 525 40 565 1871 672 90 762 1890 477 43 520 1872 682 85 767 1891 447 32 479 1873 646 79 725 1892 437 34 471 1874 547 83 630 1893 423 34 457 1875 572 89 661 1894 456 30 486 1876 465 89 554 1895 428 36 464 1877 647 90 737 1896 445 40 485 1878 696 91 787 1897 466 31 497 1879 833 92 925 1898 416 24 440 1880 860 92 952 1899 412 25 437 1881 841 87 928 1900 440 34 474 1882 728 91 819 1901 619 47 666 1883 722 78 800 1902 719 43 762 1884 683 74 757 1903 780 68 848 1885 690 71 761 1904 713 65 778

Kol. 11—16. 1 afseende på antalet härbergerade var, som sagdt, 1866 det svåraste året. • De kvarvarande frän föregående år utjgorde 712 och dc intagna 1,300. Under de tre följandeåren uppgick visserligen antalet kvarvarande från föregående år till ännu högre siffror eller resp. 777, 765 och 721, men antalet intagna under året utgjorde däremot endast resp. 977, 944 och 758. Bland år, då intagningen väl icke visat synnerligen höga siffror men antalet kvarvarande från föregående år likväl varit mycket stort äro 1880 och 1881 med resp. 922 och 883 personer, hvartill orsaken är att söka i långvariga vintrar samt bristande arbetstillfällen. Medeltalet > intagna under året» utgjorde pr år under tioårsperioden

Ar.

1845 — 1854 1855 — 1864 1865 — 1874 1875 — 1884 1885 — 1894 1895 — 1904

Kol. 17—19. I)e högsta antalen afgångna förekomma under 1860 med 1,017,1866 med 1,235, 1870 med 1,043, 1871 och 1872 med resp. 1,068 och 1,178. Antalet afgångna öfver-skred antalet intagna exempelvis 1869, 1872, 1875, m. fl., hvilket tyder på, att vid sagda tid, då efter liera dåliga år industriel företagsamhet åter inträdt, icke saknats utsikt till arbetsförtjänst för hjonen. Medeltalet >afgångna under året» utgjorde pr är under tioårsperioden

År.

1845 — 1854 1855 — 1884 1865 — 1874 1875 — 1884 1885 — 1894 1895 — 1904

Kol. 20—23. Från och med 1865 uppgifvas utgångna under särskild rubrik »på egen begäran», en rubrik, som saknas i uppgifter för föregående år. Till dessa utgångna räknades äfven sådana, som omhändertagits af anhöriga eller främmande lands konsuler. Från 1886 har likaledes till de »på egen begäran »utgångna räknats de till sjukhus afförda, hvarför inga uppgifter om dessa finnas att tillgå eftersagda tid. — Enligt 1855 års och följande reglementen skulle med frivilligt intagna upprättas skriftligt aflal bestämmande bl. a. hjonets skyldighet att en viss tid kvarstanna I inrättningen, vanligen tre månader. Föreskriften, att hjonet vid afgäng skulle förete bevis på erhållen tjänst eller arbete, upphäfdes 1894, hvarför därefter inga uppgifter härom flnnas.

Kol. 24—25. Uppgifter angående anmälan i poliskammaren om de intagnas frigifvande

1845—1848 saknas i inrättningens journaler. Dylik anmälan upphörde 1875.

Kol. 26—27. Uppgifter om utskrifna till sjukhus saknas för 1844—1848. Efter 1886 ha, såsom förut är sagdt,

dessa utskrifna upptagits bland dem, som afgått »på egen begäran*.

Kol. 28—29. Angående de till försörjningshus öfverllyttade saknas fullständiga uppgifter. Numera förllyttas, enligt fattigvårdsnämndens beslut, åtminstone svårare sjuka till All-männa försörjningsinrättningen.

Kol. 30—81. Se om arbetsdömda anm. under kol. 5—7.

Kol. 32—33. Med uppfostringsanstalt menades under en följd af år Prins Carls uppfostringsanstalt, som 1852 af fattigvårdsnämnden öfvertogs och benämndes »Stockholms Stads Uppfostrings-Inrättning för vanvårdade Barn». Denna upptog endast gossar. Efter 1883 har ingen minderårig remitterats till inrättningen.

Kol. 34—35. Såsom tillämpning af 1871 års strängare lagbestämmelser rörande arbets-skyldighct för dera, som för sig eller sin familj åtnjutit fattigvårdsuuderstöd, upptogs i 1873 års reglemente föreskriften, att inrättningen skulle mottaga »personer, som stå under Fattig-vårds-Styrelsens husbondevälde och hvilkas arbetskraft Styrelsen vill å Inrättningen använda». — Jfr. anm. under kol. 5—7.

Kol. 36—37. Först med år 18G3 lämnas i styrelsens berättelser uppgifter angående af-vikna. Undantagsvis anmärkes likväl i 1847 års redogörelse, att 15 manliga hjon under året rymt, och rymningar förekommo nog äfven därefter, ehuru säkra sifferuppgifter icke kunnat härom erhållas. — En tid voro dessa rymningar ganska talrika, särskildt 1865—1868

Ar. Antal. % of »amtliga hitrborgerade. 1845 — 1854 517 69 1855 — 1804 670 64 1865 — 1874 . 1,006 60 1875 — 1884 683 49 1885 — 1894 411 43 1895 — 1904 511 50

År. Antal. % nT ramtliga bUrbttrgerade. 1845 — 1854 475 63 1855 — 1884 651 60 1865 — 1874 1,005 60 1875 — 1884 676 48 1885 — 1894 438 46 1895 — 1904 491 48och 1870—1873 med resp. 176, 206, 195. 149, 126, 203, 242 och 192. Ett af skälen härrör anses ha varit, att man allt för strängt tillämpade bestämmelsen, att lejonen icke Rngo lämna inrättningen före den aftalade tiden. — Det ojämförligt största antalet rymningar förekom bland männen. Det har dock varit är. då rymningar bland kvinnorna förekommit i betydligt antal, särskildt 1881. som uppvisar 45 rymningar bland kvinnorna mot endast 25 bland männen. Andra år uppgå rymningar af kvinnliga hjon till 29 och 22 fall. Men det gifves äfven år, då icke en enda kvinna afvikit från inrättningen. I förhållande till hela antalet afgångna pr år utgjorde medeltalet afvikna under tioårsperioden

År Anlnl Ä af hola anlal«l

Ar- AnlaL afvikna.

1865 — 1874 167 17

1875 —1884 23 3

1885 — 1894 16 4

1895—1904 28 6

Af hela antalet afvikna utgjorde kvinnorna endast 10 %.

Kol. 38—39. Ehuru icke alltid noggranna anteckningar förts om de från inrättningen afvisadc. kan det med visshet sägas, att icke så få hjon äfven före 1869 aflägsnats från Arbetshuset. Siffrorna för några år, i synnerhet 1870—1872, åro anmärkningsvflrdt höga eller resp. 272, 219 och 309. Med åren ha antalet afvisadc allt mer negått, och det har till och med funnits år, då intet dylikt fall uppgifves.

Kol. 40—41. Tydligen äro äfven uppgifterna under denna kolumn ofullständiga men ha icke kunnat fullständigas på grund af bristande anteckningar i Inrättningens journaler.

Kol. 42—43. De personer, som enligt 1864 års reglemente kunde af fattigvårdsstyrelscn remitteras, till inrättningen, skulle före frigifvandet inställa sig hos samma styrelse, under livars husbondcväldc de ansågos lyda. Med 1874 upphörde denna bestämmelse ntl gälla.

Kol. 44—45. Dödligheten bland de å inrättningen intagna har i medeltal uppgått till 1'8 %. Under första

tioårsperioden 1845—1854 utgjorde den i medeltal 0'4 % men åren 1895 —1904 steg den till 2'l %. Största dödligheten inträffade 1875, då den uppgick till 5'7 %. Dödligheten har varit störst bland männen. — Oaktadt kolera, smittkoppor och andra epidemiska sjukdomar tid efter annan upplrädt i hufvudsladen, hur under 1844—1904 ingen sjukdom af svårare art hemsökt inrättningen.

Kol. 46—48. Betydliga växlingar finnas mellan antalet kvarvarande under oliku år, såväl absolut som relativt till hela omsättningen af hjonen, hvilkct närmare framgår af nedanstående siffrör. Medeltalet af »kvarvarande till nästa år* utgjorde pr år under tioårsperioden

År. Antal. % af t omeailni 1845 — 1854 281 37 1855 — 1864 424 39 1865 — 1874 681 40 1875 — 1884 724 52 1885 — 1894 508 54 1895 — 1904 529 52

Kol. 49. Uppgifterna angående folkmängden äro hämtade ur Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning. Flera årgångar.

TABEI.L 2.

Kol. 2. Se anm. under tab. 1. kol. 2—4.

Kol. 3—5. Närmare uppgifter angående de intagnas födelseort saknas i styrelsens redogörelser före 1868. I Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning linnas från och med nämnda är procentliga beräkningar angående hjonens födelseort. Af dessa uppgifter ses, att af hela antalet hjon voro födda i Stockholm lägst 21 ’6 % och högst 34'37 % under något år med undantag af 1880, då procenten uppgick till 48'90- — Ehuru inrättningen varit särskildtiifscdd för nödställda tillhörande Sloclcholins fattigvårdssamhälie, ha i särskilda fall beliöf-vandc från landsorten — till och med från främmande land — måst upptagas i anstalten.

Kol. 6—8. Af en jämförelse mellan antalet undcrhållsdagar och antalet intagna framgär längden af hjonens vistelsetid inom inrättningen. Det lägsta medeltalet underhållsdagar pr hjon företer år 1866 med 163,191 dagar och 2,012 intagna, sålunda medeltal underhållsdagar pr hjon endast 81. Det högsta medeltalet underhållsdagar pr hjon visar år 1895 med 146,638 dagar och 753 intagna, sålunda medeltal underhållsdagar pr hjon 195.— Det absolut lägsta antalet underhållsdagar förekom 1845 med 48,522 och det absolut högsta 1867 med 270,602 dagar. Ifrån att under de första 30 åren ha hållit sig nästan konstant eller 125 pr år, steg medeltalet underhållsdagar under följande 20 år till 158; det nådde höjdpunkten under tioårsperioden 1885—1894 eller 171 och har därefter något nedgått. Medeltalet underhållsdagar pr hjon utgjorde

År. Samtliga utgifter. DKrar berliknail 5 % u fastighet och inventarier. Dagliga omko, Brutto. Ore. dnadcr pr hjon. 1845 35,517 5,391 73-20 4814 1846 28,501 5.862 47-19 2836 1847 56,719 5,726 72-96 29-96 1848 56,542 6,146 6096 1892 1849 52,611 5,763 5626 15-61 1850 51,502 6,011 5277 1803 1851 51.129 5.862 4931 11-89 1852 56,925 8,014 5434 15-47 1853 58,721 9,096 56"05 16-91 1854 68,670 9,307 49-77 14-18 1855 76,994 9.662 6260 21-90 1856 70,954 10,342 65 01 2164 1857 79,673 10.329 86-62 26 08 1858 84,937 10.492 74-35 30-62 1859 84.011 10,716 62-71 19'6« 1860 86,330 10,720 58-98 1612 1861 84,319 10,735 6032 14-91 1862 91,946 11,004 65"26 17-17 1863 97,761 11.141 70'86 2129 1864 115,264 14,772 7063 2030 1865 116,359 15,809 6444 1615 1866 137,588 15,751 8431 23-73 1867 224,920 16,140 83.12 34-21

Från och med 1868 bokfördes fastigheters och inventariers värde på de olika inrättningarna. Höjningen eller sänkningen i dessa olika värden beror på till- och nybyggnader eller afskrifningnr å inventarier jumte andra dylika utgifter.

Kol. 12—14. Då stadsnämnden var öfverstyrelse för fattigvården, granskades och fastställdes af denna nämnd årlig stat för inrättningen. På liknande sätt granskas årligen af fattig-

Medeltal Ar. underhtlllsdogar pr hjon. 1845 — 1854 125 1855— 1864 124 1865 — 1874 126 1875 — 1884 145 1885 — 1894 171 1895 — 1904 156

och för samtliga åren 141 underhållsdagar.

Kol. 9. Se anm. under kol. 15—16 här nedan.

Kol. 10—11. Utgiftssummorna fluktuera icke obetydligt synnerligast efter 1864. Intill 1868 päfördes icke såsom utgift för inrättningen ränta hvarksn å fastighet eller inventarier De för fattigvärdsanstalterna upplåtna fastigheterna voro ställda under öfverstyrelsens förvaltning ocli kostnaderna för desamma påfördes denna styrelse. — Om för åren 1845—1861 en beräknad utgift af 5 % ränta å fastighet och inventarier lägges till öfriga utgifter, såsoir skett från och med 1868, skulle under nämnda tidsperiod omkostnaderna för arbetsinrättningen ha utgjortvärdsnämnden inrättningens stat. hvilken dock därefter underställes stadsfullmäktiges pröfning och godkännande. Af de för inrättningens behof beviljade anslagen utanordnnr nämnden de belopp, som erfordras för utgifters bestridande. Vissa anslag kunna öfverskridas och, där dylikt icke kunnat undvikas, äger nämnden rätt att efter pröfning utanordna ytterligare medel. — Merendels ha de större utgiftsummorna betingats af utgifter för om- och nybyggnader eller uppköp af materialier och inventarier exempelvis 1879, dä värdet af dc.ssn senare ökades med 43.000 kr. — Såväl under kol. 9 som kol. 12 och 14 företer året 1875 äfvensom följande år väsentliga olikheter mot föregående, beroende hufvudsakligen på ändradt bokföringssystem. Under det att intill 1875 å de olika inkomst- och utgiftstitlarna angifvits hela inkomst och hela utgiftssumman, upptages från och med nämnda år endast skillnaden såsom inkomst eller utgift därå. En följd häraf blifver gifvetvis, att summa inkomster, resp. vinst på rörelse in. m., angifves med reducerade tal.

Kol. 15—16. Vid beräkning af bruttoutgifterna för den dagliga underhållskostnaden pr hjon har lagts till grund samtliga utgifter för hvarje är. Däremot är beräkningen af nettoutgifter gjord med afdrag för vinst å rörelsen m. m. Dessa olika beräkningsgrunder gifva naturligtvis betydande differenser. Det märkliga året 1849 exempelvis angifver bruttoberäkningen 50 öre men nettoberäkningen 9 öre och för år 1865 gifva dessa beräkningar resp. 55 öre och 7 öre. Det år nettokostnaden för person varit lägst är 1851, dä den beräknades till 6 öre. Senare uppgick den under några år till 8 öre. 1 öfrigt ha efter 1868 till följd af allt högre pris på lifsförnödenheter underhållskostnaderna betydligt ökats. På grund af betydande förluster å gaturenhållningen steg 1875 underhållssiffran netto lill 76 öre. Medeltalet af daglig underhållskostnad pr hjon utgjorde

Dagliga underhållskostnader pr hjon.

År. Brutto. Öro. Nelto. Öro. 1845 — 1854 50 14 1855 — 1864 59 12 1865 — 1874 90 25 1875 — 1884 75 44 1885 — 1894 72 45 1895 — 1904 81 51

eller för samtliga åren brutto 70 öre och netto 30 öre.

Af samtliga utgifter pr hjon har stadens tillskott sålunda i medeltal utgjort

Ar utgifter.

1845 — 1854 28

1855 — 1864 20

1865 — 1874 28

1875 — 1884 58

1885 — 1894 62

1895 — 1904 63

och för samtliga åren 43 %.

I förestående samtliga utgifter är för åren 1845—1867 icke inbcräknadt det tillägg af 5 % å fastighet och inventarier, som omnämnes här ofvan under kol. 10—11.

TABEU. 3.

I styrelsens och revisorernas berättelser för skilda år sammanställas de intagna hjonen i större eller mindre grupper efter ganska olika åldersberäkningar. hvarför de i årsredogö-relserna före 1864 lämnade uppgifterna icke

kunnat medtagas i tabellen. Således afse alla här anförda beräkningar och jämförelser endast de under 1864—1904 intagna bjonen.Samma anmärkning gäller intill 1868 i fråga om minderåriga eller barn under 15 år. Som det emellertid torde vara af synnerligt intresse att erhålla åtminstone en approximativ uppgift på de i inrättningen intagna minderåriga, lämnas här nedan en sädan.

Det approximativa antalet minderåriga, gossar och flickor sammanräknade, utgjorde

År. Antal. År. Anlal. Ar. Antal. 1845—1846 15 1854 40 1861 30 1847 20 1855 46 1862 25 1848 29 1856 22 1863 18 1849 22 1857 27 1864 23 1850 31 1858 25 1865 42 1851 34 1859 24 1866 50 1852 43 1860 20 1867 53 1853 13

eller under 1845—1867 tillsammans 652 minderåriga.

För att förebygga misstydning i fråga om öfriga åldersgrupper hör nämnas, att exempelvis gruppen 15—20 år omfattar hjon, som vid inträdet fyllt 15 men ännu icke uppnått 20 år o. s. v.

Kol. 2—5. I intet för inrättningen utfärdadt reglemente har medgifvits upptagning af minderåriga. Inrättningen var uteslutande afsedd för vuxna. Det oaktadt har år efter år remitterats till inrättningen barn ibland till och med sådana i ganska späd ålder. Denna intagning af minderåriga upphörde först med 1884.

Kol. 6—9. Åren 1865—1867 måste visserligen ett betydligt antal yngre personer, resp. 11!), 160 och 189, intagas i inrättningen, men deras antal har mer oeh mer minskats och 1904 vistades därstädes endast en person hörande till åldersgruppen 15—20 år.

Kol. 10—13. Den betydande minskning i antalet hjon, som inträdde efter 1887 torde i icke ringa mån ha föranledts af noggrannare bestämmelser i 1885 års lösdrifvarelag, hvar-igenom inrättningen befriades från att omhändertaga en del löst folk.

Kol. 14—21. Af samtliga 1864—1904 intagna vuxna hjon har det största antalet tillhört åldersgruppen 40—50 och därnäst gruppen 30—40 år. Se vidare under kol. 38—40 här nedan.

Kol. 22—25. Under det att antalet frivilligt intagna kvinnor är fortfarande ganska högt, minskas antnlet öfriga kvinnliga hjon i denna åldersgrupp.

Kol. 26—29. Inom åldersgruppen 60—70 år finnes bland de till allmänt arbete dömda

blott en kvinna under 1869. hvarjämtc inom samma grupp männens antal betydligt aftagcr

i jämförelse ined åren före 1864.

Kol. 30—33. I denna åldersgrupp finnes ingen dömd till allmänt arbete. Men i öf-rigt må anmärkas, att intet föregående år hade inrättningen härhergerat så mänga frivilliga arbetshjon, män och kvinnor, öfver 70 år som 1894, då deras antal uppgick till 23. Under de följande åren har antalet älderstlgnn arbetshjon ytterligare ökats högst betydligt, så att 1904 hade funnits inom inrättningen icke mindre än 48 hjon öfver 70 år, häraf 47 män och 1 kvinna.

Kol. 34—35. Se anm. under tnb. 1, kol. 2—4 och 5—7.

Kol. 3G—37. Inrättningen hyser fortfarande för skuld till fattigvården intagna hjon.

De uppgingo 1904 till 63 mån och 21 kvinnor, hvilket var det högsta antalet dylika hjon.

som efter 1885 i inrättningen internerats. De till allmänt arbete eller för skuld internerade, tillsammans 2.841 personer eller 5'S % af hela antalet hjon, hörde till följande åldersgrupper.

% of hela Aldor. Antal. antalet. Under 15 år. 1 0'01 15 — 20 112 3 9 20 — 30 689 24-4 30 — 40 905 31-8 40 — 50 878 30-9 50 — 60 236 83 60 — 70 20 0-7

1 åldern öfver 70 år har icke någon hållits internerad i inrättningen.Af dc lill allmänt arljete dömda eller för skuld internerade utgjorde kvinnorna 1.435 personer eller 50'ö % fördelade i följande åldersgrupper

I åldern öfver 70 är har ingen förekommit.

Kol. 38—40. 1 arbetsinrättningen ha 1844—1904 varit upptagna samman räknad I frivilliga och icke frivilliga G8.834. personer eller 59,557 manliga och 9,277 kvinnliga hjon. Bernk-nadt endast för tidsperioden 1864—1904 uppgick antalet hjon till 51,545 personer. I)c tillhörde följande Åldersgrupper

Ålder. Antal. % af hela antalet. Under 15 dr 319 1 15 — 20 1,709 3 20 — 30 6,374 13' 30 — 40 12,207 24 40 — 50 15,087 29 50 — 60 11,578 22 60 — 70 3.789 7 öfver 70 482 1

Se i öfrigt anm. under tal». 1, kol. 8—10.

«. ar hela Alder. Antal. antalet. 15 — 20 87 0 1 20 — 30 555 38-7 30 — 40 405 282 40 —50 318 22 2 50 — 60 68 4’7 60 — 70 2 0 1

Af hela antalet hjon under tidsperioden 1864—1904 utgjorde kvinnorna tillsammans 5.567 personer eller 11 %. De tillhörde följande åldersgrupper

% af hela Alder. Anlnl. antalet. Under 15 år. 8 0'1 15 — 20 203 3-0 20 — 30 1,005 18 1 30 — 40 1.300 23‘8 40 — 50 1,577 28-4 50 —CO 986 17-7 60 — 70 372 6'7 öfver 70 116 2'lSTOCKHOLMS STADS NYA ARBETSINRÄTTNING.

l.

Förslag om Arbetsinrättningens förflyttning. — Utredning genom kommitterade. — Beslut om nybyggnad i kvarteren Skarpskytten och Musköten. — Inrättningens fullbordan och öppnande,

Sannolikt hade Slockholms stads arbetsinrättning än i dag varit inrymd i de gamla och otidsenliga lokalerna vid Nytorgsgatan, om icke den 1 oktober 1890 en motion1 blifvit väckt hos stadsfullmäktige i syfte att påskynda utförandet af den 1884 beslutade regleringen af stadsplanen för Södermalm och den i samband därmed 1890 godkända östliga uppfartsvägen till denna stadsdel. Arbetena med framdragning genom Katarina församling af en ringväg hade under några år pågått, men för deras fortsättande stodo nu en del af Arbetsinrättningens fastigheter hindrande. I motionen framhölls nödvändigheten, alt inrättningen snarast möjligt förflyttades till en annan plats. Kostnaden härför borde till en högst väsentlig del kunna betäckas genom försäljning af inrättningens synnerligen väl belägna tomter. Några dagar senare hänvisade beredningsutskottet ärendet lill drätselnämndens l:sta afdelning, som liär-öfver skulle efter samråd med fattigvårdsnämnden yttra sig. För frågans utredning utsågo nämnderna särskilda delegerade — herrar P. Hallström och G. Piehl för drätselnämnden samt herrar M. Norström och Joh. Öberg j:r för fattigvårdsnämnden. Delegerade läto utarbeta ritningar ochkostnadsförslag lill

1 Jfr Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för 1898, n:r 53. Handlingar till C. Bengtsons motion om flyttande af Stockholms stads arbetsinrättning. — Det synes öfvcrflö-digt att här anföra de mångfaldiga skrifvelser, till hvilka förslaget om inrättningens förflyttning 189(1—1902 gifvit anledning. De flesta af dessa äterOnnas i Bihang till lieredningsutskot-tets utlåtanden och memorial för nämnda är samt efter 1899 äfvenledes i Stockholms stadsfullmäktiges Protokoll med tillhörande Yttranden.en arbetsinrättning i kv. Stiftet inom Katarina församling med utrymme för 650 män och 50 kvinnor. Tomtens areal beräknades lill omkring 18,720 kvm. och byggnadskostnaden approximativt till 1,430,000 kr. Dessa planer förelädes inrättningens styrelse, som gillade desamma dock under yrkande, att de af styrelsens delegerade — herrar Jos. Mfdler och J. M. Redtz — gjorda ändringarna i byggnadsritningarna iakttogos. Under ärendets behandling i fattigvårdsnämnden väcktes förslag om en mera genomgripande organisation af inrättningen »i syfte att åstadkomma en jämnare, mera konsekvent genomförd och efter de olika behofven bättre afpassad fördelning af hjonen mellan arbets- och försörjningsinrättningarna än den förut rådande». För utredning af Arbetsinrättningens förflyttning och därmed sammanhängande frågor utsåg nämnden fem delegerade — herrar S. von Friesen, G. Gavelius, Joh. Öberg j:r och G. A. Oldberg. Dessa uttalade sig för en omorganisation och utvidgning af inrättningen, hvarefter denna komme alt hysa, »förutom manliga hjon af det slag, som förut intagits i arbetsinrättningen, tillika de till försörjningsinrättningen ditintills hänvisade i större eller mindre mån arbetsföra hjonen af mankön samt därjämte, om så ansågs oundgängligen nödvändigt, ett mindre antal för vissa arbetens besörjande inom

arbetsinrättningen erforderliga hjon af kvinnokön». Hjonens antal beräknades till minst 1,000 personer. Då tomtutrymmet i kv. Stiftet icke medgaf en dylik utvidgning, föreslogs nu, atl inrättningen skulle förläggas till kv. Stadsträdgården på Söder eller kv. Stadshagen på Kungsholmen. Den approximativa kostnadsberäkningen för det förra alternativet slutade på en summa af 1,810,000 kr. och fördel senare på ett belopp af 1,886,000 kr. I bägge fallen skulle inrättningen kunna hysa 1,296 hjon. Det väckta organisationsförslaget gillades af nämnden, som samtidigt beslöt att förorda inrättningens förläggande lill Stadshagen. Emellertid kunde icke det ifrågasatta området upplåtas för inrättningen, enär fråga uppstått om indragning af järnvägsspår öfver Stadshagen för sammanbindning af statens skilda järnvägsnät. Med anledning häraf funno stadens ingeniörs-kontor och byggnadskontor skäligt att upplaga ett Ilera gånger förut väckt men ständigt afböjdt förslag att förlägga Arbetsinrättningen lill Iandel. Kontoren framhöllo stadens egendom Löfsta såsom lämplig plats härför. De skäl, som af kontoren anfördes för inrättningens förflyttning till Löfsta, vederlädes af styrelsen. Inom drätselnämndens l:sta afdelning hade kort förut framställts ett annat förslag, nämligen att uppföra inrättningen å delar af kv. Båten och Tegelslagaren på Kungsholmen invid Allmänna försörjningsinrättningens tomt. Härigenom, sade afdelningen, skulle det af fattigvårdsnämnden såsom önskvärdt framhållna samarbetet mellan Arbetsinrättningen och Allmänna försörjningsinrättningen i största mån underlättas »och således den nya organisationen af de båda inrättningarna så fullständigt som möjligt genomföras, särskildt i fråga om åtskiljandet af de manliga och de kvinnliga hjonen». Af kv. Båten liade flera år förut den norra delen, utgörande 8,600 kvm., blifvit afsatt till framtida hamnplats vid Kungsholms norra strand. Denna hamn borde bibehållas, hvarför återstående del af tomten skulle komma att omfatta omkring 26,000 kvm. Inrättningen skulle hysa minst 1,200 hjon. Totalkostnaden för byggnadsföretaget beräknades approximativt till 1,700,000 kr.

20eller till 1,900,000 kr., om västra hälften af den blifvande hamnplatsen jämte motliggande del af gårdsplanet samtidigt skulle nedsprängas till den vid sidan af tomten framlöpande Inedalsgatans profil. Liksom drätselnämnden förordade äfven fattigvårdsnämnden inrättningens förläggande till kv. Båten, och beredningsutskottet hemställde om sladsfullmäktiges godkännande häraf. Till utskottets utlåtande var fogad en reservation med förordande af inrättningens förläggande till kv. Skarpskytten och Musköten inom Maria församling, hvar-om förslag blifvit väckt under ärendets behandling inom utskottet. Vid öf-verläggning den 5 november 1900 inom stadsfullmäktige voro meningarna rörande valet mellan de två ifrågasatta tomterna mycket delade. Frågan af-gjordes genom dubbla voteringar, som utföllo så, att inrättningen förlädes till kv. Skarpskytten och Musköten, hvarjämle 300,000 kr. anslogos till arbetenas påbörjande under loppet af det följande året. Fattigvårdsnämnden, som icke dessförinnan blifvit hörd angående den beslutade tomtens lämplighet, fick af stadsfullmäktige i uppdrag att snarast möjligt inkomma med plan och kostnadsförslag till uppförandet af den nya inrättningen. Nämnden remitterade ärendet till styrelsen, som för utredning af byggnadsföretaget utsåg tre delegerade — herrar Jos. Muller, G. Piehl och Axel N. Andersson — hvilka anmodade byggnadskontoret att uppgöra förslagsritningar till de ifrågavarande byggnaderna. Sedan ritningarna blifvit af delegerade granskade och kostnaderna så vidt möjligt reducerade, öfverlämnade delegerade sitt utlåtande till styrelsen, hvilken förordade förslaget hos fattigvårdsnämnden. Under tiden hade inom stadsfullmäktige blifvit väckt en motion i syfte att lämna nämnden i uppdrag »att jämte plan och kostnadsförslag till en sådan arbetsinrättning, som med fullmäktiges fattade beslut afsåges, jämväl inkomma med plan och kostnadsförslag till anordnande af en arbetsinrättning i kv. Skarpskytten afsedd all rymma högst 900 hjon samt en arbetsinrättning vid Löfsta för omkring 400 hjon». På skäl, som styrelsen för inrättningen anförde, afstyrkte nämnden motionen, hvilken äfven af stadsfullmäktige afslogs. Den af fatlig-vårdsnämnden godkända planen för en arbetsinrättning förlagd till kv. Skarpskytten och Musköten, beräknad för 1,425 hjon och en kostnad af 2,381,500 kr., förekom till slutlig behandling hos stadsfullmäktige den 12 februari 1902. Efter en längre och liflig öfvcrläggning bifölls beredningsutskottets hemställan, att med undantag för ångpanne- och maskinhusets elektriska ljusledning jämte maskineri och instrument, hvilka 1903 definitivt slopades, anslå, utöf-ver de redan anvisade 300,000 kr., en summa af 2,049,280 kr. med rätt för fattigvårdsnämnden att i förslaget göra de mindre ändringar, som vore nödiga eller lämpliga och kunde utföras med de anslagna medlen. Den lyckliga lösningen af denna för Arbetsinrättningens framtida utveckling högst viktiga fråga bör med allt skäl tillskrifvas det varma intresse, som

fattigvårdsnämn-dens ordförande, doktor S. von Friesen, städse för saken ådagalade.

Med anledning af nämnda beslut uppdrog den 17 mars 1903 fattigvårdsnämnden åt särskilda hyggnadskommitterade — ordföranden i Arbetsinrättningens styrelse, herr Jos. Muller, vice ordföranden, herr G. Piehl, och ledamoten i samma styrelse, herr Axel N. Andersson, samt byggnadschefen, herr O. Alrutz — alt gå i författning om verkställandet af de för byggnadernas upp-förande nödiga arbeten och därvid tillse, att arbetena, så vidt möjligt, utfördes på entreprenad.

Med berömvärd skicklighet uppgjorde stadsbyggmästaren, arkitekten P. E. J. Werming, förslag till alla byggnader och planeringar samt öfvervakade deras utförande. Arbetsritningarna utfördes med ospardl nit af byggnadskon-torets tjänsteman, ingeniören G. E. Olbers. Kontrollen på arbetsplatsen anförtroddes åt ingeniören S. O. Bandelin.

I så stor utsträckning som ske kunde, utbjödos arbetena på entreprenad. Grundläggningsarbetena utfördes af Aktiebolaget Skånska Cementgju-teriel på entreprenad för en summa af 372,374 kronor 93 öre. Logements-byggnaderna och förvaltningsbyggnaden uppfördes af byggnadsingeniören Fr. Dahl för en entreprenadsumma af 873,200 kronor. Kyrksals-, matsals- och köksbvggnaden samt verkstadsbyggnaden lämnades till byggmästaren Alfr. Johansson på entreprenad för en summa af 407,800 kronor. Ångpanne- och tvätlstugubyggnaden samt bageribyggnaden uppfördes af byggmästaren C. F. Frantzén för en entreprenadsumma af 165,800 kronor. Stall- och afträdes-byggnaderna utfördes af byggnadsingeniören T. Gustawi på entreprenad för en summa af 10,530 kronor, och stängslet uppsattes af byggmästaren Adolf Johansson för en summa af 17,330 kronor. Af öfriga leverantörer utförde Nya Aktiebolaget Atlas värmeledningen för en enlreprenadsumma af 123,000 kronor och Aktiebolaget Installatör gas-, vatten- och alloppsledningarna för 44,714 kronor. Förslaget till värme- och ventilationsanordningarna uppgjordes af ingeniör W. Dahlgren, som sedermera öfvervakade utförandet af dessa arbeten, och förslaget till gas-, vatten- och afloppsledningar utarbetades af ingeniör J. Berlien, hvilken äfven kontrollerade arbetets utförande.

Arbetena började våren 1902 och byggnaderna afsynades den 22 och 25 april 1905. Att arbetena kunnat, oaktadt mångahanda svårigheter, fullbordas på så kort tid och utan öfverskridande af det beviljade anslaget har i all synnerhet berott därpå, att delegerade hade förmånen all bland sig räkna högst intresserade och byggnadskunnige ledamöter.

I samråd med Arbetsinrättningens insiktsfulle föreståndare, sysslomannen Hj. Petri, och under skicklig ledning af dåvarande arbetsförest&ndaren vid Allmänna försörjningsinrättningen, herr N. G. Brusön, läto byggnads-kommitterade utföra en stor del inredningsarbeten af inrättningens hjon.

På inbjudan af faltigvårdsnämnden förevisades Arbetsinrättningens nya lokaler den 4 juli 1905. Några månader senare var inrättningen i full verksamhet.FÖRKLARINGAR.

A Öslra logementsbygguaden. B Förvallniiigsliyggnailcn.

C Västra logeinentsbyggnnden. D Ångpanne- och tvältstugu-hyggnaden.

Ii Verkstadsbyggnaden.

F Kyrksals- matsals- och köks-byggnaden.

G Bageribyggnaden.

II Stallbyggnaden.

.1 Afträdcsbyggnaden.

Plan af Stockholms stads nya Arbetsinrättning 1905.Beskrifning af Stockholms stads nya Arbetsinrättning.

Fasad af den' nya Arbetsinrättningen.

Inrättningens läge.

Den nya inrättningen är uppförd i kvarteren Skarpskytten och Musköten jämte den mellan dessa kvarter belägna och till dem tillagda Varfs-gatan, hvilka tillsammans upptaga en areal af 38,816 kvm. och begränsas af Wollmaryxkullsgatan i Söder, Lignagatan i Väster, Maria Bangatan i Norr och Gubbhusgalan i Öster.

Den af stadsfullmäktige godkända planen för inrättningen omfattar följande byggnader:Östra logemen tsbyggnaden,

Västra logementsbyggnaden, Förvaltningsbyggnaden,

Kyrksals-, matsals- och köksbyggnaden, Verkstadsbyggnaden,

Ångpanne- och tvättstugubyggnaden, Bageribyggnaden samt Stallbyggnaden, afträdesbyggnaden m. fl.

Byggnadernas grundläggning.

Grundläggningen för byggnaderna, hvilken lill följd af markens dåliga och lösa beskaffenhet erbjudit åtskilliga svårigheter, är utförd så atl beton-pelare uppförts på berggrund ocli dessa sinsemellan förenats med betonhvalf. Vidare, för att hindra jordens inrasande i källrarna, hafva under nämnda hvalf gjutits tunna betonväggar, hvilka neddragits 10 cm. under resp. källargolf.

För att gifva grundmurarna erforderlig stabilitet och sammanhållning hafva ankarjärn inlagts genom pelare och hvalf. Vid verkstadsbyggnaden visade sig emellertid marken vara af vida lösare beskaffenhet än under de öfriga byggnaderna, i del att under det c:a 2 meter mäktiga lösa lerlagret låg ett 5 meter djupt lager af flytsand, som befanns så godt som omöjligt att genomschakta, hvadan pålning för densamma måste användas. Till pålar användes timmer af 20 cm:s toppdiameter, nedslagna med stark lutning utåt och samlade i knippen. På dessa pålknippen göts en betonbädd afsmalnande uppåt, till dess den öfvergick till pelare, hvarefter grunden utfördes på samma sätt som för de öfriga byggnaderna. Äfven under ångpanne-och tvätlstugubyggnadens södra del måste samma förfaringssätt användas.

I ändamål att skydda mot fuktighet beströkos pelarna, hvalfven och omfattningsmurarna utvändigt med tunnflytande asfalt.

För värmeledningsrören från ångpannehuset till de olika byggnaderna ansågs nödvändigt att anlägga kulvertar, i hvilka äfven gas-, vatten- och afloppsledningsrör kunde dragas. Dessa kulvertar, som hafva en invändig bredd af 1,4 meter samt höjd af 2,i meter, äro utförda af beton. Uti botten äro de stålslipade och försedda med en rännsten och med en försänkning för hufvudvattenledningen. Utvändigt äro de bestrukna med asfalt. För ventilation af kulvertarna äro här och hvar anbragta ventilationstrummor, utmynnande ofvan marken.

Samtidigt med grundläggningsarbetenas bedrifvande måste till följd af de fastställda gatuprofilerna för de omgifvande gatorna ett vidsträckt utfyll-ningsarbete af tomten verkställas. Så är hela det för inrättningen afsedda området utfylldt till i medeltal 4 meters höjd. Till utfyllningen hafva fyll-nadsämnen fritt framforslats, dels från schaktningsarbeten för de omgifvande gatorna och dels från nybyggnadsarbelena å Södermalm. Antalet lass, hvartdera om en half kub.meter, hvilka under åren 1902—1905 förts till tomten jämte omgifvande galor, kan uppskattas till omkring Va million.Östra loge ni en ts byggnad e n.

Iiufvudentrén lill inrättningen är frän Maria Bangatan framför östra logemcntsbyggnaden.

Denna byggnad, liksom de öfriga större byggnaderna, är af tegel ocb innehåller fyra våningar utom källare- och vindsvåningar. Byggnaden, som är uppförd i vinkel, har en fasadlängd mot Öster af 58,26 meter och mot Norr af 40,4 6 meter. Byggnadens bredd är 16,9 meter och medelhöjd 21 meter. Ingångsporten är på norra sidan med direkt tillträde till vaktrummet.

Golfvet i detta vaktrum ligger i jämnhöjd med marken, och leder från delta rum dels en trappa upp till portvaktens lägenhet och dels en utgångsdörr till gården.

Från gårdssidan finnas tvänne hufvudingångar till själfva byggnaden, den ena på södra och den andra på västra sidan.

Från ingångsdörren A kommer man in i förstugan midt framför en af trapporna till öfra våningarna. På vänster hand är portvaktens lägenhet. Denna hestår af två rum med kök och står i direkt förbindelse med del omnämnda vaktrummet. På höger sida kommer man in i sjukvårdsafdelningen, bestående af trenne sjuksalar, rum för sjuksköterska med biträden, förutom tekök, bad- och snyggningsrum samt klosetter. Den 4 meter breda korridoren framför sjuksalarna är afsedd att tjäna som dagrum. Af de tre sjuksalarna äro två 6x11,2 meter och hålla i höjd 4 meter, hvadan kubikinnehållet är 268,8 nr'. Som dessa rum äro afsedda för 14 patienter hvardera, blir rymden pr man 19,2 m3. Den tredje sjuksalen, afsedd för 15 patienter, är 6x12,3 m. och 4 m. hög eller af 295,2 m3:s rymd, utgörande pr man 19,68 ms.

I passagen till teköket är anordnad en hisstrumma för ned-kastning af orena kläder till det i källaren befintliga sköljrummet. De därinlill belägna bad- ochsnygg-ningsrummen inrymma de förra ett badkar och det senare 4 st. tvättskålar. Badkaret är af emaljmåladl gjutjärn och tvättbordet af cementmosaik.

Plan nf östra logementsbyggiuulen. Hot ten vä ningen.

1 Vaktrum.

2 Portvaktens hostad.

3 Förstugor.

4 Dagrum.

5 Sjukrum.

6 Itum för sköterskor.

7 Tekök.

8 Badrum.

9 Snyggningsrum.

10 Klosctt.

11 bogcinenlsnlar.

12 Bostad för vaktmästare.

tFrån ingångsdörren B på väslra sidan kommer mail in i förstugan framför den andra trappan till de öfra våningarna. 1 denna förstuga ligga (ill höger en vaktmästarehoslad, bestående af två rum med kök, och till vänster en logemenlsafdelning, bestående af fyra salar, hvardera afsedd för 20 man. Dessa logementsrum äro 6 meter hreda, 11,2 meter långa och 4 meler höga och innehålla således en rymd af 268,s m3 eller 13,44 m3 pr man. Framför logementsrummen löper en korridor af 4 meters bredd, afsedd till dagrum för underhållstagarne. Längst fram i korridoren (innas ett snygg-ningsrum, innehållande 10 st. tvättskålar af cementmosaik och, innanför delta rum, ett klosettrum.

Korridor anordnad Lill dagrum.

I våningen 1 tr. upp linnas 9 logementsalar, däraf 3 större och 6 mindre. De större logementen, 6 meter breda, 12,3 meter länga och 4 meler höga, äro afsedda för 22 man, hvarvid således kommer 13,41 m8 pr man. De mindre logementsalarne med samma dimensioner som i bottenvåningen äro, liksom dessa, afsedda för 20 man. Utom nämnda logement finnas i denna våning ett snyggningsrum med 19 st. tvättskålar af cement-mosaik samt ett klosettrum med fyra klosetter, tre urinskålar och en tvättbunke. För kärlens ned- och upphissning finnes i ena hörnet anbragt en hisstrumma, och i andra hörnet af rummet är inredi ett skåp för städ-ningsmateriel. Framför logementsrummen löper en 4 meter bred korridor, afsedd till dagrum för underhållstagarne. Dessutom ligger i våningens södra del en vaktmästarehoslad, bestående af 2 rum med kök jämte andra erforderliga lokaler.

Våningarna 2 och 3 tr. upp äro lika inredda som våningen 1 tr. upp.I vinden finnas, förutom vindskontor för bostads-innehafvarne, förrådsrum afsedda för förråd af kläder m. m.

I källaren, till hvilken varmkamrarna för logements-och sjuksalarnas uppvärmning äro förlagda, äro dessutom inrymda tork- och borstningsrum för kläder och skodon samt en badafdelning, bestående af ett badrum med åtta badkar, duschrum med sju duschar samt afklädningsrum. För fottvagning är ett rum in-redt med 20 st. fotbunkar af särskild konstruktion och utförda af Höganäs’ stengods. I källaren finnas slutligen förlagda de ofvan omnämnda skölj- och torkrummen för rengöring af orena kläder från sjukvårdsafdel-ningen samt matkällare för vakt-mästarne. För källare och vind finnas järndörrar anbragta till skydd mot eldfara.

Bjälklagen i logementsbygg-naden äro utförda af segmentfor-miga betonhvalf, slagna mellan järnbalkar, och golfven i våningarna äro utförda af furuplank, spikade vid underslag, lagda på hvalfven. I källaren och vinden äro inlagda cementgolf eller asfaltgolf, och i korridorerna bestå golfven af cementmosaikplattor.

Trapporna hafva steg och sältsteg, utförda af hyllad kalksten, lagda på murade kupor, samt äro på båda sidor försedda med ledstänger af polerad björk.

Byggnaden har en tornöfverbyggnad, täckt med kopparplåt och försedd med åskledare. I öfrigt är taket intäckt med oljemålad svartplåt. Väggar och hvalf uti byggnaden äro slälputsade och i logementssalarne samt korridorerna målade med limfärg. Lokalerna i källaren samt snyggnings-rummén och klosetterna äro liksom allt snickeriarbete oljemålade, och rummen i bostadslägenheterna äro försedda med tapeter. Utvändigt är byggnaden putsad med dels spritputs och dels slätputs samt affärgad.

För direkt ventilation af logementen och korridorerna finnas särskilda ventilationsanordningar för fönsterbågens fällande inåt.

Uppvärmningen af logementen sker med varm luft, för hvilket ändamål de förut omnämnda fyra varmkamrarna äro inredda. Genom galler, anbragta i sockeln, intages frisk luft, som af i varmkammaren upphängda kamflänsrör uppvärmes medelst ånga från ångpannehuset. Den varma luften ledes genom kanaler i murarna till logementen. I korridorerna finnas dessutom uppsatta radiatorer för direkt uppvärmning med ånga.

/O Meta-

Plan nf källaren i ö.stra logeinentsbygRiiadeii.

1 Rådrum.

2 Duschrum.

3 Afklfulnlngsruin. I Sköljruin.

5 Torkrum.

11 Korridor.

7 1'otbnd.

8 Gisternruni.

0 Varmkammnrc.

10 Matkällare för vaktmästareBostadslägenheterna uppvärmas endast medelst ångkaminer, placerade i rummen. För utsugning af den förskämda luften finnes i hvarje lokal en kanal, utmynnande i ventilationsskorstenar ofvan yttertaket. För tillförande af frisk luft till bostadslägenheterna finnas anbragta direkta friskluftsven-tiler genom ytterväggarna.

Belysningen inom hela byggnaden beslår af gas med auerbrännare. Till snyggningsrummen och för vattenkranar i korridorer m. m. finnas valten-och afloppsledningar inledda.

östra logementsbyggnaden rymmer:

Sjuksalar .... 3 Klosettrum 5

Logementsalar 31 Bostäder för vaktmästare ... 5

Bostäder för sjuksköterskor ______ 3 Badrum--- 3

Tekök .... 1 Duschrum... 1

Snyggningsrum.................. 5 Torkrum 2

Västra logementsbyggnaden.

Denna byggnad, som är till det yttre alldeles lik östra logementsbyggnaden, är i sina fyra våningar inredd i full öfverensslämmelse med östra logements-byggnadens tre öfra våningar.

Källaren inrymmer, förutom borstnings- och torkrum, en rakstuga samt en badafdelning, bestående af duschrum med 7 st. duschar, fotbad med 20 st. fot-bunkar samt finsk badstu med lafvar i tre afsatser. Dessutom finnas i källaren inrymda 4 st. varmkammare i likhet med dem i östra logementsbyggnaden samt matkällare för vaktmästare.

Anordningarna inom denna byggnad öfverensstäm ma i öfrigt med dem, som förut beskrifvits för den östra logementsbyggnaden.

Västra logementsbyggnaden rymmer:

Logementsalar 36

Snyggningsrum 4

Klosettrum 4

Bostäder för vaktmästare 4

Badrum 1

Finsk badstu ________________ 1

Duschrum l

Torkrum...................... 2

Rakstuga..................... 1

Plan af västra logementsbyggnaden. Bottenvåningen.F

Förvalt ningsbyggnaden.

Byggnaden, uppförd i fyra våningar, har en längd af 30 meter samt en bredd af 23,s meter, hvarjämte i Norr och Söder äro utspringandc partier, bildande gaflar, af hvilka de åt Norr hafva ett språng af 1,5 meter och de åt Söder etl dylikt af 5,15 meter. Galtarna hafva en bredd af 9 meter. Byggnadens medelböjd är 18,5 meter.

Ingången lill förvaltningsbyggnaden är för allmänheten raidt för utgången från vaktrummet i östra logementsbyggnaden. På södra långfasaden finnas 3:ne ingångsdörrar, däraf en i hvardera trapphuset och en midl på fasaden från en mellan utsprången helägen terrass.

Plan af förvaltningsbyggnaden. Bottenvåningen.

t Kontor.

2 Sysslomannens mottag-

ningsrum.

3 Biträdande syssloman-

nens mottagningsrum.

4 Väntrum.

5 Förstuga.

(i Allmänt mottagningsrum.

7 l.äkarens arbetsrum.

8 • mottagningsrum

!) Förstuga.

10 Kontorets arkiv.

11 Bostad för biträdande sysslomannen.

Plan af förvaltningsbyggnaden. Våningen en tr. upp.

1 Styrelsens scssionsrtint,

2 • arkiv.

3 Bostad för sysslomannen.

4 Bostäder för den. öfriga personalen.

Innanför östra ingången är en 2,5 meter bred förstuga, från hvilken man till vänster har tillträde till det allmänna mottagningsrummet, där un-derhållstagarne äga att mottaga besök. Innanför detta rum äro läkarens arbets- och mottagningsrum belägna. Till höger i förutnämnda förstuga kommer man in öfver ett väntrum dels till sysslomannens mottagningsrum och dels till kontoret.

Kontoret har en längd af 12 meter och en bredd af 8 meter samt är försedt med tre stora sexluftsfönster. Från kontoret leda tre dörrar ut till förstugorna, en dörr till en garderob och en dörr till arkivrummet. Detta rum är för brandsäkerhetens skull försedt med betonhvalf mellan järnbalkar mot öfra våningen.

Utanför kontoret mellan de båda trappuppgångarna till öfra våningarna är belägen en större förstuga, från hvilken utgång finnes lill förutomtalade terrass. Under hvardera trappan är utgång till gården samt nedgång till källaren. I våningen 1 tr. upp äro styrelsens sessionsrum och arkiv belägna.

Förvaltningsbyggnaden rymmer följande bostadslägenheter:

bottenvåningen 1 lägenhet om 4 rum med kök våningen 1 tr. upp 1 » 6 » > » 1 » 3 » » > 1 » 2 » » » 1 1 » utan » » 2 tr. upp 2 » 3 » med » 3 » 2 » » » » 3 tr. upp 2 , 3 > » » 1 » 2 » » » 2 » 4 » utan »

1 » 1 » » »

Till hvarje bostadslägenhet höra, förutom ett klosettrum, erforderliga garderober och skafferier. 1 köken äro insatta Bolindersspislar samt vid sidan om spislarna en järnhäll för gaskokningsapparat. Väggarna kring spisar och hällar äro kakelbeklädda till 1,8 meters höjd öfver golfvet. Köken äro dessutom inredda med diskbord, vedlår, köksskåp m. m.

I vinden äro inrymda vindskontor för hvarje lägenhet och torkvind.

Källaren är inredd med kontor för hvarje lägenhet samt dessutom med en tvättstuga, försedd med vattenvärmare, torkrum och mangelrum. Denna tvättafdelning är afsedd för hela den vid inrättningen anställda personalen. I sydöstra delen af källaren fmnes en badafdelning, äfven denna endast för personalens behof. Denna badafdelning består af tre badrum, hvart och ett försedt med ett badkar jämte tillhörande duschapparat.

För uppvärmning och ventilation af kontoret och allmänna väntrummet iinnas i källaren tvenne mindre varmkammare.

Källarvåningen är öfvertäckt med segmentformiga betonbvalf mellan järnbalkar, men i de öfriga våningarna, med undantag af arkivrummet i bottenvåningen, bestå bjälklagen af plank, infästa mellan järnbalkar. Mellan plankbjälkarna är inlagdt blindbottengolf och trossfyllning, hvarjämte bjälklagen äro underpanelade med furubräder, hvarpå rörning och putsning är utförd. Golfven i lägenheterna äro af helren furuplank samt i förstugor och trapp-planer af cementmosaikplattor. I bottenvåningen bestå golfven utom på ofvannämnda ställen af

stålslipade och kvadrerade cementgolf. För källare och vind äro insatta järndörrlufter.

Trapporna äro utförda af gjutjärn, hvarpå steg af kalksten äro inlagda. På gjutjärnsvangstyckena äro uppsatta räckverk af smidt järn med öfverliggare af polerad björk.

Alla innertak äro målade med limfärg, bostadsrummen äro tapetserade, men i öfrigt äro väggar och hvalf samt snickeriarbete oljemålade.

Utvändigt äro fasaderna putsade dels med slät- och dels med spritputssamt affärgade. På norra sidan mot Maria Bangatan finnes vid taklisten uppsatt en större bekröning, bestående af en sköld med Stockholms stads vapen. Yttertaket är täckt med svart plåt.

Uppvärmningen sker med direkt ånga till hvarje rum, och finnas för den skull uppsatta radiatorer, placerade i allmänhet i hörn så som annars kakelugnar. För ventilation finnes en direkt friskluflsventil samt en evaku-eringsventil, båda placerade vid taket. Uti allmänna mottagningsrummet, kontoret och sessionssalen införes likväl förvärmd friskluft, för hvilket ändamål de förut omnämnda varmkamrarna i källaren äro inredda.

För ventilation af klosetterna finnas på vinden tvenne elektriska fläktar, så anordnade, att de endast behöfva tjänstgöra under sommaren.

1 expeditionslokalerna, trapporna ocli köken samt tamburerna linnes gas inledd för belysning, och i köken finnes utlopp vid spisarna för kokgas. På alla erfordérliga ställen äro äfven vatten- och afloppsledningar inledda.

Kyrksals-, matsals- och köksbyggnaden.

Denna intill Wollmar Yxkullsgalan belägna byggnad är afdelad i tre partier, längst åt Norr torn- och trapp-parliet, vidare midtpartiet samt åt Söder köks- och flygelpartiet.

Torn- och trapp-partiet med en längd af 26,2 meter och en bredd af 6,4 meter inrymmer såsom benämningen angifver, förutom trappor, äfven förstugor till mat- och kyrksalarna samt orgelläktaren och tornöfverbyggnaden.

Midtpartiet inrymmer i bottenvåningen matsalen och matutläinnings-Kyrksalen.

rummet, samt i våningen 1 tr. upp kyrksalen. I köks- och flygelpartiet är köket med därtill hörande lokaler förlagdt.

Hufvudingången till byggnaden år från norra sidan. En större portal leder in i den stora förstugan, från hvilken tvenne trappuppgångar föra till öfra våningen, där kyrksalen är belägen.

Kyrksalen, med en längd af 29 meter och en bredd af 17,4 meter samt en höjd af 8,5 meter, afslutas upptill af ett ellips-formigt hvalf. Salen är afsedd att rymma c:a 600 personer. I fonden afslutas salen med en koranordning mellan tvenne sidorum, det ena afsedt lill sakristia och det andra till expeditionsrum.

Orgelläktaren, rymmande c:a 20 personer, är utlagd på järnbalkar, men har inåt ett utrymme motsvarande förstugorna i de nedre våningarna. Från orgelläktaren finnes uppgång till tornet, där en ringklocka är upphängd och ett urverk placeradt. Tornet är försedt med åskledare.Matsalen.

Malsalen, som har en längd •af 28 meter och en bredd af 17,4 meter, rymmer c:a 400 personer.

Bord och bänkar äro uppsatta i fyra afdelningar, hvardera omfattande sex bord och tolf bänkar samt placerade så, alt en midtelgång och tvenne sidogångar erhållits. Innanför matsalen är matutlämningsrummet. Delta rum är mot matsalen försedt med två stora utlämningsfönster samt en dörr. Utmed väggen mot matsalen löper ett bord för matservering. På motsatta långväggen finnes ett större varmskåp för förvaring af maten före utportioneringen.

Från matutlämningsrummet leda tvän-ne större dörrar ut till köket, som är

17,4 meter långt, 12,5 meter bredt och 8 meter högt samt försedt med en ventilationstrumma midt i taket.

Köket är inredt med 10 st. ång-

kokgrytor, uppställda i tvenne grupper på lämpligt afstånd från sidoväggarna. Af dessa grytor, som äro stjälpbara

1 Försluga-

J 2 Motsal-

medelst skrufhjuls- 3 Matutlnmningsrum. 6 Malrum för personalen.

10 5 O____________WMcler

Plan af matsalen och köket.

4 Kök. 7 Skafferi.

5 Diskrum. 8 Förrådsrum.Köket.

mekanism och förfärdigade af invändigt slipadt gjutjärn, äro fyra afsedda för potatiskokning, däraf en som reserv, fyra för kött och sopp- eller grötkokning samt två som reserv. Till kokapparaterna höra fyra vattenståndare af gjutjärn med svängbara armar af polerad koppar. Utmed väggen mot malullämningsrummet finnas tvänne större spislar, försedda med under- och sidoskåp m. m. Väggen hakom spislarna är beklädd med kakel.

Från köket leda dörrar till östra flygelbyggnaden, där man först kommer till ett genomgångsrum med direkt utgång till gården. Innanför detta rum är diskrummet beläget. Midt i rummet äro fyra disklådor af gjutjärn uppställda. Längs väggarna stå fasta spjälbord, afsedda för uppställning af de diskade kärlen.

I södra delen af denna flygel äro kökspersonalens matrum samt trappan till vinden inrymda. I vinden finnes, förutom vindskontor och klosett, ett snyggningsrum för kökspersonalen.

I västra flygeln äro skafferi och förrådsrum inredda. Under trapporna till vindarna äro nedgångar lill källaren, som i denna del af byggnaden inrymmer en stor arbetssal samt förrådsrum och under östra flygeln rum för ränsning af rotfrukter, fisk m. m.

Från gården finnas genom trapp-partien nedgångar till den stora källaren under midtpartiet.

Den östra nedgången leder till ett under förstugan beläget likrum.

Den stora källaren under matsalen är afsedd till förvaring af de till rengöring vid inrättningen mottagna mattor och är fördenskull inredd med hyllor och fack, gående från golf till tak.Bjälklagen öfver källarvåningarna ocli bottenvåningen bestå af segment-formiga betonhvalf, slagna mellan järnbalkar, hvilka uppbäras af bärbalkar, kvilande på gjutjärnskolonner, och golfven i källarna äro utförda af cement och asfalt samt i bottenvåningen ocli våningen 1 tr. upp af cementmosaik-plattor. Trapporna äro af kalkstenssteg, lagda på murade kupor, med undantag af spiraltrappan till läktaren, hvilken är utförd af eementblocksleg.

Alla väggar och hvalf äro slätputsade och oljemålade, och utvändigt äro murarna putsade och aflärgade. Tornet är täckt med kopparplåt, men byggnaden i öfrigt med svart plåt.

Uppvärmningen i kyrksalen och matsalen sker medelst ångkaminer, och ventilationen sker dels genom fönstren, som äro försedda med lösrutor, dels genom utsugningskanaler. I kyrksalens tak är en större öppning täckt med genombrutet galler, och på yttertaket är anbragt en takryttare, försedd med jalusigaller.

Köket är försedt med tvänne ventilerande ångkaminer samt ventilationstrumma i taket. De ventilerande kaminerna afse att vintertid åstadkomma en kraftig ventilation med undvikande af drag. På samma sätt uppvärmas matullämningsrummet och diskrummet.

Källarna uppvärmas med ångkaminer samt äro försedda med evakua-tionskanaler. Äfven i denna byggnad utgöres belysningen af gas.

Verkstad sby g gnaden.

Denna byggnad är uppförd i tvenne flygelbyggnader och ett midtparti.

Flygelbyggnaderna, som rymma fyra våningar, hafva cn längd af 22,o meter samt en bredd af 11,3 meter och en

medelhöjd af 18,5 meter. Midl-partiet är uppfördt endast i tre våningar och håller i längd 26,3 meter, i bredd 16 meter samt i höjd 16,2 meter.

östra flygelbyggnaden inrymmer i bottenvåningen snyggningsrum och klosettrum samt verkstadsrum för diverse arbeten. I denna flygelbyggnad äro äfven hufvudingången till verkstäderna samt trappan till öfra våningarna.

Midtpartiets bottenvåning upptages af lokaler, afsedda för mindre arbetsföre Den större lokalen är 26 meter lång,

15 meter bred och 4 meter hög.

10 5 O 10 Me Ur

Plan af verkstadsbyggnaden. Bottenvåningen.

1 Arhclssal för mindre arbetsföra. 5 Isoleringsrum.

2 Arbetslokal. 6 Klosett.

3 Snyggningsrum och klosett. 7 KnfTckök.

•1 Portvaktens bostad.I västra flygelns bottenvåning äro inrymda dels en isoleringsafdelning, bestående af sex rum, dels ett kaffekök och ett serveringsrum jämte diskning- och förrådssrum. I denna flygel är trappuppgången till bostadslägenheterna och reservulgångar från verkstäderna.

Östra flygeln rymmer i öfra våningarna, förutom snyggnings- och klosettrum, förrådsrum för de stora verkstäderna i midtpartiet, hvarjämte flyglarna inrymma verkstadsrum för tapetserare, målare, glasmästare, bokbindare m. fl. i våningen 3 tr. upp.

Midtpartiet inrymmer verkstadslokaler såväl i våningen 1 och 2 tr. upp som på vinden, hvilken är försedd med stora takfönster. Af dessa verkstadslokaler är den i våningen 1 tr. upp afsedd för snickare, 2 tr. upp för skräddare och den högst upp belägna för skomakare och sadelmakare.

Snickeriverkstaden.

Vindarna öfver flyglarna inrymma vindskontor och förrådsrum samt torkvind.

Verkstadsbyggnaden rymmer följande bostadslägenheter:

1 bottenvåningen 1 lägenhet om 2 rum med kök,

I våningen 1 tr. upp 2 » 2 » » »

» 2 tr. » 2 » 2 »

3 tr. » 2 2 »

Källarna under flygelbyggnaderna samt en mindre del af midtpartiet, som delvis äro afsedda för bostadsinnehafvare, inrymma varmkammare för byggnadens uppvärmning.

1 midtpartiet och östra flygeln äro bjälklagen utförda af betonhvalf mellan järnbalkar, hvilka hvila på längsgående bärbalkar, understödda afPlan af verkstadsbyggnaden. Våningen en tr. upp.

1 Verkstadslokal för snickare. 1 Upplagsrum för bräder,

2 Förrådsrum. 5 Bostäder för personal.

3 .Snyggningsrum och klosellrum.

kolonner af svaladt järn, i västra flygeln däremot af plankbjälkar, lagda mellan järnbalkar. Dessa bjälklag äro försedda med blindbottengolf, trossfyllning och underpanel samt golf af hyf-lad, helren furuplank.

På betonhvalfven äro inlagda cement- eller ce-mentmosaikgolf, utom i verkstaden å nedre botten och portvaktens bostad, där trägolf äro lagda på underslag i trossfyllning.

Trapporna äro af kalksten på murade kupor, och alla väggar och hvalf äro slätputsade. I verkstäderna med därtill

hörande lokaler äro väggar och hvalf målade med limfärg, i bostadsrummen äro tapeter uppsatta, och öfriga väggar äro oljemålade.

* Utvändigt är byggnaden putsad samt aflargad, och taket är täckt med svart plåt.

Verkstäderna uppvärmas medelst ångkaminer, men erhålla för kraftigare ventilation förvärmd friskluft från en varmkammare i källaren. Isole-ringsafdelningen och kaffeköket uppvärmas genom varmluft frän de därunder belägna varmkamrarna och bostäderna medelst ångkaminer, placerade i rummen i stället för kakelugnar.

Köken äro försedda med spislar och med ledningar för kokgas. Vatten-och aflopp äro inledda i samtliga köken och på öfriga erforderliga ställen.

För ventilationen i de med ångkaminer försedda rummen finnas direkta friskluftsventiler samt utsugningskanaler. Kloselterna ventileras medelst elektriska fläktar. Gasbelysning är införd i byggnaden.

Ångpanne- och tvättstugubyggnaden.

Denna byggnad omfattar fyra afdelningar: ångpannerummet, kolskjulet, midlelbyggnaden och tvättstugan.

Ångpannerummet är 22,5 meter långt, 11 meter bredt, 6,2 meterhögt, och uppfördt i en vånirig, öfvertäckt med järntakstolar och plåttak. Det inrymmer ångpanneafdelningen, bestående af 5 st. ångpannor å 60 m! eldyta och med plats reserverad för ytterligare tvänne pannor för framtida behof. Af de nu befintliga pannorna äro fyra afsedda att tjänstgöra samtidigt och den femte som reserv. Pannorna äro utförda enligt typen in-vändig eldstad uti excentriskt, korrugeradl eldrör samt återvändstuber medrökskåp af plåt. De inneslutas upptill af plant stengolf, muradt på järnbalkar och försedt med luckor, så att pannornas hela öfverdel blir tillgänglig för inspektion. Fyra af pannorna äro försedda med automatisk eldningsapparat af Underfeed Stoker C:os patent, afseende bränslebesparing och rökförbränning, under det att den femte är konstruerad för handeldning. Till den automatiska eldningsapparaten hör en fläkt, som drifves med ångmaskin. Från ångpannorna utgå högtrycksledningar till de olika byggnaderna. Dessa ledningar äro upphängda i den förut beskrifna beton-kulverten, genom hvilken äfven kondenseringsledningarna återföra det kondenserade vattnet till en under ångpannerummets golf belägen cistern. Innan ångan inledes från högtrycksledningarna till b3'ggnaderna, reduceras den genom Sal/.manns automatiska tryckreduktionsventil till 0,2 atm. tryck.

I ångpannerummet är öfrig erforderlig inredning såsom matarepumpar, ångfördelningslåda m. m. placerad. I södra delen af rummet leda dels en järntrappa upp till gården, enär rummets golf ligger c:a 2 meter under markens nivå, och dels en dylik trappa ned till cisternrummet. I motsatta ändan af rummet för en större dörr in till kolskjulet. Detta skjul, som upp till marken är uppfördt med väggar af beton, har en öfverbyggnad af trä, bestående af stolpar, bröstpanel samt takresning, och är intäckt med svart plåt. Skjulet, som är 26,5 meter långt, 11 meter bredt och 2,6 meter högt till betonväggarnes öfverkant, är afsedt att kunna rymma ett större kolförråd.

Mellan ångpannerummet och kolskjulet är uppförd en 50 meter hög ångpanneskorsten. Denna är utförd med ett åttkantigt postament af rödt tegel samt med öfverdelen af gult radialtegel.

I midtelbyggnadens norra del af bottenvåningen inrymmas smedja och verkstad med tillhörande snyggnings- och klosettrum.

Midt på gårdsfasaden är ingången till den för tvättafdelningen afsedda midtelbyggnaden. Från sistnämnda ingång leda fem steg ned till ett badrum, bestämdt för de nyinlagna hjonens behof. Detta badrum inrymmer tre badkar, två duschar samt ett afklädningsrum. Utanför badrummet ligger en korridor, ledande in till tvättstugan. På höger hand i denna korridor är rummet för desinfektionsugnen, där så väl hjonens egna kläder som sängkläder och främmande orena kläder desinficeras. Till vänster i korridoren är ett rum för tvältpersonalen samt rum för mottagning af orena kläder.

Förutom ofvannämnda ingång till tvättstugan finnes en dylik från byggnadens södra gafvel. Tvättstugan, som är 22,7 m. lång, 11,2 m. bred och 6,2 ni. hög, är liksom ångpannerummet uppförd i endast en våning, öfvertäckt med järntakstolar, men finnes här anbragt ett innertak af cement enligt Moniersystemet. Byggnaden är intäckt

med svart plåt. Vid södra ingången är en mindre utbyggnad, inrymmande en varmkaramare, för ventilation af tvättstugan, samt en lokal afsedd för förvaring af borstar, tvål och såpa m. m. Utmed långväggarna finnas tvätlbunkar, ställda i 11 grupperom fyra i hvarje grupp. Dessa tvättbunkar äro utförda af prima kärnfull furu och försedda med uppläggningshvllor samt med till golfvet gående afloppsrör.

Midt på golfvet äro placerade 2 st. sköljhassiner af cement, invändigt 2 meter långa, 0,8 meter breda och 1 meter djupa samt försedda med kranar för varmt och kallt vatten. Mellan dessa bassiner och norra gafvel-väggqti äro fyra koktunnor placerade. Koktunnorna äro hissbara medelst

OO m °° s

o. g B •

C 2 s

= 3 H

i å ti

é 2

IIhissmekanism, anbragt i taket och gående med maskinkraft, samt försedda med innertunnor af hårdvalsad kopparplåt. Dessa innertunnor äro för band stjälpbara. Vid västra långväggen stå 2 st. centrifuger med innerpannor af perforerad koppar. Centrifugerna äro självcentrerande.

I tvättstugans tak finnes en större utsugningskanal, utmynnande i en 10 meter öfver midtelbyggnadens tak uppgående ventilationsskorsten. För att erhålla kraftigare utsugning är den ofvan omnämnda varmkammaren anordnad samt försedd med jalusigaller mot tvättstugan.

Från tvättstugan går en hiss till midtelbyggnadens öfre våning. Där mottagas de tvättade kläderna i ett torkrum, som är försedt med 20 st. torkhästar, utförda af helren, kådfri furu samt med upphängningslister af löfträ.

För tillförande af frisk luft till torkhästarna finnes i bottenvåningens tak under torkhästarna en trumma af rabitz.

Utanför torkrummet ligger mangelrummet och utanför detta rum är förstugan med trappa till nedre våningen. Vid förstugan ligger utlämnings-rummet för främmande linne. Till höger, då man kommer uppför trappan, leder en korridor till strykningsrummet, lagningsrummet, utlämningsrum-met för inrättningens egna kläder samt linnerummet.

För drifvande af hissinrättningarna, centrifugerna och manglarna finnes i verkstaden anbragt en ångmaskin, utvecklande 15 eff. hkr. vid 5 atm. tryck och gående 175 hvarf pr min., samt erforderliga transmissioner m. m.

Vinden i midtelhuset inrymmer erforderliga förrådsrum.

Uppvärmningen af samtliga lokaler sker medelst ångkaminer och ventilationen genom direkta friskluftsventiler och evakuationsventiler. Belysningen inom byggnaden består af gas med auerbrännare.

Bjälklaget i midtelbyggnaden är utfördl af betonhvalf mellan järnbal-kar, och golfven i tvättstugan, desinfektionsrummet, rummet för orena kläder samt klosettrummet äro af asfalt, i förstugor, korridorer och trapp-plan af kalkstensplansteg samt i öfriga lokaler af cement.

Alla väggar och hvalf äro slätputsade och oljemålade, och utvändigt är byggnaden putsad och affärgad.

Bageribyggnaden

Denna byggnad, som har en längd af 33 meter, en bredd af 16,3 meter och en medelhöjd af 7,5 meter, är uppförd i endast en våning.

Hufvudingången från västra gafveln leder in i en korridor, vid hvars vänstra sida finnes trappuppgång till vinden samt ingång till bageriföreståndarens expeditionsrum. Till höger i korridoren ligger ett rum, afsedt till brödförvaringslokal, och rakt fram är ingången till bagerilokalen. Under trappuppgången finnes ett

snyggningsrum.

Bagerilokalen håller 17,8 meter i längd, 15 meter i bredd och 5,2 5 meter i höjd.

Bakugnarna, två till antalet, äro utförda enligt Borbecker Maschinen-fabriks patent »Viktoriaugnen» samt äro försedda med två utdragbara här-dar hvardera. Vid sidan af ugnarne är uppställd en degknådningsmaskin.

Denna maskin drifves af en elektrisk motor. I bagerilokalens motsatta del finnas tvänne varmskåp för degens jäsning.

I byggnadens östra del är eld-ningsrummet med kolbox och rum för motorn. Dessa tre rum hafva direkta utgångar till gården på östra gafveln.

Vid sidan af kolboxen är nedgång till elt mindre källarutrymme med en lågtryckspanna, afsedd att värma dels hela bageriet och dels de omnämnda varmskåpen.

I vinden är inredning gjord i ändamål att använda densamma för mjölförråd.

Bjälklaget mellan bottenvåningen och vinden är utfördt af betonhvalf mellaji järnbalkar, uppburna i bagerilokalen af bärbalkar och gjutjärns-kolonner. I bageriet med därtill hörande lokaler äro golfven utförda af kalkstensplansten och i vinden och källaren af cement, t Väggar och hvalf äro slätputsade och i bageriet oljemåladé, men i öfriga lokaler målade med limfärg. Ulvändigt är byggnaden putsad och aflargad.

Lokalerna uppvärmas genom ventilerande kaminer, och ventilationen sker genom trummor i taket. I byggnaden äro inledda vatten-, gas- och afloppsledningar.

Stallbyggnaden.

I hörnet af Wollmar Yxkullsgatan och Gubbhusgatan är uppförd en stallbyggnad af plank och bräder under tak af plåt. Byggnaden har en längd af 14,8 meter, en bredd af 6,0 meter och en höjd till takfoten af

4,4 meter samt inrymmer spiltor för 6 hästar, selkammare och foderrum. Från foderrummet leder en stege upp till vinden, som är afsedd lill förvaring af foder. Å västra gafveln finnas portar samt hissapparat för upp-hissning af fodret till vinden.

Bjälklag, takstolar och golf äro utförda af furuplank, och innerväggar och tak äro inpanelade med pärlspåntade bräder. Stallbyggnaden är ut-och invändigt oljemålad.

I sammanhang med stallet är uppförd en vagnbod af resvirke och bräder samt täckt med plåttak. Vagnboden är afsedd att rymma fyra åkdon.

Grunden till byggnaderna är utförd af beton till elt djup af 1,2 meter under markytan. Vatten-, gas- och afloppsledningar äro inledda i stallet.

Plan af bngeribyggnaden.

1 Urödlorviirlngsrum. 5 Kolrum.

2 Förestflndnrcus rum. 6 FIdningsrum.

3 Snyggningsrum. 7 Ruin för motor.

4 Bagerilokul. 8 Jässkftp.Aflrädesbyggnaden.

I södra hörnet af den inre gården åt Wollmar Yxkullsgatan är uppförd en aflrädesbyggnad af resvirke och bräder under plåttak. Byggnaden inrymmer 8 st. afträden, en urinkur samt ett rengöringsrum af klosettkärl.

Afträdesbyggnaden är ut- och invändigt oljemålad.

Äfven i denna byggnad äro inledda gas-, vätten- och afloppsledningar.

Stängsel.

Kring hela tomten samt inom delar af densamma är stängsel uppfördt till en höjd af 2,8 meter öfver marken.

Framförjförvaltnings- och logemenlsbyggnaderna åt Maria Bangatan samt inom tomten består stängslet af s. k. käppstaket, i öfrigt af tätt plank.

Erforderliga kör- och gånggrindar äro anbragta i stängslet.SIA TORI).

Stockholms stads nya Arbetsinrättning skulle, såsom det ursprungligen var beräknadl, upplåtas för sitt ändamål i slutet af år 1905. Emellertid befanns det nödvändigt i synnerhet för att icke hindra planeringsarbetet för Ringvägen i Katarina, att den gamla inrättningen utrymdes snarast möjligt, hvarför arbetena inom den nya inrättningen bedrefvos med sådan skyndsamhet, atl den stora anstalten — den största fattigvårdsanstalt som någonsin funnits i vårt land — kunde redan den 4 juli 1905 förevisas för stadens myndigheter.

Vid liknande tillfällen har det varit brukligt att gifva dt förevisningen af ett afslutadl större byggnadsföretag en yttre högtidlig prägel. De kostnader, som en dylik högtidlighet medför, ansågo byggnadskommitteradc kunna användas till utgifvandet af en minnesskrift, som på ett varaktigt sätt hugfäste den af staden ådagalagda offervilligheten att i en rymlig och tidsenlig anstalt bereda skydd och vård dt tusende bland dess olyckliga och arbetslösa invånare. 1 dclla syfte beslöls, att med det rika material, som för planläggningen och uppförandet af den moderna arbetsanstalten samlats, jämte bilder och skildringar af den äldre, hvilka möjligen kunde anskaffas, skulle utgifvas ett arbete belysande såväl den forna som den nya inrättningen.

Till följd af den nya inrättningens tidigare öppnande än som var beräk-nadt hann icke den beslutade minnesskriften att dessförinnan afslutas. Denna omständighet föranledde en förändring i arbetets ursprungliga plan, hvilken utvidgades till hvad arbetet nu blifvit: en öfversikt af fattigvården i Stockholm från äldre till nyare tid.

Detta samlingsverk — som saknar föregångare i vårt land — bör, trots oundvikliga luckor och helt visst många andra brister, vara af intresse för dem, som ägna sin uppmärksamhet åt dylika spörsmål, och i all synnerhet för dem, som åtagit sig den svåra uppgiften att handhafva fattigvården i Stockholm. I en lid, då krafven på förbättringar inom fattigvården upptagas till offentlig öfverlägg-ning, då vederbörande myndigheter befinnas alltmer villiga all understödja faltig-vårdsstyrelsernas slräfvanden, kan det föreliggande samlingsverket äfven ha en praktisk betydelse. Det lämnar kännedom om åsikter, som under olika tidsskeden gjort sig gällande vid såväl upprättandet af behöfliga inrättningar som utarbetandet af olika stadganden för fattigvården. Under ett dylikt studium fmner man icke sällan huru äldre föreskrifter blifvit under åren förgätna men i senare tideråter uppställts såsom villkor för en modern fattigvårdsorganisation. Här föreligga sålunda erfarenhetsrön från gångna tider, hvilka kunna tjäna till ledning vid bedömandet af nya förslag till förbättring af fattigvården.

Af många anledningar, om hvilka det vore öfverflödigt att vidare orda, har utgifvandet af denna minnesskrift blifvit fördröjd. Då jag nu emellertid har tillfredsställelsen att afsluta mitt verk, vill jag icke nedlägga pennan utan att till mina ärade kamrater i byggnadskommittén samt i styrelsen för Arbetsinrättningen hembära min varma tacksamhet för ett mångårigt och angenämt samarbete, hvilket städse haft till syfte att gagna fattigvården i Stockholm.

JOS. MCLLER. RÄTTELSER.

Sid. 95 rad 12 uppifr. slär må gå läs: då må • 138 > 18 » den 1 maj 1810 > samma år » 15(5 » 22 » futtigläkarcn ' fattigläkärne » 157 » 11 ncdifr. > afhandling, > afhandling1. > 199 * 18 uppifr. 150 mån > 100 män > 200 > 20 > k va Ii Ii se rad kvali licerad > 217 » 24 = eller, om klander eller, om klander anställes, anstfillcs af Domstol af Domstol. 228 2 ncdifr. öfverstyrelsen > öfverstyrelsens > 233 > 11 > > 1881 » 1871 - 240 . 13 centraliceras centraliseras. 200 9 > inköpande » inhysande